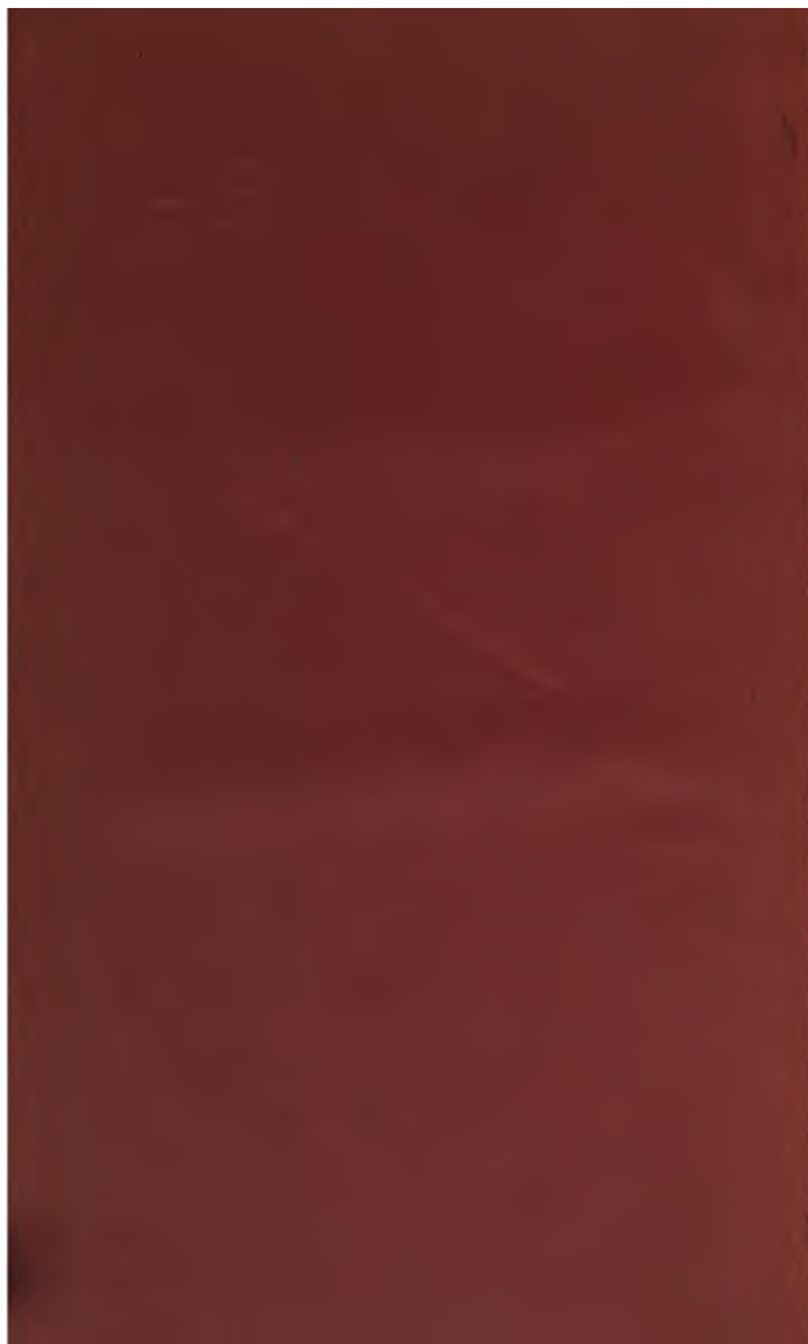

ГРАММАТИКА

ЗА

НОВОБЪЛГАРСКЫЯ ЕЗЫКЪ

ОТЪ

Ив. М. Момчилова.

ВТОРО ИЗДАНІЕ.

Книгопродавница *Момчилова* и С^ie^.
ВЪ ТЪРНОВО.

1873.

Въ Віенѣ у Книгопечатни. Л. Соммеръ и С-ie.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ИЗЪЯСНЕНІЕ.

На съкратеныть думы, употрѣбены въ Грамматиката.

Съкратеніе.	*Изъясненіе.*
вм.	вмѣсто
винит. или В.	винителенъ падежь
дат. или Д.	дателенъ падежь
дѣйст.	дѣйствителенъ, а, о
един. ч.	единственно число
зват. или З.	звателенъ падежь
и др. нѣк.	и другы нѣкои
и др. так.	и другы таквызи
изъявит. наклон.	изъявително наклоненіе
именит. или И.	именителенъ падежь
и проч.	и прочая
мѫж. р.	мѫжкый родъ
множ. ч.	множественно число
напр.	напримѣръ
наст.	настояще врѣме
пад.	падежь
повел.	повелително наклоненіе
прим.	примѣръ
прич.	причастіе
прим. опрѣд.	прѣминѫло опрѣдѣлено врѣме
родит. или Р.	родителенъ падежь
склон.	склоненіе
спрѣж.	спрѣженіе
страд.	страдателенъ, а, о
т. е.	тоесть
услов. наклон.	условно наклоненіе
1-й, 1-ва, 1-во	пьрвый, -ва, -во
2-й, 2-ра, 2-ро	вторый, -ра, -ро
3-й, 3-тя, 3-тье	третій, -тя, -тье

Тъй и другыть редовны числителны.

ПРѢДИСЛОВІЕ.

Отъ възражданіето на нашата българска книжевность до сега, споредь както е напрѣдвалъ полека-лека писмовныятъ ни езыкъ, и издаванытѣ за него граммотически учебницы единъ слѣдъ другый сѫ были колко-годѣ по методическы и по точны въ издырваніята на свойщинытѣ му. Таквызи учебницы ный имамы до сега списаны именно: пьрвый отъ Отца Неофита Котленца, вторый отъ Хр. Павловича, третій отъ Отца Неофита Рылца, четвьртый отъ Ив. Богоева, петый отъ Іоакима Груева, шестый отъ Доктора Г. Мирковича и седмый (ако и кратъкъ и само пьрвата му часть) отъ Д. Войникова.

Сѣкый отъ тѣзи учебницы въ врѣмето си послужилъ е доста за потыкъ въ напрѣдваніето и въ обрабощаніето на нашата писменность. Но при сичко туй писмовныятъ ни езыкъ се още е далечь отъ да

са сдобые съ Граматика, която да бы излагала точно и напълно свойщинытѣ му.

Наистина, да стане точна Грамматика за единъ възраждан͡ъ езыкъ споредъ свойщинытѣ му, то не е работа на единого, че и не става наскоро. Тукъ са изисква споразумѣніето на доста учены главы, които съ дълговрѣменныя си опытъ въ езыка да са разгледали добрѣ и да са придырили точно свойщинытѣ му.

За таквызи общеполезны разискванія, извѣстно е, че просвѣтенытѣ народы си иматъ комисіи отъ учены мѫжье. А ный, Българе, като нѣмамы, нито можемъ да си настанимъ учены комисіи, трѣба ли да ожидамы за да дойде нѣкой чужденецъ да стори намъ тъзи добрина? Досегашнитѣ нашы списатели и издатели ако бѣхѫ ожидали туй добро да капне намъ нѣкакъ си отъ невидѣлица, че тогази да издаватъ труда си, то въ училищата ни и до сега щѣше да ечи екътъ на Наустницы и Псалтыри. Но благодареніе на тѣхъ списатели, че, при сичкытѣ си прѣчкы и мѫчнотіи въ матеріялно отношеніе, тѣ навратъ наглава трудихѫ са и сѣкый споредъ силата си принесе що-годѣ полза на общыя книжевенъ българскый жертвенникъ. Защото ако не бы былъ написанъ и издаденъ най първыятъ ни грамматическый или койда-е другый учебникъ то вторыятъ не бы ималъ поводъ за да стане що-годѣ по точенъ и по методическый отъ първытѣ два и проч. Тъзи сѫщата заслуга, мыслѭ, бы

принесли на писменностьта ни и колкото още учебницы бы са списали и издали отъ сега нататъкъ.

Отъ таквази мысьль воденъ, сторихъ намѣреніе да издамъ и азъ тъзи си Грамматика, въ която надѣнѫ са нашытѣ учены да видѭтъ за езыка ни нѣщо по пълно и по свойственно изложено отъ колкото е казано въ помен҄ѫтытѣ до сега издадены учебницы.

Този мой трудецъ азъ прѣдварително прѣдложихъ за пригледваніе на нѣколко отъ по знатнытѣ нашы учены, и по тѣхно вышегласіе, вече като одобренъ, издавамъ го на свѣтъ. А при туй, който още отъ нашытѣ учены са е трудилъ по този прѣдметъ, и има издырено нѣщо повече и по свойственно за езыка ни, или пѫкъ който въ този учебникъ намѣри нѣщо излишно или не свойственно изложено, нека сѣкый изволи да искаже мнѣніето си чрѣзъ вѣстницытѣ. Туй, мыслѭ, много ще спомогне, щото нашата писменность по скоро да са сдобые съ грамматическый учебникъ, какъвто изискватъ свойщинытѣ на езыка ни. Защото четыре очи по добрѣ виждатъ отъ двѣ, и двѣ учены и здравомыслящы главы по зрѣло и по право разсѫждаціе направятъ нежели сама една. А кога тѣ сѫ повече, то и работата имъ безъ съмнѣніе ще бѫде по добра.

Ив. Н. Момчиловъ.

Забелѣжка. Въ дирнѣ време, нѣкои отъ нашытѣ учены исхвърлихѫ, изъ азбуквата ны, буквытѣ *щ*,

ы, *ю*, и въ срѣдата нà думытѣ не употрѣбяватъ вече *ъ* и *ь* а на мѣсто тяхъ гуждатъ *ѫ*; нъ, защото туй правописаніе — тѫй да го кажемъ не са е пріело отъ сичкы, а на противъ наврѣдъ по насъ, туку рѣчи ся употрѣбява правописаніето на покойный Момчиловъ, за туй и ный оставихмы за сега учебникътъ му безъ никъквы поправкы.

ВЪВЕДЕНІЕ.

ЕЗЫКЪ И НЕГОВЫТѢ ЗНАКОВЕ.

1. — Все що докача нашытѣ чувства и доставя на ума ни нѣкаквы впечатлѣнія за себе си, то са нарича *прѣдметъ*, а впечатлѣніята, що оставатъ въ ума за него, зовѫтъ са *идеи, понятія*. Когато умътъ придырва понятія за нѣкой предметъ за да узнае що дѣйствува, или що страда, или що е и какъвъ е прѣдметътъ, който докача чувствата: тогазь са казва, че умътъ мысли и разсѫжда за него прѣдметъ. Тъзи таквазь сила на ума са зове *разумъ*, а дѣйствіето — *мысъль, размышленіе, разсѫжданіе* или *вѫтрѣшнье слово*.

2. — Когато искамы да изъявимъ другыму що мыслимъ ный, тогазь употрѣбявамы къмъ него нѣкои членораздѣлны чутны гласове, които са наричатъ *думы*. Тъзи таквазь наша дарба нарича са *даръ на вънкашньето слово*, а дѣйствіето ѝ произведено казва са *изговоръ* или *прѣдложеніе* или *рѣчь*.

3. — Въ свѣта сѫществуватъ безбройны различны прѣдмѣты, и въ человѣческыя умъ постепенно по възраста му добыватъ са безбройны различны идеи, и са пораждатъ безбройны различны мысли за прѣдметытѣ. За туй и между хората за съобщеніето

на различнытѣ имъ идеи и мысли на единъ къмъ другыго употрѣбяватъ са и безбройны различны думы. Но за изъявяваніето на едно и туй понятіе, на една и тъзи мысьль, у сѣкый единъ народъ не са употрѣбяватъ едны и тѣзи думы, но у единъ народъ — едны, а у другый — другы. У единъ кой-да-е народъ събраніето на сичкытѣ му думы, които той употрѣбява за съобщеніе на мыслитѣ си, нарича са неговъ *говоримъ езыкъ*. И тъй различны говоримы езыцы по свѣта има толкози, колкото и народы сѫ на земята..

4. — Но съ говоримыя езыкъ изъявяваніето на мыслитѣ става само къмъ присѫтствующытѣ, а къмъ далечь отсѫтствующытѣ туй е невъзможно. За улесненіе на тъзи невъзможность нѣкои даровиты человѣцы съ врѣме още пригодили та изнамѣрили нѣкои знакове начьртаваны изъ отгорѣ на нѣщо и представителны на изговарванытѣ гласове, и съ туй срѣдство тѣ направили съобщеніето на мыслитѣ лесно и възможно и къмъ отсѫтствующытѣ. Тѣзи представителны на изговарванытѣ гласове знакове наричатъ са *буквы* или *писма*, а сичкытѣ изъедно, колкото трѣбатъ да са пише съ тѣхъ единъ езыкъ, зовѫтъ са *азбука*. Разны азбукы по свѣта има доста.

5. — У единъ и този народъ разнытѣ му отдѣленія не употрѣбяватъ единъ и този способъ въ изговора си: но често едны са изговарятъ по единъ начинъ, а другы — по другый, като образоватъ и различно-образны обращанія въ изричаніето си. Слѣдователно тѣзи особенности въ езыка на единъ и този народъ правятъ неговытѣ *діялекты*, или *нарѣчія*. Но ученытѣ въ кой-да-е народъ сичкытѣ съгласно употрѣбяватъ общъ езыкъ, по който говорѭтъ и пи-

щѫтъ. Този езыкъ, са зове *писмовенъ* или *ученъ езыкъ*.

6. — Сичкытѣ думы, които Българскыятъ народъ употрѣбява въ говора и въ писмото си, съставятъ негова езыкъ. Този езыкъ е единъ отъ многобройнытѣ славенскы езыцы, и не е друго освѣнь порожденіе отъ старобългарскыя езыкъ, що сѫ говорили нашытѣ прадѣды и на който слѣдъ покрьстяньето имъ най напрѣдъ были прѣведены църковнытѣ ни книгы.

7. — Науката, която изслѣдова правилното свойственно устройство на кой-да-е езыкъ съ сичкытѣ му формы, нарича са *Грамматика*. И Българската Грамматика излага туй сѫщо за българскыя езыкъ. Тя са дѣли на три части: *I. Словопроизводство*, *II. Словосъчиненіе*, *III. Правописаніе*.

ЧАСТЬ ПЬРВА.

ЗА СЛОВОПРОИЗВОДСТВОТО.

8. — Въ словопроизводството са изслѣдова съставътъ на думытѣ на сѣка отдѣлно, разглѣдватъ са съставнытѣ имъ части и разнытѣ имъ измѣненія, и са распрѣдѣлятъ сичкытѣ думы на части.

ПРѢДВАРИТЕЛНЫ ПОНЯТІЯ.

А. АЗБУКА И НЕЙНО РАЗДѢЛЕНІЕ.

9. — Буквытѣ, съ които са пишѫтъ съставнытѣ части на думытѣ въ българскыя езыкъ сѫ 35: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, я, ѫ, ѭ, ѳ. Тѣ са дѣлѭтъ на *гласны*, и *съгласны*.

а) *Гласны* сѫ, които въ произношеніето имъ самы по себе си прѣдставятъ просты гласове. Таквызи сѫ 14: а, е, и, і, о, у, ъ, ы, ь, ѣ, ю, я, ѫ, ѭ. Тѣ са подраздѣлятъ на *твърды*: а, о, у, ъ, ы, ѫ, и *мекы*: е, и, і, ь, ѣ, ю, я, ѭ.

Забѣл. 1. Буквытѣ: *ъ, ь, ѫ, ѭ* поради тѫпото си произношеніе може да са пріемнѫтъ за *полугласны*. А буквытѣ: *ы, ѣ, ю, я, ѭ*, като що сѫ слѣны. *ы* отъ *ъ, і*, — *ѣ* отъ *і, а* или отъ *і, е*, — *ю* отъ *і, у*, — *я* отъ *і, а*, — *ѭ* отъ *і, ѫ*, може да са нарекѫтъ *двугласны*.

Забѣл. 2. Полугласнытѣ *ъ, ь* защото нѣкога въ срѣдата на думытѣ ту са вмѣтатъ, ту са исхвърлятъ, зовѫтъ са *вмѣтнѫты*.

б) *Съгласны* сѫ, които безъ съединеніето имъ съ нѣкоя гласна, не могѫтъ да прѣдставѭтъ никакъвъ гласъ въ произношеніето си. Таквызи сѫ 21: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, ѳ. Тѣ са подраздѣлятъ на *устнены: б, в, м, п, ф; зѫбны: д, т; езычны: з, ж, с, ч, ш, щ, ѳ; небны: г, к, х*, и *мекы: л, н, р*.

В. ИЗМѢНЕНІЕ НА НѢКОИ БУКВЫ ВЪ СЛОВОПРОИЗВОДСТВОТО.

10. — Небнытѣ: *г, к, х*, измѣнуватъ са често въ *ж, ч, ш* и въ *з, ц, с: бѣлѣгъ, бѣлѣже, бѣлѣзы; могѫ, можешь; юнакъ, юначе, юнацы; пекѫ, печешь; влахъ, влашкы, власы; вързѫ, вършешь*. Наопако *ж, ч, ш* измѣнуватъ са въ *г, к, х: лъжа, лъганъ; плачъ, плаканъ; дышѫ, дыхамъ*. Още *з, ц, с* измѣнуватъ са въ *ж, ч, ш: близо, ближній; лице, личенъ; жица, жичка; кѫсъ, кѫшей*, и наопако *ж, ч, ш* измѣнуватъ

са въ *з*, *ц*, *с*: *лижѫ*, *лизахъ*; *грачѫ*, *грацахъ*; *пишѫ*, *писахъ*. — *Щ* са измѣнува въ *ск*: *лъщѫ*, *лъскавъ*.

11. — Зѫбната *д* за омекотяванье пріема *ж*: *предѫ*, *прежда*; *видѫ*, *виждамъ*; сѫщо за омекотяванье *т* и *ст* измѣнуватъ са въ *щ*: *свѣтъ*, *свѣщъ*; *злато*, *позлащамъ*; *гостъ*, *гощавамъ*.

Г. СЛОГЪ, ДУМА, УДАРЕНІЕ И КОРЕНЬ НА ДУМАТА.

12. — Гласна буква сама или съединена съ една или двѣ съгласны прави слогъ: *и*, *да*, *при*. Единъ или повече слогове, изричаны изъедно и прѣдставителны на едно понятіе, съставятъ *дума*: *зѫбъ*, *вода*, *книга*, *желѣзо*, *радость*, *ученикъ*.

13. — Думытѣ по числото на слоговетѣ си быватъ: *еднословны*, *двусложны* или *многосложны*: *ты*, *азъ*, *Богъ*, *братъ*; *ни-ва*, *рож-ба*, *ра-дость*; *у-чи-тель*, *про-по-вѣд никъ*.

Забѣл. Има и таквызи думы, които не правѭтъ самы пъленъ слогъ: *въ*, *съ*: тѣ са изричать заедно съ другы думы: *въ село*, *съ мене*.

14. — Въ двусложны и многосложны думы единъ слогъ са изрича по высоко и по напрѣгнѫто отъ другытѣ. Туй по силно изричанье на единъ слогъ въ думата зове са *удареніе* (или *тонъ*) на думата: *книга писана*. Тукъ удареніето е надъ слоговетѣ *кни*, *пи*.

15. — Въ сѣка дума онъзи нейна часть, която най напрѣдъ е пріета въ езыка за означаванье на нѣкое понятіе, самостоятелно и безъ относително къмъ друго, нарича са *корень* на думата: *дух*, *бѣл*, *свѣт*, а

притурнѫтытѣ въ края на кореня буквы или слогове, за да покажѫтъ понятіето му въ отношеніе къмъ друго, или за да са образова отъ кореня друга дума, наричатъ са *спомагателны буквы* и *слогове* или *окончанія: дух(ъ), дух(у), дух(ове), дух(овенъ), дух(овникъ), дух(овитъ), дух(амъ), дух(нѫ), дух(нѫтъ), дух(ало); бѣл(ь), бѣл(а), бѣл(о), бѣл(ы), бѣл(ина), бѣл(ило), бѣл(изнявъ), бѣл(ѣѭ); свѣт(ъ), свѣт(ове), свѣт(ило), свѣт(илникъ), свѣ(ш)т(ь), свѣт(ливъ), свѣт(ѭ)*. И тъй думытѣ споредъ кореня си бывать *коренны*, или *производны*.

Забѣлѣж. Часто кореньтъ на една и тъзи дума поради размѣстяньето или измѣненіето на буквытѣ му явява са въ двоенъ видъ: *мр(ѫ), мр(ѣхъ), мор(ѭ), смър(ть), мър(тьвъ); мел(ѭ), мл(ѣхъ); кол(ѭ), кл(ахъ); бер(ѫ), бр(ахъ).*

16. — Двѣ отдѣлны думы слѣны въ една, за да изрекѫтъ двѣ понятія слѣны въ едно, правѭтъ дума наричвана *сложна*: *земедѣлецъ, крьстоносецъ, скорописецъ.*

Д. ВИДОВЕ НА ДУМЫТѢ ИЛИ ЧАСТИ НА РѢЧЬТА.

17. — Изговорътъ или рѣчьта (Вижь № 2.), съ която изричамы другыму мыслитѣ си, състои отъ думы. Когато нашытѣ мысли сѫ малко, тогазь съ малко думы гы изричамы, и то е *изговоръ*. А когато нашытѣ мысли сѫ доста, тогази много думы и доста изричанія употрѣбявамы, и то е *рѣчь* или *слово*. Слѣдователно сичкытѣ употрѣбяваны въ рѣчьта думы сѫ *части* на *рѣчьта*.

18. — Врьхъ нашытѣ чувства дѣйствуватъ различнытѣ вънъ отъ тѣхъ прѣдметы, които са зовѫтъ *сѫщества*, а думытѣ въ рѣчьта, съ които изричамы другыму сѫществата, наричатъ са *сѫществителны имена*: *человѣкъ*, *умъ*, *книга*, *душа*, *перо*, *градъ*, *пѣсень*, *ученіе*.

19. — Когато искамы да изъявимъ, че единъ прѣдметъ е намъ прѣдъупознатъ и вече извѣстенъ и опредѣленъ, тогази въ края на думата която означява прѣдмета употрѣбявамы единъ отъ тѣзи слогове: *а* или *тъ*, *та*, *то*, *тѣ*, *та*, които са наричатъ *членове*: *орача* или *орачьтъ прѣора нивата*; *рѣката залѣ пѣсъка* и *брѣговетѣ*; *дѣтето изъѣло яйцата*.

20. — Сѣко отъ сѫществата има свое си нѣкакво качество, или друго нѣкаква си свойщина. Когато искамы да изрѣчемъ на нѣкое сѫщество и качеството му или свойщината му, тогази употрѣбявамы при сѫществителното име и друга дума значителна на качеството му или на свойщината му. Таквызи думы са наричатъ *прилагателны имена: добъръ человѣкъ*; *Ивановъ сынъ*; *расланскый ревъ*; *днешня буря*; *меко перо*; *единъ*, *два*, *петь хлѣба*, *третій день*.

21. — Нѣкога, като поменемъ имената на нѣкои прѣдметы или имената на нѣкои тѣхны качества, и послѣ тѣ като дойдѫтъ въ изговора да са повторьѫтъ: тогазь вмѣсто упоменѫтытѣ имена ный употрѣбявамы другы думы, които са зовѫтъ *мѣстоименія*. *Азъ и ты видѣхмы Петка*, *но той не ны позна*. *Стоянъ проводи сына си на нива*; *заржча му да я прѣоре*. *Моятъ братъ е такъвзи*, *какъвто и твоятъ*. Думытѣ: *азъ*, *ты*, *той*, *ны*, *си*, *му*, *я*, *мой*, *твой*, *такъвзи*, *какъвто*, сѫ *мѣстоименія*.

22. — За да изъявимъ, че еди-кой прѣдметъ има таквози или онъквози качество, ный свързвамы сѫществителното име съ прилагателното чрѣзъ думата *е*, която затуй са нарича повече *свръзка*: *облакътъ е свѣтелъ*; *ябълката е кисѣла*; *дървото е зелено*. Но защото прѣдметытѣ не оставатъ за вынѫгы въ сѫщытѣ си качества, а често гы измѣнуватъ и прѣминуватъ отъ едно въ друго: затуй мѣжду прѣдмета и качеството му има и друга свръзка *става*, *быва*: *облакътъ става тъменъ*, *ябълката става сладка*, *дървото са зеленѣе*, *съхне*. Думытѣ: *тъмнѣе*, *кисѣлѣе сладни*, *зеленѣе*, *съхне*, зовѫтъ са *глаголы*. Съ глаголытѣ ный изъявамы не само що е и що става нѣкой предметъ, но още дѣйствова ли той или страда, или какъ са нахожда: *ученикътъ чете*, *пише*, *спи*; *нивата са пожънѫ*. Свръскытѣ: *е*, *быва*, *става* зовѫтъ са *сѫществителны глаголы*, защото изъявяватъ — що е, какъ быва и какъ става единъ прѣдметъ, а другытѣ глаголы са наричатъ *прилагателны* или *категорически*, защото обнематъ въ тѣхъ си и прилагателнытѣ имена, сирѣчь състоянiето или дѣйствiето или страданiето на прѣдмета.

23. — За да са изъяви състоянiето или дѣйствiето или страданiето наложено на нѣкой предметъ сѫщо и врѣмето въ което е наложено, употрѣбявамы глаголытѣ съ окончанiе на прилагателнытѣ имена. Таквызи думы са зовѫтъ *причастія*, като що участвоватъ и отъ глаголъ и отъ прилагателно име: *легнѫлыятъ конь*; *челъ*, *чела*, *чело*, *съдраната риза*.

24. — За да са опрѣдѣли качеството на глаголытѣ или на сѫществителнытѣ имена, или количество изобщо, или мѣсто, врѣме, обстоятелство, или способъ (какъ?), тѣзи признацы само окончанiята и

другытѣ измѣненія на глаголытѣ и на имената като не сѫ достаточны да гы изъявѭтъ, тогазъ са употрѣбяватъ при тѣхъ и другы думы, които изричатъ тѣзи разны значенія. Таквызи думы са наричатъ *нарѣчія: твърдѣ добъръ человѣкъ*; *той много бърже бѣга, скоро пише*; *дойде тукъ сега*; *отиде тамь снощи.*

25. — За да са покаже отношеніето на единъ прѣдметъ къмъ другый, прѣдъ името на едина прѣдметъ прѣдлагамы отдѣлно дума, знаменующа туй отношеніе, която и за туй са зове *прѣдлогъ: вода отъ кладенеца*; *слугата отишьлъ на нива*; *Иванъ дойде съ перото въ ржка.* Прѣдлогътъ са прѣдлага още сложно въ началото на глаголытѣ за да покаже нѣкаква посока на дѣйствіето имъ: *влекж, привличамъ, завличамъ, отвличамъ, довличамъ, повличамъ, прѣвличамъ, въвличамъ, развличамъ.*

26. — За да свържемъ една дума съ друга или едно изричаніе съ друго, или напротивъ за да гы раздѣлимъ едно отъ друго, употрѣбявамы нѣкои думы които са зовѫтъ *съюзы: Стоянъ и Никола четѫтъ, а ты пишешь. Ты ли отиде или братъ ти*?

27. — За да изъявимъ нѣкои внезапны и силны чувствованія, подбудены отъ силны душевны страсти, като отъ радость, скърбь, гнѣвъ, отъ ужасъ и проч., тогазъ изговарямы нѣкои кратки звукове или и цѣлы думы прѣдставителны на внезапнытѣ ни чувствованія. Таквызи думы са зовѫтъ *междуметія: о! увы! охъ! ахъ! ту! ей! леле! тешко му! блазѣ ти*!

28. — Отъ горѣреченото за думытѣ става явно, че частитѣ на рѣчьта сѫ 10, именно: *сѫществително име, членъ, прилагателно име, мѣстоименіе, глаголъ, причастіе, нарѣчіе, прѣдлогъ, съюзъ и мѣждуметіе.*

Е. ИЗМѢНЕНІЕ НА ДУМЫТѢ.

29. Прѣдметътъ, който са прѣдставя на чувствата ни, и става подлежаще на вѫтрѣшньето и външньето слово (№ 1.) първо быва или единъ или два или повече (то са показва *съ число*); второ той има нѣкакво отношеніе къмъ другый прѣдметъ (то са означава *съ падежъ*); третье той быва или отъ мѫжкый полъ или отъ женскый, или нито отъ едина нито отъ другыя (различіе *по родъ*); четвьрто той дѣйствова, или страда, или са нахожда въ нѣкакво състояніе (тъзи разлика са зове *залогъ*); и пето той има сега, или е ималъ, или ще има такъвзи или онъкъвзи залогъ (туй са нарича *врѣме*). Думытѣ, които са съпроваждатъ съ тѣзи си свойства подлежѫтъ подъ нѣкаквы измѣненія, т. е. измѣнуватъ са въ състава си и въ окончанията си и са наричатъ *измѣняемы*. А думытѣ, които опрѣдѣляватъ качествата (24), които показватъ отношеніе на единъ прѣдметъ къмъ другый (25), които свързватъ дума съ дума (26), и които изъявяватъ внезапны чувствованія (27), тѣ нѣматъ нужда отъ никакво измѣненіе, и са наричатъ *неизмѣняемы*. И тъй измѣняемы части сѫ: *сѫществително-то име, членътъ, прилагателното име, мѣстоименіето; глаголътъ и причастіето*, а неизмѣняемы сѫ: *нарѣчіето, прѣдлогътъ, съюзътъ и междуметіето*.

30. — Сичкытѣ измѣняемы части иматъ общы отъ свойствата си *число* и *родъ*; сѫществителното име, членътъ, прилагателното име, мѣстоименіето и причастіето иматъ общо и *падежъ;* мѣстоименіето и глаголътъ иматъ общо и *лице*; глаголътъ и причастіето иматъ общы: *залогъ, врѣме и видъ*.

31, — Според раздѣленіето на думытѣ на 10

части, и словопроизводството са дѣли на 10 главы, отъ които въ сѣка ще са изслѣдова сѣка часть отдѣлно.

ГЛАВА ПЬРВА.

ЗА СѪЩЕСТВИТЕЛНОТО ИМЕ.

32. — Сѫществата или прѣдметытѣ, що са изричатъ съ *сѫществителнытѣ имена* (18), бывать:

1) *одушевены* като: *человѣкъ, овца, дѣте*;

2) *неодушевены* като: *домъ, риза, дьрво*;

3) *отвлечены* като: *умъ, душа, радость.*

33. — Сѫществителното име или са отдава само на единъ отъ много едновидны прѣдметы, и тогазь са зове *собственно*: *Иванъ, Рада, Търново, Дунавъ*; или пѫкъ съ него са нарича сѣкый единъ отъ много едновидны прѣдметы, и тогазь са зове *нарицателно*: *человѣкъ, градъ, жена, пѣсень, цвѣтье, село.*

34. — Нарицателно име, което означава много едновидны прѣдмѣты събраны въ едно цѣло, нарича са *събирателно*: *народъ, войска, чеша, стадо, трьнакъ, буренакъ.*

35. — Доста отъ нарицателнытѣ имена изричать са въ три вида:

1) *въ обыкновенъ видъ*: *мѫжъ, славей, жена, дѣте, ножь, глава, брада, перо*;

2) *въ умалителенъ*: *мѫжецъ, славейче, женица, дѣтенце, ножче* или *ножченце, главица* или *главичка, перце, брадица*;

3) *въ увеличителенъ*: *мѫжага, женище, дѣтище, ножага, главяга* или *главиндра, перище, брадяга* или *брадура.*

36. — Сѫществителнытѣ имена разгледватъ са въ тритѣ си свойства: *родъ*, *число и падежь*.

37 — Родове сѫ три: *мѫжкый*, *женскый*, и *срѣдний*. Сѣко сѫществително име има единъ отъ тѣзи три рода, който са распознава въ имена на одушевены прѣдметы по значенiето имъ, а въ имена на неодушевены прѣдмѣты по окончанiята имъ. И тъй:

1) *Мѫжкый родъ* сѫ имена на одушевены прѣдметы отъ мѫжкый полъ и на неодошевены и отвлечены прѣдмѣты имена, които са окончаватъ на *ъ*, *й*, и нѣкои си на *ь*: *баща*, *юнакъ*, *волъ*, *плетъ*, *умъ*, *орачь*, *корень*, *славей*, *рой*.

2) *Женскый* родъ сѫ имена на одушевены прѣдметы отъ женскый полъ и на неодушевены и отвлечены прѣдметы имена, които са окончаватъ на *а*, *я*, и нѣкои си на *ь*: *майка*, *княгыня*, *овца*, *свиня*, *вода*, *слава*, *земя*, *светыня*, *радость*.

3) *Срѣдень родъ* сѫ имена на одушевены прѣдметы, въ които не са показва различiе на пола и на неодушевены и отвлечены прѣдметы имена, които са окончаватъ на *е*, *о*: *чедо*, *лѣто*, *агне*, *поле*, *име*, *сѣме*, *цвѣтье*.

Забѣл. 1. Отъ мѫжкый родъ нѣкои имена на одушевены прѣдметы, що значатъ чинъ, званiе или служба и сродство, употрѣбяватъ са и въ женскый родъ, нѣкои си и въ срѣденъ, като си промѣнѭтъ окончанiето: *князь*, *княгыня*, *князче*; *гостянинъ*, *гостянка*, *гостянче*; *кумецъ*, *кумица*, *кумче*; *сватъ*, *сватя*, *сватче*; *овчарь*, *овчарка*, *овчарче*; *учитель*, *учителка*. Тъй сѫщо и народнытѣ: *Българинъ*, *Българка*, *Българче*; *Гъркъ*, *Гъркыня*, *Гърче*; *Турчинъ*, *Туркыня*, *Турче*.

Забѣл. 2. Нѣколко имена на одушевены прѣдметы употрѣбяватъ са съ едно окончанiе и за мѫжкый и за жен-

скый родъ: *піеница, убійца.* Таквызи може да са нарекжтъ отъ *общый родъ.*

38. *Числа* сж двѣ: а) *единственно*, което показва само единъ прѣдметъ; *столъ, книга, перо.* б) *множественно*, което показва много едноименны прѣдметы: *столове, книгы, пера.*

Забѣл. *Двойственно число*, що показва два прѣдмета, изговаря са въ езыка само въ тѣзи имена: *ржцѣ, нозѣ, колѣнѣ, крылѣ, лактѣ, рога, крака,* (остатъкъ отъ древностьта).

39. — *Падежи* (29) съ разны окончанія въ езыка ни не останжли, защото древнитѣ падежи излѣзли отъ употрѣбеніе (освѣнь нѣкои архаизмы), и са замѣнили съ прѣдлозы, които притурваны при имената на прѣдметытѣ показватъ разнытѣ имъ отношенія на единъ прѣдметъ къмъ другый. Но за по лесно опрѣдѣленіе на отношеніята полагатъ са петь падежи: *именителенъ, родителенъ, дателенъ, винителенъ и звателенъ.*

40. — Значеніето на падежитѣ опрѣдѣлява са логыческы съ въпросытѣ: *кой? на кого? кому? кого?* (кога са говори за лице), и—*що? на що?* на *що? що?* (кога са говори за неличенъ прѣдметъ). Именно:

1) *Именителныятъ падежь* отговаря на въпроса: *кой? що? — Кой пише? — Ученикътъ. Що реве? — Волътъ. Що е тамъ? — Перо.*

2) *Родителныятъ* отговаря на въпроса: *на кого?* или *отъ кого? на що?* или *отъ що? — На кого е тъзи кжща? — На Петра. Отъ кого имашь туй перо? — Отъ Ивана. На що* или *отъ що е този рогъ? — На коза* или *отъ коза.*

3) *Дателныятъ* отговаря на въпроса: *кому?*

или *на кого*? *на що*? — *Кому* или *на кого даде хлѣбъ*? — *На дѣтето. На що са надѣвашь*? — *На силата си.*

4) *Винителныятъ* отговаря на въпроса: *кого*? *що*? — *Кого мыѭтъ*? — *Петка. Що донесохѫ?* — *Брашно. Що заклахѫ?* — *Агне, коза, волъ.*

5) *Съ звателныятъ* падежь са призовават предметытѣ, къмъ които са отправя рѣчьта: *Стоене! донеси ми дрехата.*

Забѣл. Именителныятъ и звателныятъ пад. са наричать *правы*, а другытѣ *косвенны.*

41. — Измѣненіето на сѫществителнытѣ имена, и въ двѣтѣ числа, по сичкытѣ падежи, излага са споредъ тритѣ имъ рода въ три разны отдѣла или *склоненія*, за имена отъ сѣкый родъ по едно склоненіе.

ПЬРВО СКЛОНЕНІЕ.

42. — Тукъ са скланятъ отъ мѫжкый родъ сѫществивелны имена, които иматъ едно или отъ твьрдытѣ окончанія: *а, ъ, о,* или отъ мекыгѣ: *ь, й, ю.* У тѣхъ, въ множественното число, за съответствіе срѣщо твьрдото единственно окончаніе трѣба да стои пакъ твьрдо *ы*, или *ове*, а срѣщо мекото пакъ меко *и*, или *ье* или *еве*. По тъзи тѣхна свойщина излагатъ са и примѣры за тѣхъ.

А. СЪ ТВЬРДЫ ОКОНЧАНІЯ.

1. Примѣръ на *а*.

Единст. число.		Множест. число.
И.	войвода	войводы
Р.	на войвода [1])	на войводы [1])
Д.	на войвода	на войводы
В.	войвода	войводы
З.	войводо	войводы.

Тъй са скланять: *слуга*, *паша*, *убійца*, *піеница* и другы. *Баща и вуйка* иматъ зват. един. *тейко* или *тате*, *вуйко* или *вуйчо*; *владыка* има множ. ч. *владыцы*.

2. Примѣръ на *ъ*.

Въ множ. ч. на *ы* безъ никаква прѣмѣна въ кореня.

Единст. число.		Множест. число.
И.	соколъ	соколы
Р.	на соколъ	на соколы
Д.	на соколъ	на соколы
В.	соколъ	соколы
З.	соколо	соколы.

Тъй и *гарванъ*, *бурянъ*, *поставъ*, *погребъ*, *народъ*, *прѣдѣлъ*, *зѫбъ*, *мѣсецъ*, *поясъ*, *островъ*, *прѣстолъ* и другы. *Мѫжъ* има множ. ч. *мѫжы* и *мѫжье* по мекото окончаніе.

Забѣл. Въ другытѣ примѣры, що слѣдоватъ, излагатъ са падежи само за различнытѣ окончанія, а другытѣ за мѣстно спистяваніе са изоставятъ, като що могѫтъ ученицытѣ да изричатъ и тѣхъ лесно наслѣдъ горнитѣ два примѣра.

3. Примѣръ на *ъ*.

Въ множ. ч. на *ы*, прѣдъ което коренныть небны: *г*, *к*, *х* измѣнуватъ са въ *з*, *ц*, *с*, (10), а въ

[1]) Родителныятъ падежь са изрича и съ прѣдлога *отъ*, който за мѣстно спистяванье не са полага въ склоненіята, а въ упражненіята трѣба да са изговаря отъ ученицытѣ.

единств. зват. пад. прѣдъ окончаніето *е* измѣнуватъ са въ *ж*, *ч*, *ш*.

Единственно число.

И.	**залогъ**	**вълкъ**	**влахъ**
З.	**залого,-же**	**вълко,-че**	**влахо,-ше.**

Множественно число.

И.	**залозы.**	**вълцы.**	**власы.**

Като *залогъ* са скланятъ: *бѣлѣгъ*, *прѣдлогъ*, и другы. Като *вълкъ—пророкъ*, *порокъ*, *ученикъ*, *духовникъ*, *берникъ*, *мѣрникъ*, *зѣлникъ*, *кошникъ*, *конникъ*, *ячмыкъ*, *просякъ*, *Гъркъ*, и другы. *Ракъ* има множ. ч. *ракы* и *рацы; лѣшникъ лѣшникы* и *лѣшницы*.

Като *влахъ—сирмахъ*, *женихъ*, *орѣхъ*, *търбухъ*, *кожухъ*, и другы, но тѣ повечето иматъ множ. ч. на *хи: женихы*, *орѣхы*, *търбухы*, *кожухы*.

4. Примѣръ на *инъ*.

Въ множ. ч. на *е*, прѣдъ което са исхвьрля слогътъ *инъ*.

	Единст. число.	**Множест. число.**
И.	**селянинъ**	**селяне**
З.	**селянино**	**селяне.**

Тъй и—*гражданинъ*, *болѣринъ*, *Българинъ*, *Римлянинъ*, *Сърбинъ*, *Циганинъ* и друг. *Турчинъ* има множ. ч. *Турцы*.

5. Примѣръ на *ъ*, въ множ. ч. на *ове*.

Единственно число.

И.	**волъ**	**прагъ**	**лжкъ**	**духъ**
З.	**воло**	**праго,-же**	**лжко,-че**	**духо,-ше.**

Множественно число.

И.	**волове.**	**прагове.**	**лжкове.**	**духове.**

По *волъ* са скланятъ: *столъ*, *дворъ*, *градъ*, *родъ*, *ледъ*, *дымъ*, *плетъ*, *листъ* и другы.

По *прагъ—Богъ*, *глогъ*, *снѣгъ*, *бѣгъ* и другы.

По *лѫкъ—вѣкъ*, *пекъ*, *лѣкъ* и другы.

По *духъ—слухъ*, *грахъ*, *мѣхъ*, *смѣхъ*, *блѣхъ*, *грѣхъ* и другы.

6. Примѣръ на *ъ* съ вмѣтнѫта гласна въ кореня си.

Тѣ исхвърлятъ вмѣтнѫтата *е* или *ь* или *ъ* въ зват. един. пад. прѣдъ окончанiето *е*, и въ множ. число.

Единственно число.

И.	кумецъ	орелъ	одъръ
З.	кумецо,-мче	орело,-рле	одъро,-дре.

Множественно число.

И.	кумцы.	орлы.	одрове.

По *кумецъ* са скланятъ: *търговецъ*, *старецъ*, *светецъ*, *конецъ*, *молецъ*, *скурецъ* и умалителнытѣ: *хлѣбецъ*, *градецъ*, *столецъ*, *конецъ*, *волецъ*, множ. ч. *воловцы*. и другы. *Братецъ* има зват. един. пад. *братко*; *злодѣецъ*, и *заецъ* иматъ зват. един. пад. *злодѣйцо*,*-йче*, *зайцо*. а множ. ч. *злодѣйцы*, *зайцы*.

По *орелъ—пѣтелъ*, *сврѣделъ*, *овенъ*, *купенъ*, *ръженъ* *устенъ* и другы.

По *одъръ—вѣтъръ* и другы: *момъкъ* има зват. ед. пад. *момко* и *момъко*. а множ. ч. *момцы: львь и пьсъ* иматъ зват. един. пад. *лве*, *псе* и *пьсо*, а множ. ч. *лвы* и *львове*, *псы* и *пьсове*.

Б. СЪ МЕКЫ ОКОНЧАНIЯ.

1. примѣръ на *ь*.

Единственно число.

И.	житель	царь
З.	жителю	царю.

Множественно лисло.

И.	**жители.**	**церье, царьеве.**

По *житель* са скланять: *учитель*, *спаситель*, *орачь*, *копачь*, *овчарь*, *рыбарь*, *деверь*, *падежь*, *грабежь*, *гребень*, *прьстень*, *степень*, *лепень*, *въглень*, и другы.

По *царь—врачь*, *бичь*, *ежь*, *пьнь*, *рѣзень*, *глѣзень*, *огьнь*, *конь* множ. ч. *конье* и другы. *Князь* има зват. ед. пад. *княже*.

2. примѣръ на *й*.

Единственно число.

И.	**славей**	**край**
З.	**славее**	**крае.**

Множественно число.

И.	**славеи.**	**краеве.**

По *славей* са скланять: *ратай*, *случай*, *гвоздей*, *грѣздей*, *прищей*, *рѣпей*, *улей*, *порой* и другы.
По *край—рай*, *змѣй*, *рой*, *гной*, *брой*, *бой* и другы.

В. СОБСТВЕННЫ ЙМЕНА НА ЛИЦА.

1. Примѣръ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	**Драганъ**	**Драгановцы**
Р.	**на Драгана**	**на Драгановцы**
Д.	**на Драгана,-ну**	**на Драгановцы**
В.	**Драгана**	**Драгановцы**
З.	**Драгане**	**Драгановцы.**

Тъй и *Иванъ*, *Стоянъ*, *Пьрванъ*, *Проданъ*, *Миланъ*, и другы, а *Петъръ*, *Дититъръ* исхвьрлять вметнжтата ъ.

Сжщо са скланять и отъ притежателнытѣ прилагателны имена (48. 2.), които означавать *прѣзъиме: Поповъ*, *Гроздановъ*, *Петковъ*, още и *Петровичь*, *Золотовичь*, и др. так.

2. Примѣръ.

	Единств. число.	Множест. число.
И.	Радой	Радоювцы
Р.	на Радоя	на Радоювцы
Д.	на Радоя,-ою	на Радоювцы
В.	Радоя	Радоювцы
З.	Радое	Радоювцы.

Тъй и *Благой*, *Матѳей*, *Георгій* и другы.

3. Примѣръ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	Петко	Петковцы
Р.	на Петка	на Петковцы
Д.	на Петка,-ку	на Петковцы
В.	Петка	Петковцы
З.	Петко	Петковцы.

Тъй и *Райко*, *Стайко*, *Нейко*, *Марко*, *Вичо*, *Минчо* и другы. Още и нѣкои нарицателны имена употрѣбяемы съ окончаніе *о*: *овчарко*, *босилко*, *орачко*, *рѣпейко* и другы.

4. Примѣръ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	Пею	Пеювцы
Р.	на Пея	на Пеювцы
Д.	на Пея	на Пеювцы
В.	Пея	Пеювцы
З.	Пее	Пеювцы.

Тъй и *Баю*, *Бою*, *Стою*, *Недю*, *Радню*, *Златю*, *Тотю*, *Митю*, *Матьо* и другы. Още нѣкои нарицателны имена употрѣбяемы съ окончаніе *ю*: *петлю*, *скѫпцю*, *ревлю*, *шюдрю*, *дриплю* и другы. Тоже и *батю*, *татю*.

Забѣл. 1. Множественното число на собственнытѣ имена означава или много лица называемы съ сѫщото име, или много лица сходны между си по нѣкое прѣимущество:

Въ наше село има много Ивановцы, а Петковцы твърдѣ малко. Между забѣлѣжителныхтѣ въ Исторiята полководцы малцына Ханнибаловцы са виждатъ. Тоесть като Ханнибала.

Забѣл. 2. Собственнытѣ имена на градове и села едны иматъ само един. ч., а другы само множественно: *Цариградъ, Търново, Елена, Авины, Тетювены.*

ВТОРО СКЛОНЕНIЕ.

43. — Тукъ са скланятъ отъ женскый родъ сѫществителны имена, които имѫтъ или твърдо окончанiе *а*, или меко *я*, или *ь*. Срѣщо твърдото *а* въ множ. *ч.* стои *ы*, а срѣщо мекытѣ *я*, *ь* стои *и*.

1. Примѣръ на *а*.

Единственно число.

И.	гора	риза
Р.	на гора	на риза
Д.	на гора	на риза
В.	гора	риза
З.	горо	ризо

Множественно число.

И.	горы	ризы
Р.	на горы	на ризы
Д.	на горы	на ризы
В.	горы	ризы
З.	горы.	ризы.

По *гора* са скланятъ: *вода, звѣзда, глава, жена, роса, снага, рѣка, снъха, троха, муха, овца, душа* и другы.

По *риза* — *вила, нива, книга, мѫка, прилика, ружа, кѫща, чаша, плоча, мышца* и другы. *Мома* има зват. един. пад. *моме* и *момне.*

2. Примѣръ на *я*. — **1. Примѣръ.** | **3. Примѣръ на *ь*.** — **2. Примѣръ.**

Единствено число.

И.	дыня	хытрость
З.	дыне	хытросте

Множественно число.

И.	дыни.	хытрости.

По *дыня* са скланятъ: *пустыня*, *милостыня*, *Гъркыня*, *княгыня*, *богыня*, *дуля*, *каделя*, *воля*, *земя*, *свиня* и другы. И *шуря* множ. ч. *шури*, ако и да е мѫжкый родъ.

По *хытрость*—*радость*, *милость*, *слабость*, *кость*, *проповѣдь*, *нощь*, *пещь*, *власть*, *кръвь*, *пѫть* и другы.

СОБСТВЕННЫ ИМЕНА.

1. Примѣръ. | **2. Примѣръ.**

Единственно число.

И.	Неда	Марія
Р.	на Неда	на Марія
Д.	на Неда, Неди	на Марія
В.	Неда	Марія
З.	Недо	Маріе

Множественно число.

И.	Недины.	Маріины.

По 1-ыя примѣръ са скланятъ: *Стана*, *Пена*, *Елена*, *Рада*, *Герга*, *Мома*, *Кера*, *Велика*, *Анна*, *стрина*, *вуйна*, и другы. Тъй и *Райка*, *Стойка*, *Пѣйка*, които въ зват. един. пад. иматъ *е*: *Райке*, *Стойке*, *Пейке*. По 2-рыя — *Недѣля*, *леля* и другы.

ТРЕТЬЕ СКЛОНЕНІЕ.

44. — Тукъ са скланятъ отъ срѣденъ родъ сѫществителны имена, които имѫтъ окончаніе *е* или

о; тѣ въ множ. ч. иматъ *а* или *ета* или *ья* или *ена* и рѣдко *еса*.

	1. Прим.	2. Прим.	3. Прим.	4. Прим.
	Единственно число.			
И. В. З.	лице	поле	лозье, (ie)	име
Р.	на лице	на поле	на лозье	на име
Д.	на лице	на поле	на лозье	на име
	Множественно число.			
И. В. З.	лица	полета	лозья, (iя)	имена
Р.	на лица	на полета	на лозья	на имена
Д.	на лица.	на полета.	на лозья.	на имена.

По 1-ыя прьмѣръ са скланятъ: *слънце*, *сърце*, *яйце*, *училище*, *огнище* и другы.

По 2-ыя — *море*, *пиле*, *агне*, *яре*, *конче*, *момче*, *момиче*, *теле*, *либе*, *псе*, *куче*, *пуле*, и другы.

По 3-iя — *цвѣтье*, *ястье*, *питье*, *четенье*, *моленье*, *ученiе*, *писанiе* и другы.

По 4-ыя — *сѣме*, *врѣме*, *племе*, *брѣме*, *тѣме*, *выме* и другы.

	5. Примѣръ.	6. Примѣръ.
	Единственно число.	
И. В. З.	перо	чудо
Р. Д.	на перо	на чудо
	Множественно число.	
И. В. З.	пера	чудеса
Р. Д.	на пера	на чудеса.

По 5-ыя примѣръ са скланятъ: *гребло*, *ребро*, *чьрво*, *рало*, *чедо*, *стадо*, *блюдо* и другы.

По 6-тыя — *слово*, *небо* и *небе*; множ. ч. *слова* и *словеса*, *небета* и *небеса*.

Око и *ухо* въ множ. ч. иматъ *очи*, *ушы;* *рамо* има

рамена; дѣте има множ. ч. *дѣца; дърво* (за горенье) множ. ч. *дърва*, (за строенье) *дрьвье*, (въ земята съ кореня) *дървета и дрьвья.*

Забѣл. 1. Умалителны имена, що означаватъ младичкы животны: *пиле, теле, прасе, агне*, въ множ. ч. са употрѣбяватъ и съ окончаніе *цы: пилцы, телцы, прасцы, агьнцы.*

Забѣл. 2. На 3-тія примѣръ са относятъ нѣкои отъ мѫж. р. еднословны нарицателны имена съ единственно окончаніе *ье*, а съ значеніе множественно: *трьнье, колье, прѫтье, снопье, листье* и другы.

НЕПРАВИЛНЫ СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ИМЕНА.

45. — *Неправилны сѫществителны имена* сѫ, които въ склоненіето си иматъ нѣкоя неправилность по число или по окончаніе. Таквызи сѫ:

1) Нѣкои имена въ употрѣбеніе само въ един. ч.: *животъ, пѣсъкъ, пепель, варъ, бобъ, лой, лукъ*, и друг. нѣк. (отъ 1-то склон.); *леща, любовь, соль*, (отъ 2-то склон.); *здравье* (отъ 3-то склон.). Нѣкои си употрѣбяемы само въ един. ч. съ окончаніе *акъ*, а иматъ значеніе събирателно: *орѣшакъ, габракъ, буренакъ, черничакъ, трьнакъ* и др.

2) Имена употребяемы само въ множ. ч.: *мощы, плещы, гащы, клещы, ножицы, нъщовы, трицы, заговѣзны, третины, деветины, сажды, захлупцы* (по 2-то склон.); *уста, хора, врата, кола, обуща* (по 3-то склон.).

Нѣкои отъ 1-то склон. въ множ. ч. освѣнь съ обыкновеннытѣ си окончанія: *ы, ове, и, ье, еве*, въ употрѣбеніе сѫ и съ окончаніето *ища* (по 3-то склон.): *плетъ плетища, рътъ рътища, брѣгъ брѣжища, градъ градища; пѫть* има само *пѫтища, вѫглень вѫглени* и *вѫглеща, край краища, гной гноеве* и *гноища* и друг.

4) Нѣкои отъ 2-то склон. въ множ. ч. освѣнь съ обыкновенното си окончаніе *ь*, въ употрѣбеніе сѫ и съ окончаніето *ья* (по 3-то склон.): *нива—вы* и *нивья, кѫща кѫщья, книга книжья* и друг. Тъй и *овца овцы* и *овцье, свиня свини* и *свинье* съ окончаніето *ье.*

5) *Камъкъ* и *камыкъ, ремъкъ* и *ремыкъ, пламъкъ* и

пламыкъ, въ множ. ч. *камъцы* и *камъни*-ње, *ремъцы* и *ремъни-ње*, *пламъцы* и *пламени-ње*. *Братъ* въ множ. ч. *братья* (по 3-то склон.).

ПАДЕЖНЫ АРХАИЗМЫ.

46. — *Падежны архаизмы* отъ старобългарскыя езыкъ опазены въ езыка ни до сега въ стары пѣсни и въ нѣкои изричанія сѫ:

1) Родителенъ падежь: *изъ Будима града; засбиралъ отъ мокра пѫпа; излѣзе изъ кѫщи*; нарѣчіята: *снощи, довечера, удома; срѫкы, отрѫкы; три вола, петь хлѣба, осемь стотинъ* (родит. множ. отъ *стотина*) и другы нѣкои.

2) Дателенъ: *Моли са Богу; Мама Стояну думаше; Стоянъ мами си думаше; Петко Ради прьстень даде* и другы нѣкои.

3) Творителенъ: *редомъ, даромъ, тихомъ, мълкомъ, денемъ, нощемъ* или *нощья* и другы нѣкои. Тѣ са употрѣбяватъ сега за нарѣчія.

Употрѣбяемытѣ архаизмы въ прилагателнытѣ имена и въ мѣстоименіята забѣлѣжватъ са сѣкый на мѣстото му.

ГЛАВА ВТОРА.

ЗА ЧЛЕНА.

47. — *Членъ* (19) въ един. ч. за мѫж. р. е *а* (слѣна съ окончаніето на името) или *тъ*, за женскыя родъ *та*, за срѣднія — *то*; въ множ. ч. за мѫж. и жен. родъ е *тѣ*, за срѣднія — *та*: *Хлѣбътъ* или *хлѣба е сухъ*; *нарѣзахѫ хлѣба*; *водата е быстра*; *перото е меко*; *воловетѣ пасѫтъ*; *птичкытѣ цьркатъ*; *дѣцата играѭтъ*.

Забѣл. За мѫжкыя родъ въ един. ч. ный имамы въ употрѣбеніе членъ двѣ формы: *а* или *тъ*, които происхож-

датъ отъ едно и туй начяло. Пьрвата форма *а* води началото си отъ най старото третьелично мѣстоименіе и, което са употрѣбявало въ старобългарскыя езыкъ за членъ въ края на прилагателнытѣ имена (вижь старобълг. Грам. §. 125. Забѣл.). Туй мѣстоименіе въ винит. ед. пад. съдружаемо съ прѣдлогъ става и=ь нанꙗ. Слѣдователно тжпыятъ звукъ на *а*, който звучи въ езыка ни слѣдъ имена отъ мжж. р. въ опрѣдѣлено значеніе не е друго освѣнь тъзи буква ь. Но тя въ края на думытѣ сега като не са произнося, замѣстя са съ буквата *а*. Втората форма *тъ* води началото си отъ старото опрѣдѣлително мѣстоименіе тъ, което въ древностьта още занело мѣстото на третьеличното мѣстоименіе и, както и сега са употрѣбява въ езыка ни *той*, *тя*, *то*. И тъй първата форма има началото си отъ най старото третьелично мѣстоименіе и, а втората — отъ негова намѣстникъ — тъ.

Разликата въ употрѣбеніе на тѣзи двѣ формы е, че първата сама употрѣбяема достаточно изрича членната идея, а втората безъ първата употрѣбяема, защото въ нѣкой случай докарва доста затрудненіе въ произношеніето, по необходимость тя дава мѣсто прѣдъ себе си и на първата. Слѣдователно въ дирнія случай са употрѣбяватъ два члена, напр: *Славей-а* (слѣно) *славѣя пѣе*, и — *славейтъ* (а и двѣтѣ формы) *славеятъ пѣе*. Въ таквозъ положеніе на развытіето си като е нашата писменность, въ употрѣбеніето на тѣзи двѣ формы азъ прѣдпочетохъ да държж срѣднія пжть, що го слѣдватъ доста отъ нашытѣ учены. Тоесть — въ имен. един. пад. колкото за съотвѣтствіе на жен. р. *та* и срѣд. *то* употрѣбихъ втората форма *тъ*, която, въ трудныя за произношеніе случай, придружава са и отъ първата форма *а*, че става *ятъ*, а въ сичкытѣ косвенны падежи употрѣбихъ само първата форма *а*, напр.: *Волътъ си искърни рога. Славеятъ исхвръкнж изъ кафеза.* А коя отъ тѣзи двѣ формы е по свойственна на езыка ни за да са употрѣби изобщо въ нашата писменность, туй зависи отъ общото споразумѣніе на нашытѣ учены, като са земне въ вниманіе и гладкостьта на произношеніето, и по правото кое е, два ли члена да са пишжтъ или само единъ.

ИМЕНА СЪДРУЖЕНЫ СЪ ЧЛЕНЪ.

Единст. число. **Множест. число.**

Мѫжкый родъ.

И.	поясътъ или пояса	поясытѣ
Р.	на пояса	на поясытѣ
Д.	на пояса	на поясытѣ
В.	пояса	поясытѣ
З.	поясо	поясы.

Женскый родъ.

И. В.	главата	главытѣ
Р.	на главата	на главытѣ
Д.	на главата	на главытѣ
З.	главо	главы.

Срѣднiй родъ.

И. В.	лицето	лицата
Р.	на лицето	на лицата
Д.	на лицето	на лицата
З.	лице	лица.

Забѣлѣжкы.

1) Звателныятъ падежь и въ двѣтѣ числа не прiема членъ.

2) Собственнытѣ имена, като извѣстны и упознаты употрѣбяватъ са безъ членъ: *Иванъ*, *Неда*, *Европа*, *България*, *Търново*, *Стара планина.*

3) Въ нѣкои имена членътъ са употрѣбява не по смысла на рода имъ но по окончанiето имъ: *войводата, мѫжьето*, *кольето*, *пѫтищата*, *нивьята.*

4) Имена отъ мѫж. родъ въ множ. ч. съ окончанiе *ье*, конто означаватъ личны прѣдметы употрѣбяватъ са съ членъ *тѣ* или *то: царьетѣ* и *царьето, мѫжьетѣ* и *мѫжьето*; конто означаватъ одушевены не личны прѣдметы прiематъ само *тѣ: коньетѣ*, *свиньетѣ*, а конто означа-

вать неодушевены прѣдметы пріемать само *то: клоньето, камъньето.*

ГЛАВА ТРЕТЯ.

ЗА ПРИЛАГАТЕЛНОТО ИМЕ.

48. — *Прилагателното име* (20) быва:

1) *Качественно*, което. означава *качество* на прѣдметъ: *силенъ вѣтъръ, бѣла книга, меко перо.*

2) *Притежателно*, което показва *принадлежность* на прѣдметъ къмъ другый или *родъ*, отъ който происхожда прѣдметътъ: *Петровъ конь, Иванова риза, Радино дѣте; козій рогъ, слонова кость, леняно сѣме.*

3) *Относително*, което показва *зависимость* на прѣдметъ отъ другый: *человѣческый гласъ, селска работа, людско говедо.*

4) *Обстоятелственно*, което показва нѣкое *случайно обстоятелство* на прѣдметъ: *днешенъ хлѣбъ, вчерашня буря, тукашнье жито.*

5) *Числително*, което показва нѣкакво *изброяванье* на прѣдметъ: *единъ, два, три . . . първый, вторый . . . двойный, тройный . . . и проч.*

Забѣл. При туй раздѣленіе са прилага и *причастіето* като *дѣйственно прилагателно*: защото и неговото измѣненіе по родъ, число и падежь тукъ са относя: *паднжлъ, паднжла, паднжло; роденъ, родена, родено.*

49. — Прилагателнытѣ имена са разгледвать по свойствата си: *родъ, число* и *падежь*; само качественнытѣ иматъ и *степень на сравненіето.*

50. — Сѣко Прилагателно има тритѣ рода и въ двѣтѣ числа, и са съгласува съ сжществителното, при което е приложено, по родъ, число и падежь.

51. — Прилагателнитѣ имена въ един. ч. са прѣдставятъ съ едно отъ тѣзи двѣ окончанія: *ъ* или *ь* за мѫж. родъ, *а* или *я* за женскыя, *о* или *ье* за срѣднія: *правъ*, *синъ*; *права*, *синя*; *право*, *синье*. Пьрвытѣ окончанія сѫ *твьрды*, а другытѣ *мекы*. Въ множ. ч. срѣщо твьрдытѣ: *ъ*, *а*, *о* стои твьрда *ы*, а срѣщо мекытѣ: *ь*, *я*, *ѥ* стои мека *и*: *правы*, *сини*.

Забѣл. Тѣзи окончанія: *ъ*, *а*, *о* и *ь*, *е*, *я*, наричатъ са *усѣчены*, защото въ старобългарскыя езыкъ прилагателнитѣ са употрѣбявать и съ *пълны* окончанія, които са образовали съ притурката на третьеличното мѣстоименіе и, ꙗ, є, при усѣченытѣ окончанія: правыи, правая, правоє; синии, синꙗꙗ, синєє (употрѣбяемы съ значеніе на членъ. (Старобълг. Грам. § 30 забѣл. 1). Но отъ пълнытѣ окончанія останѫли сега въ употрѣбеніе въ нѣкои изричанія като архаизмы само тѣзи: 1) *ый*, и *ій* за мѫж. р. въ имен. и зват. пад. *ветый*, *новый завѣтъ*, *днешній урокъ*, *царю честитый! отче светый! любезный сыне! ая*, *яя* за жен. р. само въ зват. пад. *сестро милая*! *главо дебелая! драгая майко! Вышняя сило!* А сичкытѣ другы пълны окончанія и въ двѣтѣ числа и въ тритѣ рода замѣнены сѫ сега съ членоветѣ. Сѫщо и употрѣбяемото въ им. пад. окончаніе *ый*, *ій* замѣнува са съ членъ, като що има членно значеніе: *ветыятъ* и *новыятъ завѣтъ*, *днешніятъ урокъ*, вмѣсто *ветый* и *новый*, *днешній*. Туй е *плеоназмъ*, излишнье повтореніе на двѣтѣ членны формы: *а*, *тъ* (Старобълг. Грамм. § 125. Забѣл.).

Забѣл. Относителнытѣ прилагателны на *скый* или *кый* и родовытѣ притежателны на *ій* въ един. ч. отъ мѫж. р. въ употрѣбеніе сѫ само съ пълно окончаніе: *селскый человѣкъ*, *мѫжкый родъ*, *мечешкый ревъ*, *Божій сынъ*, *овчій*, *козій рогъ*.

52. — Отъ усѣченытѣ на *ъ* или *ь* прилагателны, които въ прѣдпослѣднія си слогъ за по лесно произношеніе пріематъ вмѣтнѫта *ъ* или *ь* или *е*, тѣ исхвьрлятъ тъзи буква въ жен. и срѣд. родъ. сѫщо

и въ множ. ч. и на тритѣ рода, и още при употрѣбяваньето имъ съ пълно окончаніе или съ членъ въ мѫж. родъ въ един. ч.: *мѫдъръ*, *мѫдра*, *мѫдро*, *мѫдры*, *мѫдрый*, *мѫдрыятъ*; *тежъкъ*, *тежка*, *тежко*, *тежкы*, *тежкый*, *тежкыятъ*; *силенъ*, *силна*, *силно*, *силны*, *силный*, *силныятъ*; *днешенъ*, *днешня*, *днешнье*. *днешни*, *днешній*, *днешніятъ*. — *Достоенъ* и *таенъ* съкратяватъ *е* въ *й*: *достоенъ*, *достойна*, *достойно*, *достойны*, *достойный*; *таенъ*, *тайна*, *тайно*, *тайны*, *тайныятъ*.

Забѣл. Качественнытѣ прилагателны са употрѣбяватъ и въ умалителенъ видъ съ окончаніе *ичъкъ*, *ичка*, *ичко*: *бѣличъкъ*, *бѣличка*, *бѣличко*.

53. — Едно и туй качество може да принадлежи на нѣколко прѣдметы не въ еднаква мѣра. На каква степень са намѣрва качеството у сѣкый отъ прѣдметытѣ, туй са изрича чрѣзъ *сравненіе*. *Степени за сравненіе* на качественнытѣ прилагателны сѫ три:

1) *Положителна*, която само съ обыкновенното окончаніе на качественното прилагателно изрича качеството самостоятелно колкото си е на прѣдмета безъ сравненіе къмъ друго: *бѣлъ варъ*, *лекъ товаръ*, *уменъ человѣкъ*.

2) *Сравнителна*, която съ притурката на частицата *по* прѣдъ качественното прилагателно прѣдставя качеството въ по голѣма мѣра у единъ прѣдметъ нежели у другый: *Снѣгътъ е по бѣлъ отъ вара. Иванъ е по уменъ отъ Никола.*

3) *Прѣвъсходителна*, която съ притурката на частицата *най* прѣдъ качественното прилагателно прѣдставя качеството въ най голѣма мѣра у единъ прѣдметъ нежели у сичкытѣ другы: *Никола е най*

прилѣжателенъ отъ сичкытѣ ученицы. Златото е най тежко отъ сичкытѣ металлы.

Забѣл. Качественно прилагателно отъ положителна степень, сложено съ прѣдлогъ *прѣ* или съ прилагателно *все*, добыва прѣвъсходителна степень самостоятелна: *прѣдобъръ, всесиленъ.*

СКЛОНЕНІЕ

НА ПРИЛАГАТЕЛНЫТѢ ИМЕНА.

54. — Тукъ са полагатъ два примѣра съдружены съ сѫществителны имена: първыятъ за прилагателны съ твърдо окончаніе *ъ*, *а*, *о*, вторыятъ за прилагателны съ меко окончаніе *ь*, *я*, *е*.

1. Примѣръ, *а*) безъ членъ.

Мѫжкый родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	новъ поясъ	новы поясы
Р.	на новъ поясъ	на новы поясы
Д.	на новъ поясъ	на новы поясы
В.	новъ поясъ	новы поясы
З.	новъ поясо	новы поясы.

Женскый родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	нова риза	новы ризы
Р.	на нова риза	на новы ризы
Д.	на нова риза	на новы ризы
В.	нова риза	новы ризы
З.	нова ризо	новы ризы.

Срѣдній родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	ново село	новы села
Р.	на ново село	на новы села
Д.	на ново село	на новы села
В.	ново село	новы села
З.	ново село	новы села.

б) Съдруженъ съ членъ.

Мѫжкый родъ.

	Единст. число.	Множ. число.
И.	новыятъ поясъ	новытѣ поясы
Р.	на новыя поясъ	на новытѣ поясы
Д.	на новыя поясъ	на новытѣ поясы
В.	новыя поясъ	новытѣ поясы
З.	новый поясо	новы поясы.

Женскый родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	новата риза	новытѣ ризы
Р.	на новата риза	на новытѣ ризы
Д.	на новата риза	на новытѣ ризы
В.	новата риза	новытѣ ризы
З.	нова ризо	новы ризы.

Срѣдній родъ.

	Единст. число.	Множост. число.
И.	новото село	новытѣ села
Р.	на новото село	на новытѣ села
Д.	на новото село	на новытѣ села
В.	новото село	новытѣ села
З.	ново село	новы села.

Тъй са скланять: *правъ, здравъ, младъ, зълъ, зла, зло, драгъ, богатъ, бѣлъ, сладъкъ, миренъ* и другы.

2. Примѣръ. *а*) безъ членъ.

Мѫжкый родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	синь месаль	сини месали
Р.	на синь месаль	на сини месали
Д.	на синь месаль	на сини месали
В.	синь месаль	сини месали
З.	синь месале	сини месали.

Женскый родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	синя книга	сини книгы
Р.	на синя книга	на сини книгы
Д.	на синя книга	на сини книгы
В.	синя книга	сини книгы
З.	синя книго	сини книгы.

Срѣдній родъ.

	Единст. число.	Множест. число.
И.	синье цвѣтье	сини цвѣтья
Р.	на синье цвѣтье	на сини цвѣтья
Д.	на синье цвѣтье	на сини цвѣтья
В.	синье цвѣтье	сини цвѣтья
З.	синье цвѣтье	сини цвѣтья.

б) Съдруженъ съ членъ.

Мѫжскый родъ.

	Единст. число.	Множ. число.
И.	синіятъ месаль	синитѣ месали
Р.	на синія месаль	на синитѣ месали
Д.	на синія месаль	на синитѣ месали
В.	синія месаль	синитѣ месали
З.	синій месале	сини месали.

Женскый родъ.

		Единст. число.		Множест. число.
И.		синята книга		синитѣ книгы
Р.	на	синята книга	на	синитѣ книгы
Д.	на	синята книга	на	синитѣ книгы
В.		синята книга		синитѣ книгы
З.		синя книго		сини книгы.

Срѣдній родъ.

		Единст. число.		Множест. число.
И.		синьето цвѣтье		синитѣ цвѣтья
Р.	на	синьето цвѣтье	на	синитѣ цвѣтья
Д.	на	синьето цвѣтье	на	синитѣ цвѣтья
В.		синьето цвѣтье		синитѣ цвѣтья
З.		синье цвѣтье		сини цвѣтья.

Тъй са скланять: *древній*, *днешній*, *долній*, *горній*, *овчій*, *козій*, *мечій*, *Божій* и другы.

Забѣл. 1. Въ срѣднія родъ въ множ. ч. и въ двата примѣра членътъ *тѣ* са употрѣбява не по смысла на рода, но по окончаніето на прилагателното име, макаръ и да са говори: *селата сѫ нови* и *цвѣтьята сѫ сини.*

Забѣл. 2 Собственнытѣ имена на лица, съдружены съ прилагателны имена, употрѣбяватъ са въ косвеннытѣ падежи съ старытѣ окончанія: И. *Светый Иванъ.* Р. *на Светого Ивана.* Д. *на Светого Ивана* или *Светому Ивану.* В. *Светого Ивана.* З. *Светый Иване.* Обыкновенно още са изговаря въ езыка: *Покани дъртыго дяда. Бихѫ піеныго Петка* (Вин. п.). *Поклони са злому като светому* (Дат. п.).

Забѣл. 3. Прилагателнытѣ *малко* и *много* употрѣбяватъ са при сѫществителны имена и въ двѣтѣ числа отъ сѣкый родъ: *малко, много хлѣбъ, вода, ястье; малко, много камъньe, ябълкы, пера.*

55. — Числителнытѣ имена биватъ:

1). *Количественны*, които точно опрѣдѣлятъ съ число за колко прѣдметы са говори: *единъ*, *два*, *три*, *петь*, *десеть* и проч.

2). *Редовны*, които показватъ редъ на наредены прѣдметы: *пьрвый*, *вторый*, *третій* и проч.

3). *Умножителны*, които изричатъ умноженіе на прѣдметъ: *двоенъ*, *троенъ*, *четворенъ* и проч.

4). *Дробны*, които показватъ опрѣдѣлена нѣкоя часть отъ цѣло: *половина*, *третина* и проч.

5). *Отвлечены*: *единица*, *десетица*, *стотица*.

56. — Количественны числителны сѫ:

1.	единъ, а, о	60.	шейсеть
2.	два, двѣ	70.	седемдесеть
3.	три	80.	осемдесеть
4.	четыре	90.	девендесеть
5.	петь	100.	сто
6.	шесть	200.	двѣстѣ
7.	седемь	300.	триста
8.	осемь	400.	четыре стотинъ
9.	деветь	500.	петь стотинъ
10.	десеть	600.	шесть стотинъ
11.	еденайсеть	700.	седемь стотинъ
12.	дванайсеть	800.	осемь стотинъ
19.	деветнайсеть	900.	деветь стотинъ
20.	двайсеть	1,000.	хиляда, тысеща
30.	трійсеть	10,000.	десеть хиляды
40.	четыресеть	100,000.	сто хиляды
50.	пендесеть	1,000,000.	миліонъ.

Тѣ са скланятъ тъй:

1. *Единъ*, *една*, *едно*, съ членъ — *единътъ*, *едната*, *едното*, *еднытѣ* скланятъ са по 1-выя прим. *новъ*, *нова*, *ново*, на прилагателнытѣ имена. То нѣкога са употрѣбява вмѣсто неопрѣдѣленъ членъ, и,

ако са отнася на лице, въ косвеннытѣ падежи пріема старытѣ окончянія: *го, му: на едного, едному, едного.* Нѣкога стои срѣщо мѣстоименіето *другый*: *Единъ плаче, другый са смѣе.* Въ този случай *единъ* и *другый* въ косвеннытѣ падежи въ един. ч. пріиматъ членъ *то*: *едногото, другыгото*, на лице като са относятъ въ опрѣдѣленъ смысьлъ. — *Едны* множ. ч. нѣкога има значеніе на думата *чивтъ: едны волове, едны ботушы.*

2. *Два, двама* (за лица) мжж. родъ; *двѣ* жен. и срѣд. р. склання са безъ членъ: И. *два, двама, двѣ.* Р. *на два, на двама, на двѣ.* Д. *на два, на двама, на двѣ.* В. *два, двама, двѣ.*

А членъ пріема за мжж. р. *та*, за жен. и срѣдн. р. *тѣ: двата, двамата, двѣтѣ.*

И. В.	двата,	двамата	двѣтѣ
Р.	на двата,	на двамата	на двѣтѣ
Д.	на двата,	на двамата	на двѣтѣ
З.	два,	двама	двѣ.

3. *Три* за тритѣ рода, *трима* за лица отъ мжж. родъ. И. В. З. *три, трима.* Р. *на три, на трима.* Д. *на три, на трима.* Съ членъ: И. В. *тритѣ, тримата.* Р. *на тритѣ, на тримата.* Д. *на тритѣ, на тримата.* З. *три, трима.*

4. Като *три, трима* са кланя и *четыре, четырма* (за лица), но *четыре* пріема членъ *тѣ* и *тѣхъ.*

Забѣл. *Единъ, два, двама, три, трима, четыре* и редовното *първый* употрѣбяватъ са и въ умалителенъ видъ: *едничькъ, едничка, едничко, двамца, двѣчкы, тримца, тричкы, четыркы, първичькъ, първичка, първичко.*

5. *Петь, шесть, седемь, осемь, девеѣть* а за лица *петима, шестима, седмина, осмина, деветима, де-*

сетима пріематъ членъ първытѣ — *тѣ* и *тѣхъ* (старъ родит. пад.) а дирнитѣ — *та: петьтѣ, шестьтѣ* и *петьтѣхъ, шестьтѣхъ, петимата, шестимата* и пр. Другытѣ количественны до *сто* употрѣбяватъ са и тѣ и съ членъ *тѣ* или *тѣхъ,* и безъ членъ. — *Двоица, троица, четворица* въ употрѣбеніе сѫ за лица съ членъ *та.*

6. *Сто* пріема членъ *тѣ* или *тѣхъ*; *двѣстѣ, двѣстѣта*; *триста, тристата*; а *четыре стотинъ* (старъ родит. пад.), *петь стотинъ... деветь стотинъ* пріематъ членъ *тѣ* или *тѣхъ* слѣдъ първата дума: *петьтѣ* или *петьтѣхъ стотинъ.*

7. *Тысеща* или *хиляда* са скланя по 2-то склон. на сѫществителнытѣ имена по примѣра на *а.* Тъй и *миліонъ* по 1-то склон. на *ъ.*

57. — Редовнытѣ: *първый, вторый, четвъртый, петый* . . . и умножителнытѣ: *двоень, троень, четворенъ, петократенъ* скланятъ са по 1-ыя прим. *новъ* на прилагателнытѣ имена, а *третій* по 2-ыя прим. *синій.*

58. — Дробнытѣ: *половина, третина, четвъртина* и отвлеченытѣ: *единица, десетица, стотица* скланятъ са по 2-то склон. на сѫществителнытѣ имена по примѣра на *а.*

Забѣл. Неопрѣдѣлителнытѣ количествены: *малцына, мнозина, нѣколцына* употрѣбяватъ са при сѫществителны имена въ множ. ч. що означаватъ лица: *малцына рыбари, мнозина орачи, нѣколцына овчари.*

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

ЗА МѢСТОИМЕНІЕТО.

59. — *Мѣстоименіята* (21) по значеніето си бываті: 1) *личны,* 2) *възвратно,* 3) *притежател-*

ны, 4) *указателны*, 5) *въпросителны*, 6) *относителны*, 7) *опрѣдѣлителны*, 8) *неопрѣдѣлителны*.

60. — *Лица* показваны съ личнытѣ мѣстоменія сѫ три: *първо*, *второ* и *третье*. Първото *азъ*, *ный* вынѫгы въ разговора говори: второто *ты*, *вый*, е — комуто са говори, а третьето *той*, *тя*, *то*, е — за което са говори и го нѣма въ разговора.

СКЛОНЕНІЕ НА ЛИЧНЫТѢ МѢСТОИМЕНІЯ.

За тритѣ рода.

Първо лице. **Второ лице.**

Единствено число.

	Първо лице	Второ лице
И.	азъ	ты
Р.	на мене	на тебе
Д.	на мене, менѣ, ми	на тебе, тебѣ, ти
В.	мене, ма	тебе, та

Множествено число.

	Първо лице	Второ лице
И.	ный, ные	вый, вые
Р.	на насъ	на васъ
Д.	на насъ, намъ, ни	на васъ, вамъ, ви
В.	насъ, ны, на.	васъ, вы, ва.

Забѣлѣж. *Азъ* са употрѣбява нѣкога и съ частицата *ка* за усилванье: *азъка* или *азика*.

Третье лице.

Единствено число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	той, онъ	тя, она	то, оно
Р.	на него	на нея	на него
Д.	на него, нему, му	на нея, ней, ӣ	на него, нему, му
В.	него, го	нея, я	него, го

Множеств. число.

И.	тѣ, оны	за тритѣ рода.
Р.	на тѣхъ, на нихъ	
Д.	на тѣхъ, тѣмъ, имъ.	
В.	тѣхъ, гы	

Забѣл. Старытѣ окончанія: *го*, *му* въ един. ч. употрѣбяватъ са у повечето мѣстоименія, кога са отдаватъ на личны прѣдметы.

61. — Възвратното *себе си* употрѣбява са за тритѣ рода и лица и за двѣтѣ числа само въ косвеннытѣ падежи: Р. *на себе си*. Д. *на себе си*, *си*. В. *себе си*, *са*.

Забѣл. 1. Кратыятъ винителный типъ на личнытѣ мѣстоименія и на възвратното въ един. ч. — *ма*, *та*, *са* — днесь повечето нашы учены пишжтъ го *мя*, *тя*, *са*: но то не е по свойственното произношеніе на езыка ни. Защото тука не са чува звукъ ꙗ, но *а* тжпо, или ь; а буквата *я* е равна съ ꙗ, а не съсъ старата носова ѧ,= *ен*, съ която са пише въ древностьта този типъ (Старобълг. Грам. §. 143. Забѣл. 1.). Слѣдователно най право бы было да са пише този типъ тъй *мь*, *ть*, *сь* отъ старото мѧ, тѧ, сѧ=*мен*, *тен*, *сен* или *мьн*, *тьн*, *сьн*, безъ носовата *н*=*мь*, *ть*, *сь*. Но защото буквата *ь* въобщо въ края на думытѣ не са произнося, затуй по добрѣ е да са пише съ *а* споредъ свойственното произношеніе на езыка безъ никакво затрудненіе.

Забѣл. 2. Дателныятъ кратъкъ типъ *си* употрѣбява са слѣдъ сичкытѣ косвенны падежи на личнытѣ мѣстоименія, и тогази тѣ иматъ значеніе на възвратното: *хранѭ мене си= себе си; облимате васъ си = себе си; обичатъ тѣхъ си = себе си.*

Забѣл. 3. Личнытѣ и възвратното мѣстоименіе са счи-

тать като сѫществителны, а сичкытѣ другы — като прилагателны.

62. — Притежателнытѣ мѣстоименія са произвождать отъ личнытѣ и означавать принадлежность на лице, отъ което сѫ произведены. Тѣ сѫ въ употрѣбеніе и съ членъ и безъ членъ.

Склоненіето имъ съ членъ.

1. За първото лице.

а) За единъ стопанъ.

Единственно число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	моятъ	моята	моето
Р.	на моя	на моята	на моето
Д.	на моя	на моята	на моето
В.	моя	моята	моето
З.	мой	моя	мое

Множественно число.

И.	моитѣ	за тритѣ рода.
Р.	на моитѣ	
Д.	на моитѣ	
В.	моитѣ	
З.	мои	

б) За много стопаны.

Единственно число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	нашыятъ	нашата	нашето
Р.	на нашыя	на нашата	на нашето
Д.	на нашыя	на нашата	на нашето
В.	нашыя	нашата	нашето
З.	нашъ	наша	наше

Множествено число.

И.	**нашытѣ**	**за тритѣ рода.**
Р. на	**нашытѣ**	
Д. на	**нашытѣ**	
В.	**нашытѣ**	
З.	**нашы**	

2. За второто лице.

а) За единъ стопанъ.

Един.	**твоятъ**	**твоята**	**твоето**
Множ.	**твоитѣ**	**за тритѣ рода.**	

б) За много стопаны.

Един.	**вашыятъ**	**вашата**	**вашето**
Множ.	**вашытѣ**	**за тритѣ рода.**	

3. За третьето лице.

а) За единъ стопанъ отъ мѫж. или срѣд. родъ.

Един.	**неговыятъ**	**неговата**	**неговото**
Множ.	**неговытѣ**	**за тритѣ рода.**	

б) За единъ стопанъ отъ жен. родъ.

Един.	**нейныятъ**	**нейната**	**нейното**
Множ.	**нейнытѣ**	**за тритѣ рода.**	

в) За много стопаны.

Единст. тѣхныятъ, тѣхната, тѣхното
нихныятъ, нихната, нихното.
Множ. тѣхнытѣ за тритѣ рода.
нихнытѣ.

Сичкытѣ третьеличны притежателны скланятъ са по 1-ыя примѣръ *новъ* на прилагателнытѣ имена.

4. *Възвратното притежателно* е общо и за тритѣ лица, и за единъ, и за много стопаны.

Единст. своятъ, своята, своето

Множ. своитѣ за тритѣ рода.

Забѣл. 1. *Свой* употрѣбява са вмѣсто сѣко отъ пырвытѣ притежателны, когато са означава стопанътъ заедно съ притежаніето си: *азъ четѫ своѭ книга = моя книга; ты ѣдешъ свое ястье = твое: той, тя има свой кожухъ = неговъ, неинъ; ный ѣздимъ свой конъ = нашъ; вый ѣдете свой хлѣбъ=вашъ; тѣ орѫтъ свои нивья = тѣхны.*

Забѣл. 2. Сичкытѣ притежателны мѣстоименія замѣнуватъ са въ езыка съ съкратеныя дат. типъ на личнытѣ си мѣстоименія: *мой=ми, нашъ=ни, твой-ти, вашъ=ви, му=неговъ,* ѝ*=неинъ, имъ=тѣхенъ, си=свой: той продаде ножа ми=(моя ножъ), коня ни=(нашыя конь), книгата ти=(твоята книга), кѫщата ви =(вашата кѫща), перото му (*ѝ*)= (неговото, нейното перо), лозьето имъ=(тѣхното лозье), учѫ брата си=(своя братъ), вый обичате роднинытѣ си=(своитѣ роднины), той знай урока си=(своя урокъ).*

Забѣл. 3. Краткыятъ типъ *си* на възвратното мѣстоименіе употрѣбява са нѣкога при сѣко отъ притежателнытѣ мѣстоименія, които тогази иматъ значеніе на възвратното притежателно *свой: азъ имамъ мой си конъ=(свой), ты ѣздишъ твой си конь=(свой);* тъй и *нашъ си, вашъ си, неговъ си, нейнъ си, тѣхенъ си.* — Доро и *свой* пріема този си типъ: *ный ѣдемъ свой си хлѣбъ.*

63. — *Въпросителнытѣ* мѣстоименія сѫ: *кой? чій? що? какъвъ? колькъ?* Тѣ служѫтъ за въпросы.

СКЛОНЕНІЕТО ИМЪ.

1. **Кой? коя? кое?**

Единствено число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	кой?	коя?	кое?
Р.	на кой? на кого?	на коя?	на кое?
Д.	на кой? кому?	на коя?	на кое?
В.	кой? кого?	коя?	кое?

Множественно число.

И.	кои?	за тритѣ рода.
Р.	на кои?	
Д.	на кои?	
В.	кои?	

2. **Чій? чія? чіе?**

Единственно число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	чій?	чія?	чіе?
Р.	на чій?	на чія?	на чіе?
Д.	на чій?	на чія?	на чіе?
В.	чій?	чія?	чіе?

Множественно число.

И.	чіи?	за тритѣ рода.
Р.	на чіи?	
Д.	на чіи?	
В.	чіи?	

3. Що? само въ един. ч. срѣденъ родъ. И. *що*? Р. *на що?* Д. *на що*? В. *що?*

4. *Какъвъ*? *каква*? *какво*? и *колькъ*? *колка*? *колко*? скланятъ са безъ членъ по 1-ыя прим. *новъ* на прилагателнытѣ имена.

64. — *Указателнытѣ* мѣстоименія служѫтъ за посочванье на прѣдметытѣ слѣдъ въпросъ или и безъ въпросъ; тѣ сѫ: *този*, *онзи*, *такъвзи*, *онъкъвзи*, *инакъвъ*, *толькзи*.

СКЛОНЕНІЕТО ИМЪ.

1. този, тозь; тъзи, тъзь; туй.

Единственно число.

	Мѫж.	Жен.	Срѣд.
И.	този	тъзи	туй
Р.	на този, на тогози	на тъзи	на туй
Д.	на този, томузи	на тъзи	на туй
В.	този, тогози	тъзи	туй.

Множественно число.

И.	тѣзи	За тритѣ рода.
Р.	на тѣзи	
Д.	на тѣзи	
В.	тѣзи	

Тъй са скланя и *онзи*, *онъзи*, *онуй*.

2. *Такъвзи*, *таквази*, *таквози*, *онъкъвзи*, *онъквази*, *онъквози*; *толькзи*, *толкази*, *толкози* склонятъ са сѫщо като *какъвъ* по 1-ыя прим. *новъ* на прилагателнытѣ имена, само имъ са отмахва окончаніето *ъ* въ мѫж. р. и имъ са прибавя частицата *зи*. Тъй и *инакъвъ*, *инаква*, *инакво* по сѫщыя прим. *новъ*.

65. — *Относителнытѣ* мѣстоименія показватъ идея на прѣдпоказанъ прѣдметъ, на който тѣ са и относятъ. Тѣ сѫ: *който*, *чийто*, *щото*, *какъвто*, *колькто*.

СКЛОНЕНІЕТО ИМЪ.

1. *Който*, *която*, *което*, множ. *които; чійто*, *чіято*, *чіето*, множ. *чіито*; *щото* — скланятъ са по въпросителнытѣ *кой*? *чій*? *що*? само са прилага и частицата *то* при сѣкый падежь.

2. *Какъвто*, *каквато*, *каквото*, множ. *каквыто*; *колькто*, *колкато*, *колкото*, (то служи и за множ. число: *колко пары*) скланятъ са сѫщо като въпросителното *какъвъ*? само са прилага частицата *то* при сѣкый падежь, а на мѫж. р. въ имен. един. пад. са исхвьрля окончаніето *ъ*.

66. — *Опрѣдѣтелнытѣ* мѣстоименія опрѣдѣлятъ нѣкакъ си по изблизо прѣдметытѣ, или тѣхно качество или количество. Тѣ сѫ: *самъ*, *сѣкый* или *сѣкой*, *другый*, *еди-кой*, *сѣкакъвъ*, *нѣкакъвъ*, *сичкый*, *все*, *нѣколко*.

СКЛОНЕНІЕТО ИМЪ.

1. *Самый*, *сама*, *само*, (въ умалителенъ видъ *самичькъ,-чка-чко*), множ. ч. *самы*; *сѣкакъвъ*, *сѣкаква*, *сѣкакво*, множ. ч. *сѣкаквы*; *нѣкакъвъ*, *нѣкаква*, *нѣкакво*, множ, ч. *нѣкаквы* скланятъ са по 1-ыя прим. *новъ* на прилагателнытѣ имена. Тъй и *сичкыятъ*, *сичката*, *сичкото* множ. ч. *сичкытѣ*.

2. Сѣкый, сѣкой, сѣка, сѣко.

Само единст. число.

	Мѫж.		Жен.	Срѣд.
И.	сѣкый		сѣка	сѣко
Р.	на сѣкый,	на сѣкыго	на сѣка	на сѣко
Д.	на сѣкый,	сѣкыму	на сѣка	на сѣко
В.	сѣкый,	сѣкыго	сѣка	сѣко.

Тъй са скланя и *другый*, *друга*, *друго:* но то има и множ. ч. *другы*, *на другы* и пр.; *другый* пріема и членъ: *другыятъ*, *другата*, *другото*, *другытѣ*, *а сѣкый* не пріема никога членъ.

3. *Еди-кой*, *еди-коя*, *еди-кое*, множ. ч. *еди-кои*, скланя са по въпросителното *кой*? само са прѣдлага и дума та *еди*.

4. *Все* (отъ старото *вьсь*) е срѣденъ родъ само въ един. ч. за сичкытѣ падежи.

5. Нѣколко (отъ старото *нѣколикый*) употрѣбява са при прѣдметы повечето въ множ. число: *нѣколко земя*, *нѣколко вжглеща*, за сичкытѣ падежи.

67. — *Неопрѣдѣлителнытѣ* мѣстоименія занимаватъ мѣсто на сжществителны имена или на прилагателны нѣкакъ си въ неопрѣдѣленъ смысьлъ. Тѣ сж: *нѣкой*, *никой*, *нѣщо*, *нищо*, *кой-годѣ*, *що-годѣ*, *кой-да-е*, *що-да-е*, *какъвъ-годѣ*, *какъвъ-да-е*.

Склоненіето имъ.

1. *Нѣкой*, *нѣкоя*, *нѣкое*, множест. *нѣкои; никой*, *никоя*, *никое*, множ. ч. *никои* скланятъ са като въпросителното *кой*? само са прѣдлага и частицата *нѣ* или *ни*. Тъй и *кой-годѣ*, *коя-годѣ*, *кое-годѣ*, множ. ч. *кои-годѣ*, като са прибавя и думата *годѣ;* тоже и *кой-да-е*, множ. ч. *кои-да-сж*.

2. *Нѣщо*, *нищо*, *що-годѣ*, *що-да-е* скланятъ са като въпросителното *що?* съ прибавка на частицытѣ: *нѣ*, *ни*, *годѣ*, *да-е*.

ГЛАВА ПЕТА.

ЗА ГЛАГОЛА.

68. — *Глаголытѣ*, споредъ каквото означаватъ *състояніе или дѣйствіе*, *или страданіе* на прѣдметъ

(22), дѣлѭтъ са на три залога (29): *срѣдень, дѣйствителенъ* и *страдателенъ*.

1. Глаголытѣ отъ *срѣдень залогъ* показватъ *състояніе*, *почивка* на прѣдметъ, или нѣкакво негово мърдапье, което си стои въ него и не прѣминува на другый прѣдметъ: *стоѭ*, *лежѫ*, *ходѭ*, *тичамъ*, *скачамъ*.

2. Глаголытѣ отъ *дѣйствителень залогъ* показватъ на прѣдметъ дѣйствіе, що го отправя той на другый прѣдметъ, и то са опрѣдѣля съ въпросытѣ: *кой*? и *кого?* или *що*? — *Петко учи Ивана. Слугата сѣче дьрва.*

3. Глаголытѣ отъ *страдателенъ залогъ* означаватъ страдателно състояніе на прѣдметъ или че той подлежи подъ дѣйствіето на другый прѣдметъ: *Хлѣбъ са ѣде, вино са піе, пары са трошѫтъ. Человѣкъ са обра.*

Забѣл. 1. Срѣднитѣ и дѣйствителнытѣ глаголы иматъ едны и тѣзи начални окончанія: *ѫ*, *ѭ*, *мъ*, а страдателнытѣ са образоватъ отъ дѣйствителнытѣ съ прибавка на възвратното мѣстоименіе *са*.

Забѣл. 2. Възвратното мѣстоименіе — *са* кога е приложено при дѣйствителенъ глаголъ, за да покаже дѣйствіе възвръщано на сѫщыя дѣйствующъ прѣдметъ, или че дѣйствіето прѣминува взаимно между дѣйствующытѣ прѣдметы отъ единъ на другый; то и въ тѣзи случаи глаголътъ е пакъ дѣйствителенъ: *обличамъ са* (*себе си*); *мыешь* са *(себе си); дѣцата са біѭтъ* (*едно друго*); *овнытѣ са ручкатъ (единъ другый)*.

Забѣл. 3. Нѣкои глаголы употрѣбявани съ възвратното мѣстоименіе — *са* по значеніето си относятъ са на срѣднія залогъ: *надѣѭ са*, *радвамъ са*, *смѣѭ са* или *смѣмъ са*.

Тъй — и *тычамъ, скачамъ. звѣѭ, бывамъ,* употрѣбяваны съсъ —*са* пакъ отъ срѣдень залогъ сѫ: *затичамъ са, надскачамъ са, прозвѣвамъ са, сбыва са, сбѫжда са.*

69. — Глаголытѣ въ състава и въ окончаніето си пріематъ разны измѣненія за да означаватъ слѣдующытѣ си свойщины:

1) *врѣме* на състояніето или на дѣйствіето си,

2) *число, лице* и *родъ* на дѣйствующытѣ прѣдметы,

3) *начинъ* въ изричаньето на състояніето или на дѣйствіето си, що са нарича *наклоненіе* на глагола,

4) *продължаванье* или *повтарянье,* или пѫкъ *свършанье* на състояніето или на дѣйствіето, що сѫ зове *видъ* на глагола.

70. — *Врѣмето* споредъ минутата, въ която са говори, дѣли са на три: *настояще*; *минѫло* и *бѫдуще.*

1. *Настощето* показва, че дѣйствіето става въ минутата, когато са говори: *лежѫ. четѫ, пѣѭ.*

2. *Минѫлото* прѣдставя дѣйствіето ставало или станѫло прѣдъ минутата, когато са говори. То има петь разны отдѣла:

а) *Минавало* врѣме, което показва дѣйствіето продължавано въ минѫло нѣколко врѣме съврѣменно съ друго станѫло дѣйствіе: *ты като лежѣше, азъ четѣхъ. Азъ като додохъ, той пѣѣше.*

б) *Прѣминѫло опрѣдѣлено*, което прѣдставя дѣйствіето станѫло въ опрѣдѣлено врѣме: *четохъ, пѣхъ.*

в) *Прѣминѫло неопрѣдѣлено*, което прѣдставя дѣйствіето станѫло въ неопрѣдѣлено прѣминѫло врѣме: *челъ сьмь, пѣлъ си.*

г) *Прѣминѫло прѣдварително*, което прѣдставя дѣйствіето станѫло прѣдъ друго: (*Ты като са събуди*), *азъ бѣхъ легнѫлъ. Челъ бѣхъ, пѣлъ бѣхъ*, (*когато ты влѣзе*).

д) *Отдавна-прѣминѫло*, което прѣдставя дѣйствіето отдавна станѫло въ неопрѣдѣлено прѣминѫло врѣме: *челъ съмь былъ, пѣлъ съмь былъ.*

3. *Бѫдѫщето* има три разны отдѣла:

а) *Бѫдуще опрѣдѣлено*, което показва, че дѣйствіето ще става или ще стане въ опрѣдѣлено врѣме: *ще пѣмъ, ще четѫ.*

б) *Бѫдуще неопрѣдѣлено*, което показва, че дѣйствіето ще става или ще стане, но неопрѣдѣлено кога: *пѣ щѫ, чете щѫ.*

в) *Бѫдуще прѣдварително*, което показва, че дѣйствіето ще е или ще бѫде станѫло прѣдъ друго дѣйствіе, което ще бѫде: *докато са завърнешь, азъ ще съмь вечерялъ и ще бѫдѫ заспалъ.*

71. — *Числа* у глаголытѣ сѫ двѣ: единственно и множественно, а *лица* — три: *първо*, *второ* и *третье*.

Единст. число.	Множест. число.
азъ пѣѭ, пѣмъ	ный пѣемъ
ты пѣешь	вый пѣете
той пѣе	тѣ пѣѭтъ.

72. — Глаголытѣ изричатъ врѣмената си въ двѣтѣ числа и въ тритѣ лица или самичкы съ една дума, или съставено, сирѣчь съ помощьта и на другы думы. Отъ туй едны отъ врѣмената сѫ *просты*, а другы *съставены*. *Просты* сѫ: настоящето, минавалото и прѣминѫло опрѣдѣленото. *Съставены* сѫ: прѣминѫло неопрѣдѣленото, прѣминѫло прѣдваривелното, отдавна-прѣминѫлото и тритѣ бѫдущы.

За съставянье на съставенытѣ врѣмена спомагатъ сѫществителныятъ (22) глаголъ *сьмь* и глалътъ *щѫ*, и затуй тѣ са зовѫтъ *спомагателны*. ›рвыятъ (отъ което врѣме ся изъисква) прибавя при причастіето на глагола за съставяньето на преиѫлытѣ; за съставяньето на прѣдварителното бѫще спомагатъ и двата глаголы *сьмь* и *щѫ* прибавны при причастіето на глагола, а за другытѣ двѣ ѫдущы спомага само глаголътъ *щѫ*.

73. — *Родътъ* у глаголытѣ са различава само › съставенытѣ врѣмена отъ причастіе и спомагатенъ глаголъ, като: *пѣлъ, пѣла, пѣло сьмь*.

74. — *Наклоненія* сѫ четыре: *изъявително, велително, условно* и *подчинително*.

1. *Изъявителното* изрича дѣйствіето *положилно* и *независимо*: *четѫ, четѣхъ, четохъ, челъ ль, ще четѫ*.

2. *Повелителното* изрича *повелѣніе, побуждание*, и *моленіе*, за да стане едно дѣйствіе: *Пѣй! Чети! йте!*

3. *Условното* изъявява *желаніе* или *възмоюсть* по нѣкакво условіе: *Сѣдвамъ*, (ако ма покашь). *Ѣдвамъ грозде*, (ако има).

4. *Подчинителното* изрича дѣйствіето зависимо ь друго, на което быва подчинено. То вынѫгы быва идружено съ нѣкой подчинителенъ съюзъ: *(Дай ι воля), да ти кажѫ. (Щеше да са разгнѣви друютъ ти), ако сѣднѣхъ до тебе. Рѣкѫ, (дума не ι са хваща)*. Тукъ са подразумѣва *като* или *ако* кѫ.

Забѣл. Въ старобългарскыя езыкъ има и *неопрѣдѣтелно наклоненіе* съ окончаніе ти (Старобълг. Грам. 73), което неопрѣдѣля ни врѣме, ни лице, нито число и

родъ на дѣйствующыя прѣдметъ. Отъ него наклоненіе сега има въ езыка ни остаткы безъ окончаніето **ти** въ употрѣбеніе: 1) У сичкытѣ глаголы изобщо неопрѣдѣленото бѫдуще, що е съставсно отъ него и отъ спомагателныя глаголъ щѫ, като: Пѣ *щѫ, писа щешь, игра ще;* 2) Слѣдъ глаголытѣ: *могѫ, смѣѭ, недѣй, недѣйте*, като: *могѫ стори. Смѣешъ ли каза? Не дѣй ходи. Не дѣйте игра.* А съ окончаніето **ти** (измѣнена) **и** въ **ѣ**) въ употрѣбеніе имамы: *Познать го е по гласа. Не е видѣть нищо.*

75. — *Главны видове* глаголытѣ иматъ два: *несвършенъ* и *свършенъ.*

1. *Несвършеныятъ видъ* изрича дѣйствіето неизвършено до край, но съпроваждано за доста врѣме съ нѣкакво продължаванье или съ много кратно повтарянье: *четѫ, четѣхъ, четохъ, ще четѫ, чити! піѭ, пїѣхъ, лежѫ, лѣгамъ, зѣѭ, зѣпамъ, копаѭ, мижѫ* или *жумѭ, мигамъ.*

2. *Свършеныятъ видъ* изрича дѣйствіето извършено до край или въ твърдѣ малко врѣме или въ едно мигванье съ едно мръдванье: *ще исчетѫ, прочетохъ, прочети! ще испіѭ, испихъ, испій!* или *ще сръбнѫ, сръбнѫхъ, сръбни! ще изъѣмъ, изъѣдохъ* или *ще хапнѫ, хапнѫхъ; ще легнѫ, легнѫхъ; ще зѣпнѫ, зѣпнѫхъ; ще копнѫ, копнѫхъ; ще зажумѭ, зажумѣхъ; ще мигнѫ, мигнѫхъ.*

Несвършеныятъ видъ, кога изрича дѣйствіето съпроваждано съ многократно повтарянье, обыкновенно са зове *многократенъ: лѣгамъ, чукамъ, зѣпамъ, мигамъ, мърдамъ, валямъ, стрѣлямъ.*

Тъй и свършеныятъ видъ, кога изрича дѣйствїето извършено до край съ едно мръдванье, обыкновенно са зове *еднократенъ*: *ще копнѫ, рытнѫхъ, ще*

чукнѫ, мигнѫхъ. Тѣзи два вида сѫ свойственны у глаголы, които изричатъ мърданье или дѣйствіе извършено съ нѣкой тѣлесенъ членъ, и иматъ харектеристика първыятъ *мъ*, вторыятъ *нѫ*.

Забѣл. Сѣкый глаголъ има двата главни видове *несвършенъ* и *свършенъ* по кое-да-е отъ реченытѣ значенія. Но има и нѣкои глаголы въ употрѣбеніе само въ несвършенъ видъ: *чакамъ, надѣѭ са, живѣѭ, желаѭ, траѭ, маѭ са, крѣѭ, баѭ.*

76. — За образованьето на видоветѣ служѫтъ: 1) разнытѣ прѣдлозы, 2) окончаніето *мъ* придружено съ свръзката *а* или *я* (79), 3) слогътъ *нѫ*, 4) употрѣбеніето на другы еднозначущы глаголы.

1) По голѣмата часть отъ глаголытѣ образоватъ свършеныя си видъ отъ несвършеныя, като пріемнѫтъ въ началото си нѣкой прѣдлогъ, който тогази показва и посоката на дѣйствіето (25): *четѫ, четохъ, ще прочетѫ, прочетохъ; орѫ, орихъ, ще сьорѫ, сьорахъ.*

2) Сѣкый отъ глаголытѣ, що иматъ окончаніе *ѫ* или *ѭ* и означаватъ мърданье или дѣйствіе извършено съ нѣкой тѣлесенъ членъ, ако замѣни окончаніето си *ѫ* или *ѭ* съ окончаніето *амъ* или *ямъ* тогази този глаголъ пріема многократенъ видъ, като: *лежѫ, лѣгамъ; текѫ, тичамъ; стрѣлѭ, стрѣлямъ; сѣдѭ, сѣдамъ; мижѫ (миг.) мигамъ*

3) Слогътъ *нѫ*, прибавянъ при кореня на глагола отъ несвършенъ видъ направя еднократныя му свършенъ видъ: *ревѫ, ще ревнѫ, ревнѫхъ; бодѫ, ще боднѫ, боднѫхъ; копаѭ, ще копнѫ, копнѫхъ; выкамъ, ще выкнѫ, выкнѫхъ.*

4) Нѣкои глаголы свършеныя си видъ заематъ отъ другый еднозначущъ глаголъ: *піѭ, ще срьбнѫ;*

ѣмъ, ще хапнѫ; ловьѫ, ще хванѫ; видьѫ, ще зарнѫ; зовѫ го, ще го викнѫ.

Забѣл. Безъ прѣдлогъ отъ свършенъ видъ глаголы сѫ: *ще дамъ, дадохъ; ще рекѫ, рекохъ; ще кажѫ, казахъ; ще купьѫ, купихъ; ще платьѫ, платихъ; ще родьѫ, родихъ; ще хвърлѭ, хвърлихъ; ще кръстьѫ; кръстихъ; ще рѣшѫ, рѣшихъ.*

77. — Несвършеныятъ видъ е въ употрѣбеніе у сичкытѣ врѣмена; свършеныятъ не са употрѣбява въ настоящето и въ минавалото, а въ сичкытѣ другы врѣмена е въ употрѣбеніе.

78. — Съставътъ на глаголытѣ и измѣненіето на окончаніята имъ по врѣмената, лицата, числата, наклоненіята и по видоветѣ нарича са *спрѣженіе.*

79. — Въ спрѣганьето на сѣкый глаголъ забѣлѣжителны сѫ три нѣща: 1) *корень* на глагола, 2) *окончаніе* и 3) *свръзка* между кореня и окончаніето му (ако у нѣкои глаголы туй дирньето и да го нѣма), напр.: *мот-а-ѭ, мот-а-ѣхъ, мот-а-хъ, мот-а-й.* Тукъ *мот* е корень, *а* — свръзка, другытѣ сѫ окончанія. Споредъ туй забѣлѣжванье, глаголытѣ по разликата на окончаніята си на настоящето врѣме въ изъявителното наклоненіе дѣлѭтъ са на три спрѣженія, а по разликата на свръзката си подраздѣлятъ са на 10 класса, за които подробно ще са каже слѣдъ сѣко спрѣженіе, кой классъ на кое спрѣженіе са относя.

80. — Глаголытѣ въ спрѣганьето си още бъıватъ: *правилны, неправилны* и *безличны* или *третьеличны.*

Правилны сѫ които правилно са спрѣгатъ по спрѣженіята.

Неправилны сѫ които въ спрѣганьето си отстѫпатъ отъ общытѣ правила. Но отъ дирнитѣ едва ли има въ езыка ни нѣколко глагола.

Безличны или *третьеличны* сѫ които сѫ въ употрѣбеніе само въ 3-то единст. лице, като: *трѣба, гърми, свѣтка са.*

81. — Окончанія на тритѣ спрѣженія:

Изъявително наклоненіе.

Настояще и опрѣдѣлено бѫдуще.

За първото спрѣженіе.

Единст. число.	Множест. число.
ѭ, ѫ	еме (ймы)
ешь (шь)	ете (йте)
е (й)	ѭтъ, ѫтъ.

За второто спрѣженіе.

Единст. число.	Множест. число.
ѭ, ѫ	имъ
ишь	ите
и	ѭтъ, ѫтъ.

За третьето спрѣженіе.

Единст. число.	Множест. число.
мъ	мы
шь	те
—	тъ.

За тритѣ спрѣженія.

Врѣме минавало.

Единст. число.	Множест. число.
(ѣ)хъ=яхъ (вижь Н° 206)	(ѣ)хмы=яхмы
(ѣ)ше=еше	(ѣ)хте=ехте
(ѣ)ше=еше	(ѣ)хѫ=яхѫ.

Забѣл. Гласната *ѣ* е характеристика на туй врѣме само въ 1-то и 2-то спрѣженіе, а въ 3-то спрѣженіе окончаніята сѫ безъ нея.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

Единст. число.	Множест. число.
хъ	хмы
—	хте
—	хѫ

За тритѣ спрѣженія.

Повелително наклоненіе.

	Единст. число.	Множест. число.
2-ро лице	й, и, (ь)	йте, ѣте, (ьте).

УСЛОВНО НАКЛОНЕНІЕ.

Настояще.

Единст. число.	Множест. число.
вамъ	вамы
вашь	вате
ва	вать.

Минавало.

Единст. число.	Множест. число.
вахъ	вахмы
ваше	вахте
ваше	вахѫ

ПРИЧАСТІЯ.

Дѣйствително: лъ, ла, ло.

Страдателно: тъ, та, то; нъ, на, но.

82. — Прѣдъ примѣрытѣ на тритѣ спрѣженія излага са спрѣженіето на спомагателныя глаголъ *сьмь*, като потрѣбенъ за сѣко спрѣженіе.

Изъявително наклоненіе.

Врѣме настояще.

Единст. число.	Множест. число.
сьмь	смы (сме)
си	сте
е	сѫ.

Врѣме минавало.

Единст. число.	Множест. число.
бѣхъ	бѣхмы
бѣше (ты)	бѣхте
бѣше (той, тя, то)	бѣхѫ.

Прѣминало опрѣделено.

Единст. число.	Множест. число.
бѣхъ	бѣхмы
бѣ (ты)	бѣхте
бѣ (той, тя, то)	бѣхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единст. число.		Множест. число.	
	сьмь		смы
былъ, а, о	си	были	сте
	е		сѫ.

Прѣминѫло прѣдварително.

Единст. число		Множест. число	
былъ, а, о	бѣхъ	были	бѣхмы
	бѣ (ты)		бѣхте
	бѣ (той, тя, то)		бѣхѫ.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Единст. число		Множест. число	
ще	сьмь	ще	смы
	си		сте
	е		сѫ

или

ще	бѫдѫ	ще	бѫдемъ
	бѫдешь		бѫдете
	бѫде		бѫдѫтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Единст. число		Множест. число	
бы	щѫ	бы	щемъ
	щешь		щете
	ще		щѫтъ.

Бѫдуше прѣдварително.

ще	сьмь	былъ, а, ло	ще	смы	были.
	си			сте	
	е			сѫ	

или

ще	бѫдѫ	былъ; а, ло	ще	бѫдемъ	были.
	бѫдешь			бѫдете	
	бѫдешь			бѫдѫтъ	

Повелително наклоненіе.

—	нека бѫдемъ
бѫди	бѫдѣте
нека бѫде	нека бѫдѫтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

(перифрастически)

Единст. число.	Множест. число.
могѫ да сьмь	можемъ да смы
можешь да си	можете да сте
може да е	могѫтъ да сѫ.

Минавало.

Единст. число.	Мьожест. число.
можѣхъ да сьмь	можѣхмы да смы
можѣше да си	можѣхте да сте
можѣше да е	можѣхѫ да сѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единст. число.		Множест. число.	
былъ, а, о	быхъ	были	быхмы
	бы (ты)		быхте
	бы (той, тя, то)		быхѫ.

Подчинително наклоненіе.

За туй наклоненіе езыкътъ ни като нѣма особита форма, то са изрича съ изъявителното наклоненіе по сичкытѣ му врѣмена, придружаваны съ нѣкой отъ подчинителнытѣ сьюзы: *ако*, *да*, *като*, *щомъ* и пр. освѣнь въ прѣдварителното бѫдуще и неопрѣдѣленото бѫдуще. Още. Опрѣдѣленото бѫдуще отмахва спомогателныя глаголъ *ще*. Туй бива сѫщо тъй и въ тритѣ спрѣженія на глаголытѣ, у които отъ свьршеныя видъ на опрѣдѣленото бѫдуще образова са минавало врѣме, що го има въ употрѣбеніе езыкътъ ни. И тъй въ примѣрытѣ ще са излага само туй минавало врѣме,

що става отъ бѫдущето, а другытѣ врѣмена сѫ изъоставять, като лесно спрѣгаемы по изъявителното наклоненiе тъй: *ако съмь*, *ако бѣхъ*, *ако бѣше*, *ако бѣхъ*, *ако бѣ*, *ако съмь былъ*, *ако бѣхъ былъ*, *ако бѫдѫ* и отъ него

врѣме минавало.

Единст. число.	Множест. число.
ако бѫдѣхъ	ако бѫдѣхмы
ако бѫдѣше (ты)	ако бѫдѣхте
ако бѫдѣше (той, тя, то)	ако бѫдѣхѫ.

Причастiя.

Настояще: сѫщый сѫщъ, сѫща, сѫщо.
Прѣминѫло: былъ, была, было.
Бѫдуще: бѫдущый-щъ, бѫдуща, бѫдуще.

ПЬРВО СПРѢЖЕНIЕ.

83. — Пьрвото спрѣженiе има четыри примѣра:

1. *Мыѭ*. 2. *Орѫ*.

Изъявително наклоненiе.

Врѣме настояще.

Ед. ч.	мыѭ	орѫ
	мыешь, (мышь)	орешь
	мые, (мый)	оре
Мн. ч.	мыемъ, (мыймы)	оремъ
	мыете, (мыйте)	орете
	мыѭтъ.	орѫтъ.

Минавало.

Ед. ч.	мыѣхъ мыѣше (ты) мыѣше (той, тя, то)	орѣхъ орѣше (ты) орѣше (той, тя, то)
Мн. ч.	мыѣхмы мыѣхте мыѣхѫ	орѣхмы орѣхте орѣхѫ.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

(*) Ед. ч.	(о)мыхъ (о)мы (ты) (о)мы (той, тя, то)	(*) (съ)орахъ (съ)ора (ты) (съ)ора (той тя, то)
Мн. ч.	(о)мыхмы (о)мыхте (о)мыхѫ.	(съ)орахмы (съ)орахте (съ)орахѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(о)мылъ а, о	сьмь си е	(съ)оралъ, а, о	сьмь си е
Мн. ч.	(о)мыли	смы сте сѫ	(съ)орали	смы сте сѫ.

Забѣл. На минавалото врѣме и на прѣминѫло неопрѣдѣленото дѣйствителното причастіе само безъ спомагателенъ глаголъ употрѣбява са въ третьето един. и множ. лице въ историческый видъ (Старобългр. Грам. §. 173. в. Забѣл.), като: *Аѳинянетѣ расказвали за Перикла, че, кога говорѣлъ, като че гръмъ гърмѣлъ на езыка му.* — *Адамъ и Ева живѣли най напрѣдъ въ рай.*

(*) Тѣзи врѣмена безъ прѣдлогъ сѫ отъ несвършенъ видъ а съ прѣдлогъ — отъ свършенъ видъ (76. 1.).

Прѣминѫло прѣдварително.

Единственно число.

(о)мылъ, а, о	бѣхъ		(съ)оралъ, а, о	бѣхъ	
	бѣ (ты)			бѣ (ты)	
	бѣ (той, тя, то)			бѣ (той, тя, то)	

Множественно число.

(о)мыли	бѣхмы	(съ)орали	бѣхмы
	бѣхте		бѣхте
	бѣхѫ.		бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Единственно число.

(о)мылъ, а, о	сьмь	былъ, а, о	(съ)оралъ, а, о	сьмь	былъ, а, о
	си			си	
	е			е	

Множественно число.

(о)мыли	смы	были.	(съ)орали	смы	были.
	сте			сте	
	сѫ			сѫ	

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Ед. ч.	ще (о)мыѭ	ще (съ)орѫ
	ще (о)мыешь-(мышь)	ще (съ)орешь
	ще (о)мые,-(мый)	ще (съ)оре
Мн. ч.	ще (о)мыемъ,-(ймы)	ще (съ)оремъ
	ще (о)мыете,-(йте)	ще (съ)орете
	ще (о(мыѭтъ.	ще (съ)орѫтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(о)мы щѫ	(съ)ора щѫ
	(о)мы щешь	(съ)ора щешь
	(о)мы ще	(съ)ора ще
Мн. ч.	(о)мы щемъ	(съ)ора щемъ
	(о)мы щете	(съ)ора щете
	(о)мы щѫтъ.	(съ)ора щѫтъ.

Бѫдуще прѣдварително.

Ед. ч	ще сьмь ще си ще е	(о)мылъ, а, о	ще сьмь ще си ще е	(съ) оралъ, а,о
Мн. ч.	ще смы ще сте ще сѫ	(о)мыли.	ще смы ще сте ще сѫ	(съ)орали.

или

Ед. ч.	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(о)мылъ, а, о	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(съ)-оралъ, а, о
Мн. ч.	ще бѫдемъ ще будете ще бѫдѫтъ	(о)мыли.	ще бѫдемъ ще бѫдете ще бѫдѫтъ	(съ)орали.

Повелително наклоненіе.

Ед. ч.	— (о)мый нека (о)мые,-(й)	— (съ)ори нека (съ)оре
Мн. ч.	нека (о)мыемъ,-(ймы) (о)мыйте нека (о)мыѭтъ.	нека (съ)оремъ (съ)орѣте нека (съ)орѭтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

Ед. ч.	мыйвамъ мыйвашь мыйва	оравамъ оравашь орава
Мн. ч.	мыйвамы мыйвате мыйватъ.	оравамы оравате оравать.

Прѣминѫло прѣдварително.

Единст. число.		Множест. число.	
	бѣхъ		бѣхмы
былъ, а, о	бѣ (ты)	были	бѣхте
	бѣ (той, тя, то)		бѣхѫ.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Единст. число.		Множест. число.	
	сьмь		смы
ще	си	ще	сте
	е		сѫ

или

	бѫдѫ		бѫдемъ
ще	бѫдешь	ще	бѫдете
	бѫде		бѫдѫтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Единст. число.		Множест. число.	
	щѫ		щемъ
бы	щешь	бы	щете
	ще		щѫтъ.

Бѫдуше прѣдварително.

	сьмь			смы	
ще	си	былъ, а, ло	ще	сте	были.
	е			сѫ	

или

	бѫдѫ			бѫдемъ	
ще	бѫдешь	былъ; а, ло	ще	бѫдете	были.
	бѫдешь			бѫдѫтъ	

Повелително наклоненіе.

—	нека бѫдемъ
бѫди	бѫдѣте
нека бѫде	нека бѫдѫтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

(перифрастически)

Единст. число.	Множест. число.
могѫ да сьмь	можемъ да смы
можешь да си	можете да сте
може да е	могѫтъ да сѫ.

Минавало.

Единст. число.	Множест. число.
можѣхъ да сьмь	можѣхмы да смы
можѣше да си	можѣхте да сте
можѣше да е	можѣхѫ да сѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единст. число.		Множест. число.	
былъ, а, о	быхъ	были	быхмы
	бы (ты)		быхте
	бы (той, тя, то)		быхѫ.

Подчинително наклоненіе.

За туй наклоненіе езыкътъ ни като нѣма особита форма, то са изрича съ изъявителното наклоненіе по сичкытѣ му врѣмена, придружаваны съ нѣкой отъ подчинителнытѣ съюзы: *ако*, *да*, *като*, *щомъ* и пр. освѣнь въ прѣдварителното бѫдуще и неопрѣдѣленото бѫдуще. Още. Опрѣдѣленото бѫдуще отмахва спомогателныя глаголъ *ще*. Туй бива сѫщо тьй и въ тритѣ спрѣженія на глаголытѣ, у които отъ свършеныя видъ на опрѣдѣленото бѫдуще образова са минавало врѣме, що го има въ употрѣбеніе езыкътъ ни. И тьй въ примѣрытѣ ще са излага само туй минавало врѣме,

що става отъ бѫдущето, а другытѣ врѣмена са изъоставять, като лесно спрѣгаемы по изъявителното наклоненіе тъй: *ако съмь*, *ако бѣхъ*, *ако бѣше*, *ако бѣхъ*, *ако бѣ*, *ако съмь былъ*, *ако бѣхъ былъ*, *ако бѫдѫ* и отъ него

врѣме минавало.

Единст. число.	Множест. число.
ако бѫдѣхъ	ако бѫдѣхмы
ако бѫдѣше (ты)	ако бѫдѣхте
ако бѫдѣше (той, тя, то)	ако бѫдѣхѫ.

Причастія.

Настояще: сѫщый сѫщъ, сѫща, сѫщо.
Прѣминѫло: былъ, была, было.
Бѫдуще: бѫдущый-щъ, бѫдуща, бѫдуще.

ПЬРВО СПРѢЖЕНІЕ.

83. — Пьрвото спрѣженіе има четыри примѣра:

1. *Мыѭ*. 2. *Орѫ*.

Изъявително наклоненіе.

Врѣме настояще.

	1.	2.
Ед. ч.	мыѭ	орѫ
	мыешь, (мышь)	орешь
	мые, (мый)	оре
Мн. ч.	мыемъ, (мыймы)	оремъ
	мыете, (мыйте)	орете
	мыѭтъ.	орѫтъ.

Минавало.

Ед. ч.	мыѣхъ	орѣхъ
	мыѣше (ты)	орѣше (ты)
	мыѣше (той, тя, то)	орѣше (той, тя, то)
Мн. ч.	мыѣхмы	орѣхмы
	мыѣхте	орѣхте
	мыѣхѫ	орѣхѫ.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

(*) Ед. ч.	(о)мыхъ	(*) (съ)орахъ
	(о)мы (ты)	(съ)ора (ты)
	(о)мы (той, тя, то)	(съ)ора (той тя, то)
Мн. ч.	(о)мыхмы	(съ)орахмы
	(о)мыхте	(съ)орахте
	(о)мыхѫ.	(съ)орахѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(о)мылъ а, о	сьмь	(съ)ओралъ, а, о	сьмь
		си		си
		е		е
Мн. ч.	(о)мыли	смы	(съ)орали	смы
		сте		сте
		сѫ		сѫ.

Забѣл. На минавалото врѣме и на прѣминѫло неопрѣдѣленото дѣйствителното причастіе само безъ спомагателенъ глаголъ употрѣбява са въ третьето един. и множ. лице въ исторический видъ (Старобълг. Грам. §. 173. в. Забѣл.), като: *Аѳинянетѣ расказвали за Перикла, че, кога говорѣлъ, като че грьмъ гърмѣлъ на езыка му.* — *Адамъ и Ева живѣли най напрѣдъ въ рай.*

(*) Тѣзи врѣмена безъ прѣдлогъ сѫ отъ несвършенъ видъ а съ прѣдлогъ — отъ свършенъ видъ (76. 1.).

Прѣминѫло прѣдварително.

Единственно число.

(о)мылъ, а, о	бѣхъ бѣ (ты) бѣ (той, тя, то)	(съ)оралъ, а, о	бѣхъ бѣ (ты) бѣ (той, тя, то)

Множественно число.

(о)мыли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.	(съ)орали	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Единственно число.

(о)мылъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о	(съ)оралъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о

Множественно число.

(о)мыли	смы сте сѫ	были.	(съ)орали	смы сте сѫ	были.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Ед. ч.	ще (о)мыѭ ще (о)мыешь-(мышь) ще (о)мые,-(мый)	ще (съ)орѫ ще (съ)орешь ще (съ)оре
Мн. ч.	ще (о)мыемъ,-(ймы) ще (о)мыете,-(йте) ще (о(мыѭтъ.	ще (съ)оремъ ще (съ)орете ще (съ)орѫтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(о)мы щѫ (о)мы щешь (о)мы ще	(съ)ора щѫ (съ)ора щешь (съ)ора ще
Мн. ч.	(о)мы щемъ (о)мы щете (о)мы щѫтъ.	(съ)ора щемъ (съ)ора щете (съ)ора щѫтъ.

Бѫдуще прѣдварително.

Ед. ч	ще сьмь ще си ще е	(о)мылъ, а, о	ще сьмь ще си ще е	(съ) оралъ, а,о
Мн. ч.	ще смы ще сте ще сѫ	(о)мыли.	ще смы ще сте ще сѫ	(съ)орали.

или

Ед. ч.	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(о)мылъ а, о	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(съ)-оралъ, а, о
Мн. ч.	ще бѫдемъ ще будете ще бѫдѫтъ	(о)мыли.	ще бѫдемъ ще бѫдете ще бѫдѫтъ	(съ)орали.

Повелително наклоненіе.

Ед. ч.	— (о)мый нека (о)мые,-(й)	— (съ)ори нека (съ)оре
Мн. ч.	нека (о)мыемъ,-(ймы) (о)мыйте нека (о)мыѭтъ.	нека (съ)оремъ (съ)орѣте нека (съ)орѫтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

Ед. ч.	мыйвамъ мыйвашь мыйва	оравамъ оравашь орава
Мн. ч.	мыйвамы мыйвате мыйватъ.	оравамы оравате ораватъ.

Минавало.

Ед. ч.	мыйвахъ мыйваше (ты) мыйваше (той, тя, то)	оравахъ ораваше (ты) ораваше (той, тя, то)
Мн. ч.	мыйвахмы мыйвахте мыйвахж.	оравахмы оравахте оравахж.

Прѣминжло неопрѣдѣлено.

Единственно число.

(о)мылъ, а, о	быхъ бы (ты) бы (той, тя, то)	(съ)оралъ, а, о	быхъ бы (ты) бы (той, тя, то)

Множественно число.

(о)мыли	быхмы быхте быхж.	(съ)орали	быхмы быхте быхж.

Подчинително наклоненіе.

По изъявителното тъй: *ако мыѭ*, *ако мыѣхъ*, *ако (о)мыхъ*, *ако съмь (о)мылъ*, (*ако бѣхъ* (*о*)*мылъ*, *ако съмь былъ (о)мылъ*, *ако омыѭ* и отъ него минавало врѣме.

— *Ако орж*, *ако орѣхъ*, *ако (съ)орахъ*, *ако съмь (съ)оралъ*, *ако бѣхъ* (*съ*)*оралъ*, *ако съмь былъ (съ)оралъ*. *ако съорж* и отъ него минавало врѣме.

Минавало врѣме.

Единственно число.

ако омыѣхъ — ако съорѣхъ
ако омыѣше (ты) — ако съорѣше (ты)
ако омыѣше (той, тя, то) — ако съорѣше (той, тя, то)

Мн. ч.	ако омыѣхмы ако омыѣхте ако омыѣхж.	ако съорѣхмы ако съорѣхте ако съорѣхж.

Причастія.

Дѣйст.: мыѣлъ, а, о; (о)мылъ, а, о; орѣлъ, а, о; (съ)оралъ, а о.

Страд.: (о)мытъ, а, о; (съ)оранъ, а, о.

По 1-ыя примѣръ са спрѣгатъ:

1) Глаголытѣ отъ 1-ый классъ, що иматъ гласна на края въ кореня си, и безъ никаква свръзка присъединятъ окончанiята си при кореня, освѣнь въ услов. наклоненiе, дѣто посрѣдствува свръзка *й*, *като*: *шi-ъѫ*, *шi-ѣхъ*. *(о)ши-хъ*, ще *(о)шi-ъѫ*, повелят. *(о)шi-й*, *(о)шi-йте*; услов. *шi-й-вамъ*, *шi-й-вахъ;* прич. *шi-ѣлъ*. *(о)ши-лъ*. *(о)ши-тъ*. Таквызи сѫ: *пiъѫ*, *вiъѫ*, *гнiъѫ*, *крыъѫ*, *знаъѫ*, *плюъѫ;* *пѣъѫ* (страд. прич. *пѣнъ*, *лѣнъ)* и другы так.

2) Глаголытѣ отъ 2-ый классъ, на конто кореньтъ са окончава на гласна, и що иматъ свръзка *я* между кореня и окончанiята си само въ прѣм. опрѣд. врѣме и въ причастiята. У тѣхъ глаголы въ услов. наклоненiе свръзката *я* измѣнува са въ *й*: страд. причастiе прiема окончанiето *нъ*; още, въ окончанiята на минавалото врѣме характеристика *ѣ* (81) прѣминува въ *я* слѣна съсъ свръзката, като: *ба-ъѫ*, *ба-яхъ*, *ба-яше*, *ба-я-хъ*, *ба-я*, *ба-й*, *ба-йте*, *ба-й-вамъ*. *ба-й-вахъ*, *ба-я-лъ*, *ба-я-нъ*. Таквызи сѫ: *траъѫ*, *лаъѫ*, *маъѫ*, *каъѫ са*, *блѣъѫ*, *вѣъѫ*, *сѣъѫ*. *крѣъѫ* и др. так.

3) Глаголытѣ отъ 3-iй классъ, на конто кореньтъ са окончава на съгласна, и що иматъ между кореня и окончанiята си свръзка *а* или *ѣ* по сичкытѣ врѣмена. У тѣхъ на минавалото врѣме въ окончанiята характеристиката *ѣ* прѣминува въ *я*. страд. причастiе прiема окончанiето *нъ*, като: *люл-ѣ-ъѫ*, *люл-ѣ-яхъ*, *(за) люл-ѣ-хъ*, *ще (за)люл-ѣ-ъѫ*; *(за)люл-ѣ-й*, *(за)люл-ѣ-йте*; *люл-ѣ-вамъ*, *люл-ѣ-вахъ*; *люл-ѣ-ялъ*, *(за)люл-ѣ-лъ*. *(за)люл-ѣ-нъ*. Таквызи сѫ: *желаъѫ*, *мотаъѫ*, *играъѫ*, *ругаъѫ*, *копаъѫ*, *буздаъѫ*, *грѣъѫ*, *жавѣъѫ*, *желѣъѫ*. *умѣъѫ*, *бѣлѣъѫ*, *жьлтѣъѫ*, *чьрнѣъѫ*, *бѣбелѣъѫ*. *пилѣъѫ*, *здрѣъѫ* и др. так.

По 2-ыя примѣръ са спрѣгатъ:

1) **Глаголытѣ отъ 4-ый классъ, що иматъ свръзка** *а* **само въ прѣм. опрѣд. врѣме и въ причастіята, а въ услов. наклоненіе едны я задьржатъ, а други я исхвьрлятъ, като:** *ков-ж, ков-ѣхъ, (за)ков-а-хъ; (за)ков-и, (за)ков-ѣте; кова-вамъ, ков-а-вахъ; ков-ѣлъ, ков-а-лъ, ков-а-нъ.* **Таквызи сж:** *кълвж, зовж, ревж, кжпъж, дрѣмъж; лижж, мажж, рѣжж, лъжж, кажж, пишж, чешж, плачж, грачж, ищж, дращж*; **прѣм. опрѣд. врѣме:** *лизахъ, мазахъ, рѣзахъ, лъгахъ, казахъ, писахъ, чесахъ, плакахъ, грацахъ, искахъ, драскахъ* (10) **и др. так.** *Кълнж* **отъ старото клѧти** = *кленти, (е въ ь=кльнти)* **и тъй** *кльнж* **или** *кълнж, кълнѣхъ, (про)клехь* **(отъ старото** клѧхъ = *кленхъ* **безъ носовата** *н=клехъ)*; *(про)кълни, (про)кълнѣте; клевамъ, (про)клелъ, (про)клетъ* **относя са на 1-ыя класъ, като що нѣма никаква свръзка, а спрѣга са по 2-ыя примѣръ.**

2) **Глаголытѣ отъ 5-ый классъ, които иматъ корень на** *ер* **или** *ел* **или** *ор*, **и слѣдъ него свръзка** *а* **или** *ѣ* **само въ прѣм. опрѣд. врѣме и въ причастіята, у които исхвьрлятъ коренната си** *о* **или** *е=ь*, **като:** *бер-ж, бер-ѣхъ, (о)бр-а-хъ ще (о)бер-ж; (о)бер-и, (о)бер-ѣте, бер-вамъ, бер-вахъ, бер-ѣлъ, (о)бр-а-лъ, (о)бр-а-нъ.* **Таквызи сж:** *держ, порж, перж; мелъж, мелѣхъ, (съ)млѣхъ, (съ)мели, мелвамъ, (съ)млѣлъ, (съ)млѣнъ; колъж, колѣхъ, (за)клахъ...; мрж, (мер=мьр), мрѣхъ, мрѣше, (у)мрѣхъ, (у)мрѣ: (у)мри, (у)мрѣте*; **услов.** *могж да мрж*; *(у)мрѣлъ.*

3. *Бодж.* 4. *Гънж.*

Изъявително наклоненіе.

Врѣме настояще.

Ед. ч.	бодж	гънж
	бодешь	гънешь
	боде	гъне
Мн. ч.	бодемъ	гънемъ
	бодете	гънете
	боджтъ.	гънжтъ.

Минавало.

Ед ч.	бодѣхъ	гънѣхъ
	бодѣше (ты)	гънѣше (ты)
	бодѣше (тоя, тя, то)	гънѣше (той, тя, то)
Мн. ч.	бодѣхмы	гънѣхмы
	бодѣхте	гънѣхте
	бодѣхѫ.	гънѣхѫ.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

Ед. ч.	(у)бодохъ	(с)гънѫхъ
	(у)боде (ты)	(с)гънѫ (ты)
	(у)боде (той, тя, то)	(с)гънѫ (той, тя, то)
Мн. ч.	(у)бодохмы	(с)гънѫхмы
	(у)бодохте	(с)гънѫхте
	(у)бодохѫ.	(с)гънѫхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(у)болъ, а, о	сьмь	(с)гънѫлъ, а, о	сьмь
		си		си
		е		е
Мн. ч.	(у)боли	смы	(с)гънѫли	смы
		сте		сте
		сѫ.		сѫ.

Прѣминало прѣдварително.

Единственно число.

(у)болъ, а, о	бѣхъ	(с)гънѫлъ, а, о	бѣхъ
	бѣ (ты)		бѣ (ты)
	бѣ (той, тя, то)		бѣ(той, тя, то)

Множественно число.

(у)боли	бѣхмы	(с)гънѫли	бѣхмы
	бѣхте		бѣхте
	бѣхѫ.		бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Единственно число.

(у)болъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о	(с)гънѫлъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о

Множественно число.

(у)боли	смы сте сѫ.	были.	(с)гънѫли	смы сте сѫ	были.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Ед. ч.	ще (у)бодѫ ще (у)бодешь ще (у)боде	ще (с)гънѫ ще (с)гънешь ще (с)гъне
Мн. ч.	ще (у)бодемъ ще (у)бодете ще (у)бодѫтъ.	ще (с)гънемъ ще (с)гънете ще (с)гънѫтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(у)боде щѫ (у)боде щешь (у)боде ще	(с)гънѫ щѫ (с)гънѫ щешь (с)гънѫ ще
Мн. ч.	(у)боде щемъ (у)боде щете (у)боде щѫтъ.	(с)гънѫ щемъ (с)гънѫ щете (с)гънѫ щѫтъ.

Бѫдуще прѣдварително.

Ед. ч.	ще сьмь ще си ще е	(у)болъ, а, о	ще сьмь ще си ще е	(с)гънѫлъ, а, о
Мн. ч.	ще смы ще сте ще сѫ	(у)боли.	ще смы ще сте ще сѫ	(с)гънѫли.

или

Ед. ч.	ще бждж ще бждешь ще бжде	(у)болъ, а, о	ще бждж ще бждешь ще бжде	(с)гънжлъ, а, о
Мн. ч.	ще бждемъ ще бждете ще бждхтъ	(у)боли.	ще бждемъ ще бждете ще бждхтъ	(с)гънжли.

Повелително наклоненіе.

Ед. ч.	(у)боди нека (у)боде	(с)гъни нека (с)гъне
Мн. ч.	нека (у)бодемъ (у)бодѣте нека (у)бодхтъ.	нека (с)гънемъ (с)гънѣте нека (с)гънжтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

Ед. ч.	бодвамъ бодвашь бодва	гънвамъ гънвашь гънва
Мн. ч.	бодвамы бодвате бодватъ.	гънвамы гънвате гънватъ.

Минавало.

Ед. ч.	бодвахъ бодваше (ты) бодваше (той, тя, то)	гънвахъ гънваше (ты) гънваше (той, тя, то)
Мн. ч.	бодвахмы бодвахте бодвахж.	гънвахмы гънвахте гънвахж.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единственно число.

(у) болъ, а, о	быхъ бы (ты) бы (той, тя, то)	(с) гънѫлъ, а, о	быхъ бы (ты) бы (той, тя, то)

Множественно число.

(у)боли	быхмы быхте быхѫ.	(с)гънѫли	быхмы быхте быхѫ.

Подчинително наклоненіе.

Ако бодѫ, ако бодѣхъ, ако (у)бодохъ, ако съмь (у)-болъ, ако бѣхъ (у)болъ, ако съмь былъ (у)болъ, ако (у)бодѫ и отъ него минавало врѣме. — *Ако гънѫ, ако гънѣхъ. ако (с)гънѫхъ, ако съмь (с)гънѫлъ, ако бѣхъ (с)гънѫлъ, ако съмь былъ (с)гънѫлъ, ако сгънѫ* и отъ него минавало врѣме.

Минавало.

Единственно число.

ако убодѣхъ	ако сгънѣхъ
ако убодѣше (ты)	ако сгънѣше (ты)
ако убодѣше (той, тя, то)	ако сгънѣше (той, тя, то)

Множественно число.

ако убодѣхмы	ако сгънѣхмы
ако убодѣхте	ако сгънѣхте
ако убодѣхѫ.	ако сгънѣхѫ.

Причастіе.

Дѣйств.	:	бодѣлъ, а, о; (у)болъ, а, о;
—		гънѣлъ, а, о; (с)гънѫлъ, а, о.
Страд.	:	(у)боденъ а, о; (с)гънѫтъ, а, о.

Забѣл. *Бодѫ* понеже има и еднократенъ свършенъ видъ *ще боднѫ, боднѫхъ*, то и въ услов. наклоненіе опрѣдѣленото бѫдуще: *ако боднѫ, ако боднешь* . . . и отъ него минавалото: *ако боднѣхъ, ако боднѣше* . . . по примѣра *гънѫ*; тъй и причастіята му: *боднѫлъ, а, о, боднѫтъ, та, то.*

По 3-ія примѣръ са спрѣгатъ глаголытѣ отъ 6-ый классъ. Тѣхныятъ корень са окончава: 1) на зѫбна *д* или *т*,—2) на устнена *б*,—3) на небна *г* или *к* или *х*, —4) на езычна *з* или *с*; още, тѣ иматъ само въ прѣм. опрѣд. врѣме и въ страд. причастіе свързка *о*=*ъ*. Тъзи гласна са измѣнува въ *е* въ 2-то и 3-то лице на туй врѣме и въ страд. причастіе, което пріема окончаніето *нъ*. Въ дѣйст. причастіе сврьзката *ъ* са задьржа слѣдъ устнената *б*, слѣдъ небнытѣ *г, к, х*, и слѣдъ езычнытѣ *з, с*, а слѣдъ зѫбната *д* или *т* тя заедно съ нея са исхвьрля, и тогази окончаніето *лъ* са присъединява направо при кореня, като: *мет-ѫ, мет-ѣхъ, мет-о-хъ, мет-е; мет-и, мет-ѣте; мет-вамъ, мет-вахъ; ме-лъ, мет-е-нъ*; — *гре-бѫ, греб-ѣхъ, греб-о-хъ, греб-е; греб-и, греб-ѣте; греб-вамъ, греб-вахъ; греб-ъ-лъ, греб-е-нъ*; — *пек-ѫ, печешь* (10), *печ-ѣхъ, печ-ѣше, пек-о-хъ, печ-е; печ-и, печ-ѣте; пек-вамъ, пек-вахъ; пек-ъ-лъ, печ-е-нъ*; — *върх-ѫ, върш-ешь* (10), *върх-о-хъ, върш-е; върш-и, върш-ѣте; врьх-вамъ, врьх-вахъ; върх-ъ-лъ, върш-е-нъ*; — *вез-ѫ, вез-ѣхъ, вез-о-хъ; вез-и, вез-ѣте, вез-вамъ, вез-вахъ, вез-ъ-лъ, вез-е-нъ*. Тъй и — *ведѫ; плетѫ, могѫ, стригѫ, текѫ, влѣкѫ, лѣзѫ, несѫ* и др. так.

По 4-ыя примѣръ са спрѣгатъ глаголытѣ отъ 7-ый классъ. Тѣ иматъ свръзка *нѫ*, която въ настоящето врѣме и въ минавалото, тоже и въ повел. наклоненіе, и въ условното остава само *н*, като: *ры-н-ѫ, ры-н-ѣхъ, (по)ры-нѫ-хъ; (по)ры-н-и, (по)ры-н-ѣте; ры-н-вамъ, ры-н-вахъ, (по)ры-нѫ-лъ, (по)ры-нѫ-тъ*. Таквызи сѫ: *стенѫ, мьнѫ, гынѫ, вѣнѫ, тънѫ, гаснѫ* и *пьнѫ, жьнѫ* или *женѫ* (ако и да сѫ отъ старытѣ **пѧти**=*пенти*=*пьн(ти)* и **жѧти**=*жен(ти)* и др. так. Сѫщо и отъ свършенъ еднократенъ видъ глаголытѣ: *ще зинѫ, зинѫхъ; ще минѫ, минѫхъ*;

ще станѫ, станѫхъ; ще сѣднѫ, ще легнѫ, ще мигнѫ, ще дигнѫ, ще грабнѫ, щс мръднѫ, ще чукнѫ, ще копнѫ и пр. спрѣгать са по този примѣръ, освѣнь въ настоящего врѣме и въ минавалото.

ВТОРО СПРѢЖЕНІЕ.

84. — Второто спрѣженіе има два примѣра:

1. *Учѫ, ѭ.* 2. *Въртѭ.*

Изъявително наклоненіе.

Врѣме настояще.

Ед. ч.	учѫ, ѭ	въртѭ
	учишь	въртишь
	учи	върти
Мн. ч.	учимъ	въртимъ
	учите	въртите
	учѫть,-ѭть,	въртѭть.

Минавало.

Ед. ч.	учѣхъ	въртѣхъ
	учѣше (ты)	въртѣше (ты)
	учѣше (той, тя, то)	въртѣше (той, тя, то)
Мн. ч.	учѣхмы	въртѣхмы
	учѣхте	въртѣхте
	учѣхѫ.	въртѣхѫ.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

Ед. ч.	(на)учихъ	(за)въртѣхъ
	(на)учи (ты)	(за)въртѣ (ты)
	(на)учи (той, тя, то)	(за)въртѣ (той, тя, то)
Мн. ч.	(на)учихмы	(за)въртѣхмы
	(на)учихте	(за)въртѣхте
	(на)учихѫ.	(за)въртѣхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единственно число.

(на)училъ, а, о	сьмь си е	(за)вьртѣлъ, а, о	сьмь си е

Множественно число.

(най)учили	смы сте сѫ.	(за)вьртѣли	смы сте сѫ.

Прѣминѫло прѣдварително.

Единственно число.

(на)-училъ, а, о	бѣхъ бѣ (ты) бѣ (той тя, то)	(за)-вьртѣлъ, а, о	бѣхъ бѣ (ты) бѣ (той, тя, то)

Множественно число.

(на)учили	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.	(за)вьртѣли	бѣхмы бѣхте бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Единственно число.

(на)училъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о	(за)вьртѣлъ, а, о	сьмь си е	былъ, а, о

Множественно число.

(на)учили	смы сте сѫ	были.	(за)вьртѣли	смы сте сѫ	были.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Ед. ч.	ще (на)учѫ, ѭ	ще (за)вьртѭ
	ще (на)учишь	ще (за)вьртишь
	ще (на)учи	ще (за)вьрти
Мн. ч.	ще (на)учимъ	ще (за)вьртимъ
	ще (на)учите	ще (за)вьртите
	ще (на)учѫтъ.	ще (за)вьртѭтъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(на)учи щѫ	(за)вьртѣ щѫ
	(на)учи щешь	(завьртѣ щешь
	(на)учи ще	(за)вьртѣ ще
Мн. ч.	(на)учи щемъ	(за)вьртѣ щемъ
	(на)учи щете	(за)вьртѣ щете
	(на)учи щѫтъ.	(за)вьртѣ щѫтъ.

Бѫдуще прѣдварително.

Ед. ч.	ще сьмь	(на)-училъ, а, о	ще сьмь	(за)-вьртѣлъ, а, о
	ще си		ще си	
	ще е		ще е	
Мн. ч.	ще смы	(на)учили.	ще смы	(за)вьртѣли.
	ще сте		ще сте	
	ще сѫ		ще сѫ	

или

Ед. ч.	ще бѫдѫ	(на)-училъ, а, о	ще бѫдѫ	(за)-вьртѣлъ, а, о
	ше бѫдешь		ще бѫдешь	
	ще бѫде		ще бѫде	
Мн. ч.	ще бѫдемъ	(на)-учили.	ще бѫдемъ	(за)-вьртѣли.
	ще бѫдете		ще бѫдете	
	ще бѫдѫтъ		ще бѫдѫтъ	

Повелително наклоненіе.

Ед. ч.	—	—
	(на)учи	(за)вьрти
	нека (на)учи	нека (за)вьрти

Мн. ч.	нека (на)учимъ	нека (за)въртимъ
	(на)учѣте	(за)въртѣте
	нека (на)учѫтъ.	нека (за)въртѫтъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

Ед. ч.	учвамъ	въртѣвамъ
	учвашъ	въртѣвашъ
	учва	въртѣва
Мн. ч.	учвамы	въртѣвамы
	учвате	въртѣвате
	учвать.	въртѣвать.

Минавало.

Ед. ч.	учвахъ	въртѣвахъ
	учваше (ты)	въртѣваше (ты)
	учваше (той, тя, то)	въртѣваше (той, тя, то)
Мн. ч.	учвахмы	въртѣвахмы
	учвахте	въртѣвахте
	учвахѫ.	въртѣвахѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единственно число.

(на)-училъ, а, о	быхъ	(за)-въртѣлъ, а, о	быхъ
	бы (ты)		бы (ты)
	бы (той, тя, то)		бы (той, тя, то)

Множественно число.

(на)учили	быхмы	(за)въртѣли	быхмы
	быхте		быхте
	быхѫ.		быхѫ.

Подчинително наклоненіе.

Ако учѫ, ако учѣхъ, ако (на)учихъ, ако съмь (на)-училъ, ако бѣхъ (на)училъ, ако съмь былъ (на)училъ, ако научѫ и отъ него минавало врѣме. — *Ако въртѭ, ако въртѣхъ, ако (за)въртѣхъ, ако съмь (за)въртѣлъ, ако бѣхъ (за)въртѣлъ, ако съмь былъ (за)въртѣлъ, ако завъртѭ* и отъ него минавало врѣме.

Минавало.

Единственно число.

	ако научѣхъ	ако завъртѣхъ
	ако научѣше (ты)	ако завъртѣше (ты)
	ако научѣше (той, тя, то)	ако завъртѣше (той, тя, то)
Мн. ч.	ако научѣхмы	ако завъртѣхмы
	ако научѣхте	ако завъртѣхте
	ако научѣхѫ.	ако завъртѣхѫ.

Причастія.

Дѣйст.: учѣлъ, а, о; (на)училъ, а, о; (за)въртѣлъ, а, о.

Страд.: (на)ученъ, а, о; (за)въртѣнъ, а, о.

По 1-ыя примѣръ са спрѣгать глаголытѣ отъ 8-ый классъ, що иматъ само въ прѣм. опрѣд. врѣме и въ причастіята свръзка *и*, която въ страд. причастіе са измѣнува въ *е*. Отъ тѣхъ които иматъ окончаніето *ѫ*, или *ѭ* ударяемо, тѣ въ услов. наклоненіе иматъ свръзка *я* или *а*, като: *сѫдѭ, сѫд-ѣхъ, (о)сѫд-и-хъ, ще (о)сѫд-ѭ; (о)сѫд-и, (о)-сѫд-ѣте; сѫд-вамъ, сѫд-вахъ; (о)сѫд-и-лъ, (о)сѫд-е-нь;* — *вар-ѭ, вар-ѣхъ, (с)вар-и-хъ, ще (с)вар-ѭ; (с)вар-и, (с)вар-ѣте; вар-я-вамъ, вар-я-вахъ, (с)вар-и-лъ, (с)вар-е-нъ*. Таквызи сѫ: *служѫ, точѫ, рачѫ, вѫчѫ, мѫчѫ, лѫчѫ, вършѫ, губѭ, готвѭ, правѭ, молѭ, мыслѭ, водѭ, гонѭ, хранѭ, борѭ (са), носѭ, свѣтѭ, мѫтѭ*. Още. *Ловѭ* (услов. *лов-я-вамъ*), *садѭ, клонѭ, мирѭ, корѭ, горихъ, гасѭ, грѣшѫ, душѫ, глушѫ, доѭ, броѭ,*

кроѭ, купѭ, платѭ, хвърлѭ, родѭ, рѣшѫ, (свършенъ видъ на многократнытѣ: *купувамъ, плащамъ, хвърлямъ, раждамъ. рѣшавамъ*) и другы таквызи.

По 2-ыя примѣръ са спрѣгатъ глаголытѣ отъ 9-ый классъ, що иматъ въ прѣм. опрѣд. врѣме, въ услов. наклоненіе и въ причастіята свръзка *ѣ* или *а* или *я*, която у нѣкои въ услов. наклоненіе са изъоставя. Въ изъяв. наклоненіе въ минавалото врѣме свръзката *ѣ* са слива съ характеристиката му, и тъй формата на туй врѣме съвпада съ формата на прѣм. опрѣд. врѣме, а различава са по 2-то и 3-то един. лице, като: *лѣт-ѭ, лѣт-ѣхъ, лѣт-ѣше, лѣт-ѣх-ъ, лѣт-ѣ; лѣт-и, лѣт-ѣт-е; лѣт-ѣ-вамъ, лѣт-ѣ-вахъ; лѣт-ѣ-лъ*, (свършеныятъ му видъ — *ще хвръкнѫ, хвръкнѫхъ*). Таквызи сѫ: *горѭ, горѣхъ, търпѭ, врѣщѭ, пищѭ, лъщѭ, врѫ, врѣхъ, видѭ, сѣдѭ* (услов.) *вид-вамъ, сѣдвамъ. мижѫ* или *жумѭ, мълчѫ, гълчѫ, лежѫ, стоѭ* и др. так.

ТРЕТЬЕ СПРѢЖЕНІЕ.

85. — Третьето спрѣженіе има два примѣра:

1. *Выкамъ*. 2. *Валямъ*.

Изъявително наклоненіе.

Врѣме настояще.

Ед. ч.	выкамъ	валямъ
	выкашь	валяшь
	выка	валя
Мн. ч.	выкамы	валямы
	выкате	валяте
	выкатъ.	валятъ.

Минавало.

Ед. ч.	выкахъ	валяхъ
	выкаше (ты)	валяше (ты)
	выкаше (той. тя, то)	валяше (той, ты, то)

Мн. ч.	выкахмы	валяхмы
	выкахте	валяхте
	выкахѫ.	валяхѫ.

Прѣминѫло опрѣдѣлено.

Ед. ч.	(по)выкахъ	(о)валяхъ
	(по)выка (ты)	(о)валя (ты)
	(по)выка (той, тя, то)	(о)валя (той, тя, то)
Мн. ч.	(по)выкахмы	(о)валяхмы
	(по)выкахте	(о)валяхте
	(по)выкахѫ.	(о)валяхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Единственно число.

(по)выкалъ, а, о	сьмь	(о)валялъ, а, о	сьмъ
	си		си
	е		е

Множественно число.

(по)выкали	смы	(о)валяли	смы
	сте		сте
	сѫ.		сѫ.

Прѣминѫло прѣдварително.

Единственно число.

(по)-выкалъ а, о	бѣхъ	(о)-валялъ а, о	бѣхъ
	бѣ (ты)		бѣ (ты)
	бѣ (той, тя, то)		бѣ (той, тя, то)

Множественно число.

(по)выкали	бѣхмы	(о)валяли	бѣхмы
	бѣхте		бѣхте
	бѣхѫ.		бѣхѫ.

Отдавна-прѣминжло.

Единственно число.

(по)выкалъ, а, о { сьмь / си / е } былъ, а, о (о)валялъ, а, о { сьмь / си / е } былъ, а, о

Множественно число.

(по) выкали { смы / сте / сж } были. (о)валяли { смы / сте / сж } были.

Бѫдуще опрѣдѣлено.

Ед. ч.	ще (по)выкамъ	ще (о)валямъ
	ще (по)выкашь	ще (о)валяшь
	ще (по)выка	ще (о)валя)
Мн. ч.	ще (по)выкамы	ще (о)валямы
	ще (по)выкате	ще (о)валяте
	ще (по)выкатъ.	ще (о)валятъ.

Бѫдуще неопрѣдѣлено.

Ед. ч.	(по)выка щж	(о)валя щж
	(по)выка щешь	(о)валя щешь
	(по)выка ще	(о)валя ще
Мн. ч.	(по)выка щемъ	(о)валя щемъ
	(по)выка щете	(о)валя щете
	(по)выка щжтъ.	(о)валя щжтъ.

Бѫдуще прѣдварително.

Ед. ч.	ще сьмь / ще си / ще е	(по)-выкалъ, а, о	ще сьмь / ще си / ще е	(о)-валялъ, а, о
Мн. ч.	ще смы / ще сте / ще сж	(по)выкали.	ще смы / ще сте / ще сж	(о)валяли.

или

Ед. ч.	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(по)-выкалъ, а, о	ще бѫдѫ ще бѫдешь ще бѫде	(о)-валялъ, а, о
Мн. ч.	ще бѫдемъ ще бѫдете ще бѫдѫтъ	(по)-выкали.	ще бѫдемъ ще бѫдете ще бѫдѫтъ	(о)-валяли.

Повелително наклоненіе.

Ед. ч.	— (по)выкай нека (по)выка	— (о)валяй нека (о)валя
Мн. ч.	нека (по)выкамы (по)выкайте нека (по)выкатъ.	нека (о)валямы (о)валяйте нека (о)валятъ.

Условно наклоненіе.

Настояще.

Ед. ч.	выквамъ выквашь выква	валвамъ валвашь валва
Мн. ч.	выквамы выквате выкватъ.	валвамы валвате валватъ.

Минавало.

Ед. ч.	выквахъ выкваше (ты) выкваше (той, тя, то)	валвахъ валваше (ты) валваше (той, тя, то)
Мн. ч.	выквахмы выквахте выквахѫ.	валвахмы валвахте валвахѫ.

Преминѫло неопрѣдѣлено.

Единствено число.

(по)выкалъ, а, о	бывхъ бы (ты) бы(той, тя, то)	(о)валялъ, а, о	бывхъ бы (ты) бы(той, тя, то)

Множествено число.

(по)выкали	быхмы быхте быхѫ.	(о)валяли	быхмы быхте быхѫ.

Забѣл. Въ условното наклоненіе прѣдъ окончаніето *вамъ* у нѣкои глаголы съвпада още едно *в* и става трудно произношеніето. За отбѣгванье на туй затрудненіе таквызи глаголы може да образоватъ настоящето и минавалото въ туй наклоненіе перифрастическы (съ другы думы), като: *могѫ вѣрва, можѣхъ вѣрва*, вм. *вѣрввамъ, вѣрввахъ*.

Подчинително наклоненіе.

Ако выкамъ, ако выкахъ -аше, ако (по)выкахъ, ако съмь (по)выкалъ, ако бѣхъ (по)выкалъ, ако съмь былъ (по)-выкалъ, ако повыкамъ и отъ него минавало врѣме.

Ако валямъ, ако валяхъ-яше, ако (о)валяхъ . . . . ако овалямъ и отъ него минавало врѣме.

Минавало.

Единствено число.

ако повыкахъ	ако оваляхъ
ако повыкаше (ты)	ако оваляше (ты)
ако повыкаше (той, тя, то)	ако оваляше (той, тя, то

Мн. ч.	ако повыкахмы ако повыкахте ако повыкахѫ.	ако оваляхмы ако оваляхте ако оваляхѫ.

Выкамъ има свършенъ видъ и—*ще выкнѫ, выкнѫхъ* по примѣра *гънѫ*; слѣдователно и въ услов.

наклоненіе бѫдущето *ако выкнѫ ако выкнешь*. . . и отъ него минавало врѣме *ако выкнѣхъ, ако выкнѣше*... по примѣра *гънѫ*.

ПРИЧАСТІЯ.

Дѣйст.:	(по)выкалъ, а, о;	(о)валялъ, а, о.
Страд.:	(по)выканъ, а, о;	(о)валянъ, а, о.

По третьето спрѣженіе са спрѣгатъ глаголытѣ отъ 10-ый классъ просты и сложны съ прѣдлогъ, що имать начално окончаніе *мъ*. Тѣ иматъ сврьзка въ 1-ыя примѣръ *а*, въ 2-ыя *я*; чрѣзъ сврьзката са присъединяватъ окончаніята съ кореня имъ, освѣнь въ услов. наклоненіе. У тѣхъ минавалото врѣме въ изъяв. наклоненіе съвпада съ прѣм. опрѣд. врѣме, а различава са отъ него по 2-то и 3-то си един. лице. Съ тьзи форма глаголы сѫ най развитытѣ въ езыка ни.

По 1-ыя примѣръ са спрѣгатъ: *чукамъ, рытамъ, бутамъ, бѣгамъ, бѣгай* и *бѣжь* (повел. наклон.), *лѣгамъ, сѣдамъ, падамъ, давамъ, мърдамъ, тичамъ, сьрбамъ, имамъ, бывамъ, думамъ, дѣламъ, купувамъ* и др. так. Тъй и сложены съ прѣдлогъ: *испивамъ, заливамъ, написвамъ, прѣоравамъ, проливамъ, поучавамъ, наскърбявамъ* и др. так.

По 3-ыя примѣръ: *калямъ, стрѣлямъ, хвьрлямъ, кланямъ (са), търкалямъ* и сложены съ прѣдлогъ: *нахранямъ, забранямъ, намыслямъ, затварямъ, изгарямъ* и др. так.

СВЬРШЕНЫЯТЪ ВИДЪ НА ТУЙ СПРѢЖЕНІЕ.

86. — Простытѣ глаголы едны иматъ свършеныя си видъ еднократенъ по 4-ыя примѣръ *гънѫ* на 1-то спрѣженіе, като: *лѣгамъ, ще легнѫ, легнѫхъ; падамъ, ще паднѫ, паднѫхъ; дѣламъ, ще дѣлнѫ, дѣлнѫхъ; стрѣлямъ, ще стрѣлнѫ, стрѣлнѫхъ; търкалямъ, ще търкулнѫ, търкулнѫхъ*; а другы го образоватъ съ прѣдлогъ или по сѫщото спрѣженіе,

или по едното отъ първытѣ двѣ спрѣженія, по което може да има и простъ глаголъ отъ свършенъ видъ отъ сѫщыя корень или отъ другый, като: *чукамъ, ще чукнѫ, чукнѫхъ* или *ще почукамъ, почукахъ* (по сѫщото спрѣженіе); *бѣгамъ, ще побѣгнѫ, побѣгнѫхъ* (по 4-ыя примѣръ на 1-то спрѣж.); *думамъ, ще продумамъ, продумахъ* (по сѫщото спрѣж.) или *ще рекѫ, рекохъ*; *купувамъ, ще купѭ, купихъ* (по 1-ыя примѣръ на 2-то спрѣж.); *калямъ, ще окалямъ, окаляхъ* (по сѫщото спрѣж.); *хвърлямъ, ще хвърлѭ, хвърлихъ* (по 1-ыя прим. на 2-то спрѣж.); *кланямъ (са), ще са поклонѭ, поклонихъ са* (по 1-ыя прим. на 2-то спрѣж.).

Сложнытѣ глаголы правятъ свършеныя си видъ съ прѣдлозы сѫщо като простытѣ имъ глаголы по тѣхното спрѣженіе, като: *омывамъ, ще омыѭ, омыхъ*; *прѣоравамъ, ще прѣорѫ, прѣорахъ*; *прикововамъ, ще прикованѫ, приковахъ*; *оплитамъ, ще оплетѫ, оплетохъ*; *загъвамъ, ще загънѫ, загънѫхъ*; *поучавамъ, ще поучѫ, поучихъ*; *прѣтърпѣвамъ, ще прѣтърпѭ, прѣтърпѣхъ*.

87. — Има нѣкои глаголы отъ 1-ыя, 2-ыя и отъ 6-ыя классъ, които, освѣнь съ обыкновенното си начялно окончаніе *ѫ* или *ѭ*, въ употрѣбеніе сѫ само въ 1-то лице и съ окончаніето *мъ*, безъ никаква свръзка, като: *пѣѭ* и *пѣмъ*, *знаѭ* и *знамъ*, *смѣѭ са* и *смѣмъ са*, *лѣѭ* и *лѣмъ*, *крадѫ* и *крамъ*, *кладѫ* и *кламъ*. Туй е единъ остатъкъ отъ най отколѣшния древность въ языка ни (Старобълг. Грам. § 8. 1. г.).

— Таквызи сѫ и глаголытѣ: *ѣмъ, ще ѣмъ*, и *ще дамъ, дадохъ* (свърш. видъ на *давамъ*) отъ *ѣдѫ*, и *дадѫ*, които излѣзли отъ употрѣбеніето си. Тѣзи

два глагола, освѣнь тъзи форма, относятъ са на 6-тыя классъ и безъ никаква неправилность спрѣгатъ са по примѣра *бодѫ;* повелително иматъ *ѣжь, ѣжьте*; *дай, дайте.*

ОБРАЗОВАНІЕ НА СЛОЖНЫТѢ СЪ ПРѢДЛОГЪ ГЛАГОЛЫ СЪ ОКОНЧАНІЕ *мъ.*

88. — Сложнытѣ съ прѣдлогъ глаголы, употрѣбяемы съ многократната характеристика *амъ* или *ямъ*, обрововатъ са: а) едны, като прилагатъ тъзи характеристика направо при кореня си; б) другы, като присъединяватъ характеристиката при кореня си чрѣзъ посрѣдствованіето на съгласната *в*; в) другы—и прѣдъ *в* като прибавятъ и свръзката на простыя си глаголъ, *а,* или *ѣ*, или *и* измѣнена въ *я.* И тъй у тѣзи глаголы характеристиката быва: 1) *амъ*, 2) *ямъ*, 3) *вамъ*, 4) *вамъ* съсъ свръзка *а*, или *ѣ*, или *я.*

1. *амъ* прилагатъ на право при кореня си:

а) Отъ 5-ыя классъ сичкытѣ глаголы, у конто коренытѣ *е*, *о* измѣнуватъ са въ *и*, *а*: *бер-ѫ*, *обир-амъ*; *мел-ѭ*, *домил-амъ; пор-ѫ*, *распар-амъ; кол-ѭ*, *закал-амъ.*

б) Отъ 6-ыя классъ нѣкои глаголы, у конто коренытѣ, *е*, *о* измѣнуватъ са въ *и*, *а*: *плет-ѫ*, *заплит-амъ*; *влек-ѫ*, *завлич-амъ* (10); *бод-ѫ*, *забад-амъ*; *мог-ѫ*, *помаг-амъ*; *стриг-ѫ*, *остриж-амъ* (10) и др. так.

в) Отъ 8-ыя классъ глаголы на *чѫ* и *шѫ* съ удареніе на прѣдпослѣднія слогъ: *точ-ѫ*, *затач-амъ*; *вѫчѫ*, *навѫч-амъ*; *лѫч-ѫ*, *разлѫч-амъ; мѫч-ѫ*, *замѫч-амъ; муш-ѫ*, *промуш-амъ* и другы освѣнь *учѫ.* И още нѣкои глаголы, като: *сѫд-ѭ*, *осѫжд-амъ* (11); *род-ѫ*, *приражд-амъ*; *плат-ѫ*, *заплащ-амъ* (11).

г) Отъ 9-тыя классъ нѣкои глаголы, у конто коренытѣ *е*=*ь*, *ѣ* измѣнувать са въ *и*: *вр-ѫ* (*вьр*), *завир-амъ*; *лѣт-ѭ*, *прѣлит-амъ*, тъй *и вид-ѭ*, *завижд-амъ.*

д) Отъ 10-тыя классъ нѣкои глаголы оставать си съ ѫщата характеристика: ***падамъ, припадамъ; лѣгамъ, налѣгамъ; скачамъ, подскачамъ.***

2. *ямъ* прилагатъ направо при кореня си:

а) Отъ 8-мыя классъ доста глаголы, като: ***губ-ѭ, загуб-ямъ; готв-ѭ, приготв-ямъ, лов-ѭ, улав-ямъ*** **(*о* въ *а*);** ***мол-ѭ, примал-ямъ*** **(*са*);** ***клон-ѭ, поклан-ямъ*** **(*са*);** ***нос-ѭ, принос-ямъ*** **и** ***принас-ямъ; прав-ѭ направ-ямъ; хран-ѭ, нахран-ямъ; гас-ѭ, угас-ямъ; мысл-ѭ, намысл-ямъ; кърм-ѭ, накърм-ямъ*** **и др. так.**

б) Отъ 9-ыя классъ нѣколко, като: ***гор-ѭ, изгар-ямъ; търп-ѭ, прѣтърп-ямъ*** **и** ***прѣтърп-ѣ-вамъ.***

в) Отъ 10-ыя классъ нѣкои оставать си съ сѫщата характеристика ***ямъ: хвърлямъ, захвърлямъ; кланямъ са, покланямъ са.***

3. *вамъ* пріематъ направо при кореня си:

а) Отъ 1-ыя классъ сичкытѣ глаголы: ***пі-ѭ, испивамъ; пѣ-ѭ, опѣ-вамъ, кры-ѭ, покры-вамъ; лѣ-ѭ из-ли-вамъ*** **(отъ старото** лити**). Тѫй и** ***кълн-ѫ, закле-вамъ.***

б) Отъ 2-ыя классъ нѣкои, като: ***вѣ-ѭ, прѣвѣвамъ; сѣ-ѭ, засѣ-вамъ; блѣ-ѭ, поблѣ-вамъ.***

в) Отъ 4-ыя классъ нѣкои, като: ***пиш-ѫ, написвамъ*** **(10);** ***чеш-ѫ, почесвамъ; рѣж-ѫ, разрѣз-вамъ*** **(10);** ***плач-ѫ, заплак-вамъ*** **(10);** ***лъж-ѫ, излъг-вамъ*** **(10);** ***ищ-ѫ, поиск-вамъ*** **(10);** ***дрем-ѭ, задрѣм-вамъ*** **и др. так.**

г) Отъ 7-ыя классъ сичкытѣ глаголы (освѣнь еднократнытѣ): ***пь-н-ѫ, прѣпь-вамъ; гъ-н-ѫ, загъ-вамъ,*** **тъй й** ***тънѫ, потъвамъ.***

д) Отъ 10-ыя классъ нѣкои съ характеристика ***амъ: бѣг-амъ, прибѣг-вамъ; рыт-амъ, подрыт-вамъ; бутамъ подбут-вамъ, чук-амъ, зачук-вамъ.***

4. *вамъ* пріематъ при кореня си посрѣдствомъ свръзката на простыя глаголъ:

а) Отъ 3-ыя классъ сичкытѣ глаголы, посрѣдствомъ свръзката си ***а*** **или** ***ѣ: ум-ѣ-ѭ, проум-ѣ-вамъ; бѣл-ѣ-ѭ, побѣл-ѣ-вамъ; игр-а-ѭ, заигр-а-вамъ; бузд-а-ѭ, обузд-а-вамъ.***

б) Отъ 4-ыя классъ нѣкои глаголы, посрѣдствомъ свръзката си ***а: ор-ѫ, прѣор-а-вамъ; тък-ѫ, дотък-а-***

вамъ; *рев-ж, рев-а-хъ, порев-а-вамъ*: *кълв-ж, прокълв-а-вамъ*. Тъй и *държ-ж, държ-а-хъ, задърж-а-вамъ* и *задърж-амъ*; *леж-ж, залеж-а-вамъ са*; *мълч-ж, замълч-а-вамъ*; *гълч-ж, погълч-а-вамъ*; *сп-ѭ, засп-а-вамъ*.

в) Отъ 8-ыя классъ нѣкои — посрѣдствомъ свръзката си *и* измѣнаема въ *а* или *я*: *уч-ж, уч-и-хъ, поуч-а-вамъ*; *грѣш-ж, грѣш-и-хъ, прѣгрѣш-а-вамъ*; *глуш-ж глуш-и-хъ, заглуш-а-вамъ*; *мир-ѭ, мир-и-хъ, умир-я-вамъ*; *кор-ѭ, укор-я-вамъ*; *мол-ѭ, умолявамъ*; *варѭ, сварявамъ*, *гор-ѭ, гор-и-хъ, изгор-я-вамъ*; *свѣт-ѭ, просвѣт-я-вамъ* и *просвѣщ-а-вамъ* (11); *до-ѭ, до-и-хъ, издо-я-мъ*; *броѭ, бро-и-хъ* и *избро-я-вамъ*.

г) Отъ 9-ыя классъ нѣкои глаголы, посрѣдствомъ свръзката си *ѣ*: *сѣд-ѭ, сѣд-ѣ-хъ, прѣсѣд-ѣ-вамъ*; *пищ-ѭ, пищ-ѣ-хъ, запищ-ѣ-вамъ*; *врѣщ-ѭ, врѣщ-ѣ-хъ, привръщ-ѣ-вамъ*.

д) Отъ 10-ыя классъ нѣкои, посрѣдствомъ свръзката си *я* или безъ нея; *стрѣл-я-мъ, застрѣл-я-вамъ*; *кал-я-мъ, укал-вамъ*.

89. — Прѣдлогътъ *по*, сложенъ съ нѣкои глаголы, показва дѣйствіето имъ ограничено въ малко количество: *похапнжхъ, посрьбнжхъ, полежахъ, ще поиграѭ*, А прѣдлогътъ *на*, сложенъ съ нѣкои глаголы придружаемы и съ възвратното мѣстоименіе *са*, придава особито значеніе на дѣйствіето имъ, като че то быва въ доволно количество: *наѣдохъ са. напихъ са, належахъ са, ще са наиграѭ*.

ГЛАГОЛЫ УПОТРѢБЯЕМЫ СЪ ВЪЗВРАТНОТО МѢСТОИМЕНІЕ *са*.

90. — Дѣйствителнытѣ и срѣднитѣ глаголы употрѣбяемы съ възвратното мѣстоименіе *са*, споредъ показанытѣ имъ значенія (68. з). Забѣл. 2. и 3.), спрѣгатъ са сѫщо по изложенытѣ примѣры въ спрѣженіята; само са прибавя туй мѣстоименіе при

сѣко лице по сичкытѣ врѣмена: *мыѭ са, мыешь са, мые са, мыхъ са* . . и проч.

91. — Страдателнытѣ глаголы рѣдко ся употрѣбяватъ въ езыка ни съ възвратното мѣстоименіе *са*, и то само въ третьето лице: *Гласъ са чува*; *запали са кѫща*; *обрали са търговцы*. А повечто свойственно е на езыка да образова тѣзи глаголы съставно отъ страдателното имъ причастіе и отъ спомагателныя глаголъ *сьмь*. Въ спрѣганьето имъ само спомагателныятъ глаголъ са измѣнува, а причастіето са прибавя при сѣко лице у употрѣбяемытѣ врѣмена, които сѫ: въ изъяв. наклоненіе — минавало, прѣминѫло неопрѣдѣлено, прѣминѫло прѣдварително, отдавна-прѣминѫло и бѫдуще прѣдварително, и въ подчинително — сѫщытѣ врѣмена, но придружаемы съ подчинителенъ съюзъ.

Колкото за обученье ето единъ примѣръ.

Изъявително наклоненіе.

Врѣме минавало.

Един. число.		Множ. число.	
мытъ, а, о	бѣхъ	мыты	бѣхмы
	бѣше (ты)		бѣхте
	бѣше (той, тя, то)		бѣхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Един. число.		Множ. число.	
мытъ, а, о	сьмь	мыты	смы
	си		сте
	е		сѫ.

Прѣминало прѣдварително.

Един. число.		Множ. число.	
мытъ, а, о	бѣхъ	мыты	бѣхмы
	бѣ (ты)		бѣхте
	бѣ (той, тя, то)		бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Един. число.			Множ. число.		
мытъ, а, о	сьмь	былъ, а, о	мыты	смы	были.
	си			сте	
	е			сѫ	

Бѫдуще прѣдварително.

Един. число.		Множ. число.	
ще сьмь	мытъ, а, о	ще смы	мыты.
ще си		ще сте	
ще е		ще сѫ	

или

ще бѫдѫ	мытъ, а, о	ще бѫдемъ	мыты
ще бѫдешь		ще бѫдете	
ще бѫде		ще бѫдѫть	

Подчинително наклоненіе.

Ако бѣхъ, ако бѣше (ты) мытъ, а, о . . . , ако сьмь мытъ, а, о . . . , ако бѣхъ, ако бѣ (ты) мытъ, а, о . . . , ако сьмь былъ мытъ, а, о . . . , ако бѫдѫ мытъ, а, о . . . , ако бѫдѣхъ мытъ, а, о, ако бѫдѣше (ты) мытъ, а, о . . .

92. — На възвратното мѣстоименіе краткыятъ дат. типъ — *си*, употрѣбяемъ при дѣйствителенъ или при срѣденъ глаголъ, придава му значеніе, какъ дѣйствіето или състояніето му става въ удоволствіе

на дѣйствующето лице: *играѭ си, мыслѭ си, четешь си*. А на нѣкои глаголы придава значеніе, какъ дѣйствующето лице върше дѣйствіето чрѣзъ другыго въ своя полза: *правѭ си кѫща; скроихъ си, ошихъ си дрехы*.

НЕПРАВИЛНЫ ГЛАГОЛЫ.

93. — *Неправилны* глаголы въ българскыя езыкъ сѫ само тѣзи:

1. *Идѫ*; сичката му неправилность е въ причастіето му *ишьлъ*, а въ несъставенытѣ си врѣмена относя са на 6-ыя классъ и са спрѣга по 3-ыя примѣръ *бѫдѫ* на 1-то спрѣженіе: *идѫ, идѣхъ, (от)идохъ (от)ишьлъ сьмь* . . . и проч.

2. *Емѭ* (отъ старыя ı-ѧти=*енти*, ı-ѧмлѭ, ı-ѧхъ). Тозъ глаголъ простъ е въ употрѣбеніе (у лозаритѣ само съсъ значеніе: *емѭ лозьето си) емѭ, емѣхь, емѣше*. . ., *ще емѭ*; повелит. *еми*; условно *емвамъ, емвахь*; подчинит. *ако емѭ, ако емѣхъ*; причаст. *емено* вм. *ето* по 1-ыя примѣръ *мыѭ* на 1-то спрѣж. А сложенъ съ прѣдлогъ въ употрѣбеніе е съ многократната характеристика: *пріемамъ, заемамъ, и отнемамъ* по 3-то спрѣженіе; свършенныя си видъ образова съ прѣдлогъ и отъ простыя *емѭ* по 1-то спрѣж.: *ще пріемѭ, пріехь, ще заемѭ, заехъ; ще отнемѭ, отнехъ*.

3. *Дѣѭ*. Той отъ тъзи форма има въ употрѣбеніе само повел. наклоненіе: *дѣй (дѣ!), дѣйте (дѣте!), не дѣй! не дѣйте!* Несвършенъ многокр. видъ има по 3-то спрѣж: *дѣвамъ, дѣвахъ*, . . ., а свършенъ еднокр. видъ — по 1-то спрѣж. по прим. *гънѫ: ще дѣнѫ, дѣнѫхъ*.

БЕЗЛИЧНЫ ИЛИ ТРЕТЬЕЛИЧНЫ ГЛАГОЛЫ.

94. — *Безличнытѣ* глаголы са спрѣгать само въ третье един. лице у сичкытѣ врѣмена по прѣдъизложенытѣ спрѣженія, освѣнь въ услов. наклоненіе.

Примѣръ *гърми.*

Изъявително наклоненіе.

		Свърш. еднокр. видъ.
Настояще.	гърми.	
Минавало.	гърмѣше.	
Прѣм. опрѣд.	(по)гърмѣ,	грьмнѫ.
Прѣм. неопрѣд.	(по)гърмѣло е,	грьмнѫло е.
Прѣм. прѣдв.	(по)гърмѣло бѣ,	грьмнѫло бѣ.
Отдав.-прѣм.	(по)гърмѣло е было	грьмнѫло е было.
Бѫд. опрѣд.	ще (по)гърми,	ще грьмне.
Бѫд. неопр.	(по)гърмѣ ще,	грьмнѫ ще.
Бѫд. прѣдв.	(ще е(по)гърмѣло,	ще е грьмнѫло.
или	ще бѫде (по)гърмѣло.	ще бѫде грьмнѫло.

Повелително наклоненіе.

нека (по)гърми. нека грьмне.

Подчинително наклоненіе.

Ако гърми, ако гърмѣше, ако (по)гърмѣ, ако е (по)-гърмѣло, ако бѣ (по)гърмѣло, ако е было (по)гърмѣло, ако (по)гърми. ако (по)гърмѣше. Еднократенъ: *ако грьмне, ако грьмнѣше.*

Таквызи сѫ: *трѣщи, вали, чини, стои са* по 2-то спрѣж.: *съмва, мръква, трѣбва, быва, прилича, става, пада са, блѣска са, свѣтка са* по 3-то спрѣженіе, и др. таквызи.

— За безлични глаголы са пріематъ още:

1) Отъ дѣйствителенъ и срѣденъ залогъ глаголы, на които са употрѣбява по сичкытѣ врѣмена само 3-то един. лице, придружаемо отъ възвратното мѣстоимеціе —*са*—,

и отъ краткыя дател. типъ на личнытѣ мѣстоименія. Тогази тѣ глаголы означавать, че прилагаемото при глагола лице има наклонность къмъ дѣйствіето или състояніето на глагола, като: *плаче ми са*, *спи ми са*, *играе ти са*, *Ѣде ви са*, *піе имъ са* и др. так.

2) На нѣкои глаголы по сичкытѣ врѣмена само 3-то един. лице употрѣбяемо и придружаемо отъ краткыя винит. типъ на личнытѣ мѣстоименія — *ма*, *та*, *го*, *ны*, *вы*, *гы*, като: *мързи ма*, *боли ма*, *сърби ма* и др. так.

3) Сѫществителныйтъ глаголъ — *съмь* —, употрѣбяемъ по сичкытѣ врѣмена само въ 3-то един. лице, и придружаемъ или съ едно качественно прилагателно име отъ срѣдень родъ, като: *нужно е*, *потрѣбно е*, *прилично е*, *полезно е*, *вредно е*, *лесно е*, *мѫчно е*, *срамно е* и др. так.; или съ едно като тѣзи сѫществителны имена — *срамота*, *грѣхота*, — като: *срамота е*, *грѣхота е*; или пѫкъ съ едно като тѣзи — *срамъ*, *страхъ*, *гнѣвъ*, *грѣхъ*, *смѣхъ*, и съ краткыя винит. типъ на личнытѣ мѣстоименія, като: *срамъ ма е*, *страхъ ма е* и проч.

Забѣл. Въ образованіето на врѣмената и наклоненіята у глаголытѣ ученикътъ не ще срѣщне никакво затрудненіе, ако той научи добрѣ окончанія та на глаголытѣ, ако запамети разнытѣ имъ свръзкы споредъ 10-тѣхъ классове, и ако навыкне точно да отдѣля кореня на сѣкый глаголъ, споредъ както обстоятелно са прѣдъизложи. За туй особны правила за образованіето на врѣмената и наклоненіята нѣма да са излагать, като излишны що сѫ.

ГЛАВА ШЕСТА.

ЗА ПРИЧАСТІЕТО.

95. — *Причастія* (23) въ българскыя езыкъ има за минавалото врѣме двѣ: *дѣйствително* и *страдателно*. Първото има окончанія *лъ*, *ла*, *ло*, а второто — *тъ*, *та*, *то* или *нъ*, *на*, *но*: *крыѣлъ*, *крыѣла*,

крыѣло; крылъ, крыла, крыло; крытъ, крыта, крыто; метенъ, метена, метено.

Забѣл. *Сѫщый, бѫдущый, горѣщый, вонѣщый, настоящый, слѣдующый* и другы нѣкои сѫ причастія настояще врѣме, но вече въ езыка тѣ сѫ пріели употрѣбеніе като за прилагателны само имена, прилаганы при сѫществителнытѣ и съ членъ и безъ членъ.

Тъй и отъ страдателенъ залогъ, наст. врѣме има въ употрѣбеніе: *говоримъ,-ма,-мо; видимъ,-ма,-мо; измѣняемъ,-ма,-мо; нарицаемъ,-ма,-мо* и др. так.

96. — Страдателнытѣ причастія и дѣйствителнытѣ на срѣднитѣ глаголы, освѣнь дѣто сѫ въ употрѣбеніе за спомаганье на съставенытѣ врѣмена (72) въ спрѣженіята на глаголытѣ, още тѣ са употрѣбяватъ и като сѫщы прилагателны имена приложены при сѫществителны, и съ членъ, и безъ членъ, въ тритѣ рода и въ двѣтѣ числа: *битъ* и *битыятъ человѣкъ, бита* и *битата жена, бито* и *битото дѣте; легнѫлъ* и *легнѫлыятъ конь; умрѣла* и *умрѣлата овца; изгнило* и *изгнилото дърво*. А чисто дѣйствителнытѣ причастія сѫ въ употрѣбеніе само за спомаганье на съставенытѣ врѣмена въ спрѣженіята въ тритѣ рода и въ двѣтѣ числа, а като прилагателны никога не придружаватъ сѫществителны имена нито съ членъ, нито безъ членъ.

97. — Причастіята, като производимы отъ глаголъ разгледватъ са въ петьтѣхъ си общы съ глагола свойства: *залогъ, видъ, врѣме, число* и *родъ*, а отъ тѣхъ употрѣбяемытѣ като прилагателны съ членъ и безъ членъ пригледватъ са и по падежь.

Забѣл. Отъ разнытѣ глаголы причастіята съ кое отъ окончаніята си са употрѣбяватъ и какъ го пріематъ, туй са каза обстоятелно въ сѣко спрѣженіе, въ сѣкый отъ 10 тѣхъ класса; за туй не е нужда да са повтаря и тукъ.

ГЛАВА СЕДМА.

ЗА НАРѢЧІЕТО.

98. — *Нарѣчіята* (24) са употрѣбяватъ при глаголъ, при прилагателно име и при сжщо пакъ нарѣчіе, за да имъ означаватъ и опрѣдѣляватъ:

1. *обстоятелство*, споредъ въпросытѣ: *какъ*? *колко пжти*? *кога? дѣ*?

2. *точность*, споредъ въпроса *тъй ли? наистина ли*?

3. *мѣра* на качеството имъ, споредъ въпроса *колко*? *въ каква мѣра?*

99. — *Обстоятелства* що показватъ:

1. *Качество*, споредъ въпроса *какъ?* или *съ какъвъ начинъ?* — *Тъй, инакъ, какъ-годѣ, добрѣ, злѣ, по добрѣ, по злѣ, силно, слабо, умно, скоро, полека, тутакси, прилично, грозно, нарочно, сирмашкы, пріятелскы, еднакво, дружно, напразно, наопако* и др. так.

2. *Количество*, споредъ въпроса *колко? колко пжти?* или *часто ли?* — *еднъжь, дважь, трижь, четырежь, петь пжти, многократно* или *много пжти, часто, рѣдко, ни еднъжь, много, малко, нѣколко, толкози, колкото, колко-годѣ* и др. так.

3. *Врѣме*, споредъ въпросытѣ:

а) *Кога?* — *Сега* или *нынѣ, дочасъ, днесъ, утрѣ, завчера, отнѣкынъ, прѣди, деня, нощя, снощи, сутренъ, вечеръ, довечера, попладнѣ, въ срѣдъ-нощь, отдавна, лѣтѣ, зимѣ, вынжгы, нѣкога, никога, прѣди, сѣтнѣ, послѣ, онъзь-година, тъзь-година* и друг.

б) *Отъ кога?* — *Отсега, отдевѣ, отначал , отдѣтство* и друг.

в) *До кога?* — *До сега, до тогазь, до когато, до като* и проч.

Тукъ при врѣменнытѣ нарѣчія са относятъ и думы що показватъ: *начало* на дѣйствіето — *вече*, *продължение* —

вамъ; *рев-ж, рев-а-хъ, порев-а-вамъ*; *кълв-ж, прокълв-а-вамъ*. Тъй и *държ-ж, държ-а-хъ, задърж-а-вамъ* и *задърж-амъ*; *леж-ж, залеж-а-вамъ са*; *мълч-ж, замълч-а-вамъ*; *гълч-ж, погълч-а-вамъ*; *сп-ьж, засп-а-вамъ*.

в) Отъ 8-ыя классъ нѣкои — посрѣдствомъ сврьзката си *и* измѣняема въ *а* или *я*: *уч-ж, уч-и-хъ, поуч-а-вамъ*; *грѣш-ж, грѣш-и-хъ, прѣгрѣш-а-вамъ*; *глуш-ж глуш-и-хъ, заглуш-а-вамъ*; *мир-ьж, мир-и-хъ, умир-я-вамъ*; *кор-ьж, укор-я-вамъ*; *мол-ьж, умолявамъ*; *варьж, сварявамъ, горьж, гор-и-хъ, изгор-я-вамъ*; *свѣт-ьж, просвѣт-я-вамъ* и *просвѣщ-а-вамъ* (11); *до-ьж, до-и-хъ, издо-я-мъ*; *броьж, бро-и-хъ* и *избро-я-вамъ*.

г) Отъ 9-ыя классъ нѣкои глаголы, посрѣдствомъ сврьзката си *ѣ*: *сѣд-ьж, сѣд-ѣ-хъ, прѣсѣд-ѣ-вамъ*; *пищ-ьж, пищ-ѣ-хъ, запищ-ѣ-вамъ*; *врѣщ-ьж, врѣщ-ѣ-хъ, привр ѣщ-ѣ-вамъ*.

д) Отъ 10-ыя классъ нѣкои, посрѣдствомъ сврьзката си *я* или безъ нея; *стрѣл-я-мъ, застрѣл-я-вамъ*; *кал-я-мъ, укал-вамъ*.

89. — Прѣдлогътъ *по*, сложенъ съ нѣкои глаголы, показва дѣйствіето имъ ограничено въ малко количество: *похапнжхъ, посрьбнжхъ, полежахъ, ще поиграьж*, А прѣдлогътъ *на*, сложенъ съ нѣкои глаголы придружаемы и съ възвратното мѣстоименіе *са*, придава особито значеніе на дѣйствіето имъ, като че то бива въ доволно количество: *наѣдохъ са*. *напихъ са, належахъ са, ще са наиграьж*.

ГЛАГОЛЫ УПОТРѢБЯЕМЫ СЪ ВЪЗВРАТНОТО МѢСТОИМЕНІЕ *са*.

90. — Дѣйствителнытѣ и срѣднитѣ глаголы употрѣбяемы съ възвратното мѣстоименіе *са*, споредъ показанытѣ имъ значенія (68. з). Забѣл. 2. и 3.), спрѣгатъ са сжщо по изложенытѣ примѣры въ спрѣженіята; само са прибавя туй мѣстоименіе при

сѣко лице по сичкытѣ врѣмена: *мыѭ са, мыешь са, мые са, мыхъ са* . . и проч.

91. — Страдателнытѣ глаголы рѣдко ся употрѣбяватъ въ езыка ни съ възвратното мѣстоименіе *са*, и то само въ третьето лице: *Гласъ са чува*; *запали са кѫща*; *обрали са търговцы*. А повечто свойственно е на езыка да образова тѣзи глаголы съставно отъ страдателното имъ причастіе и отъ спомагателныя глаголъ *сьмь*. Въ спрѣганьето имъ само спомагателныятъ глаголъ са измѣнува, а причастіето са прибавя при сѣко лице у употрѣбяемытѣ врѣмена, които сѫ: въ изъяв. наклоненіе — минавало, прѣминѫло неопрѣдѣлено, прѣминѫло прѣдварително, отдавна-прѣминѫло и бѫдуще прѣдварително, и въ подчинително — сѫщытѣ врѣмена, но придружаемы съ подчинителенъ съюзъ.

Колкото за обученье ето единъ примѣръ.

Изъявително наклоненіе.

Врѣме минавало.

Един. число.		Множ. число.	
мытъ, а, о	бѣхъ	мыты	бѣхмы
	бѣше (ты)		бѣхте
	бѣше (той, тя, то)		бѣхѫ.

Прѣминѫло неопрѣдѣлено.

Един. число.		Множ. число.	
мытъ, а, о	сьмь	мыты	смы
	си		сте
	е		сѫ.

Прѣминало прѣдварително.

Един. число.

мытъ, а, о { бѣхъ, бѣ (ты), бѣ (той, тя, то)

Множ. число.

мыты { бѣхмы, бѣхте, бѣхѫ.

Отдавна-прѣминѫло.

Един. число.

мытъ, а, о { сьмь, си, е } былъ, а, о

Множ. число.

мыты { смы, сте, сѫ } были.

Бѫдуще прѣдварително.

Един. число.

ще сьмь, ще си, ще е } мытъ, а, о

Множ. число.

ще смы, ще сте, ще сѫ } мыты.

или

ще бѫдѫ, ще бѫдешь, ще бѫде } мытъ, а, о

ще бѫдемъ, ще бѫдете, ще бѫдѫтъ } мыты

Подчинително наклоненіе.

Ако бѣхъ, ако бѣше (ты) мытъ, а, о . . . , ако сьмь мытъ, а, о . . . , ако бѣхъ, ако бѣ (ты) мытъ, а, о . . . , ако сьмь былъ мытъ, а, о . . . , ако бѫдѫ мытъ, а, о . . . , ако бѫдѣхъ мытъ, а, о, ако бѫдѣше (ты) мытъ, а, о . . .

92. — На възвратното мѣстоименіе краткыятъ дат. типъ — *си,* употрѣбяемъ при дѣйствителенъ или при срѣденъ глаголъ, придава му значеніе, какъ дѣйствіето или състояніето му става въ удоволствіе

на дѣйствующето лице: *играѭ си, мыслѭ си, четешь си.* А на нѣкои глаголы придава значеніе, какъ дѣйствующето лице върше дѣйствіето чрѣзъ другыго въ своя полза: *правѭ си кѫща; скроихъ си, ошихъ си дрехы.*

НЕПРАВИЛНЫ ГЛАГОЛЫ.

93. — *Неправилны* глаголы въ българскыя езыкъ сѫ само тѣзи:

1. *Идѫ*; сичката му неправилность е въ причастіето му *ишьлъ*, а въ несъставенытѣ си врѣмена относя са на 6-ыя классъ и са спрѣга по 3-ыя примѣръ *бѫдѫ* на 1-то спрѣженіе: *идѫ, идѣхъ, (от)-идохъ (от)ишьлъ сьмь . . .* и проч.

2. *Емѭ* (отъ старыя ꙗти=*енти*, ꙗмлѭ, ꙗхъ). Тозъ глаголъ простъ е въ употрѣбеніе (у лозаритѣ само съсъ значеніе: *емѭ лозьето си) емѭ, емѣхъ, емѣше. . ., ще емѭ*; повелит. *еми*; условно *емвамъ, емвахъ*; подчинит. *ако емѭ, ако емѣхъ*; причаст. *емено* вм. *ето* по 1-ыя примѣръ *мыѭ* на 1-то спрѣж. А сложенъ съ прѣдлогъ въ употрѣбеніе е съ многократната характеристика: *пріемамъ, заемамъ, и отнемамъ* по 3-то спрѣженіе; свършенныя си видъ образова съ прѣдлогъ и отъ простыя *емѭ* по 1-то спрѣж.: *ще пріемѭ, пріехъ, ще заемѭ, заехъ; ще отнемѭ, отнехъ.*

3. *Дѣѭ.* Той отъ тъзи форма има въ употрѣбеніе само повел. наклоненіе: *дѣй (дѣ!), дѣйте (дѣте!), не дѣй! не дѣйте!* Несвършенъ многокр. видъ има по 3-то спрѣж: *дѣвамъ, дѣвахъ, . . .,* а свършенъ еднокр. видъ — по 1-то спрѣж. по прим. *гънѫ: ще дѣнѫ, дѣнѫхъ.*

БЕЗЛИЧНЫ ИЛИ ТРЕТЬЕЛИЧНЫ ГЛАГОЛЫ.

94. — *Безличнытѣ* глаголы са спрѣгатъ само въ третье един. лице у сичкытѣ врѣмена по прѣдъизложенытѣ спрѣженія, освѣнь въ услов. наклоненіе.

Примѣръ *гърми.*

Изъявително наклоненіе.

		Свърш. еднокр. видъ.
Настояще.	**гърми.**	
Минавало.	**гърмѣше.**	
Прѣм. опрѣд.	**(по)гърмѣ,**	**грьмнѫ.**
Прѣм. неопрѣд.	**(по)гърмѣло е,**	**грьмнѫло е.**
Прѣм. прѣдв.	**(по)гърмѣло бѣ,**	**грьмнѫло бѣ.**
Отдав.-прѣм.	**(по)гърмѣло е было**	**грьмнѫло е было.**
Бѫд. опрѣд.	**ще (по)гърми,**	**ще грьмне.**
Бѫд. неопр.	**(по)гърмѣ ще,**	**грьмнѫ ще.**
Бѫд. прѣдв.	**(ще е(по)гърмѣло,**	**ще е грьмнѫло.**
или	**ще бѫде (по)гърмѣло.**	**ще бѫде грьмнѫло.**

Повелително наклоненіе.

нека (по)гърми, **нека грьмне.**

Подчинително наклоненіе.

Ако гърми, ако гърмѣше, ако (по)гърмѣ, ако е (по)гърмѣло, ако бѣ (по)гърмѣло, ако е было (по)гърмѣло, ако (по)гърми. ако (по)гърмѣше.* Еднократенъ: *ако грьмне, ако грьмнѣше.

Таквызи сѫ: *трѣщи, вали, чини, стои са* по 2-то спрѣж.: *съмва, мръква, трѣбва, быва, прилича, става, пада са, блѣсқа са, свѣтка са* по 3-то спрѣженіе, и др. таквызи.

— За безличны глаголы са пріематъ още:

1) Отъ дѣйствителенъ и срѣденъ залогъ глаголы, на конто са употрѣбява по сичкытѣ врѣмена само 3-то един. лице, придружаемо отъ възвратното мѣстоименіе —*са*—,

и отъ краткыя дател. типъ на личнытѣ мѣстоименія. Тогази тѣ глаголы означавать, че прилагаемото при глагола лице има наклонность къмъ дѣйствіето или състояніето на глагола, като: *плаче ми са, спи ми са, играе ти са, ѣде ви са, піе имъ са* и др. так.

2) На нѣкои глаголы по сичкытѣ врѣмена само 3-то един. лице употрѣбяемо и придружаемо отъ краткыя винит. типъ на личнытѣ мѣстоименія — *ма, та, го, ны, вы, гы,* като: *мързи ма, боли ма, сърби ма* и др. так.

3) Сѫществителныйтъ глаголъ — *сьмь* —, употрѣбяемъ по сичкытѣ врѣмена само въ 3-то един. лице, и придружаемъ или съ едно качественно прилагателно име отъ срѣдень родъ, като: *нужно е, потрѣбно е, прилично е, полезно е, вредно е, лесно е, мѫчно е, срамно е* и др. так.; или съ едно като тѣзи сѫществителны имена — *срамота, грѣхота,* — като: *срамота е, грѣхота е*; или пѫкъ съ едно като тѣзи — *срамъ, страхъ, гнѣвъ, грѣхъ, смѣхъ,* и съ краткыя винит. типъ на личнытѣ мѣстоименія, като: *срамъ ма е, страхъ ма е* и проч.

Забѣл. Въ образованіето на врѣмената и наклоненіята у глаголытѣ ученикътъ не ще срѣшне никакво затрудненіе, ако той научи добрѣ окончанията на глаголытѣ, ако запамети разнытѣ имъ свръзкы според 10-тѣхъ классове, и ако навыкне точно да отдѣля кореня на сѣкый глаголъ, споредъ както обстоятелно са прѣдънзложи. За туй особны правила за образованіето на врѣмената и наклоненіята нѣма да са излагать, като излишны що сѫ.

ГЛАВА ШЕСТА.

ЗА ПРИЧАСТІЕТО.

95. — *Причастія* (23) въ българскыя езыкъ има за минавалото врѣме двѣ: *дѣйствително* и *страдателно*. Първото има окончанія *лъ, ла, ло,* а второто — *тъ, та, то* или *нъ, на, но*: *крыѣлъ, крыѣла,*

крыѣло; крылъ, крыла, крыло; крытъ, крыта, крыто; метенъ, метена, метено.

Забѣл. *Сѫщый, бѫдущый, горѣщый, вонѣщый, настоящый, слѣдующый* и другы нѣкои сѫ причастія настояще врѣме, но вече въ езыка тѣ сѫ пріели употрѣбеніе като за прилагателны само имена, прилаганы при сѫществителнытѣ и съ членъ и безъ членъ.

Тъй и отъ страдателенъ залогъ, наст. врѣме има въ употрѣбеніе: *говоримъ,-ма,-мо; видимъ,-ма,-мо; измѣняемъ,-ма,-мо; нарицаемъ,-ма,-мо* и др. так.

96. — Страдателнытѣ причастія и дѣйствителнытѣ на срѣднитѣ глаголы, освѣнь дѣто сѫ въ употрѣбеніе за спомаганье на съставенытѣ врѣмена (7?) въ спрѣженіята на глаголытѣ, още тѣ са употрѣбяватъ и като сѫщы прилагателны имена приложены при сѫществителны, и съ членъ, и безъ членъ, въ тритѣ рода и въ двѣтѣ числа: *битъ* и *битыятъ человѣкъ, бита* и *битата жена, бито* и *битото дѣте; легнѫлъ* и *легнѫлыятъ конь; умрѣла* и *умрѣлата овца; изгнило* и *изгнилото дърво.* А чисто дѣйствителнытѣ причастія сѫ въ употрѣбеніе само за спомаганье на съставенытѣ врѣмена въ спрѣженіята въ тритѣ рода и въ двѣтѣ числа, а като прилагателны никога не придружаватъ сѫществителны имена нит о съ членъ, нито безъ членъ.

97. — Причастіята, като производимы отъ глаголъ разгледватъ са въ петьтѣхъ си общы съ глагола свойства: *залогъ, видъ, врѣме, число* и *родъ*, а отъ тѣхъ употрѣбяемытѣ като прилагателны съ членъ и безъ членъ пригледватъ са и по падежь.

Забѣл. Отъ разнытѣ глаголы причастіята съ кое отъ окончаніята си са употрѣбяватъ и какъ го пріематъ, туй са каза обстоятелно въ сѣко спрѣженіе, въ сѣкый отъ 10 тѣхъ класса; за туй не е нужда да са повтаря и тукъ.

ГЛАВА СЕДМА.

ЗА НАРѢЧІЕТО.

98. — *Нарѣчіята* (24) са употрѣбяватъ при глаголъ, при прилагателно име и при сѫщо пакъ нарѣчіе, за да имъ означаватъ и опрѣдѣляватъ:

1. *обстоятелство*, споредъ въпроситѣ: *какъ? колко пѫти? кога? дѣ?*

2. *точность*, споредъ въпроса *тъй ли? наистина ли?*

3. *мѣра* на качеството имъ, споредъ въпроса *колко? въ каква мѣра?*

99. — *Обстоятелства* що показватъ:

1. *Качество*, споредъ въпроса *какъ?* или *съ какъвъ начинъ?* — *Тъй, инакъ, какъ-годѣ, добрѣ, злѣ, по добрѣ, по злѣ, силно, слабо, умно, скоро, полека, тутакси, прилично, грозно, нарочно, сирмашкы, пріятелскы, еднакво, дружно, напразно, наопако* и др. так.

2. *Количество*, споредъ въпроса *колко? колко пѫти?* или *часто ли?* — *еднъжь, двакь, трижь, четырежь, петь пѫти, многократно* или *много пѫти, часто, рѣдко, ни еднъжь, много, малко, нѣколко, толкози, колкото, колко-годѣ* и др. так.

3. *Врѣме*, споредъ въпроситѣ:

а) *Кога?* — *Сега* или *нынѣ, дочасъ, днесъ, утрѣ, завчера, отнѣкынъ, прѣди, деня, нощя, снощи, сутренъ, вечеръ, довечера, попладнѣ, въ срѣдъ-нощь, отдавна, лѣтѣ, зимѣ, вынѫгы, нѣкога, никога, прѣди, сѣтнѣ, слѣ, онъзь-година, тъзь-година* и друг.

б) *Отъ кога?* — *Отсега, отдевѣ, отначал, отдѣтство* и друг.

в) *До кога?* — *До сега, до тогазь, до когато, до като* и проч.

Тукъ при врѣменнытѣ нарѣчія са относятъ и думы що показватъ: *начало* на дѣйствіето — *вече, продължевіе* —

още, *вс*?, *повтарянье* — *пакъ*, *изново*, и *ускореніе* — *щомъ*, *като-току*.

4. *Мѣсто* по въпросытѣ:

а) *Дѣ*? — *Тукъ*, *тамъ*, *тадѣзи*, *татакъ*, *сѣкждѣ*, *дѣгодѣ*, *насѣкждѣ*, *нѣйдѣ*, *нійдѣ*, *вънъ*, *вжтрѣ*, *близо*, *около*, *далечь*, *горѣ*, *долу*, *другадѣ*, *посрѣдъ* и проч.

б) *Отъ-дѣ*? — *Оттукъ*, *отдѣ-годѣ*, *отвънъ*, *отвжтрѣ*, *отдалечь*, *отпрѣдъ*, *отзадъ* и проч.

в) *Кждѣ*? — *Тука*, *тамѣ*, *кждѣ-годѣ*, *удома*, *нагорѣ*, *надолу*, *никадѣ*, *кждѣто* и проч.

100. — Що опрѣдѣлятъ *точность*:

1. *Въпросителны*: *мигаръ*? *нема*? *дали*?
2. *Утвърдителны*: *тъй*, *точно*, *наистина*, *наздраво*.
3. *Прѣдположителны*: *може-да-е*, *невѣмъ*, *надали*, *ужь*.
4. *Отрицателны*: *не*, *ни*.
5. *Ограничителны*: *само*, *садѣ*, *только*, *освѣнъ*.

101. — Що опрѣдѣлятъ *мѣра* на качеството:

1. Що усилватъ *подтвърденіе*:

а) *Въ положителна степень*: *доста*, *весма*, *твърдѣ*, *много*, *малко*, *крайно*, *доволно*.

б) *Въ сравнителна*: *по*, *повечь*, *помного*, *помалко*.

в) *Въ прѣвъсходителна*: *най*, *прѣ*.

2. Що усилватъ *отричаніе*: *вовсе*, *съвсѣмъ*, *николко*.

3. Що ослабятъ *утвърденіе* или *отричаніе*, *едвамъ*, *еле*, *почти*, *комахай*, *не толкозъ*.

Забѣл. Има и нарѣчія произведены отъ глаголъ: *жумишкомъ* и *жумишката*, *тропишкомъ*, *прикущецъ* и др. так.

ГЛАВА ОСМА.

ЗА ПРѢДЛОГА.

102. — *Прѣдлозы* (25) по употрѣбителны сж: *отъ*, *на*, *въ* или *во*, *у*, *съ*, (*съсъ*), *изъ*, *възъ*, *надъ*, *по*, *подъ*, *задъ*, *прѣдъ*, *о*, (*объ*) *до*, *за*, *при*, *прѣ*, *безъ*, *къмъ*,

пра (праотецъ), *про*, *раз*, *прѣзъ* или *чрѣзъ*, *слѣдъ*, *срѣщо*, *между*, *низъ*, *ради* или *поради*.

103. — Прѣдлозытѣ: *пра*, *прѣ*, *про*, *раз* употрѣбяватъ са само сложны съ другы думы; *прѣзъ* или *чрѣзъ*, *низъ*, *слѣдъ*, *къмъ*, *срѣщо*, *мѣжду*, *ради* употрѣбяватъ са само отдѣлно, а пѫкъ другытѣ и отдѣлно и сложно са употрѣбяватъ.

104. — Като прѣдлозы са употрѣбяватъ и нарѣчіята: *прѣди*, *споредъ*, *спротивъ*, *откамъ*, *покрай*, *върху*, *около*, *вмѣсто*, *послѣ*, *посрѣдъ*.

Забѣл. 1. *Въ* и *съ*, употрѣбяемы сложно съ друга дума нѣкога задържатъ буквата *ъ*: *въспирамъ*, *съдирамъ*, а нѣкога я исхвърлятъ: *влизамъ*, *смирявамъ*.

Забѣл. 2. *Изъ*, *възъ*, *разъ*, употрѣбяемы сложно съ друга дума, която са начина отъ: *п*, *т*, *к*, *х*, *ч*, *ш*, *щ*, измѣнуватъ буквата си *з* на *с*: *испытъ*, *истокъ*, *раскѫсвамъ*, *расхвърлямъ*, *исчистенъ*, *расширочавамъ*.

ГЛАВА ДЕВЕТА.

СА СЪЮЗА.

105. — *Съюзы* (26) по употрѣбителны сѫ: *и*, *а*, *ли*, *но*, *или*, *ни*, *то*, *че*, *та*, *па*, *ако*, *да*, *обаче*, *пѫкъ*, *инди*. Освѣнь тѣхъ още двѣ или и три думы (нарѣчія, прѣдлозы, мѣстоименія), употрѣбяемы за свързванье на едно понятіе съ друго или на едно изричанье съ друго, и тѣ са считатъ за съюзы: *затуй*, *защото*, *не само но и*, *тъй щото*, *ако бы*, *ако да*, *ако ли*, *ако и*, *и тъй*, *ту ту*, *такъвзи какъвто*, *този който*, *толкози колкото*, *тогази когато*, *тамъ дѣто*, и др. так.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

ЗА МЕЖДУМЕТІЕТО.

106. — *Междуметія* (27) по употрѣбителны сѫ:

1) *Отъ извыкванія*, принуждаемы отъ нѣкакво силно радостно или скърбно осѣщаніе: *ай! о! ахъ! охъ! олеле! пу! ха-ха-ха! хи-хи-хи! хо-хо-хо!*

2) *За посока*: *На! ето! ей!*

3) *За повыкваніе: Хей!*

4) *При отвръщаніе: Ухъ! уха?*

5) *При учудваніе*: *Бе-е! бей!*

ПРИТУРКА.

НА ПЪРВАТА ЧАСТЬ.

За образованіето на думытѣ въ състава имъ.

107. — Образованіето на думытѣ въ състава имъ съдържава: А) производството имъ отъ тѣхнытѣ корени, Б) слаганіето имъ отъ двѣ отдѣлны думы. И тъй споредъ първото думытѣ бывать: *корены* или *първообразны* и *производны* (15), а споредъ второто — *просты* и *сложны* (16).

А. Производство на думытѣ.

108. — Производна дума са образова отъ коренната си, като са отнеме окончаніето отъ коренната или като са отдѣли само кореньтъ ѝ, че са приложи при него друго окончаніе, което може да е и отъ нѣколко слогове *спомагателны* наричваны (15). Тъй произведената съ друго окончаніе дума промѣнува и значеніето на коренната си по друга нѣкаква посока, като: *свѣт(ъ)*, *свѣт(лина)*, *свѣщ(ь)*, *свѣт(ило)*, *свѣт-*

(илникъ), свѣт(ливъ), свѣт(ъж). Таквозъ промѣнянье отъ разны окончанія при кореня повечето играе въ измѣняемытѣ части на рѣчьта: за туй ще са каже особито за сѣка часть, придружаема съ по общеупотрѣбителнытѣ окончанія.

в) СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ИМЕНА ПРОИЗВОДИМЫ ОТЪ СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ.

109. — Въ производството на сѫществителны имена пакъ отъ сѫществителны по общеупотрѣбителны при кореня имъ окончанія съ различны промѣненія на тѣхнытѣ начални значенія сѫ:

1. Окончанията, що са употрѣбяватъ въ образованьето на умалителныя и увеличителныя имъ видъ (35).

2. Окончанията, що са употрѣбяватъ за образованьето на жен. и срѣд. родъ у имена на одушевены прѣдметы (37. Забѣл. 1.).

3. Окончаніето *арь, арка, арче,* що показва лице, което са занимава съ изричаното отъ кореня понятіе: *рыбарь, рыбарка, рыбарче*; тъй и *овчарь, дърварь, лозарь* и другы.

4. *Никъ, (а)нинъ* що показва прѣдметъ принадлежащъ на изричаното отъ кореня понятіе, или който са упражнява съ коренното понятіе: *войникъ, дух(ов)никъ, чърковникъ, конникъ, з(е)мникъ, кръвникъ, гражданинъ, селянинъ.*

5. *Ство, щина,* що показва отвлечено свойщината на изричаното отъ кореня понятіе: *человѣчество, братство, царство, человѣщина, сватовщина, царщина.*

6. *Ница, пище,* що показва мѣсто дѣто са държи или са работи изричаното отъ кореня понятіе: *гробница, ледница, грънчарница, огнище, гнѣздище, овчарница.*

7. *Ецъ, ка, че* или *чанинъ, чанка, чанче,* които прибавены при кореня на имена собственны на градове, села и страны, означаватъ тѣхенъ житель: *Сищ(ов)ецъ* или *Сищовчанинъ, Габровецъ* или *Габровчанинъ, Македонецъ.* Тъй и народнытѣ имена съ окончанія: *инъ* или *ецъ, ка, че: Българинъ, Българка, Българче; Арменецъ, Арменка, Армен-*

че. А *Грькъ* и *Влахъ* иматъ *Гъркыня*, *Влахыня*, *Гърче*, *Влаше*; тъй и *Нѣмецъ*, *Сърбинъ* — *Нѣмкыня*, *Сърбкыня*, *Нѣмче*, *Сърбче*.

8. *Акъ* прибавяно при кореня на нѣкои нарицателны имена направя гы събирателны (34): *черничакъ*, *габракъ*, *камънакъ*, *гроходакъ*.

СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ОТЪ ПРИЛАГАТЕЛНЫ.

110. — Сѫществителны имена, производимы отъ прилагателны съ отвлечено значеніе на качеството на дирнитѣ, иматъ слѣдующытѣ окончанія:

ость: *хытрость*, *якость*, *мѫдрость*, *лудость*;
ина: *хытрина*, *лудина*, *цѣлина*, *дължина*, *злина*;
щина и *ыня*: *глупавщина*, *лукавщина*, *светыня*;
ота или *ія*: *простота* и *простотія*, *мокрота* и *мокротія*;
ство, *іе*: *сирмашество*, *лукавство*, *здравіе*.

в) ПРИЛАГАТЕЛНЫ ОТЪ СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ.

111. — За прилагателны имена, производимы отъ сѫществителны, по употрѣбителны окончанія съ различны значенія сѫ:

1. *овъ*, *евъ*, *инъ*, които, прилаганы при кореня на собственны имена на лица, образоватъ отъ тѣхъ притежателнытѣ: *Ивановъ*, *Георгіевъ*, *Недѣлинъ*.

2. *ій*, *скый*, *шкый*, *яный*, които показватъ или зависимость отъ коренното понятіе или происхожданье отъ него: *Божій*, *овчій*, *братскый*, *юнашкый*, *леняный*, *вълняный*.

2. *авъ*, *ливъ*, *ѣстъ*, *истъ*, които показватъ изобилность отъ коренното понятіе: *шудравъ*, *пъргавъ*, *страхливъ*, *пѣсекливъ*, *мързеливъ*, *клонѣстъ*, *снажѣстъ*, *сѣнчѣстъ*, *зѫбѣстъ*, *гористъ*, *блатистъ*.

4. *атъ*, което показва свойство на коренното понятіе: *брадатъ*, *расохатъ*, *рогатъ*.

г) ПРИЛАГАТЕЛНЫ ИМЕНА ОТЪ НАРѢЧІЯ.

112. — **Прилагателны имена, наричваны обстоятелственны, производжатъ са отъ нарѣчія, що означаватъ мѣсто или врѣме, и иматъ** окончаніето *шній*: *тукашній*, *тамкашній*, *тадѣшній*, *днешній*, *утрѣшній*, *вчерашній*.

д) СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ОТЪ ГЛАГОЛЫ.

113. — **За сѫществителны имена, произведены отъ глаголы, по употрѣбителны окончанія съ различны значенія сѫ:**

1. *(а)(я)(и)тель, ачь, ецъ*, конто показватъ дѣйствующето лице: *списатель*, *настоятель*, *учитель*, *орачь*, *сѣкачь*, *пѣвецъ*. У нѣкои и *никъ* значи сѫщото: *работникъ*, *проповѣдникъ*.

2. *іе*=*ье*, *ба*, *ва*, конто показвать дѣствіето на глагола отвлечено: *моленіе*, *ученье*, *смиреніе*, *сѫдба*, *кражба*, *жетва*. Тъй и окончаніето *ня*: *излъгня*, *сплътня*.

3. *мо*, *нь*, конто показватъ дѣйствіето на глагола произведено: *писмо*, *валмо*, *орань*, *копань*.

4. *ло*, *но*, *ла*, *лка*, конто показватъ орѫдіе, чрѣзъ което са вьрше дѣйствіето на глагола: *рало*, *чукало*, *сѣкало*, *врьтено*, *тесла*, *метла*, *буталка*, *писалка*.

5. *ь*, *ка*, *а*, употрѣбяемы при имена произведены отъ сложены глаголы, означаватъ дѣйствіето на глагола произведено: *расписъ*, *прѣписка*, *расадъ*, *разноска*, *заплата*.

е) ГЛАГОЛЫ ОТЪ ИМЕНА СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ИЛИ ОТЪ ПРИЛАГАТЕЛНЫ.

114 — **Производимытѣ глаголы отъ имена сѫществителны или отъ прилагателны сѫ:**

1. Отъ сѫществителни: *царь*, *робъ*, *гладъ*, *попъ*, *свѣтъ* и проч. — *царувамъ*, *робувамъ*, *гладувамъ*, *попувамъ*, *свѣтувамъ*. или *въцарявамъ*, *робѭ*, *упопямъ*,

2. Отъ прилагателны: *мждъръ, чистъ, светъ, бѣлъ, жълтъ, живъ* и проч. — *мждрувамъ, чистьк, светьк,* и *светявамъ, бѣлѣьк, жълтѣьк, живѣьк* и проч.

Б) СЛАГАНЬЕ НА ДУМЫТѢ.

115. — Двѣ отдѣлны думы слагатъ са и образоватъ една наричвана сложна дума (16) чрѣзъ съединителната гласна *о* или *е*: *дрьводѣлецъ, мореплаватель.*

116. — Слаганьето на думытѣ по отношеніето имъ на една къмъ друга быва: а) *опрѣдѣлително*, когато едната отъ тѣхъ са относя къмъ другата като опрѣдѣленіе (125): *доброволенъ, злонравенъ*, и б) *допълнително*, когато едната са относя къмто другата като допълненіе (125): *родолюбецъ, честолюбивъ, богомоліе.* Въ опрѣдѣлителното слаганье опрѣдѣленіето т. е. прилагателното име вынжгы стои напрѣдъ. Тъй и въ допълнителното слаганье допълненіето вынжгы напрѣдъ са полага, освѣнь у нѣкои имена сложены отъ повел. наклоненіе на глагола и отъ сжществително име: *скоби-свекърва, раздѣли-братья, дери-мечка* и др. нѣкои.

ЧАСТЬ ВТОРА.

ЗА СЛОВОСЪЧИНЕНІЕТО.

ГЛАВА ПЬРВА.

Прѣдложеніе и неговытѣ части.

117. — *Словосъчиненіето* излага правила, какъ и дѣ трѣба да са употрѣбяватъ и распореждатъ думытѣ въ изговора и въ рѣчьта (17), т. е. подъ кои

измѣненія или устройства и на кое мѣсто трѣба тѣ тамъ да са располагатъ.

118. — Изговоръ (17) само на една мысьль, на едно разсѫждаваніе нарича са *прѣдложеніе*. Кога казвамъ; *Богъ е праведенъ*, тукъ е едно прѣдложеніе; защото азъ разсѫждамъ, че качеството *праведенъ* прилича и са отдава на *Бога*.

119. — *Прѣдложеніето*, разглѣдвано граммактически, има толкози части, колкото думы обѣема; разглѣдвано логычески, то съдьржа само три главны части: *подлежаще, сказуемо* и *свръзка*.

120. — *Подлежаще* е името на прѣдмета (29), за който са разсѫжда, и то е главната идея. *Сказуемо* е начинътъ или името на качеството или на свойството, което въ разсѫжданьето са отдава на подлежащето (22). Туй е идея притурвана. Свръзка е думата, която свързва сказуемото съ подлежащето (22). Свръзката подтвърдява, че изричаното отъ сказуемото качество принадлежи или не принадлежи на подлежащето. Въ изговора: *Богъ е праведенъ, Богъ* изрича сѫществото, което е прѣдметъ на изричваното разсѫждаваніе, — ето подлежащето; *праведенъ* изрича качеството, което азъ разумѣвамъ присъединено у Бога, — ето сказуемото; думата — *е* изрича присъединеніето на сказуемото съ подлежащето съгласяваньето на едното съ другото, ето свръзката.

121. — Подлежащето всякгы са изрича или съ сѫществително име (*пролѣтьта е весела*), или съ мѣстоименіе (*азъ сьмъ добъръ, ты си хытъръ, той става зълъ, никой не е кривъ*), или съ цѣло прѣдложеніе (*да стои человѣкъ празенъ е вредно*).

122. — Сказуемото са изрича или съ прилагателно име (*Надѣждата е обща*), или съ причастіе

(*Слънцето бѣ изгрѣяло. Дрѣхата е ошита*), или съ мѣстоименіе прилагателно (*Кѫщата е моя. Стоянъ е такъвзи. Петъръ е никакъвъ.*), или съ сѫществително име (*Лѣностьта е порокъ*).

123. — Свръзка биватъ сѫществителнытѣ глаголы: *съмь*, *бывамъ*, *ставамъ* (22): *Мѣсецьтъ е свѣтелъ. Ябълката быва сладка Дървото става сухо.*

Забѣл. Безличнытѣ глаголы изобщо нѣматъ явно подлежаще нѣкое лице, като: *съмва*, *мръква*, *гърми*, *мързи ма*, *боли ма*, *спи ми са*, *полезно е*, *грѣхота е*, *гнѣвъ ма е*. Въ дирнитѣ три сказуемето е — *полезно*, *грѣхота*, *гнѣвъ*.

124. — Сказуемото и свръзката слѣны въ една дума (22) правятъ глаголъ наричванъ *прилагателенъ* или *категорическый*: *Мѣсецьтъ свѣти. Ябълката сладни. Дървото съхне*. Слѣдователно категоритескытѣ глаголы объематъ въ себе си и сказуемото и свръзката. Съ туй значеніе тѣ ще са казватъ само глаголы.

125. — Въ прѣдложеніето, когато тритѣ му главны логыческы части самы по себи си не изричатъ точенъ и пъленъ смысьлъ, тогази тѣ иматъ при тѣхъ си и другы думы притурнѫты за да улеснѫтъ точното и пълното изричанье на мысльта имъ. Таквызи думы сѫ *опрѣдѣленія* и *допълненія*.

126. — *Логыческото опрѣдѣленіе* и *логыческото допълненіе* изричатъ сичко що служи за опрѣдѣленіе и допълненіе на подлежащето или на сказуемото, тъй и на глагола. Кога са каже: *Лъжливъ человѣкъ е сѫщество безчестно*; тукъ *человѣкъ* е подлежаще, *сѫщество* сказуемо, и свръзка —*е*. Но под-

лежащето и сказуемото самы безъ думытѣ *лъжливъ и безчестно* не прѣдставятъ мысьль съ точно значеніе; тѣ иматъ нужда да са опрѣдѣли мысьльта имъ съ точно значеніе, като имъ са притури при първото прилагателното *лъжливъ* и при второто прилагателното *безчестно*. Итъй *лъжливъ и безчестно* опрѣдѣляватъ подлежащето и сказуемото, слѣдователно тѣ сѫ тѣхны *опрѣдѣленія*.

— Въ изговора: *Изъучваніето на наукытѣ възвышава человѣка*, подлежаще е *изъучваніето*, глаголъ (сказуемо и свръзка слѣны) е *възвышава*. Но подлежащето и глаголътъ самы безъ думытѣ *на наукытѣ* и *человѣка* не изричатъ мысьль съ пълно значеніе; тѣ иматъ нужда да са допълни значеніето на мысьльта имъ. *Изъучваніето* на що? *на наукытѣ*; тѣзи думы допълнятъ изричаната отъ подлежащето идея, и сѫ негово допълненіе. *Възвышава* кого? *человѣка;* тъзи дума допълня изричаната отъ глагола идея, и е негово допълненіе.

127. — Опрѣдѣленія на подлежащето и на сказуемото быватъ; прилагателны имена, прилагателны мѣстоименія, причастія и нарѣчія. Допълненіята на подлежащето и на сказуемото или на глагола быватъ: сѫществителны имена и мѣстоименія, употрѣбяемы въ косвенны падежи или непосрѣдственно чрѣзъ нѣкой прѣдлогъ. Но и самытѣ опрѣдѣленія и допълненія нѣкога иматъ свои си опрѣдѣленія и допълненія. Още. Опрѣдѣленіе нѣкога бива едно прѣдложеніе опрѣдѣлително или изъяснително (143. 144. 145.); тъй и допълненіе нѣкога бива едно прѣдложеніе допълнително (146).

Забѣл. Нѣкога опрѣдѣленія, прилагателны имена, занимаватъ мѣстото на опрѣдѣляемытѣ си сѫществителны:

Силныт҄ѣ трѣба да спомагать на слабыт҄ѣ. т. е. силныт҄ѣ хора на слабыт҄ѣ хора.

138. — Сѫществително име поставено слѣдъ друго сѫществително за негово поясненіе нарича са *пояснителна дума* или *поясненіе*: *Небесныять отецъ выногы са грижи за бренныт҄ѣ свои чада, за человѣцыт҄ѣ*. Тукъ подлежаще е *отецъ*, глаголъ *грижи са*, *небесныять* е опрѣдѣленіе на подлежащето, *вынѫгы* опрѣдѣленіе на глагола, *за чада* допълненіе на глагола, *бренныт҄ѣ свои*, опрѣдѣленіе на допълненіето *за чада*, а *за человѣцыт҄ѣ* е поясненіе на допълненіето *за чада*.

ПРИМѢРЫ.

Слабыять человѣкъ вынѫгы има нужда отъ чужда помощь. Добродѣтелныять человѣкъ прѣдпочита честно сиромашество отъ неправедно богатство. Най добрыять наставникъ за сѣкыго въ предпріятіето му е опытътъ.

120. — Сичкыт҄ѣ думы, що са относятъ на опрѣдѣленіето като неговы опрѣдѣленія или допълненія, правятъ негова часть. Тъй и сичкыт҄ѣ думы, що са относятъ на допълненіето като неговы опрѣдѣленія или допълненія, и тѣ правятъ негова часть. Слѣдователно въ изговора: *Постоянныять въ своит҄ѣ начала человѣкъ добыва уваженіето на почтенныт҄ѣ хора*, логыческо опрѣдѣленіе на подлежащето *человѣкъ* е *постоянныять въ своит҄ѣ начала*, а логыческо допълненіе на глагола *добыва* е *уваженіето на почтенныт҄ѣ хора*.

130. — Отъ прѣдъизложеното става явно, че сичкыт҄ѣ думы, които са приспособяватъ въ едно

прѣдложеніе, и които въ него не сѫ ни подлежаще, нито сказуемо или глаголъ, колкото и многобройны да бы были, и каквыто и да бѫт были, относятъ са сичкытѣ на подлежащето или на сказуемото както и на глагола, за да имъ опрѣдѣлѭтъ или допълнѭтъ значеніето на мысьльта.

121. — Сѫществителныйтъ глаголъ *сьмь* не може да има никакъвъ видъ опрѣдѣленіе или допълненіе, защото той отъ само-себе си има пълно и точно значеніе на мысьльта си. Въ изговорытѣ; *Ты си за смѣхъ*: *азъ сьмь на ваша работа*; *вый сте въ търговія*; *за смѣхъ* не е допълненіе на *ты си*, нито *на ваша работа* е допълненіе на *азъ сьмь*, нито *търговія* е допълненіе на *вый сте*. Но *за смѣхъ* зависи отъ *станѫлъ* или *достоенъ*, сказуемо подразумѣвано въ първото прѣдложеніе; *на ваша работа* зависи отъ *вдаденъ* или *поставенъ*, сказуемо подразумѣвано въ второто прѣдложеніе; *въ търговія* зависи отъ *заняты* или *вдадены*, сказуемо подразумѣвано въ третьето прѣдложеніе.

132. — Подлежащето и сказуемото сѫ *просты* или *сложны*, *съставены* или *несъставены*.

133. — Подлежащето е просто, кога изрича само едно сѫщество или нѣколко сѫщества отъ единъ и този видъ пріеты събрано пъедно: *Небето е ясно. Звѣздытѣ сѫ свѣтливы.*

134. — Подлежащето е сложно, кога изрича нѣколко сѫщества отъ разны видове: *Богатството, славата и почестьта сѫ приврѣменны.*

135. — Сказуемото е просто, кога изрича единъ начинъ, едно качество на сѫществото на подлежащето: *Надѣждата е обща. Слънцето грѣе. Въздържаніето е полезно.*

136. — Сказуемото е сложно, кога изрича много начины, много качества на сѫществото на подлежащето: ***Славата е непостоянна и приврѣменна, Человѣкъ са ражда, живѣе и умира. Богатството, славата и почестьта сѫ непостоянны и привремѣнны.***

137. — Подлежащето и сказуемото сѫ несъставены, когато тѣ самы по себе си иматъ пълно значеніе, т. е. кога тѣ нѣматъ никакъвъ видъ ни опрѣдѣленіе, ни допълненіе: ***Истината е проста. Земята са върти.***

138. — Подлежащето и сказуемото сѫ съставены, кога тѣ самы по себе си не прѣдставятъ значеніе точно и пълно освѣнь чрѣзъ помощьта на едно или повечь опрѣдѣленія или допълненія: ***Совѣстьта на злодѣеца никога не е спокойна. Трудолюбивыятъ человѣкъ никога не испада въ сирмашество. Да почитамы Бога, и да обичамы ближнія си е първата отъ нашытѣ длъжности.***

139. — Сичкытѣ опрѣдѣленія и допълненія, които са относятъ на подлежащето и на сказуемото правятъ часть на подлежащето и на сказуемото. Тъй въ този изговоръ: ***Единъ вашъ селянинъ отъ вашето съсѣдство бѣше донесълъ вчера много нѣща за продаванье,*** **логыческото подлежаще е** ***единъ вашъ селянинъ отъ вашето съсѣдство*** **и логыческото сказуемо е** ***донесълъ вчера много нѣща за продаванье,*** **а свръска —** ***бѣше.***

Забѣл. Безличнытѣ глаголы: ***трѣба, быва, прилича, нужно е,*** **и др. так. иматъ нѣкога логыческо подлежаще не лице, но приставено прѣдложеніе съ съюза** ***да: Трѣба да четемъ. Быва да отидете. Нужно е да смы съгласны*** **и проч.**

140. — Въ единъ изговоръ нѣкога са изричатъ и повече мысли, повечь разсѫжданія. Въ такъвзи изговоръ съдържатъ са толкози прѣдложенія, колкото глаголы има въ него. Прѣдложеніята въ изговора изобщо бyватъ два вида: *главно* и *приставено*,

141. — Главното прѣдложеніе изрича главна мысьль самостоятелна; то не зависи отъ друго прѣдложеніе, но отъ него зависѭтъ другы. То бива *главно основно* и *главно второстепенно.* Основното главно съдържа основна главна мысьль, която е основаніето въ изговора, а второстепенното главно изрича второстепенна главна мысьль, която са извлича отъ основната мысьль, и служи за нейно подтвърдяванье и объясняванье. Въ изговора: „*Истинното благополучіе състои въ добродѣтельта, която е прѣдпочетена отъ сичкытѣ добрины; человѣкъ, който не живѣе добродѣтелно, не бива наздраво благополученъ,*" има четыре прѣдложенія: отъ които двѣтѣ сѫ главны. Едно, *истинното благополучіе състои въ добродѣтельта* е главно основно, отъ което зависи прѣдложеніето, *която е прѣдпочетена отъ сичкытѣ добрины*; другото *человѣкъ не бива наздраво благополученъ* е главно второстепенно, което има подъ своя зависимость другото прѣдложеніе *който не живѣе добродѣтелно.*

Забѣл. Въ изговора при основното главно може да има и двѣ или три второстепенны главны извлечены отъ основното, и служѫтъ за подтвърдяванье и объясняванье на мысьльта му.

142. — Приставено прѣдложеніе въ изговора е туй, което е притурнѫто при нѣкоя часть на друго прѣдложеніе за да й опрѣдѣли или допълне значені-

ето. Въ прѣдъидущыя изговоръ има двѣ приставены прѣдложенія: едното е *която е прѣдпочетена отъ сичкытѣ добрины*, прѣдложеніе, което изъяснява думата *добродѣтель*; другото е *който не живѣе добродѣтелно* прѣдложеніе, което опрѣдѣля подлежащето *человѣкъ*.

143. — Приставены прѣдложенія има три вида: *приставено опрѣдѣлително*, *прѣставено изъяснително* и *приставено допълнително*.

144. — Опрѣдѣлителното приставено е притурнъто при нѣкоя часть на друго прѣдложеніе за да я опрѣдѣли, да ѝ изрѣче нѣкое необходимо обстоятелство, което не може да ѝ са отнеме, безъ да са повреди или да са измѣни смысълътъ на прѣдложеніето, на което са относя приставеното. Въ изговора: *Страсти, които причиняватъ най много поврѣда сѫ славолюбіето и срѣболюбіето*, прѣдложеніето, *които причиняватъ най много поврѣда*, е опрѣдѣлително приставено; защото ако то са изъостави, другото прѣдложеніе, *страсти сѫ славолюбіето и срѣбролюбіето*, щѣше да прѣдставя съвсѣмъ другый смысълъ, или по добрѣ да са каже, то не щѣше вече да е смысълъ.

145. — Изъяснителното приставено са прилага при нѣкоя часть на друго прѣдложеніе за нейно изъясненіе, за да ѝ придаде нѣкои развитія, които не сѫ толкози необходимы, тъй щото приставеното може да са изъостави безъ да са повреди нито доро да са измѣни смысълътъ на другото прѣдложеніе. Въ изговора: *Моятъ пріятель, който е вамъ упознатъ, заминѫ за Цари-градъ*, прѣдложеніето, *който е вамъ упознатъ*, е приставено изъяснително; ако то са изъ-

остави, прѣдложеніето, *моятъ пріятель заминж за Цари-градъ*, пакъ си изрича пъленъ смысьлъ, удовлетворителенъ за ума и самостоятелно приличенъ на онзи смысьлъ, що го имаше прѣдъ изъоставяньето на приставеното.

146. — Допълнителното приставено е притурнжто при глагола на друго прѣдложеніе за да му допълне значеніето. Въ изговорытѣ: *Азъ знамъ, що работишь; ты като заминж, азъ ти потьрсихъ*, прѣдложеніето, *що работишь*, е допълнително приставено при глагола *знамъ*, а прѣдложеніето, *ты като заминж*, е допълнително приставено при глагола *потьрсихъ*.

147. — Опрѣдѣлителнытѣ и изъяснителнытѣ приставены свьрзватъ са съ прѣдложеніята отъ които тѣ зависьжтъ, или чрѣзъ относителнытѣ мѣстоименія: *който, щото, чійто, какъвто, колкото*, или чрѣзъ относителнытѣ нарѣчія: *както, колкото*.

148. — Допълнителнытѣ приставены са свьрзватъ съ глагола, отъ който тѣ зависятъ, чрѣзъ съюзытѣ: *че, пакъ, какво, защо, ако, да, за да, щото* или чрѣзъ нарѣчіята: *дѣто, когато, кждѣто*. Когато допълнителното приставено е косвенъ въпросъ, тогази то логычески са свьрзва съ прѣдложеніето, отъ което зависи, като: *Видж що работишь. Знамъ що мыслите. Азъ познахъ кой зелъ книгата.*

Забѣл. Въ изговоръ отъ нѣколко прѣдложенія нѣкога са нахожда и таквозъ прѣдложеніе, което нѣма никаква связь съ друго прѣдложеніе не граммачески не логычески, и може да са изхвьрле безъ да са повреди мысьльта въ изговора. Таквозъ прѣдложеніе са зове *вмѣтнжто*: *Въ Измиръ, пише братъ ми, станжло страшно земетресеніе*. Тукъ *пише братъ ми* е вмѣтнжто прѣдложеніе.

149. Нѣкои опрѣдѣлителны приставены прѣдложенія въ изговора може да са замѣнѭтъ съ опрѣдѣлителна дума, като: *Человѣкъ, който е трудолюбивъ не осирмашава = трудолюбивыятъ человѣкъ не осирмашава.* Сѫщо и нѣкои допълнителны приставены може да са замѣнѭтъ съ допълненія непосрѣдственны (127), като: *Азъ знамъ, че ты си добъръ = азъ знамъ твоята добрина. Видѣхъ що работишь = видѣхъ твоята работа. Ты като изучи урока си, не си започевалъ другый = ты слѣдъ изучванieто на урока си не си започевалъ другый.*

150. — Сѣко прѣдложеніе споредъ цѣлостьта на съставнытѣ си части быва или *пълно* или *непълно.*

151. — Прѣдложеніето е пълно, когато сичкытѣ му съставны части са изричатъ, тъй щото нѣма нужда да му са добавя нѣщо за разчленяваньето му: *Въздържаніето е полезно.*

152. — Прѣдложеніето е непълно, когато нѣкои отъ съставнытѣ му части сѫ изъоставены и лесно са подразумѣватъ, напр.: *Нека смы внимателны. Бѫдѣте вѣрны. Ризата е на парцалы. Кога ще дойдете? — Утрѣ.* Въ първото и второто прѣдложеніе подразумѣва са подлежащето *ный, вый*; въ третьето са подразумѣва сказуемото *надрана*; въ четвъртото са подразумѣва подлежащето *вый*; въ петото са подразумѣва подлежащето *азъ* и глаголътъ *ще дойдѫ.*

1) Когато въ прѣдложенія на разговоръ то е лично мѣстоименіе отъ първо и второ лице, като що сѫ извѣстны едно на друто, като: *Пріятелю! давамъ ви тұй писмо, да го вручите на брата ми. — Да му искамъ ли отговоръ? — Искайте му, и ми го испроводѣте.* Напротивъ първото и второто лице не са изъоставя, когато въ прѣдложеніето е нужда за указванье или за разлика: *Азъ ви направихъ тұй добро, но вый не го познавате.*

2) Когато подлежащето е третьелично мѣстоимеіе, помѣнжто наблизо въ предъидущето предложеніе; още когато е явно въ предложеніето отъ кой предмѣтъ са върше дѣйствіето на глагола: *Никола е способенъ, но не са труди. Дойде ли си Иванъ? — дойде си и легнж да спи.— Сега оржтъ, жънжтъ, вързатъ* (хората). Или *сега са оре, жъне са* (нивата); *върше са* (снопьето). *Говорьжтъ, казватъ, думатъ (хората).*

3) При два и повечь глаголы, що изричатъ дѣйствіе на едно и туй лице, първо было, второ было, третье было; туй лице тогазь не са повтаря при сѣкый глаголъ: *Азъ обичамъ брата си. Вый цѣлъ день стоите, спите, расхождате са, а работа не похващате. Животнытѣ стоьжтъ, лежжтъ, спьжтъ, ѣджтъ, піьжтъ, но нѣматъ способность да мыслыжтъ и да разсжждатъ.*

4) Третьето лице *той, тя, то*, нѣкога е изъоставено въ прѣдложеніето, когато при него има опрѣдѣлително приставено предложеніе съ свое подлежаще относително мѣстоимеіе: *Който са труди, не става осжденъ.*

154. — Свръзката само въ третье лице нѣкога и сказуемото заедно, още и глаголътъ (сказуемо и свръзка слѣны) изъоставены сж, когато наблизо сж поменжты въ предъидущето прѣдложеніе и лесно са подразумѣватъ: *Тѣлото е смъртно, а душата — безсмъртна. Добринытѣ сж достойны за похвала, а злинитѣ — за укоряванье, Азъ четж Исторія, а вый — Грамматика. Вый работите у васъ а ный — у дома.*

155. — Въ предложенія, що служжтъ за отвѣтъ, изъоставены сж сичкитѣ думы, що сж поменжты въ въпроса, като: *Кой направи свѣта?—Богъ.* вм. *Богъ направи свѣта. Въ колко дни го направи? —Въ шесть*, вм. *въ шесть дни го направи.*

156. — Още треба да имамы прѣдъ очи, че и самъ съюзъ изрича приставено прѣдложеніе, като:

той живѣе като сирмахъ; *проси като просякъ*; *граби като вълкъ. Тѣ сѫ таквызи каквыто и вый.* Въ сѣкый отъ тѣзи изговори има по двѣ прѣдложенія първото главно, диркьето приставено, именно: *Той живѣе тый, както живѣе сирмахъ*; *проси тый, както проси просякъ*; *граби тый, както граби вълкъ. Тѣ сѫ таквызи, каквыто сте и вый.* Приставеното нѣкога може да са замѣни съ нарѣчіе качественно: *като сирмахъ=сирмашкы, като просякъ=просяшкы, като вълкъ=вълчешкы.*

157. — Междуметіята понеже изричатъ съ една само дума силны душевны страсти, то тѣ объематъ въ себеси цѣло прѣдложеніе: *охъ*! или *олеле*! вм. *боли ма*; *хо-хо-хо*, вм. *драго ми е*; *на*! вм. *вижъ го*, и проч. *Да* и *не* сѫщо изричатъ по едно прѣдложеніе: *Четете* ли? — *Да.* Тоесть *четѫ*. — *Ще ли отидешь*? — *Не.* Тоесть *не щѫ да отидѫ.*

ГЛАВА ВТОРА.

УПОТРЕБЕНІЕ НА ДУМЫТѢ ВЪ ПРѢДЛОЖЕНІЕТО.

158. — Кога какъ са употрѣбяватъ думытѣ въ прѣдложеніето, туй са показва: А) чрѣзъ съгласуваніето на една дума съсъ друга по общитѣ имъ свойщины, Б) чрѣзъ управяніето на една дума къмъ друга по падежь споредъ отношеніето на едната къмъ другата.

А. СЪГЛАСУВАНІЕТО НА ДУМЫТѢ.

159. — Съгласуваніето на една дума съсъ друга приспособява са: I. на главнытѣ части на прѣ-

дложеніето, II. на опрѣдѣлителнытѣ думы съ опрѣдѣляемытѣ имъ.

1. Съгласуваніе на главнытѣ части въ прѣдложеніето.

160. — Просто подлежаще съгласува са съсъ свръзката или съ глагола по *число* и *лице*, а сказуемото просто или сложно, кога е прилагателно или причастіе, по *родъ*, *число* и *падежь*: *Трудътъ е полезенъ. Азъ четѫ. Вый пишите. Душата е безсмъртна* и *невещественна*. Тукъ въ първото прѣдложеніе, подлежащето *трудътъ* е число един. лице третье, и свръзката —*е*—са употрѣбява въ един. ч. и въ третье лице; подлежащето *трудътъ* е родъ мѫж, ч. един., падежь именит., и сказуемото *полезенъ* са употрѣбява въ мѫж. родъ, един. ч., пад. именителенъ. Тъй става съгласуваніето и въ другытѣ прѣдложенія.

Исключеніе. На безличнытѣ глаголы причастіята, като сѫ сказуемы, въ употрѣбеніе сѫ въ срѣд. родъ; *Градъ хванѫло. Дъжь валяло* и проч.

161. — Сказуемо сѫществително име нѣкога не са съгласува съ подлежащето по *родъ* и *число* а по *падежь* вынѫгы сѫ съгласува: *лѣностьта е порокъ. Стадото е волове.*

162. — Сложно подлежаще отъ имена на два или повечь прѣдметы, употрѣбены въ един. ч. и свързаны съ съюза *и* пріема сказуемото и свръзката си или глагола си въ множ. число: *Кириллъ и Меѳодій сѫ първытѣ българскы просвѣтители. Римъ и Картагенъ доста врѣме съперничествували за всемирната власть.*

Отъ туй правило има исключенія:

1) Кога при сѣка отъ частитѣ на сложното подлежаще са повтаря нѣкой отъ съюзытѣ: *и*, *ни*, *нито*, *или*, *ту*: *И Иванъ, и Никола е добъръ. Ни богатството, ни славата, нито почестьта съдружява человѣка на онзи свѣтъ.*

2) Кога частитѣ на сложното подлежаще сѫ прилагателны имена, употрѣбены въ срѣд. родъ, то свръзката и сказуемото или глаголътъ са съгласуватъ съ подразумѣваното подлежаще въ един. число: *Доброто и правото вынѫгы помага.* Тоесть *доброто и правото нѣщо* или *дѣло.*

163. — При подлежаще отъ двѣ имена собственно и нарицателно отъ различенъ родъ, а отдаваны на единъ и този прѣдметъ, сказуемото са съгласува съ нарицателното, като що е то сѫщото подлежаще, а собственното — негово поясненіе: *Гората Везувій е огнедышуща. Село Елена е прочуто.*

164. — Сложно подлежаще отъ думы първо, второ и третье лице, употрѣбены въ един. число има въ употрѣбеніе сказуемото и свръзката си или глагола си въ множ. число, тъй щото първото лице са прѣдпочита отъ второто и третьето, а второто отъ третьето: *Азъ, ты и братъ ми смы работны. Ты и Петко пишете.*

165. — Дробнытѣ числителны: *половина*, *четвъртина*, неопрѣдѣлителнытѣ: *нѣколцына*, *малцына*, *множина*, и нарѣчіята: *много*, *малко*, *повече*, употрѣбяемы нѣкога за подлежаще, пріиматъ сказуемо и свръзка или глаголъ въ множ. число: *Четвъртината отъ работницытѣ избѣгахѫ. У насъ малцина оцѣняватъ достойнството. Отъ ученицытѣ повечето четѫтъ, а малко пишѫтъ.*

166. — Глаголытѣ на сложно сказуемо, кога означаватъ дѣйствіе на едно и туй подлежаще, упо-

трѣбяватъ са въ едно наклоненіе, врѣме, число и лице: *Той работи, труди са, тича насамъ натамъкъ и спечеля.*

II. СЪГЛАСУВАНІЕ НА ОПРѢДѢЛИТЕЛНЫТѢ ДУМЫ СЪ ОПРѢДѢЛЯЕМЫТѢ ИМЪ.

167. — Опрѣдѣлителнытѣ думы (прилагателны имена, прилагатални мѣстоименія и причастія) съгласуватъ са съ опрѣдѣляемытѣ си по *родъ, число* и *падежь*; *Вѣрныятъ пріятель са уповната въ сѣка нужда.* Тука опрѣдѣленіето *вѣрныятъ* употрѣбено е въ сѫщія родъ, число и падежь, въ които е и опрѣдѣляемото *пріятель*, и опрѣдѣленіето *сѣка* употрѣбено е то въ сѫщыя родъ, число и падежь, въ които е и опрѣдѣляемото *нужда.*

Забѣл. Поясненіето само по падежь са съгласува всякогы съ поясняемата си дума, а по родъ и число нѣкога са съгласува, нѣкога е различно: *Дневныятъ царь — слънцето — сѣка сутрена изгрѣва великолѣпно. Нощната царица — луната — гордо разлива нощья блѣскавата си свѣтлина.*

168. — На двѣ или повечь сѫществителны имена отъ различенъ родъ опрѣдѣленіето кога е относително прилагателно, то са съгласува съ по близкото до него сѫществително: *Человѣческый гласъ и пѣянье са чува.*

169. — Кога нѣколко съ различны свойщины прилагателны сѫ опрѣдѣленія на едно туй сѫществително име, отдавано въ особенность на неличны прѣдметы едноименны а различны по свойщината на прилагателното: тогази името на прѣдметытѣ, вмѣ-

сто да са повтаря при сѣко прилагателно, употрѣбява са веднъжь въ един. ч. слѣдъ най-дирнето прилагателно: *Привлекателната и оттласкателната сила на земята*, вм. *привлекателната сила и оттласкателната сила на земята. Черно и Бѣло море*, вм. *Черно море и Бѣло море. Мѫжскый и женскый гласъ са чува* вм. *мѫжскый гласъ и женскый гласъ*. Но кога прилагателнытѣ са относятъ на личны прѣдметы, или на прѣдметы, които дѣйствуватъ по влiянiето на личны, то името на прѣдметытѣ са употрѣбява въ множ. число: *Французскытѣ, русскытѣ и австрiйскытѣ Императоры иматъ прѣговоры. Турската, русската и нѣмската пощы въ единъ часъ дойдохѫ.*

170. — Относителнытѣ мѣстоименiя: *който, щото, чийто, какъвто, колкото*, съгласуватъ са съ сѫществителното, на което са относятъ по *родъ* и *число*, а *падежь* иматъ какъвто са изисква въ пристaвеното прѣдложенiе, на което тѣ правятъ часть. *Прiятельтъ, когото заведохъ у дома, былъ вашъ братъ. У чийто слугы са издыри краденото, господарьтъ имъ ще е кривдъ.*

Забѣл. Относителното мѣстоименiе *що* и нарѣчiето *дѣто* употрѣбяватъ са нѣкога вм. относителното мѣстоименiе *който, която, което* и за тритѣ рода, и въ двѣтѣ числа: *жената, що* (или) *дѣто доведохѫ, е твоя сестра. Человѣцытѣ, що* (или) *дѣто сѫ дошли, не ми сѫ познаты.*

171. — Относително мѣстоименiе кога са относя на два или повечь прѣдметы, употрѣбены въ един. число, то са употрѣбява въ множ. число: *Вѣра, надѣжда и любовь, които сѫ главнытѣ богословскы добродѣтели, изискватъ са отъ сѣкый Христiенинъ.*

Б. УПРАВЯНІЕ НА ДУМЫТѢ.

172. — Управяніето на една дума къмъ друга по падежь споредъ отношеніето на едната къмъ другата приспособява са на подлежащето и на допълненіята. Чрезъ назначенытѣ въ 40-ый Н° въпросы, логическы лесно са опрѣдѣля употрѣбеніето на сѣкый падежь, както надолу са излага.

173. — Въ именителенъ падежь са употрѣбява подлежащето по въпроса *кой*? или *що*? слѣдователно и сказуемото, като съгласуемо съ него (160): *Богъ е праведенъ. Ледътъ е студенъ. Дрѣхытѣ сѫ скроены.* Споредъ туй и глаголытѣ: *наричамъ са, казвамъ са, зовѫ са, именувамъ са, думамъ са* иматъ като второ сказуемо именителенъ падежь: *Азъ са казвамъ учитель. Ты са зовешь търговецъ.*

174. — Въ звателенъ падежь са употрѣбява прѣдметътъ, що са призовава: *Иване*? *дай мы книгата*

175. — Въ винителенъ падежь са употрѣбяватъ:

1) Непосрѣдственны допълненія при дѣйствителны глаголы по въпроса *кого*? или *що*? — *Обичамъ* (*кого?*) *брата си. Почиташь* (*кого?*) *майка си. Той държи* (*що?*) *перо.*

2) Непосрѣдственны допълненія, що означаватъ при глаголъ опрѣдѣлено врѣменно пространство: *Цѣлъ день писахъ. Единъ часъ постояхъ. Минѫлата срѣда ты видѣ брата си.*

3) Посрѣдственны (съ предлогъ) допълненія при глаголы съ разны значенія: *Рѣжѫ хлѣбъ* (*съ какво?*) *съ ножа. Ты ходи* (*при кого*?) *при баща си. Той го проводи* (*за що?*) *за вода. Учишь брата си* (*що?*) *книга (или на що*?) *на книга.*

4) При глаголы сложены съ прѣдлогъ винителныятъ са употрѣбява нѣкога съсъ сѫщія прѣдлогъ: *Приближавамъ при него. Одари са о камѫкъ; влѣзохѫ въ село*, а нѣкога и безъ прѣдлогъ: *захващамъ работа; дочитатъ книгата; заора нивата; прѣсече дървото*.

Забѣл. 1. Нѣкога кратнытѣ типове на личнытѣ мѣстонменія въ винит. пад. повтарятъ са при сѫщый глаголъ: *Мене ма милватъ, тебе та біѭтъ, а него го мъмрѭтъ*,

Забѣл. 2. Глаголытѣ *зовѫ са, наричамъ са* и проч. обърнѫты въ дѣйствителны, при непосрѣдственныя си винителенъ, задържатъ и второто си сказуемо имeннителныя падежь: *Нарѣкохѫ го войвода; зовѫтъ го учитель*.

176. — Въ родителенъ падежь са употрѣбяватъ посрѣдственны допълненія съ предлозитѣ: *отъ, изъ, на*, що означаватъ *отдѣленіе, произхожданье, принадлежность* и проч. по въпроситѣ: *отъ кого? изъ кого? на кого?* или *отъ що? изъ що? на що?* — *Братья отъ една майка. Излѣзе изъ града. Сынъ на единъ баща и на една майка. На сърна рогата сѫ расохаты. Вы искате отъ мене помощь*.

Забѣл. При количественнытѣ числителны имена допълненіята повечьто са употрѣбяватъ непосрѣдственно въ старыя родит. падежь: *два стола, петь вола, десеть реда*; тъй и *осемъ стотинъ* (46). — *День* са употрѣбява или *два дни, три дни*, или *два деня, три деня*.

177. — Дателныятъ падежь означава приближаванье по въпроса *кому?* или *на кого?* Слѣдователно въ дат. падежь са употрѣбяватъ непосрѣдственны допълненія рѣдко, а повечьто посрѣдственны съ прѣдлога *на* или *къмъ*, що означаватъ приближа-

ванье къмъ прѣдметъ за да му са даде или да му са стори нѣщо: *Ты даде милостыня (*кому?*) на сирмасытѣ. Струва добро (на кого?) на брата си. Азъ ти помагамъ. Моли са Богу. Ты ми направи пакость.*

Споредъ туй и нѣкои думы, що означаватъ близость къмъ прѣдметъ, като: *приличенъ, ближенъ, подобенъ, пріятель, сродникъ*, пріематъ допълненіето си въ дат. пад.: *приличенъ на Петка, ближенъ на брата ми, подобенъ на тебѣ.*

176. — Два или повече глаголы, поставены единъ слѣдъ другый, като пріематъ допълненіе отъ единъ и този падежь, то допълненіето са употрѣбява само веднъжь слѣдъ най дирнія глаголъ. *Той обича, почита и уважава баща си.* Ако ли глаголытѣ изискватъ разны падежи, то при сѣкый са поставя негово допълненіе: *Моятъ братъ ма обича и ми са покорява. Азъ на Бога са надѣвамъ и отъ него прося сичко.*

ГЛАВА ТРЕТЯ.

ЗА ПЕРІОДЫТѢ.

179. — *Періодъ* е пъленъ изговоръ на една главна основна мысьль или само съ едно главно основно прѣдложеніе, распространено съ своитѣ опрѣдѣленія, или пъкъ основната мысьль са и подвърдява, объяснява съ едно или двѣ главны второстепенны, распространены и тѣ съ своитѣ опрѣдѣленія, допълненія, даже и съ приставены прѣдложенія, колкото са изисква.

180. — Основното главно е темата, основаніето на періода, а второстепенното (едно или двѣ были)

са извлича отъ основното, и служи за подтвърдяванье и объясняванье на неговата мысль.

181.—Въ періода ако е само едно главно основно прѣдложеніе, той са нарича *простъ*; ако ли има и едно или двѣ главны второстепенны, той са зове *сложенъ*. Въ сложныя періодъ главнытѣ прѣдложенія (основны были или второстепенны) наричатъ са неговы членове, които отъ четыре повече не биватъ: *двочленны*, *трочленны*, *четыречленны*.

182. Сложныятъ періодъ, отъ колкото члена и да състои, вынѫгы има двѣ части наричаны *прѣдъидуще* и *послѣдующе*. Основното главно (едно было или двѣ) бива въ едната часть или въ първата или въ дырнята, а второстепенното главно (едно было или двѣ) бива въ другата часть.

183. — Сложнытѣ періоды, по съотвѣтствіето на разнытѣ второстепенны главны къмъ основното, иматъ и различны названія, споредъ които и частитѣ имъ са свързватъ съ разны съюзы, що показватъ сѫщытѣ значенія. А именно сложнытѣ періоды биватъ:

1) *Сравнителенъ*, за който частитѣ са свързватъ съюзытѣ: *както — тъй, какъвто — такъвзи; колкото — толкози, тъй, подобно, съ такъвзи начинъ.*

2) *Противителенъ* — съ съюзитѣ: *но, а, обаче, напротивъ.*

3) *Съединителенъ* — съ съюзытѣ: *и, не само — но и.*

4) *Изъяснителенъ* — съ съюзытѣ: *тъй — щото толкози — щото, тъй, съ такъвзи начинъ.*

5) *Относителенъ* — съ съюзытѣ: *този—който, тамъ — дѣто.*

6) *Заключителенъ* — съ съюзытѣ: *и тъй, споредъ туй, слѣдователно, инди.*

7) *Условенъ* — съ съюзытѣ: *ако, ако бы, ако да бы—то, то бы.*

8) *Причиненъ* — съ съюзытѣ: *защото, затуй, затуй — защото, понеже — то.*

9) *Устжпителенъ* — съ съюзытѣ: *ако и да, нека и да — но, обаче при сичко туй*

10) *Раздѣлителенъ* — съ съюза *или.*

11) *Постепененъ* — съ съюзытѣ: *най напрѣдъ, слѣдъ туй, слѣдъ него, най послѣ.*

12) *Послѣдователенъ* — съ съюзытѣ: *когато — тогази, мѣжду туй като.*

Забѣл. Въ преднытѣ шесть періода, които иматъ началото си отъ умозаключенія безъусловны, прѣдъидущето и послѣдующето може нѣкога да са нахождатъ мѣжду си въ просто съотвѣтствіе, безъ да са свързватъ съ никакъвъ съюзъ, както са види по долу въ 4-й и 9-й примѣръ. Тогази періодътъ по съотвѣтствіето на частитѣ му логическы са познава какъвъ е.

ПРИМѢРЫ.

I. Просты періоды.

1) Нашето отечество, Българія, е богато и изобилно отъ земедѣлны произведенія, като: разны храны, разны вошкы, гроздье и още отъ разны животны.

2) Градъ Търново, който лежи въ срѣдата на България, расположенъ на мѣстоположеніе природноукрѣпено, былъ е нѣкога столица на Българія.

II. Сложны двочленны.

3) „Както кремътъ съсъ своя благовоненъ, но слабъ и нѣженъ джхъ, съсъ своя бѣлъ, но не свѣтливъ и като че

срамнжливъ цвѣтъ, служи за украшеніе на градинытѣ (1-*й членъ прѣдъидуще*): тъй нравственната чистота, непорочностьта на помышленіята, простотата и искренностьта на сърцето съставятъ прѣкрасната страна въ живота на юнаша. (2-*й членъ и послѣдующе*).

4) „Момъкъ, който са вълнува отъ тьмны желанія, който са безпокои отъ излишностьта на своитѣ силы, съ небрѣженіе тъпчи цвѣтоветѣ, съ които природата и сждбата украсяватъ неговытѣ пжтекы въ свѣта (1-*й членъ и прѣдъидуще*): человѣкъ, който е прѣтърпѣлъ безбройны теглила, въ най голѣмытѣ си горчевены обича да благодари Небето съсъ сьлзы за най малкото си отдяхванье.“ (2-*й членъ и послѣдующе*).

5) „Сърца, които сж дарены съ глъбока или раздразнена чувствителность, често не знаятъ срѣдньe нѣщо (1-*й членъ и прѣдъидуще*), и тъй сичко на тѣхъ бива или добро или зло.“ (2-*й членъ и послѣдующе*).

6) „Сумнѣніето въ юношескыя възрастъ не сжществува и не може да существува (1-*й членъ и прѣдъидуще*): защото то вече е слѣдствіе отъ сравненіе, за което сж нужны понятія, цѣлъ сборъ отъ опыты и въспоминанія.“ (2-*й членъ и послѣдующе*).

III. Тречленны.

7) „Силната мысьль, истината, красотата на образа, изразителното слово, щомъ блѣсне въ ума, оживява душата (1-*й членъ*), и я напълня съ чисто, пълно, сродно ней удоволствіе (2-*й членъ и прѣдъидуще*): тъй щото тя въ тѣзи честиты минуты съвсѣмъ забравя другытѣ земны добрыни“. (3-*й членъ и послѣдующе*).

8) „Ты си человѣкъ, сжщество слабо по тѣло и по умъ (1-*й членъ*), подложенъ си на враждебнытѣ дѣйствія на стихіитѣ и още на най лошавытѣ врагове, душевнытѣ страсти (2-*й членъ и прѣдъидуще*): слѣдователно имашь нужда въ помощь отъ ближнитѣ си и отъ Бога.“ (3- *членъ и послѣдующе*).

IV. Четыречленны.

9) „Истинныйтъ мѫдрецъ благослѣвя своята мѫдрость затуй, че може да я съобщи на ближнитѣ си (1-*й членъ*), инакъ, смѣѭ да кажѫ, тя ще бѫде брѣме за неговата человѣческа душа (2-*й членъ и прѣдъидуще*): Александьръ не рачилъ съ принесената нему вода да погаси своята жедность тогази, когато сичката му войска гаснѣла (3-*й членъ*); въ тьзи минута той былъ наздраво Великый Александьръ.“ (4-*й членъ и послѣдующе*).

10) „Самата природа, като спазва разнобразіе и постепенность, най напрѣдъ оживява земята съ появяваньето на пролѣтьта (1-*й членъ*); слѣдъ туй позлатява нивьята съ горѣщото лѣтнье слънце (2-*й членъ и прѣдъидуще*): по нататъкъ, като обрѣмени дьрветата съ плодове, истощава дѣятелностьта си въ бурнытѣ есенны вѣтрове (3-*й членъ*), а най послѣ успокоява земята подъ снѣжната покрывка на зимата.“ (4-*й членъ и послѣдующе*.)

11) „Здравіето, което тъй малко са тачи на млады годины, става въ зрѣлыя възрастъ истинната добрина (1-*й членъ*) самото чувство на живота бива най мило тогазь, когато вечь е прѣминѫла пъргавата му половина (2-*й членъ и прѣдъидуще*): тъй остаткытѣ отъ яснытѣ есенны денье располагатъ ны по живо да осѣщамы прѣльстьта на природата (3-*й членъ*); като мыслимъ, че скоро сичко ще увѣне, боимъ са да пропуснемъ минута безъ наслажденіе.“ (4-*й членъ и послѣдующе*).

УПРАЖНЕНІЕ.

Грамматическый разборъ.

„Когато прѣминѫтъ на младостьта бурнытѣ годины, които льстѭтъ съ мечты и съ играта на въображеніето (1-й членъ и прѣдъидуще): тогазь настава на мѫжеството възрастътъ, който ище храна и наслажденія въ трайны удоволствія на ума и на сърцето.“ (2-*й членъ и послѣдующе*).

Този изговоръ е единъ періодъ послѣдователенъ, двучлененъ, споредъ както явно са видѭтъ бѣлѣжены частитѣ

и членоветѣ му. Въ него има четыре прѣдложенія, отъ които двѣтѣ сж въ прѣдъидущето и двѣтѣ въ послѣдующето. Отъ тѣхъ двѣтѣ сж главны и двѣтѣ приставены. Едното главно е въ послѣдующето основно главно *настава на мжжеството възрастьтъ*, което има подъ своя зависимость изъяснителното приставено *който ище храна и наслажденія въ трайны удоволствія на ума и на сърцето*, що изъяснява на основното главно подлежащето *възрастьтъ*. Другото главно е въ прѣдъидущето второстепенно главно *прѣминжтъ бурнытѣ на младостьта години*, отъ което зависи другото изъяснително приставено *които льстьжтъ съ мечты и съ играта на въображеніето*, що изъяснява на второстепенното главно подлежащето *години*.

На основното главно *настава на мжжеството възрастьтъ* подлежащето е *възрастьтъ*, негово посрѣдственно допълненіе е *на мжжеството*, родителенъ притежателенъ, свръзка и сказуемо или глаголътъ е *настава*. На изъяснителното приставенно *който ище храна и наслажденія въ трайны удоволствія на ума и на сърцето* подлежащето е *който*, глаголътъ е *ище*, неговы двѣ непосрѣдственны допълненія сж *храна и наслажденія*, свързаны съ съюза *и*, неговото посрѣдственно допълненіе *въ удоволствія*, негово опрѣдѣленіе е *трайны*, а на посрѣдственното допълненіе *въ удоволствія* двѣ посрѣдственны допълненія сж *на ума и на сърцето*, свързваны съ съюза *и*.

На второстепенното главно *прѣминжтъ на младостьта бурнытѣ години* подлежащето е *години*, негово опрѣдѣленіе е *бурнытѣ*, а посрѣдственно негово допълненіе е *на младостьта*, глаголътъ е *прѣминжтъ*. На изъяснителното приставено *които льстьжтъ съ мечты и съ играта на въображеніето* подлежащето е *които*, глаголътъ е *льстьжтъ*, неговы двѣ посрѣдственны допълненія сж *съ мечты и съ играта*, свързаны съ съюза *и*, на дирнього посрѣдственно допълненіе *съ играта* посрѣдственно допълненіе е *на въображеніето*

Отъ двѣтѣ изъяснителны приставены прѣдложенія едното са подчинява на основното главно чрѣзъ относителното мѣстоимѣніе *който*, а другото — на второстепенното главно чрѣзъ *които*. Още, прѣдъидущето въ послѣдующето са

свързватъ съ нарѣчіята *когато — тогази*, които иматъ сила на съюзъ.

Логыческый разборъ.

Въ прѣдъидущыя разчлененъ грамматическы періодъ, на основното главно прѣдложеніе логыческото подлежаще е *на мжжеството възрастътъ, който ище храна и наслажденія въ трайны удоволствія на ума и на сърцето* свръзка и сказуемо или глаголътъ е *настава*. А на второстепенното главно прѣдложеніе логыческото подлежаще е *на младостьта бурнытѣ годины, които льстжтъ въ мечты и съ играта на въображеніето*, свръзка и сказуемо или глаголътъ е *прѣминжтъ*. (Вижь Н-ро 139).

Забѣл. Въ грамматическыя разборъ добрѣ е ученицытѣ да прегледватъ прѣдложеніята пълны ли сж или непълны, още, подлежащето и сказуемото просты ли сж или сложны, съставены ли сж или несъставены, че да гы казватъ каквыто сж.

184. — Нѣкога рѣчьта състои отъ краткы прѣдложенія, които логыческы по смысьла си зависжтъ едно отъ друго, и не сж свързаны съ никакъвъ съюзъ. Таквази рѣчь са зове *отрывиста*, напр.: *Небето бѣше ясно, въздухътъ тихъ, слънцето грѣяше, отъ лошо врѣме нѣмахмы страхъ.*

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

РАСПОРЕЖДАНІЕ НА ДУМЫТѢ ВЪ ПРѢДЛОЖЕНІЕТО И НА ПРѢДЛОЖЕНІЯТА ВЪ ПЕРІОДА.

185. — Думытѣ въ прѣдложеніето не стоjжтъ вынжгы по единъ редъ, т. е. подлежащето, свръзката че сказуемото или глаголътъ и проч. Но тѣ са распореждатъ тъй, споредъ както гы изисква сво-

бодныятъ естественный ходъ на изричаната мысьль по свойството на езыка. Въобщо най напрѣдъ са поставя онъзи дума, на която идеята повече привлича вниманіето на читателя. Тъй на примѣръ:

1. Въ повѣствователны прѣдложенія: *Богъ е праведенъ. Праведенъ е Богъ. Най напрѣдъ направи Богъ свѣтлината. Съсъ словото Си Богъ сичкытѣ твари произведе освѣнь человѣка. Сичкытѣ твари Богъ гы произведе. Днесь работѭ, а утрѣ ще почивамъ.* Тука ясно са види, че най първата дума въ сѣко отъ тѣзи прѣдложенія привлича повече вниманіето.

1. Въ въпросителны: *Кой направи свѣта? Вый ли четете? Иванъ ли пѣе? Гладенъ ли си? Работите ли днесь? Ябълка ли ѣдете? Дѣ живѣйте? Кадѣ ходихте? Тука ли стоите? Сега ли отхождате?* И тука въ сѣко прѣдложеніе най първата дума повече привлича вниманіето, т. е. за нея са изисква отвѣтъ.

186. — Опрѣдѣленія — прилагателны имена, прилагателны мѣстоименія и причастія поставятъ са прѣдъ съществителнытѣ, що гы опрѣдѣляватъ: *Доброто и смиреното дѣте сѣкый го обича. Тѣзи клеты сирмасы просѭтъ милостыня.*

Исключеніе. Когато опрѣдѣленіето има свое допълненіе и когато е като титла при собственно име, тогазь то са поставя слѣдъ опрѣдѣляемата си дума: *Той е человѣкъ постояненъ и въ дѣлата си и въ намѣреніята си. Александьръ Македонскый. Мохамедъ вторый.*

187. — Когато нѣколко прилагателны едно слѣдъ друго трѣба да стоѭтъ при едно съществително, тогазь тѣ са распореждатъ сѣко по важность-

та си тъй, щото най близо до сѫществителното да бѫде туй, което означава сѫщественното качество на прѣдмета: *Нова тънка коприняна риза.*

188. — Прилагателно кога опрѣдѣлява нарицателно име извѣстно и прѣдъупознато, членътъ са поставя веднъжь при прилагателното: *Прилѣжателныятъ ученикъ лесно научава урока си.* Ако нарицателното име е придружено съ нѣколко прилагателны отъ еднакво значеніе, то членътъ са полага при сѣко прилагателно: *Добрытѣ, смиренытѣ и добронравнытѣ дѣца вынѫгы сѫ похвалены.* Ако ли името е придружено съ прилагателны отъ разны значенія, то членътъ са поставя само веднъжь слѣдъ най първото прилагателно: *Вчерашніятъ буренъ вѣтръ. Страшныятъ расланскый ревъ.*

189. — Опрѣдѣленія — нарѣчія — вынѫгы трѣба да сѫ близо до опрѣдѣляемытѣ си — до глагола, до прилагателното или пакъ до нарѣчіе: *Твърдѣ добъръ человѣкъ. Той добрѣ са учи, а злѣ са обхожда. Днесь много рано станѫхъ.*

190. — Двѣ нарѣчія качественно и обстоятелственно като опрѣдѣляватъ единъ и този глаголъ, обстоятелственното са полага понапрѣдъ, а слѣдъ него качественното близо до глагола: *Вый днесь много са трудихте.*

191. — Допълненіята са поставятъ близо до допълняемата си дума: *Ты вѣрвашь сѣкыго. Вый почитате брата си. Той са моли Богу. Азъ са грижѫ за прихраната си. Надѣжда на Бога. Цѣръ за очи.*

192. — Непосрѣдственното допълненіе въ винит. падежь, що означава прѣдмета на дѣйствіето, кога са изисква да са постави най напрѣдъ въ прѣдложеніето, тогази слѣдъ туй допълненіе до глагола

са полага и краткыятъ винителенъ типъ на лично мѣстоименіе, що означава сѫщыя прѣдметъ: *Меня ма обичатъ. Тебя та мърмрѫтъ. Нивата ѭ прѣорахѫ. Никола го мыѭтъ.* Но кога трѣба да са покаже разлика, т. е. че дѣйствіето на глагола прѣминува на допълненіето а не на другый прѣдметъ, и кога въ прѣдложеніето най напрѣдъ стои подлежащето, а слѣдъ него е допълненіето прѣдъ глагола, тогази личното мѣстоименіе не са полага: *Тебя выкатъ, а не Петка. Исторія четете, а не Географія. Орачьтъ нивата прѣора.*

193. — На личнытѣ мѣстоименія и на възвратното краткытѣ типове на дател. и вин. падежь и въ двѣтѣ числа, именно: *ми, ма, ни, ны, ти, та, ви, вы, му, ѝ, го, я, имъ, си, са,* употрѣбяемы за допълненія на глаголъ, поставятъ са:

1) Слѣдъ подлежащето и прѣдъ глагола, кога подлежащето е наблизо прѣдъ глагола: *Ты ма обичашь като себе си. Петко сега та вижда. Богатытѣ са надѣватъ на имота си.*

2) Слѣдъ глагола, кога подлежащето е отдалечено прѣдъ глагола или са подразумѣва: *Ты, който си едничькъ мой пріятель, обичашь ма като себеси. Помагамъ му, колкото могѫ. Моятъ пріятель, който ожида брата си, надѣе му са утрѣ да си дойде.*

3) Кога прѣдъ туй мѣстоименіе има нѣкой съюзъ, или когато е допълненіе на глаголъ отъ бѫдѫще опрѣдѣлено, тогази то вынѫгы са полага прѣдъ глагола: *Ако го повыкашь. Стоянъ като ти кава. Щомъ са появи и... Той и лиса мые, или са облича. — Ще имъ кажѫ. Ще с апонадѣвате.*

4) Тѣ никога не са употрѣбяватъ въ началото

или въ края на прѣдложеніето, освѣнь въ твърдѣ малко случаи.

194. — Когато при единъ глаголъ са изискватъ двѣ допълненія едното въ дат. а другото въ вин. падежь, тогази тѣ са поставятъ:

1) По напрѣдъ дат. падежь, а винителныятъ слѣдъ него, когато тѣзи падежи сѫ отъ краткытѣ типове на реченытѣ мѣстоименія, дат. падежь отъ кое-да-е лице, а вин. само отъ третье (или сѫществ. име): *давамъ ти го. Струвашь ми го. Тѣ имъ го обадихѫ. Ще й го кажѫ. Правѭ му честь.*

2) Кога винителныятъ падежь е отъ първо или отъ второ лице, тогази той са поставя напрѣдъ, а дателныятъ не отъ краткыя типъ полага са слѣдъ винителныя, и то кога сѫ слѣдъ глагола; ако ли сѫ прѣдъ глагола, то пакъ дателныятъ е напрѣдъ: *Прѣдадохѫ та на мене. На тебе ма повѣрихѫ.*

3) Кога и двата падежи сѫ сѫществителны имена, или винителныятъ е кратъкъ типъ отъ личнытѣ мѣстоименія, тогази тѣ са поставятъ споредъ както гы изисква ходътъ на мысьльта: *Дадохъ на Никола книгата*, или *книгата дадохъ на Никола*, или *на Никола дадохъ книгата. Повѣрихъ го на Никола, или на Никола го повѣрихъ.*

195. — Кога при глагола освѣнь непосрѣдственното допълненіе има и посрѣдственно, тогазь непосрѣдственното са полага понапрѣдъ, а посрѣдственното послѣ: *Той сѣче дървото съ брадва. Зехъ перото отъ Петка. Турихъ книгата на стола.*

196. — Въ прѣдложеніето кога глаголътъ е отъ съставено врѣме, ако подлежащето му е наблизо, то причастіето са полага слѣдъ спомогателныя глаголъ; ако ли подлежащето е отдалечено, или са под-

разумѣва, то причастіето са полага прѣдъ спомагателныя глаголъ: *Азъ съмь писалъ. Вый, които сте много трудолюбивы, свършили сте вече работата си. Говорило са е много за васъ.*

197. — Приставенытѣ прѣдложенія са поставятъ колкото е възможно по близо до думата, която тѣ опрѣдѣляватъ, изъясняватъ или допълняватъ; при туй тѣ вынѫгы са начеватъ съ нѣкой подчинителенъ съюзъ или съ относително мѣстоименіе. (Примѣры вижь у Н⁰ отъ 143 до 148 и въ періодытѣ.).

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

ЗА ПРАВОПИСАНІЕТО.

198. — *Правописаніето* показва, какъ да са пишѫтъ думытѣ правилно по свойството на езыка, т. е. дѣ кои и каквы буквы и знакове да са употрѣбяватъ за вразумително изобразяванье на думытѣ.

199. — Тѫзи часть съдържа:

I. употрѣбеніето на буквытѣ по произношеніето имъ,

II. употрѣбеніето на буквытѣ по начъртаніето имъ,

III. раздѣленіето на думытѣ на слогове,

IV. съкратяваніето на думытѣ,

V. употрѣбеніето на прѣпьвателнытѣ знакове.

ГЛАВА ПЪРВА.

УПОТРѢБЕНІЕТО НА БУКВЫТѢ ПО ПРОИЗНОШЕНІЕТО ИМЪ.

200. — Въобщо употрѣбеніето на буквытѣ въ окончаніята на думытѣ зависи повече отъ произно-

шеніето, а въ кореня на думытѣ повечь зависи отъ етимологіята, т. е. отъ издырваніето на началныя корень на думата.

I. УПОТРѢБЕНІЕ НА ГЛАСНЫТѢ БУКВЫ.

201. — Гласната *а* съ удареніе, освѣнь въ края на думата, произнося са отворено, а безъ удареніе и на края съ удареніе произнося са малко тѫпо: ***вада, вода, махамъ.***

202. — Е съ удареніе слѣдъ съгласна произнося са малко твърдо: *село, мрежа, дѣте;* безъ удареніе произнося са като *и: перо=пиро, земя=зимя, име=ими, ревѫ=ривѫ*, (освѣнь въ окончаніята *енень, есенъ* у прилагателны имена: *врѣмененъ, тѣлесенъ).* А слѣдъ гласна и въ началото на думытѣ произнося са остро, като че е съдружено напрѣди си съ *і: ере, единъ, ученіе.* Въ дирнія случай въ древностьта писало са *ѥ* (Вижь Старобъл. Грам. §. 135.).

Забѣл. Гласната *е* трѣба да занимава мѣстото и на старытѣ носовы: ѧ=*ен*, і-ѧ=*ѥн*, на конто старото носово произношеніе са изгубило въ сегашнія ни езыкъ, а са опазило само основното (Старобъл. Грам. § 8. 1. в. г, и § 143. Бѣл. 1.). Напр. въ думытѣ: *име, племе, врѣме, месо, петь, деветь, проклетъ, езыкъ, пріехъ* отъ старытѣ: имѧ, плємѧ, врѣмѧ, сѣмѧ, мѧсо, пѧть, дєвѧть, проклѧть, і-ѧзыкъ, прні-ѧχъ=*имен, племен, врѣмен, сѣмен, менсо, пенть, девенть, прокленть, ензыкъ, пріенхъ.* Отъ туй произношеніе сега са чува въ езыка ни само въ думытѣ: *пен(т)десеть, девен(т)десеть.*

203. — О съ удареніе има обыкновенното си призношеніе: *лозье, рой, конь*; безъ удареніе произ-

нося са като *у*: *лоза*=*луза*, *море*=*муре*, *ловѫ* = *лувѫ*.

204. — *У* има обыкновенното си произношеніе: *муха*, *буря*, *куковица*.

205. — *Я* има меко йотировано произношеніе като *іа* слѣно; съ удареніе са произнося отворено освѣнь на края въ думытѣ, а безъ удареніе — малко тѫпо: *умолявамъ*, *прѣстоявамъ*, *свиня*, *моя*, *тиня*.

206. — Гласната *ѣ* има двояко произношеніе:

1) като *я* са произнося кога въ слѣднія слѣдъ нея слогъ стои твьрда гласна, и въ края на думытѣ: *вѣра*, *мѣра*, *желѣзо*, *грѣхъ*, *млѣко*, *бѣлъ*, *сѣкѫ*, *бодѣхъ*, *живѣхъ*, *прѣдъ*, *менѣ*, *тебѣ*, *горѣ*, *кѫдѣ* и проч.

2) Като *е* йотировано са произнося, кога въ слѣднія слѣдъ нея слогъ стои мека гласна или твьрда съчетана съ нѣкоя отъ езычнытѣ *ж*, *ч*, *ш*, *щ*: *вѣре нъ*, *мѣрникъ*, *желѣзенъ*, *грѣшенъ*, *живѣѭ*, *грѣшѭ*, *грѣшка*, *млѣченъ*, *млѣчокъ*, *млѣчна*, *бѣлина*, *сѣченъ*, *бодѣше*.

207. — Старата носова *ѫ* сега има тѫпото произношеніе на *а* съсъ едвамъ осѣщано носово произношеніе (Старобъл. Грам. § 8. 1. а): *гѫба*, *мѫжъ*, *рѫка*, *ѫгълъ*, *бѫдѫ*.

208. — Старата носова *ѭ* са произнося като тѫпо *я* съ едвамъ забѣлѣжително носово произношеніе (Старобъл. грам. § 8. 1. б.): *крыѭ*, *броѭтъ*.

ГЛАСНЫТѢ *а*, *я*.

209. — Тѣзи гласны по близкото имъ произношеніе слѣдъ езычнытѣ *ж*, *ч*, *ш* и слѣдъ гласната *і* употрѣбяватъ са:

1) Слѣдъ езычнытѣ *ж*, *ч*, *ш*, на които мекотата

стои въ тѣхъ си, а не въ гласната, вынѫгы са пише *а: кожа, луча, душа.*

2) Слѣдъ *і* у имена на *ія* и у произведены отъ тѣхъ вынѫгы са пише *я: търговія, Исторія, Азія, Азіятецъ, Българія.*

ГЛАСНЫТѢ *а. ѫ.*

210. — На гласната *а* (съ тѫпото и́ произношеніе) и на носовата *ѫ* употрѣбеніето зависи въ окончанията отъ точното тѣхно запомняніе, а въ кореня на думытѣ — отъ етимологіята: *ковѫ, метѫтъ, лѫчѫ, звпнѫхъ, ще звпнѫ, писахъ, писа, писахѫ, махамъ, махахъ, маха, тѣ сѫ са замаяли; гълѫбъ, сѫдба, брада, гѫба* и проч.

ГЛАСНЫТѢ *ы, и, і.*

211. — Произношеніето на тѣзи гласны е едно и туй безъ никаква разлика: но за съотвѣтствіе на твърдытѣ и мекы окончанія у сѫществителнытѣ и прилагателнытѣ имена и у мѣстоименіята употрѣбеніето имъ е слѣдующето:

1) *ы* (като твърда въ древностьта, слѣна отъ ъ і = ъі) трѣба да стои въ множ. ч. срѣщо твърдытѣ единст. окончанія, сѫщо и въ пълното единст. твърдо окончаніе на мѫж. р. у прилагателны имена и мѣстоименія прѣдъ *й: зѫбъ, зѫбы, прѣлѣзъ, прѣлѣзы, сирмахъ, сирмасы. вила, вилы, кожа, кожы, душа, душы, ветый ветъ вета вето веты, глухый глухъ глуха глухо глухы, самый самъ сама само самы.* Употрѣбява са още у сѫществителны имена на *ыня*: *светыня* (освѣнь свиня).

2) *и*, като мека, трѣба да стои въ множ. ч. срѣ-

що мекытѣ единст. окончанія: *пастырь пастыри*, *рѣпей рѣпеи*, *кадѣля кадѣли*, *часть части*, *синь синя синье сини*, *мой моя мое мои*.

3) *й* съсъ знака кратка ˘ надъ нея употрѣбява са слѣдъ гласна, когато съ нея заедно са произнося кратко: *рой*, *гвоздей*, *знаймы*, *вторый*, *твой*.

4) *і* са употрѣбява прѣдъ *й* въ пълното единст. меко окончаніе на мѫж. родъ у прилагателны имена и мѣстоименія и въ окончаніето *іе* на имена отъ срѣденъ родъ: *днешній*, *божій*, *чій*, *строеніе*, *моленіе*.

5) Въ кореня на думытѣ употрѣбеніето *ы* на трытѣ зависи отъ етимологіята: *рыба*, *быкъ*, *бытіе*, *біѭ*, *битъ*, *рынѫ*, *шіѭ*, *шило*, *корыто*, *гніѭ*, *гнилъ* и проч.

ГЛАСНЫТѢ *е*, *ѣ* ПО БЛИЗКОТО ИМЪ ПРОИЗНОШЕНІЕ.

212. — Въ думытѣ дѣ трѣба да са пише *е*, и *ѣ*, познава са по етимологіята. Пригледва са етимологическы въ кореня на думата този звукъ ако са измѣнува въ *я* въ друга дума отъ сѫщыя корень споредъ показаното въ № 205 правило, то трѣба той да са пише съ *ѣ*; ако ли не са измѣнува, то трѣба да са пише съ *е*: *снѣжень* отъ *снѣгъ=снягъ*, *бѣсенъ* отъ *бѣсъ=бясъ*, *срѣдень* отъ *срѣда=сряда*, *ѣденье* отъ *ѣмъ=ямъ*; *милѣѭ милѣхъ=миляхъ*, *дрѣмѭ дрѣмахъ дрѣмка=дрямка*; *дрехы дреха*, *прѣдрешамъ са*, *прѣдрешихъ са*; *метенье*, *сметъ*, *метѫ метохъ*; *нареденъ*, *редъ* отъ старото ржДъ=*рендъ*.

ГЛАСНЫТѢ *ѣ*, *я* ПО ЕДНАКВОТО ИМЪ ПРОИЗНОШЕНІЕ.

213. — Звукътъ *я* дѣ трѣба да са пише съ *ѣ*, дѣ съсъ *я*, чрѣзъ етимологіята са познава. Пригледва са този звукъ *я* измѣнува ли са въ *е* у друга дума отъ сѫщыя корень споредъ показаното въ Н° 205 правило или не. Ако той са измѣнува, то трѣба да са пише съ *ѣ*, ако ли не, то трѣба да са пише съ *я*; напр. *дѣдо дѣднина=дюднина*, *пѣна пѣнливъ=пюнливъ*, *мѣхъ мѣшастъ=мюшастъ*, *гнѣвъ гнѣвенъ=гнювенъ*, *прѣсна прѣсно прѣсенъ=прюсенъ*, *дѣлъ дѣлба дѣленъ=дюленъ*; *постоянъ състояніе*, *ярость разъяренъ* и проч.

ГЛАСНЫТѢ *я*, *ѭ* ПО БЛИЗКОТО ИМЪ ПРОИЗНОШЕНІЕ.

214. — Употрѣбеніето на тѣзи гласны въ окончаніята на глаголытѣ зависи отъ точното тѣхно запомняніе: *знаѭ*, *кроѭ*, *корѭ*, *крыѭтъ*, *стоѭ*, *стояхъ*, *стоя ты* и проч.

ПОЛУГЛАСНЫТѢ. *ъ*, *ь*.

215. — Тѣхното употрѣбеніе, въ отношеніе къмъ буквыте *а*, *ѫ*, въ кореня на думытѣ зависи отъ етимологіята въ отношеніе къмъ старобългарскыя езыкъ. Тѣ са употрѣбяватъ:

1) На края въ думытѣ слѣдъ окончателната съгласна, дѣто нѣматъ никакво произношеніе, само служѫтъ да опрѣдѣлятъ твърдото или меко произношеніе на крайната съгласна: *плетъ*, *пѫтъ*, *медъ*, *мѣдь*.

2) Въ срѣдата на думытѣ най повечь съдружены

отпрѣдѣ си или издырѣ си съ една отъ мекытѣ съгласны *л*, *р*, и са произносятъ като тѫпо *а*: *пълть* или *плъть*, *кръвь*, *кървавъ*, *смърть*, *мьртьвъ*, *съгласіе*, *въскрѣпямъ*, *гълчѫ*, *глъчка*, *мълчѫ*, *млъкнѫхъ*.

3) У прѣдлозытѣ: *въ*, *съ*, *изъ*, *надъ*, *подъ*, *объ* сложены съ дума, която начева отъ гласна, полугласната *ъ* рѣдко са произнося като тѫпа *а* (*съизволеніе*), повече има нѣкакво придыхателно произношеніе, като: *съорахъ*, *съѣдохъ*, *въѣдеса*, *изъомыхъ*, *надъигравамъ*, *подъигравка*, *объяснявамъ*.

4) Меката *ь* са употрѣбява още съдружена съ окончаніето *е* въ имена прилагателны и сѫществителны и служи за омекотяванье на крайната имъ съгласна: *трьнье*, *колье*, *царье*, *цвѣтье*, *третье*, *днешнье* и пр. Въ имена женс. р. на *ь* съдружаемы съ членъ тъзи буква не са произнося, само опрѣдѣля мекото произношеніе на съгласната: *радостьта*, *властьта* и проч.

II. УПОТРѢБЕНІЕ НА СЪГЛАСНЫТѢ.

216. — Въобщо съгласнытѣ буквы пріиматъ слѣдъ себе си кога твьрда, кога мека гласна споредъ твьрдыя или мекыя звукъ, който гы съпровaжда: *рьтъ*, *зетъ*, *редъ*, *мѣдъ*, *устенъ*, *устны*, *прьстенъ*, *прьстени*, *мѫжъ мѫжо мѫжы*, *падежъ падежи*, *греда*, *градьѫ*, *душа душо душы*, *шіѭ*, *широкъ*, *пьрчь пьрчо*, *мечь*, *чаша*, *пещь*, *сѫщь*, *леща*, *жалба*, *божій*, *учѫ*, *учихъ*, *душѫ душихъ*, *мирьѫ*, *миренъ*, *миръ*, *пастырь* и проч. Само небнытѣ *г*, *к*, *х* въ окончаніята пріиматъ слѣдъ себе си твьрда гласна, а кога дойде слѣдъ тѣхъ мека, тѣ са измѣнуватъ въ езычна (10), освѣнь собственнытѣ: *Райке*, *Стойке*, *Марійке* и проч.

217. — **Има нѣколко съгласны, отъ които сѣка, като е на края въ думытѣ прѣдъ тжпата ъ или ь, пріема произношеніето на друга съгласна близка и сходна ней по произношеніето. Таквызи сж:**

1) *б* произносѧ са като *п*: *бобъ=бопъ*, *дребъ=дрепъ*.

2) *в* произносѧ са като *ф*: *ловъ=лофъ*, *кръвь=кръфь*. Сжщо и въ началото на думата като е съчетана съ друга съгласна *вторый=фторый*, *влѣзвамъ=флѣзвамъ*.

3) *г* произносѧ са като *к*: *глогъ=глокъ*, *снѣгъ=снѣкъ*, *рогъ=рокъ*.

4) *д* като *т*: *плодъ=плотъ*, *ледъ=летъ*, *мѣдъ=мѣтъ*.

5) *ж* като *ш*: *ножъ=ношъ*, *мжжъ=мжшъ*, *вижь=вишь*.

6) *з* като *с*: *бъзъ=бъсъ*, *язъ=ясъ*, *тозъ=тосъ*.

218. — *хв* въ сѣко положеніе произносѧ са като *ф*: *хвала=фала*, *хвърлямъ=фърлямъ*, *прихващамъ=прифащамъ*.

219. — Буквата *ѳ* са употрѣбява само въ грьцкы думы: *Миѳологія*, *Ѳома*, *Ѳеодоръ*, *Аѳины*, *Ѳивы* и проч.

ГЛАВА ВТОРА.

УПОТРѢБЕНІЕ НА БУКВЫТѢ ПО НАЧЬРТАНІЕТО ИМЪ.

220. — Буквытѣ по начьртаніето си въ думытѣ сж *редовны* (каквыто редомъ са пиштъ въ думытѣ и въ редоветѣ), *началны* или *голѣмы* и *полегаты*.

221. — Начална или голѣма буква са пише:

1) Въ началото на сѣкый періодъ, слѣдъ точка въ началото на сѣко прѣдложеніе слѣдъ въпросителнытѣ и удивителнытѣ знакове, употрѣбяемы вмѣсто точка.

2) Въ началото на сѣкый стихъ, напр.:

„Слънцето изгрѣва
Горѣ надъ планины,
Редомъ освѣтява
Полскы равнины
Водопадъ са пѣни
Въ буйны стрьмнини,
Водны искры пуща
Въ сини глѫбины.“ П. Р. Сл.

3) Въ собственны имена на лица отъ каквыто думы и да състоѭтъ, въ собственны имена на градове, села, страны, морета, рѣкы, горы и въ имена на извѣстны прѣзъ годината праздницы: *Александръ Македонскый*, *Іоаннъ Крьститель*, *Търново*, *Софія*, *Габрово*, *Европа*, *Турція*, *Мермерно-Море*, *Дунавъ*, *Стара-Планина*, *Ивановъ-день*, *Сурвакы*, *Великъ-день* и проч.

4) Нарицателны сѫществителны и прилагателны имена са пишѫтъ съ начална буква слѣдующытѣ:

а) Които са отдаватъ съ почитаніе на Истиннаго Бога, на светцытѣ и на добрытѣ духове: *Богъ*, *Господь*, *Създатель*, *Спаситель*, *Приснодѣва*, *Ангелъ*, *Апостолъ*, *Всевышній*, *Небесното Провидѣніе*, *Неговото Всевидяще Око* и проч.

б) Които означаватъ титли, чинове или службы, употрѣбяемы при името на лицето: *Царь Петъръ*,

Патріархъ Игнатій, Игуменъ Серафимъ, Стоянъ Войвода, Етемъ Паша и проч.

в) Думытѣ *Господинъ* и *Госпожа*, употрѣбяемы прѣдъ име на лице или прѣдъ дума що означава прѣзъиме, чинъ или служба: *Господинъ Петко, Госпожа Стана, Господинъ Поповъ, Господинъ Директоръ.* Сѫщо и думытѣ *Отецъ, Пастырь*, отдаваны на духовны лица: *Отецъ, Протопопъ, Пастырь Цьрковный.*

г) Въобщо думы що означаватъ въздиганье, величіе и привѣтствіе, отдаваны на высокы лица отъ разны чинове: *Негово Царско Величество, Държавный нашъ Царь, Султанъ Абд-ул-Азисъ Ханъ; Негово Прѣвъсходителство, Вилаетскый нашъ Управитель, Хамди Паша; Негово Благородіе, Господство Му, Тѣхна Милость, Светыня Му* и проч.

д) Народны и вѣроисповѣдны имена: *Българинъ, Сърбинъ, Турчинъ, Христіенинъ, Мюсюлманинъ* и проч.

е) Имена на науки и искусства, нѣкога и съ прилагателны придружены: *Географія, Българска Грамматика.* Сѫщо и заглавіе на книга: *Очеркы изъ Исторіата.*

ж) Нѣкои имена за разлика по значеніето имъ: *Богъ* (Истинный), *богъ* (баснословный); *Небо* (Най Върховнята Сила), *небо* (въздушното пространство); *Вѣра (религія)*, *вѣра* (вѣрность); *Цьрква* (сичкытѣ вѣрны въ едно пріеты), *цьрква* (зданіе Богомолно).

з) Мѣстоименіята: *Вы, Васъ, Вамъ, Вашъ*, употрѣбяемы въ писма къмъ по горны лица.

222. — Съ полегаты буквы са пишѫтъ цѣлы думы, които служѫтъ за термины, или опрѣдѣленія на нѣкои названія въ наукытѣ, като: отъ морето

часть вдадена въ сушата зове са *валивъ*. Още са пишжтъ съ таквызи буквы думы или цѣлъ изговоръ, що служжтъ за примѣръ на нѣкое показано правило. Примѣры изъ Грамматиката доста.

ГЛАВА ТРЕТЯ.

РАЗДѢЛЕНІЕ НА ДУМЫТѢ НА СЛОГОВЕ.

223. — Сѣка отдѣлна дума са пише изъедно освѣнь — кога тя дойде на края въ реда тъй щото да не може цѣла да са смѣсти тамъ. Тогазь една часть отъ нея са пише на края въ реда и слѣдъ нея къса прѫчеца (-) наричана съединителенъ бѣлѣгъ, а другата часть са прѣнася въ началото на другыя редъ. Какъ са дѣлѭтъ думытѣ на слогове въ такъвзи случай, показва са отъ слѣдующытѣ правила:

1) Еднословжны думы не са раздѣлятъ, че да са прѣнася отъ тѣхъ часть на другыя редъ, като: *братъ*, *честь* а не *бра-тъ че-сть*. Още, буквы, които не правятъ слогъ не са дѣлѭтъ.

2) Въ просты думы кога между слоговитѣ, които трѣбя да са раздѣлѭтъ, стои една съгласна, то тя са зема съ послѣдніа слогъ: *свѣ-тель*, *ми-лость*.

3) Въ просты думы кога между раздѣляемытѣ слогове стоѭтъ двѣ съгласны, ако са нахожда въ езыка дума проста начевана съ тѣзи съгласны, тогазь тѣ и двѣтѣ съгласны са зематъ сь послѣдніа слогъ; ако ли нѣма таквази дума, тогазь едната съгласна са зема съ прѣдніа слогъ, а другата съ послѣдніа, като: *чуде-сно*, *мѫ-дрость* (защото има въ езыка *снага*, *снаха*; *другый*, *драгый*); *прав-да*, *сѫд-*

ба (защото нѣма въ езыка проста дума да са наченва съ *вд*, *дб*).

4) На окончаніята: *ство*, *ствіе*, *ный*, *скый*, *ственный*, буквытѣ не са раздѣлятъ, но окончаніето цѣло са отдѣля, като: *цар-ство*, *ща-стіе*, *правед-ный*, *българ-скый*, *есте-ственный*.

5) Думы сложены съ прѣдлогъ или съ друга дума раздѣлятъ са на частитѣ си: *без-редіе*, *раз-боръ*, *ис-ходъ*, *леко-уміе* и проч.

224. — Съедителныятъ бѣлѣгъ са употрѣбява още между двѣ думы съединяемы въ една безъ измѣненіе на окончаніето на първата, кога и двѣтѣ означаватъ названіе на единъ и този прѣдметъ, като: *дери-быволъ*, *Вице-Краль*, *Георгіевъ-день*.

224. — Частицытѣ: *еди*, *годѣ*, *да* и сѫществителныятъ глаголъ *е*, *сѫ*, притурваны при нѣкои мѣстоименія или нарѣчія, за да имъ придадѫтъ неопрѣдѣлено значеніе, отдѣлятъ са чрѣзъ съединителныя знакъ като: *еди-кой*, *кой-годѣ*, *що-годѣ*, *кой-да-е*, *кои-да-сѫ*, *що-да-е*, *какъ -годѣ*, *колко-годѣ*, *кѫдѣ-годѣ*. Тъй и думытѣ: *туко-речи*, *като-току*.

226. — Частицата *то*, притурвана при относителны мѣстоименія и при нарѣчія, не трѣба да са отдѣля, но са пише изъедно: *който*, *щото*, *чійто*, *какъвто*, *колькто*, *както* и проч.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

СЪКРАТЯВАНЬЕ НА ДУМЫТѢ.

227. — Нѣкои извѣстны и часто въ редоветѣ срѣщаны думы, за спиставянье на врѣмето и мѣстото, пишѫтъ са съкратено. На таквызи съкратены думы

изъясненіето е притурнѫто въ началото на Граммата.

228 — Въ съкратяваніето си думытѣ обыкновенно са прѣсичатъ до съгласна буква, и до прѣсичаньето са поставя точка, като: *напр.* (напримѣръ), *и проч.* (и прочая).

229. — Нѣкога на съкратяванытѣ думы само първытѣ буквы са употрѣбяватъ, като: *Н. Ц. В.* (Негово Царско Величество), Г. (Господинъ), Г. г. (Господарье). А нѣкога при първытѣ имъ буквы притурятъ са и послѣднитѣ: *Г-нъ* (Господинъ), *Г-жа* (госпожа), *Н-во П-во* (Негово Превъсходителство).

230. — Редовнытѣ числителны имена прѣдставятъ са съкратены чрѣзъ числителнытѣ си цыфры, слѣдъ които са поставятъ послѣднитѣ буквы на тѣхъ имена тъй: 1-*ый*, 1-*ва*, 1-*во* (първый, първа, първо), 2-*ый*, 3-*ій*, 4-*ый* (вторый, третій, четвъртый) и проч.

ГЛАВА ПЕТА.

УПОТРѢБЕНІЕ НА ПРѢПЬВАТЕЛНЫТѢ ЗНАКОВЕ.

231. — Въ изговора на мыслитѣ си ный карамы гласа си не все еднакво. Нейдѣ са въспирамы малко, нейдѣ повече, нейдѣ извыквамы съ учудваніе, нейдѣ пытамы, нейдѣ си снишамы гласа и си отпочивамы, а пѫкъ нейдѣ си прѣсичамы говора безъ да го доизрѣчемъ. Този различенъ ходъ на гласа и въ изговора прѣдставя са съ особиты знакове, наричваны *прѣпьвателны знакове*, които въ четеньето показватъ, дѣ да са запирамы и какъ да си карамы гласа.

232. — Таквы знакове сѫ:

Запетая	(,)
Точка съ запетая	(;)
Двоеточіе	(:)
Точка	(.)
Въпросителна	(?)
Удивителна	(!)
Чърта	(—)
Многоточіе	(.....)
Вмѣстителна	( )
Вносны или кукечкы	(„ “)

233. — Запетая са поставя:

1) Мѣжду двѣ или повече еднаквы подлежаща, мѣжду двѣ или повечь еднаквы сказуемы или глаголы, тъй и мѣжду двѣ или повече опрѣдѣленія или допълненія; поставены едно слѣдъ друго въ прѣдложеніето безъ да са свързаны съ съединителныя съюзъ *и*, като: *Зрѣніето, слушаніето, обоняніето, вкусътъ и осязаніето сѫ петьтѣ чувства на человѣка. Пролѣтьта е радостна, весела и съживителна. Человѣкъ са ражда, живѣе и умира. Добрытѣ, смиренытѣ и прилѣжателнытѣ ученицы бывать похвалены. Никола изъучи Грамматика, Аритметика, Географія и Исторія.*

Забѣл. Опрѣдѣленія, прилагателны имена не отъ еднакво значеніе, не са отдѣлятъ съ запетая: *Прѣсенъ ръжанъ хлѣбъ; вчерашнье студено ѣстье.*

2) Мѣжду свързаны съ съюза *и* еднаквы думы, когато прѣдъ съюза и слѣдъ прѣднята дума стоѭтъ и другы думы, като: *Той си научи урока добрѣ, и е готовъ* да *го каже.*

3) Прѣдъ съюзытѣ: *и, ни, нито, ту*, кога тѣ са повтарятъ при еднаквы думы, и прѣдъ съюза *а*; като:

И родители, и братья, и сестры, и роднины го обичатъ. Ни отъ съвѣтъ, ни отъ заплашваніе, нито отъ бой зема. Малкытѣ дѣца ту плачатъ, ту са смѣѭтъ, ту играѭтъ. Деня е видѣло, а нощя—тьмно.

4) прѣдъ съюза *или*, когато той раздѣля не двѣ думы, а повече; когато са повтаря и когато слѣдъ него стои дума изъяснителна на първата: *Казахъ му, да си научи урока, или да испише прѣвода си. Или работи добрѣ, или почивай. Аритметика, или Числителница.* А когато този съюзъ раздѣля само двѣ думы, между които стои, тогазь запетая прѣдъ него не са поставя: *Дайте му хлѣбъ или брашно.*

5) Приставены прѣдложенія отдѣлятъ са съ запетая отъ частитѣ на другытѣ прѣдложенія: *Человѣкъ, който постоянно са труди въ занятіето си, не осирмашава.* Сѫщо и вмѣтнѫты прѣдложенія, вмѣтнѫты думы и пояснителны думы отдѣлятъ са и тѣ съ запетая: Въ *Цариградъ, пише братъ ми, цѣната на храната испаднѫла. Помните ли, пріятелю, що ви зарѫчахъ? Праздностьта, майката на много пороцы, е вредителна.*

234. — Точка съ запетая са поставя:

1) Между членоветѣ на сложныя періодъ, когато тѣ са распространены доста, освѣнь ако послѣдныятъ членъ са начева съ съюзъ *и, а*; тогазь прѣдъ него са поставя запетая. (Примѣры вижь въ періодитѣ.).

2) Въ отрывиста рѣчь между краткытѣ и́ прѣдложенія, що сѫ съединены по смысьлъ, особито, когато тѣ съдьржатъ не расказъ, а разсѫжданіе или описаніе: *Врѣмето е драгоцѣнно; то съ нищо не са замѣнува; скоро прѣминува; лошаво е да са не спи-*

ствѣва; да са употрѣбява въ зло—още по лошаво. Ако ли краткытѣ прѣдложенія съдьржатъ расказъ, то тѣ са отдѣлятъ съ запетая. (Примѣръ вижь въ Н° 184.).

3) Между исчисляеми идеи относваны на една цѣла, когато тѣ сѫ распространены. (Примѣры вижь въ Н° 32, 35 и 88.).

235. — Двоеточіе са поставя:

1) Между двѣтѣ половыны на сложныя періодъ, кога тѣ съдьржатъ по нѣколко членове раздѣлены съ точка съ запетая или съ запетая. (Примѣры вижь въ сложнытѣ періоды.).

2) Въ прѣдложеніе прѣдъ исчисляемы въ него части или подробности, прѣдъ названія и прѣдъ привождаuы чужды думы: *Душевны силы сѫ: умътъ, паметьта и волята. Вый учите отъ словосъчиненіето третята глава: за періодытѣ.* Пословицата казва: *който копае яма другыму, той самъ си пади въ нея.*

236. — Точка са поставя тамъ, дѣто са свърша пълныять смысьлъ на изговора. Слѣдователно тя са поставя въ края на періодъ, на отдѣлно прѣдложеніе и на отдѣлна дума, която служи за заглавіе.

Забѣл. Употрѣбеніето на точка въ съкратяваніето на думытѣ, трѣба да са различава отъ туй употрѣбеніе.

237. — Нѣколко точкы поставены редомъ означаватъ прѣкъсванье на мысьльта, която не са доизрича: *Азъ ще ти кажѫ за. . . . , можешъ ли позна за кого*?

238. — Въпросителна са поставя вмѣсто запетая или точка въ края на сѣко въпросително прѣдложеніе: *Кой иде*? *Що носите*? *Тука ли сте*? Но слѣдъ косвенъ въпросъ този знакъ не са употрѣбява:

Азъ знамъ, кой дойде. Той видѣ, що носите. Познахъ, кждѣ сте ходили.

139. — Удивителна са употрѣбява вмѣсто запетая, точка съ запетая, двоеточіе и точка, слѣдъ отдѣлна дума или слѣдъ прѣдложеніе, що изрича учудваніе, повелѣніе или выканіе: *Охъ! що ми дойде до главата! Ей! чакай! Пріятелю! върни са!* Слѣдъ звателна дума, като е въ срѣдата на прѣдложеніето, поставя са запетая, а не удивителна: *Почакай, братко, да си свършж писмото.*

240. Чьрта са поставя:

1) Между въпросы и отвѣты на лица неспоменуваны въ разговора: *Кой ви даде тъзи книга? — Учительтъ. — Кждѣ я заносяте? — У дома.*

2) Вмѣсто изоставена дума: *Той отъ една страна вы мъмри, а отъ друга — вы съжалѣва.*

3) Прѣдъ неожидано промѣнуванье на мысьльта въ изговора: *Тѣ са свадихж, псувахж са, бихж си до кръвь, и — са помирихж.*

241. — Съсъ вмѣстителна, или съсъ скобкы са отдѣлятъ вмѣтнжты прѣдложенія или думы, поставены слѣдъ друга дума за нейно изъясненіе: *Когато Римлянетѣ намыслями да разсыпжтъ нѣкой градъ, консольтъ имъ скрышно молѣлъ пенатытѣ му (дѣдны и прадѣдны богове), да са отдалечжтъ отъ него и да си избержтъ за живѣлище Римъ.*

242. — Съсъ вносны, или кукечкы са означаватъ чужды думы привожданы въ рѣчьта. Въ началото имъ са поставятъ кукечкытѣ отгорѣ надолу, а въ края имъ — отдолу нагорѣ: *Цезарь, като видѣлъ между убійцытѣ и Брута, промълвилъ: „и ты ли сыне мой, Бруте!“*

КРАЙ.

СБОРНИКЪ

ОТЪ ОБРАЗЦИ

ЗА ИЗУЧВАНЬЕ-ТО НА СТАРОБЪЛГАРСКЫЯ
ѬЗЫКЪ ПО СИЧКО-ТО МУ РАЗВИТІѤ,

ПРЕВЕДЕНЪ И СЪБРАНЪ

ОТЪ

Ив. Н. Момчилова.

ВТОРО ИЗДАНІѤ.

ИЗДАВА.
Книгопродавница-та на
Петра С. Джамджіева.
ВЪ
ТЪРНОВО.
1881.

Типографія-та на J. Н. Вернаи въ Вѣнѣ.

ПРЕДИСЛОВІѤ.

Старобългарскый-тъ ѥзыкъ, като що има въ писменность-та си двѣ азбукы: кирилицѫ и глаголицѫ, различны между-си по начьртаніе-то, по време-то на происхождань-то си, по обширность-та на употребеніѥ-то си, и по свои-тѣ сетнины, и понеже той сѫщо има опазены паметници написаны, както съ кирилица-та, тъй и съ глаголица-та, ѥднакво интересны за новобългарска-та ни писменность: за туй въ настоящія Сборникъ, за да са-представлѭтъ, колкото ѥ възможно, по-пълны познанія на старобългарска-та писменность, излагатъ-са: I. колкото извѣстны старобългарскы паметници има написаны съ кирилица-та, съдружены съ краткы за тѣхъ историческы упознанія и съ забѣлѣжкы за нѣкои особенности въ правописаніѥ-то имъ; II. образци отъ древня-та

кирилица; III. образци отъ нова-та кирилица; IV. глаголица съ краткы историческы упознанія за нея и за паметници-тѣ ѝ; V. образци отъ глаголица-та.

И. Н. М.

I. ДРЕВНИ ИЗВѢСТНЫ СТАРОБЪЛГАРСКЫ ПАМЕТНИЦИ, НАПИСАНЫ СЪ КИРИЛИЦА-ТА.

§ 1. Древни извѣстни старобългарскы паметници, написаны съ кирилица-та сѫ слѣдующи-тѣ:

I. *Остромирово Ѥвангеліѥ*, писано въ 1056—57 г. на пергаменъ отъ діякона Григорія за новогородскыя посадникъ Остромира. То са-спазва въ русска-та Императорска Публична Библіотека, напечатано было първый пѫть отъ Въстокова въ 1843 год., вторый пѫть — въ 1853 год. отъ Ганга въ Прага.

II. *Реймско Ѥвангеліѥ*, писано нѣкадѣ съ кириловскы, нѣкадѣ съ глаголскы буквы, както полагатъ, въ XII. в.; то са-спазва въ Реймсъ, и ѥ то сѫщо-то, на коѥто присягали да са-кълнѫтъ французскы-тѣ кралье во време-то на коронованье-то си.

III. *Харатейно Ѥвангеліѥ*, писано въ XIII. вѣкъ.

IV. *Полоцко Ѥвангеліе*, писано въ XIV. вѣкъ.

V. *Харатейно Ѥвангеліѥ*, писано въ XV. вѣкъ.

VI. *Супрасльска рѫкопись*, която съдьржава житія на светіи и слова на св. Іоанна Златоуста, св. Епифанія и Фотія, писана съвременно съ Остр. ѥван. Тя ѥ издадена напълно отъ Миклошича на 1851 год.

въ Віена подъ заглавіе: „Monumenta lingvae palaeoslovenicae codice suprasliensi“ — а нѣколко статьи изъ нея сѫ препечатаны въ „*Паметн. Старослав. языка.*“

VII. *Огласителны поученія Кирилла Іерусалимскаго*, именно край-тъ на третье-то и начало-то на четвърто-то поученіе. Два листовци намѣрены отъ професора Григоровича въ Хилендарскыя мънастырь въ башня-та на Св. Савва. Тѣ два пѫти (въ 1851 год. и 1852 год.) сѫ напечатаны отъ проф. Григоровича и влѣзли напълно въ състава на „Памятн. Старослав. языка.“

VIII. *Тълкуваный псалтырь.* Листовци отъ Тълкуваныя псалтырь, на брой 20, по почьрка и правописаніе-то относваны отъ Въстокова къмъ XI-ыя в., принадлежели на кіевскыя митрополитъ Ювгенія Болховитянова. Отъ тѣхъ два листовци подарены были отъ митрополита, йоще въ живота му, на академика П. И. Кеппена, а другытѣ 16-ть, слѣдъ Ювгеніева-та смьрть, предадены были на М. П. Погодина и са-нахождали въ негово-то древлехранилище. Сега тъзи драгоцѣнна рѫкопись ю между съкровища-та на руска-та Императорска публична библіотека.

Тълкуванье-то на псалмы-тѣ написано ю отъ св. Аѳанасія, патріарха александрійскаго (1296—1373г.) а не отъ Ѳеодорита, както говори Григоровичь; защото дрьвни списъци на псалтыря съ Ѳеодоритово тълкуванье до сега не сѫ извѣстны, а извѣстый-тъ на Въстокова списъкъ на Теодоритова тълкуванъ псалтырь, що са-нахожда въ Румянцевскыя музей, относя-са къмъ края на XV-я вѣкъ.

Отъ строчны-тѣ знакове употребѣватъ-са само точка и четыри на́крьстъ точки (·:·) — знакове упознаваны намъ отъ Остромирово-то Ѥвангеліѥ. Тѣхно-то употребеніѥ ѥ ѥднакво съ употребеніѥ-то въ Остромирово-то Ѥвангеліѥ.

Отъ надстрочны-тѣ знакове ясно може да са-различи само гѫсто-то придыханье; а другый знакъ, отъ него по рѣдко срѣщванъ, види-са приличенъ на тънко-то придыханье.

Гѫсто-то придыханье има мѣсто надъ гласны, повечто йотированы, въ начало-то на думы, като словоотдѣлителенъ знакъ (облакъ и мракъ окрестъ ѥго), въ срѣда-та и въ края, като слогоотдѣлителенъ знакъ твоихъ-вселеннѫѭ).

Сѫщій-тъ знакъ са-срѣща надъ йотированы-тѣ ѥ, ѩ, слѣдъ л и надъ нейотировано-то є, кога то замѣнявало йотировано-то: исправлѥньѥ, попалѩ, єсть, єго. Приличный-тъ на тънко-то придыханіѥ знакъ, забѣлѣжва-са въ думы съ — л, м, н, ако и не сѣкадѣ: землѩ, добль, огнь, кладѹьнє; но трудно ѥ да са-опредѣли, къмъ каква буква особито са-относялъ този знакъ, къмъ съгласна ли или къмъ гласна.

IX. *Листовци отъ житіѥ-то на Св. Кондрата.* Тъзи рѫкопись, що ѥ писана съ средньє уставно писмо *) въ два стълпа на пергаменъ, принадлежи

---

*) Древня-та кирилица, като была пренесена у Руссы-тѣ заедно съсъ въвожданье-то на христіенска-та вѣра, была имъ за азбука до Петра Великаго; само отъ време на време начьртанія-та на буквы тѣ и подлагали-са на

сега на русска-та Имп. Публична библіотека, дѣто влѣзла изъ древлехранилище-то на Погодина заедно съ други стари драгоцѣнности. Отъ нея са-спасили само два листовци. Въ разсѫжданье-то на писмо-то рѫкопись-та представа нѣкои отличія въ буквы-тѣ: В, Ж, Н, Ы, Ѣ, Ѫ, Т; ѿ не са-срѣща; колкото отъ кадѣ словосъкратяванье-то, отъ кадѣ строчны-тѣ знакове, съгласна е съ другы-тѣ старобългарскы рѫкописи. Но отъ надстрочны-тѣ знакове не са-вижда ни гѫсто, ни тънко придыханія; вмѣсто едно-то и друго-то нахожда-са точка надъ съгласны-тѣ, кога при тѣхъ е отпуснѫтъ ъ или ь: кто, створи, уто. Йотированы ѩ, ѥ нѣма, и по нѣкадѣ са-срѣщатъ грамматическы погрѣшкы: тъй 1-то лице на наст. въ изъявител. накл. писано е съ ю вм. ѭ-молю; дател. един. падежь на мѫж. сѫществ. на ъ писанъ е съ ѫ вм. оу: единомоу крьстиꙗнѫ жити.

X. *Листовци отъ житіе-то на св. Великомѫченица Ѳекла.* Тъзи рѫкопись сега са-спазва въ русска-та Имп. П. библіотека, и отъ нея останѫли само два листа, писаны съ хубаво средне уставно писмо. Тя

различны измѣненія. Отъ XI-ыя вѣкъ до половина-та на XIV-ыя сичкы-тѣ пергаменны рѫкописи были писаны уставно, или съ почьркъ на заглавны праволинейны буквы съ притурка на нѣколко крѫглы буквы. Таквози писмо са-зове уставно или писано съ уставъ; отъ XIV-ыя до XV-ыя вѣкъ са-употребява полууставъ, който състои повечь отъ крѫглы, нежели отъ праволинейны буквы; а отъ XV-ыя в. са-наченѫла скоропись-та.

ю твърдѣ много вета; буквы-тѣ и́ тъй сѫ истрыты, щото въ нѣкои мѣста не ю възможно да са-разберѫтъ. Отъ пълно-то житію на светица-та, на уцѣлѣлы-тѣ листове отъ тъзи рѫкопись нахожда-са: а. край-тъ на първо-то чудо, b. начало-то на второ-то чудо, c. край-тъ на 29-то, и d. начало-то на тридесето-то.

Надъ нѣкои думы са-виждатъ титлы, а отъ другы-тѣ надстрочны знакове, по-нѣкадѣ твърдѣ рѣдко може да са-види знакъ, приличенъ на тънко придыханію: — пьркънхъ.

Въ словосъкратенія-та нѣма особенности спредъ другы-тѣ древни паметници; но забѣлѣжително ю съкратяванье-то на дума-та апоѱолица въ апло.

XI. 13 *Слова Григорія Богослова, Юпископа Назіанзина.* Тъзи рѫкопись са-нахожда въ русска-та Имп. П. Б. Първый пѫть тя кратко бѣ описана въ 1852 год. отъ А. Хр. Въстокова (Библ. Листове стр. 86—91, препечатаны У. З. Ак. Кн. II. въ. II. 75—80); вторый пѫть станѫ подробно описанію на нейно-то съдържанію отъ Н. Г. Чернышевскый (Изв. Ак. т. II. 247—256). Откръшлекъ отъ нея, доста голѣмъ, има помѣстенъ въ III-ія т. *Извѣстій Академ.*, а цѣла-та бесѣда „о избієнїи града" напечатана ю пакъ тамъ (т. IV.—Стр. 2 3—313) отъ Академика Изм. И. Срезневскы.

XII. *Изборьникъ Святославовъ* отъ 1073 год., който ю намѣренъ отъ К. Калайдовича 10-й юнія 1817 год. въ вьскрьсенска-та новоіерусалимска библіотека, въ Россія, и са-спазва сега въ москов. синодальна библіотека. Вънкашній-тъ видъ и съдър-

жаніе-то на този драгоцѣненъ паметникъ сѫ описаны отъ К. Калайдовича и Вѣстокова.

Рѫкопись-та на Изборьника объема 266 листа, писана отъ дьякона Іоанна на тънькъ, чистъ пергаменъ въ цѣлъ листъ, въ два стълпа, съ прекрасно уставно писмо и раздѣлена на двѣ части. Заглавныты буквы, както и предисловіе-то, що е написано въ четвероѫгълникъ, украсенъ съ птици и съ другы изображенія, първы-тѣ страници и въ двѣ-тѣ части, числа-та на помѣстены-тѣ въ 2-ра-та книга статьи, сичко туй е начьртано съ злато. На втора-та страница на първыя листъ е исписанъ в. князь Святославъ († 1076) съ жена-та си и петь-тѣхъ си сынове; надъ имена-та имъ са-нахожда надпись: ·:· желанию срдца моего гн непрѣзьри нъ приими ны вьса и помилоуи ·:· . На обрѣщанье на вторыя листъ е слѣдующе-то предисловіе, въ което са-исказва причина-та за съставянье-то на Изборьника:

великый въ князихь князь сто
славъ. въждееланиемь зѣло въж
деавъ. дьржалнвыи вдка обаві
ти. покръвеныю разоумы въ г
лѫбинѣ. многострѫпътьныхъ
сихъ книгъ. прѣмѫдраго василї
а въ разѫмѣхъ. повелѣ мнѣ нем
дроувѣдню. прѣмѣноу сътворити
рѣчи инако. набъдаща тожьство
разѫмъ его юже акы бъчела лю

водѣльна. съ всакого цвѣта ѳани
ю. сьбьравъ акы въ єдинъ сътъ. все
льмысльное срце свое. проливаєть
акы сътъ сладъкъ. изъ оустъ свой
хъ прѣдъ болары. на въ разоумѣ
ние тѣхъ мысльмъ. ꙗвлаѩса й
мъ новый птоломѣй. не вѣрою нъ
желание паче. й събора дѣлѧ мно
гоцѣньныйхъ. бжствьныхъ къ
нигъ всѣхъ. йми же й своѩ клѣти
йспълнь. вѣчьноую си памать съ
твори. еже памати кноувъ сприати:
бжди Христолюбивѣи дши твоиеи въ отъмьште
ниѥ вѣньцемъ въ непрѣврьдомый вѣкъ вѣко
мъ аминъ ·:·

А сѫщый-тъ текстъ на Изборьника са-наченва само отъ 4-ыя листъ, съ слѣдующи-тѣ думы, кои-то може да са-пріемнѫтъ за общо заглавіе на сичка-та книга: съборъ отъ многъ оць. тълкованиѥ о неразоумнъныхъ словесьхъ. въ еуаггелии и въ аплѣ и въ инѣхъ книгахъ въкратъцѣ съложено на памать й на готовъ отъвѣтъ.

Слѣдъ туй общо заглавіе идѫтъ самы-тѣ статьи на Исборьника. сѣка съсъ свое особито оглавленіе. напр. 1. стат. стаго василиа отъ того еже на еүномиа о стѣемь доусѣ (S. Basilii ex libro contra Eunomium de Trinitate). — Статьи-тѣ на тъзи рѫ-

копись сѫ, комахай сичкы-тѣ, отъ духовно съдържаніе, и събраны въ едно не отъ Славенинъ (разбира-са, Старобългаринъ), но преведены отъ готовъ грьцкый сборникъ; — защото между рѫкописи-тѣ на Коаленова-та библіотека, що е описана отъ Монфокона (1655 † 1741), има сѫщи такъвзи сборникъ грьцкый съ немного разлика. Тъзи разлика доказва, че, този Исборьникъ имал разны списъцы, и че преводъ-тъ е направенъ не отъ този списъкъ (на X-ыя в.), който изъ Аѳонска-та лавра св. Аѳанасія е преминѫлъ въ Коаленова-та библіотека.

А колкото до езыка на тъзи рѫкописъ, положително може да са-каже, че вліяніе-то на езыка народныя писецъ (що былъ Руссинъ) доста забѣлѣжително е въ фонетика-та а не въ устройство-то. Носовы-тѣ звукове ако и постоянно са-срѣщатъ въ рѫкопись-та, но повечто неправилно сѫ положены: види-са, діяконъ Іоаннъ, като Руссинъ що былъ, не знаялъ да гы различава отъ просты-тѣ гласны: той пише мѫростиѧ и мѧдростїю (тв. пад.) рекоутъ и слоушаѭть: има примѣры на русско-то пълногласіе и на омекотяваные-то — д въ ж вм. жд: полонъ, полоньникъ, золоба, серебра, серебрьныи, поросате, — прѣже роженни ихъ, дажь, не ѣжь, не ѩждь, въ одежахъ овьчахъ. Отъ тукъ става явно, какъ са-започенѫлъ йоще отъ тогази да са-прерабоща старобългарскый-тъ езыкъ по свойства-та-на русскыя.

XIII. При сичкы-тѣ поменѫты старобългарскы паметници, които днесь са-нахождатъ се въ чуже-

странны библіотекы (трѣба отъ сьрце да благодаримъ тѣзи просвѣтенѣ мѫжье, които издырили и прибрали между свои-тѣ и наши тѣ тѣзи драгоцѣнны древности, а то инакъ отдавна тѣ щѣхѫ да сѫ предадены на вѣчно забвеніе). не ще да ю излишно и съобщеніе-то йоще на три старобългарскы рѫкописи, които са-нахождатъ въ отечество-то ми Еле́на, градецъ въ Търновско окрѫжіе.

Тѣ сѫ *двѣ Четвероюевангелія* и юдинъ *Дамаскинъ*, и може да гы наречемъ *Еле́нскы паметници*.

Четвероюевангелія-та са-нахождатъ въ реченыя градець у г-на Никифора П. Констандинова, останѫлы нему въ наслѣдство отъ дѣды и пра́дѣды, се́ священници *). Тѣ и двѣ-тѣ сѫ писаны на пергаменъ, въ форматъ октавъ — юдно-то въ по-голѣмъ съ по-едро уставно писмо, нѣкадѣ по хубаво а нѣкадѣ по-долнье, като по-бьрже писано, — а друго-то въ по-малакъ форматъ съ по-дребно уставно

---

*) До предъ юдинъ поясъ време, въ отечество-то ми Еле́на (може и въ другы села и градовце да ю было) священническый-тъ чинъ преминувалъ по наслѣдство на сынове и внуцы, и не было дозволено да въспріеме нѣкой този чинъ, ако той не произлѣзвалъ отъ попско колѣно. И до днесь въ Еле́на има нѣколко таквызи попскы по наслѣдство порѣкла. На г-на Никифора покойный-тъ дѣдо Попъ Марко бѣше и той отъ попско порѣкло; той и йоще нѣкои неговы връсници, стари священници, като що были са учили по стары рѫкописны книгы, четяхѫ въ цьрква по чисто старобългарско произношеніе; въ четенье-то имъ доро и на носөвы-тѣ: Ѫ, Ѭ, Ѧ, Ѩ са-чуваше нѣкакво носово произношеніе — *да свенштсен имен твоюе*... *да бѫдеть воля твоя*...

писмо и по-уредно. По отличителны-тѣ особенности въ почерка си, види-са, и двѣ-тѣ да принадлежѫтъ къмъ края на XIII-ыя вѣкъ, или къмъ начало-то на среднія періодъ на юзыка. Отъ тѣхъ юдно-то, съ по-голѣмыя форматъ, ако и да са види по-ново, по пергамена и по писмо-то; но то има бѣлѣзы, които показватъ, че то трѣба да ю преписано отъ оригиналъ много по-древенъ отъ оригинала, отъ който было преписано по-напредъ друго-то, що ю съ по-малкыя форматъ и що са-види за по древнье отъ първо-то. Тѣзи отличителны бѣлѣзы сѫ: 1) първо-то носи почъркъ на буквы-тѣ си по-древенъ, доро и на дѫлбока древность, на прим. на буквы-тѣ: ш, щ, ц, ү, к, и другы до като въ друго-то тъзи отличетелность не са-види; 2) въ първо-то нѣкои думы са-срѣщатъ писаны напълно съ буквы, до като въ друго-то тѣзи сѫщи думы стоѭтъ съ тиглы; 3) въ първо-то много нарѣдко са-срѣща предлогъ-тъ отъ писанъ ѿ, тъй и гласна-та ω вмѣсто, о, а въ друго-то по-часто са-срѣщатъ ѿ, ω.

Тѣзи четвероюевангелія и двѣ-тѣ съдържаватъ избранны-тѣ чтенія отъ четыри-тѣ юевангелисты за прѣзъ цѣла година отъ сѣкый юевангелистъ отдѣлно. На юдно-то, що, ю въ по-голѣмъ форматъ, чьтенія-та са-наченватъ отъ недѣля предъ Рождество Христово и слѣдоватъ за презъ цѣла година до сѫща-та недѣля; но то има и избранны чьтенія за светіи-тѣ за презъ година-та. Надъ сѣко чьтеніе има назначено съ киноварь — день-тъ, въ който трѣба то да са-чете, юевангелистъ-тъ, отъ когото ю, и

начало-то на чтеніе-то (назначено и съ число отъ страна). А на друго-то, що е въ по-малькъ форматъ, чтенія-та за презъ цѣла година са-начеватъ отъ пасха и свършвали, както са-види, до Велика-та Сѫббота, споредъ реда на грьцкыя типикъ за седмичны-тѣ дни и по старо-то Евсевіево раздѣленіе текста на главы.

На свършанье на четвероевангеліе-то, що е въ по-голѣмъ форматъ, стои съ киноварь писано:

Хь

и конець

за

Доксаси о теось єдва ѩко из глоу

бины морскыѧ излѣзох.

По-нататъкъ слѣдова скара или таблица, въ която стоѭтъ назначены зачала-та на чтенія-та за лесно-то имъ намѣрванье. Слѣдъ туй стои календарь, или счетъ на светіи-тѣ по сичкы-тѣ мѣсеци, и назначено кога кое чтеніе да са-чете. Въ Февруарій мѣсецъ на 14-ый день стои: — стго оца нашго євьксентиа, и спиномка фимона. и оуспеніє стго оца нашго кирила филофа оучителѣ словѣньскоу ѩзыкоу створшомо писмена и прѣложьша ѿ грьчка ветахаго и новаго завѣта вь лѣтѣ сьзаниѩ вьсего мира ·ѕ. тисащное . тѯз . вьіендикто . к.

Най послѣ въ края на листа стои: — Вьсевидцоу прѣблагомоу бгоу слава дажщомоу конець

всѣкомоу дѣлоу. начинаемомоу иже о немь исписася сия книга вь мѣстѣ рекомѣмь банници (село Баница въ Разложско въ Тракія) оу стаго николы-мноѫ грѣшиным рабомь хвомь. и мтре юго. вцѫ. попомь нѣанномь. да оцы и братию. млясѫ вашемоу побию. чтоуще сия словеса исправлѣите и блгвите. оти врьзописахъ ради извода да аще и грѣшихъ. а вы напльните. и млѣте и омнѣ прѣмлтиваго ба. да простит мя. и да оулоучя свами живо вѣчныи. амнь амнь амнь.

Туй четвероюевангеліе е цѣло, освенъ нѣколко листа, които тукъ тамѣ има изгубены.

Друго-то четвероюевангеліе, що е съ помалькъ форматъ, въ начало-то види-са да нѣма около 8 до 10 листа и вь края до 15 или до 20 листа, а опазено-то състои сичко-то отъ 14 тетради по 8 листа. На пьрва-та страница отъ упазено-то са-наченва: ть юмоу дѣла. да вы чюдитеся. якоже бо оць вьскршаеть мрьтвыѫ и живить .... По низко на сѫща-та страница стои: — вь че. .в. не. юча. оіоа·:· Ре гь въ пришешимъ кьнемоу июдеомъ. амнь амнь гля вамъ яко слоушаѫ словесы моего ... На края отъ упазено то слѣдова до юевангеліе-то на великыя Четвьртъкъ отъ Матѳея; — Ре гь своимъ оученикомъ. вѣсте яко по двою дню пака бѫдеть ...

Въ правописаніє-то на тѣзи двѣ четвероєвангелія по-отличителны особенности сѫ:

1) отъ тъпы-тѣ гласны ъ, ь дырня-та є редомъ употребена и вмѣсто първа-та въ четвероєвангеліє-то, що є въ по-голѣмыя форматъ, а въ друго-то — по нѣкадѣ са-различава твърда-та ъ на свои-тѣ си мѣста съ твърдѣ малка отличителна разница, напр. идѣше симонь и иже бѣхѫ сь нимь . . . ;

2) гласна-та ы стои и въ двѣ-тѣ по новыя си почъркъ ы а не по старыя ꙑ и са-нахожда въ слогъ съчетана съ ц;

3) отъ надстрочны-тѣ знакове титлы-тѣ са-срѣщатъ малко по-рѣдко въ єдно-то, що є въ по-голѣмыя форматъ, а по-често въ друго-то, — и надъ нѣкои гласны стоѭтъ знакове нѣкадѣ като гѫсто придыханіє, а нѣкадѣ точкы, въ по-голѣмыя форматъ — по-вечьто по єдинъ знакъ и рѣдко по два, а въ по-малкыя — редомъ по єдинъ. Гласны тѣ, надъ кои-то стоѭтъ тѣзи знакове сѫ: *а)* йотированы-тѣ є, ꙗ, ю; *б)* носовы-тѣ ѫ, ѧ, кога стоѭтъ вмѣсто йотированы-тѣ си ѭ, ѩ; *в)* о или ѡ и ѹ въ начало-то на думы-тѣ; *г)* и, ɪ въ начяло-то на думы-тѣ, и кога стоѭтъ слѣдъ друга гласна. Нахожда-са понѣкадѣ и єрчикъ'.

4) Строчны знакове и двѣ-тѣ иматъ точка, поставяна на срѣдь въ реда за отдѣлянье на предложенія-та. Въ по-малкыя форматъ са-срѣщатъ и четыре точкы нáкрьстъ ·:·, поставены въ края на сѣко чьтеніє и предъ сѣко чьтеніє слѣдъ назначанье-то му — кога да са-чете то, отъ кои Евангелистъ є и коя глава —, наприм.: нє҃д. .в҃. по҃. є҃ѵлїє ѿ Мк҃а. гл҃а. .к҃·:·

При сичко туй и въ двѣ-тѣ са-срѣщатъ понѣкадѣ грѣшкы на преписачи-тѣ.

Дамаскинъ са-нахожда въ книгохранителницата на цьрква-та — Успеніе Пресв. Богородицы въ поменѫтыя градецъ, рѫкопись, писана на книга съ чисто хубаво полууставно писмо. По древность-та си види-са да принадлежи къмъ края на среднія періодъ на языка. Тя е преводъ отъ грьцкія Дамаскинъ и съдьржа поучителны слова за господскы-тѣ презъ година-та празници, за нѣкои по-важны отъ недѣли-тѣ, слѣдъ тѣхъ житія на нѣкои по-важны светіи и най послѣ: „се́дємь жє та́инства правосла́вныє вѣ́ры на́шєє сѹ́ть сїа, отъ кое-то край-тъ е изгубенъ.

Сичка-та рѫкопись има 355 листа въ форматъ цѣлъ листъ и е подвьрзана. Въ нея предъ сѣко слово стои украшеніе, исписано съ злато, съ киноварь и съ другы краскы: тъй сѫщо и първы-тѣ нѣколко думы отъ заглавія-та на слова-та, както и заглавната буква въ начало-то на сѣко слово писаны сѫ и украсены съ злато и съ другы краскы, наприм. предъ най-първо-то слово стои най-горѣ на листа турнѫто: „мц҃а мр҃та к҃є,“ подъ него — украшеніе-то съ злато и краскы, подъ него съ ѣдры завьрзаны писма — „слово изобразително жє“ и слѣдъ него слѣдова съ по-дребны писма — „коѵпно и повѣствоватєлно на божєствєнноє благовѣщєнїє прєблагословєнныє вл҃дыцє нашєє... Йоще въ заглавіе-то на сѣко слово и житіе стои съ ѣдро киноваряно или и златно писмо и име-то на списателя „дамаскина инока иподіакона и стоѵдита.“

По нѣкои отличителности въ юзыка на ръкопись-та, види-са, че или преводитель-тъ му ю былъ сърбинъ, или че преводъ-тъ послѣ ю преминжлъ презъ срьбска рецензія. По-главны отъ тѣзи отличителности сж: *а)* употребеніе-то на ꙗ вмѣсто йотирована-та ѝ ѩ: кáꙗ, мнѡ́гаꙗ ѝмѣ́ніꙗ, сíꙗ кнїга; *б)* по срьбскы лежаще-то въ нѣкои думы удареніе: зáконъ, Мѡ́ѵсѝ ѡ҃нъ рéкомыи, принéсти, не сътвори а҃ще сътвóриши цáрꙋ сїю храми́нꙋ; *в)* носова-та ѧ и ѩ поювява-са само въ основныя си звукъ е, а носовый-тъ ѝ звукъ н съвсѣмъ са-изгубва, коюто, види-са, и у насъ преминжло: племе, чедо, петь, начело, юзыкъ, въспїети вмѣсто древнье-то — племѧ, чѧдо, начѧло, ѩзыкъ, въсприѩти; *г)* носова-та ж и ѭ, на която у насъ сега ю упазенъ само основный-тъ звукъ, тукъ стои редомъ замѣнена съ ꙋ и ю.

Отъ древнье-то правописаніе са-види упазено: *а)* употребеніе-то на ꙑ, ако и по новыя ѝ почьркъ, слѣдъ гърляны-тѣ г, к, х: сїе кнїгы, ѝ пáкы; *б)* употребеніе-то на тъпы-тѣ гласны ъ, ь въ срѣда-та на думы-тѣ, дѣто образоватъ слогъ: вьсточны, ѝ въ ѡкрьстны вéсѣ; *в)* употребеніе-то на йотирована-та ꙗ и твърдѣ рѣдко на ю само слѣдъ мека-та л: посла́ше ꙗ глюеть.

Надстрочны знакове, освень ударенія-та и придыханія-та, има и юрчикъ ʹ и надъ нѣкои гласны по двѣ найскось чьртицы ͏̏: си рéчь, ѝ та, бѣ, ѝмѣю ꙗ, ѥврéискы. Йоще камора-та не стои както въ сегашнія періодъ на прим: что̂, а҃ще кй, мѡѵсéа, ѥврéе, ѝ ктóмꙋ,

нъ, Єлмабо. А препьвателны знакове стоѫтъ комахай сѫщо, както и въ новыя періодъ на языка, освенъ двоеточіе-то, на което мѣсто-то занимава намѣстѣ точка, а намѣстѣ запетая. Но и на много мѣста сарѣщатъ неправилно употребены. При сичко туй въ края на текста стои точка съ прекарана презъ нея чьртица, а въ края на періоды-тѣ на много мѣста точка-та стои съ киноварь писана.

II. ОБРАЗЦИ ОТЪ ДРЕВНЯ-ТА КИРИЛИЦА.

1. Изъ Остромирево-то Ѥвангеліе.

Іоан. I. 1—28, 35—52. *)

а҃ в҃ Искони бѣ слово, и слово бѣ отъ ба҃, и бъ҃ бѣ слово.
г҃ се бѣ искони оу ба҃. и тѣмь в҄ сꙗ быша и без нѥго ничь-
д҃ тоже небысть, ѥже бысть. въ томь животъ бѣ, и жи-
є҃ вотъ бѣ свѣтъ чловѣкомъ. и свѣтъ въ тьмѣ свѣтитьсѧ,
ѕ҃ и тьма ѥго необѧтъ. бысть чл҃вкъ посъланъ отъ ба҃,
з҃ имѧ ѥмоу иоанъ. тъ приде въ съвѣдѣтельство, да свѣ-
и҃ дѣтельствоуѥть о свѣтѣ, да вьси вѣрѫ имѫть имь. не
ѳ҃ бѣ тъ свѣтъ, нъ да съвѣдѣтельствоуѥть о свѣтѣ. бѣ
свѣтъ истиньныи, иже просвѣщаѥть вьсꙗкого чл҃ка
і҃ грѧдѫща въ миръ. въ мирѣ бѣ, и миръ тѣмь бысть,
аі҃ и миръ ѥго непозна. въ своꙗ приде, и свои ѥго не
ві҃ приꙗша. ѥлико же ихъ приꙗтъ и дасть имъ область

---

*) Раздѣленіе-то на стихове не са-нахожда въ рѫкописьта, но тукъ е турнѫто споръдъ послѣдньe-то то-изданіе на новыя завѣтъ.

чадомъ бж҃иѥмъ быти, вѣроуѭщиѥмъ въ имѧ ѥго,
иже ни отъ кръви, ни отъ похоти плътьскыѩ, ни отъ ГІ
похоти мѫжьскы, нъ отъ Бa҃ родишѧсѧ. и слово плъть ДІ
бысть, и въселисѧ въ ны, и видѣхомъ славѫ ѥго, сла-
вѫ ꙗко ѥдиночѧдаго отъ оц҃а, испълнь благодати и
истины, иоанъ съвѣдѣтельствова о немь, и възъва ЕІ
гл҃а: сь бѣ, ѥгоже рѣхъ, грѧдыи по мънѣ, прѣдъ
мъноѭ бысть: ꙗко пьрвѣи мене бѣ. и отъ испълне- ЅІ
ниꙗ ѥго мы вьси приѩхомъ благодать въз благодать:
ꙗко законъ мосеомь данъ бысть: благодать и истина ЗІ
Іс҃ Хм҃ь бысть.

Бa҃ никътоже никъдеже невидѣ: тъкъмо ѥдино- НІ
чѧдыи сн҃ъ сы въ лонѣ отьчи, тъи исповѣда. и се ѲІ
ѥсть съвѣдѣтельство иѡаново, ѥгда послаша июдеи
отъ иероусалима иерея и левъгиты, да въпросѧть
ѥго: ты къто ѥси; и исповѣда. и неотъвьржесѧ: и К
исповѣда, ꙗко нѣсмь азъ Хс҃ъ и въпросишѧ же и: къто КА
оубо ты ѥси; илиꙗ ли ѥси; и гл҃а, нѣсмь. прркъ ли
ѥси ты; и отъвѣща: ни. рѣшѧ же ѥмоу: къто ѥси: КВ
да отъвѣтъ дамъ посълавъшиимъ ны: чьто глаголѥ-
ши: о тебѣ самомь; рече же: азъ гласъ въпиѭщааго КГ
въ поустыни: исправите пѫть Гн҃ь. ꙗкоже рече исаиꙗ
пророкъ. и посълании бѣахѫ отъ фарисеи: и въпро- КД
сишѧ и, и рѣшѧ ѥмоу: чьто оубо крьщаѥши, аще ты КЕ
нѣси Хс҃ъ, ни илиꙗ, ни прркъ; отъвѣща имъ иоанъ, КЅ
гл҃а: азъ крьщаѭ въ водѣ: посрѣдѣ же васъ стоитъ,

к҃з ѥгоже невѣсте. тъ ѥсть градыи по мнѣ, ꙗко пьрвѣи
мене бѣ: ѥмоуже нѣсмь достоинъ, да отрѣшѫ ремень
к҃и сапогоу ѥго. си въ виѳании быша обонъполъ иорда-
на идеже бѣ иωанъ крьста.

л҃е Въ оно врѣмѧ стоꙗше иоанъ, и отъ оученикъ
л҃ѕ ѥго дъва. и оузьрѣ і҃са идѫща, и гл҃а: се агньць бж҃ии.
л҃з и слышаста и оба оученика гл҃ѭщь. и по і҃сѣ идоста.
л҃и обращь же сѧ і҃с. и видѣвъ ꙗ по себѣ идѫща, гл҃а има:
чьсо ищета; она же рѣста ѥмоу: равви, ѥже гл҃ѥтьсѧ
л҃ѳ съказаѥмо, оучителю, къде живеши; гл҃а има: приидѣ-
та и видита. приидоста же и видѣста, къде живѣше: и
м҃ прѣбыста оу него дьнь тъ: година же бѣ ꙗко деся-
таꙗ. бѣ же андреа братъ симона петра, ѥдинъ отъ
обою слышавъшоую отъ иоана, и по ѥмь шьдъ-
м҃а шоую. обрѣте сь прѣжде брата своѥго симона, и гл҃а
ѥмоу: обрѣтохомъ месиѭ, ѥже ѥсть съказаѥмыи
м҃в х҃съ: и приведе и къ і҃сви. възьрѣвъ же на нь і҃с рече:
ты ѥси симонъ сн҃ъ иониинъ: ты наречешисѧ кифа,
ѥже съказаѥтьсѧ петръ.

м҃г Въ оутрѣи же въсхотѣ і҃с изити въ галилеѭ: и
м҃д обрѣте филипа и гл҃а ѥмоу: гради по мънѣ, бѣ же фи-
липъ отъ виѳъсаидьска града андреова и петрова. и
м҃е обрѣте филипъ наѳанаила, и гл҃а ѥмоу: ѥгоже писа
моиси въ законѣ и пророци, обрѣтохомъ і҃са сн҃а ио-
м҃ѕ сифова, иже отъ назареѳа. и гл҃а ѥмоу наѳанаилъ: отъ
назареѳа можеть ли чьто добро быти; гл҃а ѥмоу: фи-

липъ приди и виждь. видѣвъ же іс наѳанаила градѫ- мз
ща къ нѥмоу. и гла о нѥмь: се въ истинѫ излитѣнинъ,
въ нѥмьже льсти нѣсть. гла ѥмоу наѳанаилъ: ка- мн
ко мѧ знаѥши; отвѣщавъ же іс рече ѥмоу: прѣже да-
же невъзгласи тебе филипъ. сѫща подъ смоковьни-
цеѭ видѣхъ тѧ. отъвѣща наѳанаилъ и гла ѥмоу: рав- мѳ
ви. ты ѥси снъ божии, ты ѥси црь излвъ. отъвѣща н
іс и рече ѥмоу: зане рѣхъ ти, ꙗко видѣхъ тѧ подъ
смоковьницеѭ, вѣроуѥши: больша сихъ оузьриши. и на
гла ѥмоу: аминъ аминъ глѭ вамъ. отъселѣ оузьрите
нбо отъвьрсто, и ангелы божиꙗ въсходѧща и низъхо-
дѧща надъ сна чловѣчьскаго.

Іоан. гл. XI. 1—45.

Въ врѣмѧ оно бѣ ѥдинъ болꙗ лазарь отъ виѳа- а
нинꙗ градьца мариина и марѳы сестры ѥꙗ. бѣ же ма- в
риꙗ помазавъшиꙗ га мѵръмь, и отьръши нозѣ ѥго
власы своими. ѥꙗже братъ лазарь болѣаше. посъ-
ластѣ же сестрѣ ѥго къ нѥмоу глѭщи: ги се ѥгоже г
любиши, болить. слышавъ же іис рече: си болѣзнь д
нѣсть къ съмрьти, нъ о славѣ бжии, да прославить
сѧ снъ бжии ѥꙗ. люблꙗаше же іис марѳѫ и сестрѫ е
ѥꙗ и лазарꙗ. ѥгда же слыша, ꙗко болить, тогда ѕ
прѣбысть на нѥмьже бѣ мѣстѣ дъва дьни. потомь
же гла оученикомъ: идѣмъ въ иоудеѭ пакы. глаша з
ѥмоу оученици ѥго: равви. нынѣ искаахѫ тебе ка- и
менинѥмь побити иоудеи, и пакы ли идеши тамо;

ѳ҃ отъвѣща і҃с: не дъвѣнадесате годинѣ ѥстѣ въ
і҃ дьни; аще къто ходить въ дьне, непотъкнеть са, ꙗко
свѣтъ мира сего видить. аще ли къто ходить нощиѭ,
аі҃ потъкнеть са, ꙗко свѣта нѣсть о немь. си рекъ, и по-
ві҃ семь гл҃а имъ: лазарь дроугъ нашь оусъпе: нъ идѫ, да
въꙁбоуждѫ и. рекоша же оученици ѥго: г҃и, аще оусъ-
гі҃ пе, сп҃сенъ бѫдеть. рече же і҃с о съмьрти ѥго: они
ді҃ же мьнѣша, ꙗко о оусъпении съноу гл҃ѥть. тогда ре-
єі҃ че имъ і҃с необиноуѭ са: лазарь оумрѣ: и радоуѭ са
васъ ради, да вѣрѫ имете, ꙗко не бѣхъ тоу: нъ идѣмъ
ѕі҃ къ немоу. рече же ѳома, нарицаѥмыи блиꙁньць, къ
зі҃ оученикомъ. идѣмъ и мы, да оумьремъ съ нимь.
пришьдъ же і҃с въ виѳаниѭ, обрѣте и четыри дьни
иі҃ оуже лежѫща въ гробѣ. бѣ же виѳаниꙗ близъ ıероу-
ѳі҃ салима, ꙗко .є҃. попьрищь: мъноꙁи же отъ иоудеи
бѣахѫ пришьли къ марѳѣ и марии, да оутѣшать и о
к҃ братѣ ѥю. марѳа же ѥгда оуслыша, ꙗко і҃с гра-
ка҃ деть, сърѣте и: а мариꙗ дома сѣдѣаше. рече же мар-
ѳа къ і҃сови: г҃и, аще бы сьде былъ, не бы братъ
кв҃ мои оумьрлъ. нъ и нынѣ вѣмь, ꙗко ѥгоже колижьдо
кг҃ просиши отъ б҃а, дасть тебѣ б҃ъ. гл҃а ѥи і҃с: въскрь-
кд҃ снеть братъ твои. гл҃а ѥмоу марѳа: вѣмь ꙗко въскрь-
снеть въ въскрѣшениѥ въ послѣдьнии дьнь. рече же
ке҃ і҃с: аꙁъ ѥсмь животъ и въскрѣшениѥ: вѣроуꙗи въ
ма, аще оумьреть, оживеть: и вьсꙗкъ живыи и вѣ-
кѕ҃ роуꙗ въ ма, неоумьреть въ вѣкъ: имеши ли вѣрѫ се-

моу; гла ѥмоу: ѥи гн, азъ вѣроуѭ, ꙗко ты ѥси хсъ кз
снъ бжии, градыи въ миръ. и се рекъши, иде и при-
зъва мариѭ сестрѫ своѭ отаи рекъши: оучитель се кн
ѥсть, и зоветь та. она же ꙗко оуслыша, въста ско-
ро, и иде къ ниѥмоу. не оуже бѣ пришьлъ ис въ вьсь, кѳ
нъ бѣ на мѣстѣ ѥще, идеже срѣте и марѳа. иоудеи- л
же сѫщеи съ ниѭ въ домоу и оутѣшаѭще ѭ, ви- ла
дѣвъше мариѭ, ꙗко скоро въста и изиде, по нѥи
идоша, глѭще: ꙗко идеть на гробъ. да плачеть са
тоу.÷ мариꙗ же ꙗко приде. идеже бѣ ис, видѣвъши и, лв
паде ѥмоу на ногоу, глѭщи ѥмоу: гн, аще бы былъ
сьде, не бы мои братъ оумьрлъ. ис же ꙗко видѣ ѭ лг
плачѭщѫ сà, и пришьдъшаꙗ съ ниѭ иоудеꙗ пла-
чѫща са, запрѣти дхоу, и възмѫти са самъ. и рече лд
къде положисте и; глаша ѥмоу: гн, приди, и виждь.
и просльзи са исъ, глахѫ же иоудеи: виждь како ле
люблꙗаше и нѣцииже отъ нихъ рекоша: иеможаше лѕ
ли сь отъврьзыи очи слѣпоуоумоу, сътворити, да и лз
сь неоумьреть: ис же пакы прѣта въ себѣ, приде ли
къ гробоу. бѣ же пещера, и камень лежааше на нѥи,
гла же ис: възьмѣте камень. гла ѥмоу сестра оумь- лѳ
ръшааго марѳа: гн, оуже смрьдить: четврьдьневьнъ
бо ѥсть, гла ѥи ис: не рекохъ ли ти, ꙗко аще вѣроу- м
ѥши, оузьриши славѫ бжиѭ; възаша же камень,
идеже бѣ оумьрыи лежа, ис же възведъ очи горѣ, и ма
рече: оче, хвалѫ тебѣ въздаѭ, ꙗко оуслыша ма.

мв азъ же вѣдѣахъ, ꙗко вьсегда мене послоушаѥши;
нъ народа ради стоꙗщааго окрьстъ рѣхъ, да вѣрꙗ
мг имѫть, ꙗко ты ма посъла. и се рекъ, гласъмь вели-
мд къмь възъва: лазаре, гради вънъ. и абиѥ изиде
оумьрꙑи, обѣзанъ ногама и рѫкама оукроимь, и ли-
це ѥго оуброусъмь обазано. и гла имъ іс: раздрѣ-
ме шите и, и недѣите ѥго ити. мънози же отъ иоудеи
пришьдъше къ марии, и видѣвъше ѥже сътвори
іс, вѣроваша въ нѥго.

Матѳ. гл. VI. 1—16.

а Рече гь: вънемлѣте, милостынꙗ вашеꙗ нетво-
рити прѣдъ члкы, да видими бѫдете ими: аще ли же
ни. мьзды неимаате отъ оца вашего, иже ѥсть на
в нбсехъ. ѥгда оубо твориши милостынѭ, невъстрѫ-
би прѣдъ собою, ꙗко лицемѣри творать въ събори-
щиихъ и въ стьгнахъ, да прославаться отъ члкъ.
амин глѭ вамъ, ꙗко въсприѥмлѭть мьздѫ своѭ.
г тебѣ же творащоу милостынѭ, да неѹоуѥть шоуи-
д ца твоꙗ, чьто творить десница твоꙗ. да бѫдеть ми-
лостыни твоꙗ въ таинѣ: и оць твои видаи въ таинѣ,
є въздасть тебѣ ꙗвѣ. и ѥгда молишиса, небѫди ꙗко
лицемѣри, ꙗко любать на съборищихъ и въ стьгнахъ
и на расьпѫтиихъ стоꙗще молити са, да ꙗваться
чломъ. амин глѭ вамъ, ꙗко въсприѥмлѭть мьздѫ
ѕ своѭ. ты же ѥгда молишиса, въниди въ клѣть твоѭ
и затвори двьри твоꙗ, и молиса оцоу твоѥмоу въ

таинѣ: и оць твои видѧи въ таинѣ, въздасть тебѣ ꙗвѣ.
молѧще же сѧ не лихо глте, ꙗкоже ѩзычьници: з
мьнѧть бо сѧ, ꙗко въ мънозѣ глании своѥмь оуслы- и
шани бѫдѫть. неподобитесѧ оубо имъ: вѣсть бо
оць вашь, ихъже трѣбоуѥте, прѣжде прошениꙗ ва-
шего, тако оубо молите вы сѧ. оче нашъ, иже ѥси ѳ
на нбсехъ, да ститься имѧ ткоѥ, да придеть црствиѥ і
твоѥ, да бѫдеть волꙗ ткоꙗ, ꙗко на нбси и на земли:
хлѣбъ нашь насѫщьныи даждь намъ дьньсь: и остави аі
намъ длъгы нашѧ, ꙗко и мы оставлꙗѥмъ длъжьни- ві
комъ нашимъ: и не въведи насъ въ напасть, нъ из- гі
бави насъ отъ непрꙗзни. ꙗко твоѥ ѥсть црствиѥ и
сила, и слава въ вѣкы аминь.

Аще отъпоустите члкомъ съгрѣшениꙗ ихъ, отъ- ді
поустить и вамъ оце вашь нбсныи. аще ли неотъ- еі
поущаѥте члкомъ съгрѣшении ихъ, ни оць вашь
отъпоустить вамъ съгрѣшении вашихъ ѥгда же по- ѕі
ститесѧ, небѫдѣте ꙗко лицемѣри, сѣтоуѭще про-
сиражаѭть бо лица своꙗ. да сѧ бышѧ ꙗвили члкомъ
постѧще, аминь глѭ вамъ, ꙗко въсприѥмлѭть мьздѫ
своѭ.

Марк. гл. IX. 17.

Въ врѣмѧ оно. члкъ ѥдинъ приде къ ісови. клѧ-
нꙗсѧ ѥмоу и глѧ оучителю. приведохъ снъ мои къ ні
тебѣ. имѫщь дхъ нѣмъ иже идеже колижьдо иметь и.
и пѣны тѣщить. и скрьжъщеть зѫбы своими. и оцѣ-

пѣнѩѥть. и рекохъ оучєникомъ твоимъ. да изженѫть
ѳі и. и невъзмогоша. онъ же отъвѣщавъ гла: ѡ роде
невѣрьнъ доколѣ въ васъ бѫдѫ доколѣ трьплѭ вы
к принесѣте и къ мънѣ и принесоша и къ нѥмоу и ви-
дѣвъ и дхъ. абиѥ сътрасе и и падъ на земли. валѣ-
ка аше сѧ пѣны тѣща и въпроси іс оца ѥго колико лѣтъ
ѥсть. отъ нѥлиже се бысть ѥмоу. онъ же рече изъ
кв отроучины и мъногашьды ѥго. и въ огнь въвьрже. и
въ водѫ да бы погоубилъ и нъ аще чьто можеши
кг помози намъ милосрьдовавъ о насъ. іс же рече ѥмоу
кд ѥже аще можеши вѣровати вьсѩ възможьна вѣроуѭ-
щоуоумоу. и абиѥ възъпивъ оць отроучате. съ сльза-
ке ми глаше вѣроуѭ гн. помози моѥмоу невѣрьствиѭ
видѣвъ же іс. ѩко сърищеться народъ. запрѣти дхоу
нечистоуоумоу. глѩ ѥмоу нѣмы и глоухы дше. азъ
ти велѭ. изити изъ нѥго и въ томоу невънити въ
кѕ нь и възъпивъ и мъного прѫжавъ сѧ изиде. и бысть
ѩко мьртвъ ѩко мъногимъ глати. ѩко оумрѣ. іс же
кз имъ ѥго за рѫкѫ, въздвиже и. и въста и въшьдъшоу
ки ѥмоу въ домъ оучєници ѥго въпрошаахѫ ѥго еди-
ного. ѩко мы невъзмогохомъ изгънати ѥго. и рече
кѳ имъ. тъ родъ ни чимь же неможеть изити тъкъмо
л молитвоѭ и постъмь. и оть тѫдоу ишъдъше идѣахѫ
сквозѣ галилеѭ и нехотѣаше да кто оувѣсть. оучааше
бо оучєникы своѩ и глаше имъ. ѩко снъ члчьскыи
прѣданъ бѫдеть въ рѫцѣ чловѣчьствѣи. и оубиѥнъ
бывъ. въ третии дьнь въскрьснеть ·:·

Марк. гл. VIII. 27.

Въ врѣмѧ оно изиде іс҃ и оученици его. въ вьси
кесаріѩ филиповы. и на пѫти въпрошааше оученикы
своѩ гл҃ѩ имъ. кого мѧ гл҃ѭть чловѣци быти. они же
отъвѣщаша. ови иоана крьстителѩ. инии илиѭ. а дру- кн҃
ѕии. единого отъ пр҃ркъ. и тъ гл҃а имъ. вы же кого кѳ҃
мѧ гл҃ете быти. отъвѣщавъ же петръ гл҃а емоу. ты
еси хс҃. и запрѣти имъ. да ни комоуже негл҃ѭть о л҃
немь. и начатъ оучити ѩ. ѩко подобаетъ сыноу чло- ла҃
вѣчьскоуоумоу мъного пострадати. и искоушеноу бы-
ти отъ старьць. и архиереи. и кънижьникъ и оубие-
ноу быти. и по трьхъ дьньхъ въскрьснѫти ·:·

Марк. гл. X. 32.

Въ врѣмѧ оно. поимъ іс҃ обанадесате оученика лг҃
своѩ нача имъ гл҃ати еже хотѣаше быти. ѩко се въс-
ходимъ въ иероусалимъ и сынъ чловѣчьскыи прѣ-
данъ бѫдеть архиереомъ и кънижьникомъ и осѫдать лд҃
и на съмьрть. и прѣдадать и ѩзыкомъ. и поржгаѭть-
сѧ емоу. и оутепѫть и. и оплюѭть и. и оубиѭть и.
и третии дьнь въскрьснеть. и прѣдъидѣаста емоу ле҃
иѩковъ и иоанъ. сн҃а ѕеведеова. гл҃ѭща емоу. оучите-
лю хощевѣ да егоже аще просивѣ оу тебе. сътвориши
нама. іс҃ же рече има. что хощета. да сътворѭ вама. лѕ҃
она же рекоста емоу даждь нама, да единъ оде- лз҃
снѫѭ тебе. и единъ олѣвѫѭ тебе. садевѣ въ славѣ
твоеи. іс҃ъ же рече има. невѣста сѧ чесо просаща. лн҃

еже еси оуготовалъ . прѣ лицьмь вьсѣхъ лоудии . свѣтъ вь отькрьвение ıаꙁыкь . и вь славоу лоудии твоихъ иꙁла.

3. Изъ Харатейно-то Ѥвангеліѥ.

Лук. гл. II. 20—21.

Въ оно . въꙁвратишаса пастоуси славаще и хвалаще ба о всѣхъ . ıаже слышаша и видѣша . ıакоже глно бы к нимъ . и ѥгда исполнишаса осмь дини . да обрѣжють отроча. и нарекоша имѧ ѥмоу іс . нарени ѥмь аггла преже да иже не ꙁачаса въ чревѣ.

Тамъ 25—32.

Бѣ члвкъ въ иерлмѣ . ѥмоуже имѧ соумеѡнъ и члвкъ сь праведьнъ . и чтивъ чаıа оутѣхы иꙁлвы . и дхъ бѣ стъ в немь . и бѣ ѥмоу ѡвѣщано дхмь стымь не видѣти смрти . преже дажь видиь ха гиа . и приде дхмь въ црквь . и ѥгда въведоста родитела отроча іса . створити имъ по ѡбычаю законьномоу о немь. и тъ прииатъ ѥ на роукоу своѥю . и блгви соумеѡнъ ба и рче ⁖ Нынѣ ѿпоущаѥши раба своѥго вл̃ко . по глоу твоѥмоу с миромь . ıако видѣсте очи мои спсение твоѥ ѥже ѥси оуготовалъ предъ лицемъ всѣхъ людии . свѣтъ въ ѿкровениѥ ıазыкомъ и славоу людии твоихъ иꙁла ⁖

4. Изъ Полоцко-то евангеліе.
Лук. гл. II. 20—41.

Въ оно. възвратишася пастуси славяще и хва-
ще ба о всѣхъ иже слышаша и видѣша якоже глано
ы книмъ и егда исполнися осми днь да обрѣжють
и нарекоша имя ему ісъ нареченое англмь преже
иже незачатся въ чревѣ.

Тамъ 25—32.

Бѣ члвкъ въ іерлмѣ емуже имя семеонъ. члвкъ
праведенъ и чтивъ чая оутѣхы излвы и дхъ бѣ
ыи в немь. и бѣ ему обѣщано дхмь стымъ не ви-
ти смерти преже да иже видить хрта гня. и приде
мь къ церковь. и егда въведоста родителя отроча
; створити има по обычаю законному о немь. и
пріятъ на руку своею и блгви семеонъ ба и ре.
нѣ отпущаеши раба своего влко по глу твоему с
ромъ. яко видѣста очи мои спиніе твое еже еси
готовалъ пред лицемъ всихъ людеи. свѣтъ въ
ровлениіе языкомъ слава людии твоихъ изля.

5. Изъ Харатейно-то евангеліе.
Лук. гл. II. 20—21.

Въ вре оно. Възвратиша пастырие славяще и
алаще ба ѡ всѣхъ иже слышаша и видѣша. иже
лно бы к нимъ. и егда исполнишася ѡсмь днии да

шбрѣжшть юго и нарекоша имѧ юмѹ исъ . нареченою анг҇лмъ преже даже не ꙁачатісѧ во чревѣ.

Тамъ 25—32.

Бѣ чл҇вкъ въ иер҇лмѣ . юмѹже имѧ симеѡнъ . и чл҇вкъ сь праведенъ и бл҇гоговѣинъ . чаа оутѣхи иꙁдевы и дх҇ъ б стъ в немь. и бѣ юмѹ шбѣщано дх҇омь ст҇мь не видѣти съмерти . преже даже не видить хс҇а гс҇а . и приде дх҇мь къ цр҇кві. и югда введоста родитела штроча ис҇а створити іма по шбычаю ꙁаконномѹ ш немь . и тъ приюмъ юго на рѹкѹ своюю . и бл҇гви б҇а и рече. ньінѣ шпѹщаюши раба своюго вл҇ко по гл҇ѹ твоюмѹ с миромь. юко видѣста очи мои сп҇нье твою. еже юси оуготовалъ пре лицемь всѣхъ людии. свѣтъ въ шкровениіе юꙁыкомъ . и славѹ людии твоихъ иꙁ҇длѧ.

6. Изъ Супрасльска-та ръкопись.

Мѫка сватоую Терентиꙗ и Африкана. Мѣсаца марта . к҇.

Повелѣ беꙁаконьнын кнѧзъ Терентиꙗ и Фрикана привести и глагола к нима. пожьрѣта богомъ, аште ли ни, то зьлѣ ва погѹбьѭ, и нѣсть бога иже ва издрѫкѹ моюю избавитъ. свѧтаа же рекоста, глаголаховѣ ти многашди, ꙗко крьстиꙗна юсвѣ, и въ Христоса имавѣ надеждѫ, бѣсомъ же неистьимъ не поклонивѣ са, ни богомъ твоимъ слоужнвѣ, и о мѫкахъ твоихъ не брѣжевѣ. да оубо примышлꙗи о наю, юлико хоштеши мѫкъ, вѣрѹювѣ бо богоу, ꙗко побѣжденъ

бѫдеши нами рабы ѥго, ꙗкоже побѣжденъ быстъ и отьць
твои диꙗволъ. слышавъ же то кнѧзъ повелѣ въсадіти
ꙗ въ темницѫ и веригы наложіти има на выѭ и на рѫцѣ
и на нозѣ, и тако блюсти ѥю, и сътвориша слоугы, ꙗко-
же имъ повелѣно быст҄. повелѣже и тръзѫбьцѧ желѣзны
подъстилати има, и не дати никомоуже отъ крьстиꙗнъ
въходити к нима, ни пиштѧ има даꙗти. въ полоуношти
же молѧштема сѧ свѧтыма просвьтѣ сѧ свѣтъ великъ
въ темници о нею, и аггелъ господьнь ста прѣдъ нима
глагола. въстанѣта и почиваита, и пристѫпивъ аггелъ
прикоснѫ сѧ веригахъ облежаштиихъ о выи ѥю, и абиѥ
отъпадоша веригы отъ тѣлесе ѥю, и бѣаше прѣдь
нима трепеза оуготована вьсѣчьскыими брашны до-
брыими, и рече к нима аггелъ. приимѣта отъ прѣ-
дълежаштиихъ прѣдъ вама брашьнъ, ꙗже посъла
вама господь богъ. свѧтаꙗ же благословиста господа,
и тако приѧста брашьна, ꙗкоже и тьмничьныимъ
стражемъ видѣвъшемъ свѣтъ въскоучити вьнѫтрь и
истиньнѣѥ видѣти свѣтъ. вышедъшемъ же имъ обрѣ-
тоша свѧтаꙗ веселѧшта сѧ и излѣзъше съ страхомъ
възвѣстиша кнѧзоу, ѥже видѣша, и въ третии дьнь
повелѣ привести ꙗ на сѫдиште. ставъшема же свѧты-
има прѣдъ кнѧземъ рече къ нима. тако ли наказаша
ва мѫжы, ѡ зълобѣсьнаꙗ, покаꙗвъше сѧ пожрьти бо-
гомъ; свѧтыи рече Терентии. мѫжа си мьнѣ бѫди и
любѧштиимъ Христоса, ѭродивоѥ бо богомѫдрость-
нѣѥ чловѣкомъ ѥсть, мѫдрость бо чловѣчьска ѭро-
дьство оу бога ѥсть. безоумль же и бѣсѧ сѧ бѫдѫ по-
добьнъ тебѣ, аште бога оставивъ бѣсомъ поклоиѫ сѧ

кназъ же разгнѣкавъ са повелѣ дърати ꙗ. сватаа же строужема моліаста са глаголѫшта. Ісоус Христосе, сыне бога живаго, вь вѣкы прѣбываан свѣте крьстиꙗнъскын, вѣро неразоримаꙗ, ꙗви са и помози нама и не осрами наю отъ лица твоюго. слоугамъ же держштамъ ꙗ и Христосоу обльгъуавающтоу мѫкы не уоуꙗста сватаꙗ болѣзнии. разгнѣвавъ же са кназъ повелѣ сьнъмъше ꙗ съ дрѣва вести вь тьмницѫ и призъвавъ вьса уародѣꙗ звѣриныꙗ повелѣ привести, юлико имѫтъ звѣрии лютъ и зълъ, аспиды и ехид'ны и керасты, и въметавъше затворити съ сватыима, и бѣахѫ звѣрию плѣжѫште и прѣдъ ногама юю сѣдашемъ и не прикоснѫша са юю никакоже. сватаꙗ же бѣ'ста поюшта и хвалашта бога, прѣбыша же звѣрию затворени съ нима три дьни и три ношти, въ уетврътыи же дьнь посъла кназъ ноштию, да видатъ, аште юста оуморена сватаꙗ звѣрьми· пришьдъше же посълани къ двьремъ тьмниуьныимъ послоушатъ оуслышаша ꙗ поюшта и хвалашта бога. хоташте же извѣстьнѣю видѣти възлѣзоша на храминѫ тьмниуьнѫю, и двьрьцами съмоштраахѫ долоу и видѣша сватаꙗ сѣдашта и аггела господниꙗ стоꙗшта прѣдъ звѣрьми и не даюшта приближити са ими. и текъше възвѣстіша кназоу, юже видѣша, и въставъ за оутра рано кназъ сѣдъ на сѫдишти повелѣ уародѣюмъ отъвести звѣри и привести сватаꙗ на сѫдиште. шьдъше же уародѣи и приближити са хоташте къ двьремъ прити к нимъ звѣремъ уародѣи своими призываюште а не послоушаахѫ ихъ, отвръзъше же двьри тьмници изидоша

коуп'но вьси звѣриѥ и изморишѧ вьсѧ чловѣкы, аже окрѫтоша тоу стоѧштѧ, и тако идоша въ поуста мѣста. и шъдъше стражиѥ тьмничьнии поѩшѧ сватаꙗ и ведошѧ къ кнѧзоу. мѫчитель же видѣвъ сватаꙗ не принимъша врѣда никакогоже възбѣсивъ сѧ дастъ о нѥю отъвѣтъ мечемъ оумориты ꙗ. сватаꙗ же идоста радоуѭшта сѧ и поѭшта и глаголѭшта. съпасе насъ и отъ ненавидѧштнїхъ нас прѣможе. воини же на то оуставьѥнии възьмеше мечъ отъсѣкошѧ главѣ сватоую, и съконьчаста сѧ въ исповѣдании христосовѣ. мѫжи же крьстиꙗни пришедъше възѧшѧ тѣлесѣ сватоую и добрѣ съпратавъже положишѧ намѣстѣ нароучитѣ, дъвою пъпьриштоу въ далѣ отъ римъска града.

7. Из Тълкуванья псалтырь.

Псамъ. ѵѕ.

Гь въцрисѧ да радоуѥтьсѧ землꙗ. да възвесе- а
лѧтьсѧ отроци мъноѕи. облакъ и мракъ окрьстъ ѥго. в
правьда и сѫдъ исправлѥньѥ прѣстола ѥго. огнь г
прѣдъ нимь прѣдъидеть. и попалить окрьстъ врагы д
ѥго. осветишѧ (а) млънии ѥго вьселѥнѫѭ. видѣ и є
подвижесѧ землꙗ. горы ꙗко воскъ растаꙗшасѧ отъ ѕ
лица гнѧ (ꙗ). отъ лица гнѧ вьсеѧ землꙗ. възвѣстишѧ з
нбса правдѫ ѥго. и видѣшѧ вьси людиѥ славѫ и
ѥго. да постыдатьсѧ вьси кланꙗѭштиисѧ истоу- ѳ
каньнънымъ. хвалѧштеисѧ о идолѣхъ своихъ. покло- і
нитесѧ ѥмоу вьси англи ѥго. оуслыша и възвесе- аі

8. Изъ житіе-то на първомѫченица Θекла.

.в. уоудо о бѣсьнѫ жѫщинимьса отроуате.

Отроуа етера отъ пьрвыихъ града того мѫжимо бывааше дѣмонъмь неуистыимь, и бѣ питомо женоѭ етероѭ, жївѫштеѭ близъ мурьсенеоньскыа горы. видѣвъши же жена мьнога исцѣлениꙗ, бываѭщиа стоѭ апло Θеклоѭ, донесе отроуа то, мѫжимое бѣсъмь. стаꙗже, приимъши отроуа и обоумъши е, сътворъши замениꙗ, повелѣ емоу тѣло… (четыре) реда не са-разбиратъ) приимъши же отроуа питаѭщиꙗ е, донесе е скоро къ матери. оужасъшиже са мати отроуате о дивьнѣмь видѣнї, поимъши вьсꙗ отъ рода своего, несе отроуа къ стѣи двѣ. стам же апло благовѣсти имъ еуглие, еже прїатъ отъ стааго павьла. приключило же са бѣ оцоу отраuате ицѣлѣвъшоуоумоу въ антиохии быти. егда стаꙗ апло Θекла въвьржена бысть къ звѣремъ. жена же его, напьсавъши боукъви съ тъщаниѥмь. призъва и, и доведе и къ стѣи Θеклѣ. онъ же, видѣвъ ѭ, позна и рече: нѣси ли ты въвьржена . . . .

9. Изъ житіе-то на св. Кондрата.

Кондратъ рече: мое дрьзновение ни ты, ни црь твои, ни инъ кто отъяти отъ мене можетъ. тогда анθупатъ, разгнѣвавъса, повелѣ его съвлѣщи и по дъскѣ распати и бити и жилами, гла: рьци свое имꙗ.

ономоуже не отъвѣщаѭщоу, въпрашааше анѳупатъ слоугы: что сѧ нарицаѥть; они же рѣшѧ Кондратъ, нъ и велика рода есть. анѳупатъ рече: пощадите его, въставите его отъ древа, и рече къ немоу: что се створи намъ и оукоризнѫ сътвори о себѣ. и, призъвавъ его ближе, рече къ немоу: чесо ради сана своеги и рода ни въ чтоже положив, въ соуетьнѣи вѣрѣ крстиѩньстѣ поиде. блаженъи же Кондратъ рече: изволихъ приметатисѧ въ домоу бга моего или жити въ жилищихъ грѣшьникъ. анѳупатъ рече: покори ми сѧ и жри бмъ. да не акы излодѣи оумърешии или нѣси слышалъ заповѣди црѩ и стъихъ болѩръ; и колико отъ мѫжь добрыихъ и чоуднъихъ въставиша — ни единомоу крстиѩнѫ жити. Кондратъ рече: блаженъ есть мѫжь, иже не шьствова въ съвѣтъ нечьстивъихъ, ни на пѫти грѣшьникъ неста и на сѣдалищи гоубителъ несѣде, нъ въ законѣ гни волѩ его. перении анѳупа рече: непрѣльщаи себе Кондрате. на вьсѧ бо крстиѩны заповѣдь црѣ лежить любо оубогъ есть, любо сановитъ любо богатъ, любо рѫдьникъ, того, не щѫдит сѫдище. Кондратъ рече: еи стое его ѳанне гласть: нѣсть рабъ, ни свободь, нѣсть богатъ ни оубогъ, ни варваръ, ни скѵѳъ, ни елинъ, ни жидовинъ. вьси бо едино есмь. тѣмь молю (бж) ти сѧ заповѣди црь твоихъ и болѩръ въскорѣ съконьчаи о мнѣ азъ бо крстиѩнъ есмь, родъ бо мои и санъ съ стъими есть,

иже въ свѣтълости. анѳупатъ рече: покорися и насла-дися житиꙗ и свѣта сего. и се гла анѳупатъ прослъзися съ въздыханиемь великомъ, и оуброусомь отираше лице свое. крѣпъкыи же мѫченикъ Кондратъ рече къ немоу. не мни прилагаꙗ (ꙗ) змиинаго лѫкавьства и проливаѭ сльзы пьсеи въсхышиниче. не имаши мене въсхытити раба бжиꙗ. маѯимъ же воевода рече. неприязниивыи члвче. гь мои великолѣпьнъ и милоует та. а ты досаждаеши.... блаженыи же Кондратъ рече. игралъ еси съ мною мѫками своими и. разгнѣвавъся анѳупатъ. повелѣ распати его. и подъпрѣти рацѣ емоу и нозѣ и тинми бити его прилѣжнѣ по вьсемоу тѣлоу.⁘

Блаженыи же биемъ славлꙗаше ба гла. многащи брашася съ мноѭ отъ юности моеꙗ. ибо не прѣмогоша мене на хрьбьтѣ моемь ковааху грѣшьници. задлъжиша безаконие свое. да ꙗкоже конча ѱалъма. анѳупатъ рече. бийте прилѣжьнѣ. не чоуеть мѫкы. крѣпъкыи же Кондратъ рече. бии. бии. съмѣренааго моего мѣха, плъть бо врѣдиши. дша же не имаши врѣдити. анѳупатъ рече. окаане зълоу бѣсоу обладаеши. Кондратъ рече. тако ми га моего іса. злоу дѣлоу и не тъчью единомоу. нъ и вьсемоу его воиньствоу. гь быхъ га моего ради іса хса. емоуже слава въ вѣкы аминь.⁘

Разгнѣвавъ же са анѳупатъ зѣло. повелѣ ати два

каа отъ народа и привести прѣдъ нь. атома же има бывъшема. повелѣ обѣсивъше стрьгати и оставивъ блаженааго Кондрата. о блаженѣамь саторинѣ и роуфинѣ праздьноваша. тако бо бѣста имени. обѣшеноma же има бывъшема. толико ꙗ повелѣ стрьгати ногъты. дондеже чрѣва има хотѣахѫ испасти на землю (ꙗж). блаженнаꙗ же мѫжа моліаста стааго Кондрата и въсю прѣстоащѫю братию молити за ня. и възъпивъ стыи Кондратъ рече. ги ісү хрє сне невидимаaго оца. съпоустн помощь свою на ня. еи бже съмѣреныимъ. помилоуи раба своꙗ и даждь има трьпѣние и побѣдоу (ж) до конца. многоуже часоу миноувшоу. ничесоже не отъвѣщаѭщема има. отъ многыихъ бо мѫкъ не можаста глати. тогда повелѣ анѳупатъ снати ꙗ съ древа того и прѣдати мѫтелемъ, да ведъше оустинѫти ꙗ. сима же тако блаженѣ съконьчавъжемаса. мѫжиболюбьци и хoлюбьци. шедьше вьслѣдъ ихъ. възаша чьстьнѣи има телесѣ. давъше злато много мѫтелемъ и въ своихъ градѣхъ положиша чьстьнѣ.

10. ИЗЪ ЕЛЕНСКЫ-ТѢ ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛІЯ

1.) Изъ по-голѣмыя форматъ.

Бѣ же нѣкто болан лазарь ѿвиѳаниа. градьца марииина. и марьты сестры ѥѧ. бѣже мариа помазавши га ми-

ромь. и отьрши ноѕѣ его власы своими. ѥжже бра лаѕарь болѣше. посластѣже сестрѣ его. кь ісоу глащи. ги. сьи ѥгоже любиши болить. слышавже ісь ре. сиа болѣѕьнь нѣсть кь сьмрти. нь о славѣ бжии. да прославитса сиь бжии ѥж. любѣшеже ісь марьѳж и сестрж ѥж и лаѕарѣ. и ѥгдаже оуслыша ѩко болить. тьга прѣбы на немже вѣ мѣстѣ два дни. потомьже гла оученикомь. идѣмь вь июдеж пакы. глашж же ѥмоу оученицы равви нинѣ искаха тебе июдеиѥ камениѥмь побити. и пакы ли идеши тамо. ѿвѣща ісь. недвѣлинадесате годинѣ ѥстѣ вь дни. и аще кто ходить въ дни непотькнетса. ѩко свѣть мира сего видить. аще ли кто ходить вь нощиж потькнетса. ѩко свѣта нѣсть вьнеи. си рекь гла имь. лаѕарь дроуть нашь оуспе. нь идж да вьѕбоуж и. рекоша же оученицы его гаще. аще оуспе спень бждеть. ісь же ре о сьмрти его они же мнѣша ѩко ѿ оуспении сна глеть. тьга ре имь ісь не обиноужса. лаѕарь оумрѣть. и раужса вась ради ѩко небѣхь тоу. нь идѣмь кь немоу. ре же ѳома нарицаѥмы блиѕнець. кь оученикомь. идѣмь и мы да оумремь сь нимь. приите же ісь вь виѳаниж. обрѣте и. д дни имжщь юже вь гробѣ. бѣ же витаниа блиѕь ѥрлма. ѩко патнадесате стадии. и мноѕы же ѿ июдеи бѣхж пришли. кь марьѳѣ и марии. да оутѣшжть и о братѣ ѥю. марьта же ѥга оуслыша. ѩко ісь градеть. срѣте

и. а мариа же дома сѣдѣше. и рѐ марта кь ісоу. гӣ аще би зе быль нєки брать мои оумрьль. нн҃ѣ вѣмь ꙗко юго-же колижо просиши ѿ ба҃ дасть тебѣ бь. гл҃а юи ісь вьскрѣсенеть брать твои. гл҃а юмоу марта. вѣ ꙗко вьс-кринеть вь вьскрѣшенниѥ. вь послѣдини днь. рѐ же юи ісь. азь ѥсьмь вьскрѣшенниѥ и животь. вѣроужи вь мѧ. аще оумреть оживеть. и вьсѣкь живы вѣроужи вь мѧ неоумреть вь вѣкы. имѣши ли вѣрѫ семоу. гл҃а юмоу юи гӣ. азь вѣровахь ꙗко ты ѥси хь снь бжии. градѫи вь весь мирь. и се рекши иде и призва мариѫ сестрѫ своѫ таи. рекши юи. оучитель се ѥсть и зоветь та. она же ꙗко слыша вьста скоро. и иде кь немоу. не бѣ бо и ѥ-ще пришель ісь вь весь. нь бѣ на мѣстѣ и юще. идеже срѣте и марта. июденже сѫщи сь неѫ вь домѹ юѫ. оутѣшаѫщи ѫ. видѣвше ѫ ꙗко скоро вьста. и изыдо-шѫ по неи. и идошѫ глаще. ꙗко идеть на гробь да плачется тоу. мариꙗ же ꙗко приде идеже бѣ ісь. ви-дѣвши и. паде юмоу на ногоу. глщи гӣ аще би зе быль. не би бра҃ мои оумрьль. ісь же видѣвь ѫ пла-чѫщѫсѧ. и пришешѫѧ сь неѫ июдеѫ плачѫщѫсѧ. и запрѣти дхоу. и вьзмѫтисѧ самь и рѐ. где положисте и. глашѫ юмѹ. гӣ гради и вижь. и просльзисѧ ісь глахѫже июдеи вижь како люблѣше и. нѣцы же ѿ нихь рѣшѫ. неможаше ли сьи ѿврьзыи очи слѣпомѹ. створити да и сьи не оумреть. ісь же пакы прѣтѧ вь себѣ приде гробоу. бѣ же пещера велика. и камень лежаше на

нен. гла ісь вьзмѣте камень. гла ѥмоу сестра оумер-
шаго марта. гн ѥже смрьдить четвородневень бо
ѥсть. гла ѥи ісь. нерѣхлити аще вѣроуѥши. оузриши
славж бжиж. ѿжшж же камень идеже бѣ мртвыи ле-
жжи. ісь же вьзведь очи свои горѣ ире. оче хвалж
тебѣ вьздаж. ꙗко оуслыша мѧ азь же вѣдѣ ꙗко вьсег-
да мѧ послоушаѥши. нь народа ради стоѩщаго окрть
рекохъ. да вѣрж имѧть ꙗко ты мѧ посла. исе рекъ гла-
сомъ велиѥмь вьзва. лазарю гради вьнь. и абиѥ. изы-
де оумерьіи. обазанъ ржкама и ногама оукроѥмь. и
лице ѥго оубрусомь обазано. и гла имь разрѣжите и
и недѣите ѥго жти. многыіже ѿ июдеи пришеши кь
мартѣ и марии. видѣвше ѥже створи ісь. и вѣровашж
вь него нѣцѣи же ѿ иихъ. идошж кь фарисеомь и рѣ-
шѧ имь ѥже створи ісь.

2. Изъ по-малкыя форматъ.

Вь врѣ ѡ бѣ ѥтерь болѧ лазарь. ѡ витаныѧ гра.
и мариина. мриꙗ же и марта сестры ѥго. бѣ же мриꙗ
помазавши мирома га. и ѡтерши власы своими ногѣ
ѥго. ѥже бра лазарь болѣше. посластѣ же сестрѣ ѥго.
сь немоу глще гн се ѥгоже люблѣше болить. слы-
шавже іс ре. сиꙗ болѣзнь нѣ кь сьмрти. нь ѡ славѣ бии.
люблѣшеже іс мриж и сестрж ѥѧ и лазарѣ ѥга оуслыша
ꙗко болить. тога прѣбы на немже бѣ мѣстѣ два дни.
и по томь ре оученикомь идѣмь вь юдеж пакы. и гла-
ша ѥмоу оученици равви инѣ искаха тебе камение-

мь побити июдеиѥ. ипакы ли идеши тамо. ѿвѣща іс
не. ві тели годинѣ ѥстѣ въ дни. аще кто ходитъ въ дни
непотѫкнетсѧ. ꙗко свѣть мирови витъ. аще ли кто
ходить нощиѫ потъкнетсѧ. ꙗко свѣта нѣ ѡ немъ. и
посемь гла. лаӡарь бра нашъ оуспе. се идѫ и въӡбоужѫ
и рѣш же оучениц҄ы ѥго. ги аще оуспе спень бѫде. іс
же ре о сьмрти ѥго. ѡни же мнѣхѫ ꙗко ѡ оуспенꙑ
сна глеть. тога ре имь іс не ѡбиноужсѧ лаӡарь оу-
мрѣть. и радоужсѧ вась ради. да вѣрѫ имете невѣхь тоу
нъ идѣмъ кь немоу. ре ѳома нарицаѥмꙑи близнець. къ
оученикомь идѣмь и мꙑ да оумремь сь нимь. при-
шед҄ бо іс вь виѳаниѭ и ѡбрѣте четꙑри дни юже имѫ-
ща вь гробѣ вѣже вꙑѳаниꙗ близь ѥрлма. ꙗко .ѥ. ста-
дꙑи. множаншѫ ѿюдеи вѣхѫ пришли кь марѳѣ и
мрии да оутѣшѫть ѡбратѣ ѥю. марѳа иѥга оуслꙑша
ꙗко ісь грѧдеть и срѣте и. мриꙗ дома сѣдѣше реже
марѳа къ ісоу. ги аще бꙑ ӡе бꙑль не бꙑ бра мои оу-
мрьль. нинѣ вѣмь ꙗко ѥгоже колижо просиши оу ба. да
тебѣ бъ. гла ѥи гь. вьскренеть бра твои. гла ѥмоу
марѳа вѣмь ꙗко вьскрснетъ въ послѣдниꙑи днь. гла
ѥи іс аӡъ ѥсмь вьскршениѥ и животь. вѣроужи въ мѧ
аще оумреть и ѡживеть. всѣкь живꙑ вѣроужи вь мѫ
не оумреть въ вкꙑ. имеши ли вѣрѫ семоу. гла ѥмоу
ѥи ги аӡъ вѣровахь. ꙗко тꙑ ѥси хь снь беи. грѧдꙑ въ
мирь. и се ре и ишедь и пригласꙑ сестрѫ своѫ таи рек-
ши· оучитель сь ѥ. и глашаѥт тѧ она же ꙗко оуслꙑша вь-

ставь скоро и иде кь немоу. и не бѣ юже пришель іс вь
весь. нъ бѣ на мѣстѣ идеже и ѥще срѣте и марѳа.
юдеиѥ же сьщии сь неѫ въ домоу и оутѣшаѫщеѫ.
видѣвше мриѫ. ѩко скоро вьста. иѕыдѫ по неи глще.
ѩко иде на гробь да плачетсѧ тоу. мриѩ же ѩко приде
идеже бѣ іс. видѣвши и паде на ногоу ѥго. глще ѥмоу.
ги аще бы ѕе быль не бы бра мои оумрьлъ. іс же ѩко
видѣвь ѫ плачѫщѫѫсѧ. и пришешѫѫ кь немоу. ѕапрѣ-
ти дхоу и въѕмѫтисѧ самь и ре где положисте и.
глашѫ ѥмоу ги грѧды и вижь и просльѕысѧ іс. глашѫ
же июдеиѥ. вижь колико люблѣше. ѥтеры же ѿ нихь
рѣшѫ. неможаше ли сьи ѿврьсты оѵи слѣпомоу сьтво-
рити да сьи неоумреть. іс же пакы прѣтѧ вь себѣ при-
де къ гробоу бѣ же камень при гробѣ лежащъ. и ре іс
възмѣте камень гла ѥмоу сестра ѥго. ги юже смрь-
дить. д. дни юже бо имать. гла ѥи іс нерѣхли ти.
ѩко аще вѣроуѥши оуѕрыши славѫ бжѫ. и вьѕѧсѧ
камень идеже лежаше мртвыи. іс же въѕве ѡѵи свои
на нбо и ре. оѵе хвалѫ тебѣ въѕаѫ ѩко всега мене по-
слоушаѥши. нь народа ради стоѫщаго рѣхъ. да вѣрѫ
имѫть ѩко ты мѧ посла. и се рекь гласомь велиѥмь
вьѕгласи. лаѕаре грѧды вьнь. иабиѥ се иѕыде оумерыи
обѧѕань рѫкама и ногама и ѡкроѥмь. и лице ѥго оу-
броусомь ѡвѧѕано. гла имь іс раѕрѣшите и. и недѣите
ѫти и. мноѕы же ѿ юдеи пришеше кь мрии. и видѣвше
ѥже сьтвори іс и вѣровашѧ вьнь.⁘

3) Изъ Дамаскина — отъ слово-то на Срѣтеніе.

Прѣжде плътьскаго смотрѣнія хва, до п лѣть. бѣ нѣкыи царь птоломѣи имене. еллинь родом, и оучитель ѕѣло. глютже нѣціи, ꙗко въсхотѣ нѣкогда сътворити изрѣдно нѣкоую вѣщь въ свое царствіи. юже несъ творивь инь царь никогда, си рѣчь, ѿсего да покажеть ꙗко мнѡгаа имѣніа оуже имать. еже сътворити храмино ѿкрусталь камень. И рекоше емо нѣціи философи. аще би сътвориль царо едино дѣло егоже ти покаже. то осталоби ти и име добро по тебѣ, ичтнѣишіи боудеши наче въсѣх цареи земльных. и ктомо инь царь не би обрѣстисе могль еже постигноти тѣ въсемь дѣлѣ. Глеть царь кънимь. что е вѣщь еже глете философи. Глють ему ѡны. рѡдь обрѣтаетсе въ ерлимѣ именоуемы еврее. прочее ѡны царо, имѣахо нѣкоего мѡусеа имене, въ мѣсто оучителꙗ имь и цра въ древных врѣмень. иматже ѿтолѣ тысоуща и ѡсмь съто лѣть доселе. мѡуси же онь рекомыи, прѣдасть имь петь кніги. ꙗкоже глють ѡны. и пръво наричють врисідь; рекше бытіе. повѣствует же та кніга како бысть испръва члкъ, и мирь въсь. второюже глють елидімодь. рекше исходь. и повѣствуеть кніга она, како изыдоше ѡны еврее изь египта. третіюже глють оудіекра, рекше левитіко. еже сказоуеть осщенствѣ. четвръто жена-

живыи црꙋ въвѣкы. съ рѡдь е ꙁѣло мнѡго завистливь. и ѿмнѡгыє зависты, нехотеть послати ихъ кънѧ. и инопакы. видѣше те мѡлещасе имь. исего ради ищоуть вещьше оставити имь что. нъ посли кънии писаніа оустрашающаа ихь. и посилѣ и не хотещи тѣмь, послють ихь кънамь. авіє пакы пишеть царь кънимь сице. Птоломеи великыи царь въсточныи изападныи. къвамь мѡvсеа прока оученикѡ, рекомы евреє. глю вамь радоватисе, мнѣхъ оубо ꙗко рабы мои єсте истинны ивѣрны, сего ради надѣесе писахь къвамь. невѣдыи ꙗко завистливь изль рѡдь єсте игрьдѣливь. ѿбаче нетворитеме єже разгнѣвати мисе заню. тако ми силꙋ великы бѡговь. аще не послюете ми кнігы ваше въскорѣ, брань великꙋ сътворꙋ навы. и градь вашь ѿгнюе сьжегꙋ. важе въсѣ помьче положꙋ. тьчію съмотрите сътворити пол'зное вамь. Да ꙗко видшвше оубо евреє царево посланіе прещеніемь страшеще. авіе и нехотеще послаше ꙗ. Царже ꙗко видѣ кнігы радостнь бывь. ѿбаче еврейскаа бѣхꙋ и писаніа и словеса. и о семь ть'чію съмышлꙗє бѣ' царь что сътворить. Глють емꙋ философы. повели царꙋ да послють намь и оучителюе ѿнихь єже изтльковати кнігы наеллинскыи езыкь. да разоумѣемь что глють сіє кнігы. Таже пакы посилаеть царь инаа писаніа имоущє сице. Птоломеи великыи царь въ

стокꙋ и̑ за́падꙋ. ва́мь оу̑ченикѡ̑ прⷪ҇рка мѡѷсе́а, глаѥ́мы є̑вре́є гл҃ю радова́тисе. ѻ̑бо́щникь кра́снь затво́рень. и̑ и̑сточникъ стоу̑де́нь покръве́нь. коѥ̀ по́л'зꙋ и̑мѣ́ють ѡ̑бои, си́це и̑ кни́гы и̑́хже посла́сте мнѣ̂. ꙗ̑ко затво́рени и̑съ кръве́ни и̑мѣ́ю ꙗ̑́. нъ а̑́ще хо́щете съвръше́ннѣ до́брѡ̀ сътвори́ти. посли́те на чл҃кы протльковати и̑́хь. ѡ̑бачѥ зна́ати и̑мь ѡ̑ба є̑зы̑ка̑. и̑ сказова́ти є̑вре́искы̏. а̑́зже и̑зберꙋ̑ свои чл҃кь є̑ллинѡ̑ соу̑щѥ прѣписова́ти та̏. Сътвори́те оу̑бо добро̀ сї́є съвршеннѣ. ꙗ̑ко да прї́имете дарова́нї́є є̑́же ѡ̑бѣщахъ вамь, и̑зра́дствоу̑и́те. Є̑вре́є же то́гда и̑нехо́теще. посила̀ють се́дмьдесе́ть ѻ̑у̑чи́тель̏, и̑зтлькова́ти кни́гы ѡ̑́ны. Ца́р же ꙗ̑ко ви́дѣвьи́хь, ра́достї́ю прї́е́тьи́хъ и̑ почѣ́ть. та́жє постави̑е́ть и̑́хь кь се́дмьде́ть келї́є. сто̀ и̑ четы̑ридесеть оу̑чнтель. подва̀ въкоє́нждо келї́и, є̑ди́ного є̑вре́нна а̑ дрꙋ̑гаго є̑лли́на. и̑ чове́лѣкь дава́ти и̑мь ца́скыє сънѣ́ды. и̑ порꙋчи́вь, є̑ди́нь дроу̑гаго оу̑чи́телї́є невидѣ́ти, доне́лиже и̑зта ь̀кꙋють и̑ прѣпи́шꙋ̑ всѐ кни́гы. Сътвори́вше оу̑бо та́мо врѣ́ме до́во́лно. до́ндеже прѣписа́вше на є̑лли́нскы̏ є̑зы̑кь. є̑ди́нь дроу̑гаго неоу̑зрѣ́вь ни́же побесѣ́довавь. и̑ бл҃говолєнї́ємь бж҃їємь кни́гы въсѐ, є̑ди́на ѿдроу̑гї́є неразьи́ствова́ше. нъ въса̀ вы̑ше съгла́сна. Тогда да́сть и̑мь ца́рь мнѡ̑гы да́ры и̑дарова́нїа. и̑ та́ко ѿпоу̑сти́вь и̑́хь па̀кы поити въсвоа̀, ре́кше въ і̑ерлнмь.

III. ОБРАЗЦИ ОТЪ НОВА-ТА КИРИЛИЦА.

I. Изъ острожска-та Библія, що е напечатана въ XVI-ый векъ *)

Лук. гл. II. (20—21)

Възвратишася пастыріе, славяще и хвалѧще ба о всѣхъ иже слышаша и видѣша, якоже глано бысть к нимъ. И єгда исполнишася осмь днїи, да обрѣжꙋтъ єго, и нарекоша имѧ ємꙋ іс, нареченное аггеломь прежде даже не зачатсѧ въ чревѣ.

Тамъ. — 25 — 32.

Бѣ члкъ въ ієрлимѣ, ємꙋже имѧ симеонъ, и члкъ сеи праведенъ и благочестивъ, чая оутѣхы илевы, и дхъ бѣ стъ в немъ. и бѣ ємꙋ ѡбѣщанно дхомъ стымъ, невидѣти смрти, преже даже не видитъ ха гна. И прїиде дхомъ в црковь. И єгда введоста родителѧ отроча іса, сътворити има по обычаю законномꙋ ѡ немъ. и той прїємъ єго на рꙋкꙋ свою и благви ба, и рече. нинѣ ѿпꙋщаєши раба твоєго вдко, по глꙋ твоємꙋ с миромъ. яко видѣстѣ очи мои спсенїе твое, єже єси оуготовалъ пред лицемъ всѣхъ людїи. свѣтъ въ ѿткровенїе языкомъ, и славꙋ людїи твоихъ іилѧ.

---

*) Пълна библія староблъгарскый езыкъ напечатана была въ Россія първый пѫть въ градъ Острогъ, на Волына, въ 1581 год.

2. Изъ Московска-та Библія, що е напечатана въ XVII-ыя вѣкъ *)

Лук. гл. II. 20—21.

Возвратишѧсѧ пастырїє, славѧщє и хвалѧщє Бг҃а ѡ всѣхъ ꙗже слышаша и видѣша, ꙗкоже гл҃а-
но бысть къ нимъ. И єгда исполнишасѧ осмь дней,
да ѡбрѣжꙋтъ єго, и нарекошѧ имѧ ємꙋ Іис҃ъ,
нареченноє аг҃гломъ прежде даже не зачатсѧ во чревѣ.

Тамъ 25—32.

Бѣ чл҃въ во Ієрлимѣ, ємꙋже имѧ Сумеѡнъ, и
чл҃къ сей праведенъ и бл҃гочестивъ, чаѧ ꙋтѣхи Ізла-
ева, и Дх҃ъ бѣ ст҃ъ в немъ. и бѣ ємꙋ ѡбѣщанно
Дх҃омъ ст҃ымъ, не видѣти смерти, прежде даже не ви-
дитъ Хрта Гд҃нѧ. И прїиде дх҃омъ въ црк҃овь. И єгда
введоста родителѧ отроча Іис҃а, сотворити има по
обычаю законномꙋ ѡ немъ. и той прїємъ єго на рꙋ-
кꙋ свою, и бл҃гослови Бг҃а, и рече: нынѣ ѿпꙋщаєши
раба твоєго влдко, по глаголꙋ твоємꙋ съ миромъ. ꙗкѡ
видѣстѣ очи мои сп҃сенїє твоє, єже єси ꙋготовалъ
предъ лицемъ всѣхъ людїй. свѣтъ во ѿкровенїє ꙗзы-
кѡмъ, и славꙋ людей твоихъ Ізл҃ѧ.

3. Изъ най-нова-та Библія, що е напечатана въ XIX-ыя вѣкъ.

Еванг. Лук. II. 20—21.

Возвратишасѧ пастырїє, славѧщє и хвалѧщє Бг҃а
ѡ всѣхъ, ꙗже слышаша и видѣша, ꙗкоже глаголано

---

*) Пълна Библія напечатана въ Москва първый пѫть въ 1663 год. — вече въ исправенъ видъ — по начъртаніе-то на Патріарха Никона, който пріелъ за рѫководство грьцкѫ-та и Острожскѫ-тѫ Библіи.

бы́сть к ни́мъ. И҆ є҆гда̀ и҆спо́лнишасѧ о҆́смь дні́й, да ѡ҆брѣ́жꙋтъ є҆го, и҆ нарєко́ша и҆́мѧ є҆мꙋ̀ Ї҆и҃съ, нарєче́нноє а҆́гг҃ломъ пре́ждє да́жє нє зача́тсѧ во чре́вѣ.

Та́мъ — 25—32.

Бѣ̀ чл҃вѣ́къ во Ї҆ерⷭ҇лимѣ є҆мꙋ́жє и҆́мѧ Сѷмєѡ́нъ, и҆ человѣ́къ се́й пра́вєдєнъ и҆благочєсти́въ, ча́ѧ ᲂу҆тѣ́хи Ї҆и҃лєвы, и҆ Дх҃ъ бѣ̀ ст҃ъ въ нє́мъ: и҆ бѣ̀ є҆мꙋ̀ ѡ҆бѣщáнно Дх҃омъ ст҃ы́мъ, нє ви́дѣти смє́рти, пре́ждє да́жє нє ви́дитъ Хрⷭ҇та Гдⷭ҇нѧ. И҆ прїи́дє дх҃омъ вцрковь; и҆ є҆гда̀ввєдо́ста роди́тєлѧ о҆́трочà Ї҆и҃са, сотвори́ти и҆́ма по о҆бы́чаю зако́нномꙋ ѡ҆ нє́мъ, и҆ то́й прїє́мъ ҆го на рꙋ́кꙋ своє́ю, и҆ благословѝ Бг҃а, и҆ рєчѐ: Ны́нѣ ѿтпꙋща́єши раба̀ твоєго́, Вл҃ко, по глаго́лꙋ твоємꙋ, съ ми́ромъ. Ꙗ҆́кѡ ви́дѣстѣ о҆́чи мо́и спасе́нїє твоѐ єжє є҆сѝ ᲂу҆гото́валъ пред лицє́мъ всѣ́хъ люде́й: свѣ́тъ во ѿкровє́нїє ꙗ҆зы́кѡмъ и҆ сла́вꙋ люде́й: твои́хъ Ї҆и҃лѧ.

Матѳ. гл. XI. 1.

Глаго́лашє жє ко ᲂу҆чєникѡ́мъ свои́мъ: чл҃вѣ́къ нѣ́кїй бѣ̀ бога́тъ, ꙗ҆́жє и҆мѧ́шє приста́вника; и҆ то́й ѡ҆клєвєта́нъ бы́сть къ нємꙋ̀, ꙗ҆́кѡ расточа́єтъ и҆мѣ́нїѧ є҆гѡ̀. И҆ пригласи́въ є҆го̀ рєчѐ є҆мꙋ̀: что̀ сѐ слы́шꙋ ѡ҆ тєбѣ̀; возда́ждь ѿвѣ́тъ ѡ҆ приставлє́нїи домо́внѣмъ: нє возмо́жєши бо ктомꙋ̀ до́мꙋ стро́ити. Рєчѐ жє въ сєбѣ̀, приста́вникъ до́мꙋ: что̀ сотворю̀, ꙗ҆́кѡ гдⷭ҇ь мо́й ѿє́млєтъ строє́нїє до́мꙋ ѿ мєнѐ; копа́ти нє могꙋ, проси́ти сты́жꙋсѧ. Разꙋмѣ́хъ что̀ сотворю̀: да є҆гда̀ ѿста́влєнъ бꙋ́дꙋ ѿ строє́нїѧ до́мꙋ, прїи́мꙋтъ мѧ въ до́мы

своѧ̀. И҆ призва́въ є҆ди́наго кого́ждо ѿ должнѝкъ гдⷭ҇и́на своегѡ̀, глаго́лаше пе́рвомꙋ: коли́цѣмъ до́лженъ є҆сѝ гдⷭ҇и́нꙋ моемꙋ̀; О҆́нъ же речѐ: сто̀ мѣ́ръ ма́сла. и҆ речѐ є҆мꙋ̀: прїимѝ писа́нїе твоѐ, и҆ сѣ́дъ ско́ро напишѝ пѧтьдесѧ́тъ. Пото́мъ же речѐ дрꙋго́мꙋ: ты̀ же коли́цѣмъ до́лженъ є҆сѝ: о҆́нъ же речѐ: сто̀ мѣ́ръ пшени́цы. и҆ глаго́ла є҆мꙋ̀ прїимѝ писа́нїе твоѐ, и҆ напишѝ о҆смьдесѧ́тъ. И҆ похвалѝ гдⷭ҇ь до́мꙋ строи́телѧ непра́веднаго, ꙗ҆́кѡ мꙋ́дрѣ сотворѝ, ꙗ҆́кѡ сы҄нове вѣ́ка сегѡ̀ мꙋдрѣ́йши па́че сы҄нѡвъ свѣ́та в' ро́дѣ своемъ сꙋ́ть. И҆ а҆́зъ ва́мъ глаго́лю: сотвори́те себѣ̀ дрꙋ́ги ѿ мамѡ́ны непра́вды да, є҆гда̀ ѡ҆скꙋдѣ́ете, прїи́мꙋтъ вы̀ въ вѣ́чныѧ кро́вы.

Вѣ́рный въ ма́лѣ, и҆ во мно́зѣ вѣ́ренъ є҆́сть и҆ непра́ведный въ ма́лѣ, и҆ во мно́зѣ непра́веденъ є҆́сть. А҆́ще ᲂу҆̓бѡ въ непра́веднѣмъ и҆мѣ́нїи вѣ́рни не бы́сте, во и҆́стиннѣмъ кто̀ ва́мъ вѣ́рꙋ и҆́метъ; И҆ а҆́ще въ чꙋже́мъ вѣ́рны не бы́сте, ва́ше кто̀ ва́мъ да́стъ; Никі́й же ра́бъ мо́жетъ двѣма̀ гдⷭ҇и́нома рабо́тати: и҆́бо и҆лѝ є҆ди́наго возненави́дитъ, а҆ дрꙋга́го возлю́битъ: и҆лѝ є҆ди́нагѡ де́ржитсѧ, ѡ҆ дрꙋзѣ́мъ же нерадѣ́ти на́чнетъ: не мо́жете Бг҃ꙋ рабо́тати и҆ мамѡ́нѣ. Слы́шахꙋ же сїѧ̀ всѧ̀ и҆ Фарїсе́е сребролю́бцы сꙋ́ще, рꙋга́хꙋсѧ є҆мꙋ̀.

Чл҃вѣ́къ же нѣ́кїй бѣ̀ бога́тъ, и҆ ѡ҆блача́шесѧ въ порфѵ́рꙋ и҆ вѷссо́нъ, веселѧ́сѧ на всѧ̀ дни̑ свѣ́тлѡ. Ни́щъ же бѣ̀ нѣ́кто и҆́менемъ Ла́заръ, и҆́же лежа́ше предъ вра́ты є҆гѡ̀ гно́енъ. И҆ жела́ше насы́титисѧ ѿ крꙋпи́цъ па́дающихъ ѿ трапе́зы бога́тагѡ: и҆́бо и҆ псѝ

приходѧщеї ѡ҆близахꙋ гнойи егѡ̀. Бысть же оумрѣти нищемꙋ, и несенꙋ быти Ангелы на лоно Авраамле: оумре же и богатый, и погребиша его̀. И во адѣ возведъ очи свои, сый въ мꙋкахъ, оузрѣ Авраама издалеча, и Лазара на лонѣ егѡ̀: И той возгласъ, рече: Отче Аврааме, помилꙋй мѧ, и послѝ Лазара да ѡ҆мочитъ конецъ перста своегѡ̀ въ водѣ, и оустꙋдитъ ѧзыкъ мой, ѩкѡ страждꙋ во пламени семъ. Рече же Авраамъ: чадо, помѧнѝ, ѩкѡ воспрїѧлъ еси благаѧ твоѧ въ животѣ твоемъ, и Лазарь, такожде ѕлаѧ: нынѣ же здѣ оутѣшаетсѧ, ты же страждеши. И надъ всѣми сими междꙋ нами и вами пропасть велика оутвердисѧ, ѩкѡ да хотѧщїи прейтѝ ѿсюдꙋ къ вамъ, не возмогꙋтъ, ни иже ѿтꙋдꙋ къ намъ преходѧтъ. Рече же: молю тѧ оубѡ отче, да послеши его̀ въ домъ ѻ҆ц҃а̀ моегѡ̀: Имамъ бо пѧть братїй: ѩкѡ да засвидѣтельствꙋетъ имъ, да не и тїи прїидꙋтъ на мѣсто сїе мꙋченїѧ. Глагола емꙋ Авраамъ: имꙋтъ Мѡѵсеа и пророки: да послꙋшаютъ ихъ. Онъ же рече: ни, отче Аврааме: но аще кто̀ ѿ мертвыхъ идетъ въ нимъ, покаютсѧ. Рече же емꙋ аще Мѡѵсеа и пророкѡвъ не послꙋшаютъ, и аще кто̀ ѿ мертвыхъ воскреснетъ, не имꙋтъ вѣры.

Мае. гл. XI. 2—11.

Іѡаннъ слышавъ во оузилищи дѣла̀ Хр҃това, посла̀ два̀ ѿ оученикъ своихъ, речѐ емꙋ: ты ли еси грѧдый, или иного чаемъ; И ѿвѣщавъ Іис҃ъ речѐ имъ: шедше возвѣстите Іѡаннови, ѩже слышите и видите: слѣпіи прозираютъ, и хромїи ходѧтъ, прока-

же́ннїи ѡ҆чища́ютсѧ, и҆ глꙋсі́и слы́шатъ, ме́ртвїи воста́ютъ, и҆ ни́щїи бл҃говѣствꙋ́ютъ: и҆ бл҃же́нъ є҆́сть и҆́же а҆́ще не соблазни́тсѧ ѡ҆ мнѣ̀. Тѣ́мъ же и҆сходѧ́щимъ, нача́тъ І҆и҃съ глаго́лати наро́дѡмъ ѡ҆ І҆ѡа́ннѣ: чесѡ̀ и҆зыдо́сте въ пꙋсты́ню ви́дѣти; тро́сть ли вѣ́тромъ колеблемꙋ; Но чесѡ̀ и҆зыдо́сте ви́дѣти; человѣ́ка ли въ мѧ́гки ри́зы ѡ҆блече́нна; сѐ, и҆́же мѧ́гкаѧ носѧ́щїи, въ домѣ́хъ ца́рскихъ сꙋ́ть. Но чесѡ̀ и҆зыдо́сте ви́дѣти; прⷪ҇рока ли; є҆́й глаго́лю ва́мъ, и҆ ли́шше проро́ка. Се́й бо є҆́сть, ѡ҆ не́мже є҆́сть пи́сано: сѐ а҆́зъ посыла́ю А҆́гг҃ла моего̀ пре́дъ лице́мъ твои́мъ, и҆́же ᲂу҆гото́витъ пꙋ́ть тво́й пре́дъ тобо́ю. А҆ми́нь глаго́лю ва́мъ, не воста̀ въ рожде́нныхъ жена́ми бо́лїй І҆ѡа́нна кр҇ти́телѧ: мні́и же во цр҇твїи нб҇нѣмъ бо́лїй є҆гѡ̀ є҆́сть

Тамъ XIII 2—39.

На Мѡѷсе́овѣ сѣда́лищи сѣдо́ша кни́жницы и҆ фарїсе́е. Всѧ̑ ᲂу҆̀бѡ є҆ли̑ка а҆́ще рекꙋ́тъ ва́мъ блю́сти, соблюда́йте и҆ твори́те: по дѣлѡ́мъ же и҆́хъ не твори́те, глаго́лютъ бо, и҆ не творѧ́тъ. Свѧзꙋ́ютъ бо времена̀ тѧ́жка и҆ бѣ́днѣ носи́ма, и҆ возлага́ютъ на плещы̀ чл҃вѣ́ческа: пе́рстомъ же свои́мъ не хотѧ́тъ дви́гнꙋти и҆́хъ. Всѧ же дѣла̑ своѧ творѧ́тъ, да ви́дими бꙋ́дꙋтъ чл҃вѣ́ки: разширѧ́ютъ же храни́лища своѧ, и҆ велича́ютъ воскри̑лїѧ ри́зъ свои́хъ. Лю́бѧтъ же преждевозлега̑нїѧ на ве́черѧхъ, и҆ преждесѣда̑нїѧ на со́нмищахъ, и цѣлова̑нїѧ на то́ржищахъ, и зва́тисѧ ᲂу҆чт҃лю, ᲂу҆чт҃лю. Вы́ же не нарица́йтесѧ ᲂу҆чи́тели: є҆ди́нъ бо є҆́сть ва́шъ Ѹ҆чи́тель, Хрⷭ҇то́съ:

всѝ же вы̀ бра́тїѧ є҆стѐ. И҆ ѻ҆ц҃а̀ не зови́те себѣ̀ на земли̑: є҆ди́нъ бо є҆́сть Ѻ҆ц҃ъ ва́шъ, и҆̀же на нб҃се́хъ. Ни́жѐ на-рица́йтесѧ наста́вницы: є҆ди́нъ бо є҆́сть Наста́вникъ ва̀шъ Хрⷭ҇то́съ. Бо́лїй же въ ва́съ, да бꙋ́детъ ва́мъ слꙋ-га̀. И҆́же бо вознесе́тсѧ, смири́тсѧ: и҆ смирѧ́ѧйсѧ, во-знесе́тсѧ.

Го́ре ва́мъ, книжницы и҆ фарїсе́є, ꙗ҆́кѡ затворѧ́ете црⷭ҇твїе нбⷭ҇ное пре́дъ человѣ́ки: вы̀ бо не вхо́дите, ни входѧ́щихъ ѡ҆ставлѧ́ете вни́ти. Го́ре ва́мъ, книжницы и҆ фарїсе́є, лицемѣ́ри, ꙗ҆́кѡ снѣда́ете до́мы вдови́цъ, и҆ вино́ю дале́че моли́твы творѧ́ще: сегѡ̀ ра́ди ли́шшее прїи́мете ѡ҆сꙋжде́нїе. Го́ре ва́мъ, книжницы и҆ фарїсе́є, лицемѣ́ри, ꙗ҆́кѡ прехо́дите мо́ре и҆ сꙋ́шꙋ, сотвори́ти є҆ди́наго прише́лца, и҆ є҆гда̀ бꙋ́детъ, твори́тѐ є҆гѡ̀ сы́на гее́нны сꙋгꙋбѣ́йша ва́съ. Го́ре ва́мъ, вожди̑ слѣпі́и, глꙋ́шїи, и҆̀же а҆́ще кленетсѧ цр҃кові́ю, ничесо́же є҆́стъ: а҆ и҆̀же кленетсѧ зла́томъ цр҃ко́вымъ до́лженъ є҆́сть. Бꙋ́їи и҆ слѣпі́и, что́ бо бо́лѣе є҆́сть, зла́то ли, и҆ли̑ цр҃ковь ст҃ѧ́щаѧ зла́то; И҆ и҆̀же а҆́ще кленетсѧ ѻ҆лтаре́мъ, ниче-со́же є҆́сть: а҆ и҆̀же кленетсѧ да́ромъ и҆̀же верхꙋ̀ є҆гѡ̀, до́лженъ є҆́сть. Бꙋ́їи и҆ слѣпі́и, что́ бо бо́лѣе, да́ръ ли, и҆ли̑ ѻ҆лта́рь, ст҃ѧ́й да́ръ; И҆́же ѹ҆̀бѡ кленетсѧ ѻ҆лтаре́мъ кленетсѧ и҆́мъ, и҆ сꙋ́щимъ верхꙋ̀ є҆гѡ̀: и҆ и҆̀же кленетсѧ це́рковїю, кленетсѧ є҆́ю, и҆ живꙋ́щимъ въ не́й: и҆ кле-ны́йсѧ нб҃се́мъ, кленетсѧ престо́ломъ Бж҃їимъ и҆ сѣ-дѧ́щимъ на не́мъ.

Го́ре ва́мъ, книжницы и҆ фарїсе́є, лицемѣ́ри, ꙗ҆кѡ ѡ҆десѧ́тствꙋете мѧ́твꙋ, и҆ ко́прь, и҆ кѵ́мїнъ, и҆ ѡ҆ста́ви-

сте вѧ́щшаѧ зако́на, сꙋ́дъ и҆ ми́лость и҆ вѣ́рꙋ: сїѧ̑ же подоба́ше твори́ти, и҆ ѻ҆́нѣхъ не ѡ҆ставлѧ́ти. Вожди̑ слѣпі́и, ѿцѣжда́ющїи комары̀, вельблꙋ́ды же пожира́юще. Го́ре ва́мъ, кни́жницы и҆ фарїсе́е, лицемѣ́ри, ꙗ҆́кѡ ѡ҆чища́ете внѣ́шнее сткла́ницы и҆ блю́да, внꙋтрьꙋ́дꙋ же сꙋ́ть по́лни хище́нїѧ и҆ непра́вды. Фарїсе́е слѣпы́й, ѡ҆чи́сти пре́жде внꙋ́треннее сткла́ницы и҆ блю́да, да бꙋ́детъ и҆ внѣ́шнее и҆́хъ чи́сто. Го́ре ва́мъ, кни́жницы и҆ фарїсе́е, лицемѣ́ри, ꙗ҆́кѡ подо́битесѧ гробѡ́мъ пова́пленымъ, и҆̀же внѣ́ꙋдꙋ ᲂу҆́бѡ ꙗ҆влѧ́ютсѧ кра́сни, внꙋтрьꙋ́дꙋ же по́лни сꙋ́ть косте́й ме́ртвыхъ и҆ всѧ́кїѧ нечистоты̀. Та́кѡ и҆ вы̀, внѣ́ꙋдꙋ ᲂу҆́бѡ ꙗ҆влѧ́етесѧ человѣ́кѡмъ пра́ведни, внꙋтрьꙋ́дꙋ же є҆стѐ по́лни лицемѣ́рїѧ и҆ беззако́нїѧ.

Го́ре ва́мъ, кни́жницы и҆ фарїсе́е, лицемѣ́ри, ꙗ҆́кѡ зи́ждете гро́бы проро́ческїѧ, и҆ кра́сите ра̑ки пра́ведныхъ, и҆ глаго́лете, а҆́ще бы́хомъ бы́ли во дни̑ ѻ҆тє́цъ на́шихъ, не бы́хомъ ᲂу҆́бѡ ѻ҆́бщницы и҆̀мъ бы́ли въ кро́ви прⷪ҇рѡ́къ. Тѣ́мже са́ми свидѣ́тельствꙋете себѣ̀, ꙗ҆́кѡ сы́нове є҆стѐ и҆зби́вшихъ прⷪ҇ро́ки. И҆ вы̀ и҆спо́лните мѣ́рꙋ ѻ҆тє́цъ ва́шихъ. Ѕмі̑ѧ порожде́нїѧ є҆хі́днова, ка́кѡ ᲂу҆бѣжи́те ѿ сꙋда̀ ѻ҆гнѧ̀ гее́нскагѡ; Сегѡ̀ ра́ди сѐ а҆́зъ послю̀ къ ва́мъ проро́ки и҆ премꙋ́дры и҆ кни́жники: и҆ ѿ ни́хъ ᲂу҆бїе́те и҆ ра́спнете, и҆ ѿ ни́хъ бїе́те на со́нмищахъ ва́шихъ, и҆ и҆жене́те ѿ гра́да во гра́дъ, ꙗ҆́ко да прїи́детъ на вы̀ всѧ́ка кро́вь пра́ведна, пролива́емаѧ на земли̑, ѿ кро́ве а҆́вела пра́веднагѡ, до кро́ве Заха́рїи сы́на Вара́хїина, є҆го́же ᲂу҆би́сте междꙋ̀ цр҃ко-

вїю и҆ ѻ҆лтаре́мъ. А҆ми́нь глаго́лю ва́мъ, ꙗ҆́кѡ прїи́дꙋтъ всѧ̑ сїѧ̑ на ро́дъ се́й. І҆ерⷭ҇ли́ме, І҆ерⷭ҇ли́ме, и҆збі́вый проро́ки и҆ ка́менїемъ побива́ѧй посла́нныѧ къ тебѣ̀, ко́ль кра́ты восхотѣ́хъ собра́ти ча̑да твоѧ̑ ꙗ҆́коже собира́етъ ко́кошь птенцы̑ своѧ̑ под̾ крилѣ̀, и҆ не восхотѣ́сте; Сѐ ѡ҆ставлѧ́етсѧ ва́мъ, до́мъ ва́шъ пꙋ́стъ. Глаго́лю бо ва́мъ, ꙗ҆́кѡ не и҆́мате менѐ ви́дѣти ѿсе́лѣ, до́ндеже рече́те: блгⷭ҇ве́нъ грѧды́й во и҆́мѧ Гдⷭ҇не.

Дѣян. Апостолс. IX. 1—15.

Са́ѵлъ же є҆щѐ дыха́ѧ прещє́нїемъ и҆ ѹ҆бі́йствомъ на ѹ҆чн҃ки̑ Гдⷭ҇ни, пристꙋ́пль ко а҆рхїере́ю и҆спроси̑ ѿ негѡ̀ посла̑нїѧ въ Дама́скъ къ собо́рищемъ, ꙗ҆́кѡ да а҆́ще нѣ́кїѧ ѡ҆брѧ́щетъ тогѡ̀ пꙋтѝ сꙋ́щыѧ, мꙋ́жы же и҆ же́ны, свѧ́заны приведе́тъ во І҆ерⷭ҇ли́мъ.

Внегда̀ же и҆тѝ, бы́сть є҆мꙋ̀ прибли́житисѧ въ Дама́скꙋ, и҆ внеза́пꙋ ѡ҆блиста̀ є҆го̀ свѣ́тъ ѿ нбⷭ҇ѐ: и҆ па́дъ на зе́млю, слы́ша гла́съ глаго́лющъ є҆мꙋ̀: Са́ѵле, Са́ѵле, что̀ мѧ̀ го́ниши; Рече́ же, кто̀ є҆сѝ Гдⷭ҇и; Гдⷭ҇ь же рече́: а҆́зъ є҆́смь І҆и҃съ, є҆го́же ты̀ го́ниши: же́стоко ти є҆́сть проти́вꙋ ро́жнꙋ пра́ти. Тре́пеща же и҆ ѹ҆жаса́сѧ, глаго́ла! Гдⷭ҇и, что̀ мѧ̀ хо́щеши твори́ти; и҆ Гдⷭ҇ь рече́ къ немꙋ̀! воста́ни и҆ вни́ди во гра́дъ и҆ рече́тсѧ ти, что̀ ти подоба́етъ твори́ти. Мꙋ́жїе же и҆дꙋ́щїи съ ни́мъ стоѧ́хꙋ чꙋдѧ́щесѧ, гла́съ ѹ҆́бѡ слы́шаще, но никого́же ви́дѧще.

Воста́же Са́ѵлъ ѿ землѝ! и҆ ѿве́рстыма ѻ҆́чима свои́ма ни є҆ди́нагѡ ви́дѧше, ведꙋ́ще же є҆го̀ за рꙋ́кꙋ введо́ша

въ Дамаскъ. И бѣ дни три не видя, и ни ядѣ, ниже піяше. Бѣ же нѣкто оученикъ въ Дамасцѣ, именемъ Ананія, и рече къ нему Гдь въ видѣніи: Ананіе, онъ же рече, се азъ Гди. Гдь же къ нему: воставъ пойди на стогну, нарицаемую правую, и взыщи въ дому Іудовѣ Савла именемъ, Тарсянина, се бо молится. И видѣ въ видѣніи мужа, именемъ Ананію, вшедша и возложша нань руку, яко да прозритъ. Отвѣща же Ананія, Гди, слышахъ ѿ многихъ ѿ мужи семъ, колика зла сотвори стымъ твоимъ во Іерлимѣ; и здѣ имать власть ѿ архіерей, связати вся нарицающыя имя твое. Рече же къ нему Гдь: иди, яко сосудъ избранъ ми есть сей: пронести имя мое предъ языки и цари, и сынми Іилевыми.

Тамъ XVII. 15—32.

Провождающіи Павла, ведоша его даже до Аѳинъ; и пріемше заповѣдь къ Силѣ и Тімоѳею, да яко скорѣе пріидутъ к нему, изыдоша. Во Аѳинѣхъ же ждущу ихъ Павлу, раздражашеся духъ его въ немъ, зрящемъ идолъ полнъ сущъ градъ. Стязашеся же оубо на сонмищи со Іудеи и съ честивыми, и на торжищи по вся дни съ приключающимися.

Нѣцыи же ѿ епікуръ и ѿ стоікъ філософъ стязахуся съ нимъ: и нѣцыи глаху, что оубо хощетъ суесловивый сей глаголати; инін же, чуждихъ богѡвъ мнится проповѣдникъ быти: яко Іиса и воскресеніе благовѣствоваше имъ, Поемше же его, ведо-

ша на Ареопа́гъ, глаго́люще мо́жемъ ли разꙋмѣ́ти, что̀ но́вое сїѐ глаго́лемое тобо́ю оучє́нїе: стра̀нна бо нѣ́каѧ влага́еши во оу́шеса̀ на̑ша: хо́щемъ оу́бѡ разꙋмѣ́ти, что̀ хотѧ́тъ сїѧ̀ бы́ти. Аѳинє́и же всѝ и҆ приходѧ́щїи стра́ннїи. ни во что́же и҆но оупражнѧ́хꙋсѧ, ра́звѣ глаго́лати что̀ и҆лѝ слы́шати но́вое.

Ста́въ же Па́вєлъ посредѣ̀ Ареопа́га, речѐ: мꙋ́жїе Аѳинє́йстїи. по всемꙋ̀ зрю̀ вы̀ а҆́ки благочести́выѧ. Проходѧ̀ бо и҆ соглѧдáѧ чествова̑нїѧ ва̑ша, ѡ҆брѣто́хъ и҆ ка́пище, на нє́мже бѣ̀ напи́сано, невѣ́домомꙋ Бг҃ꙋ. Є҆гѡ́же оу́бѡ не вѣ́дꙋще (благолѣ́пнѣ) чтє́те, сего̀ а҆́зъ проповѣ́дꙋю ва́мъ. Бг҃ъ сотвори́вый мі́ръ и҆ всѧ̑, ꙗ҆̀же въ нє́мъ, сє́й нб҃сѐ и҆ землѝ Гдⷭь сы́й, не въ рꙋкотворє́ныхъ хра́мѣхъ живе́тъ, не ѿ рꙋ́къ чл҃вѣ́ческихъ оу҆гождє́нїѧ прїе́млетъ, трє́бꙋѧ что̀, са́мъ дая̀ всѣ́мъ живо́тъ и҆ дыха́нїе и҆ всѧ̑. Сотвори́лъ же є҆́сть ѿ є҆ди́ныѧ кро́ве ве́сь ꙗ҆зы́къ чл҃чь жи́ти по всемꙋ̀ лицꙋ̀ земно́мꙋ, оу҆ста́вивъ предꙋчинє́наѧ времена̀ и҆ предѣ́лы селє́нїѧ и҆́хъ, взыска́ти Гдⷭа, да понѐ ѡ҆сѧ́жꙋтъ є҆го̀ и҆ ѡ҆брѧ́щꙋтъ, ꙗ҆́кѡ не дале́че ѿ є҆ди́нагѡ коегѡ́ждо на́съ сꙋ́ща. Ѡ҆ нє́мъ бо живе́мъ и҆ дви́жемсѧ и҆ є҆смы̀: ꙗ҆́коже и҆ нѣ́цыи ѿ ва́шихъ кни́жникъ рекѡ́ша, сегѡ̀ бо и҆ ро́дъ є҆смы̀. Ро́дъ оу́бѡ сꙋ́ще Бж҃їй, не до́лжни є҆смы̀ непщева́ти подо́бно бы́ти Бж҃ество̀ зла́тꙋ, и҆лѝ сребꙋ̀, и҆лѝ ка́менїю хꙋдо́жнѣ начерта́нꙋ и҆ смышлє́нїю человѣ́чꙋ. Лѣ̑та оу́бѡ невѣ́дѣнїѧ презира́ѧ Бг҃ъ, ны́нѣ повелѣва́етъ человѣ́кѡмъ всѣ́мъ всю́дꙋ пока́ѧтисѧ: занѐ оу҆ста́вилъ є҆́сть де́нь въ ѻ҆́нь же хо́щетъ сꙋди́ти вселє́ннѣй

въ пра́вдѣ, ѿ мꙋ́жѣ ѐгоже предꙋста́ви, вѣ́рꙋ пода́ѧ всѣ́мъ, воскреси́въ ѐго̀ ѿ ме́ртвыхъ.

Слы́шавше же воскресе́нїе ме́ртвыхъ, ѻ҆ві́и ѹ҆́бѡ рꙋга́хꙋсѧ: ѻ҆ві́и же рѣ́ша, да слы́шимъ тѧ̀ па́ки ѡ҆ се́мъ. И҆ та́кѡ Па́ѵелъ и҆зы́де ѿ среды̀ и҆́хъ. Нѣ́цыи же мꙋ́жїе прилѣпи́вшесѧ ѐмꙋ, вѣ́роваша: въ ни́хже бѣ̀ и҆ Дїонѵ́сїй А҆реопагі́тскїй, и҆ жена̀ и҆́менемъ Да́марь, и҆ дрꙋ́зїи съ ни́ми.

Послан. Іакова — III. 2 – 12.

А҆́ще кто̀ въ сло́вѣ не согрѣша́етъ, се́й соверше́нъ мꙋ́жъ, си́ленъ ѡ҆бꙋзда́ти и҆ всѐ тѣ́ло. Сѐ бо и҆ ко́немъ ѹ҆здꙑ̀ во ѹ҆ста̀ влага́емъ, да повинꙋ́ютсѧ на́мъ, и҆ всѐ тѣ́ло и҆́хъ ѡ҆браща́емъ. Сѐ и҆ кораблѝ вели́цы сꙋ́ще, и҆ ѿ жесто́кихъ вѣ́трѡвъ затача́еми, ѡ҆браща́ютсѧ ма́лымъ корми́льцемъ, а҆́може стремле́нїе пра́вѧщагѡ хо́щетъ: та́кожде же и҆ ѧ҆зы́къ ма́лъ ѹ҆́дъ е҆́сть, и҆ ве́лмѝ хва́литсѧ. Сѐ ма́лъ ѻ҆́гнь, и҆ ко́ль ве́лики ве́щи сожига́етъ: и҆ ѧ҆зы́къ ѻ҆́гнь, лѣ́пота непра́вды, си́це и҆ ѧ҆зы́къ водворѧ́етсѧ во ѹ҆́дѣхъ на́шихъ, скверна̀ всѐ тѣ́ло, и҆ палѧ̀ ко́ло рожде́нїѧ на́шегѡ, и҆ ѡ҆палѧ́ѧсѧ ѿ гее́нны.

Всѧ́ко бо ѐстество̀ ѕвѣре́й же и҆ пти́цъ, га́дъ же и҆ ры́бъ, ѹ҆кроща́етсѧ и҆ ѹ҆крота́етсѧ ѐстество́мъ чл҃вѣ́ческимъ: ѧ҆зы́ка же никто́же мо́жетъ ѿ человѣ́къ ѹ҆кроти́ти, не ѹ҆держи́мо бо ѕло̀, и҆спо́лнь ꙗ҆́да смертоно́сна. Тѣ́мъ бл҃гословлѧ́емъ Бг҃а и҆ Ѻ҆ц҃а̀ и҆ тѣ́мъ клене́мъ человѣ́ки бы́вшыѧ по подо́бїю Бж҃їю. Ѿ тѣ́хже ѹ҆́стъ и҆схо́дитъ бл҃гослове́нїе и҆ кля́тва, не

подоба́етъ, бра́тїе моѧ̀ возлю́бленнаѧ, си̑мъ та́кѡ бы-
ва́ти. Є҆да́ ли и҆сто́чникъ ѿ є҆ди́нагѡ ѹ҆стїѧ̀ и҆сточа́-
етъ сла́дкое и҆ го́рькое; Є҆да̀ мо́жетъ, бра́тїе моѧ̀, смо-
ко́вница ма̑слины твори́ти, и҆лѝ вїногра́днаѧ лоза̀
смѡ́квы; Та́кожде ни є҆ди́нъ и҆сто́чникъ сла́нѹ и҆ сла́дкѹ
твори́тъ во́дѹ.

Послан. 1 къ Коринѳ. I. 18—29.

Сло́во кре́стное погиба́ющымъ, ѹ҆бѡ ю҆ро́дство
есть, а҆ спаса́емымъ на́мъ си́ла бж҃їѧ є҆́сть. Пи́сано бо
є҆́сть погѹблю̀ премѹ́дрость премѹ́дрыхъ, и҆ ра́зѹмъ
разѹ́мныхъ ѿве́ргѹ. Гдѣ̀ премѹ́дръ; гдѣ̀ кни́жникъ;
гдѣ̀ совопро́сникъ вѣ́ка сегѡ̀; не ѡ҆бѹѝ ли бг҃ъ пре-
мѹ́дрость мі́ра сегѡ̀; Поне́же бо въ премѹ́дрости
бж҃їей не разѹмѣ̀ мі́ръ премѹ́дростїю бг҃а, бл҃го-
изво́лилъ бг҃ъ бѹ́йствомъ про́повѣди спастѝ вѣ́рѹ-
ющихъ. Поне́же и҆ і҆ѹде́е зна́менїѧ про́сѧтъ, и҆ є҆́ллини
премѹ́дрости и҆́щѹтъ: мы́ же проповѣ́дѹемъ хрⷭ҇та̀
распѧ́та, і҆ѹде́емъ ѹ҆бѡ соблазнъ, є҆́ллинѡмъ же безѹ́-
мїе, самѣ́мъ же ѕва́ннымъ і҆ѹде́емъ же и҆ є҆́ллинѡмъ
хрⷭ҇та̀ бж҃їю си́лѹ и҆ бж҃їю премѹ́дрость. Занѐ бѹ́ее бж҃їе
премѹ́дрѣе человѣ́къ є҆́сть: и҆ немощно́е бж҃їе, крѣ́пчае
человѣ́къ є҆́сть.

Ви́дите бо зва́нїе ва́ше, бра́тїе, ꙗ҆́кѡ не мно́зи ли
премѹ́дри по пло́ти, не мно́зи ли си́льни, не мно́зи ли
благоро́дни: но бѹ́аѧ мі́ра и҆збра̀ бг҃ъ, да премѹ́дрыѧ
посрами́тъ: и҆ немощна̑ѧ мі́ра и҆збра̀ бг҃ъ, да посра-
ми́тъ крѣ́пкаѧ: и҆ хѹдоро́днаѧ мі́ра и҆ ѹ҆ничиже̑ннаѧ
и҆збра̀ бг҃ъ, и҆ не сѹ́щаѧ, да сѹ́щаѧ ᲂу҆праздни́тъ: ꙗ҆́кѡ
да не похва́литсѧ всѧ́ка пло́ть пред бг҃омъ.

Тамъ XIII. 1—7.

Ѧ҆́ще ѧ҆зы́ки человѣ́ческими глаго́лю и҆ а҆́гГльскими, любве́ же не и҆́мамъ, бы́хъ (ꙗ҆́кѡ) мѣ́дь звеня́щи и҆лѝ кѵ́мва́лъ звяца́ѧй. И҆ а҆́ще и҆́мамъ проро́чество, и҆ вѣ́мъ та̑йны всѧ̑ и҆ ве́сь ра́зꙋмъ, и҆ а҆́ще и҆́мамъ всю̀ вѣ́рꙋ, ꙗ҆́кѡ и҆ го́ры преставлѧ́ти, любве́ же не и҆́мамъ, ничто́же є҆́смь. И҆ а҆́ще раздамъ всѧ̑ и҆мѣ̑нїѧ моѧ̑, а҆́ще преда́мъ тѣ́ло моѐ во є҆́же сжещи̑ є҆̀, любве́ же не и҆́мамъ, ника́ѧ по́льза мѝ є҆́сть. Любы̀ долготерпи́тъ, млⷭ҇рдствꙋ́етъ: любы̀ не зави́дитъ: любы̀ не превозно́ситсѧ, не горди́тсѧ, ни безчи́нствꙋетъ, не и҆́щетъ свои́хъ си̑, не раздража́етсѧ, не мы́слитъ ѕла̀, не ра́дꙋетсѧ ѡ҆ непра́вдѣ, ра́дꙋетсѧ же ѡ҆ и҆́стинѣ. Всѧ̑ лю́битъ, всемꙋ̀ вѣ́рꙋ є҆́млетъ, всѧ̑ ᲂу҆пова́етъ, всѧ̑ терпи́тъ. Любы̀ никол́иже ѿпа́даетъ.

Послан. къ Колосс. III. 18—25.

Жены̀ повинꙋ́йтесѧ свои̑мъ мꙋжє́мъ, ꙗ҆́коже подоба́етъ, ѡ҆ Гдⷭ҇ѣ. Мꙋ́жїе, люби́те жены̀ ва̑шѧ, и҆ не ѡ҆горча́йтесѧ къ ни̑мъ. Ча́да, послꙋ́шайте роди́телей свои́хъ во всє́мъ: сїе́ бо ᲂу҆го́дно є҆́сть Гдⷭ҇еви. Ѻ҆тцы̀, не раздража́йте ча́дъ ва́шихъ, да не ᲂу҆ныва́ютъ. Рабѝ, послꙋ́шайте по всемꙋ̀ плотски́хъ господі̑й ва́шихъ, не пред̾ ѻ҆чи́ма то́чїю рабо́тающе ѩ҆́ки человѣкоꙋго́дницы, но въ простотѣ̀ се́рдца, боѧ́щесѧ Бга. И҆ всѧ́ко, є҆́же а҆́ще что̀ твори́те, ѿ дꙋшѝ дѣ́лайте, ꙗ҆́коже Гдⷭ҇ꙋ, а҆ не человѣ́кѡмъ, вѣ́дѧще, ꙗ҆́кѡ ѿ Гдⷭ҇а прїи́мете воздаѧ́нїе достоѧ́нїѧ: Гдⷭ҇ꙋ бо Хрⷭ҇тꙋ̀ рабо́таете. А҆ ѡ҆би́дѧй воспрїи́метъ, є҆́же ѡ҆би́де, и҆ нѣ́сть лица̀ ѡ҆би-

новénіѧ. Господїе, прáвдꙋ и̓ ѹ҆равнéнїе рабѡ́мъ подавáйте, вѣ́дѧще, ꙗ҆́кѡ и̓ вы́ и҆́мате Гдⷭ҇а на нбⷭ҇сѣ́хъ.

Послан. къ Евреемъ — I.

Многочáстнѣ и҆ многоѡбрáзнѣ дрéвле Бг҃ъ глагóлавый ѻ҆ц҃е́мъ во прорóцѣхъ, въ послѣ́докъ днíй си́хъ глагóла нáмъ въ Сн҃ѣ, є҆гóже положѝ наслѣ́дника всѣ́мъ, и҆́мже и҆ вѣ́ки сотворѝ. И҆́же сы́й сїѧ́нїе слáвы и҆ ѻ҆́бразъ ѵ҆постáси є҆гѡ̀, носѧ́ же всѧ̑ческаѧ глагóломъ си́лы своеѧ̀, собóю ѡ҆чище́нїе сотвори́въ грѣхѡ́въ нáшихъ, сѣ́де ѡ҆деснꙋ́ю престóла величе́ствїѧ на высóкихъ. Толи́кѡ лꙋ́чшїй бы́въ А҆́гг҃лѡвъ, є҆ли́кѡ преслáвнѣе пáче и҆́хъ наслѣ́дствова и҆́мѧ. Комꙋ́ бо речѐ когдà ѿ А҆́гг҃лъ: Сн҃ъ мóй є҆сѝ ты̀, а҆́зъ днéсь роди́хъ тѧ̀; и҆ пáки: а҆́зъ бꙋ́дꙋ є҆мꙋ̀ во Ѻ҆ц҃а̀ и҆ тóй бꙋ́детъ мнѣ̀ въ Сн҃а; Є҆гдá же пáки вводи́тъ перворóднаго во вселéннꙋю, глагóлетъ: И҆ да поклóнѧтсѧ є҆мꙋ̀ вси̑ А҆́гг҃ли Бж҃їи. И҆ ко А҆́гг҃лѡмъ ѹ҆́бѡ глагóлетъ: творѧ́й А҆́гг҃лы своѧ̑ дꙋ́хи и҆ слꙋги̑ своѧ̑ ѻ҆́гнь палѧ́щь: къ Сн҃ꙋ же: престóлъ твóй, Бж҃е, въ вѣ́къ вѣ́ка: жéзлъ прáвости, жéзлъ црⷭ҇твїѧ твоегѡ̀. Возлюби́лъ є҆сѝ прáвдꙋ, и҆ возненави́дѣлъ є҆сѝ беззакóнїе: сегѡ̀ рáди помáза тѧ, Бж҃е, Бг҃ъ твóй є҆лéемъ рáдости пáче причáстникъ твои́хъ. И҆ пáки: Въ начáлѣ ты̀, Гдⷭ҇и, зéмлю ѡ҆сновáлъ є҆сѝ и҆ дѣлà рꙋкꙋ̀ твоéю сꙋ́ть нб҃сà. Тà поги́бнꙋтъ, ты́ же пребывáеши: и҆ всѧ̑ ꙗ҆́коже ри́за ѡ҆бетшáютъ, и҆ ꙗ҆́кѡ ѻ҆дéждꙋ сви́еши ѧ҆̀, и҆ и҆змѣнѧ́тсѧ: ты̀ же тóйжде є҆сѝ, и҆ лѣ́та твоѧ̑ не ѡ҆скꙋдѣ́ютъ. Комꙋ̀ же ѿ А҆́гг҃лъ речѐ когдà: сѣдѝ ѡ҆-

десню̀ менѐ до́ндеже положꙋ̀ враги̑ твоѧ̑ подно́жїе но́гъ твои́хъ; Не всѝ ли сꙋ́ть слꙋже́бнїи дꙋ́си, въ слꙋже́нїе посыла́еми за хотѧ́щихъ наслѣ́довати спасе́нїе;

Тамъ — XI. 17—40.

Вѣ́рою приведѐ Ґвраа́мъ Ісаа́ка, искꙋша́емь, и҆ є҆диноро́днаго приноша́ше, ѡ҆бѣтова́нїѧ прїе́мый. Къ немꙋ́же глаго́лано бы́сть: ꙗ҆́кѡ ѿ Ісаа́цѣ нарече́тсѧ тебѣ̀ сѣ́мѧ. Помы́сливъ, ꙗ҆́кѡ и҆ и҆з̾ ме́ртвыхъ воскреси́ти си́ленъ є҆́сть Бг҃ъ, тѣ́мже того̀ и҆ въ при́тчи прїѧ́тъ. Вѣ́рою ѡ҆ грѧдꙋ́щихъ благословѝ Ісаа́къ Іа́кѡва и҆ Ґса́ѵа. Вѣ́рою Іа́кѡвъ, ᲂу҆мира́ѧ, коегѡ́ждо сн҃а Іѡ́сифова блгословѝ, и҆ поклони́сѧ на ве́рхъ жезла̀ є҆гѡ̀. Вѣ́рою Іѡ́сифъ, ᲂу҆мира́ѧ, ѡ҆ и҆схожде́нїи сынѡ́въ Ії҃левыхъ памѧ́тствова, и҆ ѡ҆ косте́хъ свои́хъ заповѣ́да.

Вѣ́рою Мѡѷсе́й, роди́всѧ, сокрове́нъ бы́сть трѝ мцы ѿ ѻ҆те́цъ свои́хъ, занѐ ви́дѣша красно̀ ѻ҆троча̀: и҆ не ᲂу҆боѧ́шасѧ повелѣ́нїѧ царе́ва. Вѣ́рою Мѡѷсе́й, вели́къ бы́въ, ѿве́ржесѧ нарица́тисѧ сн҃ъ дщере фараѡ́новы. Па́че же и҆зво́ли страда́ти съ людьми̇ Бж҃їими, не́жели и҆мѣ́ти вре́меннꙋю грѣха̀ сла́дость. Бо́лшее бога́тство вмѣни́въ Є҆гѷ́петскихъ сокро́вищъ поноше́нїе Хр҃то́во: взира́ше бо на мздовоздаѧ́нїе. Вѣ́рою ѡ҆ста́ви Є҆гѷ́петъ, не ᲂу҆боѧ́всѧ ꙗ҆́рости царе́вы; невиди́магѡ бо ꙗ҆́кѡ ви́дѧ, терпѧ́ше. Вѣ́рою сотворѝ па́схꙋ и҆ пролитїе кро́ве, да не погꙋблѧ́ѧй первороже́ннаѧ ко́снетсѧ и҆́хъ. Вѣ́рою преидо́ша чермно́е мо-

ре а҆́ки по сꙋсѣ̀ землѝ: є҆гѡ́же и҆скꙋше́нїе прїе́мше Єгѵ́птѧне и҆стопи́шасѧ. Вѣ́рою стѣ́ны І҆ерїхѡ́нскїѧ падо́ша, ѡ҆бхожде́нїемъ седми́хъ дне́й. Вѣ́рою Раа́въ блꙋдни́ца не поги́бе съ сопроти́вльшимисѧ, прїи́мши сходники съ ми́ромъ, (и҆ и҆ны́мъ пꙋте́мъ и҆зве́дши).

И҆ что̀ є҆щѐ гл҃ю, не доста́нетъ бо мѝ повѣствꙋ́ющꙋ вре́мени ѡ҆ Гедеѡ́нѣ, Вара́цѣ же и҆ Сампсѡ́нѣ, и҆ І҆еффаи, ѡ҆ Дв҃дѣ же и҆ Самꙋи́лѣ, и҆ ѡ҆ (дрꙋги́хъ) проро́цѣхъ, и҆̀же вѣ́рою побѣди́ша цр҇твїѧ, содѣ́ѧша пра́вдꙋ, полꙋчи́ша ѡ҆бѣтова̑нїѧ, загради́ша ᲂу҆ста̀ львѡ́въ ᲂу҆гаси́ша си́лꙋ ѻ҆́гненнꙋю, и҆збѣго́ша ѻ҆́стреѧ меча̀, возмого́ша ѿ не́мощи, бы́ша крѣ́пцы во бране́хъ, ѡ҆брати́ша въ бѣ́гство полкѝ чꙋжди́хъ. Прїѧ́ша жены̀ ѿ воскресе́нїѧ ме́ртвыхъ свои́хъ: и҆нї́и же и҆збїе́ни бы́ша не прїе́мше и҆збавле́нїѧ, да лꙋ́чшее воскресе́нїе ᲂу҆лꙋча́тъ. Дрꙋзі́и же рꙋга́нїемъ и҆ ра́нами и҆скꙋше́нїе прїѧ́ша, є҆щѐ же и҆ ᲂу҆́зами и҆ темни́цею. Ка́менїемъ побїе́ни бы́ша, претре́ни бы́ша, и҆скꙋше́ни бы́ша, ᲂу҆бі́йствомъ меча̀ ᲂу҆мро́ша. Проидо́ша въ ми́лотехъ и҆ въ ко́зїихъ кожахъ, лише́ни, скорбѧ́ще, ѡ҆ѕло́блени. И҆̀хже не бѣ̀ досто́инъ (ве́сь) мі́ръ, въ пꙋсты́нѧхъ скита́ющесѧ и҆ въ гора́хъ, и҆ въ верте́пахъ, и҆ в' пропа́стехъ земны́хъ. И҆ сі́и всѝ послꙋ́шествовани бы́вше вѣ́рою, не прїѧ́ша ѡ҆бѣтова́нїѧ, Бг҃ꙋ лꙋ́чшее что̀ ѡ҆ на́съ предзрѣ́вшꙋ, да не без на́съ соверше́нство прїи́мꙋтъ.

Притч. Соломон. VI. — 4 11.

Не даждь сна̀ твоима очима, нижѐ да воздремлеши твоима вѣждома: да спасешися аки серна ѿ тенетъ, и яко птица ѿ сѣти. Иди ко мравію, ѡ лѣниве, и ревнуй видѣвъ пути его̀, и буди онаго мудрѣйшій. Онъ бо, не сущу ему земледѣлцу, нижѐ нудящаго его̀ имущій, нижѐ подъ владкою сый, готовитъ вѣ жатву пищу, и многое въ лѣто творитъ уготованіе. Или иди ко пчелѣ, и увѣждь, коль дѣлателница есть, дѣланіе же коль честное творитъ: еяже труды царіе и простіи во здравіе употребляютъ, любима же есть всѣми и славна: аще силою и немощна сущи, (но) премудростію почтена произведеся.

Доколѣ, ѡ лѣниве, лежиши, когда же ѿ сна̀ востанеши; Мало убо спиши, мало же сѣдиши, малѥ же дремлеши, мало же ѡбемлеши перси рукама: потомъ же найдетъ тебѣ аки ѕолъ путникъ убожество: скудость же аки благій течецъ. Аще же не лѣнивъ будеши, пріидетъ яко источникъ жатва твоя, скудость же аки ѕлый течецъ (ѿ тебѐ) ѿбѣжитъ.

Тамъ — X — XV.

Сынъ премудръ веселитъ отца̀: сынъ же безуменъ печаль матери. Не пользуютъ сокровища беззаконныхъ: правда же избавитъ ѿ смерти. Нищета̀ мужа смиряетъ: руцѣ же мужественныхъ ѡбогащаютъ. Сынъ наказанъ премудръ будетъ: безумный же слугою употребится. Иже ходитъ

про́стѡ, хо́дитъ надѣ́жсѧ: развраща́ѧ же пꙋти̑ своѧ̑, позна́нъ бꙋ́детъ. Намиза́ѧй о̑комъ съ ле́стїю, собира́етъ мꙋже́мъ печа̑ли: ѡ҆блича́ѧй же со дерзнове́нїемъ, миротвори́тъ. Не́нависть воздвиза́етъ ра́спрю: всѣ́хъ же нелюбопри́телныхъ покрыва́етъ любо́вь. И҆́же ѿ ᲂу҆сте́нъ произно́ситъ премꙋ́дрость, жезло́мъ бїе́тъ мꙋ́жа безсерде́чна. Пꙋти̑ жи́зни храни́тъ наказа́нїе: наказа́нїемъ же не ѡ҆бличе́нный, заблꙋжда́етъ. Покрыва́ютъ враждꙋ̀ ᲂу҆стнѣ̀ пра́выѧ: и҆зносѧ́щїи же ᲂу҆кори́знꙋ, безꙋ́мнѣйшїи сꙋ́ть. Ѿ многосло́вїѧ не и҆збѣжи́ши грѣха̀: щадѧ́й же ᲂу҆стнѣ̀, разꙋ́менъ бꙋ́деши. Смѣ́хомъ безꙋ́мный твори́тъ ѕла̑ѧ: премꙋ́дрость же мꙋ́жеви ражда́етъ ра́зꙋмъ. Преходѧ́щей бꙋ́ри, нечести́вый и҆счеза́етъ: пра́ведный же, ᲂу҆клони́всѧ, спаса́етсѧ во вѣ́ки. Ꙗ҆́коже гро́здїе зеле́но вре́дъ зꙋбѡ́мъ, и҆ ды́мъ ѻ҆чи́ма: та́кѡ законопрестꙋпле́нїе творѧ́щымъ е҆̀. Стра́хъ Гд҇нь прилага́етъ дні̑: лѣ́та же нече́сти́выхъ ᲂу҆ма́лѧтсѧ. Пребыва́етъ съ пра́ведными весе́лїе: ᲂу҆пова́нїе же нечести́выхъ погиба́етъ. Ᲊу҆ста̀ пра́веднагѡ ка́плютъ премꙋ́дрость: ѧ҆зы́къ же непра́веднагѡ поги́бнетъ. Мѣ́рила льсти̑ваѧ мѐрзость пред̾ Гд҇емъ: вѣ́съ же пра́ведный прїѧ́тенъ е҆мꙋ̀. Не ᲂу҆по́льзꙋютъ и҆мѣ̑нїѧ въ де́нь ꙗ҆́рости: пра́вда же и҆зба́витъ ѿ сме́рти. Пра́вда непоро́чнагѡ и҆справлѧ́етъ пꙋти̑. нече́стїе же впа́даетъ въ непра́вдꙋ. Скончა́вшꙋсѧ мꙋ́жꙋ пра́веднꙋ, не поги́бнетъ на́де́жда: похвала̀ же нечести́выхъ

ибнетъ. Пра́ведный ѿ ло́ва оу҆бѣ́гнетъ: въ не-
е мѣ́сто предае́тсѧ нечести́вый. Во оу҆стѣ́хъ
сти́выхъ сѣ́ть гра́жданѡмъ: чꙋ́вство же пра́-
ыхъ благопоспѣ́шно. Въ благослове́нїи пра́-
ъ возвы́сится гра́дъ: оу҆сты́ же нечести́выхъ
опа́етсѧ. Жена̀ благода́тна возно́ситъ мꙋ́жꙋ
ꙋ: престо́лъ же безче́стїѧ жена̀ ненави́дѧщаѧ пра́-
. Бога́тства лѣни́вїи скꙋ́дни быва́ютъ: крѣ́пцыи
оу҆твержда́ютсѧ бога́тствомъ. Не сматрѧ́ѧй сво-
до́мꙋ, наслѣ́дитъ вѣ́тры: порабо́таетъ же бе-
ный разꙋмномꙋ. Ѿ плода̀ пра́вды дре́во жи́зни
ѧба́етъ: ѿе́млютсѧ же безвре́менно дꙋ́шы без-
нныхъ. А҆́ще пра́ведный е҆два̀ спаса́етсѧ, нече-
вый же и҆ грѣ́шный гдѣ̀ ѧ҆ви́тсѧ: Жена̀ мꙋже-
нниаѧ вѣне́цъ мꙋ́жꙋ свое́мꙋ: ꙗ҆́коже въ дре́вѣ
ь, та́кѡ мꙋ́жа погꙋблѧ́етъ жена̀ злотво́рнаѧ.
ведникъ ми́лꙋетъ дꙋ́шы скотѡ́въ свои́хъ: оу҆-
бы же нечести́выхъ неми́лостивны. Пꙋтїѐ бе-
ныхъ пра́ви пред̾ ни́ми: послꙋ́шаетъ совѣ́-
ъ мꙋ́дрый. Сꙋ́ть, и҆̀же глаго́люще оу҆ѧзвлѧ́ютъ
мечи̑: ѧ҆зы́цы же премꙋ́дрыхъ и҆сцѣлѧ́ютъ.
нъ благоразꙋ́мный послꙋшли́въ ѻ҆ц҃ꙋ: сы́нъ же
ко́рливый въ поги́бель. Въ по́хотехъ є҆́сть
къ пра́здный: рꙋ́ки же мꙋ́жественныхъ въ при-
а́нїи. Сло́весе непра́ведна ненави́дитъ пра́вед-
ъ: нечести́вый же стыди́тсѧ, и҆ не воз̾имѣ́етъ
зновенїѧ. Свѣ́тъ пра́веднымъ всегда̀: свѣ́тъ
нечести́выхъ оу҆гаса́етъ. И҆мѣ́нїе, поспѣша́емо съ
зако́нїемъ, оу҆ма́лено быва́етъ: собира́ѧй же

себѣ̀ со благочестїемъ, изобиловати бꙋ́детъ. Лꙋ́чше начинающїй помогати сердцемъ ѡ҆бѣща́ющагѡ, и҆ въ надеждꙋ ведꙋ́щагѡ. Вса́къ хи́трый твори́тъ съ ра́зꙋмомъ: безꙋ́мный же простре́тъ своѐ ѕлобꙋ̀. Ни́щетꙋ и҆ безчестїе ѿе́млетъ наказа̑нїе, храня́й же ѡ҆бличе́нїѧ, прославитсѧ. Жела̑нїѧ благочести́вых насла́ждаютъ дꙋшꙋ: дѣла̀ же нечести́выхъ дале́че ѿ ра́зꙋма. Ходѧ́й съ премꙋ́дрыми премꙋ́дръ бꙋ́детъ: ходѧ́й же съ безꙋ́мными позна́нъ бꙋ́детъ. Пра́веднїи насладѧ́тсѧ въ бога́тствѣ лѣ́та мнѡ́га: непра́веднїи же поги́бнꙋтъ вско́рѣ. Мꙋ́дрыѧ жены̀ созда́ша до́мы: безꙋ́мнаѧ же раскопа̀ рꙋка́ма свои́ма. Взы́щеши премꙋ́дрости ᲂу҆ ѕлы́хъ, и҆ не ѡ҆бра́щеши: чꙋ́вство же ᲂу҆ мꙋ́дрыхъ ᲂу҆до́бно. До́мове беззако́нныхъ тре́бꙋютъ ѡ҆чище́нїѧ: до́мове же пра́ведныхъ прїѧ́тни. До́мове нечести́выхъ и҆сче́знꙋтъ: селе́нїѧ же пра́вѡ творѧ́щихъ пребꙋ́дꙋтъ. Є҆́сть пꙋть, и҆́же мни́тсѧ человѣ́кѡмъ пра́въ бы́ти, послѣ́днѧѧ же є҆гѡ̀ прихо́дѧтъ во днѡ̀ а҆́да. Премꙋ́дръ ᲂу҆боѧ́всѧ ᲂу҆кло́нитсѧ ѿ ѕла̀: безꙋ́мный же на себѐ надѣ́ѧвсѧ смѣ́шаваетсѧ со беззако́нным. Дрꙋ́зи возненави́дѧтъ дрꙋгѡ́въ ᲂу҆бо́гихъ: дрꙋ́зи же бога́тыхъ мно́зи. Безче́стѧй ᲂу҆бѡ́гїѧ, согрѣша́етъ: ми́лꙋѧй же ни́щыѧ, бл҃же́нъ. Во всѧ́комъ пекꙋ́щемсѧ є҆́сть и҆зоби́лїе: любосла́стный же и҆ безпеча́лный в' скꙋ́дости бꙋ́детъ. Вѣне́цъ премꙋ́дрыхъ бога́тство и҆́хъ; житїе́ же безꙋ́мныхъ ѕлѡ̀. Долготерпѣли́въ мꙋ́жъ мно́гъ въ ра́зꙋмѣ: малодꙋ́шный же крѣ́пкѡ безꙋ-

ѧенъ. Гнѣвъ гꙋбитъ и҆ разꙋмныѧ: ѿвѣтъ же смиренъ ѿвращаетъ ꙗ҆́рость, а҆ сло́во же́стоко воздвизаетъ гнѣвы. Же́ртвы нечести́выхъ ме́рзость Гдеви: ѡ҆бѣты же правоходѧщихъ прїѧтны є҆мꙋ. Не возлю́битъ ненаказанный ѡ҆блича́ющихъ є҆го̀, съ мꙋдрыми же не побесѣдꙋетъ. Се́рдцꙋ веселѧщꙋсѧ, лицѐ цвѣте́тъ: въ печа́лехъ же сꙋщꙋ, сѣтꙋетъ. Лꙋчше частица ма́лаѧ со стра́хомъ Гднимъ, не́жели сокрѡвища ве́лїѧ без' боѧзни. Лꙋ́чше ѹ҆чрежде́нїе ѿ ѕе́лїй съ любо́вїю и҆ благода́тїю, не́же́ли предстаѧе́нїе тельце́въ со враждо́ю. Мꙋ́жъ ꙗ҆́рый ѹ҆строѧетъ бра́ни: долготерпѣли́вый же и҆ бꙋ́дꙋщꙋю ѹ҆тоща́етъ. Терпѣли́вый мꙋ́жъ ѹ҆гаси́тъ сꙋды̀: нечести́вый же воздвиза́етъ па́че. Пꙋтїѐ пра́здныхъ ѡ҆́стлани те́рнїемъ: мꙋ́жественныхъ же ѹ҆гла́ждени. До́мы досади́телей разорѧ́етъ Гдь: ѹ҆тверди́ же предѣ́лъ вдови́цы. Гꙋби́тъ себѐ мздои́мецъ: ненави́дѧй же дарѡ́въ прїѧ́тїѧ спасе́тсѧ. Ви́дѧщее ѻ҆́ко до́браѧ весели́тъ се́рдце, сла́ва же блага́ѧ ѹ҆тꙋчнѧ́етъ кѡ́сти.

Екклесіаста — I. 2 — 11.

Сꙋета̀ сꙋ́етствїй, речѐ Еккле́сїа́стъ: сꙋета̀ сꙋ́етствїй, всѧ́ческаѧ сꙋета̀. Ко́е и҆зоби́лїе чл҃вѣ́кꙋ во всемъ трꙋдѣ̀ є҆гѡ̀, и҆́мже трꙋди́тсѧ под' со́лнцемъ; ро́дъ прехо́дитъ, и҆ ро́дъ прихо́дитъ, а҆ землѧ̀ во вѣ́къ стои́тъ. И҆ восхо́дитъ сл҃нце, и҆ захо́дитъ сл҃нце, и҆ въ мѣ́сто своѐ влече́тсѧ: сїѐ возсїѧва́ѧ та́мѡ, и҆детъ къ ю҆́гꙋ, и҆ ѡ҆бхо́дитъ ѻ҆́крестъ: и҆́детъ дꙋ́хъ,

и҆ на кру́ги своѧ̑ ѡ҆браща́етсѧ ду́хъ. Всѧ̑ пото́цы и҆ду́тъ въ мо́ре, и҆ мо́ре нѣ́сть насыща́емо: на мѣ́сто, а҆́може пото́цы и҆ду́тъ, та́мѡ ті́и возвраща́ютсѧ и҆тѝ. Всѧ̑ словеса̀ тру́дна, не возмо́жетъ му́жъ гл҃ати: и҆ не насы́титсѧ ѻ҆́ко зрѣ́ти, ни и҆спо́лнитсѧ ᲂу҆́хо слы́шанїѧ. Что̀ бы́ло̀, то́жде є҆́сть, є҆́же бу́детъ: и҆ что̀ бы́ло̀ сотворе́ное то́жде и҆́мать сотвори́тисѧ: и҆ ничто́же но́во под̾ сл҃нцемъ. И҆́же возглаго́летъ и҆ рече́тъ: сѐ сїе̑ но́во є҆́сть, ᲂу҆жѐ бы́сть въ вѣ́цѣхъ бы́вшихъ пре́жде на́съ. Нѣ́сть па́мѧть пе́рвыхъ и҆ послѣ́днимъ бы́вшимъ не бу́детъ и҆́хъ па́мѧть съ бу́дущими напослѣ́докъ.

Тамъ — II. 4 — 11.

Возвели́чихъ творе́нїе моѐ: созда́хъ мѝ до́мы, насади́хъ мѝ вїногра́ды. Сотвори́хъ мѝ вертогра́ды и҆ насади́хъ въ ни́хъ древе́съ всѧ́кагѡ плода̀. Сотвори́хъ мѝ ку́пѣли водны̑ѧ, є҆́же напаѧ́ти ѿ ни́хъ прозѧбе́нїе древе́съ. Притѧжа́хъ рабы̑ и҆ рабы̑ни, и҆ домоча́дцы бы́ша мѝ: и҆ стѧжа́нїе скота̀ и҆ ста́дъ мно́го мѝ бы́сть, па́че всѣ́хъ бы́вшихъ пре́жде менѐ во Ї҆ерⷭ҇лимѣ. Собра́хъ мѝ зла́то и҆ сребро̀, и҆мѣ̑нїѧ црⷭ҇е́й и҆ стра́нъ: сотвори́хъ мѝ пою́щихъ и҆ пою́щыѧ, и҆ ᲂу҆слажде́нїѧ сынѡ́въ человѣ́ческихъ, вїночѐрпцы и҆ виночѐрпицы. И҆ возвели́чихсѧ, и҆ приложи́хсѧ му́дрости па́че всѣ́хъ бы́вшихъ пре́жде менѐ во Ї҆ерⷭ҇лимѣ: и҆ му́дрость моѧ̀ пребы́сть со мно́ю. И҆ всѐ, є҆гѡ́же проси́ста ѻ҆́чи мои̑, не ѿѧ́хъ ѿ ни́хъ, и҆ не возбрани́хъ се́рдцу моему̀ ѿ всѧ́кагѡ весе́-

лїѧ моегѡ̀, ꙗ҆́кѡ се́рдце моѐ возвесели́сѧ во всѧ́комъ трꙋдѣ̀ мое́мъ: и҆ сїѐ бы́сть ча́сть моѧ̀ ѿ всегѡ̀ трꙋда̀ моегѡ̀. И҆ призрѣ́хъ а҆́зъ на всѧ̑ творє̑нїѧ моѧ̑, ꙗ҆̀же сотвори́ста рꙋ́цѣ мои̑, и҆ на трꙋ́дъ, и҆́мже трꙋди́хсѧ твори́ти: и҆ сѐ всѧ̑ сꙋета̀, и҆ произволе́нїе дꙋ́ха, и҆ нѣ́сть и҆з̾оби́лїѧ под̾ со́лнцемъ.

Премудрости — V. 6 — 14.

Заблꙋди́хомъ ѿ пꙋтѝ и҆́стиннагѡ, и҆ пра́вды свѣ́тъ не ѡ҆блиста̀ на́мъ, и҆ сл҃нце не возсїѧ̀ на́мъ. Беззако́нныхъ и҆спо́лнихомсѧ стезь и҆ поги́бели, и҆ ходи́хомъ въ пꙋсты́ни непроходи́мыѧ, пꙋтѝ же Гд҇нѧ не ᲂу҆вѣ́дѣхомъ. Что̀ по́льзова на́мъ горды́нѧ; и҆ бога́тство съ велича́нїемъ что̀ воздадѐ на́мъ; Преидо́ша всѧ̑ ѻ҆на ꙗ҆́кѡ сѣ́нь и҆ ꙗ҆́кѡ вѣ́стъ претека́ющаѧ. Ꙗ҆́кѡ кора́бль преходѧ́й волнꙋ́ющꙋюсѧ во́дꙋ, є҆гѡ́же прохо́дꙋ нѣ́сть стопы̀ ѡ҆брѣстѝ, нижѐ стезѝ ше́ствїѧ є҆гѡ̀ въ волна́хъ, и҆лѝ ꙗ҆́кѡ пти́цы прелета́ющыѧ по а҆́ерꙋ ни є҆ди́но ѡ҆брѣта́етсѧ зна́менїе пꙋтѝ... и҆лѝ ꙗ҆́кѡ стрѣло́ю и҆спꙋще́ною на намѣ́ренное мѣ́сто разсѣ́ченный а҆́еръ внеза́пꙋ къ себѣ́ само́мъ заключе́нъ бы́сть, ꙗ҆́кѡ не позна́тисѧ прохо́дꙋ є҆ѧ̀: та́кѡ и҆ мы̀ рожде́ни ѡ҆скꙋдѣ́хомъ, и҆ добродѣ́тели ᲂу҆́бѡ ни є҆ди́нагѡ зна́менїѧ мо́жемъ показа́ти, во ѕло́бѣ же на́шей сконча́хомсѧ. И҆́бо ᲂу҆пова́нїе нечести́вагѡ ꙗ҆́кѡ пра́хъ ѿ вѣ́тра под̾е́млемый, и҆ ꙗ҆́кѡ пѣ́на мѧ́гка ѿ бꙋ́ри расто́ргнена, и҆ ꙗ҆́кѡ ды́мъ ѿ вѣ́тра разлива́етсѧ, и҆ ꙗ҆́кѡ па́мѧть прише́льца є҆ди́нагѡ днѐ прє́йде.

Тамъ — VII. 7 — 14, 22 — 30.

Помолихся, и данъ бысть мнѣ разумъ: и призвахъ, прiиде на мя Духъ премудрости. Предсудихъ ю паче скиптровъ и престоловъ, и богатство ничтоже вмѣнихъ къ сравненiю тоя. Ниже уподобихъ ея каменю драгоцѣнному: яко все злато пред' нею песокъ малый, и яко бренiе вмѣнится пред' нею сребро. Паче здравiя и красоты возлюбихъ ю, и пред'избрахъ ю вмѣсто свѣта имѣти, яко не угасаемо есть блистанiе ея. Прiидоша же мнѣ благая вся вкупѣ съ нею, и безчисленно богатство руками ея. И возвеселихся о всѣхъ. яко ими обладаетъ премудрость: не вѣдѣхъ же ю родителницу быти сихъ. Нелестнѣ научихся, без' зависти преподаю, и богатства ея не сокрываю: не оскудно бо есть сокровище человѣкомъ.

Есть бо въ той Духъ разума святъ, единородный, многочастный, тонкiй, благодвижный, свѣтлый, несквѣрный, ясный, невредительный, благолюбивый, остръ, невозбраненъ, благодѣлателенъ, человѣколюбивъ, извѣстный, крѣпкiй, безпечальный, всесильный, всевидящiй и сквозѣ вся проходяй духи разумичныя, чистыя, тончайшыя. Всякаго бо движенiя подвижнѣйша есть премудрость: достизаетъ же и проницаетъ сквозѣ всяческая ради (своея) чистоты. Пара бо есть силы Божiя, и излiянiе Вседержителя славы чистое: сего ради ничтоже осквернено на ню нападаетъ. Сiянiе бо есть свѣта присносущнаго, и зерцало непорочно Божiя

ѣйствїѧ, и҆ ѻ҆бра́зъ бла́гости́ни є҆гѡ̀. Є҆ди́на же
ѹ҆щи всѧ́ческаѧ мо́жетъ, и҆ пребыва́ющи въ себѣ̀
сѧ̀ ѡ҆бновлѧ́етъ, и҆ по родѡ́мъ въ дꙋ́шы преподо́б-
ныхъ прехѡдѧ́щи, дрꙋ́ги Бж҃їѧ и҆ проро́ки ѹ҆стро-
ѧетъ. Никогѡ́же бо лю́битъ Бг҃ъ, то́кмѡ сего̀, и҆̀же
ъ премꙋ́дростїю пребыва́етъ. Є҆́сть бо сїѧ̀ бл҃голѣ́п-
ѣйши сл҃нца, и҆ па́че всѧ́кагѡ расположе́нїѧ ѕвѣ́здъ,
свѣ́тꙋ соравнѧ́ема ѡ҆брѣта́етсѧ пе́рваѧ: сего́ бо пре-
млетъ но́щь, премꙋ́дрости же не ѡ҆долѣ́етъ ѕло́ба.

Премудр. Іис. сына Сирах. — VI. 7—17.

А҆́ще стѧ́жеши дрꙋ́га, во и҆скꙋше́нїи стѧжи̑ є҆го̀,
и не ско́рѡ ѹ҆вѣ́рисѧ є҆мꙋ̀. Є҆́сть бо дрꙋ́гъ во вре́мѧ
воѐ, и҆ не пребꙋ́детъ во вре́мѧ ско́рби твоеѧ̀. И҆
сть дрꙋ́гъ премѣнѧ́йсѧ во врага̀, и҆ сва́ръ поно-
шенїѧ твоегѡ̀ ѿкры́етъ. И҆ є҆́сть дрꙋ́гъ ѻ҆́бщникъ
трапе́замъ, и҆ не пребꙋ́детъ во вре́мѧ ско́рби тво-
ѧ̀: и҆ во бл҃ги́хъ твои́хъ бꙋ́детъ ꙗ҆́коже ты̀, и҆ на
рабы̑ твоѧ̑ дерзне́тъ. А҆́ще смире́нъ бꙋ́деши, бꙋ́-
детъ на тѧ̀, и҆ ѿ лица̀ твоегѡ̀ скры́етсѧ.

Ѿ врагѡ́въ твои́хъ ѿлꙋчи́сѧ, и҆ ѿ дрꙋгѡ́въ
твои́хъ внима́й. Дрꙋ́гъ вѣ́ренъ, кро́въ крѣ́покъ:
ѻ҆брѣты́й же є҆го̀, ѡ҆брѣ́те сокро́вище. Дрꙋ́гꙋ вѣ́р-
нꙋ нѣ́сть и҆змѣ́ны, и҆ нѣ́сть мѣ́рила добро́тѣ є҆-
гѡ̀. Дрꙋ́гъ вѣ́ренъ, врачева́нїе живо́тꙋ, и҆ боѧ́щїи-
сѧ Гд҇а ѡ҆брѧ́щꙋтъ є҆го̀. Боѧ́йсѧ Гд҇а ѹ҆пра-
влѧ́етъ дрꙋ́жбꙋ свою̀: ꙗ҆́коже бо са́мъ, та́кѡ и҆ и҆-
скренній є҆гѡ̀.

Тамъ XXXVII. 7—19.

Всѧ́къ совѣ́тникъ возно́ситъ совѣ́тъ: но є҆́сть совѣща́ѧй ѿ себѣ̀ само́мъ. Ѿ совѣ́тника храни́ дꙋ́шꙋ твою̀, и҆ разꙋмѣ́й пе́рвѣе, что̀ є҆мꙋ̀ потре́ба: са́мъ бо себѣ̀ совѣщава́етъ. Да не когда̀ возложи́тъ на тѧ̀ жре́бїй, и҆ рече́тъ тѝ: до́бръ пꙋ́ть тво́й: и҆ ста́нетъ чрѧ̀мѡ, ви́дѣти, что̀ сбꙋ́детсѧ тебѣ̀. Не совѣща́вай съ подзира́ющимъ тѧ̀, и҆ ѿ зави́дѧщихъ тѝ скры́й совѣ́тъ. Со жено́ю ѿ ревнꙋ́ющей є҆́й, и҆ со страшли́вымъ ѿ бра́ни, съ кꙋпце́мъ ѿ мѣ́нѣ, и҆ со кꙋпꙋ́ющимъ ѿ прода́жѣ, со зави́дливымъ ѿ бл҃годарє́нїи, и҆ съ неми́лостивымъ ѿ поми́лованїи, съ лѣни́вымъ ѿ всѧ́комъ дѣ́лѣ, и҆ съ нае́мникомъ годовы́мъ ѿ соверше́нїи, съ рабо́мъ лѣни́вымъ ѿ мно́зѣ дѣ́ланїи: не внемли̑ си̑мъ ѿ всѧ́комъ совѣща́нїи.

Но то́кмѡ съ мꙋ́жемъ бл҃гоговѣ́йнымъ при́снѡ бꙋ́ди, є҆го́же а҆́ще позна́еши соблюда́юща за́пѡвѣди Гд҇нѧ. И҆́же дꙋше́ю свое́ю по дꙋши̑ твое́й, и҆ а҆́ще согрѣши́ши, споболи́тъ съ тобо́ю. И҆ совѣ́тъ се́рдца ᲂу҆ста́ви, нѣ́сть бо тѝ вѣ́рнѣе є҆гѡ̀: дꙋша́ бо мꙋ́жа возвѣща́ти нѣ́когда бо́лѣе ѡ҆бы́чне, не́жели се́дмь блюсти́тели высо́цѣ сѣдѧ́щїи на стра́жи. И҆ ѡ҆ всѣ́хъ си́хъ помоли́сѧ Вы́шнемꙋ, да ᲂу҆пра́витъ во и҆́стинѣ пꙋ́ть тво́й.

Іова — XXXIX 19—29,

И҆ли̑ ты̀ ѡ҆бложи́лъ є҆сѝ конѧ̀ си́лою, и҆ ѡ҆бле́клъ же ли є҆сѝ вы́ю є҆гѡ̀ въ стра́хъ; ѡ҆бложи́лъ ли є҆сѝ є҆го̀ всеѻрꙋ́жїемъ, сла́вꙋ же пе́рсей є҆гѡ̀ де́рзостїю; Копы́-

томъ копа́ѧ на по́ли ѝгра́етъ, ѝ ѝсхо́дитъ на по́ле съ крѣ́постїю. Срѣта́ѧ стрѣ́лы посмѣва́етсѧ, ѝ не ѿвратитсѧ ѿ желѣ́за. Над̾ ни́мъ ѝгра́етъ лꙋ́къ ѝ ме́чь, ѝ гнѣ́вомъ потреби́тъ зе́млю: ѝ не ѝматъ вѣ́ры ꙗ҆́ти, до́ндеже вострꙋ́битъ трꙋба̀. Трꙋбѣ́ же вострꙋби́вшей, глаго́летъ: бла́гоже: ѝздале́ча же ѡ҆бонѧ́етъ ра́ть со скака́нїемъ ѝ ржа́нїемъ.

Ѝ твое́ю ли хи́тростїю стои́тъ ꙗ҆́стребъ, распросте́ръ крилѣ̀, недви́жимь, зрѧ̀ на ю҆́гъ; Твои́мъ же ли повелѣ́нїемъ возно́ситсѧ ѻ҆ре́лъ; неѧ́сыть же на гнѣздѣ̀ свое́мъ сѣдѧ̀ вселѧ́етсѧ на версѣ̀ ка́мене ѝ въ сокрове́нѣ; Та́мѡ же сый ѝщетъ бра́шна, ѝздале́ча ѻ҆́чи є҆гѡ̀ наблюда́ютъ.

Тамъ — XLI. 4—25.

Ѝзвлече́ши ли ѕмі́ѧ ѹ҆́дицею, ѝлѝ ѡ҆бложи́ши ѹ҆здꙋ̀ ѡ҆ ноздрѣ́хъ є҆гѡ̀; ѝлѝ вдѣ́жеши колцѐ въ но́здри є҆гѡ̀; ши́ломъ же провертиши ли ѹ҆стнѣ̀ є҆гѡ̀; Возглаго́летъ же ли тѝ съ моле́нїемь, (ѝлѝ) съ проше́нїемъ кро́ткѡ; сотвори́тъ же ли завѣ́тъ съ тобо́ю по́ймеши же ли є҆го̀ раба̀ вѣ̀чна; поигра́еши же ли съ ни́мъ, ꙗ҆́коже со пти́цею, ѝлѝ свѧ́жеши є҆го̀ ꙗ҆́кѡ вра́бїѧ дѣ́тищꙋ;... Всѧ̑ пла̑вающаѧ собра́вшесѧ, не под̾и́мꙋтъ ко́жи є҆ди́ныѧ ѻ҆́шиба є҆гѡ̀, ѝ кораблѝ рыба́рей главы̀ є҆гѡ̀.

Кто̀ ѿкры́етъ лицѐ ѡ҆блече́нїѧ є҆гѡ̀; въ согбе́нїе же пе́рсей є҆гѡ̀ кто̀ вни́детъ; Две́ри лица̀ є҆гѡ̀ кто̀ ѿве́рзетъ; ѻ҆́крестъ зꙋбѡ́въ є҆гѡ̀ стра́хъ. Ѹ҆тро́ба є҆гѡ̀ щиты̀ мѣ́дѧны, сою́зъ же є҆гѡ̀ ꙗ҆́коже смѵ́рїтъ

ка́мень.... Въ чиха́нїи є҆гѡ̀ возблиста́етъ свѣ́тъ: ѻ҆́чи же є҆гѡ̀ ви́дѣнїе денни́цы. И҆з̾ оу҆́стъ є҆гѡ̀ и҆схо́дятъ ꙗ҆́ки свѣ́щы горя́щыѧ, и҆ размѣ́щꙋтсѧ ꙗ҆́ки и҆́скры ѻ҆́гненнїѧ: и҆з̾ ноздре́й є҆гѡ̀ и҆схо́дитъ ды́мъ пе́щи горя́щїѧ ѻ҆гне́мъ ᲂу҆́глїѧ: дꙋша́ же є҆гѡ̀ ꙗ҆́кѡ пла́мы и҆з̾ оу҆́стъ є҆гѡ̀ и҆схо́дятъ. На вы́и же є҆гѡ̀ водворѧ́етсѧ си́ла, пред̾ ни́мъ тече́тъ па́гꙋба.... Се́рдце є҆гѡ̀ ѡ҆жесте́ ꙗ҆́ки ка́мень, стои́тъ же ꙗ҆́ки нако́вално непоѡвижна. Ѿвра́щшꙋсѧ же є҆мꙋ̀, стра́хъ ѕвѣре́мъ четвероно́гимъ по землѝ ска́чꙋщымъ. А҆́ще срѧ́щꙋтъ є҆гѡ̀ ко́пїѧ, ничто́же сотворѧ́тъ є҆мꙋ̀, копїѐ вонзе́но и҆ бронѧ̀: вмѣнѧ́етъ бо желѣ́зо ꙗ҆́ки пле́вы, мѣ́дь же ꙗ҆́ки дре́во гни́ло... Ло́же є҆гѡ̀ ѻ҆́стнѝ ѻ҆́стрїи, всѧ́ко же зла́то морско́е под̾ ни́мъ, ꙗ҆́коже бре́нїе безчи́слено. Возжиза́етъ бе́зднꙋ, ꙗ҆́коже пе́щь мѣ́днꙋю:.... вмѣни́лъ бе́зднꙋ въ прохожде́нїе. Ничто́же є҆́сть на землѝ подо́бню є҆мꙋ̀ сотворе́но... Всѐ высо́кое зри́тъ: са́мъ же ца́рь всѣ́мъ сꙋ́щымъ въ вода́хъ.

Прор. Данiила — II. 31—35.

И҆ сѐ тѣ́ло є҆ди́но, ве́лїе тѣ́ло ѻ҆́но, и҆ ѡ҆бли́чїе є҆гѡ̀ высо́ко, стоѧ́щее пред̾ лице́мъ твои́мъ, и҆ ѻ҆́бразъ є҆гѡ̀ стра́шенъ. Тѣ́ло, є҆гѡ́же глава̀ ѿ зла́та, рꙋ́цѣ и҆ пе́рси и҆ мы̑шцы є҆гѡ̀ сре́брѧны, чре́во и҆ сте́гна мѣ́дѧны, го́лени желѣ́зны, но́зѣ, ча́сть оу҆бѡ нѣ́каѧ желѣ́зна и҆ ча́сть нѣ́каѧ скꙋде́льна, Ви́дѣлъ є҆сѝ до́ндеже ѿто́ржесѧ ка́мень ѿ горы̀ без̾ рꙋ́къ, и҆ оу҆да́ри тѣ́ло въ но́зѣ желѣ́зны, и҆ и҆стнѝ и҆́хъ до конца̀. Тогда̀ стро́шасѧ вкꙋ́пѣ скꙋде́ль, желѣ́зо, мѣ́дь, сребро̀ и҆

злато, и бысть яко прахъ ѿ гумна лѣтна: и взятъ я премногїй вѣтръ, и мѣсто не ѡбрѣтеся имъ. Камень же поразившый тѣло бысть гора велика, и наполни всю землю.

Самъ IV. 7—11.

И се древо средѣ земли, и высота егѡ велика. И возвеличися древо то, и оукрѣпися, и высота егѡ досязаше до нбсе, и величина егѡ до конецъ земли всея. Листвїе егѡ прекрасное, и плодъ егѡ многъ, и пища всѣхъ въ немъ, и под нимъ вселяхуся вси ѕвѣрїе дивїи, и въ вѣтвехъ егѡ живяху (вся) птицы небесныя, и ѿ негѡ питашеся всяка плотъ... И се Бодрый и Стый ѿ нбсе сниде, и возгласи крѣпцѣ, и такѡ рече: посѣцыте древо, и ѡбийте вѣтви егѡ, и ѿтрясите листвїе егѡ, и разсыпите плодъ егѡ да подвиглются ѕвѣрїе под нимъ, и птицы съ вѣтвей егѡ.

Прор. Исаiи — I. 2—26.

Слыши нбо, и внуши земле, якѡ Гдь возгла: сыны родихъ и возвысихъ, тїи же ѿвергошася мене, Позна волъ стяжавшаго и, и оселъ ясли гдина своегѡ. Iиль же мене не позна, и людїе мои не разумѣша. Оувы, языкъ грѣшный, людїе исполнени грѣхѡвъ, сѣмя лукавое, сынове беззаконнии, ѡстависте Гда, и разгнѣвасте Стаго Iилева: ѿвратистеся вспять. Что еще оуязвляетеся, прилагающе беззаконїе: Всякая глава в болѣзнь, и всякое срце в печаль. Ѿ ногъ даже до главы нѣсть въ немъ цѣлости: ни струпъ, ни язвни рана палящая пластыря приложити, ниже елеа,

нижѐ ѡ҆бѧза́нїѧ. Землѧ̀ ва́ша пꙋста̀, гра́ди ва́ши ѻ҆гне́мъ пожже́ни, странꙋ̀ ва́шꙋ пре́д ва́ми нꙋждї́и поѧда́ютъ, и҆ ѡ҆пꙋстѐ низвраще́нна ѿ люде́й чꙋжди́хъ. Ѡ҆ста́витсѧ дщерь Сїѡ́нѧ, ꙗ҆кѡ ку́ща въ вїногра́дѣ, и҆ ꙗ҆́кѡ ѡ҆во́щное храни́лище въ вертогра́дѣ, ꙗ҆кѡ гра́дъ вою́емый. И҆ а҆́ще не бы̀ Гдь Савао́ѳъ ѡ҆ста́вилъ на́мъ сѣ́мене, ꙗ҆кѡ Содо́ма ѹ҆́бѡ бы́ли бы́хомъ, и҆ ꙗ҆кѡ Гомо́ррꙋ ѹ҆подо́билисѧ бы́хомъ.

Ѹ҆слы́шите сло́во Гдне, кнѧ́зи Содо́мстїи, внеми́те зако́нꙋ Бж҃їю, лю́дїе Гомо́ррстїи. Что́ мѝ мно́жество же́ртвъ ва́шихъ, гле́тъ Гдь; и҆спо́лненъ є҆́смь всесожже́нїй ѻ҆́вныхъ, и҆ тꙋ́ка а҆́гнцѡвъ, и҆ кро́ве ю҆́нцєвъ, и҆ козлѡ́въ не хощꙋ̀. Нижѐ прихо́дите ꙗ҆ви́тисѧ мѝ: кто́ бо и҆зыска̀ сїѧ̀ и҆з̾ рꙋ́къ ва́шихъ; ходи́ти по дворꙋ̀ моемꙋ̀ не приложи́те. И҆ а҆́ще принесе́те мѝ семї́далъ, всꙋ́е: кади́ло, ме́рзость мѝ є҆́сть. Новомѣ́сѧчїй ва́шихъ, и҆ сꙋббо́тъ, и҆ днѐ вели́кагѡ не потерплю̀: поста̀, и҆ пра́здности, и҆ новомѣ́сѧчїй ва́шихъ, и҆ пра́здникѡвъ ва́шихъ ненави́дитъ дꙋша̀ моѧ̀: бы́сте мѝ въ сы́тость, ктомꙋ̀ не стерплю̀ грѣхѡ́въ ва́шихъ. Є҆гда̀ простре́те рꙋ́ки (ва́шѧ) ко мнѣ́, ѿвращꙋ̀ ѻ҆́чи мои̑ ѿ ва́съ: и҆ а҆́ще ѹ҆мно́жите моле́нїе, не ѹ҆слы́шꙋ ва́съ: рꙋ́ки бо ва́шѧ и҆спѡ́лнены кро́ве.

И҆змы́йтесѧ, (и҆) чи́сти бꙋ́дите, ѿими́те лꙋка̑вства ѿ дꙋ́шъ ва́шихъ. пре́д ѻ҆чи́ма мои́ма, преста́ните ѿ лꙋка́вствъ ва́шихъ. Наꙋчи́тесѧ добро̀ твори́ти, взыщи́те сꙋда̀, и҆зба́вите ѡ҆би́димагѡ, сꙋди́те си́рꙋ, и҆ ѡ҆правди́те вдови́цꙋ, и҆ прїиди́те, и҆ и҆стѧ́жимсѧ,

гл҃етъ Гдь. И аще бꙋдꙋтъ грѣсй ваши ꙗкѡ багрѧное, ꙗкѡ снѣгъ ѹбѣлю: аще же бꙋдꙋтъ ꙗкѡ червлёное, ꙗкѡ волнꙋ ѹбѣлю. И аще хощете, и послꙋшаете мене, бл҃гаѧ земли снѣсте: аще же не хощете, ниже послꙋшаете мене, мечь вы поѧстъ: ѹста бо Гдн҃ѧ гл҃аша сїѧ.

Какѡ бысть блꙋдница градъ вѣрный, Сїѡнъ полнъ сꙋда; въ немже правда почиваше, нынѣ же въ немъ) ѹбїйцы. Сребро ваше неискꙋшено, корчемницы твои мѣшаютъ вїно съ водою. Кнѧзи твои не покараютсѧ, ѡбщницы татемъ, любѧще дары, гонѧще воздаѧнїе, сирымъ не сꙋдѧщїи, и сꙋдꙋ вдовицъ не внимающїи. Сегѡ ради такѡ гл҃етъ Влка Гдь Саваѡѳъ: горе крѣпкимъ во Іилѣ: престанетъ бо ꙗрость моѧ на противныѧ, и сꙋдъ врагѡмъ моимъ сотворю. И наведꙋ рꙋкꙋ мою на тѧ, и разжегꙋ въ чистотꙋ, непокарѧющихсѧ же погꙋблю, и ѿимꙋ всѣхъ беззаконныхъ ѿ тебе, и всѣхъ гордыхъ смирю. И приставлю сꙋдїи твои ꙗкоже прежде, и совѣтники твоѧ ꙗкѡ ѿ начала: и по сихъ наречешисѧ градъ правды, мати градовѡмъ вѣрный Сїѡнъ.

Тамъ — XIV. 3—27.

И бꙋдетъ въ той день, ѹпокоитъ тѧ Гдь ѿ болѣзни и ꙗрости твоеѧ, и ѿ работы жестокїѧ, ѥюже работалъ ѥси имъ. И прїймеши плачь сей на царѧ Вавѵлѡнска, и речеши въ той день: какѡ преста истѧзꙋѧй, и преста понꙋждаѧй; Сокрꙋши Бг҃ъ ꙗремъ грѣшникѡвъ,

ꙗ҆ре́мъ кна́зей, порази́въ ѩ҆зы́къ ꙗ҆́ростїю, ꙗ҆́звою неисцѣ́льною, поража́ай ѩ҆зы́къ ꙗ҆́звою ꙗ҆́рости, є҆́юже непощадѣ́ почи́, ᲂу҆пова́ющи. Вса̀ земла̀ вопїе́тъ съ весе́лїемъ, и҆ древа̀ Лїва́нова возвесели́шасѧ ѿ тебѐ, и҆ ке́дръ Лїва́нскїй: ѿнелѣ́же ты̀ ᲂу҆сну́лъ є҆сѝ, не взы́де посѣка́ай на́съ. А҆́дъ до́лѣ ѿгорчи́сѧ, срѣ́тъ тѧ̀: воста́ша съ тобо́ю всѝ и҆споли́ни ѡ҆блада́вшїи земле́ю, подвиза́вшїи ѿ прⷭ҇то́лѡвъ свои́хъ всѣ́хъ црⷭ҇е́й ѩ҆зы́ческихъ. Всѝ ѿвѣща́ютъ, и҆ рекꙋ́тъ тебѣ̀: и҆ ты̀ плѣне́нъ є҆сѝ, ꙗ҆́коже и҆ мы̀: и҆ въ на́съ вмѣне́нъ є҆сѝ. Сни́де сла́ва твоа̀ во а҆́дъ, мно́гое весе́лїе твоѐ: под тобо́ю посте́лютъ гни́лость, и҆ покро́въ тво́й че́рвь. Ка́кѡ спаде́ съ нбⷭ҇е́ денни́ца восходѧ́щаѧ заꙋ́тра; сокрꙋши́сѧ на земли̑ посыла́ай ко всѣ́мъ ѩ҆зы́кѡмъ.

Ты́ же ре́клъ є҆сѝ во ᲂу҆мѣ̀ твое́мъ: на нбⷭ҇о взы́дꙋ, вы́ше ѕвѣ́здъ нбⷭ҇ныхъ поста́влю престо́лъ мо́й, сѧ́дꙋ на горѣ̀ высо́цѣ, на гора́хъ высо́кихъ, ꙗ҆̀же къ сѣ́верꙋ: взы́дꙋ вы́ше ѡ҆́блакъ, бꙋ́дꙋ подо́бенъ Вы́шнемꙋ. Ны́нѣ же во а҆́дъ сни́деши, и҆ во ѡ҆снова̑нїѧ земли̑. Ви́дѣвшїи тѧ̀ ᲂу҆дивѧ́тсѧ ѡ҆ тебѣ̀, и҆ рекꙋ́тъ: се́й чл҃къ раздража́ай зе́млю, потрѧса́ай царѝ, положи́вый вселе́ннꙋю всю̀ пꙋ́стꙋ, и҆ гра́ды є҆ѧ̀ разсы́па, плѣне́нныхъ не разрѣшѝ. Всѝ црⷭ҇ѝе ѩ҆зы́кѡвъ ᲂу҆спо́ша въ че́сти, кі́йждо въ домꙋ̀ свое́мъ: ты́ же пове́рженъ бꙋ́деши въ гора́хъ ꙗ҆́кѡ мертве́цъ ме́рзскїй со мно́гими ме́ртвецы̀ и҆зсѣ́чеными мече́мъ, сходѧ́щими во а҆́дъ. Ꙗ҆́коже ри́за въ кро́ви намоче́на не бꙋ́детъ чиста̀, та́кожде́ и҆ ты̀ не бꙋ́деши чи́стъ: занѐ зе́млю

мою погꙋби́лъ є҆сѝ, и҆ лю́ди моѧ҆ и҆зби́лъ є҆сѝ: не пре- бꙋ́деши въ вѣ́чное вре́мѧ, сѣ́мѧ ѕло́е. Ѹ҆гото́ви ча̑да твоѧ҆ на ᲂу҆бїе́нїе грѣха́ми ѻ҆ц҃а̀ твоегѡ̀, да не воста́- нꙋтъ, и҆ наслѣ́дѧтъ зе́млю, и҆ напо́лнѧтъ зе́млю ра́тми.

И҆ воста́нꙋ на нѧ̀ гл҃етъ Гдⷭь Саваѡ́ѳъ, и҆ погꙋ- блю̀ и҆́мѧ и҆́хъ, и҆ ѡ҆ста́нокъ, и҆ сѣ́мѧ, сїѧ̑ гл҃етъ Гдⷭь. И҆ положꙋ̀ Вавѵлѡ́на пꙋ́ста, ꙗ҆́кѡ вогнѣзди́тисѧ є҆- жє́мъ, и҆ бꙋ́детъ ниѵочто́же: положꙋ̀ и҆̀ бре́нїѧ про́- пасть въ па́гꙋбꙋ. Сїѧ̑ гл҃етъ Гдⷭь Савао́ѳъ: ꙗ҆́коже гл҃ахъ, та́кѡ бꙋ́детъ, и҆ ꙗ҆́коже совѣща́хъ, та́кѡ пре- бꙋ́детъ, є҆́же погꙋби́ти А҆ссѵрі́анъ на земли̑ мое́й, и҆ на гора́хъ мои́хъ: и҆ бꙋ́дꙋтъ въ попра́нїе, и҆ ѿи́метсѧ ѿ ни́хъ ꙗ҆ре́мъ и҆́хъ, и҆ сла́ва и҆́хъ ѿ ра́менъ и҆́хъ ѿи́- метсѧ. Се́й совѣ́тъ, є҆го́же совѣща̀ Гдⷭь на всю̀ все- ле́ннꙋю, и҆ сїѧ̀ рꙋка̀ на всѧ̑ ꙗ҆зы́ки всeléнныѧ. И҆́же бо Бг҃ъ Ст҃ы́й совѣща̀, кто̀ разори́тъ; и҆ рꙋ́кꙋ є҆гѡ̀ вы- со́кꙋю кто̀ ѿврати́тъ;

Прор. Іеремія — XLVI. 3—12.

Возми́те ѻ҆рꙋ́жїе и҆ щи́ты, и҆ и҆ди́те на бра́нь, Ѡ҆сѣ- дла́йте ко́ни, и҆ всѣда́йте вса́дники, и҆ ста́ните въ шле́- мѣхъ ва́шихъ: ᲂу҆ста́вите кѡ́пїѧ, и҆ ѡ҆блецы́тесѧ въ бро- нѧ̀ ва́ша. Что̀ ᲂу҆бѡ ви́дѣхъ и҆́хъ страшли́выхъ; и҆ хреб- ты̀ ѿвраща́ющихъ; крѣ́пцыи и҆́хъ и҆зби́ты, побѣго́ша ско́рѡ, и҆ не ѡ҆зрѣ́шасѧ вспѧ́ть: ѿвсю́дꙋ стра́хъ, глаго́- летъ Гдⷭь. Не ᲂу҆тече́тъ ле́гкїй, нижѐ возмо́жетъ и҆зба́- витисѧ крѣ́пкїй на полꙋ́нощь: близ̾ рѣки̑ Є҆ѵфра́та по- бѣжде́ни сꙋ́ть, и҆ падо́ша. Кто̀ є҆́сть то́й, и҆́же ꙗ҆́кѡ рѣка̀

восхо́дитъ, и҆ ꙗ҆́кѡ рѣ́ки воздви́жꙋтсѧ во́лны є҆гѡ̀; Во́ды є҆гѵ́пта ꙗ҆́кѡ рѣка̀ взы́дꙋтъ, и҆ ꙗ҆́кѡ рѣка̀ восколе́блютсѧ во́ды є҆гѡ̀. И҆ рече́: взы́дꙋ, и҆ покры́ю зе́млю, и҆ погꙋблю̀ гра́дъ, и҆ живꙋ́щыѧ въ не́мъ. Возсѧ́дите на ко́ни, и҆ ᲂу҆стро́йте колесни́цы, и҆зыди́те, си́льнїи мꙋ́рнистїи, и҆ Лїві́ане воорꙋже́ннїи щита́ми, и҆ Лѵ́дане, взы́дите налѧца́ющее лꙋ́къ. Де́нь се́й Гдⷭ҇а Бг҃а Вседержи́телѧ, де́нь ѿмще́нїѧ, да ѿмсти́тъ врагѡ́мъ свои̑мъ, и҆ пожре́тъ ѧ҆̀ ме́чь Гдⷭ҇нь, и҆ насы́титсѧ, и҆ ᲂу҆пїе́тсѧ кро́вїю и҆́хъ, ꙗ҆́кѡ же́ртва Гдⷭ҇ꙋ Вседержи́телю въ земли̇̀ полꙋ́нощнѣй, бли́з рѣкѝ Є҆ѵфра́та. Взы́ди въ Галаа́дъ, и҆ возми̇̀ риті́нꙋ, дѣ́во дщи̇̀ є҆гѵ́петска: всꙋ́е ᲂу҆мно́жила є҆си̇̀ врачева̑нїѧ твоѧ̀, и҆ цѣльбы̀ нѣ́сть тебѣ̀. Оу҆слы́шаша ꙗ҆зы́цы гла́съ, и҆ пла́чь тво́й напо́лни зе́млю: ꙗ҆́кѡ си́льный срѣ́тесѧ съ си́льнымъ, и҆ ѻ҆́ба вкꙋ́пѣ и҆знемого́ста и҆ падо́ста.

Плача Прор. Іеремія — I. 1, 2, 4, 6, 20, и II. 1—13, 15.

Ка́кѡ сѣ́де є҆ди́нъ гра́дъ ᲂу҆мно́женный людьми̇̀; Бы́сть ꙗ҆́кѡ вдови́ца, ᲂу҆мно́женный во ꙗ҆зы́цѣхъ, влады́й страна́ми, бы́сть под да́нїю. Пла́чѧ пла́касѧ въ нощи̇̀, и҆ сле́зы є҆гѡ̀ на лани́тѣхъ є҆гѡ̀, и҆ нѣ́сть ᲂу҆тѣша́ѧй є҆го̀ ѿ всѣ́хъ любѧ́щихъ є҆го̀: вси̇̀ дрꙋжа́щїисѧ съ ни́мъ ѿверго́шасѧ є҆гѡ̀, бы́ша є҆мꙋ̀ вразѝ.

Пꙋтїѐ Сїѡ́ни рыда́ютъ, ꙗ҆́кѡ нѣ́сть ходѧ́щихъ по ни́хъ въ пра́здникъ: всѧ̑ врата̀ є҆гѡ̀ разоре́на, жерцы̀ є҆гѡ̀ воздыха́ютъ, дѣви́цы є҆гѡ̀ ведѡ́мы, и҆ са́мъ ѡ҆горчева́емь въ себѣ̀. И҆ ѿѧ́сѧ ѿ дще́ре Сїѡ́ни

всѧ̀ лѣ́пота є҆ѧ̀: бы́ша кнѧ̑зи є҆ѧ̀ ꙗ҆́кѡ ѻ҆́вни не и҆мꙋ́щїи па́жити, и҆ хожда́хꙋ не съ крѣ́постїю пре́дъ лице́мъ гонѧ́щагѡ. Ви́ждь, Гдⷭ҇и, ꙗ҆́кѡ скорблю̀, ᲂу҆тро́ба моѧ̀ смѧте́сѧ во мнѣ̀, и҆ превра́тисѧ срⷣце моѐ, ꙗ҆́кѡ го́рести и҆спо́лнихсѧ: ѿ внѣ̀ ѡ҆безча́ди мѧ̀ ме́чь, ꙗ҆́ки сме́рть въ домꙋ̀.

Ка́кѡ ѡ҆мрачѝ во гнѣ́вѣ свое́мъ Гдⷭ҇ь дщѐрь Сїѡ́ню, све́рже съ нбⷭ҇ѐ на зе́млю сла́вꙋ Ї҆и҃левꙋ, и҆ не помѧнѐ подно́жїѧ но́гꙋ свое́ю въ де́нь гнѣ́ва и҆ ꙗ҆́рости своеѧ̀. Погрꙋзѝ Гдⷭ҇ь, и҆ не пощадѣ̀: всѧ̀ кра́силѧ Ї҆а́кѡвлѧ разорѝ ꙗ҆́ростїю свое́ю, тверды̑ни дщѐре Ї҆ꙋ́дины и҆зве́рже на зе́млю, ѡ҆скверни̑ кнѧ̑зи є҆ѧ̀. Сокрꙋшѝ во гнѣ́вѣ ꙗ҆́рости своеѧ̀ ве́сь ро́гъ Ї҆и҃левъ, ѡ҆братѝ вспѧ́ть десни́цꙋ є҆гѡ̀ ѿ лица̀ врага̀, разжжѐ во Ї҆а́кѡвѣ ꙗ҆́кѡ ѻ҆́гнь пла́мы, и҆ потребѝ всѧ̑ ѻ҆́крестъ. Напрѧжѐ лꙋ́къ сво́й ꙗ҆́кѡ ра́тникъ проти́вный, ᲂу҆твердѝ десни́цꙋ свою̀ ꙗ҆́кѡ сꙋпоста́тъ, и҆ и҆збѝ всѧ̑ кра́силѧ ѻ҆́чїю мое́ю въ селе́нїихъ дщѐре Сїѡ́ни, и҆злїѧ̀ ꙗ҆́кѡ ѻ҆́гнь ꙗ҆́рость свою̀. Бы́сть Гдⷭ҇ь ꙗ҆́ки вра́гъ: погрꙋзѝ Ї҆и҃лѧ, погрꙋзѝ всѧ̑ до́мы є҆гѡ̀, разсы́па всѧ̑ стѣ́ны є҆гѡ̀, и҆ ᲂу҆мно́жи дщѐри Ї҆ꙋди́нѣ смире́на и҆ смире́нꙋ. И҆ разве́рзе ꙗ҆́ки вїногра́дъ селе́нїе своѐ, разы́па пра́здники є҆гѡ̀: забы̀ Гдⷭ҇ь, ꙗ҆̀же сотворѝ въ Сїѡ́нѣ пра́здники и҆ сꙋббѡ́ты, и҆ ѡ҆зло́би преще́нїемъ гнѣ́ва своегѡ̀ црⷭ҇ѧ̀ и҆ кнзⷭ҇ѧ̀ и҆ жерца̀. Ѿри́не Гдⷭ҇ь же́ртвенникъ сво́й, ѿтрѧсѐ ст҃ы́ню свою̀: сокрꙋшѝ рꙋко́ю вра́жїею стѣ́нꙋ забра́лѡвъ є҆гѡ̀: гла́съ да́ша въ домꙋ̀ Гдⷭ҇ни, ꙗ҆́кѡ въ де́нь пра́здника.

И҆ сѣ́това пре́дгра́дїе, и҆ ѡ҆гра́да вкꙋ́пѣ и҆знемо́же.

Врастóша въ зéмлю врата е҆ѧ̑, погꙋбѝ и҆ сокрꙋшѝ верей е҆ѧ̑, царѧ́, е҆ѧ̀ и҆ кнѧ́зи е҆ѧ̀ во ѧ҆зы́цѣхъ: нѣ́сть закóна, и҆ прорóцы е҆ѧ̀ не ви́дѣша видѣ́нїѧ ѿ Гдⷭ҇а. Сѣдóша на земли̑, оу҆молкóша старѣ́йшины дщéре Сїѡ́ни, посы́паша пéрсть на главы̑ своѧ̑, препоѧ́сашасѧ во вре́тища, низведóша въ зéмлю старѣ́йшинъ дѣ́въ Ї҆ерꙋсали́мскихъ. Ѡ҆скꙋдѣ́ша ѻ҆́чи мои̑ въ слеза́хъ, смꙋти́сѧ сéрдце моѐ, и҆злїѧ́сѧ на зéмлю сла́ва моѧ̀, ѿ сокрꙋшéнїи дщéре людéй мои́хъ, внегда̀ ѿскꙋдѣ̀ младéнецъ и҆ ссꙋ́щїи на стóгнахъ гра́дскихъ. Ма́теремъ свои́мъ рекóша: гдѣ̀ пшени́ца и҆ вїнò; внегда̀ разсла́бленымъ бы́ти ꙗ҆́кѡ ꙗ҆́звенымъ на стóгнахъ гра́дскихъ, е҆гда̀ и҆зливáхꙋсѧ дꙋ́шы и҆́хъ въ лóно ма́терей и҆́хъ. Чтó ти засвидѣ́тельствꙋю; и҆лѝ что̀ оу҆подóблю тебѣ̀, дщѝ Ї҆ерⷭ҇лимлѧ; ктó тѧ оу҆тѣ́шитъ, дѣви́це дщѝ Сїѡ́нѧ; ꙗ҆́кѡ возвели́чисѧ ча́ша сокрꙋшéнїѧ твоегѡ̀, ктò тѧ̀ и҆сцѣли́тъ; Восплéскаша рꙋка́ма ѿ тебѐ всѝ минꙋ́ющїи пꙋтéмъ, позвизда́ша и҆ покива́ша глáвою своéю ѿ дщéри Ї҆ерⷭ҇лимли, рекꙋ́ще: сéй ли гра́дъ, вѣнéцъ сла́вы, весéлїе всеѧ̀ зéмли̑.

Кн. 1. Царствъ — II. 1—10.

И҆ помоли́сѧ А҆́нна и҆ речѐ: оу҆тверди́сѧ сéрдце моѐ въ Гдⷭ҇ѣ, вознесéсѧ рóгъ мóй въ Бз҃ѣ моéмъ: разши́ришасѧ оу҆стà моѧ́ на врагѝ моѧ̑, возвесели́хсѧ ѿ спасéнїи твоéмъ. Ꙗ҆́кѡ нѣ́сть ст҃ъ, ꙗ҆́кѡ Гдⷭ҇ь, и҆ нѣ́сть пра́веденъ, ꙗ҆́кѡ Бг҃ъ на́шъ, и҆ нѣ́сть ст҃ъ па́че тебѐ. Не хвали́тесѧ, и҆ не глагóлите высѡ́каѧ въ гордынѣ: нижѐ да и҆зы́детъ велерѣ́чїе и҆з̾ оу҆́стъ ва́шихъ, ꙗ҆́кѡ

Бг҃ъ разꙋмѡвъ Гдь, и Бг҃ъ ꙋготовлѧѧй начинанїѧ своѧ. Лꙋкъ сильныхъ изнеможе, и немощствꙋющїи препоѧсашасѧ силою: исполненїи хлѣба лишишасѧ, и алчꙋщїи пришелствоваша въ землю: ꙗкѡ неплоды роди седмь, и мнѡгаѧ в' чадѣхъ изнеможе. Гдь мертвитъ и живитъ, низводитъ во адъ, и возводитъ: Гдь ꙋбожитъ и богатитъ, смирѧетъ и выситъ: возставлѧетъ ѿ землй ꙋбога, и ѿ гноища воздвизаетъ нища, посадити его съ могꙋщими людей, и прⷭ҇толъ славы даѧ въ наслѣдїе имъ. Даѧй млтвꙋ молѧщемꙋсѧ, и блгослови лѣта праведнагѡ, ꙗкѡ не въ крѣпости силенъ мꙋжъ. Гдь немощна сотвори сꙋпостата егѡ: Гдь ст҃ъ. Да не хвалитсѧ премꙋдрый премꙋдростїю своею, и да не хвалитсѧ сильный силою своею, и да не хвалитсѧ богатый богатствомъ своимъ: но ѡ семъ да хвалитсѧ хвалѧйсѧ, еже разꙋмѣти и знати Гда, и творити сꙋдъ и правдꙋ посредѣ землй. Гдь взыде на нбса, и возгремѣ: той сꙋдитъ концемъ землй, праведенъ сый. И дастъ крѣпостъ царемъ нашимъ, и вознесетъ рогъ хрїста своегѡ.

Кн. 2 Царствъ — I. 19—27 *)

Воздвигни столпъ, Їилю, надъ ꙋмершими, на высокихъ твоихъ ꙗзвеными! Какѡ падоша сильнїи; Не возвѣщайте въ Гефѣ, ниже повѣдайте на исходищахъ Аскалѡнихъ, да не возвеселѧтсѧ дщери иноплеменничи, ни да возрадꙋютсѧ дщери неѡбрѣзан-

---

*) Туй е образцова елегія, въ която Давидъ оплаква Саула и Іонаѳана.

ныхъ. Го́ры Гелвꙋ́йскїѧ, да не сни́детъ роса̀, нижѐ до́ждь на ва́съ! ꙗ҆́кѡ та́мѡ пове́рженъ бы́сть щи́тъ си́льныхъ: щи́тъ Саꙋ́ловъ не бы́сть пома́занъ є҆ле́емъ. Ѿ кро́ве ꙗ҆звеныхъ, и҆ ѿ тꙋ́ка си́льныхъ лꙋ́къ Іѡнада́новъ не возврати́сѧ то́щъ вспѧ́ть и҆ ме́чь Саꙋ́ловъ не возврати́сѧ то́щъ. Саꙋ́лъ и҆ Іѡнада́нъ, возлюбле́нніи и҆ прекра́снїи, неразлꙋ́чни, бл҃голѣ́пни въ живо́тѣ свое́мъ, и҆ въ сме́рти свое́й не разлꙋчи́шасѧ! Па́че, ѻ҆рлѡ́въ ле́гцы, и҆ па́че львѡ́въ крѣ́пцы. Пла́чите по Саꙋ́лѣ, дще́ри і҆н҃левы, и҆́же ва́съ ѡ҆блача́ше въ червле́ницы со ѹ҆краше́нїемъ ва́шимъ, и҆ возлага́ше ѹ҆краше́нїе зла́то на ри́зы ва̑шѧ. Ка́кѡ падо́ша си́льнїи посредѣ̀ бра́ни; Іѡнада́не, до сме́рти на высо́кихъ твои́хъ ꙗ҆́звенъ є҆сѝ. Болѣ́знꙋю ѡ҆ тебѣ̀, бра́те мо́й Іѡнада́не, кра́сный мѝ зѣлѡ̀: ѹ҆диви́сѧ любо́вь твоѧ̀ ѿ мене́ па́че любвѐ же́нскїѧ. Ка́кѡ падо́ша си́льнїи, и҆ поги́боша ѻ҆рꙋ̑жїѧ бра̑ннаѧ;

Псалт. Псаломъ XCVII.

Воспо́йте Гд҇еви пѣ́снь но́вꙋ, ꙗ҆́кѡ ди̑вна сотворѝ Гд҇ь: спасѐ є҆го̀ десни́ца є҆гѡ̀ и҆ мы́шца ст҃а̀ѧ є҆гѡ̀. Сказа̀ Гд҇ь спасе́нїе своѐ, пред̾ ꙗ҆зы́ки ѿкры̀ пра́вдꙋ свою̀. Помѧнꙋ̀ ми́лость свою̀ Іа́кѡвꙋ, и҆ и҆́стинꙋ свою̀ до́мꙋ Ісра́илевꙋ: ви́дѣша всѝ концы̀ земли̑ спасе́нїе Бг҃а на́шегѡ. Воскли́кните Бг҃ови всѧ̀ землѧ̀, воспо́йте, и҆ ра́дꙋйтесѧ, и҆ по́йте. По́йте Гд҇еви въ гꙋ́слехъ и҆ гла́сѣ ѱало́мстѣ. Въ трꙋ́бахъ ко́ваныхъ и҆ гла́сомъ трꙋбы̀ ро́жаны: востржбите пред̾ цр҃е́мъ Гд҇емъ. Да подви́житсѧ мо́ре и҆ и҆сполне́нїе є҆гѡ, вселе́ннаѧ и҆ всѝ

живꙋ́щїи на не́й. Рѣ́ки восплеща́тъ рꙋко́ю вкꙋ́пѣ, го́ры возра́дꙋютса ѿ лица̀ Гдна, ꙗ́кѡ гра́детъ, ꙗ́кѡ и́детъ сꙋди́ти землѝ: сꙋди́ти вселе́ннѣй в' пра́вдꙋ, и̂ лю́демъ пра́востїю.

Псалм. Псаломъ — XIV.

Гди, кто̀ ѡ̂бита́етъ в' жили́щи твое́мъ; и̂ли̂ кто̀ всели́тса въ ст҇ꙋ́ю го́рꙋ твою̀; Ходѧ́й непоро́ченъ, и̂ дѣ́лаѧй пра́вдꙋ, глаѧй и́стинꙋ въ срцѣ свое́мъ. И́же не оу̂льстѝ ѧ̂зы́комъ свои́мъ, и̂ не сотворѝ и́скреннемꙋ свое́мꙋ ѕла̀, и̂ поноше́нїѧ не прїѧ́тъ на бли́жнїѧ своѧ̂: оу̂ничиже́нъ е̂сть пре́дъ ни́мъ лꙋка́внꙋѧй, боѧ́щыѧжеса Гда сла́витъ: кленыйса и́скреннемꙋ свое́мꙋ, и̂ не ѿмета́ѧса: сребра̀ своегѡ̀ не дадѐ въ ли́хвꙋ, и̂ мзды̀ на непови́нныхъ не прїѧ́тъ. Творѧ́й сїѧ̂ не подви́житса во вѣ́къ.

Псаломъ — XVIII.

Нбса повѣ́даютъ сла́вꙋ Бж҇їю, творе́нїе же рꙋкꙋ̀ егѡ возвѣща́етъ тве́рдь. Де́нь днѝ ѿры́гаетъ гл҇ъ. и̂ но́щь но́щи возвѣща́етъ ра́зꙋмъ. Не сꙋ́ть рѣ́чи, нижѐ словеса̀, и̂хже не слы́шатса гла́си и̂хъ. Во всю̀ зе́млю и̂зы́де вѣща́нїе и̂хъ, и̂ въ концы̀ вселе́нныѧ глаго́лы и̂хъ. Въ со́лнцѣ положѝ селе́нїе своѐ: и̂ то́й ꙗ́кѡ жени́хъ и̂сходѧ́й ѿ черто́га своегѡ̀, возра́дꙋетса ꙗ́кѡ и̂споли́нъ тещѝ пꙋ́ть. Ѿ кра́ѧ нбсѐ и̂схо́дъ е̂гѡ, и̂ срѣ́тенїе е̂гѡ̀ до кра́ѧ нбсѐ: и̂ нѣ́сть и̂же оу̂кры́етса теплоты̀ е̂гѡ̀. Зако́нъ Гдень непоро́ченъ, ѡ̂браща́ѧй дꙋ́шы: свидѣ́тельство Гдне вѣ́рно, оу̂мꙋдрѧ́ющее

младе́нцы. Ѡ҆правда̑нїѧ Гд҇нѧ пра̑ва, веселѧ̑щаѧ срц҇е: за́повѣдь Гд҇нѧ свѣтла̀, просвѣща́ющаѧ ѻ҆́чи. Стра́хъ Гд҇нь чи́стъ, пребыва́ѧй въ вѣ́къ вѣ́ка: сꙋдьбы̑ Гд҇ни и҆́стинны, ѡ҆правда́нны вкꙋ́пѣ, вожделѣ́нны па́че зла́та и҆ ка́мене че́стна мно́га, и҆ сла́ждша па́че ме́да и҆ со́та. И҆́бо ра́бъ тво́й храни́тъ ѧ҆̀: внегда̀ сохрани́ти ѧ҆̀, воздаѧ́нїе мно́го. Грѣхопаде́нїѧ кто̀ разꙋмѣ́етъ; ѿ та́йныхъ мои́хъ ѡ҆чи́сти мѧ̀, и҆ ѿ чꙋжди́хъ пощадѝ раба̀ твоегѡ̀. А҆́ще не ѡ҆бладаю́тъ мно́ю, тогда̀ непоро́ченъ бꙋ́дꙋ, и҆ ѡ҆чи́щꙋсѧ ѿ грѣха̀ ве́лика. И҆ бꙋ́дꙋтъ во бл҃говоле́нїе словеса̀ ᲂу҆́стъ мои́хъ, и҆ поꙋче́нїе срца моегѡ̀ пред̾ тобо́ю вы́нꙋ, Гд҇и помо́щниче мо́й и҆ и҆зба́вителю мо́й.

Псаломъ — XXXII. 1—12.

Ра́дꙋйтесѧ, пра́веднїи, ѡ҆ Гд҇ѣ: пра̑вымъ подоба́етъ похвала̀. И҆сповѣ́дайтесѧ Гд҇еви въ гꙋ́слехъ, во ѱалти́ри десѧтострꙋ́ннѣмъ по́йте є҆мꙋ̀. Воспо́йте є҆мꙋ̀ пѣ́снь но́вꙋ, до́брѣ по́йте є҆мꙋ̀ со восклица́нїемъ. Ꙗ҆́кѡ пра́во сло́во Гд҇не, и҆ всѧ̑ дѣла̀ є҆гѡ̀ въ вѣ́рѣ: лю́битъ мл҇ты́ню и҆ сꙋ́дъ Гд҇ь: ми́лости Гд҇ни и҆спо́лнь землѧ̀. Сло́вомъ Гд҇нимъ небеса̀ ᲂу҆тверди́шасѧ, и҆ дх҃омъ ᲂу҆́стъ є҆гѡ̀ всѧ̀ си́ла и҆́хъ. Собира́ѧй ꙗ҆́кѡ мѣ́хъ во́ды морскі́ѧ, полага́ѧй в̾ сокро́вищахъ бе́здны. Да ᲂу҆бо́итсѧ Гд҇а всѧ̀ землѧ̀, ѿ негѡ́же да подви́жꙋтсѧ вси̑ живꙋ́щїи по вселе́ннѣй: ꙗ҆́кѡ то́й речѐ, и҆ бы́ша: то́й повелѣ̀, и҆ созда́шасѧ. Гд҇ь разорѧ́етъ совѣ́ты ꙗ҆зы́кѡвъ, ѿмета́етъ совѣ́ты кнѧзе́й: совѣ́тъ же Гд҇нь во вѣ́къ

пребыва́етъ, помышле́нїѧ срⷣца є҆гѡ̀ въ ро́дъ и҆ ро́дъ. Бл҃же́нъ ѧ҆зы́къ, є҆мꙋ́же є҆́сть Гдⷭ҇ь Бг҃ъ є҆гѡ̀, лю́ди, ѧ҆̀же и҆збра̀ въ наслѣ́дїе себѣ̀.

Псаломъ — XLV.

Бг҃ъ на́мъ прибѣ́жище и҆ си́ла, помо́щникъ въ ско́рбехъ ѡ҆брѣ́тшихъ ны̀ ѕѣлѡ̀. Сегѡ̀ ра́ди не ᲂу҆бои́мсѧ, внегда̀ смꙋща́етсѧ землѧ̀, и҆ прелага́ютсѧ го́ры въ срⷣца̀ морска̑ѧ. Возшꙋмѣ́ша, и҆ смѧто́шасѧ во́ды и҆́хъ, смѧто́шасѧ го́ры крѣ́постїю є҆гѡ̀. Рѣ́чнаѧ ᲂу҆стремле́нїѧ веселѧ́тъ гра́дъ Бж҃їй: ѡ҆ст҃и́лъ є҆́сть селе́нїе своѐ Вы́шнїй. Бг҃ъ посредѣ̀ є҆гѡ̀, и҆ не подви́житсѧ: помо́жетъ є҆мꙋ̀ Бг҃ъ ᲂу҆́трѡ ѕаꙋ́тра. Смѧто́шасѧ ѧ҆зы́цы, ᲂу҆клони́шасѧ црⷭ҇твїѧ; дадѐ гла́съ сво́й Вы́шнїй, подви́жесѧ землѧ̀. Гдⷭ҇ь си́лъ с' на́ми, заст꙽ꙋ́пникъ на́шъ Бг҃ъ Ї҆а́кѡвль. Прїиди́те, и҆ ви́дите дѣла̀ Бж҃їѧ, ѧ҆̀же положѝ чꙋдеса̀ на земли̇̀: ѿе́млѧ бра̑ни до конецъ земли̇̀, лꙋ́къ сокрꙋши́тъ, и҆ сло́митъ ѻ҆рꙋ́жїе, и҆ щиты̀ сожже́тъ ѻ҆гне́мъ. Оу҆праздни́тесѧ, и҆ разꙋмѣ́йте, ѧ҆́кѡ а҆́зъ є҆́смь Бг҃ъ: вознесꙋ́сѧ на земли̇̀. Гдⷭ҇ь си́лъ съ на́ми, заст꙽ꙋ́пникъ на́шъ Бг҃ъ Ї҆а́кѡвль.

Псаломъ — LXXXI.

Бг҃ъ ста̀ въ со́нмѣ бого́въ, посредѣ̀ же бо́ги разсꙋди́тъ: доко́лѣ сꙋ́дите непра́вдꙋ, и҆ ли́ца грѣшникѡвъ прїе́млете: Сꙋди́те си́рꙋ и҆ ᲂу҆бо́гꙋ, смире́на и҆ ни́ща ѡ҆правда́йте: и҆зми́те ни́ща и҆ ᲂу҆бо́га, и҆з' рꙋки̇̀ грѣ́шничи и҆зба́вите є҆гѡ̀. Не позна́ша, нижѐ ᲂу҆разꙋмѣ́ша, во тмѣ̀ хо́дѧтъ: да подви́жатсѧ всѧ̑ ѡ҆снова̑нїѧ земли̇̀. А҆́зъ рѣ́хъ: бо́зи є҆стѐ, и҆ сы́нове Вы́-

шнагw вси: вы́ же ꙗ҆́кw чл҃вѣцы ѹ҆мира́ете, и҆ ѧ҆
є҆ди́нъ ѿ кнѧзе́й па́даете. Воскр҃ни́, Бж҃е, сꙋди́ зем
ꙗ҆́кw ты̀ наслѣ́диши во всѣ́хъ ꙗ҆зы́цѣхъ.

Псаломъ — CIII.

Бл҃гослови́, дꙋшѐ моѧ̀, Гд҃а: Гд҃и Бж҃е м
возвели́чилсѧ є҆сѝ ѕѣлѡ̀: во и҆сповѣ́данїе и҆ въ в
лѣ́потꙋ ѡ҆бле́калсѧ є҆сѝ. Ѡ҆дѣѧ́йсѧ свѣ́томъ ꙗ҆́кw
зою, простира́ѧй не́бо ꙗ҆́бw ко́жꙋ. Покрыва́ѧй
да́ми превы́спреннѧѧ своѧ̑, полага́ѧй ѻ҆́блаки на
сх҄ожде́нїе своѐ, ходѧ́й на крилꙋ̀ вѣ́треню. Тво
а҆́гг҃лы своѧ̑ дꙋ́хи, и слꙋги́, своѧ̀ пла́мень ѻ҆́гнен
Ѡ҆снова́ѧй зе́млю на тве́рди є҆ѧ̀: не преклони́т
въ вѣ́къ вѣ́ка. Бе́здна, ꙗ҆́кw ри́за, ѡ҆дѣѧ́нїе є҆ѧ̀:
гора́хъ ста́нꙋтъ во́ды. Ѿ запреще́нїѧ твоегѡ̀
бѣ́гнꙋтъ, ѿ гла́са гро́ма твоегѡ̀ ѹ҆боѧ́тсѧ. Вос
дѧтъ го́ры, и҆ низхо́дѧтъ полѧ̀ въ мѣ́сто,
ѡ҆снова́лъ є҆сѝ и҆̀мъ. Предѣ́лъ положи́лъ є҆сѝ, є҆гѡ
не пре́йдꙋтъ нижѐ ѡ҆братѧ́тсѧ покры́ти зе́м
Посыла́ѧй и҆сто́чники въ де́брехъ, посредѣ̀ г
про́йдꙋтъ во́ды. Напаѧ́ютъ всѧ̑ звѣ́ри се́лн
ждꙋ́тъ ѻ҆на́гри въ жа́ждꙋ свою̀. На ты́хъ пти́
н҃бныѧ привита́ютъ: ѿ среды̀ ка́менїѧ дадѧ́
гла́съ. Напаѧ́ѧй го́ры ѿ превы́спреннихъ свои́хъ:
плода̀ дѣлъ твои́хъ насы́титсѧ землѧ̀. Прозѧб
травꙋ̀ скотѡ́мъ, и҆ ѕла́къ на слꙋ́жбꙋ чл҃вѣкѡ
и҆зъвестѝ хлѣ́бъ ѿ землѝ: и҆ вино̀ весели́тъ се́р
человѣ́ка, ѹ҆ма́стити лицѐ є҆ле́емъ: и҆ хлѣ́бъ се́р
человѣ́ка ѹ҆крѣпи́тъ. Насы́тѧтсѧ древа̀ пѡльск

кéдри Лївáнстїи, и҆̀хже є҆сѝ насади́лъ. Тáмѡ пти́цы вогнѣздя́тсѧ: є҆ро́дїево жили́ще предводи́тельствꙋетъ и҆́ми. Го́ры высѡ́кїѧ є҆лéнемъ, кáмень прибѣ́жище зáѧцемъ. Сотвори́лъ є҆́сть лꙋнꙋ̀ во временá: со́лнце позна̀ зáпадъ сво́й. Положи́лъ є҆сѝ тмꙋ̀, и҆ бы́сть но́щь, въ не́йже про́йдꙋтъ всѝ ѕвѣ́рїе дꙋбрáвнїи: скv́мни рыкáющїи восхи́тити, и҆ взыкáти ѿ Бг҃а пи́щꙋ себѣ̀. Возсїѧ̀ сл҃нце, и҆ собрáшасѧ, и҆ въ ло́жахъ свои́хъ лѧ́гꙋтъ: и҆зы́детъ человѣ́къ на дѣ́ло своѐ, и҆ на дѣ́ланїе своѐ до ве́чера.

Ꙗ҆́кѡ возвели́чишасѧ дѣлá твоѧ̀, Гд҇и: всѧ̀ премꙋ́дростїю сотвори́лъ є҆сѝ: и҆спо́лнисѧ землѧ̀ твáри твоеѧ̀. Сїѐ мо́ре вели́кое и҆ прострáнное: тáмѡ гáди и҆̀хже нѣ́сть числá, живѡ́тнаѧ мáлаѧ съ вели́кими. Тáмѡ корабли̑ преплавáютъ . . . . . Всѧ̀ къ тебѣ̀ чáютъ, дáти пи́щꙋ и҆̀мъ во бл҃го врéмѧ. Дáвшꙋ тебѣ̀ и҆̀мъ, соберꙋ́тъ: ѿве́рзшꙋ тебѣ̀ рꙋ́кꙋ, всѧ́ческаѧ и҆спо́лнѧтсѧ бл҃гости: ѿврáщшꙋ же тебѣ̀ лицѐ, возмѧтꙋ́тсѧ. Ѿи́меши дꙋ́хъ и҆́хъ, и҆ и҆счéзнꙋтъ, и҆ въ пе́рсть свою̀ возвратѧ́тсѧ: по́слеши дх҃а твоегѡ̀, и҆ сози́ждꙋтсѧ: и҆ ѡ҆бнови́ши лицѐ землѝ. Бꙋ́ди слáва Гд҇нѧ во вѣ́ки: возвесели́тсѧ Гд҇ь ѡ҆ дѣ́лѣхъ свои́хъ. Призирáѧй на зе́млю, и҆ творѧ́й ю҆̀ трѧсти́сѧ: прикасáѧйсѧ горáмъ, и҆ дымѧ́тсѧ. Воспою̀ Гд҇еви въ животѣ̀ моє́мъ, пою̀ Бг҃ꙋ моемꙋ до́ндеже є҆́смь. Да ᲂу҆слади́тсѧ є҆мꙋ̀ бесѣ́да моѧ̀. А҆́зъ же возвеселю́сѧ ѡ҆ Гд҇ѣ. Да и҆счéзнꙋтъ грѣ́шницы ѿ землѝ, и҆ беззакѡ́нницы, ꙗ҆́коже не бы́ти и҆̀мъ: бл҃гвѝ, дꙋшѐ моѧ̀, Гд҇а.

Псаломъ — CXXXVI.

На рѣка́хъ Вавѷлѡ́нскихъ, та́мѡ сѣдо́хомъ
пла́кахомъ, внегда̀ помѧну́ти на́мъ Сїѡ́на. І
вервїихъ посредѣ̀ егѡ̀ ѡбѣ́сихомъ ѻрга́ны на́ш
Ꙗ҆кѡ та́мѡ вопроси́ша ны̀ плѣ́ншїи на́съ ѡ҆ сло
сѣ́хъ пѣ́сней, и҆ ве́дшїи на́съ ѡ҆ пѣ́нїи; воспо́й
на́мъ ѿ пѣ́сней Сїѡ́нскихъ. Ка́кѡ воспое́мъ пѣ́с
Гдⷭ҇ню на земли̑ чужде́й: А҆́ще забу́ду тебѐ, І҆еру
ли́ме, забве́на бу́ди десни́ца моѧ̀. Прилпи́й ѧ҆зы́
мо́й горта́ни моемꙋ̀ а҆́ще не помѧнꙋ̀ тебѐ, а҆́ще
предложꙋ̀ І҆ерꙋсали́ма ꙗ҆́кѡ въ нача́лѣ весе́лїѧ моег
Помѧни̑, Гдⷭ҇и, сы́ны Е҆дѡ́мскїѧ въ де́нь І҆еру
ли́мль, глаго́лющыѧ: и҆стощава́йте, и҆стощава́йте
ѡ҆снова́нїй е҆гѡ̀. Дщи̑ Вавѷлѡ́нѧ, ѡ҆каѧ́ннаѧ, б
же́нъ и҆́же возда́стъ тебѣ̀ воздаѧ́нїе твоѐ, е҆́же в
дала̀ е҆сѝ на́мъ: бл҃же́нъ и҆́же и҆́метъ и҆ разбїе
младе́нцы твоѧ̀ ѡ҆ ка́мень.

Псаломъ — CXLIII. 1 — 10.

Бл҃гослове́нъ Гдⷭ҇ь Бг҃ъ мо́й, наꙋча́ѧй рꙋ́цѣ м
на ѡ҆полче́нїе, пе́рсты моѧ̀ на бра́нь. Млⷭ҇ть мо
прибѣ́жище моѐ, застꙋ́пникъ мо́й и҆ и҆зба́вит
мо́й, защи́титель мо́й, и҆ на негѡ̀ оу҆пова́хъ: по
нꙋ́ѧй лю́ди моѧ̑ под' мѧ̀. Гдⷭ҇и, что̀ е҆́сть чл҃вѣ
ꙗ҆́кѡ позна́лсѧ е҆сѝ е҆мꙋ̀; и҆лѝ сн҃ъ чл҃вѣ́чь, ꙗ
вмѣнѧ́еши е҆го̀; Чл҃вѣ́къ сꙋетѣ̀ оу҆подо́бисѧ: д
е҆гѡ̀ ꙗ҆́кѡ сѣ́нь прехо́дѧтъ. Гдⷭ҇и, преклони̑ нб҃са̀
сни́ди: косни́сѧ гора́мъ, и҆ воздымѧ́тсѧ: бл
мо́лнїю, и҆ ра́зженеши ѧ҆̀: посли̑ стрѣ́лы твоѧ̀, и҆ см

тѝши а҃. Посли̇ рꙋ́кꙋ твою съ высоты̀: и̇зми̇ мѧ̀ и̇ и̇з-
ба́ви мѧ̀ ѿ во́дъ мно́гихъ, и̇з' рꙋкѝ сынѡ́въ чꙋждихъ,
и̇̀хже ѹ҆ста̀ глаго́лаша сꙋетꙋ̀, и̇ десни́ца и̇́хъ, де-
сни́ца непра́вды. Бж҃е, пѣ́снь но́вꙋ воспою̀ тебѣ̀, во
ѱалти́ри десѧтострꙋ́ннѣмъ пою̀ тебѣ̀, даю́щемꙋ
спасе́нїе царе́мъ, и̇збавлѧ́ющемꙋ Дв҃да раба̀ своего̀
ѿ мечà лю́та.

Кн. Исходъ — XV. 1 — 19.

Пои́мъ Гд҇еви, сла́вно бо просла́висѧ: конѧ̀ и̇
вса́дника вве́рже въ мо́ре. Помо́щникъ и̇ покрови́-
тель бы́сть мнѣ̀ во спасе́нїе: се́й мо́й Бг҃ъ, и̇ про-
сла́влю е̇го̀: Бг҃ъ ѻ҆ц҃а̀ моегѡ̀, и̇ вознесꙋ̀ е̇го̀. Гд҇ь со-
крꙋша́ѧй бра́ни, Гд҇ь и̇́мѧ е̇мꙋ̀. Колесни́цы Фараѡ́-
новы, и̇ си́лꙋ е̇гѡ̀ вве́рже въ мо́ре: и̇збра̑нныѧ вса́-
дники трїста́ты потопѝ въ чермнѣ́мъ мо́ри. Пꙋчи́-
ною покры̀ и̇́хъ: погрѧзо́ша во глꙋбинѣ̀ ꙗ҆́кѡ ка́мень.
Десни́ца твоѧ̀, Гд҇и, просла́висѧ въ крѣ́пости: де-
снаѧ̀ твоѧ̀ рꙋка̀, Гд҇и, сокрꙋшѝ врагѝ: и̇ мно́жествомъ
сла́вы твоеѧ̀ стерлъ е̇сѝ сопроти́вныхъ. Посла́лъ е̇сѝ
гнѣ́въ тво́й, поѧдѐ ѧ҆̀ ꙗ҆́кѡ стебли̇е. И̇ дꙋ́хомъ ꙗ҆ро-
сти твоеѧ̀ разстꙋпи́сѧ вода̀: ѻ҆гꙋстѣ́ша ꙗ҆́кѡ стѣна̀
во́ды, ѻ҆гꙋстѣ́ша и̇ во́лны посредѣ̀ мо́рѧ. Речѐ вра́гъ:
гна́въ, пости́гнꙋ, раздѣлю̀ коры́сть, и̇спо́лню дꙋ́шꙋ
мою̀, ѹ҆бїю̀ мече́мъ мои́мъ, госпо́дствовати бꙋ́детъ
рꙋка̀ моѧ̀. Посла́лъ е̇сѝ дх҃а твоего̀, покры̀ ѧ҆̀ мо́ре:
погрѧзо́ша ꙗ҆́кѡ ѻ҆́лово в' водѣ̀ сѣлнѣ́й. Кто̀ подо́бенъ
тебѣ̀ в' бозѣ́хъ Гд҇и, кто̀ подо́бенъ тебѣ̀; просла-
вленъ во ст҃ы́хъ, ди́венъ въ сла́вѣ, творѧ́й чꙋдеса̀;

Простéрлъ є҆сѝ десни́цꙋ твою̀ пожрѐ ѧ҆̀ землѧ̀. Наста́вилъ є҆сѝ пра́вдою твоє́ю лю́ди твоѧ̀ сїѧ̀, ꙗ҆̀же и҆з-ба́вилъ є҆сѝ: ᲂу҆тѣ́шилъ є҆сѝ крѣ́постїю твоє́ю во ѻ҆би́тель ст҃ꙋ́ю твою̀. Слы́шаша ꙗ҆зы́цы, и҆ прогнѣ́-кашасѧ, болѣ́зни прїѧ́ша живꙋ́щїи въ Фѷлїстї́мѣ. Тогда̀ потща́шасѧ вл҃ки Є҆дѡ́мстїи, и҆ кнѧ́зи Мѡа-вї́тстїи, прїѧ́тъ ѧ҆̀ тре́петъ: растаѧ́ша всѝ живꙋ́-щїи въ Ханаа́нѣ. Да нападе́тъ на нѧ̀ стра́хъ и҆ тре́-петъ: вели́чїемъ мы́шцы твоеѧ̀ да ѡ҆камене́ютсѧ, до́ндеже про́йдꙋтъ лю́дїе твоѝ, Гдⷭ҇и, до́ндеже про́й-дꙋтъ лю́дїе твоѝ сі́и, ꙗ҆̀же стѧжа́лъ є҆сѝ. Введъ на-садѝ ѧ҆̀ въ го́рꙋ достоѧ́нїѧ твоегѡ̀, въ гото́вое жи-ли́ще твоѐ, є҆̀же содѣ́лалъ є҆сѝ, Гдⷭ҇и, ст҃ы́ню, ю҆̀же ᲂу҆гото́вастѣ рꙋ́цѣ твоѝ. Гдⷭ҇ь ца́рствꙋѧй вѣ́ки, и҆ на вѣ́къ, и҆ є҆щѐ. Є҆гда̀ вни́де ко́нница Фараѡ́нова съ колесни́цами и҆ вса́дники в' мо́ре, и҆ наведѐ на ни́хъ Гдⷭ҇ь во́дꙋ морскꙋ́ю: сы́нове же І҆и҃левы прои-до́ша сꙋ́шею посредѣ̀ мо́рѧ.

4. Изъ цьрковны-тѣ книгы, що сѫ напечатаны въ XIX-ыя вѣкъ.

Покаѧ́нїѧ ѿве́рзи мѝ две́ри, Жизнода́вче: ᲂу҆тре-нюетъ бо дꙋ́хъ мо́й ко хра́мꙋ ст҃о́мꙋ твоемꙋ̀, хра́мъ носѧ́й тѣле́сный ве́сь ѡ҆скверне́нъ: но ꙗ҆́кѡ ще́дръ ѡ҆чи́-сти благоꙋтро́бною твое́ю ми́лостїю.

Черто́гъ тво́й ви́ждꙋ, спа́се мо́й, ᲂу҆кра́шенный, и ѻ҆де́жды не и҆́мамъ, да вни́дꙋ во́нь: просвѣ-тѝ ѡ҆дѣѧ́нїе дꙋшѝ моеѧ̀, свѣтода́вче, и҆ спасѝ мѧ̀.

Плóтїю оуснýвъ ѧкѡ мéртвъ, царю̀ и̂ Гди, тридневенъ воскрéслъ є̂си̂, а̂дáма воздви́гъ ѿ тлѝ, и̂ оу̂праздни́въ смéрть, пáсха нетлѣ́нїѧ, мíра спасéнїе.

Хртóсъ раждáетсѧ, слáвите, Хртосъ съ нбсъ, срѧ́щите, Хртóсъ на землѝ, возноси́тесѧ: пóйте Гдеви всѧ̀ землѧ̀ и̂ весéлїемъ воспóйте лю́дїе: ѧкѡ прослависѧ.

Бгъ сый ми́ра, ѻ̂цъ щедрóтъ, вели́кагѡ совѣ́та своегѡ̀ а̂ггла, ми́ръ подавáющїа, послáлъ є̂сѝ нáмъ. Тѣ́мъ богоразꙋ́мїем къ свѣ́тꙋ настáвльшесѧ, ѿ нощи оу̂трени́юще славослóвимъ тѧ̀ члколю́бче.

Тáинство стрáнное ви́жꙋ и̂ преслáвное: нéбо вертепъ, престóлъ херꙋві́мскїи двꙋ, ѧ̂сли вмѣсти́лище: въ ни́хже возлежѐ невмѣсти́мый хртóсъ бгъ, є̂гóже воспѣвáюще величáемъ.

Глꙋбины ѿкры́лъ є̂сть днò, и̂ сꙋ́шею своѧ̂ влечетъ: въ нéй покры́въ проти̂вныѧ крѣ́пкїй во бранѣ́хъ гдь, ѧкѡ прослáвисѧ.

Сꙋ́шꙋ глꙋбороди́телнꙋю зéмлю сóлнце нашéствова и̂ногдà: ѧкѡ стѣнà бо ѡ̂гꙋстѣ̀ ѻ̂ба пóлы водà сóдемъ, мóре пѣшеходѧ́щымъ и̂ бгоꙋгóднѡ поющымъ, пои́мъ гдеви, слáвнѡ бо прослáвисѧ.

Воскресéнїѧ дéнь, просвѣти́мсѧ лю́дїе, пáсха гднѧ пáсха: ѿ смéрти бо къ жи́зни, и̂ ѿ землѝ въ нбсой Хртóсъ Бгъ нáсъ приведè, побѣ́днꙋю пою́щыѧ.

Снизшéлъ є̂сѝ въ преисподнѧѧ землѝ, и̂ сокрꙋши́лъ є̂сѝ верéи вѣ́чныѧ, содержáщыѧ скѧ́занныѧ, Хртé, и̂ три́дневенъ, ѧкѡ ѿ ки́та Іѡ́на, воскрéслъ є̂сѝ ѿ грóба.

Воскресе́нїе твоѐ Хр҇тѐ спа́се, а҃ггли пою́тъ на небе-сѣ́хъ, и҆ на́съ на земли̇̀ сподо́би чи́стымъ срⷣцемъ Тебѐ сла́вити.

Во́зведи̇̀ ѻ҆́крестъ ѻ҆́чи твои̇̀, сїѡ́не и҆ ви́ждь: се́ бо прїидо́ша къ тебѣ́, ꙗ҆́кѡ бг҃освѣ́тла́ѧ свѣти̇̀ла ѿ за́-пада, и҆ сѣ́вера, и҆ мо́рѧ, и҆ восто́ка ча̑да твоѧ̑ въ тебѣ́ благословѧ̑щаѧ хрⷭ҇та̀ во вѣ́ки.

Жите́йское мо́ре, воздвиза́емое зрѧ̑ напа́стей кꙋ-ре́ю въ ти́хомꙋ приста́нищꙋ твое́мꙋ прите́къ, копї́ю ти: возведи̇̀ ѿ тли̇̀ живо́тъ мо́й Многоми́лостиве.

Ѻ҆́бразъ є҆́смь неизрече́нныѧ твоеѧ̀ сла́вы, а҃ще и҆ ꙗ҆́звы ношꙋ̀ прегрѣше́нїй: ѹ҆щⷣе́дри твоѐ созда́нїе, влⷣко, и҆ ѿчи́сти твои́мъ благоꙋтро́бїемъ: и҆ вожделѣ́нное ѻ҆те́-чество педа́ждь ми, ра́ѧ па́ки жи́телѧ мѧ̀ сотворѧ́ѧ.

Пла́чꙋ и҆ рыда́ю, є҆гда̀ помышлѧ́ю сме́рть, и҆ ви́ж-дꙋ во гро́бѣ лежа́щꙋю, по ѻ҆́бразꙋ Бж҃їю созда́ннꙋю на́-шꙋ красотꙋ̀, безобра́знꙋ, безсла́внꙋ, не и҆мꙋ̑щꙋю ви́да. ѡ҆ чꙋде́се! что̀ сїѐ є҆́же ѡ҆ на́съ бы́сть та́инство? ка́кѡ преда́хомсѧ тлѣ́нїю; ка́кѡ сопрѧго́хомсѧ сме́рти; вои́стиннꙋ Бж҃їимъ повелѣ́нїемъ, ꙗ҆́коже пи́сано є҆́сть, подаю́щагѡ преста́вльшемꙋсѧ ѹ҆поко́енїе.

Ꙗ҆ви́шасѧ и҆сто́чницы бе́здны, бла́ги неприча́стны и҆ ѿкры́шасѧ мо́рѧ волнꙋ́ющасѧ ѡ҆снова̑нїѧ бꙋ́рею: ма́нїемъ бо запрети́лъ є҆сѝ є҆мꙋ̀ и҆зрѧ́дныѧ же лю́ди спа́слъ є҆сѝ, пою́щыѧ пѣ́снь тебѣ̀, Гд҇и.

Бж҃їѧ снисхожде́нїѧ ѻ҆́гнь ѹ҆сты́дѣсѧ въ Вави-ло́нѣ и҆ногда̀: сегѡ̀ ра́ди ѻ҆́троцы въ пе́щи ра́дован-ною ного́ю, ꙗ҆́кѡ во цвѣ́тницѣ ликꙋ́юще, поѧ́хꙋ: блгⷭ҇ве́нъ є҆сѝ Бж҃е ѻ҆те́цъ на́шихъ.

Моли́тву пролїю ко Гдⷭ҇у, и̓ томꙋ̀ возвѣщꙋ̀ печа́-
ль моѧ̀: ꙗ̓́кѡ зѡ́лъ дꙋша̀ моѧ̀ и̓спо́лнисѧ, и̓ живо́тъ
мо́й а̓́дꙋ прибли́жисѧ, и̓ молю́сѧ, ꙗ̓́кѡ Ӏѡ́на: ѿ тлѝ
бже возведи́ мѧ.

Оу҆слы́ша прⷪ҇ро́къ прише́ствїе твоѐ Гдⷭ҇и и̓ ᲂу҆боѧ́-
сѧ, ꙗ̓́кѡ хо́щеши ѿ дѣ́вы роди́тисѧ и̓ человѣ́кѡмъ
ꙗви́тисѧ, и̓ глаго́лаше: оу҆слы́шахъ слꙋ́хъ твоѝ, и̓
ᲂу҆боѧ́хсѧ. Сла́ва си́лѣ твое́й Гдⷭ҇и.

Вскꙋ́ю мѧ ѿри́нꙋлъ є҆сѝ ѿ лица̀ твоегѡ̀, Свѣ́те
незаходи́мый, и̓ покры́ла мѧ̀ є҆́сть чꙋжда́ѧ тма̀ о̓ка-
ѧ́ннаго; но ѡ̓брати́ мѧ̀, и̓ къ свѣ́тꙋ за́повѣдей тво-
и́хъ пꙋти̑ моѧ̀ напра́ви, , молю́сѧ.

Ви́дите, ви́дите, ꙗ̓́кѡ а̓́зъ є҆́смь Бгъ, ма́ннꙋ ѡ̓до-
жди́вый и̓ во́дꙋ и̓зъ ка́мене и̓сточи́вый дре́вле въ пꙋ-
сты́ни лю́демъ мои́мъ, десни́цею и̓ крѣ́постїю моє́ю.

Вскꙋ́ю оу҆ныва́ющи, дꙋшѐ моѧ̀ грѣхꙋ̀ рабо́тлеши,
вскꙋ́ю немощна̀ сꙋ́щи ко врачꙋ̀ не притека́еши; Сѐ вре́-
мѧ благопрїѧ́тное, сѐ спасе́нїѧ ны́нѣ де́нь и̓́стинный
востани, ѡ̓мы́й твоѐ лицѐ покаѧ́нїѧ слеза́ми, и̓ є҆ле́емъ
благотворе́нїѧ свѣщꙋ̀ просвѣти̑. ꙗ̓́кѡ да ѡ̓бращеши
ѡ̓чище́нїе ѿ Хрⷭ҇та̀ Бга и̓ ве́лїю ми́лость.

Ты̀ моѧ̀ крѣ́пость Гдⷭ҇и, ты̀ моѧ̀ и̓ си́ла, ты̀ моѐ
ра́дованїе, не ѡ̓ста́вль нѣ̑дра ѻ҆́ч҃а, и̓ на́шꙋ ни́щетꙋ
посѣти́въ. Тѣ́мъ съ прⷪ҇ро́комъ Ав̾вакꙋ́момъ зовꙋ
ти: си́лѣ твое́й сла́ва, чл҃колю́бче.

Воспо́йте, лю́дїе благолѣ́пнѡ въ Сїѡ́нѣ, и̓ мо-
ли́твꙋ воздади́те Хрⷭ҇тꙋ̀ во Ӏеⷬ҇ли́мѣ: са́мъ бо гради́тъ
съ ѻ҆́бластїю во сла́вѣ· Въ не́мъ же оу҆тверди́сѧ цр҃ковь
во́пїющи: ѡ̓са́нна, бл҃гве́нъ є҆сѝ грѧды́й.

Веселисѧ, Іерлиме. торжествꙋйте любѧщіи Сіѡна: царствꙋѧй во вѣки Гдь силъ пріиде. Да благоговѣетъ всѧ землѧ ѿ лица єгѡ, и да копіетъ: блгвите всѧ дѣла Гдна Гда.

Бгъ Гдь, и ꙗвисѧ намъ, составите праздникъ: и веселѧщесѧ, пріидите возвеличимъ Хрта съ ваіами и вѣтьвми, пѣсньми зовꙋще: блгвенъ грѧдый во имѧ Гда Спса нашегѡ.

Сѣченное сѣчетсѧ Море Чермное, волнопитаемаѧ же изсꙋшаетсѧ глꙋбина: таѧжде кꙋпнѡ безорꙋжнымъ бывши проходима, и всеорꙋжнымъ гробъ, пѣснь же богокраснаѧ воспѣвашесѧ: славнѡ прослависѧ Хртосъ Бгъ нашъ.

Тебе на водахъ повѣсившаго всю землю неѡдержимѡ тварь видѣвши на лобнѣмъ висима оужасомъ многимъ содрогашесѧ, нѣсть стъ развѣ тебе Гди, взывающи.

На кртѣ твоє бжтвенное истощаніе прокидѧ Аввакꙋмъ, оужасѧсѧ, вопіѧше: ты, силныхъ пресѣклъ єси державꙋ блже, приѡбщаѧсѧ сꙋщымъ во адѣ, ꙗкѡ всесиленъ.

Богоѧвленіѧ твоегѡ, Хрте, въ намъ милостивнѡ бывшагѡ, Исаіа, свѣтъ видѣвъ невечерній, изъ нощи оутренневавъ, взываше: воскреснꙋтъ мертвіи, и востанꙋтъ сꙋщіи во гробѣхъ, и вси земнородніи возрадꙋтсѧ.

Оужаснисѧ боѧйсѧ нбо, да подвижатсѧ ѡснованіѧ земли: се бо во мертвецѣхъ вмѣнѧетсѧ во

вы́шнихъ живы́й, и҆ во гро́бъ ма́лъ страннопрїе́млетсѧ, є҆го́же ѻ҆́троцы бл҃гвите, свѧще́нницы воспо́йте, лю́дїе превозноси́те, во всѧ̑ вѣ́ки.

Не рыда́й менѐ, ма́ти, зрѧ́щи во гро́бѣ, є҆го́же во чре́вѣ безъ сѣ́мене зачала̀ є҆сѝ Сы́на: воста́нꙋ бо и просла́влюсѧ, и҆ вознесꙋ̀ со сла́вою непреста́ннѡ, ꙗ҆́кѡ Бг҃ъ, вѣ́рою и҆ любо́вїю тѧ̀ велича́ющыѧ.

Ѽ бж҃твеннагѡ! ѡ҆ любе́знагѡ! ѡ҆ сладча́йшагѡ твоегѡ̀ гла́са! съ на́ми бо нело́жнѡ ѡ҆бѣща́лсѧ є҆сѝ бы́ти до сконча́нїѧ вѣ́ка, Хрⷭ҇те: є҆гѡ́же вѣ́рнїи ᲂу҆твержде́нїе наде́жды и҆мꙋ́ще, ра́дꙋемсѧ.

Спаси́телю Бг҃ꙋ, въ мо́ри лю́ди немо́крыми нога́ми наста́вльшемꙋ, и҆ Фараѡ́на со всѣ́мъ воинствомъ потопи́вшемꙋ, томꙋ̀ є҆ди́номꙋ пои́мъ, ꙗ҆́кѡ прославѝсѧ.

Пла́кающаго въ молвѣ̀ жите́йскихъ попече́нїй, съ корабле́мъ потоплѧ́ема грѣхѝ и҆ дꙋшетлѣ́нномꙋ ѕвѣ́рю примѣта́ема, ꙗ҆́кѡ Ї҆ѡ́на Хрⷭ҇тѐ вопїю̀ ти: и҆зъ смертоно́сныѧ глꙋбины̀ возведѝ мѧ̀.

Ѡ҆чи́сти мѧ̀, сп҃се, мнѡ́га бо беззакѡ́нїѧ моѧ̑, и҆ и҆зъ глꙋбины̀ ѕѡ́лъ возведѝ молю́сѧ: къ тебѣ̀ бо возопи́хъ, и҆ ᲂу҆слы́ши мѧ̀ Бж҃е, спасе́нїѧ моегѡ̀.

Ѡ҆бы́де мѧ̀ послѣ́днѧѧ бе́здна, нѣ́сть и҆збавле́нїѧ: вмѣни́хомсѧ ꙗ҆́кѡ ѻ҆́вцы заколе́нїѧ. Спасѝ лю́ди твоѧ̀ Бж҃е на́шъ, ты́ бо крѣ́пость немощствꙋ́ющихъ и҆ и҆справле́нїе.

Процвѣла̀ є҆́сть пꙋсты́нѧ ꙗ҆́кѡ крі́нъ, Гдⷭ҇и, ꙗ҆зы́ческаѧ неплодѧ́щаѧ це́рковь прише́ствїемъ твои́мъ. Къ не́йже ᲂу҆тверди́сѧ моѐ срⷣце.

Ꙗ҆́кѡ ви́дѣ Ἱса́їа ѻ҆бра́знѡ на престо́лѣ превознесе́на Бг҃а, ѿ а҆́гг҃лъ сла́вы дорѷноси́ма: ѽ ѻ҆ка́нный, вопїѧ́ше, а҆́зъ: провидѣ́хъ бо воплощае́ма Бг҃а, свѣ́та невече́рнѧ и҆ мі́ромъ влады́чествꙋющаго.

Бе́здна послѣ́днѧѧ грѣхѡ́въ ѡ҆бы́де мѧ, и҆ и҆счеза́етъ дꙋ́хъ мо́й: но простры́й, Вл҃ко, высо́кꙋю твою̀ мы́шцꙋ, ꙗ҆́кѡ Петра̀ мѧ̀, ѹ҆прави́телю, спасѝ.

Къ тебѣ̀ ѹ҆́тренюю, милосе́рдїѧ ра́ди себѐ и҆стощи́вшемꙋ непрело́жнѡ, и҆ до страсте́й безстра́стнѡ преклѡ́ншемꙋсѧ, Сло́ве Бж҃їй. Ми́ръ пода́ждь ми па́дшемꙋ, чл҃колю́бче.

Сою́зомъ любвѐ свѧзꙋ́еми а҆п҃ли, влады́чествꙋющемꙋ всѣ́ми себѐ Хр҇тꙋ̀ возло́жше, кра́снї но́ги ѡ҆чища́хꙋ, благовѣствꙋ́юще всѣ́мъ ми́ръ.

Но́щь не свѣтла̀ невѣ́рнымъ, Хр҇тѐ, вѣ́рнымъ же просвѣще́нїе въ сла́дости слове́съ твои́хъ. Сегѡ̀ ра́ди къ тебѣ̀ ѹ҆́тренюю, и҆ воспѣва́ю твоѐ бж҃ство̀.

Ѹ҆жасе́сѧ ѡ҆ се́мъ нб҃о, и҆ земли̑ ѹ҆диви́шасѧ концы̀, ꙗ҆́кѡ Бг҃ъ ꙗ҆ви́сѧ чл҃кѡмъ пло́тски, и҆ чре́во твоѐ бы́сть простра́ннѣйшее нб҃съ: тѣ́мъ тѧ̀ Бц҃ꙋ а҆́гг҃лѡвъ и҆ чл҃вѣ́кѡвъ чинонача̑лїѧ велича́ютъ.

Бг҃а чл҃вѣ́кѡмъ не возмо́жно ви́дѣти, на него́же не смѣ́ютъ чи́ни а҆́гг҃лстїи взира́ти: тобо́ю бо, Всечи́стаѧ, ꙗ҆ви́сѧ чл҃вѣ́кѡмъ Сло́во воплоще́но, є҆го́же велича́юще, съ небе́сными во̀и тѧ̀ ѹ҆блажа́емъ.

Ѹ҆жасо́шасѧ всѧ́ческаѧ ѡ҆ бж҃твеннѣ́й сла́вѣ твое́й: Ты́ бо, неискꙋсобра́чнаѧ дв҃о, и҆мѣ́ла є҆сѝ во ѹ҆тро́бѣ надъ всѣ́ми Бг҃а, и҆ роди́ла є҆сѝ безлѣ́тнаго Сн҃а, всѣ́мъ воспѣва́ющымъ тѧ̀, ми́ръ подава́ющаго.

Ра́дꙋйсѧ, Цр҇це, матерод҃ѣвственнаѧ сла́во: всѧ́ка бо ᲂу҆добоѡбраща́телнаѧ благоглаго́ливаѧ ᲂу҆ста̀ вити́йствовати не мо́гꙋтъ, тебѣ̀ пѣ́ти досто́йнѡ: и҆зꙋмѣва́етъ же ᲂу҆́мъ всѧ́къ твоѐ рождество̀ разꙋмѣ́ти: тѣ́мже тѧ̀ согла́снѡ сла́вимъ.

Всѧ́къ земноро́дный да взыгра́етсѧ, дꙋ́хомъ просвѣща́емь: да торжествꙋ́етъ же безпло́тныхъ ᲂу҆мѡ́въ є҆стество̀, почита́ющее свѧще́нное торжество̀ Бг҃ома́тере, и҆ да вопїе́тъ: ра́дꙋйсѧ, всебл҃же́ннаѧ Бц҃е, чи́стаѧ приснод҃во.

Ка́мень нерꙋкосѣ́чный ѿ несѣко́мыѧ горы̀ тебѐ, дв҃о, краеꙋго́лный ѿсѣче́сѧ, Хр҇то́съ, совокꙋпи́вый разстоѧ́щаѧсѧ є҆стества̀: тѣ́мъ веселѧ́щесѧ тѧ̀, Бц҃е, велича́емъ.

Се̑ жени́хъ грѧде́тъ въ полꙋ́нощи, и҆ бл҃же́нъ ра́бъ, є҆го́же ѡ҆брѧ́щетъ бдѧ́ща: недосто́инъ же па́ки, є҆го́же ѡ҆брѧ́щетъ ᲂу҆ныва́юща. Блюди̑ ᲂу҆̀бо, дꙋше̑ моѧ̀, не сно́мъ ѿѧготи́сѧ да не сме́рти предана̀ бꙋ́деши, и҆ цр҇твїѧ внѣ̀ затвори́шисѧ: но воспрѧни̑ зовꙋ́щи: ст҃ъ, ст҃ъ, ст҃ъ є҆си̑, Бж҃е, Бц҃ею поми́лꙋй на́съ.

Сїѧ̀ глаго́летъ Гдь І҆ꙋде́ѡмъ: лю́дїе мои̑, что̀ сотвори́хъ ва́мъ; и҆лѝ чи́мъ ва́мъ стꙋжи́хъ; Слѣпцы̀ ва́шѧ просвѣти́хъ, прокаже́нныѧ ѡ҆чи́стихъ, мꙋ́жа сꙋ́ща на ѻ҆дрѣ̀ возста́вихъ. Лю́дїе мои̑, что̀ сотвори́хъ ва́мъ; и҆ что̀ мѝ возда́сте; за ма́ннꙋ же́чь, за во́дꙋ ѻ҆́цетъ, за є҆̀же люби́ти мѧ̀ ко кр҇тꙋ̀ мѧ̀ пригвозди́сте. Ктомꙋ̀ не терплю̀ про́чее: призовꙋ̀ моѧ̑ ꙗ҆зы́ки, и҆ ті́и мѧ̀ просла́вѧтъ со ѻ҆ц҃е́мъ и҆ дх҃омъ, и҆ а҆́зъ и҆́мъ да́рꙋю живо́тъ вѣ́чный.

Ѿдѣѧйсѧ свѣтомъ ꙗкѡ ризою, нагъ на сꙋдѣ стоѧше: и въ ланитꙋ оударенїе прїѧтъ ѿ рꙋкъ, ихже созда. Беззаконнїи же людїе на крⷭтѣ пригвоздиша Гⷭда славы. Тогда завѣса церковнаѧ раздрасѧ. солнце померче, не терпѧ зрѣти Бга досаждаема, егѡже трепещꙋтъ всѧческаѧ: томꙋ поклонимсѧ.

Днесь Влⷣка твари предстоитъ Пилатꙋ и крⷭтꙋ предаетсѧ Зиждитель всѣхъ ꙗкѡ агнецъ приводимь своею волею: гвоздми пригвождаетсѧ и въ ребра прободаетсѧ, и гꙋбою напаѧетсѧ маннꙋ ѡдождивый: по ланитѣ заꙋшаетсѧ избавитель мїра: и ѿ своихъ рабъ порꙋгаетсѧ создатель всѣхъ. Ѿ влⷣчнагѡ члвѣколюбїѧ! ѡ распинающихъ молитъ своего Оца, глаголѧ: Оче, ѡстави имъ грѣхъ сей: не вѣдѧтъ бо беззаконнїи что неправедное содѣваютъ.

Страшное и преславное таинство днесь дѣйствꙋемо зритсѧ: неѡсѧзаемый оудерживаетсѧ: вѧжетсѧ разрѣшаѧй Адама ѿ клѧтвы: испытꙋѧй срⷣца и оутрѡбы неправеднѡ испытꙋетсѧ: въ темницѣ затворѧетсѧ, иже безднꙋ затворивый: Пилатꙋ предстоитъ, емꙋже со трепетомъ предстоѧтъ небесныѧ силы: заꙋшаетсѧ рꙋкою созданїѧ Создатель. на древо ѡсꙋждаетсѧ сꙋдѧй живымъ и мертвымъ во гробѣ заключаетсѧ разоритель ада. Иже всѧ терпѧй милосерднѡ, и всѣхъ спасый ѿ клѧтвы, незлобиве Гдⷭи, слава тебѣ.

Тебе ѡдѣющаго свѣтомъ, ꙗкѡ ризою, снемъ Їѡсифъ съ древа съ Нїкодимомъ, и видѣвъ тѧ нага,

мертва, непогребенна, благосердный плачь воспріимъ, рыдая глаголаше: оуві мні, сладчайшій Іисе, егоже вмалі солнце на крті висима оузрівшее, мракомъ шблагашеся, и раздирашеся церковная завіса: но се нині вижду тя мене ради волею подъемша смерть. Какш погребу тя Бже мой; или какою плащаницею швію; коима ли руками прикоснуся нетлінному твоему исходу, Щедре; Величаю страсти твоя; піснословлю и погребеніе твое со воскресеніемъ, зовый, Гди слава тебі.

Днесь содержитъ гробъ содержащаго дланію тварь, покрываетъ камень покрывшаго добродітелію нбса, спитъ животъ, и адъ трепещетъ, и Адамъ ш оузъ разрішается. Слава твоему смотренію, имже совершивъ все оупокоеніе вічное даровалъ еси намъ, Бже, всестое изъ мертвыхъ твое воскресеніе.

Что зримое виденіе; кое настоящее оупокоеніе; Царь віковъ, иже страстію совершивъ смотреніе, во гробі суббoтствуетъ, новое намъ подая субботство. Тому возопіимъ: воскресни Бже, суди земли, яко ты царствуеши во віки, неизміримую имій велію милость.

Пріидите видимъ животъ нашъ во гробі лежащъ, да во гробіхъ лежащыя оживитъ; пріидите днесь иже изъ Іуды, спяща зряще пророчески ему возопіимъ: возлегъ, оуснулъ еси яко левъ, кто воздвигнетъ тя Црю; Но востани самовластнш давый себе ш насъ волею, Гди, слава тебі.

Днешній день таинѡ великій Мѡѷсей прообразоваше, глаголѧ: и҆ бл҃гослови Бг҃ъ день седмый. Сїѧ бо есть бл҃гословеннаѧ сѹббота: сей есть оупокоенїѧ день, воньже почи ѿ всѣхъ дѣлъ своихъ єдинородный Сн҃ъ Бж҃їй, смотрѣнїемъ еже на смерть, плотїю сѹбботствовавъ: и҆ во еже бѣ, паки возвращсѧ, воскресенїемъ дарова намъ животъ вѣчный, ꙗ҆кѡ єдинъ Блг҃ъ и҆ чл҃колюбецъ.

Да молчитъ всѧкаѧ плоть человѣча, и҆ да стоитъ со страхомъ и҆ трепетомъ и҆ ничтоже земное въ себѣ да помышлѧетъ: Царь бо царствѹющихъ и҆ Гдⷭ҇ь господствѹющихъ приходитъ заклатисѧ и҆ датисѧ въ снѣдь вѣрнымъ Предходѧтъ же семѹ лицы а҆гг҃елстїи се всѧкимъ началомъ и҆ властїю, многоочитїи херѹвїми и҆ шестокрылатїи Серафїми, лица закрывающе и҆ копїюще пѣснь: а҆ллилѹїа, а҆ллилѹїа, а҆ллилѹїа.

Тебе, Гдⷭ҇и, сѹщаго по всѣй твари, грѣшнїи камѡ бѣжимъ; На небси самъ живеши, во а҆дѣ попралъ єси смерть. Во глѹбины морскїѧ; и҆ тамѡ рѹка твоѧ, Влкⷣо. Къ тебѣ прибѣгаемъ, тебѣ, припадающе, молимсѧ: воскресый и҆зъ мертвыхъ, помилѹй насъ.

Скорое и҆ и҆звѣстное даждь оу҆тѣшенїе рабѡ́мъ твоимъ, Ї҆исе, внегда оу҆нывати дѹхѡмъ нашимъ; не разлѹчайсѧ ѿ дѹшъ нашихъ въ скорбѣхъ: не оу҆далѧйсѧ ѿ мыслей нашихъ во ѡ҆бстоѧнїихъ. Но присно насъ предвари, приближисѧ намъ, приближисѧ вездѣ сый: ꙗ҆коже со а҆пⷭ҇лы твоими всегда єси, сице и҆ тебе

желающымъ соедини себѣ, Щедре, да совокуплени Тебѣ поемъ и славословимъ Всесвятаго Духа твоего.

Духъ свѧтый бѣ оубо, и присно, и есть и будетъ: ниже начинаемь, ниже престаяй, но присно Отцу и Сыну счиненъ и счисляемь: животъ, и животворяй: свѣтъ и свѣта податель самоблагій, и источникъ благостыни: имже Отецъ познавается, и Сынъ прославляется, и отъ всѣхъ познавается: едина сила, едино счетаніе, едино поклоненіе Святыя Троицы.

Духъ Святый, свѣтъ и животъ, и живый источникъ оумный: духъ премудрости, духъ разума, благій, правый, оумный, обладаяй очищаяй прегрѣшенія: Богъ и боготворяй: огнь отъ огня происходяй, глаголяй, дѣйй, раздѣляяй дарованія: имже пророцы вси и божественніи апли съ мученики вѣнчашася. Странное слышаніе, странное видѣніе, огнь раздѣляйся въ подаяніе дарованій.

Пріидите, людіе, тріѵпостасному Божеству поклонимся, Сыну во Отцѣ со Святымъ Духомъ: отецъ бо безлѣтно роди Сына соприсносущна и сопрестолна, и Духъ Святый бѣ во Отцѣ съ Сыномъ прославляемь. Едина сила, едино существо, едино божество. Емуже покланяющеся, вси глаголемъ: святый Боже, вся содѣявый Сыномъ, содѣйствомъ Святагω Духа: Святый Крѣпкій, имже Отца познахомъ и Духъ Святый пріиде въ міръ: Святый Безсмертный, оутѣшителный Душе, отъ Отца исходяй и въ Сынѣ почиваяй: Троице Святая, слава тебѣ.

Аггелъ предстатель съ нбсе посланъ бысть рещи Бцѣ: радуйся. И со безплотнымъ гласомъ воплощаема тя зря. Гди, оужасашеся, и стояше зовый къ ней таковая: радуйся, еюже радость возсїяетъ, радуйся, еюже клятва исчезнетъ: радуйся, падшагѡ Адама воззванїе, радуйся, слезъ и Евиныхъ избавленїе: радуйся, высото неудобовосходимая члвѣческими помыслы, радуйся, глубино неудобозримая и аггльскима очима: радуйся, яко еси Црево сѣдалище, радуйся, яко носиши носящаго вся: радуйся ѕвѣздо являющая солнце, радуйся оутробо бжественнагѡ воплощенїя: радуйся, еюже ѡбновляется тварь, радуйся, еюже покланяемся Творцу. Радуйся, невѣсто неневѣстная.

Не оумолчимъ никогда, Бце, силы твоя глаголати недостойнїи: аще бо ты не бы предстояла молящи, кто бы насъ избавилъ ѿ толикихъ бѣдъ кто же бы сохранилъ до нынѣ свободны; Не ѿступимъ, Блчце, ѿ тебе: твоя бо рабы спасаеши присно ѿ всякихъ лютыхъ.

Всемїрную славу, ѿ человѣкъ прозябшую, и влку рождшую, нбную дверь, воспоимъ Мрїю Дву, безплотныхъ пѣснь, и вѣрныхъ оудобренїе. Сїя бо явися нбо и храмъ Бжества: сїя преграждение вражды разрушивши, миръ введе, и цртвїе ѿверзе: сїю оубо имуще вѣры оутвержденїе, поборника имамы изъ нея рождшагося Гда. Дерзайте оубо,

дерза́йте, лю́діе Бж҃їи: ꙗ҆́ко То́й побѣди́тъ враги̑ ꙗ҆́кѡ всеси́ленъ.

Пре́йде сѣ́нь зако́ннаѧ, бл҃гда́ти прише́дши. Ꙗ҆́коже бо кꙋпина̀ не сгара́ше, ѡ҆паля́ема: та́кѡ дв҃а роди́ла є҆сѝ, и҆ дѣ́ва пребыла̀ є҆сѝ. Вмѣ́стѡ столпа̀ ѻ҆́гненнагѡ, пра́ведное возсїѧ̀ со́лнце: вмѣ́стѡ Мѡѷсе́а, хр҇то́съ, спасе́нїе дꙋ́шъ на́шихъ.

Въ Чермнѣ́мъ Мо́ри неискꙋсобра́чныѧ невѣ́сты ѻ҆́бразъ написа́сѧ и҆ногда̀. Та́мѡ Мѡѷсе́й, раздѣли́тель воды̀:здѣ́же Гаврїи́лъ слꙋжи́тель чꙋдесѐ. Тогда̀ глꙋбинꙋ̀ ше́ствова немо́кренно Ісра́иль: ны́нѣ же хрта̀ родѝ безсѣ́менно Дв҃а. Мо́ре по проше́ствїи Ісра́илевѣ пребы́сть непрохо́дно: непоро́чнаѧ, по рж҇твѣ̀ Е҆ммаꙋ́илевѣ, пребы́сть нетлѣ́нна. Сы́й, и҆ пре́жде сы́й, ꙗ҆ви́йсѧ ꙗ҆́кѡ чл҃вѣ́къ, Бж҃е, поми́лꙋй на́съ.

Кто̀ тебѐ не ᲂу҆блажи́тъ, прес҇та́ѧ Дѣ́во; кто̀ ли не воспое́тъ твоегѡ̀ пречт҃агѡ рождества̀; Безлѣ́тнѡ бо ѿ Ѻ҆ц҃а̀ возсїя́вый сн҃ъ є҆диноро́дный, то́йже ѿ тебє́, чт҃аѧ, про́йде, неизрече́ннѡ воплоті́сѧ, є҆стество́мъ Бг҃ъ сы́й, и҆ є҆стество́мъ бы́въ чл҃вѣ́къ на́съ ра́ди, не во двою̀ лицꙋ̀ раздѣля́емый, но во двою̀ є҆стествꙋ̀ неслитнѡ познава́емый. Того̀ молѝ, чт҃аѧ, всебл҃же́ннаѧ, поми́ловатисѧ дꙋша́мъ на́шимъ.

Ка́кѡ не диви́мсѧ Бг҃омꙋ́жномꙋ рж҇твꙋ̀ твоемꙋ̀, пречт҃наѧ, и҆скꙋше́нїѧ бо мꙋ́жеска не прі́имши, всенепоро́чнаѧ, роди́ла є҆сѝ безъ ѻ҆ц҃а̀ сн҃а пло́тїю, пре́жде

вѣ́къ ѿ ѻ҆ц҃а̀ рожде́ннаго безъ ма́тере, никакѡ́же претерпѣ́вшаго и҆змѣне́нїѧ, и҆лѝ смѣше́нїѧ, и҆лѝ раздѣле́нїѧ, но ѻ҆бою̀ сꙋ́ществꙋ свойство цѣ́ло сохра́ншаго. Тѣ́мже Мт҃и Дв҃о Бл҃ча́це, Того̀ молѝ спасти́сѧ дꙋша́мъ правосла́внѡ Бцⷣꙋ и҆сповѣ́дающихъ тѧ̀.

И҆́же тебѐ ра́ди бг҃оѻте́цъ прⷪ҇ро́къ Дави́дъ пѣ́сненнѡ ѡ҆ тебѣ̀ провозгласѝ вели̑чїѧ тебѣ̀ сотво́ршемꙋ: предста̀ Цр҃ца ѻ҆десн́ꙋю тебѐ. Тѧ̀ бо, Мт҃рь, хода́таицꙋ живота̀ показа̀ безъ ѻ҆ц҃а̀ и҆зъ тебѐ вочеловѣ́читисѧ благоволи́вый Бг҃ъ, да сво́й па́ки ѡ҆бнови́тъ ѻ҆́бразъ, и҆стлѣ́вшїй страстмѝ, и҆ заблꙋ́ждшее горохи́щное ѡ҆брѣ́тъ ѻ҆вча̀, на ра́мо воспрїи́мъ, ко ѻ҆ц҃ꙋ̀ принесе́тъ и҆ своемꙋ̀ хотѣ́нїю: съ нбⷭ҇ными совокꙋпи́тъ си́лами, и҆ спасе́тъ, Бцⷣе, мі́ръ, Хрⷭ҇то́съ, и҆мѣ́ай ве́лїю и҆ бога́тꙋю ми́лость.

Цр҃ь нбⷭ҇ный за чл҃вѣколю́бїе на землѝ ꙗ҆ви́сѧ, и҆ съ чл҃вѣ́ки поживѐ: ѿ Дв҃ы бо чⷭ҇тыѧ пло́ть прїе́мый, и҆ и҆зъ неѧ̀ проше́дый съ воспрїѧ́тїемъ, є҆ди́нъ є҆́сть Сн҃ъ, сꙋгꙋ́бъ є҆стество́мъ, но не ѵ҆поста́сїю. Тѣ́мже соверше́нна того̀ Бг҃а, и҆ соверше́нна человѣ́ка вои́стинꙋ пропо́вѣдающе, и҆сповѣ́дꙋемъ хрⷭ҇та̀ Бг҃а на́шего. Є҆го́же молѝ, Мт҃и безневѣ́стнаѧ, поми́ловатисѧ дꙋша́мъ на́шимъ.

Ны́нѣ Крⷭ҇тꙋ̀ покланѧ́ющесѧ, всѝ воззове́мъ: ра́дꙋйсѧ дре́во жи́зни, ра́дꙋйсѧ скиптре свѧты́й хрⷭ҇то́въ, ра́дꙋйсѧ чл҃вѣ́кѡвъ сла́вл нбⷭ҇наѧ, ра́дꙋйсѧ

царі́й похвало̀, ра́дꙋйсѧ держа́во вѣ́ры, ра́дꙋйсѧ ѻ҆рꙋ́жїе непобѣди́мое, ра́дꙋйсѧ врагѡ́въ ѿгна́нїе, радꙋ́йсѧ сїѧ́нїе свѣ́тлое, спасительное мі́рꙋ, радꙋйсѧ мꙋ́чениковъ ве́лїѧ сла́во, ра́дꙋйсѧ си́ло пра́ведныхъ, ра́дꙋйсѧ а҆́гглѡвъ свѣ́тлосте, ра́дꙋйсѧ всечестне.

Слово Василія Великаго за истинно-то благочестіе.

Ны́нѣ мно́зи ѿ чл҃вѣ́къ ѡ҆ за́повѣдехъ ᲂу҆бѡ Спа́совыхъ ꙗ҆вѣ не радѧ́тъ, преда́нїю же чл҃вѣче́скомꙋ повинꙋ́ютсѧ па́че. Е҆́же бо въ гора́хъ жи́ти и҆ пꙋсты́нѧхъ, и҆ е҆́же въ клѣ́ти себѐ затворѧ́ти, и҆ е҆́же є҆ди́ною днемъ ꙗ҆́сти, и҆ е҆́же всѧ́чески ѿвѣ́кнꙋтисѧ хлѣ́ба и҆ воды̀, вре́тище же носи́ти, и҆ желѣ́зомъ сказовати своѐ тѣ́ло, и҆ е҆́же безъ ѻ҆бꙋ́щи ходи́ти на земли́ же лега́ти, и҆ бѣ́гати мно́гїѧ бесѣ́ды, преда́нїе е҆́сть свѧты́хъ мꙋже́й до́брѣ ᲂу҆мы́шлено. Но до́лжни сꙋ́ть сїѧ̀ творѧ́щїи пре́жде храни́ти за́повѣди Гдⷭ҇ни: долготерпѣ́нїе, глаго́лю, и҆ и҆́стинꙋ смиреномꙋ́дрїе и҆ воздержа́нїе, злы́хъ напомина́нїе, и҆ настоѧ́щихъ безпристра́стїе, вѣ́рꙋ же и҆ терпѣ́нїе и҆ любо́вь нелицемѣ́рнꙋ, є҆́ѧже кромѣ̀ не возмо́жно ᲂу҆годи́ти Бг҃ꙋ. Подоба́етъ бо вои́стинꙋ и҆ тѧ̑ храни́ти, и҆ ѻ҆́нѣхъ не ѡ҆ставлѧ́ти, и҆ злы́хъ ѡ҆свѣ́нѧтисѧ дѣѧ́нїй по Гдⷭ҇ню преда́нїю.

Бѣ́гаемъ ᲂу҆бѡ гнѣ́ва и҆ памѧтозло́бїѧ, клѧ́твы же и҆ ᲂу҆коре́нїѧ, дмѣ́нїѧ же и҆ тщесла́вїѧ, лжѝ и҆ клеветы̀, вражды̀ и҆ за́висти и҆ всѧ́кїѧ зло́бы.

Ѧ҆зъ ѹ҆́бѡ не хранѧ́щаго сї̑ѧ рече́нныѧ за́пѡвѣди Гд҇ни, кленѹ́щасѧ же и҆ лгѹ́ща и҆ ѹ҆корѧ́юща ѿ чѹждй́хъ злы́хъ, не прїе́млю, ниже́ а҆́ще всѐ житї́е своѐ во вре́тищи и҆ пе́пелѣ живе́тъ и҆ ни є҆ди́нѹ же воспїе́млетъ пи́щѹ: но зане́же лѹ́чшее бы́ти мню̀, є҆́же по си́лѣ по́стничество ѹ҆мѣ́рити себѣ̀, не́же чл҃вѣ́ческихъ преда́нїй держа́тисѧ, не радѣ́ти же ѿ за́повѣдехъ Гдⷭ҇нихъ.

Ѧ҆зъ ѹ҆́бѡ мнѡ́гїѧ ви́дѣвъ коне́чное воздержа́нїе и҆мѹ́щыѧ и҆ ме́ртво тѣ́ло ѿносѧ́щыѧ мно́гагѡ ра́ди по́стническагѡ чрезмѣ́рїѧ, ѕѣлѡ̀ ты́ѧ прїемлю: зане́же вѣ́мъ воздержа́нїе и҆ бѣ́сы и҆згонѧ́ющее, є҆гда̀ и҆́мать ѿсвѣне́нїе за́повѣди Гдⷭ҇ни и҆ злы́хъ ѿсвѣне́нїе. Ѧ҆́коже по то́мъ ви́дѣхъ и҆́хъ кленѹ́щихсѧ, и҆ лгѹ́щихъ, и҆ ѹ҆корѧ́ющихъ *), молихъ тѣ́хъ глаго́лѧ: ѡ҆ бра́тїе, є҆лма̀ ст҃ы́хъ мѹже́й преда́нїѧ твори́те, прилежи́те и҆ за́повѣдемъ Госпо́днимъ, и҆ ѿсвѣнѧ́йтесѧ совѣща́нїй лѹка́выхъ: клѧ́твы и҆ хѹ́лы, лжи̑ и҆ памѧтозло́бїѧ, и҆ про́чихъ. Ѻ҆ни́ же не прїѧ́ша совѣ́та: и҆ ѿ сегѡ̀ ѧ҆ви́шасѧ, ѧ҆́кѡ и҆ ѻ҆ни́, и҆̀же творѧ́хѹ сла́вы ра́ди чл҃овѣ́ческїѧ, та́кѡ дѣ́ѧхѹ, и҆ вѧ́щше ничто́же. Воздержа́нїе бо болѣ́знь и҆́мать пло́тскѹю: а҆ є҆́же ѿсвѣнѧ́тисѧ лжи̑, и҆ ѹ҆коре́нїѧ, и҆ клѧ́твы, внима́нїѧ тре́бѹетъ є҆ди́нагѡ. Сї̑ѧ бо законополо́жникъ хрⷭ҇то́съ взакони́лъ є҆́сть, ѿ ни́хже и҆ мѹ́читъ и҆ прети́тъ престѹпа́ющымъ.

*) Винит. падежъ равенъ съ родителныя (руссисмъ.)

Тоже негово — за зависть-та.

Бѣжи́мъ, бра́тїе, за́вис͏ти, бѣсо́вскїѧ сѣ́ти, да не ѹ҆вѧ́зше въ зло́бѣ грѣхо́вней, го́ршей мꙋ́цѣ пре́дани бꙋ́демъ. Гдⷭ҇ь бо го́рдымъ проти́витсѧ, смире́ннымъ же благода́ть дае́тъ. И҆дѣ́же ѹ҆бѡ за́висть и҆ рве́нїе, та́мѡ нѣ́сть посѣще́нїѧ Бж҃їѧ благода́ти, но̀ всѧ̀ хꙋ́лна ве́щь и҆ дїа́воле зломы́слїе. Что̀ ѹ҆бѡ є҆́сть за́висти ѡ҆каѧ́ннѣе; Зави́дитъ лѣни́вый трꙋдо́мъ богатѣ́ющаго, а҆ не понꙋ́дитсѧ пре́жде са́мъ къ трꙋдꙋ̀, ѿ негѡ́же че́стъ. Зави́дитъ грѣ́шникъ чистотѣ́ пра́ведничи, а҆ не хо́щетъ са́мъ пре́жде востѧгнꙋ́тисѧ ѿ грѣха̀. Зави́дитъ блꙋдни́къ цѣломꙋ́дрїю кро́ткагѡ, но не хо́щетъ ѹ҆подо́битисѧ житї́ю є҆гѡ. Зави́дитъ лꙋка́вый властели́нъ дрꙋгѡ́мъ свои́мъ, и҆̀же тоѧ̀ дондо́ша че́сти, а҆ не помѧне́тъ Хрⷭ҇та̀ глаго́люща: „дрꙋ́же, не ѡ҆би́ждꙋ тебе́, возмѝ твое́ и҆ ѿидѝ: хощꙋ̀ же и҆ послѣ́днемꙋ да́ти ꙗ҆́кѡ и҆ тебѣ̀. И҆лѝ нѣ́сть ми лѣ́ть, є҆́же хощꙋ̀ сотвори́ти во свои́хъ: А҆́ще ѻ҆́ко твоѐ лꙋка́во, но а҆́зъ бла́гъ є҆́смь.“

Да тѣ́мъ не высо́кѡ ходи́те, но за́висть ѿста́вите: за́висть бо ско́рбь се́рдцꙋ и҆ тлѧ̀ дꙋшѝ, сꙋши́ло тѣ́лꙋ, разоре́нїе любвѝ, во всѣ́мъ вражда̀, ѿлꙋче́нїе ро́дꙋ, спо́на́ добродѣ́тели, зало́гъ мꙋче́нїю, лише́нїе бꙋ́дꙋщїѧ жи́зни, ге́енны наслѣ́дїе. Да сї̀е слы́шавше, бра́тїе, не и҆мѣ̀емъ зави́сти, но въ любвѝ пребꙋ́демъ. Бг҃ꙋ на́шемꙋ сла́ва.

Изъ едно слово Григорія Богослова — Богословіе-то.

Ѧ҆́ще любопытсѣ́вꙋеши Сн҃а рожде́нїе, и҆ Дх҃а и҆схожде́нїе, и҆ а҆́зъ любопы́тствꙋю ѿ тебѐ (позна́ти) смѣше́нїе дꙋші̀ и҆ тѣ́ла, ка́кѡ є҆сѝ персть, и҆ кꙋ́пнѡ ѻ҆́бразъ Бж҃їй: Что̀ дви́житъ тѧ̀, и҆ что̀ дви́жимое; Ка̀кѡ чꙋ́вство въ то́мже пребыва́етъ, и҆ внѣ̑шнѧѧ привлека́етъ: Ка́кѡ ᲂу҆́мъ въ тебѣ̀ пребыва́ваетъ, и҆ ражда́етъ мы́сль въ дрꙋго́мъ ᲂу҆мѣ̀: Ка́кѡ сло́вомъ мы́сль сообща́етсѧ, и҆ не ᲂу҆ вѧ́щшаѧ глаго́лю, ко́е нб҃а ѡ҆браще́нїе; ко́е звѣ́здъ движе́нїе, и҆лѝ чи́нъ, и҆лѝ мѣ́ра, и҆лѝ спꙋ́тствїе, и҆лѝ ѿстоѧ́нїе; Кі́ѧ предѣ́ли мо́рѧ; Ѿкꙋ́дꙋ вѣ́трѡвъ тече́нїѧ, и҆лѝ годовы́хъ време́нъ ѡ҆браще́нїѧ, и҆лѝ дожде́й и҆злїѧ́нїѧ; Ѧ҆́ще ни́чтоже и҆зъ си́хъ ᲂу҆разꙋмѣ́лъ є҆сѝ, ѿ чл҃вѣ́че! (не́гли же нѣ́когда ᲂу҆разꙋмѣ́еши, є҆гда̀ воспрїи́меши соверше́нное: „ᲂу҆́зрю во. глаго́летъ писа́нїе, небеса̀, дѣла́ пе́рстъ Твои́хъ,“ да позна́емъ, ꙗ҆́кѡ ны́нѣ зри̑маѧ на́ми не сꙋ́ть са́маѧ и҆́стина, но и҆́стины ѻ҆́бразы) а҆́ще самогѡ̀ себѐ не позна́лъ є҆сѝ, кто̀ є҆сѝ ты̀ ѡ҆ си́хъ разсꙋжда́ющїи: а҆́ще и҆ си́хъ не пости́глъ є҆сѝ, ѡ҆ ни́хже и҆ чꙋ́вство твоѐ свидѣ́тельствꙋетъ, то ка́кѡ Бг҃а, что̀ Ѻ҆́нъ, и҆ є҆ликъ є҆́сть, подро́бно познати непщꙋ́еши; Сїѐ вели́кагѡ зна́къ є҆́сть безꙋ́мїѧ. Но а҆́ще нѣ́коликѡ вѣ́риши мнѣ̀, недерзнове́ннꙋ богосло́вꙋ, ѻ҆́во ᲂу҆́вѡ по́стиглъ є҆сѝ, ѻ҆́во же постиза́ти моли́сѧ. Ѻ҆́ное, въ тебѣ̀ пребыва́ющее, возлюбѝ: сїѐ же въ сокро́вищахъ да пребыва́етъ.

Жительствомъ взыди, ѡчищенїемъ стяжи чистое. Хощеши ли богословъ быти когда либо и Бжтва достоинъ: повелѣнїе сохрани, по заповѣдемъ шествуй (дѣянїе бо степень есть къ горнему зрѣнїю), тѣломъ поработай души. Еда кїй есть члвѣкъ, иже бы могъ толикѡ вознестися, ꙗкѡ и въ мѣру Паѵла прїити: Обаче и онъ самъ глаголетъ, ꙗкѡ зритъ въ гаданїи, и ꙗкѡ будетъ время, егда оузритъ лицемъ къ лицу.

Скажемъ, ꙗкѡ ты инōгѡ любомудрѣе въ словесѣхъ, Бга же безсумнѣннѡ низшїй: негли иногѡ разумнѣе, но истинны толикѡ ты низше, еликѡ бытїе Бжїе превышаетъ бытїе твое. Имѣемъ обѣтованїе познати нѣкогда, еликѡ познахомся. Аще невозможно есть имѣти здѣ совершеннагѡ сущихъ познанїя, то что ѡстается; чесогѡ надѣятися; Царствїя небеснагѡ, всякѡ рещи. Но оно по моему мнѣнїю, не иное что есть, развѣ полученїе чистѣйшагѡ и совершеннѣйшагѡ: совершеннѣйшее же изъ сущихъ есть познанїе Бга. Но оно частїю да держимъ, частїю, дондеже есмы на земли, да постизаемъ, частїю же токмѡ да хранимъ, да за любомудрїе возъимѣемъ приплодїе сїе Бжественныя Троицы ѡсїянїе, кая есть, и какова, и колика, аще лѣть есть такѡ глаголати ѡ Хрстѣ Інсѣ Гдѣ нашемъ.

Слово св. Іоанна Златоуста — въ деня св. Пасхи.

А҆́ще кто благочести́въ и҆ боголюби́въ, да наслади́тсѧ сегѡ̀, до́брагѡ и҆ свѣ́тлагѡ торжества̀. А҆́ще кто̀ ра́бъ благоразꙋ́мный, да вни́детъ ра́дꙋѧсѧ въ ра́дость гдⷭ҇а своегѡ̀. А҆́ще кто̀ потрꙋди́сѧ постѧ́сѧ, да воспрі́иметъ ны́нѣ дина́рій. А҆́ще кто́ ѿ пе́рвагѡ часа̀ дѣ́лалъ є҆́сть, да прі́иметъ дне́сь пра́ведный до́лгъ. А҆́ще кто́ по тре́тїемъ ча́сѣ прі́иде, благодарѧ̀ да пра́зднꙋетъ. А҆́ще кто̀ по шесто́мъ ча́сѣ̀ дости́же, ничто́же да сꙋмни́тсѧ, и҆́бо ничи́мже ѿтщетѣва́етсѧ. А҆́ще кто́ лиши́сѧ и҆ девѧ́тагѡ часа̀, да иристꙋ́питъ ничто́же сꙋмнѧ́сѧ, ничто́же боѧ́сѧ. А҆́ще кто̀ то́чїю дости́же и҆ во є҆динона́десѧтый ча́съ, да не ᲂу҆страши́тсѧ замедле́нїѧ: любочести́въ бо сый влⷣка, прїе́млетъ послѣ́днѧго ꙗ҆́коже и҆ пе́рваго: ᲂу҆покоева́етъ въ є҆динонадесѧ́тый ча́съ прише́дшаго, ꙗ҆́коже дѣ́лавшаго ѿ пе́рвагѡ часа̀. И҆ послѣ́днѧго ми́лꙋетъ, и҆ пе́рвомꙋ ᲂу҆гожда́етъ, и҆ ѻ҆́номꙋ дае́тъ, и҆ семꙋ̀ да́рствꙋетъ. И҆ дѣла̀ прїе́млетъ, и҆ намѣ́ренїе цѣлꙋ́етъ, и҆ дѣ́ѧнїе почита́етъ, и҆ предложе́нїе хва́литъ. Тѣ́мже ᲂу҆́бѡ вни́дите всѝ въ ра́дость гдⷭ҇а своегѡ̀: и҆ пе́рвїи и҆ вторі́и, мздꙋ̀ прі́имите. Бога́тїи и҆ ᲂу҆бо́зїи, дрꙋ́гъ со дрꙋ́гомъ ликꙋ́йте. Возде́ржницы и҆ лѣни́вїи, де́нь почти́те. Пости́вшїисѧ и҆ непости́вшїисѧ, возвесели́тесѧ дне́сь. Трапе́за и҆спо́лнена, наслади́тесѧ всѝ. Теле́цъ ѻ҆у҆пита́нный никто́же да и҆зы́детъ а҆лча́й:

всѝ насладитеса пи́ра вѣ́ры всѝ воспрїимите богатство блгости. Никто́же да рыда́етъ оу҆бо́жества, ꙗ҆виса бо ѻ҆́бщее цр҇тво. Никто́же да пла́четъ прегрѣше́нїй, проще́нїе бо ѿ гро́ба возсїѧ̀. Никто́же да оу҆бо́итса сме́рти, свободѝ бо на́съ спа́сова смѐрть. оу҆гасѝ ю҆̀, и҆́же ѿ неѧ̀ держи́мый. Плѣнѝ а҆́да, сошѐдый во а҆́дъ: ѡ҆горчѝ є҆го̀, вкꙋси́вша пло́ти є҆гѡ̀. И҆ сїе́ предпрїе́мый И҆са́їа возопѝ: а҆́дъ, глаго́летъ, ѡ҆горчи́са, срѣ́тъ тѧ̀ до́лѣ. Ѡ҆горчи́са, и҆́бо оу҆праздни́са. Ѡ҆горчи́са, и҆́бо пору́ганъ бы́сть. Ѡ҆горчи́са, и҆́бо оу҆мертви́са. Ѡ҆горчи́са, и҆́бо низложи́са. Ѡ҆горчи́са, и҆́бо звза́са. Прїѧ́тъ тѣ́ло, и҆ бо́гꙋ приразѝса. Прїѧ́тъ зе́млю, и҆ срѣ́те нбо. Прїѧтъ е҆́же видаше, и҆ впаде́ во е҆́же не ви́дѧше. Гдѣ̀ твоѐ, сме́рте, жа́ло; гдѣ̀ твоѧ̀ а҆́де, повѣ́да, Воскре́се Хрїсто́съ, и҆ ты̀ низве́ргласа є҆сѝ. Воскре́се Хрїсто́съ, и҆ падо́ша де́мѡни. Воскре́се Хрїсто́съ, и҆ ра́дꙋютса а҆́ггли. Воскре́се Хрїсто́съ и҆ жи́знь жи́тельствꙋетъ, Воскре́се Хрїсто́съ, и҆ ме́ртвый ни є҆ди́нъ во гро́бѣ: Хрїсто́съ бо воста́въ ѿ ме́ртвыхъ, нача́товъ оу҆со́пшихъ бы́сть. Томꙋ̀ сла́ва и҆ держа́ва, во вѣ́ки вѣкѡ́въ а҆ми́нь.

IV. ГЛАГОЛИЦА.

§. 2. Освень кирилица-та има и друга старобългарска азбука наричвана *глаголица*. Туй таквозь нейно названіе, що са-употребява сега отъ сичкы-тѣ учены славенисты, види-са, че е произлѣзло отъ четвърта-та буква „*глаголь*:" но то не е толкози древнеи далечно, нито съвременно съ поеявяванье-то на сама-та азбука. По Шафариково-то забѣлѣжванье, то са-поеявява не по-рано отъ XVI-ыя вѣкъ: въ глаголькы и кирилловскы книгы, що сѫ напечатаны въ Тюнингъ и Урахъ, (въ 1560 г.), първый пѫть при името „*грватска слова*" поеявяватъ-са изрекванья „*глагола, глагольска слова, глаголита*, да стоѭтъ въ параллель съ „*кирилица, кирильска* или *кириличиа слова*". А до туй време и йоще послѣ глаголица-та носила разны названія: извѣстна-та парижска рѫкописъ (Nr. 1240)) нарича ѭ „abecenarium bulgaricum" (X—XII в.); папа Иннокентій IV (1248) въ своя-та булла къмъ сеньскыя епископъ дава ѝ неопредѣлено име „littera specialis; бревноскый аббатъ Дивишъ 1 въ букваря си отъ 1360—1366 г. нарича ѭ просто alphabetum skavorum, т. е. slavorum; у Кроаты-тѣ отъ незапаметны времена (най-малко въ XIII и XIV в.) тя са-зовяла „litterae croaticae". Но и въ XVI-ыя в, нейно-то названіе „*глаголица*" не было толкозь распространено и общеупотребително: учены-тѣ въ XVI и XVII-ыя в., особито въ Римъ,

обыкновенно ѭ зовяли „litterae hieronymianae *), или litterae illyricae.“

Друго названіе на тъзи азбука, употребявано у древни-тѣ Кроаты и Далматы, е „*буквица*.“ Туй име отъ дума-та „*буква=словце*, писма“ означава изобщо *писмена*, и по древность-та си да ли не надминува сичкы-тѣ другы названія.

§ 3. За първоначалныя видъ на глаголица-та, за число-то на буквы-тѣ ѝ трудно може са-каза нѣщо опредѣлително. Нейны-тѣ извѣстны начьртанія съ названіе-то на буквы-тѣ ѝ слѣдоватъ по реда на време-то тъй: парижско-то abecenarium bulgaricum (XI—XII в.), на бревноскыя аббатъ Дивища I (1360—1366 г.), пражско-то (1434 г.), на Ангела Россу (около 1591 г.) и на Мавра Орбинія (1601 г.)

Можемъ да са-упознаймы съ вида и състава на глаголица-та отъ слѣдующа-та таблица, що е зета изъ послѣдньe-то (1853 г.) Шафариково съчиненіе *о глагольской письменности* „Památky Hlaholského Pisemnictwi.“

---

*) Далматско-то духовенство отдавало нейно-то изнамѣрванье на блаженнаго Іеронима, уроденецъ Стридонскый (род. 331 † 420), което съвсѣмъ си нѣма мѣсто-то.

Начьртаніѥ на глаголица-та		Назван. и изговоръ	кирил.	Числ. значеніѥ	Начертаніѥ		Назван. и изговоръ	кирил.	Числ. значеніѥ
Ⰰ	ⰰ	имена-та и изговарянье-то на буквы-тѣ ѥ еднакво съ кирилица-та, а редъ-тъ имъ нѣколко	а	1	Ⱅ	ⱅ	ѥ настаненъ по числително-то имъ значеніѥ, и нѣколко по догадкы и съображенія.	т	300
Ⰱ	ⰱ		б	2	Ⱆ	ⱆ		оу	400
Ⰲ	ⰲ		в	3	Ⱇ	ⱇ		ф	500
Ⰳ	ⰳ		г	4	Ф	ф			
Ⰴ	ⰴ		д	5	Ⱈ	ⱈ		х	600
Ⰵ	ⰵ		є	6	Ⱉ	ⱉ		ѡ	700
Ⰶ	ⰶ		ж	7	Ⱋ	ⱋ		щ	800
Ⰷ	ⰷ		ѕ	8	Ⱌ	ⱌ		ц	900
Ⰸ	ⰸ		ʒ	9	Ⱍ	ⱍ		ч	1000
Ⰹ	ⰺ		и	10	Ⱎ	ⱎ		ш	
Ⰻ	ⰻ		і	20	Ⱏ	ⱏ		ъ	
Ⰼ	ⰼ		ђ, j	30	ⰟⰊ	ⱏⰺ		ы	
Ⰽ	ⰽ		к	40	Ⱏ	ⱏ		ь	
Ⰾ	ⰾ		л	50	Ⰺ	ⰺ			
Ⰿ	ⰿ		м	60	Ⱑ	ⱑ		ѣ	
М	м				Ⱓ	ⱓ		ю	
Ⱀ	ⱀ			70	Ⱔ	ⱔ		ѧ	
Ⱁ	ⱁ		о	80	Ⱘ	ⱘ		ѫ	
Ⱂ	ⱂ		п	90	Ⱗ	ⱗ		ѩ	
Ⱃ	ⱃ		р	100	Ⱙ	ⱙ		ѭ	
Ⱄ	ⱄ		с	200	Ⱚ	ⱚ		ѳ	
					Ⱛ	ⱛ		ѵ	

§ 4. На глагольскы-тѣ буквы видъ-тъ, както и на кирилловскы-тѣ, въ разны времена са-измѣнявалъ, — и Шафарикъ, въ своіе-то послѣдньe съчиненіе о *глагольской письменности* *), като раздѣля сичкыт-тѣ нейны паметници на два періода — *древній*, който са-простира до XII-ыя. в., и *новый* отъ XIII-ыя в., указва и на значително-то различіе на само-то начьртаніе на буквы-тѣ и въ единa и въ другыя періодъ. Въ пьрвыя періодъ, говори той, буквы-тѣ сѫ околчасты като латинскы-тѣ во време-то на Карла Великаго; а въ вторыя періодъ — ѫгловаты, като латинскы-тѣ отъ готическа-та наричвана фрактура въ XIV—XV-ыя в. Освень туй глаголица-та отъ пьрвыя періодъ има 38 буквы, а глаголица-та отъ вторыя періодъ има само 32 буквы, безъ грьцка-та или кирилловска-та ѱ, която іе въведена отъ Карамана: въ тъзи дирня-та нѣма є, ѥ, ѥ, ѩ, ѳ, ѵ. Шафарикъ нарича азбука-та отъ пьрвыя періодъ *българска*, защото писаны-тѣ съ нея паметници принадлежѫтъ на Македонія и на съсѣдны-тѣ ѝ страны (на мънасыри-тѣ въ Аѳонска-та гора, на Охрида, Бояна и на мънастыря св. Іоанна Рылскаго), а отъ 2-ыя періодъ азбука-та нарича *хървaтска*, защото паметницы-тѣ на новыя періодъ принадлежѫтъ на Хървація или на приморска-та адріятическа Кроація въ смысьла на Константина Барянороднаго, Отъ тѣзи азбукы пьрва-та, що са-представи въ § 3, Шафарикъ избралъ за

---

*) Památky Hlah. Písem. Введеніе преведено отъ свещ. Е. Войтковскы въ Ж. М. Н. Пр. 1855 г. Но. VII и VIII.

своıe-то изданiıe на паметници-тѣ отъ глагольска-та писменность.

§. 5. Въ начьртанiıe-то на глаголица-та, както са-види отъ представена-та въ § 3-й таблица, господствува или просто съıединенiıe на търкаленца съ просты чьрты, или просто преобрѫщанье на готова вече буква: тъй напр. ꙅ, ıe преобърнѫта ⱌ, ⰽ — преобърнѫта ⰸ· ⰵ — преобърнѫта э и друг. т., а нѣкои начьртанiя ясно показватъ, че тѣ са писаны о́тдесно на́лѣво — като напр. э, ⰿ, ⱃ, ⱇ, э, ⱋ, ⰲ, и ⰲ·

Но коя отъ древни-тѣ азбукы послужила въ образецъ за глаголица-та, до сега не ıe йоще наздраво рѣшено: ни на ıедного отъ учены-тѣ изслѣдователи не ıe йоще поработила честь-та да врьхлѣти доро за нити слѣдѫ за туй. Наистина, отдѣлны-тѣ ѝ буквы иматъ подобны на себе-си въ другы-тѣ алфавиты, но сходства на отдѣлны буквы може да са-найдѫтъ сѣкадѣ, ако са-употреби усилiıe; тъй ⰼ прилича на руна *) аг, ⱈ — на преобърнѫта пальмирска beth и друг. так. Но сходство-то на отдѣлны буквы, а не на сичката азбука или на по-голѣма-та ѝ часть, не довожда до вѣренъ домысьлъ за коя-годѣ азбука, която да бы послужила за начало и основа на глаголица-та и да бы была въ таквози близко сродство съ нея, както грьцка-та съ кирилица-та. Шафарикъ, като са-чуди съ правилно-то развитiıe на глаголскы-тѣ буквы изъ два ıелемента — отъ простъ крѫгъ и права линiя чрезъ искусственно тѣхно раздробяванье, сплитанье и о

*) Руническа зовѫтъ нѣкаква-си скандинавска азбука.

бръщанье, допуща догадкѫ, че глаголица-та ю съвсѣмъ ново, органически устроюно произведеніе на изобрѣтателенъ духъ.

§ 6. Исторія-та на свои-тѣ страны не записала опредѣлително, отъ кого, въ коя година и въ коюмѣсто ю съставена глаголица-та, да са опредили сичко туй останѫло въ дѣлъ на учены-тѣ изслѣдованія и съображенія. При сичкы-тѣ обширны и добросъвѣстны разыскванія на учены-тѣ, които са-свършватъ съ юдны домыслы и догадкы, име-то на съставителя на глаголица-та остава до сега неизвѣстно; а време-то и мѣсто-то на нейно-то съставянье опредѣлява-са само приблизително, ако и доволно достовѣрно.

До предъ нѣкого време отъ днесь, комахай сичкы-тѣ славенисты полагахѫ, че глаголица-та, по време-то на происхождане-то си, макаръ и да не ю была по-стара отъ кирилица-та, но твърдѣ доближавала до най-древнія (X—XI в.) неинъ періодъ, именно до втора-та половина на X-ыя вѣкъ. Освень другы доказателства, за убѣжденіе въ туй привождахѫ и глаголскѫ-тѫ подпись на Іериссказо свещеника Георгія подъ грьцкый документъ отъ 982 г., който въ Иверскыя мънастырь на Аѳонска-та гора былъ разгледанъ и преписанъ (въ 1845—1846 г.) отъ архимандрита Порфирія Успенскы. За таквази древность на глаголица-та туй мнѣніе бѣше господствующе и го поддьршаше самъ П. 1, Шафарикъ съ остроумны догадкы. За отечество на глаголица-та той полагаше тогази не Българіѭ, при сичка-та очевидна древность на нейныт-тѣ до сега извѣстны глаголскы паметницы,

но хърватскѫ-тѫ земѭ и Кроаціѭ, като ѭ пріема въ смысьла на Константина Богранороднаго, т. е. като разумѣва подъ нея часть отъ сегашня Истрія, сичко-то приморье, часть отъ Кроація и Далмація до рѣка Нерета и съ съсѣдни-тѣ островы.

По-послѣ П. І. Шафарикъ въ послѣдньe-то си съчиненію „за порѣкло-то и отечество-то на глаголицата-та (über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus.) издадено въ Прага въ 1858 г., съ утвьрдителны догаточны доказателства, отдава пьрво-то глаголитско съставянье на изобрѣтателныя светы-Кирилловъ геній, когато, наскоро слѣдъ общо-то покрьщанье на Българы-тѣ (862 г.), щялъ той да преведе 'св. писаніе на старобългарскы. Въ туй-си счиненіе на 7-ма стран. 13 парагр. той въ заключеніе говори: „пьрвый основатель на глаголица-та е былъ единъ книжьевникъ оріенталистъ, който чьрпалъ тъзи азбукѫ изъ финиційска-та и еврейско-самарянска-та писменностъ...? слѣдователно такъвзи книжьевникъ оріенталистъ, като изобрѣтатель на глаголска-та азбука, изъявява-са да е былъ ученный-тъ писачь (философъ) Константинъ, тълкователь-тъ на Соломоновы-тѣ списанія, благовѣститель-тъ на Сарацины-тѣ Хазары-тѣ и поборный-тъ преодолѣтель надъ евреи-тѣ въ религіозныть препирни съ тѣхъ.“

За сѫществуванье-то на по-дълбока (отъ Шафариково-то мнѣніе) глаголитска древность Копитаръ и Григоровичь са-силятъ да докажѫтъ, че глаголица-та въ бытіе-то сие много по-древня и по-пьрва отъ кирилица-та. Туй тѣхно мнѣніе сподѣля

днесь и Франье Миклошичь съ сичкы-тѣ комахай днешни славенисты. Ф, Миклошичь дава утвърдително мнѣніе, че люлка-та на глаголица-та сѫществувала йоще въ Азія у Славены-тѣ (разбира-са, Старобългары-тѣ), че тѣ употребявали глаголицѫ-та въ писменность йоше въ поганство-то си, а не (по предполаганье-то на по предишни отъ днесь мнѣнія) че была тя тогази у тѣхъ просты рѣзскы и чъртежи; но св. Кирилъ можилъ само да ѭ подпълне, по́усъвърши и въ по-добьръ редъ да ѭ распореди, И тъй, както сичкы-тѣ азбукы сѫ са-слѣлы една изъ друга, тъй и глаголица-та може да са е слѣла изъ повече другы: защото у нея были са спазяли бѣлѣзы отъ финицій-ско, коптско, арменско че и еврейско писмо. Туй последнье мнѣніе, като за по достовѣрно, днесь-днесь е пріето за господствующе.

А за днесь наричвана-та кирилица, съгласно комахай сичкы-тѣ славенисты полагатъ, че тя е была послѣ съставена въ начало-то на Х-ыя вѣкъ (около 916 г.) отъ св. Климента, който е былъ единъ отъ св. Кирилловы-тѣ ученицы. Той, разбира-са, по грьцко́ побужданье съставилъ тъзи азбукѫ изъ двадесеть-тѣхъ и четыри грьцкы буквы и четырнадесеть глаголскы, като преоприличилъ тѣзи дирни-тѣ. И тъй съ тъзи по-дирня съставена българо-грьцка или грьцко-глатолска азбука самѣстила-са глаголица-та въ най-древнія періодъ на старобългарска-та писменность, Туй са-подтвърдява и отъ самы-тѣ най-стары ракописны глаголскы паметници, въ които явно

са-види истрывано глаголско-то писмо и замѣстяно послѣ съ кирилловско.

По тѣзи достовѣрны предполаганья приличало бы глаголица-та да са-нарече *кирилица*, а днесь наричвана-та кирилица да са-преименува *климентовска* азбука.

§. 7. Глаголскы-тѣ буквы, както и наричваны-тѣ кириловскы, употребявали-са и въ видъ на аритметически цыфры; коя буква какво число означава, туй са-показа въ азбука-та (вижь § 3). При буквы-тѣ, пріемваны за цыфры, полагало-са по една точка и отъ двѣ-тѣ имъ страны, а надъ тѣхъ са-тегляло чьрта, която въ нѣкои паметници са-отпущала, за излишна вечь при точкы-тѣ: .ⰰ. = 1, .ⰰⰺ. = 11. Въ сложны-тѣ числа точкы-тѣ са-полагали или предъ сѣка букве, напр. .ⱎ.ⱄ.ⰻ.ⰱ. = 1222, или само предъ пьрва-та и слѣдъ послѣдня-та .ⱎⱅⰾⰸ. = 1359. Освенъ туй трѣба да са-забѣлѣже, че по-голѣмы-тѣ числа, като са-начене отъ 2000 пишѫтъ-са тъй: *единици, десетници, стотици* изобразяватъ-са съ буквы, а слѣдъ тѣхъ иде дума-та ⱅⱏⰺⱄⱔⱋⰰ напр. .ⰰⰺ.ⱅⱏⰺⱄⱔⱋⱏ т. е. 11000. Нѣкога са-вставя ⱏ между цыфры-тѣ. Въ употребеніе-то на буквы-тѣ съ значеніе на цифры, глаголица-та, очевидно, е сходна съ кирилица-та, Но при опредѣленіе-то на численно-то буквално значеніе, тѣ са-отдалечены една отъ друга; у пьрва-та строго е удьржанъ грьцкый-тъ образецъ (вижь въ Старобългр. грам. § 2. заб. 4.), като са оставены настрана буквы-тѣ: б, ж, щ, ц, ѵ, и доро безъ нужда са-приносятъ грьцкы-тѣ численны зна-

кове ҁ ч за 90, ѧ и э за 900; а у втора-та неотстѫпно са-слѣдова редъ-тъ на буквы-тѣ отъ ⰰ = 1 до ⱋ = 1000, както са-види въ § 3-й.

§ 8. Въ глаголскы-тѣ паметници има и завързвано писмо и титла, както и въ кирилловскы-тѣ; сѫщо тъй, както и тамъ титлы-тѣ са-срѣщатъ толкозь по-рѣдко и по-малко, колкото ю по-древенъ паметникъ-тъ, толковь по часто и повечь, колкото паметникъ-тъ ю по-подиренъ: дѣто сѫ малобройны въ пьрвыя періодъ, тѣ значително сѫ размножаватъ во вторыя. Съсъ титла са-пишяли комахай сѫщи-тѣ думы, както и въ кирилица-та, коюто може да са-види отъ предлаганы-тѣ тука примѣры:

ⰰⰼⰳⰾⱏ : ⰰⰼⰳⰵⰾⱏ· ⰰⱂⰾⱏ : ⰰⱂⱁⱄⱅⱁⰾⱏ· ⰱⰾⰳⱏ : ⰱⰾⰰ-ⰳⱏ· ⰱⰾⱄⰲⰹ : ⰱⰾⰰⰳⱁⱄⰾⱁⰲⰹ· ⰱⰾⰳⱄⰾⰲⰹ : ⰱⰾⰰⰳⱁⱄⰾⱁ-ⰲⰹ· ⰱⱏ : ⰱⱁⰳⱏ ⰱⰶⰻⰹ : ⰱⱁⰶⰻⰹ· ⰱⰶⱏⱄⱅⰲⱁ : ⰱⱁⰶⱏ-ⱄⱅⰲⱁ· ⰲⰾⰽⰰ : ⰲⰾⰰⰴⱏⰻⰽⰰ· ⰳⰾⱏ : ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱏ· ⰳⰾⱖ : ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱖ· ⰳⰾⱁⱅⱏ : ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱁⱅⱏ· ⰳⱏ : ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⱏ· ⰳⰲⰹ : ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⱁⰲⰹ· ⰴⰲⰴⱏ, ⰴⰴⱏ : ⰲⰰⰲⰹⰴⱏ· ⰻⱄ : ⰻⱄⱆⱄ· ⰻⱄⱏ : ⰻⱄⱆⱄⱏ, ⰻⰹⱄⱏ : ⰻⰹⱄⱆⱄⱏ· ⰹⱄⱏ : ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⰹⰾⱏ, ⰹⰾⰾⱏ : ⰹⰾⱐⰰⰹⰾⱏ· ⰹⰾⰲⱏ. ⰻⰾⰾⰲⱏ : ⰻⰾⱐⰰⰻⰾⱁⰲⱏ· ⰼⰱⱄⱁ : ⰼⱁⰱⱁⱄⱁ· ⰼⱏⰻⰼ, ⰼⰼ : ⰼⱏⰻⰼⱑ· ⱁⰲⱏ, ⱁⱅⰲⱏ· ⱁⱅⱏⰲⱏ· ⱄⰼⱏ : ⱄⱏⰻⰼⱏ· ⱀⱏ : ⱀⱐⰻⱄⱅⱁⱄ· ⱀⱄⱏ : ⱀⱐⰻⱄⱅⱁⱄⱏ· ⱀⱄⱁⰲⱏ : ⱀⱐⰹⱄⱅⱁⱄⱁⰲⱏ· ⱍⱐⱏ : ⱍⱑⱄⰰⱐⱏ· ⱋⰾⰲⰽⱏ, ⱋⰾⰽⱏ, ⱋⰽⱏ : ⱋⰾⱁⰲⱑⰽⱏ·

§ 9. По-голѣма-та часть отъ паметници-тѣ на древнія періодъ или на българска-та глаголица нѣ-

матъ надстрьчны знакове; остжпванье отъ туй са-забѣлѣжва само въ ассеманіево-то и въ григоровичево-то евангелія; и въ една и въ другыя списъкъ са-употребява знакъ, приличенъ на грьцко-то гжсто придыханіе. Той стои:

а. надъ думы и слогове, що са-неченватъ съсъ гласна, макаръ и не съвсѣмъ правилно: [глаголица], [глаголица];

б. надъ съгласны предъ които, или послѣ които е отпуснжтъ [глаголица]; въ такъвзи случай той замѣнява кирилловскыя паерчикъ: [глаголица]

Въ паметници-тѣ на хърватска-та глаголица твьрдѣ часто вм. [глаголица], надъ буква-та са-употребява паерчикъ, който първоначално е приличенъ на съкратенъ ʹ, а послѣ на грьцкыя апострофъ ʼ: [глаголица] и [глаголица], [глаголица]

Въ грамоты-тѣ отъ XIV-ыя в. нѣкога са-употребява камора или полукржгла чьрта надъ [глаголица] и надъ другы съгласны, кога е нужно да са изговарятъ по меко: [глаголица], [глаголица]

§. 10. Сичкы-тѣ извѣстны глаголскы паметници Шафарикъ раздѣля на два періода; *древній*, що са-простира до XII в., и *новый*, който са-начевна отъ XIII в. Паметници-тѣ отъ първыя періодъ комахай сичкы-тѣ, освень два-три, на които происхожданье-то е неизвѣстно, написаны или намѣрены сж въ Македонія и въ съсѣдны-тѣ й мѣста (въ аѳонскы-тѣ мънастыри, въ Охрида, Бояна, въ мънас св. Іоан. Рылскаго); а паметници-тѣ отъ новыя періодъ при-

надлежѫтъ на хърватска-та земя или Кроація, както са-каза по горѣ (§ 4.)

Древни-тѣ глаголскы паметници, като що сѫ малобройны и особито важны за изучванье-то на старобългарскыя юзыкъ, и юнтересны за новобългарска-та ни възраждвана писменность, представятъ-са тукъ напълно юдинъ по юдинъ.

I. *Ассеманіюво юванrелію,* въ ватиканска-та библіотека въ Римъ. Тѣзи пергаменна рѫкопись, въ четвьртина листъ, има сичко-то 159 листа; писана ю, както са-види одъ смѣтка-та на светци-тѣ въ синаксаря и отъ показванье-то на мѣсечна-та дневна дължина, дѣ-годѣ въ Македонія. I. С. Ассеманій, въ 1736 г. во време-то на пѫтуванье-то си въ Ливанъ, купилъ ѭ въ Іерусалимъ отъ православяы мънасы, и за туй тя са-зове *Евангелію ассеманіево.* Въ него са-съдьржаватъ чьтенія-та на светы-тѣ юванrелія за презъ цѣла година, по обреда на православна-та цьрква, отъ пасха до велика-та сѫббота, споредъ реда, що ю на значенъ въ грьц. типикъ за недѣли-тѣ и сѫбботы-тѣ и по старо-то ювсевіюво раздѣленію текста на главы. Текстъ-тъ на чьтенія-та иде отъ 1-ый листъ до 112, календарь-тъ съ чьтенія-та на паметь-та на светіи-тѣ — до 158-й лис.; на края на 159-й лис. стои приготвенье на свещенника за служенье на литургія. Край-тъ й го нѣма, тъй и юдинъ листъ слѣдъ 49-ыя. Почьркъ-тъ й ѥ правиленъ, облястъ, по-едъръ, не жели въ другы-тѣ глаголскы паметници; тя носи на себе-си знакове отъ дълбока древность, макаръ и съ съвършена точность да са-опредѣли комахай не ю

възможно. Караманъ и Копитаръ съ догадка относятъ този паметникъ къмъ XI-ыя в. На страны-тѣ 46-та, 76-та, 93-та четѫтъ-са нѣкои неясны приписки, написаны съ кирилловскы буквы въ по-подирнье време; кирилловскы-тѣ думы и писма, що са-нахождатъ на образьци и на другы украшенія въ началны-тѣ расписаны буквы, види-са, да сѫ съвременны съ ракопись-та. Употребеніе-то на старо-българскы-тѣ формы ст вм. сц, що е произлѣзло изъ ск напр. людстін, употребеніе-то на буква-та щ вм. шт. грьцкы-тѣ φ и ϑ, надстръчный-тъ знакъ—придыханіе-то, сичко туй еъставя языка на рѫкопись-та и особенности-тѣ на правописаніе то й. Малкя снемкѫ отъ Ассем. ев. съобщи Копитаръ (Glag. Cl. tab. II.), а голѣмѫ и най-съвършенѫ — Силвестръ (Paleographie univ. T. I); синаксаря и календаря изъ нея напечата Копитаръ въ Hesich. disc. стран. 40.

II, *Че твероевангеліе Виктора Григоровича, въ Казанъ*; то е забѣлѣжително особито, защото въ него са-спазилъ древніѣ-тъ преводъ не на избраны-тѣ евангелскы чтенія, но на сичкыя евангелскый текстъ напълно, освенъ твърдѣ малко изгубеный листове. Ракопись-та е на дебелъ пергаменъ въ четвъртника листъ, има 171 листове, 22 тетради, отъ които сѣка е въ 8 листове. Нѣма й начало-то и край-тъ. Писмо-то й е равно и дребно, но на първы-тѣ листове тьмно, намѣстѣ подновявано, съ мастило; изобщо тя е исправенъ списъкъ. Изъ отгорѣ и отдолу напразно-то по листове-тѣ, глаголскы-тѣ надписи често има отрыты и замѣнены съ кирилловскы. Тѣзи надписи

по нѣкадѣ сѫ съдържаніе (напр. на 3-й лис. **о прокаженѣмь**), по нѣкадѣ показватъ време и случай, кога са-чьтѫтъ евангелія-та (напр. на 170 лис. **на оутрьници.**) На празно-то по краища-та ӧдесно и ӧтлѣво нахождатъ-са—показваньня, кога са-чьтѫтъ евангелія та, тъй и думы-тѣ „**въ оно врѣмѧ**“, зачала-та и проважданья на другы евангелія. И туй на много мѣста е отрыто и замѣнено съ кириловскы надписи. Въ текста са-нахождатъ твърдѣ често подирни вставкы и поправкы отъ кириллица-та на србьска рецензія; освень туй, приложены сѫ изображенія — ако и грубы — на трима-та евангелисты: Марка, Лукы и Іоанна. Тъзи ракописъ, като що происхожда изъ единъ отъ най-древни-тѣ аѳонскы мънастыри, види-са, не трѣба да е по-дирня отъ XI-то столѣтіе, а може да е и по-древня. Въ нея са срѣщатъ **шт** и **щ** особито въ причастія-та, **ск** са-измѣнява на **сц** (**людсцні**), често **ѕ**, като що е произлѣзло отъ **г** (**мнози** като да бы было дз по молдавскы), и другы особенности. Съкратенія рѣдко са-срѣщатъ, сѫщо и знакъ-тъ титла; отъ надстръчны знакове полукрѫгла чьрта ̑ често стои надъ **ѥ** и твърдѣ рѣдко надъ **ѥ ѧ**. Извлеченіе изъ Григоровичево-то ев. е напечатано съ кирилловскѣ буквы у Миклошича въ Слав. Библ. Лис. 262—263, и друго съ русскы буквы въ II. т. изв. Ак. Н. стр. 243—246.

III. *Боянскый палимпсестъ или второписаное евангеліе*, у В. Григоровича въ Казанъ. Тъзи рѫкописъ са-зове *Боянска* защото происхожда отъ храма на село *Бояна*, близо до сегашня Софія или старый

ск са-омекотява въ сц. Тъзи ракопись ю издадена съ кирилловскы буквы и объюснена отъ В. Кпитаора въ 1836 г. въ Віюна.

VI. *Открьшлекъ отъ юевангеліюе у А Михановича въ Цариградъ:* То сѫ два нергаменны листа въ малка четвьртника, подарены отъ Мина на императорскыя (австрійскый) генералный консулъ Михановича. По нѣкои извѣстія тѣзи листовы трѣба да сѫ отъ Зографско-то юевангеліе и съдържаватъ въ себе-си изъ юевангеліе-то св. Матѳея 5-та и 6-та главы нецѣлы въ 124 редове. На празно-то отъ страна, а нѣкадѣ и въ текста нахождатъ-са кирилловскы приписки и поправкы отъ много подирешенъ корректоръ. Правописаніе-то й намѣстѣ ю особито: срѣща-са размѣнено ту шт, ту щ, рѣдко н, никадѣ нї и друг. так. Списъкъ-тъ на молитва-та: „отьче нашь“ ю у В. Григоровича; цѣлъ открьшлекъ съ кирилловскы буквы — у Ф. Миклошича.

VII. *Пергаменъ лисшъ съ открьшлеци отъ другый листъ у В. Григоровича.* Писмо-то му съвсѣмъ отрыто или измыто, тъй щото може да са-распознаю само тъй, че рѫкопись-та съдържавала въ себе-си духовны творенія и принадлежала къмъ рѫкописи-тѣ на първы-тѣ времена (доказателство „въ пръвжѭ мѣра“). Тъзи ракопись происхожда изъ мънастыря св. Іоанна Рылскаго.

VIII. *Обрѣзанъ пергаменъ листъ у Григоворича,* който объюма въ себе-си чьтеніе изъ юевангеліе-то св. Іоанна: той происхожда изъ Охридскыя Мънастырь или храмъ.

IX. *Листецъ посланія св. апостола Павла*, прилѣпенъ у дъска-та на срьбскыя номоканонъ 1263 год. (изъ Скопе). сега принадлежи на А. Лихановича.

При сичко туй глаголскы писма са-срѣщатъ въ нѣкои древны паметници отъ кирилица-та, като напр. въ Охридскыя Праксапостоларь, който по сичкы-тѣ си бѣлѣзы принадлежи на XII-ыя в., и въ македонскыя или струмицкыя Праксапостоларь, който са-относя къмъ XII-ыя или къмъ начало-то на XIII-ыя в. Първа-та рѫкопись (на пергаменъ въ четвьртинка-въ начало-то и въ края нецѣла, сичка-та 111 листа) съдьржа въ себе-ся — *Дѣянія апостолскы, посланія и синаксарь;* намѣрена ѥ въ цьрква-та св. Климента въ Охрида, дѣто несомнѣнно ѥ и написана. Въ нея освень отдѣлны-тѣ въ разны мѣста що са- срѣщатъ глаголскы буквы, видѭтъ-са йоще — на лис. 13-й на полстраница-та или 15-ыи редъ (Дѣян. XVII, 4—17), и на лис. 98 сѫщо около полстраница-та или на 15-ыя редъ (Еф. IV, 11—13, съ открьшлекъ отъ синаксаря) — написаны съ глаголскы буквы. Тѣзи листове принадлежѫтъ на различны писачи: на първыя лис. глагоско-то писмо показва почьркъ на рѫка и перо, привыкнѫлы повечь на кирилица-та, и са-отличава съ употребеніе-то на сложна-та ы вм. ъи, на форма-та Ⱌ вм. Ⱑ и друг. так.; на другыя лис, глагоско-то писмо ѥ по-искусно и по гладко, носи на себе-си, споредъ както са-види, по правописаніе-то и по вида на буквы-тѣ, чьрты като че бы най-подлинны и най-древны.

Втора-та рѫкопись (и тя пергаменна въ четьр-

тинка, сега отъ 88 листове безъ край, нѣма четыри тетради или 24 листа между тетради-тѣ 10-й и 11й или между хистове-тѣ 80 и 81) съ правописаніе-то и съ особенности-тѣ на юзыка си много са отличава отъ сичкы-тѣ извѣстны киролловскы ржкописи. По несомнѣнны бѣлѣзы, тя ю преписана посредственно или непосредственно изъ глаголскс ржкопись, На 72-й лис. срѣща-са въ нея свойственна-та на глаголита дума сать (inqvit.) а на 81-й лис. — глаголска-та буква т, като число, въ таквози съюдиненіе; скатыхъ ѡтьцъ: х. т. въ халкндонѣ, т. е. вмѣсто: х. л; буквата т ю съ кратеніе на дума-та трндесат-.

§. 11. Текстъ-тъ на глаголскы-тѣ паметници отъ св. писаніе — отъ ювангеліе-то, апостола и плалтыря — намѣстѣ са-различава отъ текста на кирилловскы-тѣ паметници. Представятъ-са тукъ нѣколко примѣры: Мат. V. 43. τόν πλησίον σοῦ, Вульг. proximum tuum, Четв. Миханов. нскрьнѣго своюго, Остром. ближъняаго своюго. — Іоанна IV. 5. πλησίον τοῦ χωρίου, Вульг. juxta praedium, Юван. Ассем. нэкрь въсн, Остр, блнзъ вьсн. — Матѳ. VIII, 20. αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, Вульг. vulpes foveas habent, Четв. Григ. лнсн ѣзвннъи нматъ. Остром. лисица ложа нмжть и друг. так. При сичкы-тѣ подобны разности на текста между глаголица-та и кирилица-та най-дребно-то сличаванье на паметници-тѣ и на юдно-то и на друго-то писмо ясно доказва, че преводъ-тъ на св. писаніе — на ювангеліе-то, апостола и на псалтыря — въ сжщность-та си ю юдинъ и тови, какъвто въ глаголскы-тѣ ржкописи, такъвзи и въ ки-

рилловскы-тѣ, и ю направенъ непосредственно отъ грьцкыя юзыкъ, а не отъ латинскыя. За подтвьрдяванье на послѣдня-та мысьль между другы-тѣ служжтъ имена и думы, въ които грьцка-та η изреквася въ глаголицата съ буква-та и или і, съобразно на грьцко-то произношеніе, а не на латинско-то: Исоусъ, Ісоусъ, грьц. Ιησους, латин. Jesus, Исраиль, Ἰσραήλ. Jsrael, Иероусалимь, Ἱερουσαλήμ Jerusalem, Іосифъ Josephus, Даниилъ Daniel, Илия Elies, Иоїль Joel, Ироудъ Herodes, Магдалина Magdalena, аминь amen идр. т. Но въ глаголица-та има значителны разночьтенія срѣщо кирилица-та, които безъ сомнѣніе сж получили своюе-то начало, ако не изъ Вулгата, то по крайна мѣра изъ грьцкы ржкописи, що сж отъ юдна и тъзи рецензія съ іеронимова-та Вулгата, напр. Марк. VII, 26. грьц. γυνὴ ἑλληνίς. Вулг. mulíer gentilis, глагол. жена поганынн (у насъ *поганынъ* = *друговѣрецъ, поганска вѣра=нехристіюнска вѣра*), кирил. жена еллиньска. — Іоан. IX, 8 грьц. τυφλός, грьц. запад. προσαίτης, Вулг. medicus, глагол. просітель, кирил. слѣпъ. — Іоан XIX — 27. грьц. визант. ἡμέρας, грьц. запад. ὥρας, Вулг. hora, глагол. часа, кирил. дьне. Споредъ туй сичкы-тѣ старобългарскы ржкописи може да са-раздѣлжтъ на два класса: къмъ пьрвыя са-относятъ кирилловскы-тѣ паметници, които носятъ слѣды отъ въсточна-та или византійско-русска-та рецензія, къмъ вторыя — глаголскы-тѣ и съ тѣхъ преписаны-тѣ кирилловскы, що сж произлѣзли изъ-подъ западна-та или италіянска-та рецензія.

V. ОБРАЗЦИ ОТЪ ГЛАГОЛИЦА-ТА.

1. Изъ Ассеманіѥво-то ѥвангліѥ.

Іоан. I. 1—28. 35—52.

Ⰻⱄⰽⱁⱀⰻ ⰱⱑ ⱄⰾⱁⰲⱁ, ⰻ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰱⱑ ⱆ ⰱⱁⰳⰰ, ⰻ ⰱⱁⰳⱏ ⰱⱑ ⱄⰾⱁⰲⱁ· ⱄⰵ ⰱⱑ ⰻⱄⰽⱁⱀⰻ ⱆ ⰱⱁⰳⰰ· ⰲⱐⱄⱑ ⱅⱑⰿⱐ ⰱⱏⰻⱎⱔ, ⰻ ⰱⰵⰸ ⱀⰵⰳⱁ ⱀⰻⱍⱐⱅⱁⰶⰵ ⱀⰵ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ, ⰵⰶⰵ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ· ⰲⱐ ⱅⱁⰿⱐ ⰶⰻⰲⱁⱅⱏ ⰱⱑ, ⰻ ⰶⰻⰲⱁⱅⱏ ⰱⱑ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱁⰿⱏ· ⰻ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⰲⱐ ⱅⱐⰿⱑ ⱄⰲⱑⱅⰻⱅⱏ ⱄⱔ, ⰻ ⱅⱐⰿⰰ ⰵⰳⱁ ⱀⰵ ⱁⰱⱔⱅⱏ· ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⱂⱁⱄⱏⰾⰰⱀⱏ ⱁⱅⱏ ⰱⱁⰳⰰ, ⰻⰿⱔ ⰵⰿⱆ ⰹⱁⰰⱀⱏ· ⱄⱐ ⱂⱃⰻⰴⰵ ⰲⱐ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱁ, ⰴⰰ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱆⰵⱅⱏ ⱁ ⱄⰲⱑⱅⱑ, ⰴⰰ ⰲⱐⱄⰻ ⰲⱑⱃⱘ ⰻⰿⱘⱅⱏ ⰻⰿⱐ· ⱀⰵ ⰱⱑ ⱅⱏ ⱄⰲⱑⱅⱏ, ⱀⱏ ⰴⰰ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱆⰵⱅⱏ ⱁ ⱄⰲⱑⱅⱑ· ⰱⱑ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⰻⱄⱅⰻⱀⱏⱀⱏⰻⰻ, ⰻⰶⰵ ⱂⱃⱁⱄⰲⱑⱋⰰⰰⱅⱏ ⰲⱐⱄⱑⰽⱁⰳⱁ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⰰ ⰳⱃⱔⰴⱘⱋⰰⰰⰳⱁ ⰲⱐ ⰿⰻⱃⱏ· ⰲⱐ ⰿⰻⱃⱑ ⰱⱑ, ⰻ ⰿⰻⱃⱏ ⱅⱑⰿⱐ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ, ⰻ ⰿⰻⱃⱏ ⰵⰳⱁ ⱀⰵ ⱂⱁⰸⱀⰰ· ⰲⱐ ⱄⰲⱁⱑ ⱂⱃⰻⰴⰵ, ⰻ ⱄⰲⱁⰻ ⰵⰳⱁ ⱀⰵ ⱂⱃⰻⱗⱎⱔ· ⰵⰾⰻⰽⱁ ⰶⰵ ⰻⱈⱏ ⱂⱃⰻⱗⱅⱏ ⰻ, ⰴⰰⱄⱅⱏ ⰻⰿⱏ ⱁⰱⰾⰰⱄⱅⱐ ⱍⱔⰴⱁⰿⱏ ⰱⱁⰶⰻⰵⰿⱏ ⰱⱏⰻⱅⰻ, ⰲⱑⱃⱆⱓⱋⰻⰻⰿⱏ ⰲⱐ ⰻⰿⱔ ⰵⰳⱁ, ⰻⰶⰵ ⱀⰵ ⱁⱅⱏ ⰽⱃⱏⰲⰻ ⱀⰻ ⱁⱅⱏ ⱂⱁⱈⱁⱅⰻ ⱂⰾⱏⱅⱐⱄⰽⱏⰻⱗ ⱀⰻ ⱁⱅⱏ ⱂⱁⱈⱁⱅⰻ ⰿⱘⰶⱐⱄⰽⱏⰻⱗ, ⱀⱏ ⱁⱅⱏ ⰱⱁⰳⰰ ⱃⱁⰴⰻⱎⱔ ⱄⱔ· ⰻ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⱂⰾⱏⱅⱐ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ, ⰻ ⰲⱐⱄⰵⰾⰻ ⱄⱔ ⰲⱐ ⱀⱏⰻ, ⰻ ⰲⰻⰴⱑⱈⱁⰿⱏ ⱄⰾⰰⰲⱘ ⰵⰳⱁ, ⱄⰾⰰⰲⱘ ⱑⰽⱁ ⰻⱀⱁⱍⱔⰴⰰⰰⰳⱁ ⱁⱅⱏ ⱁⱅⱐⱌⰰ, ⰻⱄⱂⱏⰾⱀⱐ ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⱑⱅⰻ ⰻ ⰻⱄⱅⰻⱀⱏⰻ· ⰹⱁⰰⱀⱏ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱆⰵⱅⱏ ⱁ ⱀⰵⰿⱐ, ⰻ ⰲⱏⰸⱏⰲⰰ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱔ: ⱄⱐ ⰱⱑ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱃⱑⱈⱏ ⰲⰰⰿⱏ, ⰻⰶⰵ ⱂⱁ ⰿⱐⱀⱑ ⰳⱃⱔⰴⱏⰻⰻ ⱂⱃⱑⰴⱏ ⰿⱏⱀⱁⱙ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ, ⱑⰽⱁ ⱂⱃⱐⰲⱑⰻ ⰿⰵⱀⰵ ⰱⱑ· ⰻ ⱁⱅⱏ ⰻⱄⱂⱏⰾⱀⰵⱀⰻⱑ ⰵⰳⱁ ⰿⱏⰻ ⰲⱐⱄⰻ ⱂⱃⰻⱗⱈⱁⰿⱏ ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⱑⱅⱐ ⰲⱏⰸ ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⱑⱅⱐ· ⱑⰽⱁ ⰸⰰⰽⱁⱀⱏ ⰿⱁⱄⰵⱁⰿⱐ ⰴⰰⱀⱏ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ, ⰱⰾⰰⰳⱁⰴⱑⱅⱐ ⰻ ⰻⱄⱅⰻⱀⰰ ⰻⱄⱆⱄⱁⰿⱏ ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⰿⱏ ⰱⱏⰻⱄⱅⱐ· ⰱⱁⰳⰰ ⱀⰻⰽⱏⱅⱁⰶⰵ ⱀⰵ ⰲⰻⰴⱑ ⱀⰻⰽⱁⰾⰻⰶⰵ, ⱀⱏ ⰻⱀⱁⱍⱔⰴ-

[illegible]

[illegible]

ꞒΔ Δ⊦϶ ꝺ϶ƲЄƜ+Δ· ꞒΔ ӜЭ +ꝒꝺЬЄ+ ꞒЬ+ƜЬ8 ՋԾԶ϶Ꝓ+ ꞄЭƜЬ+ ϶ꝺԾꝒ8 ϶Ɯ8 ϶Ꞓ϶ᛃЄ Ջꝺ8ꝐШ+Ʋ8Шꟼꟼ ϶Ɯ8 Ꝑ϶+Ꝓ+ Ꝑ Ꞅ϶ ꝒЭԶ8 Ш϶ꝺ8Шꟼꟼ· ϶ꞒЬΔƜ϶ Ջ8 ꞄЬΔӜꝺ϶ ꞒЬ+ƜЬ+ ՋƲ϶Ꙃ϶ ՋԾԶ϶Ꝓ+, Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ: ϶ꞒЬΔƜ϶Զ8 Զ϶ՋԾᛃЄ, ϶Ӝ϶ ϶ՋƜ8 Ջ8⊦+ꝺ+϶Զ8 ЬЬꝐՋƜ϶Ջ8· Ꝑ ꞄЬꝐƲ϶ꝺ϶ Ꝑ ⊦8 ꝐՋЖՋ϶ƲԾ· Ʋ8ꝺ8ЬΔƲ8 Ӝ϶ Ꝓ+ Ꝓ8 ꝐՋЖՋ8, Ꝑ Ь϶ᛃ϶: Ɯ8Ꝑ ϶ՋԾ ՋԾԶ϶Ꝓ8, Ջ8ԾꝒ8 Ꝑ϶ꝒꝐꝒ8· Ɯ8Ꝑ Ꝓ+Ь϶ᛃ϶ШꝐ ՋЄ ⊦Ծɸ+, ϶ ԶЄ Ջ8⊦+ꝺ+϶Ɯ ՋЄ Ꞅ϶ƜЬ8· Ʋ8 ЖƜЬΔԾ Ӝ϶ ꝺ϶Ꝓ8 Ʋ8ՋЬ϶ƜΔ ꝐՋЖՋ8 Ꝑꝺ Ծ- ƜꝐ Ʋ8 Ꙃ+ꝺԾꝺ϶ᛃЄ, Ꝑ ϶ꞒЬΔƜ϶ ɸԾꝺԾꞄ+, Ꝑ Ꞓꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ: ꙂЬ϶Єꝺ Ծ Ꞅ϶ Զ8ꝒΔ· ꞒΔ Ӝ϶ ɸԾꝺԾꞄ8 ϶Ɯ8 ƲԾꝺՋ+- Ꝑꝺ8Ծ, ꙂЬ+ꝺ8V+ +ꝒꝺЬΔ϶Ʋ+ Ꝑ Ꞅ϶ƜЬ϶Ʋ+. Ꝑ ϶ꞒЬΔƜ϶ ɸꝐ- ꝺԾꞄ8 Ꝓ+Ꝋ+Ꝓ+Ꝑꝺ+, Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ЄԶЖ: ϶Ꙃ϶Ӝ϶ ꞄԾՋ+ Զ϶- ՋꝐ Ʋ8 ꝺ+⊦϶ꝒΔ Ꝑ ꞄЬ϶Ь϶VꝐ, ϶ꞒЬΔƜ϶Զ8 ꝐՋЖՋ+ Ջ8ԾꝒ+ Ꝑ϶ՋԾɸ϶Ʋ+, ꝐӜ϶ ϶Ɯ8 Ꝓ+ꝺ+Ь϶Ɯ+· Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ Ꝓ+- Ꝋ+Ꝓ+Ꝑꝺ8: ꝾƜ8 Ꝓ+ꝺ+Ь϶Ɯ+ Զ϶Ӝ϶Ɯ8 ꝺԾ ᛃƜ϶ ꝺ϶ꞒЬ϶ ꞒԾ8ƜꝐ? Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ ɸԾꝺԾꞄ8: ꞄЬԾꝺԾ Ꝑ ƲԾӜꝺ8· ƲԾ- ꝺΔƲ8 Ӝ϶ ꝐՋЖՋ8 Ꝓ+Ꝋ+Ꝓ+Ꝑꝺ+ ꙂЬЄꝺ϶ЄԸ+ ⊦8 Ջ϶ꞒΔ, Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ: Ջ϶, Ʋ8 ꝐՋƜꝐꝒ϶Є ꝐꝺЬ+ꝐꝺԾƜΔꝒꝐꝒ8, Ʋ8 Ꝓ϶Զ8Ӝ϶ ꝺ8ՋƜԾ ꝒΔՋƜ8· Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ Ꝓ+Ꝋ+Ꝓ+- Ꝑꝺ8: ⊦+⊦϶ ԶЄ ꝺꝒ+϶ШԾ? ꝾƜ8ƲΔШƜ+Ʋ8 ꝐՋЖՋ8 Ь϶ᛃ϶ ϶ԶЖ: ꝒЬΔӜꝺЄ ꝺ+Ӝ϶ Ꝓ϶Ʋ8ꝺꙂꝺ+ՋԾ Ɯ϶Ꞓ϶ ɸԾꝺԾꞄ8, Ջ϶ЄԸ+ Ꞅ϶ꝺ8 ՋԶ϶⊦϶Ʋ8ꝒԾV϶ꟼ, ƲԾꝺΔЬ8 ƜЄ· ꝾƜ8ƲΔԸ+ ϶ԶЖ Ꝓ+Ꝋ+Ꝓ+Ꝑꝺ8, Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+: Ь+ƲƲԾ, Ɯ8Ꝑ ϶ՋԾ Ջ8ԾꝒ8 Ꞓ϶ӜꝐ, Ɯ8Ꝑ V(ΔՋ)+Ь8 ϶ՋԾ ԾꝺЬ+ꝐꝺΔƲ8· ꝾƜ8- ƲΔԸ+Ʋ8 ꝐՋЖՋ8, Ь϶ᛃ϶ ϶ԶЖ: ꝺ+Ꝓ϶ ЬΔЬ8 ƜԾ, Δ⊦϶ ƲԾ- ꝺΔЬ8 ƜЄ Ջ϶ЄԸ+ Ꞅ϶ꝺ8 ՋԶ϶⊦϶Ʋ8ꝒԾV϶ᛃЄ, ƲΔЬЖ϶ШꝐ: Ꞓ϶- ꝺ8Ш+ Жꝺ+ЬԾШԾ· Ꝑ Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ ϶ԶЖ: +ԶꝐꝒ8, +ԶꝐꝒ8 Ꙃꝺ+Ꙃ϶ꝺ+ᛃЄ Ʋ+Զ, ϶Ɯ8 Ջ϶ꝺꝐ Жꝺ8ЬꝐƜ϶ Ꝓ϶Ꞓ϶Ջ+ ϶Ɯ8ƲЬ8-

ⱄⱅⰰ, ⰺ ⰰⱀⰳⰵⰾⱏⰹ ⰱⱁⰶⱗ ⰲⱏⱄⱈⱁⰴⱔⱋⱔ ⰺ ⱀⰺⰸⱈⱁⰴⱔⱋⱔ ⱀⰰⰴⱏ ⱄⱏⰹⱀⰰ ⱍⰾⱁⰲⱑⱍⰰ·

2. Изъ Григоровичево-то Четвероєвангеліє.

Іоан. XI. 1—45.

ⰱⱑ ⰶⰵ ⰵⰴⰹⱀⱏ ⰱⱁⰾⱔ ⰾⰰⰸⰰⱃⱏ ⱁⱅⱏ ⰲⰹⱚⰰⱀⰹⱗ, ⰳⱃⰰⰴⱐⱌⰰ ⰿⰰⱃⰹⰹⱀⰰ ⰺ ⰿⰰⱃⱚⱏⰺ ⱄⰵⱄⱅⱃⱏⰺ ⰵⱗ· ⰱⱑ ⰶⰵ ⰿⰰⱃⰹⱑ ⱂⱁⰿⰰⰸⰰⰲⱏⱎⱑ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰰ ⰿⱛⱃⱁⰿⱐ, ⰺ ⱁⱅⱏⱃⱏⱎⰹ ⱀⱁⰸⱑ ⰲⰾⰰⱄⱏⰺ ⱄⰲⱁⰹⰿⰹ, ⰵⱗⰶⰵ ⰱⱃⰰⱅⱃⱏ ⰾⰰ(ⰸⰰ)ⱃⱏ ⰱⱁⰾⱑⰰⱎⰵ· ⱂⱁⱄⰾⰰⱄⱅⰵ ⰶⰵ ⱄⰵⱄⱅⱃⱑ ⰵⰳⱁ ⰽⱏ ⱀⰵⰿⱆ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱓⱎⱅⰹ: ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰹ, ⱄⰵ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰾⱓⰱⰹⱎⰹ, ⰱⱁⰾⰹⱅⱏ· ⱄⰾⱏⰺⱎⰰⰲⱏ ⰶⰵ ⰺⱄⱆⱄ ⱃⰵⱍⰵ: ⱄⰹ ⰱⱁⰾⱑⰸⱀⱐ ⱀⱑⱄⱅⱐ ⰽⱏ ⱄⱏⰿⱃⱏⱅⰹ, ⱀⱏ ⱁ ⱄⰾⰰⰲⱑ ⰱⱁⰶⰹⰹ, ⰴⰰ ⱂⱃⱁⱄⰾⰰⰲⰹⱅⱏ ⱄⱔ ⱄⱏⰺⱀⱏ ⰱⱁⰶⰹⰹ ⰵⱙ· ⰾⱓⰱⰾⱑⰰⱎⰵ ⰺⱄⱆⱄ ⰿⰰⱃⱚⱘ ⰺ ⱄⰵⱄⱅⱃⱘ ⰵⱗ ⰺ ⰾⰰⰸⰰⱃⱑ· ⰵⰳⰴⰰ ⰶⰵ ⱆⱄⰾⱏⰺⱎⰰ, ⱑⰽⱁ ⰱⱁⰾⰹⱅⱏ, ⱅⱏⰳⰴⰰ ⰶⰵ ⱂⱃⱑⰱⱏⰺⱄⱅⱏ, ⱀⰰ ⱀⰵⰿⱐⰶⰵ ⰱⱑ ⰿⱑⱄⱅⱑ, ⰴⱏⰲⰰ ⰴⱐⱀⰹ. ⱂⱁ ⱅⱁⰿⱐ ⰶⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⱆⱍⰵⱀⰹⰽⱁⰿⱏ: ⰺⰴⱑⰿⱏ ⰲⱏ ⰺⱆⰴⰵⱙ ⱂⰰⰽⱏⰺ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⱎⰵ ⰵⰿⱆ ⱆⱍⰵⱀⰹⰽⰹ ⰵⰳⱁ: ⱆⱍⰹⱅⰵⰾⱓ, ⱀⱏⰺⱀⱑ ⰹⱄⰽⰰⰰⱈⱘ ⱅⰵⰱⰵ ⰽⰰⰿⰵⱀⰹⰵⰿⱐ ⰺⱆⰴⱑⰹ, ⰺ ⱂⰰⰽⱏⰺ ⰾⰹ ⰹⰴⰵⱎⰹ ⱅⰰⰿⱁ? ⱁⱅⱏⰲⱑⱎⱅⰰ ⰺⱄⱆⱄ: ⱀⰵ ⰴⱏⰲⱑ ⰾⰹ ⱀⰰ ⰴⰵⱄⱔⱅⰵ ⰳⱁⰴⰹⱀⱑ ⰵⱄⱅⰵ ⰲⱏ ⰴⱐⱀⰹ? ⰰⱎⱅⰵ ⰽⱅⱁ ⱈⱁⰴⰹⱅⱏ ⰲⱏ ⰴⱐⱀⰵ, ⱀⰵⱂⱁⱅⱏⰽⱀⰵⱅⱏ ⱄⱔ, ⱑⰽⱁ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⰿⰹⱃⰰ ⱄⰵⰳⱁ ⰲⰹⰴⰹⱅⱏ· ⰰⱎⱅⰵ ⰾⰹ ⰽⱅⱁ ⱈⱁⰴⰹⱅⱏ ⱀⱁⱎⱅⰹⱓ, ⱂⱁⱅⱏⰽⱀⰵⱅⱏ ⱄⱔ, ⱑⰽⱁ ⱀⱑⱄⱅⱏ ⱄⰲⱑⱅⰰ ⰵ ⱀⰵⰿⱐ· ⱄⰹ ⱃⰵⱍⰵ, ⰹ ⱂⱁ ⱄⰵⰿⱐ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰹⰿⱏ: ⰾⰰⰸⰰⱃⱏ ⰴⱃⱆⰳⱏ ⱀⰰⱎⱏ ⱆⱄⱏⱀⱘ· ⱀⱏ ⰺⰴⱘ ⰴⰰ ⰲⱏⰸⰱⱆⰴⱑⱍⱘ ⰹ· ⱃⱑⱎⱔ ⰶⰵ ⱆⱍⰵⱀⰹⰽⰹ ⰵⰳⱁ: ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰹ, ⰰⱎⱅⰵ ⱆⱄⱏⱀⰵ, ⱄⱏⱂⰰⱄⰵⱀⱏ ⰱⱘⰴⰵⱅⱏ· ⱃⰵⱍⰵ ⰶⰵ ⰺⱄⱆⱄ ⱁ ⱄⱏⰿⱃⱏⱅⰹ ⰵⰳⱁ, ⱁⱀⰹ ⰶⰵ ⰿⱏⱀⱑⱎⱔ, ⱑⰽⱁ ⱁ ⱆⱄⱏⱂⰵⱀⰹⰹ ⱄⱏⱀⰰ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱅⱏ· ⱅⱏⰳⰴⰰ ⱃⰵⱍⰵ ⰹⰿⱏ ⰺⱄⱆⱄ: ⱀⰵⱁⰱⰹⱀⱘⱗ ⱄⱔ, ⰾⰰⰸⰰⱃⱏ ⱆⰿⱏⱃⱑⱅⱏ, ⰹ ⱃⰰⰴⱆⱓ ⱄⱔ ⰲⰰⱄⱏ ⱃⰰⰴⰹ, ⰴⰰ

ⰲⱑⱃⰵⱄ ⱁⰿⰵⱅⰵ, ⱑⰻⰵ ⰽⰵⰶⱑⱃⱏ ⱅⰸ· ⰽⱏ ⱁⰾⱑⰿⱏ ⰻ ⰽⰵⰿⰸ· ⱃⰵⰳⰵ ⰶⰵ ⱅⰵⰿⰰ, ⰽⰰⱃⱁⰲⰰⰵⰿⱏⱂ ⱎⰾⱁⱖⰽⰵⰲⱏ ⰻ ⰸⰳⰵⰽⱁⰻⰵⱅⱏ: ⱂⰾⱑⰿⱏ ⱁ ⰿⱏⱂ, ⰾⰰ ⰸⰿⱏⱃⰵⱅⱏ ⰳⱏ ⰽⱁⰿⱏ· ⱀⱃⱁⱎⰵⰾⱏ ⰶⰵ ⱂⰳⰸⰳ ⰲⱏ ⰲⱁⱅⰰⰽⱁⰳⰵ, ⰵⱎⱃⱑⱅⰵ ⱁ ⰳⰵⱅⱏⱂⱃⱁ ⰾⱏⰽⱁ ⱓⰶⰵ ⱁⰿⰵⱄⱎⱅⱏ ⰲⱏ ⰸⱃⰵⱎⱑ· ⱎⱑ ⰶⰵ ⰲⰳⱅⰰⰽⱁⱑ ⱎⰾⱁⱖⱏ ⱁⰵⱃⰸⰳⰰ- ⰾⱁⰿⰰ ⱑⰻⰵ ⱀⱄⱅⱏ ⰽⰰ ⰾⰵⰳⱄⱅⰵ ⰳⱅⰰⰾⱁⱁ· ⱂ ⰿⱏⰽⰵⰳⱁ ⰵⱅⱏ ⱁⱓⰾⰵⱁ ⱎⱑⰰⱃⰵⱄ ⱀⱃⱁⱎⱏⰾⱁ ⰻⰵ ⰿⰰⱃⱅⱑ ⱂ ⰿⰰⱃⱁⱁ, ⰾⰰ ⰸⱅⱑ- ⱎⱄⱅⱏ ⱂⱁ ⰵ ⱎⱃⰰⱅⱃⱑ ⰵⱓ· ⰿⰰⱃⱅⰰ ⰶⰵ, ⰵⰸⰾⰰ ⰸⰳⰾⰿⱏⱂⱎⰰ, ⰰⰻⰵ ⱁⰳⰸⰳ ⰸⱃⱄⰾⰵⱅⱏ, ⰳⱏⱃⱑⱅⰵ ⱁ: ⰰ ⰿⰰⱃⱁⱑ ⰾⰵⰿⰰ ⰳⱑ- ⰾⱑⰰⱎⰵ· ⱃⰵⰳⰵ ⰶⰵ ⰿⰰⱃⱏⱅⰰ ⰻⰳ ⱁⰳⰸⰳⰸ: ⰸⰵⰳⱀⰵⰾⱁ, ⰰⱎⱅⰵ ⱎⱁ ⰳⱏⰾⰵ ⱎⱏⱂⰾⱏ, ⰽⰵ ⱎⱁ ⱎⱃⰰⱅⱃⱏ ⰿⰵⱁ ⰸⰿⱃⱏⰾⱏ· ⰽⱏ ⱂ ⰽⱏⱂⰽⱑ ⰲⱑⰿⱏ, ⱑⰻⰵ ⰵⰸⰵⰶⰵ ⰻⰵⰾⱁⰶⰾⰵ ⱀⱃⰵⰳⱁⱎⱁ ⰸ ⱎⰵⰸⰰ, ⰾⰰⰳⱅⱏ ⱅⰵⱎⱑ ⱎⰵⰸⰱⱏ· ⰸⰾⰰⰸⰵⰾⰰ ⰵⰸ ⱁⰳⰸⰳ: ⰲⱏⰳⰻⱃⱏⰳⰽⰵⱅⱏ ⱎⱃⰰⱅⱃⱏ ⱅⰲⰵⱁ· ⰸⰾⰰⰸⰵⰾⰰ ⰵⰿⰸ ⰿⰰⱃⱅⰰ: ⰲⱑⰿⱏ, ⱑⰻⰵ ⰲⱏⰳⰻⱃⱏⰳⰽⰵⱅⱏ ⰲⱏ ⰲⱏⰳⰻⱃⱑⱎⰵⰽⱁⰵ ⰲⱏ ⱀⰵⰳⰾⱑⰾⱏⰽⱁⱁ ⰾⱏⰽⱏ· ⱃⰵⰳⰵ ⰵⰸ ⱁⰳⰸⰸ: ⰰⰾⱏ ⰵⰳⰿⱏ ⰲⱏⰳⰻⱃⱑⱎⰵⰽⱁⰵ ⱁ ⰶⰵⰲⰵⱅⱏ· ⰲⱑⱃⰸⰵⱄⱁ ⰲⱏ ⰿⱄ, ⰰⱎⱅⰵ ⰸⰿⱏⱃⰵⱅⱏ, ⰵⰶⱁⰲⰵⱅⱏ· ⱂ ⰲⱏⰳⱑⰻⱏ ⰶⱂⰲⰳⱂ ⱁ ⰲⱑⱃⰸⰵⱄⱁ ⰲⱏ ⰿⱄ, ⰽⰵⰸⰿⱏⱃⰵⱅⱏ ⰲⱏ ⰲⱑⰻⱏ· ⱂⰿⰵⱎⱁ ⰾⱁ ⰲⱑⱃⰵⱄ ⰳⰵⰿⰸ? ⰸⰾⰰⰸⰵⰾⰰ ⰵⰿⰸ: ⰵⱁ, ⰸⰵⰳⱀⰵⰾⱁ, ⰰⱑⰻ ⰲⱑⱃⰵⰲⰰⱃⱏ, ⱑⰻⰵ ⱅⱏⱂ ⰵⰳⱁ ⱃⱃⱁⰳⱅⰵⰳⱏ ⰳⱏⱂⰽⱏ ⰾⰵⰶⱂⱁ, ⰸⱃⱄⰾⱏⱂⱁ ⰲⱏ ⰲⰵⰳⱏ ⰿⱁⱃⱏ· ⱂ ⰳⰵ ⱃⰵⰻⱏⱎⱁ ⱁⰾⰵ, ⱁ ⱀⱃⱁⱓⱏⰲⰰ ⰿⰰⱃⱁⰳⱄ ⰳⰵⰳⱅⱃⰵⱄ ⰳⰲⰵⰳⱄ ⱅⰰⱁ, ⱃⰵⰻⱏⱎⱁ: ⰸⰳⱁⱅⰵⰾⱏ ⰳⰵ ⰵⰳⱅⱏ, ⱁ ⱓⰵⰲⰵⱅⱏ ⱅⱄ· ⰵⰽⰰ ⰶⰵ ⱑⰻⰵ ⰸⰳⰾⱏⰲⱎⰰ ⰲⱏⰳⱅⰰ ⰵⱄⰾⱃⰵ, ⱁ ⱁⰾⰵ ⰻ ⰽⰵⰿⰸ· ⰽⰵ ⱎⱑ ⰶⰵ ⰽⰵⰸ ⱁⰳⰸⰳ ⱀⱃⱁ- ⱎⰵⰾⱏ ⰲⱏ ⰲⰵⰳⱏ, ⰽⱏ ⱎⱑ ⰽⰰ ⰿⱑⰳⱅⱑ ⰵⰳⰵ, ⱁⰾⰵⰶⰵ ⰳⱏⱃⱑ- ⱅⰵ ⱁ ⰿⰰⱃⱏⰿⱅⰰ· ⱂⱓⰾⰵⱁ ⰶⰵ, ⰳⰵⱄⰳⰵⱁ ⰳⱏ ⰽⰵⰳⱄ ⰲⱏ ⰾⰵⰿⰸ, ⱂ ⰸⱅⱑⱎⰰⰳⱄⱎⱅⰵ ⰳⱄ, ⰲⱁⰾⱑⰲⱏⱎⰵ ⰿⰰⱃⱁⰳⱄ, ⱑⰻⰵ ⰵⱄⰾⱃⰵ ⰲⱏⰳⱅⰰ ⱂ ⱁⰴⱁⰾⰵ. ⱀⰵ ⰽⰵⱁ ⱁⰾⰵⱄ, ⰸⰾⰰⰸⰵⰾⰰⰳⱄⰳⰵ: ⱑⰻⰵ ⱁⰾⰵⱅⱏ ⰽⰰ ⰸⱃⰵⱎⱏ, ⰾⰰ ⱀⰾⰰⰳⰵⱅⱏ ⰳⱄ ⱅⰸ· ⰿⰰⱃⱁⱑ ⰶⰵ, ⱑⰻⰵ

ⱂⱃⰻⰴⰵ, ⰻⰴⰵ ⰱⱑ ⰻⱄⱆⱄⱏ, ⰲⰻⰴⱑⰲⱏⱎⰻ ⰻ, ⱂⰰⰴⰵ ⰵⰿⱆ ⱀⰰ ⱀⱁⰳⱆ, ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱎⱅⰻ ⰵⰿⱆ: ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ, ⰰⱎⱅⰵ ⰱⰻ ⰱⱏⰹⰾⱏ ⱄⱏⰴⰵ, ⱀⰵ ⰱⰻ ⰿⱁⰻ ⰱⱃⰰⱅⱃⱏ ⱆⰿⱃⱏⰾⱏ· ⰻⱄⱆⱄⱏ ⰶⰵ, ⱑⰽⱁ ⰲⰻⰴⱑ ⱙ ⱂⰾⰰⱍⱘⱎⱅⱘ ⱄⱔ, ⰺ ⱂⱃⰻⱎⰵⰴⱏⱎⱔⱘ ⱄⱏ ⱀⰵⱙ ⰻⱓⰴⱔⱘ ⱂⰾⰰⱍⱘⱎⱅⱔ ⱄⱔ, ⰸⰰⱂⱃⱑⱅⰻ ⰴⱆⱈⱆ, ⰻ ⰲⱏⰸⰿⱘⱅⰻ ⱄⱔ ⱄⰰⰿⱏ, ⰻ ⱃⰵⱍⰵ: ⰽⱏⰴⰵ ⱂⱁⰾⱁⰶⰻⱄⱅⰵ ⰻ? ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⱎⱔ ⰵⰿⱆ: ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ, ⰳⱃⱔⰴⰺ (ⰻ) ⰲⰻⰶⰴⱏ· ⰻ ⱂⱃⱁⱄⰾⱏⰸⰻ ⱄⱔ ⰻⱄⱆⱄⱏ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰰⱈⱘ ⰶⰵ ⰻⱓⰴⰵⰺ: ⰲⰻⰶⰴⱏ, ⰽⰰⰽⱁ ⰾⱓⰱⰾⱑⰰⱎⰵ ⰻ· ⱁⰴⰺⱀⰺ ⰶⰵ ⱁⱅⱏ ⱀⰻⱈⱏ ⱃⱑⱎⱔ: ⱀⰵⰿⱁⰶⰰⰰⱎⰵ ⰾⰻ ⱄⱏ, ⱁⱅⱏⰲⱃⱏⰸⱏⰹ ⱁⱍⰻ ⱄⰾⱑⱂⱁⰿⱆ, ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰻⱅⰻ, ⰴⰰ ⰻ ⱄⱏ ⱀⰵⱆⰿⱐⱃⰵⱅⱏ? ⰺⱄⱆⱄ ⰶⰵ ⱂⰰⰽⱏⰺ ⱂⱃⱑⱅⱔ ⰲⱏ ⱄⰵⰱⱑ, ⱂⱃⰻⰴⰵ ⰽⱏ ⰳⱃⱁⰱⱆ· ⰱⱑ ⰶⰵ ⱂⰵⱎⱅⱐ, ⰻ ⰽⰰⰿⰵⱀⱐ ⱀⰰⰾⰵⰶⰰⰰⱎⰵ ⱀⰰ ⱀⰵⰻ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰻⱄⱆⱄ: ⰲⱏⰸⱏⰿⱑⱅⰵ ⰽⰰⰿⰵⱀⱐ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⰿⰰⱃⱅⰰ ⱄⰵⱄⱅⱃⰰ ⱆⰿⰵⱃⱏⱎⰰⰰⰳⱁ ⰿⰰⱃⱅⰰ: ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ, ⱓⰶⰵ ⱄⰿⱃⱏⰴⰻⱅⱏ, ⱍⰵⱅⰲⱃⱑⰴⱐⱀⰵⰲⱐⱀⱐ ⰱⱁ ⰵⱄⱅⱏ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰻ ⰻⱄⱆⱄ: ⱀⰵ ⱃⱑⱈⱏ ⰾⰻ ⱅⰻ, ⱑⰽⱁ ⰰⱎⱅⰵ ⰲⱑⱃⱆⰵⱎⰻ, ⰸⱐⱃⰻⱎⰻ ⱄⰾⰰⰲⱘ ⰱⱁⰶⰻⱙ? ⰲⱏⰸⱔ ⱄⱔ ⰶⰵ ⰽⰰⰿⰵⱀⱐ, ⰻⰴⰵⰶⰵ ⰱⱑ ⱆⰿⰵⱃⱏⰺ ⰾⰵⰶⱔ· ⰺⱄⱆⱄ ⰶⰵ ⰲⱏⰸⰲⰵⰴⰵ ⰲⱏⰺⱄⱂⱃⱐ ⱁⱍⰻ ⰻ ⱃⰵⱍⰵ: ⱁⱅⱏⱍⰵ, ⱈⰲⰰⰾⱘ ⱅⰵⰱⱑ ⰲⱏⰸⰴⰰⱘ, ⱑⰽⱁ ⱆⱄⰾⱏⰺⱎⰰ ⰿⱔ· ⰰⰸⱏ ⰶⰵ ⰲⱑⰴⱑⱈⱏ, ⱑⰽⱁ ⰲⱏⱄⰵⰳⰴⰰ ⰿⰵⱀⰵ ⱀⰵⱄⰾⱆⱎⰰⰵⱎⰻ· ⱀⱏ ⱀⰰⱃⱁⰴⰰ ⱃⰰⰴⰻ ⱄⱅⱁⱔⱎⱅⰰⰰⰳⱁ ⱁⰽⱃⱏⱄⱅⱏ ⱃⱑⱈⱏ, ⰴⰰ ⰲⱑⱃⱘ ⰻⰿⱘⱅⱏ, ⱑⰽⱁ ⱅⱏⰹ ⰿⱔ ⱂⱁⱄⱏⰾⰰ· ⰻ ⱄⰵ ⱃⰵⰽⱏ, ⰳⰾⰰⱄⱁⰿⱏ ⰲⰵⰾⰻⰽⱁⰿⱏ ⰲⱏⰸⱏⰲⰰ: ⰾⰰⰸⰰⱃⰵ, ⰳⱃⱔⰴⰺ ⰲⱁⱀⱏ· ⰺ ⰻⰸⰻⰴⰵ ⱆⰿⰵⱃⱏⰺ, ⱁⰱⱔⰸⰰⱀⱏ ⱀⱁⰳⰰⰿⰰ ⰻ ⱃⱘⰽⰰⰿⰰ ⱆⰽⱃⱁⰿⱁⰿⱏ, ⰺ ⰾⰻⱌⰵ ⰵⰳⱁ ⱆⰱⱃⱆⱄⱁⰿⱏ ⱁⰱⱔⰸⰰⱀⱁ· ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰺⰿⱏ ⰻⱄⱆⱄⱏ: ⱃⰰⰸⰴⱃⱑⱎⰻⱅⰵ ⰻ, ⰻ ⱂⱁⰴⱑⰻⱅⰵ ⰵⰳⱁ ⰻⱅⰻ· ⰿⱀⱁⰸⰻ ⰶⰵ ⱁⱅⱏ ⰻⱓⰴⰵⰻ, ⱂⱃⰻⱎⱏⰴⱏⱎⰵⰻ ⰽⱏ ⰿⰰⱃⰻⱘ, ⰻ ⰲⰻⰴⱑⰲⱏⱎⰵ, ⰵⰶⰵ ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰻ ⰻⱄⱆⱄⱏ, ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱔ ⰲⱏ ⱀⰵⰳⱁ·

ⱀⰵⰲⱑⰴⱗⱎⱅⰻ. ⰹ ⱂⱁⰿⰻⰾⱁⰲⰰ ⱍⱔ ⰱⱁⰳⱏ, ⰹ ⱂⱁⱄⰹⱅⱏ ⱈⱃⰻⱄⱅⱏ ⱂⱁ ⱄⱃⱑⰴⱑ, ⱃⰰⰸⱆⰿⰰ ⰱⰵⰶⰴⱑ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⱄⱏⱄⱆⰴⱏ, ⱅⰲⰰⱃⰹ ⰲⱏⱄⰵⱗ ⱄⰹⰾⱀⱑⰻ· ⰱⱁⰳ ⰴⱑⰾⰰ ⱆⰱⱁ ⰱⱏⰹⱄⱅⱏ ⱀⰵⰱⱁ ⰽⱏ ⱅⱆⱄⱂⱃⰰⰲⰾⱁⱀⱏⱓ ⱀⱁⱍⱏⱄⱅⱆ, ⰹ ⱄⰾⱏⱀⱏⰲⱁ ⱄⱅⱏⱆⰱⰾⱑⰰⱎⰵ ⱄⱔ, ⱂⱁⰽⰾⰰⱀⱑⱀⰻⰵ ⱂⱃⰻⰵⰿⰾⱔ, ⰲⱏⰸⰱⱃⰰⱀⱑⱅⰻ ⱄⱔ ⱂⱁⰽⰾⰰⱀⱑⱍⱔⱋⰻⰿⱏ ⱄⱔ ⱂⱁⰿⱁⰶⰵ. ⰿⱁⱃⰵ ⱁⰱⰾⰻⱍⰰⰰⱎⰵ ⱄⱔ, ⰾⰹⰽⱁ ⱄⱏⰹ ⰽⱏ ⱄⱅⱃⰰⱄⱅⰵⰿⱏ· ⰹ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⱄⰾⱑⱂⰻ ⱂⱃⱑⱈⱁⰶⰴⰰⰰⱎⱔ ⱅⰲⰰⱃⰻ· ⰵⰿⱆⰶⰵ ⱄⱔ ⱆⱅⰻⰽⱀⱑⰰⱎⰵ, ⰽⰾⰰⱀⱑⰰⱎⰵ ⱄⱔ ⰵⰿⱆ, ⰱⱁⰳⰰ ⱂⱁⰿⱁⰳⱏⰹ ⱁⰱⱃⱑⱄⱅⰹ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰲⱏⱄⰵⱗ ⱅⰲⰰⱃⰹ ⱀⰰⱃⱁⰴⱏ ⱂⱃⱁⱂⱁⰲⱑⰴⰰⰵⱅⱏ· ⱂⱁⰱⱏⱄⱅⱏ ⰴⱁⰲⱁⰾⱏⱀⱏ ⱂⱃⰻⱂⱁⱄⱅⱆⰿⰻ ⰱⰸⱁⱀⱏⱑ ⱁ ⱁⰾⱅⱀⱁⰿⱏ ⰱⱁⰸⱑ: ⱀⱏ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱂⱁⱄⱅⰲⱁⱃⰹ ⱀⰵⰱⱁ, ⱈⱃⰻⱄⱅⱏ ⰲⱏⰸⰿⱁⰶⰵ, ⰹ ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱄⰾⱏⱀⱏⰲⱁ ⱂⱁⰿⱁⰶⰰⱎⰵ ⰱⰾⰰⰳⱁⱅⰻ, ⱈⱃⰻⱄⱅⱏ ⰲⱏⱄⱑⰲⱏ ⱂⱃⱁⱄⰲⱑⱅⰻ·

V. Изъ Охридскыя Праксапостоларь.

Дѣян. XVII, 4—7.

Ⰻ ⰵⱅⰵⱃⰻ ⱁⱅⱏ ⱀⰻⱈⱏ ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱗ ⰻ ⱂⱃⰻⰾⱁⰶⰻⱎⱗ ⱄⱗ ⰽⱏ ⱂⰰⰲⱏⰾⱆ ⰻ ⱄⰻⰾⱑ, ⱍⱗⱄⱅⰻⰲⱏⰻ ⰵⰾⰻⱀⰻ ⱀⰰⱃⱁⰴⱏ ⰿⱏⱀⱁⰳⱏ, ⰶⰵⱀⱏⰻ ⰶⰵ ⰻ ⱄⱅⰰⱃⱑⰻⱎⰻⱀⱏⰻ ⰳⱃⰰⰴⰰ ⱀⰵⰿⰰⰾⱁ· ⰲⱏⰸⱃⰵⰲⱏⱀⱁⰲⰰⰲⱏⱎⰵ ⱂⱃⱁⱅⰻⰲⰾⱑⱍⱔⱋⰻⰻ ⱄⱗ ⰻⱓⰴⰵⰻ, ⰵⰿⱏⱎⰵ ⱅⱃⱏⰶⱏⱀⰻⰽⱏⰻ ⰿⱔⰶⱔ ⰵⱅⰵⱃⱏⰻ ⰸⱏⰾⱏⰻ, ⰻ ⱀⰰⱃⱁⰴⱏ ⱄⱅⰲⱁⱃⱏⱎⰵ, ⰿⰾⱏⰲⱑⱈⱔ ⱂⱁ ⰳⱃⰰⰴⱆ: ⰻ ⱂⱃⰻⱎⰵⰴⱏⱎⰵ ⰲⱏ ⰴⱁⰿⱏ ⰰⰺⱄⱁⱀⱁⰲⱏ, ⰻⱄⰽⰰⰰⱈⱔ ⰵⱓ (ⰻⰸⰲⰵⱄⱅⰻ ⰽⱏ ⱀⰰⱃⱁⰴⱁⰿⱏ· ⰻ ⱀⰵⱁⰱⱃⱑⱅⱏⱎⰵ ⰶⰵ ⰵⱓ) ⰲⰾⱑⱍⰰⰰⱈⱔ ⰰⰺⱄⱁⱀⰰ ⰻ ⰵⱅⰵⱃⱏⰻ ⱁⱅⱏ ⰱⱃⰰⱅⱏ' ⰽⱏ ⰳⱃⰰⰶⰴⰰⱀⱁⰿⱏ, ⰽⱃⰻⱍⱔⱋⰵ: ⱑⰽⱁ ⱃⰰⰸⰲⱑⱋⰰⰲⱏⱎⰵ ⰲⱏⱄⰵⰾⰵⱀⱔⱗ, ⱄⰻⰻ ⱄⰰⰿⱁ ⱀⱏⰻⱀⱑ ⱂⱃⰻⰴⱔⱅⱏ, ⱗⰶⰵ ⱂⱃⰻⱔⱅⱏ ⰰⰺⱄⱁⱀⱏ: ⰻ ⱄⰻ ⰲⱏⱄⰻ ⱂⱃⱁⱅⰻⰲⱏⱀⱁ ⱀⱃⰰⰲⱁⰿⱏ (ⰽⰵⱄⰰⱃⰵⰲⱁⰿⱏ ⱅⰲⱁⱃⱔⱅⱏ, ⱌⰵⱄⰰⱃⱑ ⰻⱀⱁⰳⱁ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱗⱎⰵ, ⰻⱄⱆⱄⰰ)·

ГРАММАТИКА

за

СТАРОБЪЛГАРСКЫЯ ѤЗЫКЪ

по сичко-то му развитiѥ,

съставена

отъ

Ив. Н. Момчилова.

ВТОРО ИЗДАНIѤ.

Издава
Книгопродавницата на Н. П. Недѣлковичъ & Др.

ТЪРНОВО.
1884.

ⱂⱁⰲⱑⰴⱓⱋⱅⱆ. ⰻ ⱂⱁⰿⰻⰾⱁⰲⰰ ⱗ ⰱⱁⰳⱏ, ⰻ ⱀⱁⱄⰻⱅⱏ ⰽⱃⱏⱄⱅⱏ ⱂⱁ ⱄⱃⱑⰴⱑ, ⱃⰰⰸⰱⱁⰻⱀⰰ ⰱⱁⰶⰻⱑ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⱄⱏⱄⱘⰴⱏ, ⱅⰲⰰⱃⱐ ⰲⱏⱄⰵⰾⱔ ⱄⱀⰰⱀⰻⱑ· ⰱⱁⰳⱏ ⰴⱑⰴⰰ ⰸⰱⱁ ⰱⱏⱀⱄⱅⱏ ⱂⱁⰱⱁ ⰽⱏ ⰻⱄⰽⱆⱂⱃⰰⰲⰾⱑⱀⱓ ⱂⱁⰻⱄⰽⱆⱄⱅⱆ, ⰻ ⱄⰾⱏⱀⱐⱌⰵ ⱄⰲⱏⱄⰻⱑⰰⱎⰵ ⱄⱔ, ⱂⱁⰽⰾⰰⱂⱑⱂⱏⰵ ⱂⱃⰻⰵⰿⰾⱓ, ⰲⱏⰸⰴⱃⰰⱂⱑⱅⱆ ⱄⱔ ⱂⱁⰽⰾⰰⱂⱑⱍⱔⱎⱅⰻⰿⱏ ⱄⱔ ⱂⱁⰿⱁⰶⰵ. ⰿⱁⱃⰵ ⰵⰴⰾⰻⰻⰰⰰⱎⰵ ⱄⱔ, ⰾⰻⱃⰵ ⱄⱏⰻ ⰽⱏ ⱄⱅⱃⰰⱄⱅⱁⰿⱏ· ⰻ ⱑⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⱄⰾⱑⱂⱏ ⱂⱃⱑⱈⱁⰶⰴⰰⰰⱎⱔ ⱅⰲⰰⱃⱏ· ⱁⰿⱏⰶⰵ ⱄⱔ ⰸⱅⱏⰽⱂⱑⰰⱎⰵ, ⰽⰾⰰⱂⱑⰰⱎⰵ ⱄⱔ ⱁⰿⰸ, ⰴⱁⰳⰰ ⱂⱁⰿⱁⰳⱏⰹ ⰵⰴⱃⱑⱄⱅⰻ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰲⱏⱄⰵⰾⱔ ⱅⰲⰰⱃⱐ ⱂⰰ-ⱃⱁⰾⱏ ⱂⱃⱁⱂⱁⰲⱑⰾⰰⰴⱅⰻⱅⱏ· ⱂⱁⰴⱏⰻⱄⱅⱏⰾⱐⰲⱏⰾⱏⱂⱏ ⱂⱃⰻⱂⱁ-ⱄⰻⱅⱅⱏ ⰸⰱⱁⱂⱏⰴⰰ ⱁ ⱁⰾⰻⱂⱁⰿⱏ ⰴⱁⰳⰰ: ⱂⱏ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱂⱁⱄⱅⱅⰲⱁⱃⰻ ⱂⱁⰴⱁ, ⰽⱃⱏⱄⱅⱏ ⰲⱏⰳⰿⱁⰶⰵ, ⰻ ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱄⰾⱏⱀⱐⱌⰵ ⱂⱁⰿⱁⰶⰰⱎⰵ ⰸⰾⱁⰸⰱⰻⱅⱅⱏ, ⰽⱃⱏⱄⱅⱏ ⰲⱏⱄⱏⰴⱑⰲⱏ ⱂⱃⱁⱄⰲⱑⱅⱏ·

V. Изъ Охридскыя Праксапостоларь.

Дѣян. XVII, 4—7.

Ⰻ ⰵⱅⰵⱃⰻ ⱁⱅⱏ ⱀⰻⱈⱏ ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱔ ⰻ ⱂⱃⰻⰾⱁⰶⰻⱎⱔ ⱄⱔ ⰽⱏ ⱂⰰⰲⰻⰾⱆ ⰻ ⱄⰻⰾⱑ, ⱍⱔⱄⱅⰻⰲⱏⰹ ⰵⰾⰻⱀⰻ ⱀⰰⱃⱁⰴⱏ ⰿⱏⱀⱁⰳⱏ, ⰶⰵⱀⱏⰹ ⰶⰵ ⰻ ⱄⱅⰰⱃⱑⰻⱎⰻⱀⱏⰹ ⰳⱃⰰⰴⰰ ⱀⰵⰿⰰⰾⱁ· ⰲⱏⰸⱃⰵⰲⱐⱀⱁⰲⰰⰲⱏⱎⰵ ⱂⱃⱁⱅⰻⰲⰾⱑⱓⱋⰻⰻ ⱄⱔ ⰻⱓⰴⰵⰻ, ⰵⰿⱏ-ⱎⰵ ⱅⱃⱏⰶⱏⱀⰻⰽⱏⰹ ⰿⱘⰶⱔ ⰵⱅⰵⱃⱏⰹ ⰸⱏⰾⱏⰹ, ⰻ ⱀⰰⱃⱁⰴⱏ ⱄⱏⰱⱁⱃⱏⱎⰵ, ⰿⰾⱏⰲⱑⱈⱘ ⱂⱁ ⰳⱃⰰⰴⱆ: ⰻ ⱂⱃⰻⱎⰵⰴⱏⱎⰵ ⰲⱏ ⰴⱁⰿⱏ ⰰⰹⱄⱁⱀⱁⰲⱏ, ⰻⱄⰽⰰⰰⱈⱘ ⰵⱓ (ⰻⰸⰲⰵⱄⱅⰻ ⰽⱏ ⱀⰰⱃⱁ-ⰴⱁⰿⱏ· ⰻ ⱀⰵⱁⰱⱃⱑⱅⱏⱎⰵ ⰶⰵ ⰵⱓ) ⰲⰾⱑⱍⰰⰰⱈⱘ ⰰⰹⱄⱁⱀⰰ ⰻ ⰵⱅⰵⱃⱏⰹ ⱁⱅⱏ ⰱⱃⰰⱅⱏ· ⰽⱏ ⰳⱃⰰⰶⰴⰰⱀⱁⰿⱏ, ⰽⱃⰻⱍⱔⱋⰵ: ⱑⰽⱁ ⱃⰰⰸⰲⱃⰰⱅⰻⰲⱏⱎⰵ ⰲⱏⱄⰵⰾⰵⱀⱘⱓ, ⱄⰻⰻ ⱄⰰⰿⱁ ⱂⱃⰻⰻⰴⱑ ⱂⱃⰻ-ⰵⰾⱔ ⰿⱏ, ⰵⰶⰵ ⱂⱃⰻⰵⱅⱏ ⰰⰹⱄⱁⱀⱏ: ⰻ ⱄⰻ ⰲⱏⱄⰻ ⱂⱃⱁⱅⰻⰲⱏⱀⱁ ⱂⱃⰰⰲⱁⰿⱏ (ⰽⰵⱄⰰⱃⰵⰲⱁⰿⱏ ⱅⰲⱁⱃⱔⱅⱏ, ⱌⰵⱄⰰⱃⱑ ⰻⱀⱁⰳⱁ ⰳⰾⰰ-ⰳⱁⰾⱓⱋⰵ, ⰻⱄⱆⱄⰰ)·

ГРАММАТИКА

за

СТАРОБЪЛГАРСКЫЯ ѤЗЫКЪ

по сичко-то му развитіѥ,

съставена

отъ

Ив. Н. Момчилова.

ВТОРО ИЗДАНІѤ.

Издава
Книгопродавницата на Н. П. Недѣлковичъ & Др.

ТЪРНОВО.
1884.

Въ печатница-та на И. Н. Вернай (Л. Соммеръ).

ПРЕДИСЛОВІѤ.

До сега комахай сичкы-тѣ учены славенисты ɔичахѫ и наричатъ прадѣднія ни юзыкъ „*славян-й, церковнославянскій, языкъ словенскій древня-нарѣчія (Добровскій) и священный языкъ Словянъ ɑнгъ)*", като че бы той да ю пріюлъ най-първо на-ɪо-то въ писменность-та си не исключително по ɴо отъ славенскы-тѣ нарѣчія, а изобщо по сичкы-и слѣдователно като че бы той да ю не собствен-принадлежность на юдно само нарѣчію а изобщо сичкы-тѣ. Туй наименованію му даватъ, макаръ ɑа са-увѣрихѫ най-послѣ чрезъ доста историческы ɪырванія, че ни юдно друго отъ славенскы-тѣ на-ɪія не ю послужило въ основа за превода на св. ɔанію, освень старобългарско-то. Само І. Шафа-къ въ съчиненію-то си, „*славянскій народопись* даденъ въ Прага 1842 год.)" и профессоръ Ше-ревъ, Руссинъ (може и другый нѣкой йоще) от-ɪатъ намъ тъзи исключително нашѫ принадлежностъ названію „*старобългарскій языкъ.*"

Туй право названію *старобългарскый юзыкъ*, ɔ и у насъ сега, по вліянію-то на поправены-тѣ ɪатаны църковны книгы, има повечто значенію въ ɪаниченъ смысьлъ относително само къмъ най-ɔвнія періодъ на този юзыкъ, т. е кога са-говори

1*

за паметници-тѣ му за най-древни тѣ му ръкописи, а не изобщо да означава языка по сичкы-тѣ му періоды (а). Породи туй ный безъ да обърнемъ вниманіе на бытіе-то му, неговы-тѣ паметници наричамы *старобългарскы книгы*, а сегашни-тѣ печатаны църковны книгы, що сѫ поправены по свойства-та на русскыя языкъ, наричамы *славенскы книгы*, като че бы старобългарскый-тъ ни языкъ, слѣдъ преправянья-та му по чужды за насъ свойства, да ѥ изгубилъ право-то си надъ своѥ-то наименованіе.

Този языкъ, ѥдничка-та наша дренность, ѥдничко-то отъ прадѣды-тѣ ни наследіе, като са-развивалъ въ писменность-та си само на нѣколко вѣкове въ родно-то си мѣсто, отредено было отъ Всевышня-та сѫдба да премине послѣ негово-то развитіе по друго нарѣчіе, и слѣдователно да пріѥмне друго направленіе. Той, слѣдъ пренасянье-то му у Руссы-тѣ заедно съсъ въвожданье-то на христіянска-та вѣра, былъ у тѣхъ за писмененъ языкъ въ употребеніе за доста време, комахай до предъ Петра Ве-

(а) Извѣстно ѥ, че г. Востоковъ исторіѭ-тѫ на писмено-то развитіе на старобългарскыя языкъ дѣли на три періода: *древнѣйшій*, който объѥма древни-тѣ му паметници и са-простира отъ X-то до XIII-то стол.; *средній*, който объѥма църковны-тѣ книгы, що сѫ списаны въ Россія, Сърбія и Българія, и са-простира отъ XIII-то да XVI-то стол., кога-то са-появили печатаны книгы-тѣ на св. писаніе и когато са-почело поправянье-то на този языкъ по свойства-та на Русскыя; *новый*, който объѥма църковны-тѣ книгы, що сѫ печатаны въ Россія, Полша, Сърбія и Венеція, и са-простира отъ XVI-то стол. до наше-то време.

ликаго, съ маловажны нѣколко измѣненія. Тогази въ 1663 г. вече той былъ съвсѣмъ поправенъ по свойства-та на русскыя языкъ, споредъ начьртаніе-то на Патріарха Никола, който пріелъ за ржководство грьцкж-тж и Острожкж-тж Библіи, и тъй са-явява въ този-си видъ, кавъвто днесь го гледамы въ печатаны-тѣ отъ тогази до сега цьрковны книги (б). Но при сичкы-тѣ си тѣзи измѣненія, които той претьрпѣлъ, да ли престава отъ да е сжщій-тъ той въ

(б) Ако да бы наши-тѣ стары цьрковны книгы бихж были опазены и не бы были истребены отъ наши-тѣ гонители на языка и народность-та ни — отъ грьцко-то духовенство —; ако да бы, въ такъвзи случай, тѣ въ послѣдствіе быхж тука печатаны и бы слѣдовало до сега по тѣхъ четенье-то въ църкви-тѣ ни; то, колкото за насъ-си, да ли таквозъ направленіе щеше да пріемне този прадѣдній нашъ языкъ въ развитіе-то си? Колкото за насъ-си, да ли не щяхж да сж опазены до сега повечто му стары звукове и свойщины, които сега глѣдамы порусены въ книги тѣ, що смы принудены да доставямы за църкви-тѣ си отъ чужды страны? Въ доказателство на туй имамы (който е запомнилъ) четенье-то на нѣкои наши стары вечь починжлы свещеници, които са были учили по стары ржкописны цьрковны книгы, а не по сегашни-тѣ печатаны. Таквызи свещенници азъ запомнихъ двама-трима да четяхж по старо-то произношеніе: въскрьсꙑи изъ мрьтвꙑихъ . . ., да бѫдеть волꙗ твоꙗ . . ., настави мѧ на пѫть правꙑи . . ., аще не снѣсте плъти и крьве сꙑна чловѣческаго . . . и другы таквызи.

Грьцко-то духовенство, съ цѣлъ — да слѣе нашж-тж народность съ грьцка-та — съ време като сполучило съ разны интригы при Честно-то ни Правителство да истреби цьрковны-тѣ ни книгы, за да гы замѣсти съ грьцкы (което и сполучило по доста мѣста изъ отечество-то ни, че и до днесь по нѣкадѣ не може йоще да са-искорени), съ този народоубійственъ начинъ то принудило насъ — Българы-тѣ да си доставямы богослужебны

бытіе-то си? и слѣдователно да ли трѣба да узгуби право-то си надъ своеꙗ-то древнье наименованіе „**старобългарскый ꙗзыкъ**“? Мыслѫ, че ни юдинъ здравъ разумъ не бы допуснѫлъ туй, да като явно са-види. че този юзыкъ въ бытіе-то си ю юдинъ и този сѫщій-тъ по сичко-то си развитіе отъ само-то му начало доро до сега, ако и да ю претърпѣлъ доста премѣны по свойства-та на друго нарѣчіе. Като ю тъй, то произлѣзва, че неоспоримо праведливо ю да носи той за по сичкы-тѣ си періоды наименованіе-то „***Старобългарскій языкъ***“ споредъ Шафарика и Шевирева а не „***славянскій, нито цьрковный.***“ „***Славянскій***“ дѣто го наричатъ не ю праведливо, защото, по най-първо-то си начало въ писменность-та, той не принадлежи изобщо на сичкы-тѣ славенскы нарѣчія, но исключително собственна принадлежность ю само на старобългарско-то. Тъй и „***цьрковный языкъ***“

книгы за цьркви-тѣ отъ чужда страна, и тъй намѣсто грьцкы-тѣ си книгы натлъпило ни на главы-тѣ да слушамы при богослуженіе-то си чужды за насъ звукове. А сега при сичко-то си туй народоубійственно постѫпванье, то пріюма туй за средство юоще да ны компромитирува предъ Честно-то ни Правителство, ужь че русскый-тъ юзыкъ бы имал вліяніе въ цьркви-тѣ ни. Можели да бѫде по-голѣмо убійство заюдинъ народъ отъ туй? (!!!)

Руссы-тѣ, като пріюли съ време прадѣднія ни юзыкъ за богослужебенъ юзыкъ въ цьркви-тѣ си, въ послѣдствіе дѣто го поправили по свойства-та на юзыка си, направили туй колкото за тѣхъ-си, за да иде четеье-то му по звука на юзыка имъ, а не съ намѣреніе да унищожатъ наше-то произношеніе, че да ни наложатъ тѣхно-то.

Кога Руссы-тѣ не могли да търпѫтъ чужды звукове при богослуженіе-то си, но гы измѣнили въ свойственны по звука си:

не прилича да сѧ-зове, защо-то цьрква-та нѣма особитъ неинъ или общій за сичкы-тѣ христіѥны ѥзыкъ. Слѣдователно този прадѣдній нашъ ѥзыкъ неоспоримо, право и здраво прилича да са-зове по сичко-то си развитіе ***старабългарскій языкъ*** (по нашему ***ѥзыкъ*** отъ древнье-то ѩзыкъ = ензыкъ).

Съ мысьль — че имамы неоспоримо право надъ туй наименованіѥ на прадѣднія си ѥзыкъ и че трѣба да са-преподава той въ по-горни-тѣ ни учебны заведенія по сичкы-тѣ му проѥвенія, съставихъ по този начинъ настояще-то си ржководство и му дадохъ названіѥ ***граммашика за староб̾лгарскыя ѥзыкъ по сичко-шо му развитіѥ.*** Тя ѥ съвсѣмъ различна отъ първо-то ми изданіѥ и по съдържаніѥ-то, и по расположеніѥ-то, и по туй назначавана пакъ ***първо изданіѥ.*** Въ нея отъ ѥдна страна сж изоставены тѣзи грамматическъ познанія, които са-считатъ вече

то, за да бы ный могли да излѣземъ отъ туй таквози положеніѥ, въ коѥто насилственно ѥ втыкало насъ грьцко-то духовенство, да ли бы было грѣшно предъ Бога за насъ, ако быхмы поискали въ богослужебныя си ѥзыкъ да въспоставимъ наше-то си намѣсто чуждо-то? Струва ми са, сѣкый здравомыслящій да ѥ съгласенъ въ туй — какъ приличало бы на наше-то духовенство, ако ѥ възможно, полека-леко да изгонва отъ богослужебныя ни ѥзыкъ чуждьт-тѣ за насъ звукове и да гы замѣстя съ съ прадѣдовы-тѣ ни, колкото имамы опазены отъ древность-та, и при сичко туй, подъ покровителство-то на Н. В. Боговѣнчанныя ни Царь, Султанъ-Абдулъ-Азиса, който покровителствува цьрковны-тѣ ни правдины, да са-земне промысьлъ за печатанье на новы богослужебны за насъ книгы, по народны-тѣ ни звукове, що сж остали отъ древеность-та сега опазены въ ѥзыка ни, а не по чуждьі.

Древнье	сегашнье	древнье	сегашнье
начьртаніе на старобългарска-та азбука		наричанье на буквы-тѣ	
П п	П п	покои	Покóй
Р р	Р р	рьци	Рцы̑
С с	С с	слово	Слóво
Т т	Т т	тврьдо	Твéрдо
Оу ꙋ	Оу Ꙋ ѹ	оукъ	Оу́къ
Ф ф	Ф ф	фрьтъ	Фéртъ
Х х	Х х	хѣръ	Хѣ́ръ
Ѡ ѡ	Ѿ ѿ	отъ	Ѿтъ
Ц ц	Ц ц	ци	Цы
Ү ү ҹ ç	Ч ч	үрьвь	Чéрвь
Ш ш	Ш ш	ша	Шà
Щ щ	Щ щ	шта	Щà
Ъ ъ	Ъ ъ	юръ	Є̆ръ
Ꙑ ꙑ ъı	Ы ы	юрꙑ	Є̆ры̑
Ь ь	Ь ь	юрь	Є̆рь
Ѣ ѣ	Ѣ ѣ	ꙗть	Ꙗ̆ть
Ю ю	Ю ю	ю	Ю̆
Ѫ ѫ Ѭ ѭ			Юсове
Ѧ (ѧ суп. р.)			
Ѩ ѩ (ѧ суп.р.)			
Ꙗ ꙗ	Ꙗ ꙗ ѧ	ꙗ	Ꙗ̆
Ѯ ѯ	Ѯ ѯ	ѯи	Ксѝ
Ѱ ѱ	Ѱ ѱ	ѱи	Псѝ
Ѳ ѳ	Ѳ ѳ	ѳита	Ѳитà
Ѵ ѵ	Ѵ ѵ	ѵкъ	Ѷжица

Забѣлѣжкы.

1. Тъзи старобългарска азбука са-нарича кирилловска или кирилица отъ съставителя ѝ, Константина философа, нареченаго въ мънашество Кирилла, а сега у насъ извѣстенъ заедно съ брата си—св. Българскы просвѣтители, Кириллъ и Меѳодій. Тѣзи първы наши просвѣтители, родомъ старобългары, отъ Солунъ, като сторили намѣреніе да дадѫтъ писменность на бащеныя си юзыкъ, съставили тъзи азбукѫ и превели съ нея отъ грьцкый на старобългарскый юзыкъ свещенны-тѣ ни книгы, въ Цари-градъ, въ 862-ра год., наскоро слѣдъ покрьщванье-то на наши-тѣ прáдѣды. За образъ на своя-та азбука св. Кириллъ зелъ грьцкыя алфабетъ: но той, като що има само 24 буквы, не достигалъ да изрече сичкы-тѣ старобългарскы звукове. За туй св. Кириллъ измыслилъ йоще нѣкои-си буквы: ѫ, ѭ, ѧ, ѩ, ъ, ы, ь, а нѣкои-си заелъ отъ латинскыь юзыкъ (Б отъ b, ж отъ x) и отъ (ц=צ, и ч=ץ, ш=ש), и тъй допълнилъ недостатъка.

2. Какъвъ първоначаленъ видъ сѫ имали буквы-тѣ на тѫзи азбука, навѣрно не са-знае; защото нито нѣкой автографъ са ю опазилъ до сега отъ тѣзи наши просвѣтители, нито нѣкой писмененъ паметникъ отъ тѣхны-тѣ съвременници. Нейно-то древнье начьртаніе може са-представи по паметници-тѣ отъ X-ыя—XI-ыя вѣкъ, на които почьркъ-тъ може да са-нарече *Старобългарска кирилица*. Тъзи древня кирилица слѣдъ време претьрпѣла доста измѣненія въ начьртаніе-то на буквы-тѣ си; по туй тя са-отличила доста отъ употребявана-та сега въ новыя періодъ на старобългарскыя юзыкъ, и йоще

5. Освень кирилица-та, която ю въ употребенію у Славены-тѣ отъ Въсточно-то исповѣданію, има и друга старобългарска азбука, наричана *глаголишска и глаголица,* и употребявана въ Далмація у не много Славены отъ Западно-то исповѣданію. Въ нея ю задържано названію-то на буквы-тѣ на първа-та, но дадено имъ ю произволно начьртанію и друго числително значеніе. За съставители-тѣ и на двѣ-тѣ тѣзи старобългарскы азбукы, за време-то и мѣсто-то на съставянье-то имъ, има разны мнѣнія, отъ които йоще не ю наздраво издырено и потвърдено — коѭ ю сѫщо-то (вижь въ Сборника отъ образ. на старобъл. юзыкъ § 2-й).

II. РАЗДѢЛЕНІѤ НА БУКВЫ-ТѢ.

§. 3. Буквы-тѣ на наричвана-та кирилловска азбука съ време не сѫ имали граммътическо раздѣленію: но съотвѣтственно съ природныя имъ звукъ раздѣлятъ гы, както слѣдва, на гласны и съгласны.

а. Гласны.

§. 4. Старобългарскый-тъ юзыкъ въ гласны-тѣ си звукове ю по-богатъ въ древность-та си нежели въ нов. періодъ; защо-то сега той са-представя лишенъ отъ туй богатство по вліяніе-то на постьпенно вкараныя въ него руссизмъ. Сичкы-тѣ му гласны звукове сѫ:

1. Десеть наричваны отворены звукове, употребяваны и въ новыя періодъ сичкы-тѣ: а, ꙗ (я въ новыя пер.), є' ю = (є въ нов. пер.), ѣ, и (ї), о, оу, ю, ы (ы въ нов. пер).

2. Два тѫпы звукове: ъ, ь, употребявани и тѣ и въ нов. періодъ съ нѣкоя разлика, за коюто ще са-каже на приличното имъ мѣсто.

3. Четыри носовы звукове, съвсѣмъ поруссены и неупотребявани въ нов. періодъ, свойство-то на които най-напредъ ю объюснилъ ученый-тъ Славенистъ Въстоковъ въ своюю-то разсѫжданье „о Славян. языкѣ: ѫ, ѭ, ѧ ѩ“.

§. 5. Отъ гласны-тѣ звукове а, и, ꙋ сѫ основны, а сичкы-тѣ другы произлѣзватъ отъ тѣхъ, или чрезъ съюдиняванье-то на юдна гласна съ друга, напр.: а+и=є, ѣ, ѧ=(ен); а+ꙋ=о, ѫ, или чрезъ ослабянье-то имъ на пр.: ь отъ ї (linum=льнъ) ле́нъ; ъ отъ оу (vetus=ветъхъ), (lupus=влъкъ) во́лкъ (dulgs Готск=длъгъ) до́лгъ. Отношеніе-то на производны-тѣ гласны къмъ основны-тѣ може да са-види отъ тъзи таблица:

а		є ѣ ѧ (ен)	
и	ь		о ѫ
оу	ъ	ы	

§ 6. Въ старобългарскыя юзыкъ гласны-тѣ звукове, съюдинявани съ съгласна отразяватъ твърдо или меко произношеніе. И тъй са-ювяватъ твърды гласны: а, є, о, оу, ы, ѫ, а мекы: ꙗ, ѥ, (є), ѣ, и, ѭ, ѧ (ен) ѩ, ю, ь. Туй меко свойство на нѣкои отворены и носовы гласны отличава-са въ древность-та съ особенъ знакъ—йота ı, която обыкновенно са-притуря при тѣхъ

съюдинена съ горизонтална чърта *). По тъзи йота, притурнѫта при гласны-тѣ буквы, раздѣлятъ гы на два разреда:

а. Просты: ⰰ, є, ѣ, и, оу, ꙑ, ѫ, ѧ, ъ, ь.

и *б.* Йотированы: ꙗ, ѥ, ю, ѭ, ѩ.

в. Съгласны.

§. 7. Старобългарскы-тѣ съгласны буквы раздѣлятъ-са.

а) по органы-тѣ, къмъ които тѣ са-допиратъ въ произношеніе-то си, на 4 разредбы:

1. усненны: б к, п, ф, м.
2. Ѩзычны: д, т, ѳ, р, л, н.
3. Зѫбны: з, с, ж, ш, щ, ц. ѵ.
4. Гърляны: г, к, х.

б) по сила-та или стъпень-та на своѥ-то прекарванье край органы-тѣ — на петь разредбы:

1. тънкы: п, к, т.
2. гѫсты: б, г, д.
3. мекы: л, м, н, р.
4. придѫхливы: ф, х, ѳ, ж, ш, щ, ѵ.
5. свитливы: з, с, ц.

Тънкы-тѣ съ гѫсты-тѣ и мегкы-тѣ, за разлика отъ придѫхливы-тѣ и свитливы-тѣ, у грамматици-тѣ са-наричатъ и чисты съгласны.

---

*) Горизонтално-то положеніѥ на тъзи чърта ѥ ѥдинъ отличителенъ бѣлѣгъ отъ древность-та на рѫкописи-тѣ; защо-то въ XIV ыя вѣкъ, както забѣлѣжва Кон. Колайдовичь, нейно-то положеніѥ значително са-измѣнило: зели да ѭ повдигатъ на горѣ тъй: Ѥ, Ꙗ.

Забѣлѣжкы:

1. Буквы-тѣ ї, ѿ не сѫ помѣстены въ раздѣленіе-то на буквы тѣ, защото ѿ не е буква, но отдѣлна дума, а ї е единъ и тоzи звукъ съ и. Вѣроятно тѣзи буквы сѫ смѣстены въ азбука-та йоще въ древность-та за числително-то имъ значеніе: защото писачи-тѣ тогази обыкновенно винжгы пишали — отъ, и; нарѣдко само въ края на реда, за спистяванье на мѣсто-то употребявали ѿ или о̑ᵀ, і както са-види въ древни-тѣ рѫкописи.

2. Буква-та ѕ, която у насъ сега не са-употребява, е една и тъзи съ буква-та з, и тя въ древность-та была въ употребеніе само за числителенъ знакъ. Послѣ въ нов. періодъ пріела мѣсто само въ тѣзи думы: ѕѣлѡ, ѕѣница, ѕвѣзда̀, ѕелїе, ѕла́къ, ѕло̀, ѕмі́й, и то не насѣкадѣ.

III. ПРОИЗНОШЕНІЕ НА БУКВЫ-ТѢ.

§. 8. Старобългарскы-тѣ буквы като са-произносятъ комахай досущъ както и въ новобългарска-та ни писменность, нѣма нужда да са-говори за произношеніе-то на сичкы-тѣ. За туй са-излага тукъ само за тѣзи буквы, на които произношеніе-то или досущъ точно не е опазено, или е излѣзло отъ употребеніе въ новобългарскыя ни езыкъ. Тѣ сѫ слѣдующи тѣ:

1. Юсове тѣ или носовы-тѣ гласны изговаряли са въ древность-та по слѣдующія начинъ — *а)* ѫ —, както и у насъ сега са-изговаря, но съдружаванъ съ н или м изъ носъ = ѫн, ѫм (като французско-то en, em: enfant, encore, empire, temps); *б)* ѩ —, както сега у насъ

са произнося, но съдружавань и той съ **н** или **м** изъ носъ = **ѭн**, **ѭм**; *в)* **ѧ** —, като ен или ем изъ носъ (както французско-то in, im: indigne, impuissant); *г)* **ѩ** —, като йен или йем изъ носъ. А кога при юсове-тѣ трѣбало да са-чува носова **н**, кога — **м**, то са-опредѣля отъ тѣхно-то мѣсто въ дума-та. Въ начало-то и въ среда-та на думы-тѣ, — по аналогія на полскы-тѣ носовы — ą, ją, ę, ję, — носовый-тъ звукъ **м** трѣбало да са-чува въ юсове-тѣ, кога тѣ са-нахождатъ предъ усненны-тѣ: **б**, **в**, **п**, а предъ сичкы тѣ другы буквы, гласны и съгласны, трѣбало да са-чува носовый-тъ звукъ **н**, напр.: **гѫба** (като че да ю писано по нажему *гѫмба)*, **ѕѫбъ** (= ząb *зѫмбъ*), **въстѫпити** (= *въстѫмпити*, полски wstąpić), **сѫдъ** *(сѫндъ)*, **пѧть** *(пѧнтъ)*, **мѫжь** *(мѫнжъ)*, **мѫка** *(мѫнка)*, **ѫгълъ** *(ѫнгълъ*, angulus), **чѧдо** *(чендо)*, **пѧть** *(пентъ*, πέντε), **мѧсо** *(менсо)*, **ѩзыкъ** *(йензыкъ)* и друг. такв. На края въ думѣ-тѣ трѣбало да са-чува носовый-тъ звукъ **н**: **рѫкѫ** (*рѫнкѫн*, ręką), **имѧ**, **сѣмѧ** (*имен*, *сѣмен*, nomen, semen); — само на глаголы-тѣ въ окончаніе-то на цьрво-то лице на настояще-то и бѫдѫще-то време по-вѣроятно ю да са допусне носовый-тъ звукъ **м**, а не **н**: **идѫ**, **приидѫ**, **рекѫ** *(идѫм*, *приидѫм*, *рекѫм)*; защото **м**, като бѣлѣгъ на пьрво-то лице въ тѣзи времена, чува-са и днесь въ много славенскы нарѣчія, както ю и отъ древность-то оцѣлѣлый-тъ остатъкъ — **юсмь**, **ꙗмь**, **дамь**, **имамь**, сѫщо и у насъ сега — *сьмь*, *ямъ*, *дамъ*, *имамъ*, *знамъ*, *иѣмъ*, *крамъ*, *чувамъ*, *сѣдамь* и проч.

Въ новыя періодъ Руссы-тѣ съвьршенно исчистили юсове-тѣ, и гы замѣнили съ другы свойственны по юзыка имъ звукове, а именно: **ѫ** — съ **ȣ** (**гȣ́ба**, **зȣ́бъ**, **рȣ́кȣ**,

йдѹ), **ѭ** — съ **ю** (**во́лю, твою̀, пїю̀, творю̀**), а на **ѧ** и **ѩ** мѣсто-то застжпила буква-та **ѧ**, която задьржала и начьртаніе-то на пьрвыя юсъ **ѧ** въ среда-та и въ края на думы-тѣ (**ѝмѧ, пѧ́ть, прїѧ́хъ**). Въ новобългарскыя ни юзыкъ на сичкы-тѣ тѣзи юсове опазено ю само основно-то произношеніе, а носово-то исчезнжло: *мжжь, гжба, зжбъ, сждъ, идж, пїѭ, мыѭ, чедо, име, сѣме, месо, петь, юзыкъ, прїюхъ* и друг. такв.

2. Гласна-та **ы** имала въ древность-та твьрдо произношеніе, като що ю съставена отъ твьрда-та **ъ** и **ї**, а не отъ **ь** и **ї**, както въ новыя періодъ стои. Тя сасрѣщополагала на мека-та **и, ї**: **мы, ны, кы, ты, быти**, различаваны отъ — **ми, ни, ки, ти, бити** и по звука и и по значеніе-то. Отстжпванье-то отъ пьрвоначално-то ѝ начьртаніе забѣлѣжено ю йоще въ XI-тыя вѣкъ (вижь въ Сборници тѣ). Сега ный въ писменность-та си употребявамы ѭ по новыя ѝ видъ, а произношеніе-то ѝ юднакво карамы съ **и, ї**, щото нѣкоя разлика на да ли може са-осѣти. Нейно-то твьрдо произношеніе точно ю опазено у Руссы-тѣ.

3. Буквы-тѣ **ѯ** и **ѱ** произносятъ-са като **кс** и **пс**: **Алеѯандръ** = **Ѧлексáндръ**, **Ѱаломъ** = **псалóмъ**.

4. Буква-та **ѵ** (въ нов. періодъ **ѵ**) изговаря-са като съгласна-та **в**, кога са-нахожда между двѣ гласны и кога съ гласны-тѣ **а, є** занимава мѣсто на грьцкы-тѣ двугласны (δίφϑογγοι αυ ευ,): **Леѵи́тъ** = Левитъ, **Ѧвгѹстъ** = Августъ, **Пáѵелъ** = Павелъ, **Єѵáнгелїє** евангеліе. Въ сичкы-тѣ другѣ случаи произнося-са като **и**: **стѷхі́ѧ** = стихія, **Мѡѷсе́й, Ѷссо́пъ, Ѷпокри́тъ, мѷро** = Моисей, иссопъ, Ипокритъ, миро и друг. Въ древность-та была

притурнѫта гласна-та о при ү, по аналогія на грьцка-та двугласна ου, и тъй са-образовала буква-та оү оукъ или ү, въ която о ю подписана подъ грьцко-то ипсилонъ Ѵ.

IV. РАЗДѢЛЕНІѤ НА ГРАММАТИКА-ТА.

§. 9. Старобългарска-та грамматика са-дѣли на три части:

1. *Словопроизводство (Етимологія),* коѥто показва състава, измѣненіѥ-то и образованье-то на думы-тѣ въ рѣчь-та.

2. *Правописаніѥ (ороографія),* коѥто показва правилно-то употребеніѥ на буквы-тѣ и на другы-тѣ знакове.

3. *Словосъчиненіѥ (синтаксисъ),* коѥто показва правилно-то събиранье и распорежданье на думы-тѣ въ рѣчь-та.

ЧАСТЬ ПЪРВА.

ЗА СЛОВОПРОИЗВОДСТВО-ТО.

ПРЕДВАРИТЕЛНЫ ПОЗНАНІЯ.

I. СЪСТАВЪ НА ДУМЫ-ТѢ.

§ 10. Въ старобългарскыя, както и въ сѣкы другы пишимъ езыкъ, отъ буквы-тѣ са-съставятъ слогове-тѣ, а отъ слогове-тѣ думы-тѣ въ рѣчь-та: **а̑, и̑, мѧ̀, прѝ, Бо́гъ, бра́тъ, люби́ти, Бо́гъ є҆́сть пра́веднын сѹді́ѧ, то́й сѹди́ти и҆́мать мі́рѹ подѣлѡ́мъ ка́ждомѹ.**

§. 11. Въ сѣка дума онъзи нейна часть, която ю пріюта най-пьрво въ юзыка за означаванье на нѣкою понягію, самостоятелно и безотноситално къмъ друго, нарича-са *корень:* **нес, оу҆м, цѣл, мъ, къ, чь, дв,** а притурваны-тѣ въ края на кореня буквы или слогове, за да покажатъ понятію-то му въ отношенію къмъ друго, или за да са-образова отъ кореня друга дума, наричатъ-са *спомагателны буквы* и *слогове*, или *окончанія:* **нес(тѝ) - нес(ѹ), оу҆м(ъ) - оу҆м(а̀) - оу҆(менъ) - оу҆м(ѣти), цѣл(ый) - цѣл(ость) - цѣл(ѣти) - цѣл(ити) - цѣл(итель) - цѣл(ительство), мъ(нѣ) - ме (ме) - мо́(й), къ(то), чь(то), дъв(а).** Отъ туй думы-тѣ споредъ кореня си бывать — или *пьрвообразны* или *производны.*

§. 12. Двѣ отдѣлны думы, слѣны въ юдна, за да означаватъ двѣ понятія слѣны въ юдно, образуватъ думѫ наричванѫ *сложнѫ:* **богомо́лецъ, скорописецъ.**

II. ИЗМѢНУВАНЬЕ, ВМѢТАНЬЕ И ОТНЕМАНЬЕ НА НѢКОИ БУКВЫ ВЪ СЪСТАВА И ВЪ ОБРАЗОВАНЬЕ-ТО НА ДУМЫ-ТѢ

а. Измѣнуванье на гласнытѣ.

§. 13. Правила-та за благозвучіе-то на старобългарскыя езыкъ въ образованье-то и въ състава на думы-тѣ сѫ комахай едны и тѣзи, както и въ новобългарскыя. Тъй както и у насъ гласны-тѣ звукове сѫ способны да са-измѣнуватъ различно и да преминуватъ едны въ другы: напр. основны-тѣ гласны: **а, є, оу** измѣнуватъ-са една на друга, и преминуватъ въ производны-тѣ между-си и тѣ са-измѣнуватъ една на друга и преминуватъ и въ основны-тѣ. По-забѣлѣжителны-тѣ имъ измѣненія сѫ тѣзи:

1. **а, о** измѣнуватъ-са една на друга: **ста́ти, сто́ѩти; ро́дъ, ро́дити, ражда́ти; клони́ти, кла́нѩтисѧ; бра́ти, борю́.**

2. **а** — на **є**, на **и**, на **ѣ**: **стлати, стелѭ; брати, берѫ; драти, дерѫ, раздира́ти;** (само въ древ. — **заматорѣти и заметерети; обиталь, обитель и обитѣль**) *).

3. **є** — на **а**, на **и**: **влекѫ, влакъ; мре́ти, оумира́ти; жещи́, сожига́ти** (и **съжагати**).

4. **о** — на **є**, на **ѣ**, на **и** или **ї**: **топлю́, те́плъ;**

---

*) Образы-тѣ отъ древность-та ще са-распознаватъ по туй, дѣто нѣматъ ударенія, до като образы-тѣ отъ нов. періодъ иматъ ударенія, и почьркъ-тъ имъ е различенъ. Но нѣкадѣ въ измѣняваны-тѣ части не ща са-помѣстятъ и отъ два-та почърка въ образы-тѣ, поради тѣснота-та на мѣсто-то.

пою̀, пѣ́ти, пѣ́нїє, вопи́ти, вопїю̀; и обратно — **є** на **о**; **вєстѝ, води́ти, во́ждь; вєзтѝ, вози́ти, пово́зъ, лєщѝ, ло́жє; тєкȣ́, то́къ.**

5. **и, ї**, кога въ коренныя слогъ при производството слѣдва слѣдъ тѣхъ друга **и** или **ї**, то първа-та са-измѣнува на **о** или на **а**: **пити, пойти, напаꙗ-ти, напо́й.**

6. **и, ы, ȣ** измѣнуватъ-са юдна на друга: **стȣ́дъ** и **стыі́дъ; доухъ, дыхати; верига** и **вероуга, сыровъ** и **соуровъ; плыі́ти** и **плȣ́ти.**

7. **ꙗ** и **ѣ**, **є** и **ѧ** са-измѣнуватъ юдна на друга: **ꙗ̆сти, снѣ́сти; сѣ́сти, сѣдѣ́ти, сѧ́дȣ; ѿбрѣстѝ, ѿбрѧщȣ; срѣ́сти, срѧщȣ** (отъ кореня **рѣт**); **лєщѝ лѧгȣ; клати клєнȣ́ — кльнѫ** (разлага-са **ѧ** въ **ьн**).

Забѣл. При измѣнуванье-то на гласны-тѣ юдна на друга, въ старобългарскыя юзыкъ, както и въ новобълг. важнѫ ролѫ играе усилванье-то или повдиганьо-то на гласна-та. Туй става чрезъ измѣнуванье-то на тѫпа гласна въ отворена, на кратка гласна въ дълга; или тъй да са-каже—гласна съ по-стиснѫть гласъ измѣнува-са на най-пълногласна. Тъй тѫпы-тѣ **ъ** и **ь** въ древн. усилватъ-са и са-повдигатъ въ отвореню-тѣ — **о, ы, оу, и**: **звънѣти, звонъ; пьнѫ, опонѫ; зъвати, зовѫ; бъдѣти, боудити; съхнѫти, соушити; жьдати, ожидати; мьнѣти, поминати; пити, поити, напаꙗти**; отъ отворены-тѣ гласны усилватъ-са: **є** въ **о**, **о** въ **а**, **и** въ **а**, **й** въ **ӣ** въ **ѣ**, **ѧ** въ **ѫ**:

ведѫ	**водити**	**клонити**	**кланꙗтисѧ**	**двйгати**	**двӣзати**
текȣ	**точити**	**родити**	**раждати**	**висити**	**вѣсити**
пити	**поити**		**напаꙗти**		
несѫ	**носити**	**творити**	**тварь**	**мати**	**мѫка**

б. Измѣнуванье на съгласны-тѣ.

§ 14. Съгласны-тѣ по-часто са-измѣнуватъ єдна на друга. При тѣхно-то съчетаванье въ старобългарскыя єзыкъ, както и въ новобългарскыя, забѣлѣжено є че:

1. Съчетаванье-то на гласны отъ єдинъ органъ не са-търпи, затуй єдна-та отъ тѣхъ обыкновенно или са-отмахва: **ѻ҆блакъ, оуванѫти, чьли** вм. **ѻ҆бвлакъ, оубѫднѫти, чьтли** или са-измѣнува въ друга: **вестѝ, плести, гѫсли ꙗсли** вм. **ведтѝ, плетти гѫдли, ꙗдли** (отъ кореня **гѫд. ꙗд.**).

2. Съгласны отъ єдинъ органъ и отъ єдна стъпень преминуватъ въ съгласны отъ другы органъ и друга стъпень; напр. гърляны-тѣ и свистливы-тѣ пред мекы-тѣ гласны преминуватъ въ придѫхливы: **лъгати лъживъ лъжесвидѣтель, пла́кати пла́чь плачевенъ, грѣ́хъ грѣ́шенъ, лице личьнъıи разли́ченъ, близъ ближьнъıи, проси́ти проше́нъ, поꙗсъ поꙗсати поꙗшѫ.**

3. Гърляны-тѣ: **г, к, х,** при измѣненіє-то на думы-тѣ предъ **и, ѣ,** измѣнуватъ-са въ свистливы-тѣ: **з, ц, с:**

г	к	х
з	ц	с

предъ **є** — въ придѫхливы-тѣ: **ж, ч, ш:**

г	к	х
ж	ч	ш

дрꙋ̀гъ	**дрꙋ́жє**	**дрꙋ́зи**	**дрꙋ́зѣхъ**
дрꙋ́гъ	**мо́жєши**	**помози**	**мозѣтє**
кновчъ	**кноучє**	**кноуци(ы)**	**кноуцѣхъ**
рєкѫ	**рєчєши**	**рьци(ы)**	**рьцѣтє**
дꙋ́хъ	**дꙋ́шє**	**дꙋ́си**	**дꙋ́сѣхъ**

а предъ глаголно-то окончаніє — **ти** измѣнуватъ-са на **ш: мог мошти = щѝ, пек пещі́, врѣх врѣшти (врѣхѫ).**

4. Крайна-та бъква з на предлозы-тѣ: безъ, възъ, изъ, разъ, въ слаганье-то имъ въ друга дума, предъ п, т, к, х, като са-отмахне ъ, измѣнува-са на с: беспл҄ътенъ, въсприѩти, въстрѧзати, растворити, раскопати, расхытити, а с предъ д измѣнува-са наопако въ з: здравъ (съдравъ), пóздѣ (посдѣ).

в. Вмѣтанье на буквы.

§. 15. Вмѣтатъ-са нѣкои буквѣ въ коренны-тѣ думы на старабългарскыя языкъ: 1. за омекотяванье на нѣкоя буква, 2. за избѣгванье на зѣянье-то (hiatus), 3. за избѣгванье на недоброзвучіе-то.

1. За омекотяванье на нѣкоя буква:

а) Усненны-тѣ: в, б, м, п омекотяватъ-са чрезъ вмѣтанье-то на язычна-та л слѣдъ тѣхъ (нѣкога въ древн. вм. л — ь), кога имъ слѣдва нѣкоя отъ мекы-тѣ гласны: є, ю, ь, ꙗ (ѥ, ѭ, ѧ, въ древн.): избавлéніє, прѣломлѥниѥ; люблю̀, ловлѭ: корáбль, вопль; капли, землѧ (родит. над. капла земла): избавьѥнъ, вм. избавéні, прѣломѥниѥ; любю̀, ловѭ; корáбь, вонь; капи, земи (род. над. капа зема); избавенъ. Въ новобългарскыя ни языкъ не са-допуща вмѣтанье-то на л, но стои само мека-та гласна: *избавенье*, *либъж*, *спъж*, *ловъж*, *дремъж*, *земя* и друг. такв.

б) Езычна-та д омекотява-са чрезъ вмѣтанье-то на буква-та ж, предъ нея: рьдл, род раждѫ, сѫд сѫждѫ, сѣд сѣждѫ, ход хождѫ, вид виждѫ, тврьдити оутврьждати, (въ нов. періодъ са-нахожда — ржà, оутвержéніє, вúжѫ, руссизмъ). А въ думы-тѣ: иждєнѫ, иждивѫ, вождєлѣнъ вм. изжєнѫ, изживѫ, възжєлѣнъ, вмѣтнѫта-та д (за укрѣпяванье на мекота-та) изгонва коренн҄ѫ-тѫ з на предлозы-тѣ изъ, возъ.

в) Буквы-тѣ: **т**, **ст**, омекотяватъ-са чрезъ вмѣтанье-то на **ш**: **злато̀ злащѹ̀, свѣ́тъ свѣща̀, хотѣти хощѫ, по́стъ пощѹ̀, го́стъ, гощѹ̀ искати ищѫ** омекотява **с** въ **щ**).

Забѣл. У насъ вмѣсто да са-вмѣта **ж** и **ш** за омекотяванье, измѣнува-са твърдо-то окончаніѥ **ж** въ меко **ѭ**: *видъѭ*, *сѣдъѭ*, *ходъѭ*, *родъѭ*; *свѣтъѭ*, *златъѭ*, *постъѭ*, *гостъѭ*. Кога вече туй ѥ невъзможно, тогази са вмѣта **д**, **ш**: *завиждамъ*, *отхождамъ*, *раждамъ; просвѣщавамъ*, *позлащавамъ* (и *позлатявамъ*), *гощавамъ*, *завѣщавамъ* (*завѣтъ*), освенъ *ищѫ*, *искамъ*, *плещѫ*, *плескамъ*, *дращѫ*, *драскамъ*. Слѣдователно неправилно ѥ — дѣто нѣкой отъ наши-тѣ учены пишатъ *водѫ*, *ходѫ*, *видѫ*, *садѫ*, както и по-горьнье-то меко окончаніѥ — *ловѫ*, *спѫ*, *търпѫ*, вм. *ловъѭ*, *спъѭ*, *търпъѭ* или *тьрпъѭ* и другы таквызи.

г) Наопако за умѣряванье на мекота-та на мека-та буква **р**, кога тя ѥ въ съчетаніѥ съ **ж**, **з**, вмѣта-са прѣдъ нея **д**, а кога ѥ въ съчтаніѥ съ **с** вмѣста-са прѣдъ нея **т**: **ноздри, издрѣшити, срѣтеннѥ**, вм. **нозри, изрѣшити, сърѣтеннѥ**. И у насъ сега — *зрѣъѭ*, *зрѣлъ* и *здрѣъѭ*, *здрѣлъ*.

2. За избѣгванье на зѣянье-то, кога двѣ гласны съвпадатъ ѥдна слѣдъ друга, старобългарскый-тѣ ѥзыкъ употребява сѫщи-тѣ средства, които сѫ и у насъ сега, а именно — вмѣта между двѣтѣ гласны:

a. ї=j: **пою̀ поѭ, каятиса.**

b. **в**: **дѣва́ти, къвати, съкрывати.**

c. **н**: **вни́ти, сниска́ти, въ него̀, къ нѥмоу.**

d. **д**: **и҃дѹ̀, бѫдѫ.**

По сѫща-та причина гласны-тѣ: **ы, оу, ю,** кога имъ слѣдва гласна **а, є, и,** (нѣкога и **ъ** слѣдъ **ы**), измѣнуватъ-са — **ы** въ **ыв** или **ъв** = **ов**, **оу** — въ **ов** (=ου грьц.), **ю** — въ **ьв**=**єв**: **крыти кро́въ сокрыва́ти сокро́вище съкръвенъ, рыти ро́въ сърывати, мыти оумъвенъ, быти забъвенъ, вѣроуѭ вѣрованъ плюѭ пльвати, вра̀чѹю врачєва́ти.**

Забѣл. При съставвнье-то на сложны думы, съвпаданье-то на юднородны гласны не докарва ѕѣянье: **поострити, златоѹ́стъ, благоѫхати.**

3. За избѣгванье на недоброзвучіе-то при съчетаніе-то на трудно-изговарваны съгласны, въ древность-та, са-вмѣтатъ тѫпы-тѣ гласны — **ъ, ь: посъланъ, мѫжьскы, сладъкъ, сильныи, сѫдьба.** Въ новыя періодъ, по вліяніе-то на руссизма, **ъ, ь** сѫ непостоюнни въ този случай, защото или сѫ исхвърлени съвсѣмъ, или сѫ замѣнены **ъ** съ **о**, **ь** съ **є**: **по́сланъ, сла́докъ, мѹ́жескїй, си́лный, си́ленъ. си́лна, сѹдба̀, кра́сный, кра́сенъ, красна̀.**

г. Отнеманье на Буквы.

§. 16. Въ образованье-то на думы-тѣ са-отнематъ:

1. Юзычны-тѣ **д, т** предъ меки-тѣ **л, н: ꙗ̆лъ, че́лъ, воспрѧнѹ̀,** вм. **ꙗ̆длъ, че́тлъ, воспрѧднѹ̀; д** са отнема и предъ мека-та **м: ꙗмь, вѣмь,** вм. **ꙗдмь, вѣдмь.**

2. Буква-та **в** часто са-отнема слѣдъ **б**, въ сложны думы отъ предлога **ѿбъ: ѿбита́ти, ѿбѣ́тъ, область,**

да́ла	да́лѣ
да́на	да́нѣ
даѥма-е́ма	даѥмѣ-є́мѣ.

въ множественно-то число.

мѫж. — и	жен. — ы	сред. — а
чловѣци-цы	жены	чада
воли̏	кра́вы	говѧда
но́ви	но́вы	нова
о҃ни	о҃ны	о҃на
дали	далы нов. пер. -ли	дала нов. п. -ли
да́ни	даны̀	дана̀
даѥми -є́ми	даѥмы -є́мы	даѥма -є́ма.

2. Ако ли мѫжкый-тъ са-окончава на меко ь или й, то женскый-тъ и среднiй-тъ иматъ тѣзи окончанiя:

въ ѥдинственно-то число.

мѫж. — ь или й	жен. — ѧ=ꙗ	сред. — є
кнѧзь	кнѧги́нѧ -ꙗ	по́лє
сла́вїй -ии	ладї̀ѧ -ꙗ	пѣ́нїє -ниѥ
си́нь	си́нѧ -нꙗ	си́нє -ѥ
мо́й мои	моѧ̀ -ꙗ	моѐ -ѥ
на́шъ нашь	на́ша -шꙗ	на́шє

въ двойственно-то число.

мѫж. — ѧ=ꙗ	жен. — и	сред. — и
кнѧ̀зѧ -ꙗ	кнѧги́ни	по́ли
сла́вїѧ -вiꙗ	ладї̀й -дии	пѣ́нїи -нии
си́нѧ -нꙗ	си́ни	си́ни
моѧ -ꙗ	мо̀й	мо̀й
на́ша -шꙗ	на́ши	на́ши

въ множественно-то число.

мжж. — и	жен. — и	сред. — ѧ=ꙗ
кнѧзи	кнѧгини	полѧ̀ -лꙗ
сла́вїи -вии	ладїй -дниꙗ	пѣнїѧ -нниꙗ
сйни	сйни -ниꙗ	сйнѧ -ниꙗ
мой	моѧ̂ -ꙗ	моѧ̂ -ꙗ
на́шн	на́шѧ -ꙗ	на̂ша

Отъ тѣзи главны родовы окончанія, общи на сичкы-тѣ измѣняваны части, и въ три-тѣ числа има малко исключенія, които повечто сѫ руссизмы, както въ горѣизложены-тѣ окончанія са-види. За сѣко отъ техъ ще сакаже на своіе-то му мѣсто.

Забѣл. 2. У насъ употребеніе-то на твърдо или меко окончаніе за звука ї въ измѣняваны-тѣ части, въ множественно-то имъ число, зависи отъ твърдо-то имъ или меко окончаніе въ іединс. число, напр.: ако дума-та въ іединственно-то число са-окончава на твърда гласна — ъ, а, о, то въ множ. звукъ-тъ ї прилича да сапише съ ы: *прадѣдъ прадѣды*, *глава главы*, *книга*, *книгы*, *новъ -ва -во новы*, *гнилъ -ла -ло гнилы;* ако ли дума-та въ іединс. число са-окончава на мека гласна — ь, й, ꙗ, ɛ, то въ множ. прилича звукъ-тъ ї до са-пише съ и: *орачь орачи*, *день дни*, *честь чести*, *славей славеи*, *рабыня -быни*, *синь -ня -нье сини*. Тъй и слѣдъ окончателны-тѣ: ж, ш, щ, ц, ч, трѣба да са-пише и, макаръ тѣ и да пріемать подырѣ-си и твърды гласны.

А на минѫло-то време причастіе-то на лъ множественно-то му число, кога са-употрбѣва съ глаголно значеніе, трѣба да са-пише съ и: *пѣли смы*, *испаднѫли бѣхмы;* а кога отъ среденъ залогъ туй причастіе са-употребява съ значеніе на прилатателно име: трѣба да

са-пише съ ы: *паднѫлый-тъ, паднѫла-та, паднѫло-то, паднѫлы-тѣ умрѣлый-тъ, умрѣла-та, умрѣло-то умрѣлы-тѣ.*

§. 21. Сѫществителны-тѣ имена, прилагателны-тѣ, мѣстоименія-та и повечто вгъ причастія-та иматъ йоще общѫ принадлежность — *скланянье-то си,* т. е. измѣнуванье-то ня дума-та въ края й по падажи. Старобългарскый-тъ языкъ има седемь падежи: *именителный, родителный, дателный, винителный, звателный, творителный* и *предложный.*

Забъл. 1. Новобългарскый-тъ ни езыкъ, като юдинъ отъ новы-гѣ аналетическы езыци, изгубилъ свойственны-тѣ на старыя езыкъ падежны формы, освень нѣколко твърдѣ малобройны, опазены отъ древность-та; за туй разны-тѣ отношенія, що гы изреквать стары-тѣ падежны окончанія, той гы изреква съ помощь-та на разны предлозы.

Забѣл. 2. Предложный-тъ падежь, въ нѣкои славенскы грамматикы, ю нареченъ *мѣстный*, като що означавалъ въ древность-та мѣстны обстоятелства: **онѣмъ же (мѫжемъ, иже ведѣахѫ св. Василиска) идѫштемъ въ клѣти, приказаша свѧтааго дѫбѣ соусѣ яворовѣ.** Супр. рѫк. 13. Но тука той са-оставя съ обыкновенно-то названіе, коюта му ю дадено, защо-то въ. нов. період на езыка безъ предлогъ рѣдко са нахожда.

ГЛАВА I.

ЗА СѪЩЕСТВИТЕЛНО-ТО ИМЕ.

§. 22. *Сѫществително-то име*, освень общи-тѣ му съ другы-тѣ измѣняваны части принадлежно-

сти, има йоще за своя принадлежность и *видъ*. Неговы видове сѫ два: 1.) *обыкновенъ*: **цвѣ́тъ, гра́дъ, дьска, кни́га, свѣти́ло**; 2) *умалителенъ:* **цвѣте́цъ, градьцъ, дьщица, кни́жица, свѣти́лце**. Увеличителенъ видъ нѣма, освень въ новыя періодъ твърдѣ рѣдко: **дѣ́тище, жени́ще, по́лчище**.

§. 23. Въ старобългарскыя юзыкъ измѣнуванье-то на сѫществителны-тѣ имена въ окончания-та имъ по падежи състои: — 1) въ просто прилаганье на падежны-тѣ окончанія при кореня на име-то: имъ **ра́бъ**, род. **раба̀**, дат. **рабꙋ̀** и проч., 2) въ прилаганье-то на падежны-тѣ окончанія съ нарастяванье отъ юдна носова гласна, която са-крые въ отличително-то окончаніе: **сѣма (сѣмен)**, род. **сѣмене**, дат. **сѣмени**, или пѫкъ ю нѣма ни въ коренныя съставъ, ни въ падежно-то окончаніе: им. **небо**, род. **небесе**, дат. **небеси** . . . По туй свойство на имена-та, склоненія-та имъ са-раздѣлятъ на два отдѣла: — *I. ненарастяваны склоненія и II. нарастяваны склоненія.*

I. НЕНАРАСТЯВАНЫ СКЛОНЕНІЯ.

§. 24. Ненарастяяваны-тѣ склоненія, по число-то на родове-тѣ, полагатъ-са три: първо-то за имена мѫжкый родъ на: **ъ, ь, й**: **ра́бъ, та́ть, ро́й**; второ-то за имена женскый родъ на: **а, ѧ=ꙗ** (и **н** въ древ.), **ь**: **жена̀, землѧ́=лꙗ, рабы́нѧ=-ынꙗ** (и **рабыни** въ древ.), **печа́ль**; третье-то за имена среденъ родъ на: **о, е, ю**: **лѣ́то, мо́ре, пѣ́ніе-ние**.

§. 25. Въ ненарастяваны-тѣ склоненія замѣнуванье-то на твърды-тѣ гласны пакъ съ твърды, на мекы-тѣ пакъ съ мекы, повечь ю опазено въ най-древни

тѣ паметникци на юзыка, а послѣ постъпенно са-види непостоянно послѣ придѫхливы-тѣ съгласны, и най-повечь въ новыя періодъ. Тъй въ Остр. Ев. стои — отъ **мѫжь** род. **мѫжа**, а не **мѫжа**, както трѣбало, а въ новыя періодъ комахай редомъ — **нόжъ, нόжа, нόжѹ, ножέмъ; врáчь -чà -чѹ́ -чѐмъ; дѹшà, дѹ́шѹ, дѹ́шы.** Като са-положе постоянно правилно-то заменуванье на гласны-тѣ, т. е. твърды-тѣ на твърды, мекы-тѣ на мекы, въ измѣнуванье-то на имена-та по падежи, сѣко отъ три-тѣ склоненія са-подраздѣля на: — А. *Склоненіѥ твърдо*: (**ράкъ, женà, лѣ́то**), и Б. *Склоненіѥ меко:* (**дέнь, каплѧ, пѣ́ніє = пѣниѥ**).

ПЬРВО СКЛОНЕНІѤ.

§. 26. Сѫществителны-тѣ мѫжкы родъ имена съ отличително окончаніѥ **ъ**, иматъ твърдо склоненіѥ: образы — **сы́нъ, Бόгъ, славѧ́нинъ.**

а) Твърдо склоненіѥ.

I-й образъ. II-й. III-й.

Ѥдинственно число.

	I-й образъ	II-й	III-й
и.	**сы́нъ**	**бόгъ**	**славѧ́нинъ**
р.	**сы́на -оѵ**	**бόга**	**славѧ́нина**
д.	**сы́нѹ -ови**	**бόгѹ -ови**	**славѧ́нинѹ**
в.	**сы́на -ъ**	**бόга -ъ**	**славѧ̀нина -ъ**
з.	**сы́нє**	**бόжє**	**славѧ́нинє**
т.	**сы́номъ -омь**	**бόгомъ -ъмь**	**славѧ́нином -ъмь**
п.	**сы́нѣ -оѵ**	**бόзѣ**	**славѧ́нинѣ**

Двойственно.

	I-й образъ	II-й	III-й
и. в. з.	**сы́на**	**бόга**	**славѧ́на**
р. п.	**сы́нѹ**	**бόгѹ**	**славѧ́нѹ**
д. т.	**сы́нома**	**бόгома**	**славѧ́нома**

Множественно,

и. з. сыні́и -ове	бо́зи	славане
р. сы́нъ -ѡ́въ	бѡ́гъ -ѡ́въ	славанъ -ѡвъ
д. сынѡ́мъ-овѡ́мъ	богомъ омъ	славанѡмъ-омъ
в. сы́ны -овы	бо́ги -гы	слава́ны
т. сы́ны -ами	бо́ги -ами -гы	-ва́ны -ами
п. сы́нѣхъ	бо́зѣхъ	слава́нѣхъ

Тъй са-скланятъ по I-ыя образъ: **во́инъ, спа́съ, ра́бъ, до́мъ, во́лъ, ло́въ, гра́дъ, гро́бъ, дꙋ́бъ, сто́лъ** и друг.; по II-ыя: — **дрꙋ́гъ, вра́гъ, до́лгъ, вѣ́къ, лꙋ́къ, поро́къ, грѣ́хъ, вьрхъ, слꙋ́хъ, дꙋ́хъ** и друг.; по III-ія: — **Римлѧнинъ, Є́ллинъ, Самарѧ́нинъ, Се́рбинъ** мн. **Се́рби** и **Се́рбе, Євре́инъ** мн. **Євре́и** и **Євре́е** и друг.

Забѣл. 1. Въ двойственно-то число защото винит. и зват. падежи вынагы сѫ сходны съ именит., твор. съ дател., а предл. съ родит., затуй въ склоненія-та ще сѫ помѣстены само имен., родит. и дател., подъ които ще са-разумѣватъ и оставены-тѣ.

Забѣл. 2. По II-ыя образъ гърляны-тѣ: **г, к, х** постоянно са-измѣнуватъ предъ **е** въ зват. един. въ приджхливы-тѣ: **ж, ч, ш** (**дрꙋ́же, проро́че, дꙋ́ше**), а предъ **ѣ** и въ предл. един. и въ именит., зват. и предл. множ., въ свистливы-тѣ: **з, ц, с** (**вразѣ́, врази́, вразѣ́хъ; проро́цѣ, проро́цы-ци, проро́цѣхъ; дꙋ́сѣ, дꙋ́си, дꙋ́сѣхъ**, (вижь §. 14. 3). Въ новыя періодъ изданія-та сѫ отстѫпили отъ древня-та форма съ тѣзи руссизмы: — *а)* дѣто послѣ **ц** въ именит. и зват. множ. употребяватъ **ы** а не **и**, *б)* дѣто въ винит. и твор. множ. буква-та **и** послѣ гърляны-тѣ: **г, к, х** стои вмѣсто **ы**,

— и въ такъвзи случай гърляны-тѣ пакъ не са-превръщатъ въ приджхливы: **Почто̀ оу҆чени́цы твоѝ престꙋ́паютъ преда́нїе ста́рецъ.** Мат. XV. 2. **И҆ а҆́бїе понꙋ́ди І҆и҃съ оу҆чнкѝ своѧ̀ влѣ́сти въ кора́бль.** Там. XIV. 22. **Мꙋ̑дрыѧ же прїѧ́ша е҆лей въ сосꙋ̑дѣхъ со свѣти́льники свои́ми.** Там. XXV. 4.

§. 27. Сжществителны-тѣ мжж. родъ имена съ отличителны окончанія, **ь й** (древ. **н**.) иматъ меко: склоненію: образы — **звѣ́рь, вра́чь, вра́вїй.**

Меко склоненіе.

I-й образъ.	II-й.	III-й.
Ѥдинственно число.		
и. звѣ́рь	вра́чь	вра́вїй -ни
р. звѣ́рѧ -ꙗ	врача́ · ꙗ	вра́вїѧ -нꙗ
д. звѣ́рю	врачꙋ̀ -ю -еви	вра́вїю -еви
в. звѣ́рѧ -ь	врача́ -ꙗ -ь	вра́вїѧ -ни
з. звѣ́рю	врачю̀	вра́вїю -е
т. звѣре́мъ -емь	врачéмъ -эмь	вравїемъ -юмь
п. звѣ́ри -ѣ	врачѝ -ѣ	вра́вїи -ни
Двойнственно.		
и. звѣ́рѧ -ꙗ	врачà -ꙗ	вра́вїѧ -нꙗ
р. звѣ́рю	врачꙋ̀ -ю	вра́вїю -ню
д. звѣ́рема	врачéма	вра́вїема -нюма
Множевтвенно.		
и. з. звѣ̂ри -їе	враги̂ -їе -чеке	вра̂вїи їе-ни
р. звѣ̂рь -éй	вра̂чь -éй	вра̂вїй -ни
д. звѣрéмъ	врачéмъ	вра́вїемъ -юмъ
в. звѣри -ꙗ	врачи̂ -ꙗ	вра̂вїи ꙗ

т. звѣ́ри -ьми	врачи́ -ьми́	вра́віи -їими
п. звѣрѣ́хъ-ехъ-ихъ	-е́хъ -ѣ́хъ -ихъ	вра́вїихъ -ехъ

Тъй са-скланятъ по I-ыя образъ; — **ца́рь**, **па́стырь**, **кора́бль**, **оучитель**, **оу́гль**, **гво́здь**, **та́ть**, **во́пль**, **ко́нь**, **во́ждь**, **пѣ́нязь**, **кла́дязь**, **пе́нь**, род. **пнѧ̀** = древ. **пьнь пьни** и друг.: по II-ыя — : **ме́чь**, **би́чь**, **клю́чь**, **паде́жь** и другы; по III-ія — : **ра́й**, **ро́й**, **зно́й**, **гно́й**, **злодѣ́й**, **ра́гай**, **мра́вїй**, **жре́бїй** и другы.

Забѣлѣжкы. При скланянье-то на сѫщест. имена мѫж. родъ, както въ твърдо-то, тъй въ меко-то склоненіе забѣлѣжватъ-са слѣдующи-тѣ:

а. Въ единственно-то число.

1. Въ твърдо-то склоненіе, окончаніе-то **оу** въ родит. и предл. пад. пріемать въ нов. періодъ само нѣколко имена, отъ кои-то по-забѣлѣжителны сѫ: **до́мъ гро́бъ**, **зако́нъ**, **бо́къ**, **ста́нъ**; родит. **до́мꙋ**, **гро́бꙋ**, **зако́нꙋ** . . ., предл. **домꙋ̀**, **гро́бꙋ**, **зако́нꙋ**, **бокꙋ̀ станꙋ̀**. То е остатъкъ отъ древность-та, дѣто съ туй окончаніе сѫ и — **волоу**, **мироу**, **полоу**, **длъгоу**, **чиноу**, **тлъкоу**, **пироу**, **сапогоу** и другы. Въ меко-то склоненіе чужды имена на **й** въ нов. періодъ иматъ **а** въ родит. и винит. вмѣсто **ѧ** = **ꙗ**: **Ѧ҆ндре́а**, **І҆ере́а**, **І҆ꙋлїа**.

2. Дател. падежь кога пріема въ твърдо-то склоненіе вставныя слогъ — **ов**, а въ меко-то — **ев** (нѣкога и — **ов**), тогази падежно-то окончаніе **ꙋ**, **ю** измѣнува-са на **и**, че става — **ови**, **еви**. Туй окончаніе е свойственно на старобългар. езыкъ по сичкы-тѣ му періоды, въ едно-и двусложны думы, а рѣдко въ многосложны; то не искючава обыкновенно-то окончаніе — **ꙋ**, **ю**: по

юдна и тъзи дума може да пріюма кога юдно-то (ѹ, ю), кога труго-то (ови, еви): богѹ и богови, мирѹ и мирови, домѹ и домови, дѹхѹ и дѹхови, царю и цареви, врачѹ и врачеви, ключѹ -еви, дождю -еви, раю -еви, змію -еви и ови. Особито въ употребеніе ю въ чужды думы: Петрови, Іѡанновн, Інсѹсови, Іѡсифовн, кесареви, Іѹдееви -ови, -Андрееви -ови, Николаеви.

3. И въ твьрдо-то и въ меко-то склон., винит. пад. на имена на одушевены и на неодушевены предметы, въ най-древни-тѣ паметници ю равенъ въ именит. пад., а послѣ често са-нахожда равенъ въ родит. пад. не само на имена на одушевены но и на неодушевены предметы, подъ които са-разумѣватъ одушевены: Бога, христа, бисъра, камена, свѣта, стълпа; оць во любитъ сна. Остр. Іоан. V. 20—23. Приведоша же честънаго съсжда и стежера мжченикомъ, крѣпа вѣры камыка, Ѳеодора непобѣдимааго. Супр. р. 44. А въ нов. періодъ, по вліяніе-то на руссизма, винит. на одушевены предметы редомъ ю равенъ съ родит. пад., а на неодушевены — съ именит: послѣди же посла къ нимъ сына своего. Мат. XXI. 37. И віноградъ предастъ инымъ дѣлателемъ; Царя чтите; препояши мечь твой.

4. Звателный-тъ пад. въ твьрдо-то склненіе въ древность-то нѣкога освень на е окончава-са и на оу: помилоуи ма сноу двдвъ. Ост. Мат. XV. 22; въ меко-то склон. освень ю има въ древн. нѣкога на оу: цароу, врачоу и — на е: а) въ чужды думы на: ай, ей, ѣй, ій, б) въ думы на ь съ предидюжа ц или з, които тогази са-измѣ-

нуватъ въ съотвѣтственны-тѣ си — ч ж: **Николае, Андрѣе, закхѣе, Іоудѣи -ѣе, Григорій -їе, лазарь -ре кнѧзь -же, отьцъ, отьче.**

5. Творителный-тъ и въ двѣ-тѣ склоненія въ древность-та окончава на меко **мь** и са-отличава съ него отъ дател. множ. пад., който са-окончава на твърдо **мъ**, а въ новыя періодъ и два-та тѣзи падежи сѫ съ твърдо **мъ**. Той въ древность-та вм. **емь** има нѣкога **ьмь**: **отьцьмь, корабльмь**, а въ чужды думы на — **ай, ей, їй, ѣй**, има **емь** или **омь**: **Николаемъ, Іереемъ -омъ, Іудеомъ -емъ, Моусеемъ -омь, Матѳеи матѳемь -омь.**

б. Въ двойственно-то.

1. Имент. пад. въ твърдо-то склоненіе освень на **а** нахожда-са и на **ы**, ако и рѣдко въ древность-та: **дъва краты, оба полы, дъва волы.**

2. Дател. въ твърдо-то склон. вмѣсто **ома** или **ъма** въ древность-та: **волома** и **волъма**, а въ меко-то склон. вмѣсто **ема** рѣдко быва въ древн. **ьма**: **тъгда повелѣ свѧтыи Артемонъ еленьма и дивиимъ козам' ити к' епископоу.** Супр. р.

в. Въ множественно-то.

1. Именит. и зват. падежи слѣдъ вставка-та **ов**, въ твърдо-то склон. и **ев** въ меко-то, пріематъ вм. и окончаніе-то **е**, въ едно -и двусложны думы: **сынове, оудове, доухове, оумове, плодове, ликове, врачеве, ключеве, мечеве, роеве.**

Въ меко-то склон. вм. и пріема още и тѣзи окончанія: а) **ие** = **їе**, въ имена на одушевены предметы:

пастыри -іе, оучители -іе, врабіи -іе, дѣлатели -іе; б) ье = іе, ю, е, които ставатъ отъ ню: молье=моліе, трьнье=терніе, оугліе. дѣлателю= ле, архіерее, мытаре, Туй трояко окончаніе; и, ове или еве, ню или ье, види-са, че въ древность-та не са-употребявало безразлично. Първо-то окончанье и изобщо са употребявало за означаванье на родово понятіе: и мѫжи дрьжаще ісоуса рѫгахѫ сѧ юмоу. Второ-то — ове или еве показвало видово понятіе, кога искали да различѭтъ единъ видъ предметы отъ другый, отъ туй на ове, еве по-часто са-нахождатъ видовы-тѣ названія на животны-тѣ: врабиеве, скорпиеве, змиеве; егѵп'тьст'ии зиоюве (за разлика отъ другы-тѣ). А окончаніе-то ню, ье и съкратено ю употребявало-са за означаванье на събирателно име, за изрекванье на цѣлъ купъ отъ еднородны предметы: предсташа цариѥ земстии и кънязи събрашѧ сѧ въкоупѣ; мѫжиѥ братиѥ — обыкновенно апостолско възванію. Съ таквозь значеніе и у насъ сега ю употребеніе-то: *трьпье, колье, прѫтье, лозье. мравье, камънье, снопье* и другы.

2. Родител., дат. и винит. падежи и въ двѣ-тѣ склоненія, освень обыкновенны-тѣ си окончанія, пріюматъ и вставкѫ-та ов, ев между тема-та и падежно-то си окончаніе: домовъ, сыновъ, даровъ, воловъ; домовомъ, сыновомъ, даровомъ, волцомъ; бѣсовы, домовы, часовы, сыновы; царевъ, кораблевъ, врачевъ; дъждевемъ, мьчевы и др. Дател. йоще въ нѣко-то склон., въ чужды думы на ѣи и ей прави и на омъ =омъ: фарисеемъ -сеомъ, Филиписеомъ, июдѣомъ, а винител. само въ древн. вм. и има ѧ, ѩ, нѩ: вм. оучители, корабли, пастыри, стои оучителѩ -лѩ, кораблѩ-лѩ пастырнѩ, татиѩ. Дател. пад. въ древность-та и въ

двѣ-тѣ склон. различава-са въ окончанiю-та по твърдата ъ, отъ творит. юдинственный, който ю съ мека ь, а въ новыя пер. са-различава въ твърдо-то склон. по гласна-та ѡ въ окончанiю-то, въ меко-то — по гласна та є, до като творит. един. има о, є: дат. мн. — рабомъ, царемъ, рабѡмъ царємъ; твор. единст. — рабомь, царемь, рабо́мъ царе́мъ.

3. Творит. въ твърдо-то склон., освень окончанiето ы или и, въ новыя пер. има и руссизма — ами: рабы -а́ми, богы -ги -ами, а въ меко-то склон. вм. и има и ѧми или ами (руссизмъ) и ьми (дрсв.): цари -рьми -рѧ́ми, врачи -чьми -ча́ми, дръкольми. А кога прiюма вставкѫ-тѫ єв, има твърдѫ-тѫ ы: ножевы, мѫжевы, въ древность-та.

4. Предлож. пад. въ твърдо-то склон. има окончанiя: ѣхъ, охъ и съсъ вставка ов (древни), ѣхъ (по сичкы-тѣ перiоды) и ахъ (руссизмъ): домѣхъ, домохъ, домовѣхъ домѣхъ, домахъ; сынѣхъ сынохъ сыновѣхъ сынѣхъ сына́хъ въ домѣхъ црҍхъ сѫть. Остр. Мат. XI. 8. Въ меко-то склон. освень обыкновенны-тѣ окончанiя: єхъ, ѣхъ, има йоще въ древн. — ихъ, иихъ и охъ: царе́хъ -ѣхъ вра́кiихъ, корабльнихъ, фарисѣихъ, воюхъ, июдѣюхъ, мѣсяцехъ -цохъ; послѣ вкаранъ и руссизмъ-тъ — ахъ, ѧхъ: врача́хъ, звѣрѧ́хъ меча́хъ.

Забѣл. 1. Нѣкои имена отъ твърдо-то склон., що иматъ въ древность-та предъ окончателна-та си съгласна ъ, ь, поруссены послѣ въ о, є, въ новыя перiодъ нехвърлятъ гласнѫ-тѫ о, є, въ сичкы-тѣ другы падежи и въ три-тѣ числа, освень въ именит. един. и родит. множ.,

кога той ю равенъ съ именит. единст.: **сънъ=сѡ́нъ, снà, сн\ȣ̀... снѝ** и **сѡ́нїє** (по меко-то), **сѡ́нъ** и **снѡвъ** и **сѡ́нїй...; орьлъ=ѻ҆рє́лъ, ѻ҆рлà, ѻ҆рл\ȣ̀...ѻ҆рлѝ, ѻ҆рє́лъ** и **ѻ҆рлѡ́въ...; рѡ́въ-рвà, лѡ́бъ-лбà, лѡ́мъ, свє́коръ, ви́хоръ, пѧтѡ́къ, начѧ́токъ начє́тки** и **-тцы; ꙗ҆-рє́мъ -рмà, хрєбє́тъ -бтà, рожє́нъ, творьць -рє́цъ, отьць ѻ҆тє́цъ, лє́въ, мьскъ=мє́скъ, пьнь=пє́нь -пнѧ̀** (по меко-то) и другы. Нѣкои отъ на **єцъ**, кога съвпадатъ двѣ съгласны предъ **є**, премѣстятъ **є** -то въ другы-тѣ падежи **жрьць=жрє́цъ -жєрцà, пришльць -лє́цъ пришє́лца**, множ. **жєрцы̀, пришє́лцы**, род. **жрє́цъ** и **жєрцє́въ пришлє́цъ** и **пришє́лцєвъ**. А нѣкои ради недоброзвучїю-то, коюто бы произлѣзло въ отсѫтсїю-то на гласна-та, задьржатъ ѭ на мѣсто-то ѝ: **бѣглє́цъ -лєцà, м\ȣдрє́цъ -рєцà, а҆́нгєлъ, а҆по́столъ, стѡ́лъ, снѡ́пъ, востѡ́къ, законъ, и҆́нокъ, ѻ҆́трокъ, позѡ́ръ, порѡ́къ, пророкъ, сѣ́вєръ, трє́пєтъ, чтє́цъ, ѡ҆брѡ́къ, близнє́цъ**. Сичкы-тѣ тѣзи (освень на **ьць=єцъ**) и въ древность-то сѫ съ **о, є**, а не съ **ъ, ь**. — Кога предъ гласна-та **є** лежи въ нѣкои думы друга гласна, **є** са-измѣнува въ **й** въ другы-тѣ падежи: **боє́цъ-бойцà, ѻ҆у́є́цъ-ѻ҆у́йцà, ѻ҆у́бі́єцъ-ѻ҆у́бі́йца, ѻ҆у́є́мъ-ѻ҆у́ймà**.

§. 28. Сѫществителны-тѣ имена мѫж. родъ на мека **ь**, слѣдъ съгласны-тѣ: **ж, ш, щ, ч, ц**, по сичкы-тѣ перїоды, смѣсватъ нѣкои падежны окончанїя съ твьрды, напр.: **отьць-отьца, мѫжь-мѫжа, ѻ҆тє́цъ-ѻ҆тцà-ѻ҆тц\ȣ̀, м\ȣ́жъ-м\ȣ́жа-м\ȣ́ж\ȣ**, а не **отьць-отьцѩ-отьцю, мѫжь-мѫжѩ-мѫжю..**, както бы трѣбало по правилно-то измѣненїю на гласны-тѣ. Но въ най-древни-

тѣ паметници има примѣры, дѣто измѣненіе-то на некы-тѣ гласны са-види правилно: оцю своѥмоу. Глагол. Клоц. За складянье-то на тѣзи смѣсены измѣненія излагатъ-са образы заулесненіе.

Ѥдинственно число.

н.	мѫжь	отьць	мꙑтарь	иѥреи
	мꙋ́жъ	ѡ҆те́цъ	мыта́рь	і҆ере́й
р.	мѫжа	отьцꙗ	мꙑтарꙗ	иѥреꙗ
	мꙋ́жа	ѡ҆тца̀	мытарѧ	і҆ере́а
д.	мѫжеви	отьцоу -ю	мꙑтарю	иѥрею -ови
	мꙋ́жꙋ -еви	ѡ҆тцꙋ̀ -е́ви	мытарю̀	і҆ере́ю -ови
в.	мѫжь -а	отьць -а	мꙑтарь -ꙗ	иѥреꙗ
	мꙋ́жа	ѡ҆тца̀	мытарѧ̀	і҆ере́а
з.	мѫжоу	отьче	мꙑтарю	иѥрею -ѥ
	мꙋ́жꙋ -е	ѡ҆̑тче	мытарю̀	і҆ере́е
т.	мѫжемь	отьцьмь	мꙑтаремь	иѥреомь -ѥмь
	мꙋ́жемъ	ѡ҆тце́мъ	мытаре́мъ	і҆ере́емъ -омъ
п.	мѫжи	отьци	мꙑтари	иѥреи
	мꙋ́жи -ѣ	ѡ҆тцѣ	мытарѝ	і҆ере́и

Двойственно.

и.	мѫжа -и	отьцꙗ	мꙑтарꙗ	иѥреꙗ
	мꙋ́жа	ѡ҆тца̀	мꙑтарѧ̀	і҆ере́а
р.	мѫжоу	отьцю	мꙑтарю	иѥрею
	мꙋ́жꙋ	ѡ҆тцꙋ	мытарю̀	і҆ере́ю
д.	мѫжьма	отьцема	-рема -ьма	иѥреѥма
	мꙋ́жема	ѡ҆̀тцема	-ре́ма рма	і҆ре́ема

Множественно.

и. з. мѫжи -иѥ	отьци	мытарие -ре	иѥреи
мꙋ́жи -ïе	ѻ҆тцы̀	мытарѝ	і҆ере́и
р. мѫжии -евъ	отьць	мытарь -рии	иѥреи
мꙋже́й-е́въ	ѻ҆те́цъ-е́въ	-та̑рь -ре́й	і҆ере́й -евъ
д. мѫжемъ	отьцемъ	мытаремъ	иѥреомъ
мꙋже́мъ	ѻ҆тце́мъ	мытаре́мъ	і҆ере́емъ -ѡмъ
в. мѫжа -евы	отьцѧ	мытарѧ -иѩ	иѥреѩ
мꙋ́жи	ѻ҆тцы̀	мытарѝ	і҆ерѐи
т. мѫжи -ьми	отьци	мытари -ьми	иѥреи
мꙋ́жи -ами	ѿтцы̀ а́ми	-тарѝ -рмѝ	і҆ере́и
п. мѫжихъ	отьцихъ	мытарихъ	-еихъ -еѥхъ
-же́хъ -а́хъ	-цѣ́хъ-а́хъ	-ре́хъ -ѧ́хъ	і҆ере́ехъ

ВТОРО СКЛОНЕНІѤ.

§. 29. Сѫществителны-тѣ женс. родъ имена на: а. ѧ = ѩ, и, ь объемать второ-то склоненіе; отъ тѣхъ на а иматъ твърдо склоненіе, а на ѧ = ѩ, и, ь — меко.

а) Твърдо склоненіе.

Ѥдинственно.		*Множественно.*	
и. жена̀	нога̀	жены̀ -ы	но́ги -ы
р. жены̀ -ы	ногѝ -ы	же́нъ	но́гъ
д. женѣ̀	нозѣ́	жена́мъ	нога́мъ
в. женꙋ̀ -ѫ	но́гꙋ -ѫ	жены̀ -ы	но́ги -ы
з. жено	но́го	жены̀ -ы	но́ги -ы
т. жено́ю -оѭ	ного́ю -оѭ	жена́ми	нога́ми
п. женѣ̀	нозѣ́	жена́хъ	нога́хъ

Двойственно.

и. женѣ̀	нóзѣ
р. женꙋ̀	ногꙋ̀
д. женáма	ногáми

По образа **женà** са-скланятъ — **слáва, главà, нива, водà, лꙋнà, лозà, вѣ́ра, ю́нота, красотà слꙋ́жба** и другы: по образа **ногà** — що сѫ съ гърляна окончателна: **г, к, х** — **слꙋгà, мꙋ́ка, рꙋка, снохà мꙋхà**, и другы. Тѣ предъ окончаніе-то **ѣ** измѣнуватъ **г, к, х** на съотвѣтственны-тѣ имъ **з, ц, с** (вижь §. 14. — 3.): — въ новыя періодъ окончаніе-то **ы** слѣдъ тѣзи гърляны замѣнено е въ **и** по вліяніе-то на руссизма. — **рáка** има въ древность-та именит. един. и **ракы**.

Забѣл. 1. Въ женскый родъ на **а** имена, които въ древность-та иматъ въ вторыя слогъ тѫпѫ гласнѫ **ъ** или **ь**, защото тѣзи гласны сѫ исхвьрлени въ новыя пер. по вліяніе-то на руссизма, за туй въ родител. множ. поевява-са гласна-та **о** вм. **ъ** и **е** вм. **ь**: **дъска** = **дскà**, род. **дъскы** = **дскѝ**, род. мн. **дъскъ** = **дóскъ**; **оставъка, игъла, мольба, сѫдьба**, род. мн. **ôстáвокъ, и̂гóлъ, молéбъ, сꙋдéбъ**.

Забѣл. 2. Тукъ са-скланятъ и имена мѫж. родъ на **а**: **владыка, воевóда, Ìѡ́на, Сáвва, Ѳѡмà, Лꙋкà**. — Дума-та **пáсха** има дател. и предл. един. **пáсцѣ**, по древнье-то употребеніе въ именит. падежь **паска**.

Забѣл. 3. **Дóмꙋ владыка** въ скланянье-то измѣнува, само дирнѭ-тѫ думѫ: И. **дóмꙋ владыка**. Род. **дóмꙋ владыки -кы**. Дат. **дóмꙋ владыцѣ**. Вин. **дóмꙋ владыкꙋ -кѫ**.

ТРЕТЬЕ СКЛОНЕНІѬ.

§. 31. Сѫществителны-тѣ среденъ родъ на **о** объематъ твърдо-то склоненіе, а сѫществителны-тѣ отъ сѫщія родъ на **є**, **ѥ** — меко-то.

Ѥдинственно.

а. твърдо склоненіе.		*б.* меко склоненіе.	
и. в. з. лѣто	дѣло	море	пѣніє -ниѥ
р. лѣта	дѣла	морѧ -ꙗ	пѣніѧ -ниꙗ
д. лѣтꙋ	дѣлꙋ	морю (1)	пѣнію -нию
т. -томъ -ъмь	-ломъ -ъмь	моремъ -ьмь	пѣніємъ -ниѥмь (2)
п. лѣтѣ	дѣлѣ	мори	пѣніи -нии

(1) Нахожда-са и на **єви**: **моревн**, въ древность-та.

(2) Нахожда-са и на **нимь**, **ьѥмь**, **ьнмь**: **орѫжнимь**, **говѣньѥмь**, **писаньнмь**, въ древность-та.

Двойственно.

н. дѣтѣ	дѣлѣ	мори	пѣніи нии
р. дѣтꙋ	дѣлꙋ	морю	пѣнію нию
д. дѣтома	дѣлома	морема (3)	пѣніѥма-ниѥма

(3) Нахожда-са и на **ьма нма**: **сонмищьма-щима**.

Множественно.

н. в. з. лѣта	дѣла	морѧ -ꙗ	пѣніѧ -ниꙗ
р. лѣтъ	дѣлъ	моръ	пѣній нии
д. лѣтѡмъ-омъ	-лѡмъ-омъ	-ремъ-емъ	-ніємъ -ниѥмъ
т. лѣты -ы (4)	дѣлы -ы	мори	пѣніи -ни (6)
п. лѣтѣхъ	дѣлѣхъ	морихъ (5)	-ніихъ -ниихъ

(4) Въ новыя пер. и на **ами**: **лѣтами**, **дѣлами** (руссизмъ).

(5) Въ древн. и на ѥхъ, охъ, ихъ, съкровищехъ, лицохъ, рыданиохъ, (вѫдѣниихъ, оучениихъ, и въ нов. пер. пѣнїахъ).

(6) Въ древн. и на ьми, ими: оржжьми, рыданьми, беззакониими.

Тъй са-скланять — по твърдо-то: мѣсто, вѣно, колѣно, дьно, сѣно, чадо, стадо, жало, село, чело, нѣдро, бедро, масо и другы; по меко-то: поле, бренїе, зрѣнїе, оучѐнїе (молїе, оуглїе, коренїе, вѣткїе, стеблїе, съ значеніе множественно само въ един. число).

Забѣл. На е имена отъ туй склоненіе, съсъ свистлива-та ц и приджхливы-тѣ ж, щ, иматъ повечто твърды окочанія вмѣсто мекы-тѣ, по сичкы-тѣ періоды, напр.: вм. ѥ, ю иматъ а. ꙋ: лицѐ, солнце, ꙗйце, ѡконце, сонмище, оучилище, съборище, ложе; оуже; родител. лицà, солнца, ꙗйца, ѡконца, сонмища, оучилища, съборища, ложа, оужа; дател. лицꙋ, солнцꙋ, ꙗйцꙋ, сонмищꙋ, съборищоу, оучилищꙋ, ложꙋ оужꙋ ..... Но въ най-древни-тѣ паметници са-нахожда и правилно-то употребеніе на меко-то окончаніе: лицꙗ, лицю, ложꙗ, ложю.

II. НАРАСТЯВАНЫ СКЛОНЕНІЯ.

§ 32. Нарастяваны-тѣ въ склоненіе-то си сжществителны имена сж твърдѣ малобройны; отъ тѣхъ едны са-окончаватъ въ древность-та на - ы, и - въ именит. един. падежь, които въ новыя, пер. иматъ нарастяваны буквы и въ сжщія именит. пад.: камы камень, кры кровь, мати матерь и мати, а другы по сичкы-тѣ періоды са-окончаватъ на о, а въ именит. един. пад. и

пріюматъ нарастяванье въ другы-тѣ падежи: **сло́во словесѐ, имѧ имене, телѧ телѧте.** Отъ на **ы**, мѫжкый родъ дѣто сѫ пріюматъ нарастяванье **єн**, а женскый родъ дѣто сѫ пріюматъ нарастяванье **ъв = ов: камы ка́мень, ка́мене; кры кръвь и кро́вь кро́ви, кро́ве.** На **и** що са-окончаватъ, сичкы-тѣ сѫ женс. родъ и пріюматъ нарастяванье **єр: мати ма́терь, ма́тере;** на **о** сѫ сред. родъ и пріюматъ нарастяванье **єс: не́бо, небесѐ.** На **ѧ** що са-окончаватъ, юдны пріюматъ нарастяванье **н**, а другы — **т** (послѣднье-то ю за имена на животны младички); и първы-тѣ, и вторы-тѣ сѫ среденъ родъ и иматъ родит. падежь на **є**, дател. на **и: имѧ = (имен), имене, имени; телѧ = (телен), телѧте = (телєнтє), телѧти = (телєнти).**

§ 33. На **ы** мѫж. родъ съ нарастяванье **н** и женс. родъ съ нарастяванье **ъв** са-склanятъ тъй:

Юдинственно.

	I-ый образъ мѫж. р.	II-ый — женс.
и.	**камы ка́мень**	**црькы це́рковь це́ркви**
р.	**ка́мене**	**црькъве це́ркве**
д.	**ка́мени**	**црькъви це́ркви**
в.	**камы ка́мень**	**црькъвь це́рковь**
з.	**камы -ень -ению**	**црькы це́ркве -кви**
т.	**каменьемь -енемъ**	**црькъвиѭ це́рковїю**
п.	**камени -ене -ени**	**црькъви це́ркви**

Двойственно.

и.	**камени**	**црькъви це́ркви**
р.	**каменоу -ению**	**црькъвию це́рковїю**
д.	**каменома -енема**	**црькъвама це́рковма**

Множественно.

и. в. з. камени -енїе	црькъви цѐркви
р. каменин -нїй -ней	-къвии -еи цѐрквїй-ей-въ
д. каменемъ -енемъ	црькъвамъ цѐрквамъ
т. каменьми	црькъвами цѐрквами
п. каменехъ	црькъвахъ цѐрквахъ

Тъй са-скланятъ: по I-ыя образъ — пламы -мень ремы -мень, кремы -мень, иъчмы -мень, (у насъ сега — *камъкъ* и *камыкъ, пламъкъ* и *пламыкъ, ремъкъ* и *ремыкъ ремичка, кремъкъ* и *кремыкъ, ячмыкъ)*: но и въ древность-та са-нахождатъ и на ыкъ: крѣпа вѣры камыка, Өеодѡра непобѣдимаго. Супр. ркп. 44.

По II-ыя образъ — кры и кръвь-кро́вь и кро́ви, любы и любъвь-любо́вь и любы́, свекры и свекръвь-свѐкровь, неплоды и неплодъвь-непло́довь, смъкы и смокъвь и смокъвы-смо́кви и смо́ковь.

§. 34. На-н-жес. родъ съ нарастяванье ер скланять-са тъй:

Единственно.

и. з. мати ма́терь	дъщи -дщѐрь
р. ма́тере	дъщере дщѐре
д. ма́тери	дъщери дщѐри
в. мати -тере -терь	дъщерь -ре дщѐрь
т. материѭ -рїю	дъщериѭ -рїю
п. матетере -тери	-щере -ри -щѐри

Двойственно.

и. матери	дъщери дщѐри
р. материю -рїю	дъщерию -рїю
д. матерьма -рма	дъщерьма -рма

Множественно.

и. в. з.	матери -тери	дъщери дщéри
р.	-рии -ръ -їй -ей -рь	-рии -ръ -рій -ей -рь
д.	матеремъ -тéремъ	дъщеремъ -щéремъ
т.	матерьми -рми	дъщерьми -рми
п.	матерехъ -рехъ	дъщерехъ -рехъ

§. 35. На **о** среденъ родъ съ нарастяванье **ес** и на **ѧ** съ нарастяванье **н** или **т** скланятъ-са тъй:

Единственно.

I-ый обр.	II-й.	III-й.	IV-й.
и. в. з. нéбо	ȏ̆ко	имѧ = имен	телѧ = -лен
р. небесè	ȏ̆чесè	ӥмене	телѧ́те
д. п. небесӥ	ȏ̆чесӥ	ӥмени	телѧ́ти
т. -сéмъ -емь	-éмъ -емъ	-немъ -емь	-темъ -емь

Двойсшвенно.

н. небесӥ	ȏ̆чи (ȏ̆цѣ)	ӥмени	телѧ́ти
р. небесꙋ̀	ȏ̆чїю ȏчесꙋ̀	ӥменꙋ	телѧ́тꙋ
д. небесéма	ȏчӥма	-нома -ньма	-тома -тъма

Множественно.

и. в. з. небесà	ȏчесà	ӥменà	телѧ́та
р. небéсъ	ȏчéсъ	ӥмéнъ	телѧ́тъ
д. небесéмъ-емъ	-сéмъ-емъ	-немъ -емь	-емъ -емъ
т. небесы̀ -сы	ȏчесы̀ -сы	ӥмены -ы	-ѧ́ты -ы
п. -сѣ́хъ -сехъ	-сѣ́хъ-сехъ	-нѣхъ -ехъ	-ѣхъ -ехъ

Тъй са-скланятъ: по I-ыя образъ — **слóво, чꙋдо, тѣ́ло, дрéво, кóло**; по II-ыя — **ȣ̆хо**; по III-ія, — **бремѧ, врéмѧ, вӥмѧ, знáмѧ, пӥсмѧ, плéмѧ, сѣ́мѧ**; по IV-ыя — **жребѧ̀, козлѧ̀, котѧ̀, прасѧ̀** и въ древностъ-та на **чѧ окчѧ, юнчѧ, отрочѧ, вноучѧ** и **мышѧ**

(отъ мьскъ), които сичкы-тѣ въ новыя пер. сѫ на **ча** — **ѻвча̀, ю́нча̀, ѻтроча̀** . . . . .

Забѣл. 1. **Сло́во**, кога означава **предвѣ́чное Бга Оца̀ Сло́во**, винит. единс. има на **а**, и зват. едип. на **е**: **Сло́ва, Сло́ве Бж҃ій**.

Забѣл. 2. Нѣкой отъ I-ыя и II-ыя образъ са-употребяватъ и безъ нарастяванье, повечто въ новыя пер.: **не́бо, не́ба, не́бꙋ, не́бомъ; дре́во, дре́ва, дре́кꙋ, -вомъ, -вѣ; ѻ́ко, ѻ́ка, ѻ́кꙋ, ѻ́комъ, ѻ́цѣ, ѻ́чи; ꙋ́хо, ꙋ́ха, ꙋ́хꙋ, ꙋ́хомъ, ꙋ́сѣ, ꙋ́ши**.

Забѣл. 3. Въ творит. и предл. множ., освень горѣизложены-тѣ окончанія, въ новыя пер. са-нахождатъ и **ами, ахъ** (руссизмы): **небеса́ми -са́хъ, ѻчеса́ми -са́хъ, и҆мена́ми -на́хъ, теля́тами -тахъ**.

РАЗНО-СКЛАНВАНЫ И НЕПРАВИЛНЫ СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ИМЕНА.

§. 36. Разно-складваны и неправилны сѫществителны имена сѫ, които иматъ падежны-тѣ си окончанія, по разны склоненія, по разны образы, или другѫ нѣкоѭ неправилность иматъ въ измѣненіе-то си. Тѣ сѫ слѣдующи-тѣ:

1. **Ꙋбі́ецъ** р. **-йца, любодѣ́ецъ** р. **-дѣйца, я҆́децъ -дца, пі́ецъ, -йца**, по 1-то твьрдо склон., и **ꙋбі́йца -йцы, любодѣ́йца -йцы, я҆́дца -цы**, по 2-то твьрдо склоненіе.

2. **Древодѣ́ль-ля**, **книго́чій -чїя**, по 1-то меко склон. и **древодѣ́ля -ли, книго́чїя -чїи**, по 2-ро-то меко склоненіе.

3. **Оу҆дъ оу҆да -дꙋ -ови**... множ. **оу҆ди -ове, оу҆дъ -ѡвъ**... по 1-то твьрдо склон., и (**оу҆до** неупотребявано) род. **оу҆десѐ -десѝ**... множ. **оу҆десà оу҆де́съ** по I-ыя образъ на нарастяваны-тѣ сред. родъ имена.

4. **Бра́тъ -та -тꙋ -ови**... по 1-то твьрдо склон., а множ. има: *а)* по III-ія образъ на 1-то меко склон.: **бра́тїе, бра́тїй, бра́тїемъ**... *б)* по II-ыя образъ на 2-то меко склон. въ един. число съ значеніе множественно: **бра́тїѧ, братїй**.

5. **Хрїсто́съ** въ древность-та правилно са-скланя: **христосъ, христоса -стосоу**..., а въ новыя пер. на слѣдъ грьц. языкъ изоставя въ другы-тѣ падежи слога **ос**: **хрїсто́съ, хрїстà, хрїстꙋ̀**... Кога е съдружено **Іи҃съ Хрїсто́съ**, или и двѣ-тѣ думы са-измѣнуватъ: **Іи҃са Хрїстà, Іи҃сꙋ хрїстꙋ̀**..., или само дирня-та: **Іи҃съ Хрїстà, Іи҃съ Хрїстꙋ̀-о́ви**..

6. **Господь** смѣсва и твьрды окончанія: **Госпо́дь, Го́спода, Го́сподꙋ -еви, Го́спода, Го́споди, Го́сподемъ -емь -омь, Го́сподѣ**; Двойст. **госпо́да, госпо́дꙋ, госпо́дема -ьма**; мн. **госпо́дїе, -дїй, де́мъ, -спо́ды, -дми, -дѣхъ ехъ**.

7. **Пѫть** и **гортàнь** повечто прїимат окончанія-та на 2-то меко склоненіе женс. род на **ь**, както отъ предлаганыя образъ са-види.

	Ѥдинс.	*Двойст.*	*Множ.*
и.	**пѫть**	**пѫтѝ**	**пѫтиѥ̀-їѐ**
р.	**пѫтѝ**	**пѫтию̀ їю́**	**пѫтии -їй -ей**
д.	**пѫтѝ -еви**	**пѫтьмá**	**пѫтьмъ -е́мъ**
в.	**пѫ́ть**	**пѫтѝ**	**пѫтѝ**

з. пжтѝ -є	пжтѝ	пжтѝ
т. пжте́мь -е́мъ	пжтьма̀	пжтьмѝ (ногъты)
п. пжтѝ	пжтию -їю	пжтьхъ -те́хъ

Въ древность-та и: **голжбь, гость, звѣрь, зять, лакъть, ногъть** слѣдватъ повечто туй измѣненіе, а въ новыя пер. са-измѣнуватъ по I-ыя образъ на 1-то меко склоненіе, и твърдѣ рѣдко нѣкои отъ тѣхъ са-срѣщатъ по измѣніе-то на **пжть**.

8. **Дьнь, ко́рень, сте́пень, гре́бень,** юлен смѣсватъ падежны-тѣ си окончанія съ формы-тѣ на I-ыя образъ на нарастяваны-тѣ мжжкый родъ имена. Ето юдинъ образъ и за тѣхъ: Юдинс. и. **де́нь, - дьнь,** р. **днѐ - дьне,** д. **дни́ - дьни - дню̀ - дне́ви,** в. **де́нь - дьнь,** з. **дню̀ - дни́ - дьни,** т. **дне́мъ - дьньмь,** п. **дни́ -дьни дьне.** Двойс. и. **днѝ - дьни,** р. **днію - дьнию - дьню - дьноу,** д. **де́нма - дьньма.** Множ. и. **дни̂ - дніє - - дьнию,** р. **дні́й -е́й - дьнии - дьнъ,** д. **дне́мъ дьнемъ,** в. з. **дни̂ - дьни,** т. **де́нми - дьньми** пр. **дне́хъ - дьнехъ - ньхъ.**

9. Нѣкои имена сжществителны, кога означаватъ купъ отъ юднородны предметы, или сж съ събирателно значеніе, тогази иматъ падежны формы на 3-то меко склоненіе въ юдинс. число съ значеніе множественно: и. в. з. **оу́гліє,** р. **оу́гліа,** д. **оу́глію̀,** т. **оу́гліємъ - лиємь,** п. **оу́глїи;** тъй и — **сте́бліє, ко́реніє, вѣ́твіє, ло́зіє, ро́ждіє, пру́жіє** (въ древн. сж на **ьє**).

10. **Во́лхвъ,** р. **-лхва̀,** з. **волшвѐ;** множ. и. з. **волсви̂,** в. **волхвы̀.**

11. Чужды имена: и **Ма́рко,** р. в. **Ма́рка** д. **Ма́рку -кови,** з. **Ма́рко,** т. **Ма́рко мъ,** п. **Ма́ркѣ;** —

и. з. **Ноє**, р. **Ноа -ꙗ**, д. **Ною -єви**, т. **Ноємъ**, пр. **Нои**; — **Вѵссонъ**, р. **-ссона** . . . тв. **Вѵссомъ**; — **Лентїонъ, лентїꙗ, -тїю, -ємъ**; — **Стадїѹмъ, -дїа, -дїю**, мн. и. з. **стадїи**, р. **-дїй**, д. **-дїємъ -дїꙗмъ**... **Ѳамаръ** и **Їѹдїдъ**, р. **-мары** и **-дїды**, д. **-марѣ** и **-дїдѣ** в. **-маръ** и **-дїдъ**, т. **-марою** и **-дїдою**; — и. в. з. **Єлисаветъ -веть**, р. д. **-вети**, т. **-ветою**, пр. **-ветѣ**; — и. в. з. **Марїамъ -амь**, р. **-ами**, д. пр. **-амѣ**, т. **-амїєю**.

12. **Дѣтѧ -тѧте** въ юдинс. число по IV-ыя образъ на нарастяваны-тѣ среденъ родъ имена, а въ множ. сасклаия по III-ія образъ **кости** на 2-то меко склоненіє: и. в. з. **дѣти**, р. **-тей -тии** д. **-темъ -темъ**, т. **дѣтми-ьми** пр. **дѣтехъ**.

13. **Рамо** и. в. з. по з-то твьрдо склоненіє, а другы-тѣ юдинс. падежи, двойственно-то и множест. числа измѣнува по III-ія образъ на нарастяваны-тѣ среденъ родъ имена: р. **рамене**, д. **рамени** . . . като че да бы было им. юдинст. **рамѧ**.

14. Чужды думы — **догма, грамма, анаѳема**, нахождатъ-са или въ среденъ родъ съ формы по IV-ыя образъ на нарастяваны-тѣ среденъ родъ имена: **догма**, р. **догмате**, д. **догмати** . . ., или въ женскый родъ съ формы по 2-то твьрдо склоненіє: **догма**, р. **догмы**, д. **догмѣ** . . . . Пьрва-та са-нахожда и въ мѫжкый родъ съ формы по 1-то твьрдо склоненіє: и **догматъ**, р. **догмата**, д. **догматѹ** . . .

НЕДОСТАТЪЧНЫ СѪЩЕСТВИТЕЛНЫ ИМЕНА.

§. 37. Недостатъчны сѫществ. имена сѫ, които сѫ въ употребеніє или само въ нѣкои падежи, или

само въ нѣкою отъ числа-та. Таквызи въ старобългарскыя юзыкъ сѫ:

1. **дрꙋгъ дрꙋга** = (грьц. ἀλληλοπαθῆς ἀντωνυμία-ἀλλήλων); то си измѣнува само дирнѭ-тѫ думѫ въ косвенны-тѣ юдинственны надежи: р. в. **дрꙋгъ дрꙋга**, д. **дрꙋгъ дрꙋгꙋ**, т. **дрꙋгъ дрꙋгомъ**, пр. **дрꙋгъ дрꙋзѣ**; множ. ч. нѣма.

2. **Люді͏є** само въ множ. число; то са скланя по I-выя образъ на 1-то меко склоненіе: и. з. **люді͏є**, р. **людéй**, д. **людемъ**, в. **люди**, т. **людмѝ**, п. **людехъ**.

3. Женскый родъ имена, употребяваны само въ множест. число: **нóщвы**, **ꙗ̆слы**, **ȏкóвы**, **вероуги**, **надрáги** -**гы**, **чéтки** -**кы** по 2-то твърдо склоненіе; **ȏтрéби**, **ȉзгрéби**, **гꙋ́сли**, **пéрси**, **грáбли**, **плещѝ**, **мóщи**, **рáдощи** род. -**щей**, по III-ія образъ по 2-то меко склон. Тъй и нѣкои имена на градища: **Ἀѳи́ны**, **Ѳи́вы**, **Фїлíппы** и **Фїлїппꙋ́сы**, по 2-то твърдо склоненіе.

4. Среденъ родъ сѫщест. имена употребяваны само въ множ. число: **вратà**, **чреслà**, **оу̑стà**, р. **оу̑стéнъ** (и **оу̑стнѣ̀** двойст. число, кога значи *устны)*, **пꙋ́та**, **рѫ́сна**, по 3-то твърдо склоненіе; **лѫ́двїѧ** и **вáїа**, р. **вáїй**, по 3-то меко склоненіе.

5. **Прелюбы̀** и собственно-то **Ἐлеѡ́нъ** — нескланяемы.

ГЛАВА II.

ЗА ПРИЛАГАТЕЛНО-ТО ИМЕ.

§. 38. Старобългарскы-тѣ *прилагателны имена*, както и новобългарскы-тѣ, по значеніѥ-то си бывать: *качественны*, *притежателны*, *обстоятелственны*, *относителны*, *двйственны* и *числителны*. Тѣ имать по двѣ формы; *пълнѫ* и *усѣченѫ*, или *опредѣленѫ* и *неопредѣленѫ*, които сѫ твърды или мекы.

а. Пълна или опрѣдѣлена форма.

	мѫж.	*жен.*	*сред.*
1. твърда.	но́вый -выи	но́вая -ваꙗ	но́вое -воє
2. мека.	си́нїй -ии	си́нѧѧ -ниꙗ	си́нєє -нєѥ
	бꙋ́їй -боуии	бꙋ́ѧѧ -ꙗꙗ	бꙋ́єє -єѥ

б. Усѣчена или неопредѣлена форма.

	мѫж.	*жен.*	*сред.*
1. твърда.	но́въ	но́ва	но́во
2. мека.	си́нь	си́нѧ -нꙗ	си́нє -нѥ
	бꙋ́й -боуи	бꙋ́ѧ -ꙗ	бꙋ́є -боуѥ

Забѣлѣж. 1. Усѣчены-тѣ формы сѫ по-първы по древность-та отъ пълны-тѣ: защото, както са-види, първы-тѣ сѫ станѫли наслѣдъ формы-тѣ на сѫществителны-тѣ имена, а вторы-тѣ — отъ първы-тѣ и отъ притурка-та на третьелично-то мѣстоименіѥ: и, ꙗ, ѥ, При туй усѣчены-тѣ имать неопредѣлено значеніѥ, а пълны-тѣ опредѣлено, тоесть значеніѥ на членъ, както са-види въ сравняванье-то на превода на църковны-тѣ книги съ Грьцкыя секстъ. Тъй напр.: є҆́мъ за рꙋ́кꙋ слѣпа́го (τοῦ τυφλοῦ) Марк. VIII, 23. Приведошѧ въ нѥ-

моү слѣпа (τυφλὸν). пакъ тамъ ст. 22. За туй са-наричатъ първытѣ *неопредѣлены*, а вторы-тѣ *опредѣлены*.

Забѣлѣж. 2. Качественны-тѣ и обстоятелственны-тѣ прилагателны иматъ и двѣ-тѣ формы: свѧтыйй -тáѧ -тóе, свѧ́тъ -та -то; богáтый -таѧ, -тое, богáтъ -та -то; вы́шній-вы́шень, ни́жній жень, здѣ́шній -шень, вчера́шній -шень. На притежателны-тѣ, като що изрекватъ самы по себѣ-си опредѣленж идеж, повечь сж свойственны усѣчены-тѣ формы: Ãвраáмовъ, Ãарóнь, сы́нъ Іо́сифовъ, Христóво рождествó. Само въ древность-та рѣдко са-вижда у тѣхъ пълна-та форма: христосовою порожденіе. Супр. ржк. А относителны-тѣ прилагателны на скын, ниын срѣщатъ-са кога съ усѣчена, кога съ пълна форма: грáдъ галилéйскій и галилéйскъ, страна галилеискаꙗ и галилеиска, море галилеискоє и галилеиско, зимнноє и зимнно лѫкавство.

Забѣлѣж. 3. Нѣкои притежателны иматъ по двѣ усѣчены формы: Варнáвинъ -авль, Іѡ́нинъ Іѡ́нь, Ãвраáмовъ -áмль, Іáкововъ -вль, Стефáновъ -áнь, Пáүловъ -үль.

§ 39. Споредъ двѣ-тѣ формы на прилагателны-тѣ имена — твърда-та и мека-та, и склоненія-та имъ бываютъ двѣ: а) твърдо и б) меко.

а) Твърдо склоненіе.

§. 40. Тукъ са-отнасятъ прилагателны съ твърда форма 1) пълна на ый, аѧ, ое, 2) усѣчена на ъ, а, о.

1. Съ пълна форма.

Единственно число.

	мжж.	жен.	сред.
и.	з. нóвый -ын	нóваѧ -аѧ.	нóвое -ое
р.	-ваго -аго	-выѧ -ыѧ	-аго -аго
д.	-вомꙋ -воуоумоу	-ой -ѣй -ѣи	-омꙋ -оуоумоу
в.	-ваго (ый) -ын	-вꙋю -ѫѭ	р. имен.
т.	-вымъ -вынимь	-вою -оѭ	-вымъ -ынимь
п.	-омъ-ѣмъ-ѣемъ	-ой -ѣй -ѣи	-омъ-ѣмъ-емь

Двойственно.

и.	нóва -аѧ	нóвѣй -ѣи	нóвѣй -ѣи
р.	нóвꙋю -оую	нóвꙋю -оую	нóвꙋю -оую
д.	вóвыма -вънима	-выма -вънима	-выма -вънима

Множественно.

и.	з. нóвїи -вии	нѡ́выѧ -выѧ	нѡ́ваѧ -ваѧ
р.	-выхъ -вынхъ	-выхъ -вынхъ	-выхъ -вынхъ
д.	-ѡ́вымъ -вынмъ	-ѡ́вымъ -вынмъ	-ѡ́вымъ -вынмъ
в.	нѡ́выѧ -выѧ	р. имен.	р. имен.
т.	-выми -вынми	-выми - вынми	-выми -вынми
п.	-выхъ -вынхъ	-выхъ -вынхъ	-выхъ -вынхъ

2. Съ усѣчена форма:

Единственно число.

	мжж.	жен.	сред.
и.	нóвъ новъ	нóва нова	нóво ново
р.	нóва нова	нóвы -ы	нóва -ва
д.	нóвꙋ -оу	нóвѣ -ѣ	нóвꙋ -оу
в.	нóва -ъ	нóвꙋ -ва	р. им.
з.	нóвъ -е	р. им.	р. им.
т.	нóвымъ -ъмь	нóвою -оѭ	нóвымъ -ъмь
п.	нóвѣ новѣ	нóвѣ	нóвѣ

Двойствено.

н. нѡ́ка	нѡ́вѣ	нѡ́вѣ
р. нѡ́вꙋ	нѡ́вꙋ	нѡ́вꙋ
д. нѡ́выма -ѣма	нѡ́выма -ома	нѡ́выма -ома

Множествено.

н. з. нѡ́ви нови	нѡ́вы новы	нѡ́ва нова
р. нѡ́въ новъ	нѡ́въ новъ	нѡ́въ новъ
д. нѡ́вымъ -вомъ	нѡ́вымъ -вомъ	нѡ́вымъ -вомъ
в. нѡ́вы новы	р. им.	р. им.
т. нѡ́вы -ыми новы	нѡ́вы -ыми новы	-выми -ами -вы
п. нѡ́вѣхъ -выхъ	нѡ́выхъ новахъ	нѡ́вѣхъ -ыхъ

Тъй са-скланятъ: свѧтый -тъ, мла́дъй -дъ, здра́вый, -въ, лѣ́пый -пъ, ста́рый -ръ, ди́вный-дивьнъін -венъ -вьнъ, си́лный -льнъін -ленъ, злы́й зълъін -зо́лъ -зълъ, ми́рный -рьнъін -ренъ, грѣ́шный - грѣ́шенъ, тѐмный - тьмьнъін - тѐменъ и другы.

Забѣл. 1. Ако са-сравнѭтъ падежпы-тѣ окончанія на твърдо-то усѣчено склоненіе съсъ падежны-тѣ окончанія на сѫществителны-тѣ имена, отличаватъ-са въ тѣхъ тѣзи три особенности:

— *а)* Звателный-тъ падежь, който у сѫществителны-тѣ има особно своы окончаніе, тукъ е сходенъ съ именителныя: о роде невѣренъ и развращенъ доколѣ съ вами бѫда. Но кога прилагателно-то са-употребява безъ сѫществително, или въ видъ като сѫществително, тогази звателный-тъ му има отлично окончаніе отъ имен. падежь и сходно съсъ зват. на сѫществително: безꙋ́мне, въ сїю̀ нѡ́щь и҆стѧжꙋтъ дꙋ́шꙋ твою̀ ѿ тебѐ. — Не отъвръгѫ са Аурилиане томителю и непреподобне.

Супр. ржк. 1, 3. **Боже вьседръжителю юдинъ и блаже и милосрьде, послушаян вьсѣхъ....** Суп. р. 16.

б) Усѣчены-тѣ никога непріюмать вставныя слогъ **ов** между тема-та и падежны-тѣ окончанія, коюто у сжществителны-тѣ начасто быва: **доухоу -ови, доухове; свато, свати.**

— *в)* Относителны-тѣ прилагателны на **скы** измѣнувать **к** по-часто на **т**, а не на **ц**, кога послѣдва ней **и** или **ѣ**; **людстѣ, людсти, людстѣхъ; на горѣ елеоньстѣ**; (а не **людсцѣ -дсци -сцѣхъ, елеоньсцѣ.**

Забѣлѣж. 2. Относителны-тѣ прилагателны съ пълна форма на **скыи** въ новыя періодъ имать тъзи формж порусенж въ **скій**. И тѣ сжщо измѣнувать **к** на **т**, кога му послѣдва въ окончанія-та **ѣ** или **їй**, а дѣто въ окончанія-та въ древность-та ю **ы**, въ новыя періодъ ю **ї**: **людскій** вм. **-скыи**, родит. юд. жен. **людскія** вм. **-скыя**, им. и вин. множ. жен. и вин. множ. мжж. тоже **людскія** ва. **-скыя**; **людстѣй, людстѣмъ, людстіи.**

Забѣлѣж. 3. По туй склоненію окончателны-тѣ гърляны: **г, к, х** въ зват. юд. на мжж. род. кога сж пред окончаню-то **е**, измѣнувать-са въ придыхливы-тѣ: **ж, ч, ш: нагъ -наже, крѣпокъ -пъкъ -пче, ветхъ -тьхъ -тше**; предъ окончаніе-то **ѣ** — въ свистливы тѣ: **з, ц, с: назѣ, крѣпцѣ ветсѣ,** и предъ окончаніе-то **и** само въ имен. и зват. множ. на мжж. род. измѣнувать-са въ сжщи-тѣ: **з, ц, с: нази, крѣпцы- ци** (древ).), **ветси.** Въ новыя періодъ, по вліяніе-то на руссизма, дѣто вѣ падежны-тѣ окончанія въ древность-та стои **ы** слѣдъ гърляны-тѣ: **г, к, х,** сега ю

замѣнено съ **и**, а въ пълны тѣ формы — съ ї, — и слѣдъ **ц** напротивъ вмѣсто **и** стои **ы**: **на́ги** родит. ед. жен., **на̑ги** вин. множ. мжж. родъ и имен., винит. и ват. множ. женс. родъ; **на̑ги-ими** твор. множ. и на три-тѣ рода; — **крѣ́пки-крѣ̑пки-крѣ̑пки-кими**; **-крѣ́пцы** им. мн. мжж. родъ; **ве́тхи-ве́тхи-ве́тхи-хими**; дат. множ. и пред. **крѣ̑пкимъ**, **крѣ̑пкихъ**. Сѫщо-то измѣненіе става и въ пълна-та форма: **нагі́й**, **крѣпкі́й**, **ве́тхїй**; — родит. ед. жен. родъ — **нагі́ѧ**, **крѣ́пкїѧ**, **ве́тхїѧ**; — дат. и пред. един. жен. родъ — **назѣ́й**, **крѣ́пцѣй**, **ве́тсѣй**; — пред. ед. мжж. и сред. родъ — **назѣ́мъ**; им. мн. мжж. **нагі́и**; им. вин. и зв. множ. жен. родъ **нагі̑ѧ**; родит. и пред. мн. **наги́хъ**; дат. **наги̑мъ**, твор. **наги́ми**, и проч.

б. Меко склоненіе.

§. 41. Тукъ са-скланятъ прилагателны съ мека форма: 1) пълна на їй, **ѧѧ** = **ꙗꙗ**, **єє** = **ѥѥ**; 2) усѣчена на **ь** (й), **ѧ** = **ꙗ**, **є** = **ѥ**.

1. Съ пълна форма.

Единственно число.

	мжж.	*жен.*	*сред.*
и. в.	**си́нїй -нии**	**си́нѧѧ -нꙗꙗ**	**си́нєє -нѥѥ**
	бѹ́їй боуии	**бѹ́ѧѧ -ꙗꙗ**	**бѹ́єє -ѥѥ**
р.	**-нѧгѡ-нꙗго**	**си́нїѧ -нꙗꙗ**	**-нѧгѡ -нꙗго**
	бѹ́ѧгѡ боуꙗго	**бѹ́їѧ -ꙗꙗ**	**бѹ́ѧгѡ -ꙗго**
д.	**-нємѹ -нюоумоу**	**си́нєй -нѥи**	**-нємѹ -нюоумоу**
	бѹ́ємѹ -юоумоу	**бѹ́єй -ѥи**	**-ємѹ -юоумоу**
в.	**-нѧго -їй -нии**	**си́нюю -нѭѭ**	р. имен.
	бѹ́ѧго -їй боуии	**бѹ́юю -ѭѭ**	р. имен.

т,	си́нимъ -ниимь	си́нею -ниѥѫ	си́нимъ -ниимь
	бꙋ́имъ -иимь	бꙋ́ею -ѥѫ	бꙋ́имъ -иимь
п.	си́немъ -ниимь	си́ней -нии	си́немъ -ниимь
	бꙋ́емъ -иимь	бꙋ́ей -ии	бꙋ́емъ -иимь

Двойственно.

и.	си́нѧѧ -ниꙗꙗ	си́нѧѧ -ниꙗꙗ	си́нѧѧ -ниꙗꙗ
	бꙋ́ѧѧ -ꙗꙗ	бꙋ́ѧѧ -ꙗꙗ	бꙋ́ѧѧ -ꙗꙗ
р.	си́ною —	си́нюю —	си́нюю —
	бꙋ́юю	бꙋ́юю —	бꙋ́юю —
д.	си́нима —	си́нима —	си́нима —
	бꙋнима —	бꙋ́нима —	бꙋ́нима —

Множественно.

и.	з. си́нїи -нии	си̑нїѧ -ниѩ	си̑нѧѧ -ниꙗꙗ
	бꙋ́їи боуни	бꙋ̑їѧ боуꙗꙗ	бꙋ̑ѧѧ боуꙗꙗ
р.	си́нихъ -ниихъ	-нихъ -ниихъ	-нихъ -ниихъ
	бꙋ́ихъ -иихъ	бꙋ́ихъ -иихъ	бꙋ́ихъ -иихъ
д.	си̑нимъ -ниимъ	-нимъ ниимъ	-нимъ -ниимъ
	бꙋ̑нимъ -иимъ	бꙋ̑нимъ -иимъ	бꙋ̑нимъ -иимъ
в.	си̑нїѧ -ниѩ	р. имен.	р. имен.
	бꙋ̑їѧ боуꙗꙗ	р. имен.	р. имен.
т.	си́ними -ниими	-ними ниими	-ними -ниими
	бꙋ́ними -иими	бꙋ́ними -иими	бꙋ́ними -иими
п.	си́нихъ -ниихъ	-нихъ -ниихъ	-нихъ -ниихъ
	бꙋ́ихъ -иихъ	-ихъ -иихъ	-ихъ -иихъ

2. Съ усѣчена форма.

Ѥдинственно число.

	мѫж.	*жен.*	*сред.*
п.	си́нь —	си́нѧ -ниꙗ	сине -нѥ
	бꙋ́й боуи	бꙋ́ѧ боуꙗ	бꙋ́е боуѥ

р.	сйнѧ -нѧ	сйни -нѧ	сйнѧ -нѧ
	бꙋ́ѧ боуѧ	бꙋ́и боуѧ	бꙋ́ѧ боуѧ
д.	сйню синю	сйни сини	сйню синю
	бꙋ́ѧ боую	бꙋ́и боуи	бꙋ́ю боую
в.	сйнѧ -нѧ синь	сйню синѧ	р. им.
	бꙋ́й -ѧ боуи	бꙋ́ю боуѧ	р. им.
з.	сйнь -е -синь -ѥ	р. имен.	р. им.
	бꙋ́й -е синь -ѥ	р. имен.	р. им.
т.	-нимъ -ньмь -ѥмь	сйнею -неѧ	-нимъ -ньмь
	бꙋ́нимъ -ѥмь	бꙋ́ею -ѥѧ	-имъ -ѥмь
п.	сйни сини	сйни сини	сйни сини
	бꙋ́и боуи	бꙋ́и боуи	бꙋ́и боуи

Двойственно.

и.	сйнѧ -нѧ	сйни —	сйни —
	бꙋ́ѧ боуѧ	бꙋ́и боуи	бꙋ́и боуи
р.	сйню синю	сйню синю	сйню синю
	бꙋ́ю боую	бꙋ́ю боую	бꙋ́ю боую
д.	-нима -нѥма	-нима -нѥма	-нима -нѥма
	-има -ѥма	-има -ѥма	-има -ѥма

Множественно.

и. з.	си̑ни сини	си̑ни -нѧ	си̑нѧ -нѧ
	бꙋ̑и боуи	бꙋ̑и боуѧ	бꙋ̑ѧ боуѧ
р.	си̑нь синь	си̑нь синь	си̑нь синъ
	бꙋ̑й боуи	бꙋ̑й боуи	бꙋ̑й боуи
д.	си̑нимъ -ѥмъ	-нимъ -нѥмъ	-нимъ -ѥмъ
	бꙋ̑имъ -ѥмъ	-имъ -ѥмъ	бꙋ̑имъ -ѥмъ
в.	си̑нѧ -нѧ	р. им.	р. им.
	бꙋ̑ѧ боуѧ	р. им.	р. им.
т.	си̑ними сини	-ними -нѥми	-ними сини

	в8́ими боуи	в8́ими боуѧми	в8́ими боуи
п.	си́нихъ -нихъ	-нихъ -ѧхъ	си́нихъ -нихъ
	в8́ихъ боуихъ	в8́ихъ боуѧхъ	в8́ихъ боуихъ

Тъй са-скланять: **бли́жнїй, дре́внїй, ѝскренїй, вы́шнїй, го́рнїй, до́лнїй, ѻ҆́внїй, сїѡ́нїй, і҆а́ковлїй, ма́тернїй, сыно́внїй, с8́їй, ш8́їй** и другы. Тъй и само съ усѣчена форма що сѫ: **і҆ѡ́нь, госпо́день, А҆враа́мль, І҆а́ковль, А҆аро́нь, завꙋлонь, ѻ҆́сль -осьль, веньꙗминь.**

§. 42. Прилагателны-тѣ: **ве́лїй, бо́жїй, ра́бїй, вра́жїй, ди́вїй, ко́злїй** или **ко́зїй, пе́сїй, ско́тїй, ли́сїй, кра́вїй** имать нѣкои падежны формы пълны и усѣчены, а повечто само усѣчены, както отъ излаганыя образъ са-види.

Ѥдинственно число.

	мѫж.	*жен.*	*сред.*
и. з.	ве́лїй -лии	ве́лїѧ -лиꙗ	ве́лїе -нїе
р.	ве́лїѧ -лиꙗ	ве́лїѧ -лиꙗ	ве́лїѧ -нїѧ
д.	ве́лїю -лию	ве́лїей -ѥи	ве́лїю -нию
в.	ве́лїѧ -їй -лии	ве́лїю -лиѭ	р. им.
т.	-имъ -имь	ве́лїею -ѥѭ	-имъ -имь
п.	-емъ -їй -ѥмь	ве́лїей -ѥи	-емъ -їи -емь

Двойственно.

и.	ве́лїѧ -лиꙗ	ве́лїи -ии	ве́лїи -ии
р.	ве́лїю -лию	ве́лїю -лию	ве́лїю -лию
д.	-ема -ѥма	-ема -ѥма	-ема -ѥма

Множественно.

и. з.	ве́лїй -лии	ве́лїѧ -лиꙗ	ве́лїѧ -лиꙗ
р.	ве́лїй -лии	ве́лїй -лии	ве́лїй -лии

д. ве́лїимъ -ниемъ	-имъ -юмъ	-имъ -ымъ
в. ве́лїа -лиа	р. имен.	р. имен.
т. -їими -їи -лии	-ими -їи -ыми	-ими -їи -ни
п. -лїихъ -лиихъ	-ихъ -ыхъ	-ихъ -иихъ

§. 43. Прилагателны на їй (ии) и съ усѣчена форма на ь слѣдъ приджхливы-тѣ: ж, жд, ч, ш и щ преминуватъ въ нѣкои падежи по твърдо-то склоненіе, защото тѣзи съгласны не са-съединяватъ съ мекы-тѣ гласны ы, ю, особито въ новыя періодъ. Ето и за тѣхъ единъ примѣръ.

1. Съ пълна форма.

Единственно число.

мжж.	*жен.*	*сред.*
и. з. ни́щїй -ни	ни́щаа -ıа	ни́щее -щее
р. -агѡ -ааго	щїа -ıа	-агѡ -ааго
д. -емꙋ -оуоумоу	-щей -щии	-емꙋ -оуоумоу
в. -аго -їй -щии	-щꙋю -щжѫ	р. имен.
т. -щимъ -щиимь	-щею -щеѭ	-щимъ -иимь
п. -щемъ -щиимь	-щей -щии	-щемъ -иимь

Двойственно.

и. ни́щаа -аıа	ни́щїа -щии	ни́щїа -щии
р. ни́щꙋю -оую	-щꙋю -оую	ни́щꙋю -оую
д. -има -иима	-има -иима	-има -иима

Множественно.

и. з. ни́щїи щии	ни́щїа -ıа	ни́щаа -ıа
р. -щихъ -щиихъ	-щихъ -иихъ	-щихъ -иихъ
д. -щымъ -иимъ	-щымъ -иимъ	-щымъ -иимъ
в. ни́щыа -щаıа	ни́щыа -щаıа	р. имен.

т. щими- -ними	-щими -ними	-щими -ними
п. -щихъ -нихъ	-щихъ -нихъ	-щихъ -нихъ

2. Съ усѣчена форма.

Ѥдинственно число.

и. нйщъ нищь	нйща нища	нйщє нищє
р. нйща -щи	нйщи -щѧ	нйща -щѧ
д. нйщꙋ -щоу	нйщи -щи	нйщꙋ -щоу
в. -ща -щъ -щь	нйщꙋ -щѫ	р. им.
з. -щъ -щє -щь	р. имен.	р. им.
т. -щимъ -щьмь	-щєю -щєѭ	-щимъ -ьмь
п. -щємъ -щи	нищи -щи	-щємъ -щи

Двойственно.

и. нйща нища	нйщи -щи	нищи -щи
р. нйщꙋ -оу	нйщꙋ- -оу	нищꙋ -оу
д. -има -ема	-има -ама	-има -ема

Множественно.

и. з. нйщи нищи	нйщи -щѧ	нйща нища
р. нйщъ -щь	нйщъ -щь	нйщъ -щь
д. нйщымъ -емъ	-щымъ -амъ	-щымъ -щємъ
в. нйщы -щѧ	нйщы -щѧ	р. им.
т. нйщи -щи	нйщи -ами	нйщи -щи
п. -щихъ -щихъ	-щиуъ -щахъ	-щихъ -щихъ

Тъй са-скланятъ: дю́жїй -ь, дꙋ́дїй -ъ -ь, про́чїй -ь, ѻ҆́вчїй -ве́чь, ѻ҆́тчїй -те́чь, ло́вчїй -ве́чь, пѣ́шїй -ъ -ь, кнѧ́жїй -ь, пра́вєдничїй -ь, вєлблꙋ́жїй -ь, (въ древ. вєльбѫждии -ждь, тъщии -щь или тъштъ, дъжии -жь = лжи́вый лжо́въ въ новъ пер.), проро́чїй -чь, грѣ́шничїй -чь, человѣ́чїй -чь, є҆ди-норо́жїй -жь и други.

НЕПРАВИЛНЫ И НЕДОСТАТЪЧНЫ ПРИЛАГАТЕЛНЫ.

§. **44.** Неправилны прилагателны въ форма-та си сж:

1. Неопредѣлително-то количественно **вéсь**, коюто са-скланя тъй:

Юдинственно число.

	мжж.	*жен.*	*сред.*
и. з.	**вéсь вьсь**	**вс҄ѧ вьсꙗ**	**всѐ вьсє**
р.	**всєгѡ̀ -го**	**всєѧ̀ -юꙗ**	**всєгѡ̀ -го**
д.	**всємꙋ̀ -моу**	**всéй -юи**	**всємꙋ́ -моу**
в.	**всєгò -вьсь**	**всю̀ всѭ**	р. им.
т.	**вс҄ѣ́мъ -ѣмь**	**всéю всєѭ**	**вс҄ѣ́мъ -ѣмь**
п.	**всéмъ -ємь**	**всéй всєи**	**всéмъ -ємь**

Нѣма двойственно число.

Множественно.

и. з.	**всѝ вьси**	**вс҄ѧ вьсꙗ**	**вс҄ѧ -вьсꙗ**
р. п.	**вс҄ѣ́хъ -хъ**	**вс҄ѣ́хъ —**	**вс҄ѣ́хъ —**
д.	**вс҄ѣмъ -мъ**	**вс҄ѣмъ —**	**вс҄ѣмъ —**
в.	**вс҄ѧ всꙗ**	р. им.	р. им.
т.	**вс҄ѣ́ми —**	**вс҄ѣ́ми**	**вс҄ѣ́ми —**

2. **Всѧ́кїй** къи и **мнóгїй -гъи**, които са-скланять по твърдо-то склоненіе, иматъ нѣкога неправилны: твор. юд. на мжж. и сред. родъ и дател. множ. на **ѣмъ** вм. **имъ**, и родит. и пред. множ. за три-тѣ рода на **ѣхъ** вм. **ихъ**, и измѣнуватъ предъ **ѣ**, к на ц, г на з: **всѧ́цѣмъ, вс҄ѧцѣмъ, вс҄ѧцѣхъ; мнóзѣмъ, мнѡ́зѣмъ, мнóзѣхъ.**

§. 45. Недостатъчны въ родъ и число сж:

1. **Вселе́ннаѧ** (οἰκουμένη) **поднебе́снаѧ, подсо́лнечнаѧ** и **четвероконе́чнаѧ**, които са-пріѥмать съ значеніѥ за сжществителны и означавать земѭ-тж. Тѣ саскланять само въ ѥдин. число по твърдо-то склоненіѥ — **но́ваѧ**.

2. **Вса́ческаѧ**, коѥто ѥ само сред. родъ въ мн. число и са-скланя по примѣра **но́ваѧ** тъй: и. в. з. **вса́ческаѧ**, р. п. **вса́ческихъ -кыхъ**...; Тъй и **погреба̂лнаѧ -ныхъ**..., а **преиспо́днѧѧ -нихъ**, и **го́рнѧѧ -нихъ** — по меко-то склоненіѥ.

3. **Испо́лнь**, коѥто ѥ и за три-тѣ рода нескланяѥмо; — **ю́ро́дъ**, що ѥ общій родъ, скланя-са като сжществително по I-ыя образъ на твърдо-то склоненіѥ на сжщ. имена. Некла́няѥмы сж йоще: **свобо́дь -дъ**, коѥто са-пріѥма, кога като сжществително, кога като прилагателно; **є҆диноро́дъ, ра́дъ, ми́лъ**, множ. **-ро́ди, ра́ди, ми́ли**, а **ницъ** ѥ и за три-тѣ числа, но са-нахожда и въ множ. **ни́цы**.

СТЪПЕНИ НА СРАВНЕНІЕ-ТО.

§. 46. Качественны-тѣ прилагателны имена въ старобългарскыя ѥзыкъ, както и у насъ сега пріѥмать три стъпени на сравненіѥ-то: *положителнж*, *сравнителнж* и *превъсходителнж*.

§. 47. Положителна-та са-употребява съ обыкновенны-тѣ окончанія на прилагателны-тѣ имена, а сравнителна-та става отъ положителна-та, като са-замѣни тѣхното пълно или усѣчено окончаніе съ **шій** на прим.: **ста́рый-ръ, ста́р-шій. ста́р-шаѧ, ста́р-шее, дюжі́й-жь,**

дю́ж-шїй, дю́ж-шаѧ, дю́-шее. Отъ сравителна стъпень прилагателны скланять-са по примѣра **ни́щїй.**

§. 48. Сравителна-та стъпень твърдѣ часто допуща съкратяванье и измѣнуванье на буквы-тѣ си въ имен. юдинст. падежь, а имено: въ мжж. и сред. родъ отмахва **ш,** въ жен. — **ѧ,** а мекы-тѣ гласны: **ї** въ мжж. родъ и **ѧ** въ женск. измѣнувать-са на **ѣ** и **и** напр.

им. **ста́ршїй**	**ста́ршаѧ -ршиѧ**	**ста́ршее -ею**
старі́й	**ста́рша**	**ста́рѣе -ѣю**
старѣ́й	**ста́рши**	

Другы-тѣ падежи и въ пълна-та и въ усѣчена-та форма са-скланять по образа **ни́щїй.**

§. 49. Прилагателны съ окончаніе на **гїй, кїй (гън, кын),** при образованье-то на сравителна-та стъпень или задържать **г, х,** или измѣнувать **г** на **ж, х** на **ш** (викъ §. 14—3): **дра́гїй -гшїй -жшїй, ти́хїй -хшїй -шшїй;** нѣкога и гласнж-тж **ї** измѣнувагъ на **а** и изоставять **ш**: **дража́й -жае, тиша́й -шае.** А на **кїй (кын),** ако сж двусложны, изоставять само **к; ле́гкїй-ле́гшїй, го́ркїй-го́ршїй;** ако ли сж тресложны и имать предъ **к** гласна **о** или **е,** изоставять слога **ок, ек,** че тогази пріемать **шїй: тѧ́жкїй -жшїй, крѣ́пкїй -пшїй, широ́кїй -рѣ́їй, дале́кїй -лшїй.** И тѣ нѣкога измѣнувать **к** на **ч** и гласнж тж **ї** на **а** и изоставять **ш: крѣ́пкїй -пча́й -пча́е ле́гкїй -гча́й -гча́е;** на **екїй** изоставять **е́к** и **ш**: **да́лїй -далї́й -лѣй -лѣе.** Слѣдъ гжбны-тѣ: **в, п,** са-вмѣта омекотителна-та **л** (вижь §. 15): **глжбокын -окъ глжблни глж-шни, крѣ́плшїй крѣплі́й**

крѣплѣй крѣплѣє; предъ юзычна-та **д** вмѣта-са омекотителна-та **ж**: **сла́дкїй -дшїй -ждшїй, хоуды хоужд**ин; свистливы-тѣ: **з, с.** измѣнуватъ-са въ съотвѣтствен-ны-тѣ си придѫхливы: **ж, ш**: **нижа́й и нижни** (низ), **вы́шшїй вышни** (отъ выс).

§. 50. Ако при сравнителна-та стъпень на **ѣй** и **а́й** изново са-приложи окончанье-то на сравнителна-та стъпень **шїй**, то произлѣзва най-пълна, най-опредѣлителна сравнителна стъпень: **младѣй младѣйшїй, сладча́йшїй**. Тя са-употребява за превъсходителна стъпень: **мъножаише народи постълаша ризы своѩ по пѫти.** Остр. юв. — **Иничто же намъ христоса уестьнѣише.** Супр. ржк.

§. 51. Съ особно окончанiю превъсходителна стъпень нѣма въ старобългарскыя юзыкъ; но тя са-изреква, като са-приложе при положителна-та нѣкоюе отъ тѣзи нарѣчiя: **ѕѣлѡ̀, велмѝ, мно́гѡ** или частицы-тѣ; **най, все, пре**: **ѕѣлѡ̀ крѣпокъ, весма́ хи́трый**, или **сильныи, всеблагїй, пресвѧтый**.

Забѣл. За усилванье на сравнителна-та стъпень нѣкога са-прилага при нея **па́че**: **паче крѣпѣи бысть.** Супр. ржк.

§. 52. Неправилно образованье въ сравнителна-та стъпень иматъ слѣдующи-тѣ:

положит.	*сравнит.*	*за превъсх.*
благїй -гыи	**оу́нїй -ншїй, оу́не -ню**	**блажа́йшїй**
до́брый -ыи	**добрѣй, лу́чшїй**	**добрѣйшїй**
ѕлый -ыи	**го́ршїй**	**ѕлѣйшїй**

великїй, велїй	**вѧщшїй, болїй - лшїй**	**величайшїй**
малый -ыи	**мнїй, мѣй, меншїй**	**малѣшїй**
		мнѣшїй
	лишшїй, лишше	**отъ (лихъ)**

ЧИСЛИТЕЛНЫ ИМЕНА.

§. 53. Числителны-тѣ имена по форма-та си бывать или като сѫществителны (**сто, тысѧща, единица, двоица, троица**), или като прилагателны (**первый, вторый... сугубый, тролкїй...**); за туй сасклонять по образа или на сѫществителны-тѣ имена, или на прилагателны-тѣ. За да са-опредѣли точно склоненiе-то на кое-да-е числително име, дѣ ще са-отнесе, туй зависи отъ окончанiе-то му, на прим.: **троица, пѧть, тысѧща** трѣба да са-отнесѫть на 2-ро-то склоненiе на сѫщ. имена жен. родъ, а **сто** на третье-то склоненiе; **третїй** — на меко-то склоненiе на прилагат. имена, а **первый . . . четвертый . . . сугубый** на твърдо-то. Но нѣкои отъ тѣхъ имать формы отлични и отъ сѫществителны-тѣ, и отъ прилагателны-тѣ имена.

§. 54. Числителны-тѣ имена, споредъ както означавать количество-то, дѣлять-са на: ***просточислителны редовны***, ***умножителны***, ***събирателны*** и ***дробны***.

§. 55. Просто-числителны-тѣ са-склонять тъй:

1) **единъ, едина, едино** прiемa и пълны-тѣ и усѣчены-тѣ формы, по твърдо-то склон. на прилагат. имена. освенъ дѣто има творит. ед. и дател. множ. и на **ѣмъ**, родит. множ. и на **ѣхъ**, твор. множ. и на **ѣми**: **единѣмъ -мь, единѣхъ, единѣми**.

2) **два̀, дъва, двóй.**

Двойственно число.

мжж.		женс. и сред.	
и. два̀	дъва	двѣ̀	дъвѣ
р. двою̀ дву̀	дъвою дъвоу	двою̀ дву̀	дъвою
д. двѣма̀	дъвъма	двѣма̀	дъвѣма

Ѥдинственно число.

мжж.	жен.	сред.
и. з. двóй дъвои	двоѧ̀ -ıѧ	двóѥ -ѥ
р. двоѥгѡ̀ -ѥго	двоѥѧ̀ -ѥѧ	двѥгѡ̀ -ѥго
д. двѥму̀ -ѥмоу	двоѥ́й -ѥи	двоѥму̀ -ѥмоу
в. двоѥго̀ -óй -ои	двою̀ -оѭ	р. им.
т. двоймъ -нмь	двоѥ́ю -оѥѭ	двоймъ -нмь
п. двоѥ́мъ -ѥмь	двоѥ́й -оѥи	двоѥ́мъ -ѥмь

Множественно.

и. в. з. двóи —	двоѧ̂ -ѧ	двоѧ̂ -оѧ
р. п. двойхъ —	двойхъ —	двойхъ —
д. двоймъ -нмъ	двоймъ —	двоймъ —
т. двойми —	двойми —	двойми —

Тъй-са скланятъ: ѻ҆бóй ѻ҆боѧ́ ѻ҆бóѥ, трóй трóѧ трóѥ

3) трѝ, четы́ре.

Множественно.

и. з. трíѥ трѝ трнѥ	четы́рїѥ -рѥ -ри -рнѥ
р. трíй -рїѥ́хъ -рѥ́хъ -рнн	-тыѥ́рехъ -тырь -ръ
д. трїѥ́мъ трѥ́мъ трьмъ	-ты́ремъ -тырьмъ
в. трѝ — —	четы́ри -тыри

т. тріёми тремѝ трьми	-тырми -рьми
п. тріёхъ трёхъ трьхъ	-тырехъ -рьхъ

4) **Пѧ́ть, шѐсть, сѐдмь, ѡ҃смь, дѐвѧть и дѐсѧть**, освень дѣто са-скланятъ по III-ія образъ **кость** на второ-то меко склон. на сѫществителны-тѣ имена, измѣнуватъ-са и по образа на прилагателны-тѣ имена тъй: и. в. з. **пѧ́ть**, р. п. **пѧтѝхъ**, д. **пѧтѝмъ**, т. **пѧтѝми** и **пѧтмà**.

5) **Дѐсѧть**, кога са-слага съ **двà**, скланя-са въ двойственно число:

и. два и двѣдесѧ́те	дъва и дъвѣдесате
р. двою и двꙋдесѧ́тꙋ	дъвою и дъвоудесасоу
д. двѣмадесѧ́тьма	дъвѣма десатьма

А кога са-слага съ **трѝ, четы́ре**, скланя-са въ множеств. число:

и. з.	трѝ и четрі́ре десѧ́ть -ти -те
р.	трі́й или тріёхъ и четы́рь или -рехъ десѧ́тъ
д.	трёмъ и четы́ремъ десѧ́темъ -имъ -тьмъ
в.	трѝ и четы́ре десѧ́ть -ти -те
т.	тремѝ и четы́ре десѧ́тми -тими -саты
п.	трёхъ и четы́рехъ десѧ́техъ -сѧтьхъ

6. **Ѐдинонàдесѧть -сѧте** (въ древ.) са-скланя: и. **ѐдинонàдесѧть -те**, р. **ѐдѝнагѡнàдесѧть -те**, д. **ѐдѝномꙋнàдестѧть -ти**, в. **ѐдѝнагонàдесѧть -те**, т. **ѐдѝнѣмъ нàдесѧть те -тимъ**, п. **ѐдѝномъ-нàдесѧть -ти**; мн. и. **ѐдѝнїинàдесѧть, -те**, р, **ѐдѝ-ныхъ нѣхъ -нàдесѧть -те -тихъ**, д. **ѐдѝнѣмъ нàдесѧть -те -тимъ**, в. **ѐдѝныѧ нàдесѧть -те**, тв. **ѐдѝнѣми нàдесѧть -те -тими**, п. **ѐдѝныхъ нàдесѧть -те -тихъ**.

7) **двана́десать-те, трина́десать-те** . . . имать само за твор. падежь форма: **трина́десатма̀**.

8) Отъ 50 — до 90 са-пишжтъ на края съ ъ а не съ ь: **патьдеса́тъ, шестьдеса́тъ** . . . защото тука **деса́тъ** ѥ родит. множ., който въ склоненіѥ-то имъ остава неизмѣняванъ: и. в. з. **патьдеса́тъ**, р. д. п. **па́тидесатъ**, твор. **патїю́десатъ**.

Забѣлѣж. Пригледано ѥ изобщо въ сложны-тѣ просто-числителны, че въ древность-та само пьрва-та имъ часть са-измѣнувала; по-послѣ зели да измѣнуватъ послѣднѭ-тж, а нѣкога и ѥднж-тж и другж-тж заедно: **шести́десати, шестїю́десатїѥ**.

9) Сложны-тѣ отъ **двѣ̀, трѝ, четы́ре, па́ть** . . . и **сто̀** са-скланятъ:

и. в. з. **двѣ́, трѝ и четы́ре -ри ста̀**	**па́ть сѡ́тъ**
р. **двѣ́ю стꙋ̀, тре́хъ и -рехъ сѡ́тъ**	**патѝ сѡ́тъ**
д. **двѣма̀ -ома̀, тре́ма́ и -четы̀рма стѡ́мъ**	**пати́мъ стѡ́мъ**
т. **двѣма̀ -ома̀ стѡ́мъ, тре́ма и четы́рма сты́**	**патмѝ сты̀**
п. **двѣ́ю стꙋ̀, тре́хъ и -рѣ́хъ стѣ́хъ**	**патѝ стѣ́хъ**

10) Сложны-тѣ отъ **двѣ́, трѝ, четы́ре и ты́сащa** са-скланятъ:

и. в. з. **двѣ́, трѝ и четы́ре -ри ты́сащи**
р. **двѣ́ю, тре́хъ и четы́рехъ ты́сащъ**
д. **двѣ́ма, тре́мъ и четы́ремъ ты́сащамъ**
т. **двѣ́ма, тре́ми и -ты́рми ты́сащами**
п. **двѣ́ю, тре́хъ и -ты́рехъ ты́сащахъ**

11) **Па́ть ты́сащъ** са-скланя: и. в. з. **па́ть ты́сащъ**, р. **патѝ ты́сащъ**, д. **патѝ и пати́мъ**

тысѧщамъ. т. пѧтїю и пѧтма̀ тысѧщама, п. пѧтѝ тысѧщахъ. — Тъй и шесть, седмь, осмь, десѧть тысѧщъ.

§. 56. Редовны-тѣ числителны: первый прьвыи, -вторый четвертый -вьтыи, -пѧтый.... десѧтый, единонадесѧтый, тринадесѧтый, четыренадесѧтый, двадесѧтый, двадесѧть первый... са скланятъ по твърдо-то склоненію на прилагателны-тѣ имена, само третїй — по-месо-то.

Забѣлѣж. 1. Редовы-тѣ отъ 11-тый до 19-тый са-нахождатъ и единый - надесѧть, вторый - надесѧть, третїй - надесѧть... които, само първж-тж си часть скланятъ.

Забѣлѣ. 2. Въ древность-та вмѣсто двадесѧть первый, двадесѧть вторїй... изброявали: прьвыи междоу ддсатьма, вторыи междоу десатьма... на прим.: седьмоѥ междоу десатьма лѣто = двадесѧть седмое лѣто; седмоѥ десать лѣто = седмидесѧтое лѣто.

§. 57. Умножителны-тѣ: сугубый или двоѧкїй -кыи, трегубый или троѧкїй -кыи... пѧтогубый, сторичный... и тѣ са-скланятъ по твърдо-то склоненіе на прилагателны-тѣ.

§. 58. Събирателны-тѣ: двоица, троица, четверица... седмерица... десѧтица са - скланятъ като сжществителны на второ - то твърдо склоненіе по -образа мышца. Четверо, пѧтеро, шестеро седмеро и проч. скланятъ-са: и. з. четверо, в. четверо -рыхъ, а другы - тѣ падежи иматъ по твърдо-то склоненіе на пълны-тѣ прилагателны въ множ. число: р. п. четверыхъ. д. четверымъ, тв. четверими.

§. 59. Дробно числително ю само юдно — **пóлъ**; то са — употребява само въ тѣзи падежи: един. ч. и. в. **пóлъ**, р. **пол8̀**; двойст. и. в. з. **пóла**, д. и. твор. **пóлма**; мн. вин. **к'полы, на полы**.

ГЛАВА III.

ЗА МѢСТОИМЕНІЕ-ТО.

§. 60. Мѣстоименія-та, като думы употребяваны въ рѣчь-та вмѣсто упоменяты сѫществителны или прилагателны имена, и въ старобългарскыя юзыкъ, дѣлѭтъ-са на: *сѫществителны:* **ӑзъ, ты̀, сѧ̀, (и, ꙗ, ю,** неупотребяваны, родит. **юго, юѧ, юго)** и *прилагателны:* **сѐй -зь, ӧ̑ный -ӧ̑нъ, мóй, твóй, свóй, нáшъ -ь сáмъ, тóй -тъ** и друг. А по значеніе-то си бывать:

1) *Лични:* **ӑзъ, ты̀, и, ꙗ, ю, мы̀, вы̀ и, ѧ, ꙗ.**

2) *Възвратно:* **сѧ** или **себѐ.**

3) *Указателны:* **сѐй -сь, ӧ̑ный -нъ, ӧ̑вый -къ.**

4) *Опредѣлителны:* **сáмый -мъ, тóй -тъ.**

5) *Притежателны:* **мóй, твóй, ѐгѡ́въ,** (a) **свóй, нáшъ -ь, вáшъ -ь.**

6) *Въпросителны:* **кто̀, что̀, кі̀й кыи, кóй, чі̀й**

(a) **ѐгѡ́въ,** юдничко са-срѣща: **ӑще кто̀ д8́ха хрⷭ҇тóва не ӥматъ, сѐй нѣ́сть ѐгѡ́въ.** Къ римл. VIII, 9. Отъ него у насъ сега — *неговъ*, *негова*, *негово*.

7) *Неопредѣлителны:* и́ный -нъ, нѣ́кїй -кый кі́йлибо, кі́йждо - къждо, нѣ́кто, нѣ́то, никто̀ ничто̀.

8) *Относително:* и́же, ꙗ́же, є҆́же.

9) *Съотносителны:* а) по количество: въпросително — коли́кїй -кый -къ, указателно-то му — толи́кїй -кый -къ; относително-то му — є҆ли́кїй -кый -къ; б) по качество: въпросително — каковы́й -о́въ, или какі́й -кый, указателно-то му — таковы́й -о́въ, или такі́й -кый -ко́й, или сицевы́й -це́въ, относително-то му — ꙗковы́й -о́въ; или ꙗ́кїй -кый -къ.

§. 61. Личны-тѣ на първо-то и второ-то лице и възвратно-то имать своюбразно склоненіє и разны формы. Ѥто склоненіє-то.

Ѥдинственно число.

и. а҆́зъ —	ты̀ ты	—
р. менѐ —	тебѐ —	себѐ —
д. мнѣ̀ мънѣ ми	тебѣ̀ ти	себѣ̀ си
в. менѐ мѧ	тебѐ тѧ	себѐ сѧ
т. мно́ю мноѭ	тобо́ю -боѭ	собо́ю -оѭ
п. мнѣ̀ мънѣ	тебѣ̀ —	себѣ̀ —

Двойственно.

и. ва̀ (на) вѣ̀	ва̀ вѣ̀
р. ва́ю —	ва́ю —
п. ва́ма —	ва́ма —

Множественно.

и. мы̀ мъы	вы̀ въы
р. п. на́съ —	ва́съ —

д.	нáмъ ны	вáмъ вы
в.	нáсъ ны	вáсъ вы
т.	нáми	вáми —

Забѣл. 1. Възвратно-то са-пріюма, както и въ новобългарскыя юзыкъ, и за три-тѣ лица и числа. То нѣма имен. падежь, защо-то не служи никога за подлежащо въ предложеніе-то.

Забѣлѣж. 2. Въ двойственно-то число въ имен. падежь женс. родъ вѣ употребява-са въ древность-та и за мжж. родъ, но ва ю повечь въ употребеніе, а въ винит. падежь ю за пьрво-то лице на и за второ-то -ва, както на прим. са-види въ слово-то за Игорова полкъ: „въ ѡнутаевѣ." и въ Супрасл. ржк.: съпасе на отъ оскрьбьмжштиіхъ наю стр. 10 — пристъпивъ пожри богомъ, аште ли ни, то зъло зълѣ погоубьѭ ва. стр. 9. — аще кто ва въпрошаютъ. Лук. XIX, 31. Остр. юв.

§. 62. Сичкы-тѣ другы мѣстоименія иматъ по юдно отъ тѣзи отличителны окончанія; й, ь, ъ, їй -ын, споредъ които са-опредѣлятъ три склонія.

I. Склоненію за мѣстоименія на й.

§. 63. Тукъ за образъ са-полага третье-лично-то мѣстоименіе — и, ꙗ, ю, по коюто са-скланятъ мѣстоменія на й мжж. р., ѧ=ꙗ жен. є=ю, сред.

Юдинствено число.

	мжж.	*жен.*	*сред.*
и.	— и	— ꙗ	— ю
р.	є҆гѡ҄ юго	є҆ѧ҄ юѧ	є҆гѡ҄ юго
д.	є҆мꙋ҄ юмоу	є҆́й юи	є҆мꙋ҄ юмоу

в. є҆гѡ̀ и҆̀ и (и) ѧ	ю҆̀ ѭ	р. их.
т. и҆́мъ нимь	є҆́ю (и) юѭ	и҆́мъ емь
п. (н) ємъ юмь	є҆́й (и) юи	(н) ємъ юмь

Двойствено.

и. ꙗ҆̆ ꙗ	й и	й и
р. є҆̆ю юю	є҆̆ю юю	є҆̆ю юю
д. и҆́ма нима	и҆́ма нима	и҆́ма нима

Множествено.

и. — и	— ѧ	— ѧ
р. и҆́хъ ихъ	и҆́хъ ихъ	и҆́хъ ихъ
д. и҆̀мъ нимъ	и҆̀мъ нимъ	и҆̀мъ нимъ
в. ѧ҆̀ ѧ	ѧ҆̀ ѧ	ѧ҆̀ ѧ
т. и҆́ми ними	и҆́ми ними	и҆́ми ними
п. и҆́хъ ихъ	и҆́хъ ихъ	и҆́хъ ихъ

Тъй са-скланятъ: относително-то — и҆́же, ꙗ҆̆же, є҆̆же, като пріема при сѣкый падежь частицѫ-тѫ же: и҆́же, р. є҆гѡ́же, р. є҆мꙋ́же . . .; притежателны-тѣ: мо́й моѧ̀ моє̀, твои твоѧ твою, свои своѧ свою; въпросителны-тѣ: чі́й чіѧ̀ чіє̀, или чии чиѧ чию, ко́й ко́ѧ ко́є, р. коєгѡ̀, коєѧ̀, коєгѡ̀ . . . и неопредѣлително-то чі́йлибо.

Забѣлѣж. 1. Третьелично-то мѣстоименіе и, както и относително-то и҆́же, въ сички-тѣ косвенны падежи, кога слѣдватъ слѣдъ нѣкой предлогъ, пріематъ евфоническѫ-тѫ притуркѫ н: ѿ негѡ̀, и҆зъ ни́хъ, къ немꙋ̀, съ ни́ми: — обрѣтъ же ню осьлѧ въсѣде на ню. Остр. юв. — иде къ немоу . . . се въ истинѫ издраилитѣнинъ, въ немже льсти нѣсть. Остр. юв.

Забѣлѣж. 2. На третьелично-то мѣстоименіе въ именит. падежь и въ три-тѣ числа форма-та и ꙗ ю поста-

вена ю въ склоненію-то отъ учены-тѣ славенисты, споредъ винитенныя и юдинст. падежь на мжж. и сред. родъ, който ю сходенъ съ именит., и по съотвѣственныя образъ на относително-то мѣстоименію. Но наздраво тъзи форма ю излѣза отъ употребенію доро и въ сама-та древность: защото тя ни въ юдинъ отъ древни-тѣ паметницы не са-срѣща, освень дѣто са ю опазила въ относително-то мѣсстоименію и въ края на прилагателны-тѣ имена и на доста мѣстоименія. Тя обыкновено са-нахожда замѣнена съ указателно-то мѣстоименію ѻнъ, ѻнà, ѻнò, или съ опредѣлително-то тóй, тáѧ, тóє (тъ, та, то въ древн.): да вѣроуюте въ тъ, югоже посъла онъ. Остр. юв. 14.

II. Склоненію на: ь, или єй, їи.

§. 64. Тукъ са-относятъ мѣстоименія съ окончаніе ь или єй, йї.

1. Образъ.

Юдинственно число.

мжж.	*жен.*	*сред.*
и. з. сíй сéй сь	сїà си	сїè се
р. сєгѡ̀ сего	сєà сеѩ	сєгѡ̀ сего
д. сємȣ̀ семоу	сéй сеи	сємȣ̀ семоу
в. сєгò сèй сь	сїю̀ сиѭ	р. имен.
т. сíмъ симь	сéю сеѭ	симъ симь
п. сéмъ семь	сéй сеи	сéмъ семь

Двойственно.

и. сїà сия	сїи си	сїи си
р. сєю̀ сею	сєю̀ сею	сєю̀ сею
д. сíма сима	сíма сима	сíма сима

Множественно.

и. в. сїи сии си	сїꙗ сиꙗ	сїꙗ сиꙗ
р. п. сиⷯъ сихъ	сиⷯъ сихъ	сиⷯъ сихъ
д. сиⷨъ симъ	сиⷨъ симъ	сиⷨъ симъ
в. сїꙗ сиꙗ	р. имен.	р, имен.
т. сими сими	сими сими	сими сими

Забѣлѣж. Мѣстоименіе-то сь въ дрьвность-та за имен. падежь има йоще и другѫ формѫ — сиї или сии: въ начало бѣ слово, и слово бѣ отъ бога, и богъ бѣ слово, сиї бѣ въ начало отъ бога . . . сиї оубо богъ слово небесное отець сынъ. Супр. ржк. стр. 7; затуй нѣкои падежи имать или двой нѫформѫ произведенѫ отъ сии, напр. винит. жен. р., имен. мѫж. двойств. и множ. и проч.: чимь коупимъ хлѣбы, да ѣдать си. Остр. ев. стр. 34. — сиї на слоужьбѫ готовлѣахѫся. Гл. Клоц. стр. 252. И йоще срѣща-са въ винит, единст. жен. родъ ослабянье на и въ ь: прѣспѣ же сьѭ доброты. Глаг. Глоц. стр. 368.

§. 65. Мѣстоименіе-то что̀ -чь-то въ древн., тъй и сложны-тѣ му инчь-то, нѣчь-то, что́либо, макаръ и да са-окончава на ь, има особиты нѣкои измѣненія въ склоненіе-то си. То има само единст. число: что̀-чьто., р. чесогѡ̀ - чесѡ̀ чьсого - чьсо-чесого, д. чемꙋ̀ - чесомꙋ̀ чьмоу - чьсомоу - чесомоу, в. что̀ чьто, т. чи́мь чимь, п. чѐмъ - чесо́мъ чимь - чьсомь..

2. Образъ.

Единственно число.

мѫж.	*жен.*	*сред.*
и. в. на́шъ -шь	на́ша- -шꙗ	на́ше —
р. -егѡ -его	-шеѧ -шеꙗ	-егѡ -его

д. -ємꙋ ємоу	-шей -шеи	-ємꙋ -сноу
в. -єго шъ -шь	нашꙋ -шѫ	р. имен.
т. -шимъ -нмь	-шею -шеѭ	-шимъ -нмь
п. -шемъ -емь	-шей -шеи	-шемъ -емь

Двойственно.

и. наша —	наши —	наши —
р. нашею —	нашею —	нашею —
д. нашима —	нашима —	нашима —

Множественно.

и. з. наши наши	нашѧ -шѧ	наша наша
р. п. нашихъ —	нашихъ —	нашихъ —
д. нашимъ -нмъ	нашимъ -нмъ	нашимъ нмъ-
в. наша -шѧ	р. имен.	р. имен.
т. нашими —	нашими —	нашими

Тъй са-скланя и вашъ -шь, ваша -шѧ, ваше.

III. Склоненіе на: ый -ын, їй -ни -ъ.

§. 66. Тукъ са-относятъ мѣстоименія съ показанытѣ пълны окончанія и съ усечено на ъ.

Ѥдинственно число.

мѫж.	*жен.*	*сред.*
и. оный онын -ъ	онаѧ -аѧ -на	оное -оє -о
р. онагѡ -го	оныѧ -ыѧ	-агѡ -аго
д. оному -моу	оной -он	-омꙋ -омоу
в. онаго онъ	онꙋю -нꙋ -ѭ-ѫ	р. имен.
т. онѣмъ -ѣмь	оною -ноѭ	онѣмъ -ѣмь
п. ономъ -омь	оной -он	ономъ -омь

Двойственно.

н. ѻ̑ни —	ѻ̑нѣ —	ѻ̑нѣ —
р. ѻ̑ною —	ѻ̑ною —	ѻ̑ною —
д. ѻ̑нѣма —	ѻ̑нѣма —	ѻ̑нѣма —

Множественно.

и. ѻ̑нїи -нии -ни	ѻ̑ныѧ -ныѧ -ны	ѻ̑наѧ -ниѧ -ня
р. п. ѻ̑нѣхъ —	ѻ̑нѣхъ —	ѻ̑нѣхъ —
д. ѻ̑нѣмъ —	ѻ̑нѣмъ —	ѻ̑нѣмъ —
в. ѻ̑ныѧ -ныѧ	р. имен.	р. имен.
т. ѻ̑нѣми —	ѻ̑нѣми —	ѻ̑нѣми —

Тъй са-скланятъ: **ѻ̑вый -вꙑи -въ, са́мый -мꙑи -мъ. р. самагѡ̀ и самогѡ̀, и̑ный -нꙑи -нъ** р. **а̀гѡ** и **-о́гѡ**, **ѥтеръıи-ѥтеръ** (отъ него у насъ — *четьрва*); сѫщо и на: **кі́й -кꙑи -къ, толи́кїй -кꙑи -къ, коли́кїй -кꙑи -къ, є̂ли́кїй -кꙑи -къ,** конто окончателнѧ-тѫ **к** предъ гласна-та **ѣ** въ окончанія-та взмѣнуватъ **въ ц**: сѫщо и въ множ. имен. падежъ на мѫж. р. измѣнуватъ **к** на **ц**: **ка́цѣмъ, та́цїи, ꙗ̑цѣхъ, коли́цѣми, є̂ли́цѣми.** Съ новыя періодъ са-нахождатъ нѣкои отъ тѣхъ и съ окончанія-та: **имъ, ими, ихъ** (руссизмъ) и тогази не измѣнуватъ **к** на **ц**: **таки́мъ, таки́хъ, каки́ми.** — **Толи́къ, коли́къ, є̂ли́къ** иматъ и сичкы-тѣ усѣчены формы: **толи́ка -кѹ -ка -цѣ.** — **Всѧ́кїй -кꙑи -къ** освенъ **ѣ** въ окончанія-та повечто има и: **всѧ́кимъ, всѧ́кїи, всѧ́кихъ, всѧ́кими.** — **Кото́рый, каковы́й -въ, таковы́й -въ, сицевы́й -въ, ꙗ̑ковы́й -въ** скланятъ-са по твърдо-то склоненіе на прилагателны-тѣ имена, тъй и **є̂гѡ́въ.** — Опредѣлително-то **то́й -тъ, та́ѧ -та, то́є -то,** род. **тогѡ̀ -го, тоѧ̀**

-тоя, **тогѡ̀** -го, има другы-тѣ падежи точно като **ѻ҆нъ**; тъй и **то́йжде** -тъжде.

§. 67. Въпросително-то **кто̀** -кьто и неопредѣлително-то **кі́йждо** -къждо са-скланять само въ юдинственно-то число:

и.	**кто̀**	**кьто**	**кі́йждо**	**къжьдо**
р.	**когѡ̀**	**кого**	**когѡ́ждо**	**кьгожьдо**
д.	**комꙋ́**	**комоу**	**комꙋ́ждо**	**кьмоужьдо**
в.	**кого̀**	—	**кого́ждо**	—
т.	**ки́мъ**	**цъмь кымь**	**ки́мъждо**	**кымьжьдо**
п.	**ко́мъ**	**комь**	**ко́мъждо**	**комьжьдо**

Тъй са-скланять и сложны-тѣ: **нѣ́кто, никто̀, кто́либо.**

Забѣлѣж. **Кто̀** въ косвенны-тѣ падежи отмахва притурнѫтыя слогъ **то**, а **къжьдо** задьржа слога **жьдо**, както dem въ Латин. юзыкъ: idem, ejusdem, eodem.

§. 68. Въпросително-то **кі́й** -кын са-складя по третьелично-то **и, ꙗ, ѥ**; но въ нѣкои падежи има слогъ **кї** -кы, а въ нѣкои **ко** отъ **ко́й**, на пр.

Юдинственно число.

мѫж.	*жен.*	*сред.*
и. **кі́й кын**	**ка́ѧ каꙗ**	**ко́е коѥ**
р. **ко́егѡ -ѥго**	**ко́еѧ коѥꙗ**	**ко́егѡ -ѥго**
д. **ко́емꙋ -ѥмоу**	**ко́ей коѥи**	**ко́емꙋ -ѥмоу**
в. **ко́его кі́й кын**	**кꙋ́ю кѫѭ**	р. имен.
т. **кі́имъ кынмь**	**ко́ею коѥѭ**	**кі́имъ кынмь**
п. **ко́емъ коѥмь**	**ко́ей коѥи**	**ко́емъ коѥмь**

Двойственно.

и. кáѧ каѩ	кóи кои	кóи кои
р. кóєю коєю	кóєю коєю	кóєю коєю
д. кіймa кыима	кіймa кынма	кіймa кыма

Множественно.

и. кіи кын цин | кіѧ кыѩ | кáѧ каѩ
р. п. кіихъ кынхъ и конъ за тры-тѣ рода
д. кіимъ кынмъ и конмъ за 3-тѣ рода
в. кіѧ кыѩ | р. им. | рав. им.
т. кіими кыими за 3-тѣ рода.

Тъй са-скланять и сложны-тѣ: нѣкій -кын, никій -кын. Само нѣкій въ новыя періодъ има имен. множ. на мжж. родъ нѣцїи, а въ древность-та е нѣкын, никын. Кын въ древность-та има форм-тѫ цин въ имен. множ. на мжж. родъ самостоятелнѫ въ Супр. ржк. чесо ради цин нѥ ноудими сами приходать на жрътвѫ стр. 96.

ГЛАВА IV.

ЗА ГЛАГОЛА.

§. 69. Въ старобългарскыя езыкъ *глаголы-тѣ*, както и у насъ сега, означаватъ или *състояніе*, или *дѣйствіе*, или *страданье* на нѣкой предметъ. По туй значеніе глаголы-тѣ са-дѣлѧтъ на три главны залозы: *среденъ*, *дѣйствителенъ* и *страдателенъ*.

1. Отъ среденъ залогъ сѫ глаголы, които означавать състоянію, почивкѫ на предметъ: **жи́ти, стоꙗ́ти, спа́ти.**

2. Отъ дѣйствителенъ залогъ сѫ, които означавать дѣйствію на предметъ: но защото на нѣкои глаголы дѣйствію-то излазя отъ дѣйствующія предметъ и преминува на другый, а на нѣкои остава си въ сѫщія дѣйствующъ предметъ; затуй отъ тозь залогъ глаголы-тѣ быватъ: а) *преходителны:* **би́ти нѣ́кого, люби́ти бли́жнѧго**: б) *непроходителны:* **и́ти̑, бѣжа́ти, тещи̑.**

3. Отъ страдателенъ залогъ сѫ глаголы, които означаватъ страданье на предметъ, или че той подлежи подъ дѣйствію-то на друга предметъ: **кла́тва потреби́сѧ, Є҆́ва свободи́сѧ, сме́рть оу҆мертви́сѧ; изгна́нъ бы́сть А҆да́мъ,** или **и҆згна́сѧ.**

Забѣл. 1. Сѣкый глаголъ отъ дѣйствителенъ преходителенъ залогъ може да са-превьрне въ глаголъ отъ страдателенъ залогъ, като пріюмне възвратно-то мѣстоименію **сѧ**, или става съставно отъ страдателно-то причастіе и спомогателныя глаголъ **бы́ти: Бо́гъ созда̀ мі́ръ, мі́ръ созда́сѧ ѿ Бо́га,** или **созда́нъ бы́сть ѿ Бо́га.**

Забѣл. 2. Възвратно-то мѣстоименію **сѧ,** притурнѫто при глаголъ отъ дѣйствителенъ преходителенъ залогъ, ако служи като допълненію на глагола за да покаже, че дѣйствію-то са-завръща на сѫщія дѣйствующъ предметъ, или че дѣйствію-то преминува взаимно между дѣйствующи предметы отъ юдинъ на други, то и въ тѣзи случаи глаголъ-тъ не ю друго освенъ отъ дѣйствителенъ преходителенъ залогъ: **мы́тисѧ, ѡ҆дѣва́тисѧ,**

вж. мы́ти себѣ̀, ѿдѣва́ти себѣ̀; Пе́тръ и҆ І҆ѡа́ннъ ѿ-бъима́ютсѧ, вж. Пе́тръ ѿбъима́етъ І҆ѡа́нна, и҆ І҆ѡ-а́ннъ ѿбъима́етъ Петра̀; бра́тисѧ, сража́тисѧ.

Забѣл. 3. Въ нѣкои граматикы са-прилагатъ и отъ общи залогъ глаголы, които сѫщо иматъ въ края си възврат. мѣстоименіе **сѧ**, безъ което не сѫ въ употребеніе въ языка: но и тѣхно-то значеніе е или дѣйствително възвратно или почивателно. Слѣдователно едны сѫ отъ дѣйствителенъ залогъ, а други отъ среденъ; **боѧ́тисѧ, надѣ́ѧтисѧ, ра́доватисѧ, смѣѧ́тисѧ, рꙋга́тисѧ, чꙋди́тисѧ, диви́тисѧ, моли́тисѧ** (има и **моли́ти**) и другы.

Забѣл. 4. Нѣкои глаголы отъ дѣйствителенъ непреходителенъ залогъ и нѣкои отъ среденъ залогъ нахождатъ-са въ употребеніе и съ мѣстоименіе-то **сѧ** въ края си: **разы́десѧ, сни́десѧ наро́дъ; сбы́стсѧ, да̀ сбꙋ́детсѧ писа́ніе; спи́тсѧ, и҆гра́етсѧ, хо́дитсѧ** (може да са-подразумѣе **со́нъ, и҆гра́, хо́дъ**). Наопако глаголъ-тъ **страда́ти** е отъ страдателенъ залогъ, макаръ и да нѣма въ края си мѣстоименіе-то **сѧ**.

§. 70. Глаголы-тѣ, както и въ новобългарскыя езыкъ, измѣнуватъ-са въ окончанія-та и въ състава си за да означаватъ:

1. *Време* на дѣйствіе-то или на състояніе-то си.

2. *Число, лице* и *родъ* на дѣйствующи-тѣ предметы.

3. *Начинъ* въ изрекванье-то на дѣйствіе-то или на състояніе-то си, що са нарича *наклоненіе*.

4. *Продължаванье* (или *повтаряньe*) и *свишанье* на дѣйствіе-то или състояніе-то си, що са зове *видъ* на глаголы-тѣ.

§. 71. Времена, както и унасъ сега, сѫ три главны *настояще*, *минѫло* и *бѫдѫще*.

1. Настояще-то и бѫдѫще-то на много просты глаголы иматъ єднѫ и тѫзи формѫ: **варѧю, минꙋ́, рекꙋ̀; — ѥгдà же состарѣ́ѥшисѧ, и̂ воздѣ́жеши рꙋ́цѣ твоѝ: и̂ и̂нъ тѧ̀ поѧ́шетъ, и̂ ведéтъ а̂́може не хóщеши.** Іоан. XXI, 18; — **а̂́ще и̂ что̀ смéртно и̂спі́ютъ, не вредитъ и̂́хъ.** Марк. Или бѫдѫще-то саобразова сложно, съставено отъ неопредѣтелно-то наклоненіе на спрягваныя глаголъ и отъ єдинъ спомагателенъ глаголъ: **хощꙋ̀, и̂́мамъ, бꙋ́дꙋ, начнꙋ̀: хощꙋ́ глагóлати, и̂́мамъ дѣ́лати, бꙋ́дꙋ вѣщáти, начнꙋ̀ писáти; чьто имате глати. о дрѹѕѣмъ нерадити начьнеть** (καταφρονήσει). Остр. єв. 62.

2. Минѫло-то време има двѣ формы на **хъ** и на **ѧахъ** или **ѩахъ** и **ѣахъ** въ древн., а въ новыя періодъ слѣны двѣ-тѣ гласны въ єдна **ахъ** и **ѧхъ**, както и унасъ. Тѣзи формы Іоаннъ Екзархъ българскый, йоще въ X-ыя в. *), гы различавалъ първѫ-тѫ съ названіе

---

*) „Книга святаго Ивана Дамаскина, о осмихъ частѣхъ слова, преведе же ея Иванъ презвитеръ, екзархъ болгарскій, отъ еллинскаго языка въ Словенскій." Тукъ Іоаннъ прошедше-то време нарича *предибывшее* и различава въ него 4 вида: *протяжено*, *непредѣлно*, *напредидѣемо* и *предлежимо*. За първо-то предлага примѣръ **бнꙗхсѧ**, за второ-то **бнхъ**, а двѣ-тѣ послѣдны оставя безъ примѣры, и гы нарича непрієты за єзыка. стр. 78.

прошедше непредѣлно = (съ наше-то минжло непредѣлно = съ Грьц. аористъ), а вторж-тж съ названіе *прошедше протяжено* = (съ наше-то минжло продължавано = съ Грьц. παρατατικὸς или съ Латин. imperfectum): **глаго́лахъ глаголаахъ -ахъ, би́хъ біаахъ біа́хъ, горѣ́хъ горѣахъ горꙗ́хъ; — и нзьдъ вънъ (Петръ) плакаса (ἔκλαυσε) горько; — ꙗкоже плакаашеса (ἔκλαιε) марніа, приниче (παρέκυψεν) въ гробъ.** Остр. ев. 208.

3. Освенъ тѣзи двѣ минжлы времена глаголы-тѣ въ старобългарскыя ѥзыкъ, както и сега у насъ, имать и преминжлы времена сложны, съставены отъ причастіе-то на спрягваныя глаголъ повечто спрягателно-то наричвано причастіе и отъ спомагателныя глаголъ **быти: чесо ѥсмь ѥще не доконьчалъ. ѥще ѥдинаго не доконьчалъ ѥси. мънози отъ Іоудеи бѣахж пришли** (ἐληλύθεισαν) **к' марѳѣ и маріи.** Остр. 138. — **изгыбль бѣ** (ἀπολωλὼς ἦν) **и обрѣтеса.** Остр. 119. — **Бѣ́ бо Пе́тръ спа́** (ἦν γὰρ καθεύδων) **межд8...** Дѣян. — **Бѣ бо оучѧ** (ἦν γὰρ διδάσκων) **ꙗко власть имꙑи.** Остр. 61. — **и егда не бѣ никътоже оучѧ** (ἦν ὁ παραινῶν) **его, тогда доучьи бывашє.** Глаг. Клоц. 230.

Отъ тѣзи съставены преминжлы времена Пениискій въ Славенска-та си граматика излага двѣ съ названія — едно-то *първо описателно* — **би́лъ -ла -ло ѥ́мь...**, а друго-то *второ описателно* — **би́лъ -ла -ло бѣ́хъ.** Но тѣ, като що съотвѣтствуватъ на новобългарскы-тѣ — преминжло опредѣлено и преминжло предварително —, дава имъ са и тукъ сжщо-то названіе.

§. 72. Числа у старобългарскы-тѣ глаголы сж три: ѥдинст., двойст. и множ.: лица тоже, три, а за рода

различны формы иматъ само съставны-тѣ имъ времена отъ спрягателно-то причастіе и спомагателныя глаголъ **быти: пилъ -ла -ло есмь, еси..., болъ -ла -ло бѣхъ, бѣты, бѣѡнъ, писалъ -ла -ло быхъ..., писалъ -ла -ло бѫдѫ.** Сѫщо и въ двойственно-то нѣкога правятъ различіе на рода, като пріемать **та** за мѫж. р., **тѣ** за жен., а **те** за жен. и сред.: **и слышаста и оба оученика глаголѭща и по ісѣ идоста. Онѣ же пристѫпльше ꙗсте и за нозѣ и поклонистѣса юмоу. видѣсте очи мои спсеніе твоє.**

§. 73. Наклоненія освень *изъявително, повелително* и *съслагателно* въ старобългарскыя языкъ има и друго съ форма **ти**, наричвано *неопредѣлително*, което не опредѣля ни време, ни лице, нито число и родъ: **пити, бости, зрѣти; лѹчше оумрети въ брани съ побѣдою, нежели жити въ плѣненіи.** У насъ сега отъ туй неопредѣлително наклоненіе има упазено безъ форма-та **ти** въ употребеніе слѣдъ глаголы тѣ: *щѫ, могѫ, смѣѭ не дѣй, не дѣйте: писа щѫ, могѫ стори, смѣешь ли продума? не дѣй ходи, не дѣйте прави тъй.* А съ форма-та ти (измѣнена и въ **ь**) имамы въ употребеніе: *не ѭ познать никого, не ѭ видѣть нищо, познать та ѭ по гласа.*

Въ употребеніе само въ древность-та има и друга неопредѣлителна форма, *достигателно*, наричвана *супинумъ* (споредъ Латин, supinum); тя окончава на **ъ** слѣдъ **т**, на **ь** послѣ **щ**, и са-употребявала, като въ латинскыя языкъ, слѣдъ глаголы, що изреквать движеніе съ намѣреніе: **чесо видѣтъ изидосте въ пѫстынѭ. — вънидє съ нима облещь.** Тъзи форма

са-срѣща постоянно въ паметници-тѣ до XV-ыя вѣкъ: но послѣ по влиянію-то на руссизма постьпенно еа-изгубила.

Забѣл. Въ нѣкой славенскы граммативы има положено и желателно наклоненіе: но то като що ю юдно и туй по формы-тѣ съ изъювително-то, освенъ дѣто пріюма съюза **да** при сѣко лице, затуй излишно ю и то да са-поставя, на прим.: **да пїю да пїєши да пїєтъ . . .**

§. 74. Видове сж два: ***несвършенъ*** и ***свършенъ***.

1. Глаголы отъ несвършенъ видъ изреквать дѣйствію-то си неизвършено до край, но съпровождано съ нѣкакво продължаванье или съ многократно повтарянье: **знати-оуѕнавати, пити-испивати, клѧти-проклинати, раждати-порождати, падати-ѿпадати, ѩвлѧти, решати-разрѣшати, мрєти-оумирати, лєжати, спасати, зѣвати, двизати-подвизати, плєвати, касатисѧ, кажсисѧ, оужасатисѧ. дыхати, ѿврѣтати.**

2. Отъ свършенъ видъ глаголи изреквать дѣйствіе-то си извършено до край или въ съвсѣмъ малко временно продължение или въ юдно мигванье, съ юдно махванье: **оуѕнати, испити, повлѧти, родити-породити, пасти-ѿпасти, ѩвити, рѣшити-разрѣшити, оумрєти, лєшй-возлєщи, спасти, зѣнѫти, двигнѫти-подвигнѫти, плюнѫти, коснѫтисѧ, покажтисѧ, оужаснѫтисѧ, доунжти, ѿврѣсти.**

Забѣл. Отъ несвършенъ видъ глаголы, кога изреквать многократно повтарянье на дѣйствіе-то, обыкновенно гы наричать ***многократны***: и окончавать на: **вати**.

ати, ꙗти: давати подавати, падати ѿпадати, глашати приглашати, ꙗвлꙗти поꙗвлꙗти, ѹдарꙗти, восклицати. (Но нѣкои просты глаголы на: **ати, ꙗти** имать продължено значеніе: **знати, писати, питати, дѣлати, грѣти, сїꙗти и другы**). А отъ свършенъ видъ глаголы, кога изреквать дѣйствіе извършено съ юдно махванье, обыкновенно гы наричать *еднократны;* тѣ обыкновенно пріимать на края въ кореня си нарастяванье-то **нѫ = нѹ: плюнѹти, блеснѹти, сѣкнѹти ѹснѹти, дъхнѹти, кликнѹти, коснѹтисꙗ.**

§. 75. Въ образованье-то на видове-тѣ, твърдѣ малко глаголы има, които и. безъ предлогъ имать особитѫ формѫ са свършеныя видъ. Тѣ сѫ, които въ кореня си пріимать нарастяванье-то нѫ = **нѹ** и тѣзи глаголы: **дати -дамъ -дахъ; сѣсти -сꙗдѹ -сѣдохъ, лещи -лꙗгѹ -лꙗгохъ, стати -станѹ -стахъ, кѹпити -кѹплю-кѹпихъ, пасти -падѹ -падохъ, родити -рождѹ -родихъ, ꙗвити -ꙗвлю -ꙗвихъ, крестити -крещѹ -крестихъ, спасти -спасѹ спасохъ, ꙗти -ймѹ -ꙗхъ** (древ. **ꙗти -имѫ -ꙗхъ**) и другы нѣкои. А по-голѣма-та часть отъ глаголы-тѣ образовать видове-тѣ си, като пріимать въ начало-то си нѣкои предлогъ, който тогази опредѣлява ясно и направленіе-то на дѣйствіе-то. Туй явно са-види отъ слѣдующи-тѣ объяснения:

1. Просты глаголы отъ несвършенъ видъ съ многократно значеніе на: **ати, ꙗти,** слѣдъ слаганье-то си съ предлогъ, като не имъ са-измѣни окончаніе-то, оставать си пакъ отъ сѫщія видъ, само съ разно направленіе на-дѣйствіе-то: **давати - подадавати - раздавати, рѣшати - разрѣшати - ѿрѣшати, ꙗвлꙗти - поꙗвлꙗти - изꙗвлꙗти.** Ако ли са-промѣни

окончаніе-то имъ, слѣдъ слаганье-то имъ съ предлогъ, ставатъ отъ свьршенъ видъ съ показвано-то отъ предлога направланіе на дѣйствіе-то: **продáти - раздáти, разрѣши́ти, поѧви́ти.**

2. Просты глаголы отъ несвьршенъ видъ съ продължено значеніе, слѣдъ слаганье-то си съ предлогъ съ сѫщо-то свое окончаніе, ставатъ отъ свьршенъ видъ съ показвано-то отъ предлога направленіе: **пи́ти - ѝспи́ти - пропи́ти, би́ти - оу̂би́ти - проби́ти, знáти - познáти - оу̂знáти, мрéти - оу̂мрéти, хвали́ти - похвали́ти, зрѣ́ти - оу̂зрѣ́ти - презрѣ́ти.** Ако ли на нѣкои отъ тѣхъ, слѣдъ слаганье-то имъ съ предлогъ, са-замѣни окончаніе-то имъ съ едно отъ многократнѣ-тѣ окончанія, на нѣкои и коренный-тъ съставъ като са-измѣни, тогазъ тѣ ставатъ отъ несвьршенъ видъ съ многократно значеніе и съ показвано-то отъ предлога направленіе на дѣйствіе-то: **ѝспивáти -вáю, оу̂знавáти -áю, оу̂мирáти -áю, пробождáти -áю, прозирáти -áю.** Нѣкои отъ тѣзи глаголы и безъ предлогъ пріематъ многократно-то окончаніе: **гласи́ти - глашáти -áю** и **приглашáти -áю, вѣсти́ти - вѣщáти - áю** и **возвѣщáти -áю, гости́ти - гощáти -áю** и **оу̂гощáти -áю** и другы.

3. Глаголы просты отъ свьршенъ видъ, слѣдъ слаганье-то си съ предлогъ, съ сѫща-та си форма, оставатъ си съ сѫщо-то видово значеніе, и съ направленіе показвано отъ предлога: **дáти - дамъ - воздáти - воздáмъ, сѣ́сти - сѧ́дꙋ - присѣ́сти - присѧ́дꙋ, лещѝ - лѧ́гꙋ - возлещѝ - возлѧ́гꙋ, пáсти - падꙋ́ - припáсти - припадꙋ́, плю́нꙋти - плю́нꙋ - заплю́нꙋти - за-**

плю́нѹ, коснѹ́тисѧ - коснѹ́сѧ - прикоснѹ́тисѧ - прикоснѹ́сѧ.

Забѣл. 1. Колко-то за направленіе-то на дѣйствіе-то на глагола, то зависи отъ значеніе-то на предлога. Какво-то значеніе има предлогъ-тъ, таквозъ направленіе пріема и дѣйствіе-то или състояніе-то на глагола: **подава́ти, продава́ти, подава́ти, предава́ти, вдава́ти, придава́ти, додава́ти, воздава́ти; оу҆бива́ти, разбива́ти, добива́ти, вбива́ти, пробива́ти, и҆збива́ти, забива́ти; пребыва́ти, забыва́ти, добыва́ти, ѿбыва́ти** и проч.

Забѣл. 2. Нѣкои глаголы са-срѣщатъ само сложны, като що изгубили просто-то си употребеніе: **срѣста́ти - срѣсти̑, ѡ҆брѣта́ти - ѡбрѣсти̑, ѡ҆дѣва́ти - ѡ҆дѣ́ти**, и другы-нѣкои.

Забѣл. 3. Има нѣкои глаголы, които по значеніе-то си нѣматъ свършенъ видъ: **ча́ѧти, ѿвита́ти, воева́ти, и҆мѣ́ти и и҆́мати, жела́ти, жалѣ́ти, оу҆пова́ти, радѣ́ти, шествовати** и другы нѣкои.

§. 76. Глаголы-тѣ отъ сѣкый единъ видъ, по колко времена иматъ, различаватъ-са тъй:

1. Просты глаголы отъ несвършенъ видъ съ продължавано значеніе иматъ и шесть-тѣхъ времена: **зна́ти, знаахъ -а́хъ, зна́хъ, зна́лъ, е҆́смь, зна́лъ бѣ́хъ, хощѹ̀ зна́ти; вести̑, ведѹ̀** (наст. и бъд.) **ведяахъ, -дѧ́хъ, ведо́хъ, ве́лъ е҆́смь. ве́лъ, бѣ́хъ** (или бъд.) **и҆́мамъ вести̑; твори́ти, творю̀, твориахъ -рѧ́хъ, твори́хъ, твори́лъ е҆́смь, твори́лъ бѣ́хъ, хощѹ̀ твори́ти.**

2. Глаголы просты или сложны отъ несвършенъ видъ съ многократно значеніе иматъ три времена: настояще, минжло продължавано и бждяще: давати, давáю, -давахъ -давáхъ, начнѫ давáти; пáдати, падахъ -дахъ, бѫдѫ пáдати; íавлѧти, íавлѧю íавлѧхъ -лѧхъ, хощѫ íавлѧти; нарицáти, нарицáю, нарицахъ -цáхъ íмамъ нарицáти; íсполнѧти, íсполнѧю, исполнѧхъ -нáхъ, бѫдѫ íсполнѧти.

3. Просты или сложны глаголы отъ свършенъ видъ иматъ четыри времена: минжло непредѣлно, преминжло опредѣлено, преминжло предварително и бждяще: пáсти, падóхъ, пáлъ є́смь, пáль бѣхъ, падѫ или íмамъ пáсти; плю́нѫти, плю́нѫхъ, плю́нѫль є́смь, плю́нѫлъ бѣхъ, плю́нѫ; íспити, íспихъ íспилъ є́смь, íспилъ бѣхъ, íспїю; оу҆мрéти, оу҆мрóхъ, оу҆мéрлъ є́смь, оу҆мéрлъ бѣхъ, оу҆мрѫ.

§. 77. У глаголы-тѣ отъ дѣйствителенъ и страдателенъ залогъ, настояще-то, бждяще-то и минжло-то непредѣлно времена иматъ за причастія-та по двѣ формы — пълнж или опредѣленж и усѣченж или неопредѣленж: дѣйствителна — пиѧи -пиѧ, въ нов. періодъ пїѧй -пїѧ и пїющїй -пїющъ (наст. и бжд.); пивыи -пивъ и пивый -вшїй -вшъ въ нов. періодъ (непред.); страдателна — пиємыи -ємъ и пїємый -ємь въ нов. періодъ (наст. и бжд.); питыи -тый -питъ (непред.). Дѣйствително-то минжло непредѣлно има и другж формж несклаяемж, наричванж *спрягателно причастіе* пилъ -ла -ло, коюто са-употребява въ спряженія-та на нѣкои времена (вижь въ спряженія-та).

Забѣл. 1. Въ новыя періодъ, по вліяніе-то на

руссизма, дѣйствителна-та неопредѣлена форма са-изгубила, и усѣчено-то причастіе зело да са-употребява въ видъ на дѣепричастіе.

Забѣл. 2. У насъ сега само спрягателно-то причастіе са ю упазило и отъ страдателны-тѣ причастіе-то на минжло-то непредѣлно време, а отъ първы-тѣ дѣйствителны формы само щій щъ сж въ употребеніе въ въ твърдѣ малко глаголы: *сжщій сжщъ*, *настоящій -щъ*, *слѣдующій -щъ*, *горещій -щъ*, *вонещій -щъ*, *вѣщій вѣщъ*.

§. 78. Въ спряженія-та, както и у насъ, личны-тѣ окончанія на наст. вр. въ изъявит. наклоненіе присъединяватъ-са при глаголныя корень или съ помощь-та на съединителна гласна, или безъ нейна-та помощь. Съединителны гласны сж двѣ — **є**, **и**, споредъ туй, спряженія, ставатъ три: *а)* спряженіе съ съединителна гласна -**є**, коюто има 2-та лице на настояще-то на **єши**; *б)* спряженіе съ съединителна гласна -**и**, коюто има 2-то лице на наст. на **иши**; *г)* спряженіе безъ никаква съединителна гласна.

I. Спряженіе.

Ед. число.	*Двойс.*	*Множ.*
нес-ѫ̀ ж	нес-є́-вѣ	нес-є́-мъ
нес-є́-ши	нес-є́-та	нес-є́-те
нес-є́-тъ -ть	нес-є́та	нес-ѫ́тъ -жть

II. Спряженіе.

мол-ю -ж	мо́л-и-вѣ	мо́л-и-мъ
мо́л-и-ши	мо́л-и-та	мо́л-и-те
мо́л-и-тъ -ть	мо́л-и-та	мо́л-ѧтъ -ятъ

III. Спряженіе.

ѥс -мь	ѥс -вѣ	ѥс -мъ ѥ҆смы̀
ѥ -си	ѥс -тѧ	ѥс -те
ѥс -ть	ѥс -тѧ	с-ѫть (ѥс -ѫть) сꙋ́ть

На първы-тѣ двѣ спряженія са-относятъ комахай сичкы-тѣ глаголы, а на третье-то — само тѣзи петь глаголы: ѥсмь, дамь -мъ. вѣмь -мъ, ꙗмь -мъ и имамь -мъ съ тѣхны-тѣ производны.

Забѣл. 1. Тѣзи петь глаголы са-отличаватъ въ спряженіе-то си отъ сичкы-тѣ другы и̇зобщо по тъзи своя особита значателность — дѣто тѣ самы съ голѣма ясность показватъ происхожденіе-то на личны-тѣ глаголны окончанія отъ личны-тѣ мѣстоименія. Тѣхны-тѣ личны окончанія мь - си - ть въ ѥдинст. ч., вѣ-тѧ-тѧ въ двойст. и мъ-те-ть въ множ., както сега точно ѥ доказано отъ оучены-тѣ филологы, сѫ корени на личны-тѣ мѣстоименія. Корень на първолично-то мѣстоименіе въ косвенны-тѣ му падежи въ санскрита ѥ мѧ, който ослабенъ въ грьцк. ѥзыкъ въ ми (μι), въ старобългарскыя са-показалъ въ видъ мь. Корень на второлично-то мѣстоименіе въ санскрита ѥ твѧ-тве, който въ съѥдиненіе съ глаголныя корень са-измѣнилъ, като ослабилъ ѧ въ и, и премѣнилъ т въ с, както въ старобългарскыя тъй и въ грьцкыя ѥзыкъ. Корень на третелично-то мѣстоименіе въ санскрита ѥ тѧ, който, слѣдъ ослабянье-то на ѧ въ и въ другы-тѣ ѥзыци, въ старобългарскыя са-ѥвилъ въ видъ ть; освень туй въ старобългарскыя ѥзыкъ има и местоименіе тъ. Тъзи петь глаголы, като що иматъ казаны-тѣ отличны особенности, образоватъ особенъ отдѣлъ спряженіе. А защото тѣ ѥдны повечьто

спазили слѣды на древнье-то доисторическо происхожданье на личны-тѣ глаголны окончанія отъ мѣстоименія: то затуй на спряженію-то имъ ю дадено названіе — *архаическо спряженіе.*

А. СПРЯЖЕНІЕ ПЪРВО СЪ СЪЕДИНИТЕЛНА ГЛАСНА Є.

§. 79. Сичкы-тѣ глаголы отъ туй спряженію, споредъ както са-съединява неопредѣлителна-та форма **ти** при глаголныя корень, раздѣлять-са на петь разредбы:

1. Отъ първа-та разредба сѫ тѣзи глаголы, у които неопредѣлителна-та форма **ти** присъюдинява-са направо и непосредственно при кореня, който былъ окончавалъ или на гласна или на съгласна: *а)* **знати, бити, хоути,** *б)* **вести (вед), бости (бод), нести (нес), мощи (мог), рещи (рек).** Забѣлѣжителны буквы при които са-съюдинява неопредѣлителна-та форма у глаголы-тѣ отъ първа-та разредба, бывать обыкновенно гласны-тѣ: **а (знати), и (пити), оу (слоути), ы (рыти), (пѣти), ѧ (жѧти)** = (*жънѫ* у насъ), **ѫ (дѫти-дъмѫ)** = (**дꙋти-дмꙋ** въ нов. пер.) и отъ съгласны усенны-тѣ: **в, б, п (жити** отъ **жив, грети** и **гребсти** въ нов. періодъ, **хрѣти** отъ **хреп**); юзычны-тѣ: **д, т, (вести** отъ **вед, плести** отъ **плет**), зѫбны-тѣ: **з, с, (везти** отъ **вез, нести** отъ **нес**) и гърляны-тѣ: **г, к, х, (мощи** отъ **мог, тещи** отъ **тек, врѣщи** или **врѣшти** отъ **врѣх**) = (*връхѫ-врьшешь* новобългар.).

2. Отъ втора-та разредба глаголы сѫ, които притурять **ти** при глаголныя коренъ посредствомъ глас-

на-та **а** (**ꙗ** слѣдъ гласна), коя-то са-отмахва на нѣкои глаголы въ настояще-то: **бра́ти, писа́ти, сꙗти**, а на нѣкои остава си: **дѣ́лати, питати, сꙗти.**

III. На третья-та разредба са-относятъ глаголы, у които форма-та **ти** са-присъединява при кореня посредствомъ гласна-та **ѣ**, която *а)* у нѣкои глаголы са-спазва въ сичкы-тѣ времена на изъявително-то наклоненіе: **грѣ́ти грѣѭ**, у нѣкои пъкъ са-отмахва въ изъявително-то наклоненіе, и въ такъвъзи случай тѣзи глаголы иматъ въ 1-то лице на настояще-то юсъ простъ (**ѫ**), а не йотированъ (**ѭ**): **мрѣти мрѫ.**

IV. На четвърта-та разредба принадлежѫтъ тѣзи глаголы, въ които форма-та **ти** са-притуря при кореня посредствомъ слога **нѹ=нѫ гыбнѫти -нѹти.**

V. Отъ пета-та разредба глаголы-тѣ присъединяватъ формѫ-тѫ **ти** при кореня посредствомъ — **ова кѹпова́ти, вѣ́ровати.**

I. СПРЯЖЕНІѤ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ ПЪРВА-ТА РАЗРЕДБА.

§. 80. Глаголы отъ първа-та разредба, на които корени-тѣ свършатъ на гласны-тѣ: **а, и, ѹ, ы, ѣ, ѧ** (=ен), **ѫ** спрягатъ-са по образы-тѣ: **пи́ти, клѧти** (=кленти), у насъ сега — ***кълнѫ*** и ***кльнѫ, клехъ.***

1. Отъ несвършенъ видъ съ продължавано значеніе.

Неопредѣлит. наклон.	Супинумъ.
пи́ти, клѧти.	**питъ, клѧтъ.**

Спрятелно причастіе.

пи́лъ, клѧлъ.

Изъявително наклоненіе.

Настояще.

единст.	**пїю пиѭ**	**клєнꙋ кльнѫ**
	пїєши пиѥши	**клєнєши кльнєши**
	пїєтъ пиѥть	**клєнєтъ кльнєть**
двойст.	**пїєвѣ пиѥвѣ**	**клєнєвѣ кльнєвѣ**
	пїєта пиѥта	**клєнєта кльнєта**
	пїєта пиѥта	**клєнєта кльнєта**
множест.	**пїємъ пиѥмъ**	**слєнємъ кльнємъ**
	пїєтє пиѥте	**клєнєтє кльнєте**
	пїютъ пиѭть	**клєнꙋтъ кльнѫтъ**

Забѣл. Въ Светославова Изборникъ (§. 11.) 3-то единст. и множ. лице отсича окончаніе-то **ть**: **са**, **нарицаѥ'**, **хоущѫ** (вм. **хоущѫть**), **милоуѥ'**. Туй сѫщо-то савижда и въ бѫдѫще-то на свършеныя видъ: **погоуби** (вм. **погоубить**). Вмѣсто **ть** въ един. и множ. ч. срѣщаса нова-та форма **тъ** и въ древность-та, особито въ глаголица-та: **пріємлєтъ**, **имѫтъ**, (Ев. Григ.).

Минжло продължавано (imperfectum).

Единственно.

пїѧхъ пиꙗахъ	**клєнѧхъ кльнѣахъ**
пїѧшє пиꙗаше	**клєнѧшє кльнѣаше**
пїѧшє пиꙗаше	**клєнѧшє кльнѣаше**

Двойственно.

пїѧховѣ пиꙗаховѣ	**клєнѧховѣ кльнѣаховѣ**
пїѧста пиꙗаста	**клєнѧста кльнѣаста**
пїѧста пиꙗаста	**клєнѧста кльнѣаста**

Множественно.

пїꙗхомъ пиꙗахомъ	**кленꙗхомъ кльнѣахомъ**
пїꙗсте пиꙗасте	**кленꙗсте кльнѣасте**
пїꙗхꙋ пиꙗахѫ	**кленꙗхꙋ кльнѣахѫ**

Минжло непредѣлно (аористъ).

единст.		*двойст.*		*множ.*	
пи́хъ	**клꙗхъ**	**пи́ховѣ**	**клꙗховѣ**	**пи́хомъ**	**клꙗхомъ**
пѝ	**клꙗ̀**	**пи́ста**	**клꙗста**	**пи́сте**	**клꙗсте**
пѝ	**клꙗ̀**	**пи́ста**	**клꙗста**	**пи́ша -ша**	**клꙗша -ша**

Забѣл. 1. Глоголы, на конто коренна-га окончателна е **и** или носова гласна (въ древ.), обыкновенно пріемать **тъ** въ 3-то един. лице на минжло-то непредѣл. време: **приимъ тѣло Иосифъ обитъ (обвитъ) е плащеницеѭ. Тъма его не обѧтъ.** Ост. ев. 202.

Забѣл. 2. Третье-то множ. лице на минжло-то непред. време въ новыя період окончава-са на **а** (руссизмъ) вм. **ѫ**: **вої́ни же є҆́мше і҆и҃са ведо́ша къ Каїа́фѣ а҆р-хїере́ови, и҆дѣ́же кни́жницы и҆ ста́рцы собра́шасѧ.** Матѳ. XXVI. 57.

Забѣл. 3. Форма-та на продължавано-то минжло време въ новыя періодъ са-смѣсила съ форма-та на непредѣлно-то и са-различава само въ 2-то и 3-то единственны и 3-то множественно лица, но изгубила удвояванье-то на гласна-та, което са-слѣло въ една.

Преминжло

	определено.				предварително.			
ед.	**пи́лъ -ла -ло**	**клꙗлъ -ла -ло**	**є҆́смь**		**пи́лъ -ла -ло**	**клꙗлъ -ла -ло**	**бѣхъ**
			є҆сѝ				**бѣ̀**
			є҆́сть				**бѣ̀**

Дв.	пи́ла -лѣ	кла́ла -лѣ	ȇсва̀ -ѣ̀ ȇста̀ -ѣ̀ ȇста̀ -ѣ̀	пи́ла -лѣ	клѧла -лѣ	бѣ́ховѣ бѣ́ста бѣ́ста
мн.	пили -лы -ла	клѧли -лы -ла	ȇсмы̀ ȇстѐ сѫть сꙋ́ть	пили -лы -ла	клѧ́ли -лы -ла	бѣ́хомъ бѣ́сте бѣ́ша -ша

Бѫдѫще.

Ѥдинственно.

ӥмамъ -мь	ӥмаши	ӥматъ —	пiти
хощꙋ̀ -щѫ	хо́щеши	хо́щетъ -ть	
бꙋ́дꙋ -дѫ	бꙋ́деши	бꙋ́детъ -ть	
начнꙋ̀ -чнѫ	на́чнеши	на́чнетъ -ть	

Двойственно.

ӥмавѣ	ӥмата	ӥмата	клѧ́ти
хо́щевѣ	хо́щета	хо́щета	
бꙋ́девѣ	бꙋ́дета	бꙋ́дета	
на́чневѣ	на́чнета	на́чнета	

Мнѫжественно.

ӥмамы -мъ	ӥмате	ӥмꙋтъ -ѫть	клѧ́ти
хо́щемъ	хо́щете	хотѧ́тъ -щѫть	
бꙋ́демъ	бꙋ́дете	бꙋ́дꙋтъ -дѫть	
на́чнемъ	на́чнете	начнꙋ́тъ -нѫть	

Повелително наклоненiѥ.

ѥд.	2. л.	пі́й пий	клени́ кльни
	3.	— —	— —
дв.	1.	пі́йвѣ пийвѣ	клене́вѣ кльнѣвѣ
	2. 3.	пі́йта пийта	клене́та кльнѣта
мн.	1.	пі́ймъ пиймъ	клене́мъ кльнѣмъ
	2.	пі́йте пийте	клени́те кльнѣте
	3.	— —	— —

Забѣл. Въ повелително-то наклоненіе 3-то един. и мн. лица не са-полагатъ, защо-то сѫ отъ желателно-то наклон.: да піе́тъ, да пію́тъ.

Сѫслагателно наклоненіе.

Минѫло непредѣлно.

	1. л.	2.	3.		
ед.	бы́хъ	бы̀	бы̀	пи́лъ-а-о	клѧ́лъ-а-о
дв.	бы́ховѣ	бы́ста	бы́ста	пи́ла-ѣ	клѧ́ла-ѣ
мн.	бы́хомъ	бы́сте	бы́ша	пи́ли-ы-а	клѧ́ли-ы-а

Бѫдѫще.

ед.	бꙋ́дꙋ-ѫ	бꙋ́деши	бꙋ́детъ-ь	пи́лъ-а-о	клѧ́лъ-а-о
дв.	бꙋ́девѣ	бꙋ́дета	бꙋ́дета	пи́ла-ѣ	клѧ́лаѣ
мн.	бꙋ́демъ	бꙋ́дете	бꙋ́дꙋтъ-ь	пи́ли-ы-а	клѧ́ли-ы-а

Причастія.

Дѣйствително.

Нащояще.

	мѫж. и сред.	жен.	мѫж. и сред.	жен.
пъл.	пїѧ́й -ми -ю́щїй -щее	пиѭщиꙗ пїю́щаѧ	клены́й -нъын -нꙋ́щїй -щее	кльнѫщиꙗ кленꙋ́щаѧ
усѣч.	пїѧ̀ пиѧ -ю́щъ -щє ще	пиѭщи пїю́щи	клены̀ -ны -нꙋ́щъ -ь -щее	кльнѫщи кленꙋ́щи

Минѫло непредѣлно.

пъл.	пи́вый -ъын пи́вшїй-шее єє	пившиꙗ пи́вшаѧ	клены́й -ъын клѧ́вый -вшїй -ее єє	кльнъшиꙗ клѧ́вшаѧ
усѣч.	пивъ пившъ	пивъши пи́вши	кльнъ клѧ́въ -вшъ	кльнъши клѧвши

Бждяще.

χотѧй или ймый, пити, клати.

Страдателно.

Настояще.

пъл.	**пїємый -ын -мая -оє**	**кльномын -ый -мая -оє**
усѣч.	**пїємь -юмъ -ма -мо**	**кльномъ -мь -ма -мо**

Минжло непредѣлно.

пъл.	**питый -ын -ая -оє**	**клатын -ый -тая -тоє**
усѣч.	**питъ пита -то**	**клатъ -та клато.**

Забѣл. Нѣкои глаголы отъ 2-ыя образъ, въ дѣйств. причастїе за настояще-то, освень форма-та **ы ъ** иматъ и **ын ы=ѧй -ѧ**: **жьнжи -ия, жнѧй жнѹщїй - жнѧ жнѹщъ**. Форма-та **щїй -щєє -щъ -щє** и **жїй шєє шъ шє** въ употребенїе ю само въ новыя перїодъ, а въ древность-та твърдѣ рѣдко са-срѣща.

По дадены-тѣ образы са-спрягатъ отъ несвършенъ видъ съ продължавано значенїе просты глаголы, на които корени-тѣ направо са-съединяватъ съ форма-та **ти** и са-окончаватъ на гласны(**знати. страдати. бити, лити, ѹоути, мыти. пѣти, жати (жьнж), джти=дѹти, вити, брати. прати, гнити, оунъти** (отъ **ны**). **выти, рыти, плѹти** и **плъти, слоути,** и **слъти, дѣти, ѹати (пьнж), ѹати (наѹьнж), мати (мьнж), ыти (нмж) ыхъ - нмати (юмлж -ѥмлю)** и другы таквызи.

Забѣл. Глаголы съ окончателна **оѵ (ы)**, освень **ѹоути**, усилватъ тъзи гласнж чрезъ притурка-та **о**, а за избѣгванье отъ зѣянье-то (hiatus) превръщатъ **оѵ** въ **в**; съ такъвзи начинъ усилена-та **оѵ** на таквызи глаголы **вм. ооѵ** поювява-са въ видъ **ов: слъти-слоути-слоути - слокж.** Туй сжщо става и съ окончателна-та **ю**, която по сжща-та

причина преминува въ єв или ьв: рюти-рева и рьвж. Таквызи глаголы отстжпватъ нѣколко отъ предизложеныя образъ, за туй за тѣхенъ образъ са-предлага тукъ спряганье-то на слоути.

Неопредѣлит. фор. слоути. Супинумъ слоутъ.

Спрягател. прич. слоулъ -ла -ло.

Изъявително наклоненіє.

Настояще

юд. словж-єши . . . дв, словєвѣ . . . мн. словємъ . . .

Минжло

продълж. словѣахъ -ахъ . . . непред. слоухъ . . .

Преминжло

определит. слоулъ юсмь . . . предварит. слоулъ бѣхъ . . .

Бждяще

хощж слоути . . . хощєвѣ слоути . . . хощємъ слоути . . .

Повелително наклоненіє.

юд. 2. л. слови. дв. словѣвѣ . . . мн. словѣмъ . . .

Съслагателно наклоненіє.

Минжло непред. слоулъ -ла -ло бъіхъ бъі бъі . . .

Бждяще слоулъ -ла -ло бждж - єши . . .

Причастіє дѣйствително.

Наст. пъл. словъіи, усѣч. словъі.

Мин. непр. пъл. слоувъіи, усѣч. слоувъ.

Бжд. хотяи слоути.

Причастіє страдателно.

Наст. пъл. словємъіи, усѣч. словємъ.

Мин. непр. пъл. слоутъіи, усѣч. слоут.

Забѣл. Глаголъ-тъ пѣти, въ изъявит. и повелит. наклоненія въ настояще-то, въ минжло-то продължавано

и въ причастіе-то на ностояще-то, замѣнува ѣ съ о: **пою̀, поѧ́хъ, по́й, поѧ́й -ии.** Тъй и глаголъ-тъ **ста́ти** (свърш. видъ, а несвър. **стоѧ́ти стою̀ -и́ши** по 2-то спряж.) пріема въ бѫдѫще-то ювфоническѫ-тѫ притуркѫ **и: ста́нѹ -еши . . .,** сложно **ѿстаѧ́ти ѿстаю̀ е́ши, . . . ѿстаѧ́хъ останѣахъ** (въ древ.), **ѿстахъ, ѿста́нѹ.**

2. От ъ свършенъ видъ.

Неопред. наклон.	Супинумъ.
йспи́ти проклѧти.	**испитъ проклѧтъ.**

Спрягателно причастіе.

йспи́лъ -ла -ло	**проклѧлъ -ла -ло.**

Изъвително наклоненіе.

Минѫло непредѣл.		Бѫдѫще.	
	Юдинствено.		
йспи́хъ	**проклѧ́хъ**	**йспїю̀ -ѭ**	**прокленѹ -льнѭ**
йспѝ	**проклѧ́**	**йспїеши**	**проклене́ши**
йспѝ	**проклѧ́**	**йспїе́тъ -ь**	**проклене́тъ -ь**
	Двойствено.		
1. **йспи́ховѣ**	**проклѧ́ховѣ**	**йспїевѣ**	**проклене́вѣ**
2. 3. **йспи́ста**	**проклѧ́ста**	**йспїе́та**	**проклене́та**
	Множествено.		
йспи́хомъ	**проклѧ́хомъ**	**йспїе́мъ**	**проклене́мъ**
йспи́сте	**проклѧ́сте**	**йспїе́те**	**проклене́те**
йспи́ша -ѫ	**проклѧ́ша -ѫ**	**-ю́тъ -ѭтъ**	**-нѹ́тъ -нѫть**

Преминѫло.

	определено.					предварително.			
юд.	**йспи́лъ**	**-ла -ло**	**проклѧ́лъ**	**-ла -ло**	**е҆́смь е҆сѝ е҆́сть**	**йспи́лъ**	**-ла -ло**	**проклѧ́лъ**	**-ла -ло**	**бѣ́хъ бѣ́ бѣ́**

дв.	йспи́ла -лѣ	прокла́ла -лѣ	ѥ̂сва̀ -ѣ̀ ѥ̂ста̀ -ѣ̀ ѥ̂ста̀ -ѣ̀	йспи́ла -лѣ	прокла́ла -лѣ	бѣховѣ бѣ́ста бѣ́ста
мн.	йспи́ли -лы -ла	прокла́ли -лы -ла	ѥ̂смы̀ ѥ̂стѐ су́ть	йспи́ли -лы -ла	прокла́ли -лы -ла	бѣ́хомъ бѣ́сте бѣ́ша -ѫ

Повелително наклоненію.

юд.	2. л.	йспі́й -ии	проклени́ -льни
дв.	1.	йспі́йвѣ	проклене́вѣ -ивѣ
	2. 3.	йспі́йта	проклене́та -ита
мн.	1.	йспі́имъ	проклене́мъ -имъ
	2.	йспі́йте	проклените -ите

Съслагателно.

Минжло непредѣлено.

юд. бы́хъ	бы́	бы́	йспи́лъ -ла -ло, прокла́лъ -ла -ло
дв. бы́ховѣ	бы́ста	бы́ста	-и́ла -лѣ, -кла́ла -лѣ
мн. бы́хомъ	бы́сте	-шл -ѫ	-ли -лы -ла, -ли -лы -ла

Бждѫще.

юд. бу́ду -ѫ	бу́деши	-етъ -ь	йспи́лъ -ла -ло, прокла́лъ -ла -ло
дв. будевѣ	бу́дета	-ета	-и́ла -лѣ, -ла -лѣ
мн. бу́демъ	бу́дете	-утъ -ь	-ли -лы -ла, -ли -лы -ла

Причастію дѣйствително.

Минжло непредѣлно.

пъл.	йспи́вый -ыи -вшій	проклынын ла́вый -вшій
усѣч.	йспи́въ -вшъ	проклынъ -ла́въ -вшъ

Страдателно.

пъл. **йспи́тый -ыти**	**прокла́тый -ыи**
усѣч. **йспи́тъ**	**проклатъ**

3. Отъ несвършенъ видъ съ многократно значеніе.

Неопрѣд. Наклонен.	Супинумъ.
йспива́ти проклина́ти	**испиватъ проклинатъ**

Исъявително наклоненіе.

Наст. **йспива́ю -еши . . ., проклина́ю -еши . . .** по **пію**.
Мин. продъл. **испивахъ -а́хъ . . ., проклинахъ -а́хъ . . .**
Бж. **хощѹ -еши . . . йспивати, проклинати.**

Повелително.

йспива́й . . . **проклина́й . . .**

Съслагателно нѣма.

Причастіе дѣйствително.

Наст. **йспива́мй -ми -ющій, проклина́мй -ми -ющій.**

Страдателно.

Наст. **испиваемый -мъ -ма, проклинаемыи -мъ -ма.**

Тукъ са-спрягатъ отъ несвършенъ видъ съ многократно значеніе нѣколко просты глаголы и отъ коюдаю спряженіе глаголы, кога са-слагать съ нѣкой предлогъ и пріематъ многократно значеніе. Тѣ сичкы-тѣ окончаватъ на: **вати, ати** или: **дава́ти-подава́ти, падати-припа́дати, спаса́ти, ражда́ти, глаша́ти-приглаша́ти, крща́ти, ꙗвла́ти, прославла́ти, восклица́ти, припѣва́ти, погреба́ти, оу́ми, ра́ти, нарица́ти, претвора́ти, йзбавла́ти, пребыва́ти** и другы таквызи. Но сѣкый отъ тѣхъ относя свършеныя си видъ на коюето спряженіе и на коята

разредба принадлежи простый-тъ му коренень глаголъ по форма-та си. Тъй напр. горѣизложены-тѣ глаголы иматъ свършеныя си видъ: **дáти - дáхъ - дáмъ -ь** (по архаическо-то спряж.); **пáсти - падóхъ - падѹ** и **припáсти..**, **спастѝ - спасóхъ - спасѹ** (по 1-то спр. отъ 1-та разредба, що иматъ окончателны съгласны: **д, т, з, с...**); **родѝти - родѝхъ - рождѹ**, **пригласѝти - пригласѝхъ - приглашѹ**, **ꙗвѝти - поꙗвѝти - ꙗвлю - поꙗвлю ꙗвѝхъ - поꙗвѝхъ** (по 2-то спряж. отъ 1-та разредба); **восклѝкнѹти - восклѝкнѹхъ - восклѝкнѹ** (по 1-то спряж. отъ 4-та разредба); тъй и **крестѝти**, **прослáвити**, **припѣ́ти**, **погребстѝ**, **ѹмрѣ́ти**, **нарещѝ**, **претворѝти**, **ѝзбáвити**, **пребы́ти**, сѣкый дѣто принадлежи, тамъ трѣба да са-отнесе; за туй са-изысква доста вниманіе.

§. 81. Като са-изложихж предни-тѣ образы напълно съ-видове-тѣ, времена-та и наклоненія-та на глаголы-тѣ отъ първа-та разредба, излишно бы было да са-излагатъ тъй напълно образы и за глаголы-тѣ отъ другы-тѣ разредбы и спряженія, да като лесно може єдинъ ученикъ, наставянъ отъ учителя си, да спряга и тѣхъ глаголы наслѣдъ горѣизложены-тѣ образы. За туй въ дирни-тѣ разредбы и спряженія на простычтѣ глаголы изоставятъ-са:

1. Двѣ-тѣ преминжлы времена и бждяще-то въ изъявит. наклоненіе, като що са-спрягатъ съставно — първы-тѣ отъ спрягателно-то причастіе на спрягваныя глаголъ и спомагателныя глаголъ **ѥ́смь... бѣ́хъ...** а дирнье-то, — отъ неопредѣлително-то наклоненіе на спрягваныя глаголъ и єдинъ отъ спомагат. глаголы:

ймамъ, бꙋ́дꙋ, хощꙋ, начнꙋ̀: не́слъ -ла̀ -ло̀ е̂смь е̂сѝ. . ., не́слъ -ла̀ -ло̀, бѣ́хъ бѣ̀. . . имамъ и́маши. . . нестѝ.

2. Времена-та на съслагателно-то наклоненіе, като що сѫ и тѣ съставны отъ спомагателныя глаголъ **бы́хъ. . . бꙋ́дꙋ: бы́хъ бы̀. . . бе́лъ -ла̀ -ло̀. . ., бꙋ́дꙋ бꙋ́деши. . . бе́лъ -ла̀ -ло̀. . .**

3. Образы за тѣхъ глаголы отъ свършенъ видъ, който са образова съ притурка-та на нѣкой предлогъ въ начало-то на простыя глаголъ съ сѫщи-тѣ му формы въ показаны-тѣ времена (§. 74, 2 и §. 75, 2.): **нестѝ - принестѝ, несо́хъ - принесо́хъ, не́слъ е̂смь. . . принéслъ е̂смь, не́слъ бѣ́хъ. . . -принéслъ бѣ́хъ. . ., несꙋ́-принесꙋ́.** Защо-то нѣма особиты формы въ спряженія-та на глаголы-тѣ отъ свършенъ видъ, освенъ погорѣзабѣлѣжены-тѣ (въ §. 75.).

4. Образы за нѣкои отъ тѣхъ глаголы отъ несвършенъ видъ съ многократно значеніе, които сичкы-тѣ са-спрягатъ по горѣизложеныя образъ **и̂спива́ти, проклина́ти.**

5. Бѫдѫще-то време на дѣйствително-то причастіе, като що става съставно отъ причастіе-то на настояще-то време на нѣкой спомагателенъ глаголъ и отъ неопредѣлително-то наклоненіе на спрягванія глаголъ: **и́мый или хотя́й вестѝ, писа́ти, видѣ́ти.**

§. 82. Отъ първа-та разредба глаголы, които иматъ окончателны коренны съгласны: **д, т, з, с, б, п, г, к, х,** спрягатъ-са по долуизлаганы-тѣ образы: **нестѝ, вестѝ, мощѝ.**

Неопредѣлено наклоненіе.

нести́	**вести́**	**мощи́**

Супинумъ.

нестъ	**вестъ**	**мощь**

Спрягателно причастіе.

не́слъ	**ве́лъ**	**мо́глъ**

Изъявително наклоненіе.

Настояще.

юдинст.	**несȣ́ -сѫ**	**ведȣ́ -дѫ**	**могȣ́ -гѫ**
	несе́ши	**веде́ши**	**мо́жеши**
	несе́тъ -ь	**веде́тъ -ь**	**мо́жетъ -ь**
двойст.	1. **несе́вѣ**	**веде́вѣ**	**мо́жевѣ**
	2. 3. **несе́та**	**веде́та**	**мо́жета**
множест.	**несе́мъ**	**веде́мъ**	**мо́жемъ**
	несе́те	**веде́те**	**мо́жете**
	-сȣ́тъ -сѫть	**-дȣ́тъ дѫть**	**-гȣтъ -гѫть**

Минжло продължавано.

Юдинственно.

1. **несѣахъ -сѧ́хъ**	**ведѣахъ -дѧ́хъ**	**можаахъ -жа́хъ**
2. 3. **несѣаше -сѧ́ше**	**ведѣаше -дѧ́ше**	**можааше -жа́ше**

Двойственно.

1. **несѣаховѣ -ѧ́ховѣ**	**ведѣаховѣ -ѧ́ховѣ**	**можааховѣ -а́ховѣ**
2. 3. **несѣаста -сѧ́ста**	**ведѣаста -ѧ́ста**	**можааста -а́ста**

Множественно.

несѣахомъ -сѧ́хомъ	ведѣахомъ -ѧ́хомъ	можаахомъ -а́хомъ
несѣасте -сѧ́сте	ведѣасте -дѧ́сте	можаасте -жа́сте
несѣахѫ -сѧ́хꙋ	ведѣахѫ -дѧ́хꙋ	можаахѫ жа́хꙋ

Минжло непредѣлно.

Ѥдинственно.

1. несо́хъ	ведо́хъ	мого́хъ
2. 3. несѐ	ведѐ	мо́же

Двойственно.

1. несо́ховѣ	ведо́ховѣ	мого́ховѣ
2. 3. несо́ста	ведо́ста	мого́ста

Множественно.

несо́хомъ	ведо́хомъ	мого́хомъ
несо́сте	ведо́сте	мого́сте
несо́ша -ша	ведо́ша -ша	мого́ша -ша

Повелително наклоненіе.

Ѥдинственно.

2. неси́	веди́	мози́

Двойственно.

1. несе́вѣ -ѣвѣ	веде́вѣ -ѣвѣ	мо́зевѣ -зѣвѣ
2. несе́та -ѣта	веде́та -ѣта	мо́зета -зѣта

Множественно.

1. несе́мъ -сѣмъ	веде́мъ -дѣмъ	мо́земъ -зѣмъ
2. неси́те -сѣте	веди́те -дѣте	мози́те -зѣте

Причастіе дѣйствително.

Настояще.

	мѫж. и средн.	женскый.
пълно.	несы́й -ꙑи -ȣ́щїй -щее	несѫщиꙗ несȣ́щаѧ
	ведый́ -ꙑи -ȣ́щїй -щее	ведѫщиꙗ кедȣ́щаѧ
	могі́й-ꙑи -ȣ̀щїй -щее	могѫщиꙗ могȣ́щаѧ
усѣч.	несы̀ -ꙑи -ȣ́щъ -ще	несѫщи несȣ́щи
	веды̀ -ꙑи -ȣ́щъ -ще	ведѫщи ведȣ́щи
	могы̀ -ꙑи -гȣ́щъ -ще	могѫщи мо́гȣщи

Минжло непредѣлно.

пълно.	несꙑи не́сшїй -шее	несъшиꙗ не́сшаѧ
	ведꙑи ве́дшїй -ше:	ведъшиꙗ ве́дшаѧ
	могꙑи мо́гшїй -шее	могъшиꙗ мо́гшаѧ
усѣч.	несъ не́сшъ -шее	несъши не́сши
	ведъ ве́дшъ -шее	ведъши ве́дши
	могъ мо́гшъ -шее	могъши мо́гши

Причастіе страдателно.

Настояще.

несо́мый -мь -омꙑи -омъ, ведо́мый -мь -омꙑи -омъ.

Минжло Непредѣлно.

несе́ный -ꙑи -се́нъ -а -о, веде́ный -ꙑи -денъ -а -о.

По образа нестѝ са-спрягатъ: съпасти, грꙑсти (грꙑз), трасти, везтѝ; по образа вести́ — па́сти (пад падȣ́ свър. видъ), бости́ (бод), кла́сти (клад), кра́сти (крад), гнести́ (гнет), чисти = чести (чьт = чет), цвѣ́-сти (цвѣт), сѣ́сти (сѣд); по образа мощѝ — тещи (тек), жещи (жег) рещѝ (рек), пещи (пек). влещѝ (влек), тлѣщѝ (тлък), крѣщи (врꙑх).

Забѣл. 1. Въ образа **мощи̇** страдателно причастію нѣма положено, като отъ непреходителенъ залогъ що ю този глаголъ; защото глаголы-тѣ отъ среденъ и отъ дѣйствителенъ непроходителенъ залогъ нѣматъ страдателно причастіе.

Забѣл. 2. Глаголы съ окончателны-тѣ гърляны: **г, к, χ**, въ изъювително-то наклоненію въ настояще-то, освенъ 1-то му юдинственно и 3-то му множественно лице, въ минжл. продължавано въ сичкы-тѣ му лица и въ минжл. непредѣлно въ 3-то юдинст. лице, измѣнуватъ: **г** на **ж**, **к**, на **ч**, **χ ш** (§. 14. — 3): **жегѫ̀** и **жгѫ̀ жежéши** и **жжéши**... **жежаахъ -áχъ** и **жжáχъ -жежааше áше** и **жжáше**... **жежѐ** и **жжѐ**, **текѫ̀ -чéши -чéтъ течаахъ -чáχъ -чааше -чáше**... **течѐ**, **връхѫ -шеши -шеть**... **връшаахъ -шáχъ -шааше -шáше**... **върше.** Тѣ въ повелително-то наклон. са-измѣнуватъ: **г** на **з**, **к** на **ц**, **χ** на **с**; **жези̇ -жезѣвѣ -зéвѣ -жезѣтѣ**... **жезѣмъ -зéмъ -жезѣте -зи̇те**, **теци -цы́ -тецѣвѣ -цéвѣ**... **тецѣмъ -цéмъ -тецѣте -цы́те**, **връси -връсѣвѣ**... **връсѣмъ -връсѣте**. А предъ **т** на неопредѣлителна-та форма **ти** измѣнуватъ-са ва **ш**, (§. 13.—3) **жешти = жещи̇**, **тешти = тещи̇**, **мощи̇**, **рещи**, **врѣшти = врѣщи̇**.

Забѣл. 3. Коренны-тѣ окончателны съгласны **д**, **т**, предъ неопредѣлит. форма **ти**, по законы-тѣ на благозвучіе-то (§. 14.—1), измѣнуватъ-са на **с**: **вед вести̇**, **бод бости̇**, **плет плести**, освенъ **и̂дѫ̀ -и̂ти̇**, коюто отмахва **д**.

Забѣл. 4. Въ глаголы-тѣ **лещи̇**, **сѣ́сти** (свър. видъ) гласны-тѣ **е** и **ѣ** измѣнуватъ-са въ **ѧ** = (ен) въ изъювит. и повелит. настояще: **лѧ́гѫ**, **сѧ́дѫ**, **лѧ́зи**, **сѧ́ди** (§. 13.—7.), а **лежáти = лежѫ -и́ши**, **сѣдѣ́ти**

-сѣждѹ -дйшн по 2-то спряженіе, (у насъ сега: ***легнж, седнж, лежж, седьж.***

§. 83. Глаголы-тѣ отъ първа-та разредба въ минжло-то непредѣлно време нахождатъ-са нѣкога въ древность-та и съ друга форма на **съ** вм. **хъ**: **принсъ** вм. **принхъ** = (пріехъ у насъ). Таквази форма по-часто са-срѣща въ глагольскы-тѣ паметници, нежели въ кирилловскы-тѣ.

Тъзи форма на **съ** образова-са или чрезъ усилванье-то (§. 13. -7. — забѣл.) на коренна-та гласна, напр. **ь** са-усилва въ **и** или въ **ѣ**, **є** въ **ѧ**, **о** въ **а**, или безъ нейно-то усилванье: **привести** 1-во лице един. **привѣсъ** (**вед**), 3-то лице мн. **пробаса** (**бод**), **съблюсъ** (**блюд**), **сътрасъ** (**трѧс**). Тя значително отстжпва отъ обыкновенна-та форма на минжл. непредѣлно въ личны-тѣ си окончанія, както са-види отъ слѣдующія образъ:

ед.	1. **ѵнсъ**	*дв.* **ѵнсовѣ**	*мн.* **ѵнсомъ**
	2. нѣма	**ѵнста**	**ѵнсте**
	3. примѣръ	**ѵнста**	**ѵнса**

Въ сродство съ помензта-те форма нахожда-са и друга на **хъ**, която са-образова отъ кореня, като му са-отмахне дирній-тъ слогъ и са-приложжтъ личны-тѣ окончанія: **смахъ** вм. **сматохъ** (кор. **мат** = ***метж*** у насъ) **палаша** вм. **палакоша** (**палак**). Тука сжща, както и въ форма-та на **съ**, коренна-та гласна или са-усилва — **рѣхъ** (употребявано и въ новыя пер.) отъ **рещи** вм. **рекохъ**, **тѣша** вм. **текоша** (**тек**), **извѣша** вм. **изведоша** (**вед**), или си остава безъ усилванье: **расѣша** вм. **расѣкоша** (**сѣк**), **обрѣша** вм. **обрѣтоша** (**рѣт**).

1. рѣхъ	*дв.* рѣховѣ	*мн.* рѣхомъ
2. нѣма	рѣста	рѣсте
3. примѣр.	рѣста	рѣшѧ

Има йоще юдна твърдѣ рѣдко срѣшвана форма на минжн. непредѣлно, която са-образова чрезъ притурката на тжпа-та гласна и направо при кореня: текъ вм. текохъ, сѣдъ вм. сѣдоѣхъ; — ѣко кръвьѭ сего овьчате помазахъ прагъи двериi, избѣгъ съмьрти. Глаг. Клоц. слышавъше гласъ, идѫ (вм. идошѧ) въспатъ и падѫ (вм. падошѧ) на земли ницн. Тамъ сжщо 178.

юд.	1. обрѣтъ		приидъ
	2. обрѣте	и въ нов. пер.	приде
	3. обрѣте		приде
дв.	1. обрѣтевѣ		приидовѣ
	2. обрѣтета		приидота
	3. обрѣтета		приидота
мн.	1. обрѣтемъ		приидомъ
	2. обрѣтете		дриидоте
	3. обрѣтѫ		приидѫ.

II. СПРЯЖЕНІЮ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ ВТОРА-ТА РАЗРЕДБА.

§. 84. Глаголы-тѣ отъ втора-та разредба съ бѣлѣгъ окончателна коренна гласна а (ю слѣдъ гласна), на нѣкои глаголы отмахвана въ спряганье-то на настояще-то, а на нѣкои постоянна, спрягатъ-са по образы-тѣ; писати, сѣꙗти, дѣлати, сниꙗти.

Неопредѣлт. Наклоненію.

писа́ти сѣꙗти дѣ́лати сниꙗти.

Супинумъ.

писатъ сѣꙗтъ дѣлатъ снꙗтъ.

Спрягателно причастіе.

писа́лъ сѣ́ꙗлъ дѣ́лалъ снꙗлъ.

Изъявително наклоненіе.

Настояще.

Єдинствено.

пи́шȣ -ѫ -ѭ	сѣ́ю -ѭ	дѣ́лаю -ѭ	сїѧ́ю -снꙗѭ
пи́шєши	сѣ́єши	дѣ́лаєши	сїѧ́єши
пи́шєтъ -ь	сѣ́єтъ -ь	дѣ́лаєтъ -ь	сїѧ́єтъ -ѐть

Двойствено.

1. пи́шєвѣ	сѣ́євѣ	дѣ́лаєвѣ	сїѧ́євѣ снꙗєвѣ
2. 3. пи́шєта	сѣ́єта́	дѣ́лаєта	сїѧ́єта снꙗєта

Множествено.

пи́шємъ	сѣ́ємъ	дѣ́лаємъ	сїѧ́ємъ снꙗємъ
пи́шєтє	сѣ́єтє	дѣ́лаєтє	сїѧ́єтє снꙗєтє
пи́шȣтъ -ѫтъ	сѣ́ютъ -ѭть	-ютъ -ѭть	сїѧ́ютъ -ѭть

Минѫло продължавано.

Єдинствено

1. писаахъ -а́хъ	сѣꙗахъ -ѧхъ	дѣлаахъ -ахъ	снꙗахъ сїѧ́хъ
2. 3. -саашє -са́шє	-ꙗашє -ѧшє	-лаашє -ѧшє	снꙗашє сїѧ́шє

Двойствено.

1. писааховѣ -а́ховѣ	сѣꙗховѣ -ѧховѣ	-лааховѣ -аховѣ	снꙗаховѣ сїѧ́ховѣ
2. 3. -сааста -са́ста	сѣꙗаста -ѧста	дѣлааста -ласта	снꙗаста -ѧ́ста

Множественно.

писаахомъ -а́хомъ	сѣꙗахомъ -ѧхомъ	дѣлаахомъ -ахомъ	сниꙗахомъ -ѧ́хомъ
писаастє -са́стє	сѣꙗастє -ѧстє	дѣлаастє -ластє	сниꙗастє -ѧ́стє
писаахѫ -са́хȣ	сѣꙗахѫ -ѧхȣ	дѣлаахѫ -лахȣ	сниꙗахѫ -ѧ́хȣ

Минжло непредѣлно.

Ѥдинственно.

1.	писа̀хъ	сѣ́ѧхъ-ꙗхъ	дѣ́лахъ	сниꙗхъ сїѧ́хъ
2. 3.	писа̀	сѣ́ѧ сѣꙗ	дѣ́ла	сниꙗ сїѧ̀

Двойственно.

1.	писа́ховѣ	сѣ́ѧховѣ	дѣ́лаховѣ	сїѧ́ховѣꙗховѣ
2. 3.	писа́та	сѣ́ѧста	дѣ́ласта	сїѧ́ста сниꙗста

Множественно.

писа́хомъ	сѣ́ѧхомъ	дѣ́лахомъ	сїѧ́хомъ
писа́стє	сѣ́ꙗстє	дѣ́ластє	сїѧ́стє
писа́ша -ѫ	сѣ́ꙗша -ѫ	дѣ́лаша -ѫ	сїѧ́ша -ѫ

Повелително наклоненіѥ.

ѥд.	2.	пишѝ—	сѣ́й сѣи	дѣ́лай -дѣлаи	сїѧ́й сниꙗи
дв.	1.	пишивѣ -авѣ	сѣ́йвѣ-ѣвѣ	дѣ́лайвѣ -ѣвѣ	сїѧ́йвѣ -ѣвѣ
	2.	пи́шита -ата	сѣ́йта -ѣта	дѣ́лайта -ѣта	сїѧ́йта -ѣта
мн.	1.	пи́шемъ -ѣмъ	сѣ́ймъ -ѣмъ	дѣ́лаймъ -емъ	сїѧ́имъ -ѣмъ
	2.	пишѝтє -ате	сѣ́йтє-ѣте	дѣ́лайтє -ѣте	сїѧ́йтє -ѣте

Причастїю дѣйствително.

Нащояще.

пъл.	пишай -ꙗи	сѣꙗй -ꙗи	дѣлаꙗй-ꙗи	сїаꙗй -ꙗи
	пишѹщїй	сѣющїй	дѣлающїй	сїающїй
усѣч.	пиша -ꙗ	сѣꙗ -ꙗ	дѣлаꙗ -ꙗ	сїаꙗ -ꙗ
	пишѹщъ	сѣющъ	дѣлающъ	сїающъ

Минжло непредѣлно.

пъл.	писа́вый	сѣ́ꙗвый	дѣ́лавый	сїа́вый
	писа́вшїй	сѣ́ꙗвшїй	дѣ́лавшїй	сїа́вшїй
усѣч.	писа́въ	сѣ́ꙗвъ	дѣ́лавъ	сїа́въ
	писа́вшъ	сѣ́ꙗвшъ	дѣ́лавшъ	сїа́вшъ

Причастїю страдателно.

пъл.	пишемый	сѣемый	дѣлаемый
усѣч.	пишемь -мъ	сѣемь -ъ	-лаемь -мъ

По образа писати са-спрягатъ: помсати (помшѫ), глаго́лати, ѻ҆ра́ти (орѭ-ѻ҆рю̀), жида́ти-жда́ти (ждѫ-ѹ) сълати (шлѭ -лю̀ шлѐши) (сълаахъ -а́хъ), гна́ти (женѹ) -гнаахъ -а́хъ, а҆лка́ти (алъчѫ-чѭ -а҆лчѹ -ю), пла́кати (плачѫ), и҆ска́ти (ищѫ), плеска́ти (плещѫ), страда́ти -стра́ждѹ -ждѹ -страдаахъ -а́хъ зизда́ти - зижда́ти (зиждѫ), ръпътати ропта́ти (ръпъщѫ - ро́пщѹ), клокота́ти (клокочѫ -чѹ), колѣбати-колеба́ти (колѣблѭ е́блю), бра́ти (берѫ), пра́ти (перѫ), дрема́ти (дремлѭ-*дремьѫ* у насъ), ка́пати (каплѭ -лю -*капьѫ* у насъ); по образа сѣꙗти — вѣꙗти, лаꙗти; по образа дѣ́лати — пыта́ти, пита́ти, вита́ти, рабо́тати; по образа сиꙗти — каꙗти (каѭ).

Забѣл. Въ глаголскы-тѣ паметници и по-рѣдко въ кирилловскы-тѣ, глаголы съ постоянна а (дѣлати)

въ 3-то лице на настояще-то вмѣсто ють иматъ ать, коюто, очевидно, са-образова чрезъ уприличаванье-то на предидѫща-та гласна а: бънваатъ, възлагаатъ, зънваатъ (Юв. Григор.); подобаатъ, пригваждаатъ, сѫпребываатъ (Супр. рѫк.).

III. СПРЯЖЕНІЮ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ ТРЕТЬЯ-ТА РАЗРЕДБА.

§. 85. Глаголы отъ третья-та разредба, съ бѣлѣгъ ѣ (или є въ нов. пер.), отмахвана или постоянна, спрягатъ-са по образы тѣ: мрѣти-мрѣти, грѣти.

Неопредѣ.	Наклон.	Супинумъ.
мрѣти -єти	грѣти	мрѣтъ грѣтъ

Спрягат. прич. мрьлъ мѣрлъ, грѣлъ.

Изъювително наклоненію.

Нащояще.

юд.	мрѫ мьрѫ	грѣю -ѭ
	мрєши	грѣєши -юши
*	мрєтъ -ть	грѣєтъ -ють
дв. 1.	мрєвѣ	грѣєвѣ -ювѣ
2. 3.	мрєта	грѣта -юта
мн.	мрємъ	грѣємъ -юмъ
	мрєтє	грѣєтє -ютє
	мрѫтъ -ѫть	грѣютъ -ѭть

Минѫло

продължавана. непредѣлно.

Юдинственно.

1.	мрѣахъ -ахъ	грѣахъ -ѣахъ	мрѣхъ -охъ	грѣхъ
2. 3.	мрѣаше-аше	грѣаше -аше	мрѣ -мрє	грѣ

Двойственно.

1. мрѣаховѣ -ѧ́ховѣ	грѣаховѣ	мрѣховѣ	грѣховѣ
	грѣ́ѧховѣ	мро́ховѣ	
2. 3. мрѣаста -ѧ́ста	грѣаста	мрѣста	грѣ́ста
	грѣ́ѧста	мро́ста	

Множественно.

мрѣахомъ мрѧ́хомъ	грѣахомъ	мрѣхомъ	грѣ́хомъ
	грѣ́ѧхомъ	мро́хомъ	
мрѣасте мрѧ́сте	грѣасте	мрѣсте	грѣ́сте
	грѣ́ѧсте	мро́сте	
мрѣахѫ мрѧ́хѹ	грѣахѫ	мрѣша	грѣ́ша ша
	грѣ́ѧхѹ	мро́ша	

Забѣл. Въ непредѣл. 3-то един. лице у глаголытѣ съ отмахвана ѣ пріюма нѣкога притуркѫ-тѫ тъ въ древность-та: Лазаръ оумрѣтъ (Еванг. Гр.).

Повелително наклоненіе.

ед.	2. мрѝ -мьри	грѣ́й грѣи
дв.	2. мре́вѣ -ѣвѣ	грѣ́ивѣ грѣивѣ
	2. 3. мре́та -ѣта	грѣ́ита грѣита
мн.	1. мре́мъ -ѣмъ	грѣ́имъ грѣимъ
	2. мре́те мрѣте	грѣ́ите грѣите

Причастіе дѣйствително.
Настояще.

	мѫж. и средн.	женскый.
усѣч. пълно.	мьрыи мрыі́й- ѹ́щїй -щее	мьрѫщиıа мрѹ́щаѧ
	грѣıи грѣ́ѧй -ющїй -щее	грѣıѫщиıа -ющаѧ
	мьры мрыі мрѹ́щъ -ще	мьрѫщи мрѹ́щи
	грѣıа грѣ́ѧ грѣ́ющъ -ще	грѣıѫщи грѣ́ющи

Минжло непредѣлно.

пълно	мьрын мѐрый -ршїй -шее	мьрьшнꙗ мѐршаѧ
	грѣвын грѣ́вый -вшїй -шее	грѣвъшнꙗ грѣ́вшаѧ
усѣч.	мьрь мѐрь мѐршь -ше	мьрьши мѐрши
	грѣвъ грѣ́въ грѣ́вшь -ше	грѣвъши грѣ́вши

Причастїю страдателно.

Наст. пълно. грѣюмын -емый, усѣч. грѣюмъ -емь.

Мин. непр. пълно. грѣтын грѣ́тый, усѣч. грѣтъ -а -о.

По образа мрѣти са-спрягатъ: трѣти - трѐти (тржтрꙋ́-трѐшн), врѣти (врж - врꙋ̀ - врѐши), а по грѣ́ти — тлѣ́ти (тлѣ́ю сред. зал.), спѣ́ти (спѣ́ю), оу҆мѣ́ти, богатѣ́ти и другы таквызи.

IV. СПРЯЖЕНІЮ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ ЧЕТВРЪТА-ТА РАЗРЕДБА.

§, 86. Глаголы отъ четвьрта-та разредба съ бѣлѣгъ нж -нꙋ спрягатъ-са по образа: гыбнжти -ги́бнꙋти.

Неопред. Наклоненію.	Супинумъ.
гыбнжти ги́бнꙋти.	гыбнжтъ.

Спрягателно прич. гыбнжлъ -ги́бнꙋлъ.

Изъявително наклоненію.

Настояще.

ед.	ги́бнꙋ -ж	*дв.*	ги́бневѣ	*мн.*	гыбнемъ
	ги́бнеши		гыбнета		ги́бнете
	ги́бнетъ -ь		ги́бнета		ги́бнꙋтъ -нжть

Минжло продължавано.

ед.	1. гыбнѣахъ	*дв.*	гыбнѣаховѣ	*мн.*	гыбнѣахомъ
	2. гыбнѣаше		гыбнѣаста		гыбнѣасте
	3. гыбнѣаше		гыбнѣаста		гыбнѣахж.

Минѫло непредѣлно.

ед. 1. гйбнѹхъ -нѫхъ	*дв.* гйбнѹховѣ	*мн.* гйбнѹхомъ
2. гйбнѹ -нѫ	гыбнѫсса	гйбнѹсте
3. гйбнѹ -нѫ	гйбнѹста	гйбнѹшѧ -шѫ

Забѣл. Минѫло-то непредѣлно въ древность-та, са-срѣща нѣкога съ горѣказана-та (§. 83. стран. 117.) форма ъ: оуглѫбъ 1-во ед. л.: оуглѫбѫ, погыбѫ, оумлъкѫ, оужасѫ 3-тье мн. лице.

Повелително наклоненіе.

ед. —	*дв.* гйбнѣвѣ -нѣвѣ	гйбнѣмъ -нѣмъ
2. гйбни	гйбнѣта -нѣта	гйбните -нѣте
3. —	гйбнѣта -нѣта	—

Причастіе.

Наст. пъл. гыбнѫи -ный гйбнѫжїй
— усѣч. гыбнѫ гйбнѹщъ
Непред. пъл. гыбнѫвъи -нѹвый гйбнѹвшїй
— усѣч. гыбнѫвъ -нѹвъ гйбнѹвшъ

Тъй са-спрягатъ: мипнѫти, съхнѫти вѧнѫти, гаснѫти, тонѫти, гънѫти - гнѹти, пьнѫти - пнѹти (пьнѫ - пнѹ - пнѣши), рънѫти (и рыти - рыю по I-та разредба), двигнѹти, коснѹтисѧ, плюнѹти, зѧбнѹти.

Забѣл. На нѣкои глаголы отъ тъзи разредба бѣлѣгъ-тъ нѫ -нѹ е коренěнъ слогъ, а на нѣкои-си е нарастяванье, което са-прилага при кореня имъ, за означаванье на бързо-то имъ мьгновенно дѣйствіе. Първы-тѣ сѫ повечето отъ среденъ залогъ и отъ несвършенъ видъ съ продължавано значеніе, а дирни-тѣ — отъ дѣйствителенъ залогъ и отъ свършенъ видъ съ еднократно значеніе. За туй първы-тѣ иматъ и шесть-тѣхъ времена въ спряганье-то си (§. 76. -1), а вторы-тѣ — само четыре (§. 76. -3). Колкото за форма-та на минѫло-то имъ не-

предѣлно време, първы-тѣ иматъ повечто формѫ-тѫ нѫхъ-нѹхъ (макаръ и съ не бързо, мьгновенно значеніе) и по рѣдко охъ: **минѹ́хъ, то́нѹхъ, ѵ҆ва́нѹхъ и ѵ҆вадо́хъ, со́хнѹхъ-схо́хъ-и҆ссо́хъ: ꙗ҆́кѡ трава̀ бо ѻ҆гне́мъ бѹ́дете и҆зсо́хше; гыбнѫхъ и гыбохъ: поги́бе бѣ́гство ѿменѐ...** а дирни-тѣ напротивъ, ако и съ бързо мьгновенно значеніе, иматъ повечто формѫ-тѫ **охъ** арѣдко **нѹхъ: въскрьсохъ, оу҆жасо́хсѧ, обыкохъ, дѫнѫхъ, рынѫхъ -нѹхъ, коснѹ́хсѧ, отрнѫхъ, поманѫхъ,**

Туй сѫщо-са различава и въ спрягателно-то причастіе на речены-тѣ глаголы: **минѹ́лъ, то́нѹлъ оу҆ва́нѹлъ и оу҆ва́лъ, воскре́слъ, обыклъ, дѹ́нѹлъ, рынѫлъ коснѹ́лсѧ, отрынѫлъ, поманѹ́лъ.**

V. СПРЯЖЕНІѤ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ ПЕТА-ТА РАЗРЕДБА.

§. 87. Глаголы отъ пета-та разредба съ бѣлѣгъ — **ова** спрягатъ-сѧ по образа: **вѣ́ровати.**

Неопред. Накл.	Супинумъ.
вѣ́ровати.	**вѣроватъ.**
Спрягателно прич.	**вѣ́ровалъ.**

Изъявително наклоненіе.

Настояще

ед. **вѣ́рѹю -ѭ**	*дв.* **вѣ́рѹевѣ**	*мн.* **вѣ́рѹемъ**
вѣ́рѹеши	**вѣ́рѹета**	**вѣ́рѹете**
вѣ́рѹетъ -ь	**вѣ́рѹета**	**вѣ́рѹютъ -ѭтъ.**

Минѫло продължавано.

единст.	*двойст.*	*множест.*
вѣровахъ -вахъ	**вѣровахоvѣ -вахоvѣ**	**вѣровахомъ -вахомъ**

вѣроваяше -ваше	**вѣровласта -васта**	**вѣроваасте -васте**
вѣроваяше -ваше	**вѣроваяста -васта**	**вѣроваяхѫ -вахȣ**

Минжло непредѣлно.

ед. **вѣровахъ**	*дв.* **вѣровахов̂ѣ**	**вѣрокахомъ**
вѣрова	**вѣроваста**	**вѣровасте**
вѣрова	**вѣроваста**	**вѣроваша -ша**

Повелително наклоненіе.

—	*дв.* **вѣрȣйвѣ**	**вѣрȣймъ**
ед. 2. **вѣрȣй**	**вѣрȣйта**	**вѣрȣйте**
—	**вѣрȣйта**	—

Причаст. дѣйствително.

Нас. пъл. **вѣроуꙗи -ꙗй -ющїй**; усѣч. **вѣроуꙗ -ꙗ -ющъ.**
Непр. пъл. **вѣровавый -вшїй**; усѣч. **-вѣровавъ -вавшъ,**

Причастіе страдателно.

Нас. пъл. **вѣрȣемый -ын**; усѣч. **вѣрȣемь -емъ.**
Непр. пъл. **вѣрованый -ын**; усѣч. **вѣрованъ.**

Тукъ са-спрягатъ: **ȣбразовати, бесѣдовати, бѣдствовати** (**воюѭ - воюю - воеваахъ -ахъ..**).

В. СПРЯЖЕНІЕ ВТОРО СЪ СЪЕДИНИТЕЛНА ГЛАСНА И.

§. 88. Глаголы-тѣ отъ туй спряженіе, споредъ както са-съединява неопредѣлителна-та форма ти при глаголныя корень, раздѣля-са на три разредбы:

I. Отъ първа-та разредба сѫ глаголы, що имать бѣлѣгъ **и**, чрезъ която форма-та **ти** са-присъединява при глаголныя корень: **любити, славити, хвалити, творити.**

II. На втора-та разредба принадлежѫтъ глаголы съ бѣлѣгъ **ѣ**, чрезъ която форма-та **ти** са-присъединява при глаголныя корень. Тъзи гласна **ѣ** са ю образовала тукъ отъ усилванье-то на **и**, за туй тя, ослабвана, измѣнува-са пакъ на **и** въ наст. изъявит.: **горѣти -горѭ -ю -ишѝ), зрѣти (зрю -иши).**

III. На третя-та разредба са-относятъ глаголы, които присъединяватъ форма-та **ти** при глаголныя корень чрезъ **а** слѣдъ приджхливы тѣ: **ж, ч, ш, щ,** що не търпѭтъ **ѣ** подирѣ си: **лежати, мльчати, слышати.** Слѣдованелно бѣлѣгъ на 3-та разредба ю **а** — намѣстница на **ѣ**. Тукъ прилича да са-отнесѫтъ и глаголы съ бѣлѣгъ **ꙗ** послѣ гласна: **стоꙗти, боꙗтися,** дѣто **ꙗ** стои намѣсто **ѣ**.

§. 89. Глаголы отъ сичкы-тѣ три разредбы спрагать-са по образы-тѣ: **любити, зрѣти, лежати, стоꙗти.**

Неопредѣлително наклоненію.

любити **зрѣти** **лежати** **стоꙗти,**

Супинумъ.

любитъ **зрѣтъ** **лежатъ** **стоꙗтъ**

Спрягателно причастію.

любилъ **зрѣлъ** **лежалъ** **стоꙗлъ**

Изъявително наклоненію.

Настояще.

ед. 1.	**люблю -ѭ**	**зрю -ѭ**	**лежѹ -ѫ**	**стою -ѭ**
2.	**любиши**	**зриши**	**лежиши**	**стоиши**

	3. любитъ -ь	зри́тъ -ь	лежи́тъ -ь	стои́тъ -ь
дв.	1. любивѣ	зри́вѣ	лежи́вѣ	стои́вѣ
	2. 3. любита	зри́та	лежи́та	стои́та
мн.	1. любимъ	зри́мъ	лежи́мъ	стои́мъ
	2. любите	зри́те	лежи́те	стои́те
	3. любѧть -ъ	зрѧть -ъ	лежѧть-а́тъ	стоѩть -ъ

Минжло продължавано.

Единственно

1. люблѩахъ -лѧ́хъ	зрѣахъ	лежаахъ	стоѩахъ
	зрѧ́хъ	лежа́хъ	стоѧ́хъ
2. 3. люблѩаше -ѧ́ше	зрѣаше	лежааше	стоѩаше
	зрѧ́ше	лежа́ше	стоѧ́ше

Двойственно.

1. люблѩаховѣ	зрѣаховѣ	лежааховѣ	стоѩаховѣ
люблѧ́ховѣ	зрѧ́ховѣ	лежа́ховѣ	стоѧ́ховѣ
2. 3 люблѩаста	зрѣаста	лежааста	стоѩаста
люблѧ́ста	зрѧ́ста	лежа́ста	стоѧ́ста

Множественно.

1. люблѩахомъ	зрѣахомъ	лежаахомъ	стоѩахомъ
-ѧ́хомъ	-ѧ́хомъ	а́хомъ	-а́хомъ
2. люблѩаасте	зрѣасте	лежаасте	стоѩасте
-ѧ́сте	-ѧ́сте	-а́сте	ѧ́сте
3. люблѩахѫ	зрѣахѫ	лежаахѫ	стоѩахѫ
-ѧ́хꙋ	-ѧ́хꙋ	-а́хꙋ	-ѧ́хꙋ

Минжло непредѣлно.

ед.	1. люби́хъ	зрѣ́хъ	лежа́хъ	стоѩхъ-ѧ́хъ
	2. 3. любѝ	зрѣ̀	лежа̀	стоѩ стоѧ
дв.	1. люби́ховѣ	зрѣ́ховѣ	лежа́ховѣ	стоѩховѣ
	2. 3. люби́ста	зрѣ́ста	лежа́ста	стоѩста

I. Отъ първа-та разредба сѫ глаголы, що иматъ бѣлѣгъ **и**, чрезъ която форма-та **ти** са-присъединява при глаголныя корень: **любити, славити, хвалити, творити.**

II. На втора-та разредба принадлежѫтъ глаголы съ бѣлѣгъ **ѣ**, чрезъ която форма-та **ти** са-присъединява при глаголныя корень. Тъзи гласна **ѣ** са ю образовала тукъ отъ усилванье-то на **и**, за туй тя, ослабвана, измѣнува-са пакъ на **и** въ наст. изъявит.: **горѣти -горѭ -иши), зрѣти (зрю -иши).**

III. На третя-та разредба са-относятъ глаголы, които присъединяватъ форма-та **ти** при глаголныя корень чрезъ **а** слѣдъ придѫхливы тѣ: **ж, ч, ш, щ,** що не търпѭтъ **ѣ** подирѣ си: **лежати, мльчати, слышати.** Слѣдованелно бѣлѣгъ на 3-та разредба ю **а** — намѣстница на **ѣ**. Тукъ прилича да са-отнесѫтъ и глаголы съ бѣлѣгъ **ꙗ** послѣ гласна: **стоꙗти, боꙗтиса,** дѣто **ꙗ** стои намѣсто **ѣ**.

§. 89. Глаголы отъ сичкы-тѣ три разредбы спрагать-са по образы-тѣ: **любити, зрѣти, лежати, стоꙗти.**

Неопредѣлително наклоненiю.

любити **зрѣти** **лежати** **стоꙗти,**

Супинумъ.

любитъ **зрѣтъ** **лежатъ** **стоꙗтъ**

Спрягателно причастiю.

любилъ **зрѣлъ** **лежалъ** **стоꙗлъ**

Изъявително наклоненiю.

Настояще.

ед.	1. **люблю -ѭ**	**зрю -ѭ**	**лежѫ -ѫ**	**стою -ѭ**
	2. **любиши**	**зриши**	**лежиши**	**стоиши**

	3. любитъ -ь	зрйтъ -ь	лежйтъ -ь	стойтъ -ь
дв.	1. любивѣ	зрйвѣ	лежйвѣ	стойвѣ
	2. 3. любита	зрйта	лежйта	стойта
мн.	1. любимъ	зрймъ	лежймъ	стоймъ
	2. любитє	зрйтє	лежйтє	стойтє
	3. любать -ъ	зрать -ъ	лежать-áтъ	стоꙗть -ъ

Минжло продължавано.

Ѥдинственно

1. люблꙗахъ -лѧ́хъ	зрѣахъ	лежаахъ	стоꙗахъ
	зрѧ́хъ	лежáхъ	стоѧ́хъ
2. 3. люблꙗаше -ѧ́ше	зрѣаше	лежааше	стоꙗаше
	зрѧ́шє	лежáшє	стоѧ́шє

Двойственно.

1. люблꙗаховѣ	зрѣаховѣ	лежааховѣ	стоꙗаховѣ
люблѧ́ховѣ	зрѧ́ховѣ	лежáховѣ	стоѧ́ховѣ
2. 3 люблꙗаста	зрѣаста	лежааста	стоꙗаста
люблѧ́ста	зрѧ́ста	лежáста	стоѧ́ста

Множественно.

1. люблꙗахомъ	зрѣахомъ	лежаахомъ	стоꙗахомъ
-ѧ́хомъ	-ѧ́хомъ	áхомъ	-áхомъ
2. люблꙗасте	зрѣасте	лежаасте	стоꙗасте
-ѧ́стє	-ѧ́стє	-áстє	ѧ́стє
3. люблꙗаьѫ	зрѣахѫ	лежаахѫ	стоꙗахѫ
-ѧ́хȣ	-ѧ́хȣ	-áхȣ	-ѧ́хȣ

Минжло непредѣлно.

ѥд.	1. любйхъ	зрѣ́хъ	лежáхъ	стоꙗхъ-ѧ́хъ
	2. 3. любй	зрѣ́	лежà	стоꙗ стоѧ
дв.	1. любйховѣ	зрѣ́ховѣ	лежáховѣ	стоꙗховѣ
	2. 3. любйста	зрѣ́ста	лежáста	стоꙗста

мн. 1.	**люби́хомъ**	**зрѣ́хомъ**	**лежа́хомъ**	**стоꙗхомъ**
2.	**люби́сте**	**зрѣ́сте**	**лежа́сте**	**стоꙗсте**
3.	**люби́ша -ѫ**	**зрѣ́ша -ѫ**	**лежа́ша -ѫ**	**стоꙗшѫ -ѫ**

Повелително наклоненіе.

ед. 2.	**любѝ**	**зрѝ**	**лежѝ**	**сто́й**
дв. 1.	**люби́вѣ**	**зри́вѣ**	**лежи́вѣ**	**сто́йвѣ**
2. 3.	**люби́та**	**зри́та**	**лежи́та**	**сто́йта**
мн. 1.	**люби́мъ**	**зри́мъ**	**лежи́мъ**	**сто́ймъ**
2.	**люби́те**	**зри́те**	**лежи́те**	**сто́йте**

Дѣйствител. причастіе.

Настояще.

пъл.	**любан -ѧ́й**	**зран -ѧ́й**	**лежан -а́й**	**стоꙗн -ѧ́й**
	любѧ́щій	**зрѧ́щій**	**лежа́щій**	**стоѧ́щій**
усѣч.	**люба**	**зра зрѧ́щъ**	**лежа**	**стоꙗ -ѧ**
	любѧщъ		**лежа́щъ**	**стоѧ́щъ**

Минжло непредѣлно.

пъл.	**люби́вый**	**зрѣ́вый**	**лежа́вый**	**стоꙗвын**
	-шій	**-вшій**	**-вшій**	**-вшій**
	люби́въ	**зрѣ́въ**	**лежа́въ**	**стоѧ́въ**
	-вшъ	**-вшъ**	**-вшъ**	**-вшъ**

Страдател. причастіе.

Настояще.

пъл.	**люби́мый -ын**	**зри́мый -ын**	— — —
усѣч.	**люби́мь -мъ**	**зри́мь -мъ**	— — —

Минжло непредѣлно.

пъл.	**любле́ный -ын**	**зрѣ́ный -ын**	— — —
усѣч.	**любле́нъ**	**зрѣ́нъ**	— — —

По образа **люби́ти** са-спрягатъ: **сла́вити, хва-ли́ти, моли́ти, хꙋлити, роди́ти, ходи́ти, проси́ти,**

блазнити, тайти (таю), дойти (дою), напойти (напою), оучйтн; по — **зрѣти** —: **горѣти, летѣти, гремѣти, тлѣти (тлѭ - тлю - тлиши** дѣйст. преходит.) **велѣти, болѣти, сѣдѣти, щадѣти, видѣти, мнѣти**; по — **лежати: держати, молчати, слышат, бѣжати**; по — **истоѧти: боѧтисѧ**.

Забѣл. 1. Въ глаголы-тѣ отъ свършенъ видъ, повечето сложни-тѣ съ предлогъ отъ туй спряженіе, вмѣсто окончаніе то **ивъ** въ причастіе-то на минжло-то непред., има и друга форма **ь**. когато предъ **ивъ** са-нахождатъ усненны-тѣ съгласны: **б, в, п, м**, юзычны-тѣ: **д, т, р, н**, и зжбны-тѣ: **с, ж**. При туй трѣба да са-забѣлѣжи йоще, че усненны-тѣ съгласны вынжгы пріюматъ омекотителиж-тж **л**, юзычны-тѣ: **д, т**, самы преминуватъ въ **жд** и **щ**, а зжбна-та **с**, — въ приджхлива-та **ш** (§. 15, — 1. *а)* — *б)* — *в)*.

возлюбивъ	**возлюбль**	**ѿпѹстивъ**	**ѿпѹщъ -щь**
кѹпивъ	**кѹпль**	**сътворивъ**	**сътворь**
оставивъ	**оставль**	**прѣклонивъ**	**прѣклонь**
прѣломивъ	**прѣломль**	**възгласивъ**	**възглашь**
повръдивъ	**повръждь**	**испросивъ**	**изпрошь**
оутрѹдивъ	**оутрѹждь**	**возложивъ**	**възложь**

Въ нѣкои глаголы има и пълна форма на **ей**: **ѿставлей, прѣломлен, рождь - рождей (рождейсѧ ѿдѣвы)**; въ новыя періодъ на юзыка отъ тъзи форма има и на **шій: возлюбльшій, ѿставльшій, рождшійсѧ, сотворшій, преклоншій**.

Забѣл. 2. Предъ гласны-тѣ: **ѭ -ю, ѩ, ѥ -е**, съгласны-тѣ **д** и **т** измѣнуватъ-са въ **жд** и въ **щ** (шт), а **с** и **з** — въ **ш** и **ж**: **видѣти (виждѫ - виждѹ** и **вижѹ**

въ нов. пер.), **сѣдѣти (сѣждѫ - сѣждꙋ и сѣжꙋ** въ нов. пер.), **врьтѣти врьщѫ (вертѣти вертю -ишь** въ нов. пер.), **родити (рождѫ - рождꙋ** - *родѭ* у насъ), **просити (прошѫ - рождꙋ** - *просѭ* у насъ), **грозити (грожѫ - грожꙋ** *грозѭ* у насъ), **раждаахъ, рождь рожден, рожденъ, мѫтити (мѫщѫ мꙋщꙋ -тиши** -*мѫтѭ* у насъ) **-мѫщенъ -смꙋщенъ.**

Забѣл. 3. Като дѣйствителны-тѣ глаголы са-спрягатъ и глаголы - тѣ отъ среденъ залогъ, които само нѣматъ страдат. причастіе, както и непреходителны-тѣ дѣйствителны.

Г. АРХАИЧЕСКО СПРЯЖЕНІЕ

безъ никаква съюдителна гласна.

§. 90. На туй спряженіе принадлежѫтъ твърдѣ малко глаголы а именно: **ꙗ (д) мь -ъ, дамь -ъ, вѣмь -ъ, имамъ -ъ** и **ѥсмь** съ производны - тѣ отъ тѣхъ **нѣсмь, въздамь -ъ, повѣмь -ъ** и друг. Тѣзи глаголы въ грамматикы-тѣ обыкновенно са-наричатъ неправилны, но то не ю право.

§. 91. **ꙗсти** (отъ кореня **ꙗд**).

Неопред. наклон.	Супинумъ.
ꙗсти (ѣсти)	**ꙗстъ.**

Спрягател. причас. **ꙗлъ -ла -ло.**

Изъявителн. наклоненіе.

Настояще.

ѥд.	**ꙗмъ -ь**	*дв.*	**ꙗдѣвѣ, ꙗвѣ**	*мн.*	**ꙗмы, ꙗмъ**
	ꙗси		**ꙗста**		**ꙗсте**
	ꙗстъ -ь		**ꙗста**		**ꙗдѧтъ -ть**

Минѫло продължавано

єдин.	*двойст.*	*множ.*
ꙗдѣхъ-ꙗхъ-дѧхъ	ꙗдѣховѣ -ѧ́ховѣ	ꙗдѣхомъ-ѧ́хомъ
ꙗдѣше, -ꙗ̂дѧ́ше	ꙗдѣста -ѧ́ста	ꙗдѣсте -ѧсте
ꙗдѣше, ꙗ̂ди́ше	ꙗдѣста -ѧ́ста	ꙗдѣхѫ -ѧ́хȣ

Минѫло непредѣлно.

єдинст.	*двойст.*	*двойст.*
ꙗ̂до́хъ, ꙗхъ	ꙗ̂до́ховѣ, ꙗховѣ	ꙗ̂дохомъ ꙗхомъ
ꙗ̂де	ꙗ̂до́ста, ꙗста	ꙗ̂до́сте ꙗсте
ꙗ̂дѐ, ꙗстъ	ꙗ̂до́ста, ꙗста	ꙗ̂до́ша -ша, -ꙗша

Повелително наклоненіє.

єд. 1. —	*дв.* ꙗ̂ди́вѣ	*мн.* 1. ꙗ̂ди́мъ
2. ꙗ̆ждь	2. 3. ꙗ̂ди́та	2. ꙗ̂ди́те

Причастіє дѣйствително.

Настояще.

	мѫж.	жен.	сред.
пъл.	ꙗдѫїи -дȣ́щїй	ꙗдѫщиꙗ -ȣ́щаѧ	ꙗдѫщеє -ȣ́щее
усѣч.	ꙗды ꙗ̂дȣ́щъ	ꙗдѫщи -дȣ́щи	ꙗды -дȣ́ще

Минѫло непредѣлно.

пъл.	ꙗдъїи -ꙗ̂дшїй	ꙗдъшиꙗ -дшаѧ	ꙗдъшеє -дшее
усѣч.	ꙗдъ ꙗ̆дшъ	ꙗдъши ꙗ̆дши	ꙗдъ ꙗ̆дше

Причастіє страдателно.

Настояще.

пъл. ꙗдомыи -маꙗ -оє; усѣч. ꙗдомъ ꙗ̂до́мъ -а -о.

Минѫло непредѣлно.

пъл. ꙗденыи -наꙗ -ноє; усѣч. ꙗ̂дѐнъ -на -но.

Забѣл. 1. Глаголъ-тъ ꙗсти въ всичкы-тѣ си формы срѣща-са въ древность-та съ измѣненіе-то ꙗ на ѣ: ѣсти.

Забѣл. 2. Свършеный-тъ видъ на ꙗсти са-образова съ притурка-та на предлога съ, като са-вмѣстя и ювфоническа-та н, предъ ꙗ, която са измѣнува на ѣ: ꙗсти -ѣсти-снѣсти, непредѣл. минжл. вр. снѣдо́хъ - снѣде́ ..., бжд. снѣ́мъ -ь снѣ́си ..; Повел. снѣ́ждь ... Спряг. прич. снѣ́лъ; Супин. снѣстъ и проч.

§. 92. Дати (отъ кореня дад). (свърш. видъ).

Неопредѣл. наклон.	Супинумъ.
да́ти.	датъ.

Минжло непредѣлно.

ед. да́хъ	*дв.* да́ховѣ	*мн.* да́хомъ
дадѐ да	да́ста	да́сте
дадѐ, да, дастъ	да́ста	да́ша -ша

Забѣл. Форма-та да (отъ дати) и пода (отъ подати) срѣща-са веднъжь въ Супр. ржкопись: юмоу же да дъва надесать златицъ исрѣбрънын блюдъ, ../. и да оувѣси, ꙗко отъ дьне того, отъ нелиже пода ми съ дльготрьпѣпіемъ и просто срьцемъ, нарече та господь патриархоу быти св. црькви своюи. стр. 92.

Бждяще.

ед. да́мъ -мь	*дв.* даде́вѣ, дасвѣ	*мн.* да́мы -мъ
да́си	да́ста	дади́те
да́стъ -ть	да́ста	дада́тъ -ть

Повелител. наклоненіе.

ед. —	*дв.* 1. дади́вѣ	*мн.* 1. дади́мъ
2. да́ждь	2. 3. дади́та	2. дади́те

Причастіе дѣйствително.

Непред. пъл. да́вый да́вшїй; усѣч. да́въ да́шъ.

Причастіе страдателно.

Непред. пъл. данный -наꙗ -ое; усѣч. да́нъ -на̀ -но́.

§. 93. Вѣ́дѣти (отъ кореня вѣдъ).

Неопредѣл. наклон.	Супинумъ.
вѣ́дѣти.	вѣдѣтъ.

Спрягател. причас. вѣ́дѣлъ -ла -ло.

Изъявително наклоненіе.

Настояще.

ед. вѣ́мъ -ь	*дв.* вѣ́вѣ	*мн.* вѣ́мы -мѣ
вѣ́си	вѣ́ста	вѣ́сте
вѣ́сть	вѣ́ста	вѣ́дѧтъ-ть

Минжло

	продължавано.	непредѣлно.
ед. 1.	вѣдѣахъ -ꙗхъ -дѧхъ	вѣ́дѣхъ
2.	дѣдѣаше -ꙗше -дѧше	вѣ́дѣ
3.	вѣдѣаше -ꙗше -дѧше	вѣ́дѣ, вѣ, вѣсть
дв. 1.	вѣдѣаховѣ -ꙗховѣ -дѧховѣ	вѣдѣховѣ
2. 3.	вѣдѣаста -ꙗста -дѧста	вѣ́дѣста
мн. 1.	вѣдѣахомъ -ꙗхомъ -дѧхомъ	вѣ́дѣхомъ
2.	вѣдѣасте ꙗсте -дѧсте	вѣдѣсте
3.	вѣдѣахѫ -ꙗхѫ -дѧхȣ	вѣ́дѣша -ша

Повелително наклоненіе.

ед. —	*дв.* 1. вѣ́дивѣ	*мн.* 1. вѣ́димъ
2. вѣждь	2. 3. вѣ́дита	2. вѣ́дите

Причастію дѣйствително.

Настояще.

пъл.	вѣдый -дꙋщїй	вѣдѫщия -дꙋщаѧ	вѣдѫщее -ꙋщее
усѣч.	вѣды -дꙋщъ	вѣдѫщи -дꙋщи	вѣды -дꙋще

Минжло непредѣлно.

пъл.	вѣдѣвый -вшїй	вѣдѣвъшия-вшаѧ	вѣдѣвъшее -вшее
усѣч.	вѣ́дѣвъ -вшъ	вѣдѣвъши -вши	вѣ́дѣвъ -вше

Причастію Страдателно.

Настояще.

пъл.	вѣ́домый -ый	вѣ́домаѧ -моя	вѣ́домое -ое
усѣч.	вѣ́домъ -мъ	вѣ́дома	вѣ́домо

Минжло непредѣлно.

пъл. вѣ́дѣный -наѧ -ное; усѣч. вѣ́дѣнъ -на -но.

§. 94. Ймѣ́ти.

Неопредѣлит. наклон. ймѣ́ти.

Спрягателно причас. ймѣ́лъ -ла -ло.

Изъявително наклоненію.

Настояще.

ед.	ймамъ -ь (-аамь)	*дв.*	ймавѣ	*мн.* ймамы (-аамъ)
	ймаши (-аашн)		ймата	ймате (аате)
	ймать (-аать)		йма́та	ймꙋтъ -жть

Минжло

		продължавано.	непредѣлно.
ед.	1.	имѣахъ ймахъ	ймѣхъ
	2. 3.	имѣаше ймаше	ймѣ

дв.	1.	имѣахове -а́хове	и̂мѣ́хове
	2. 3.	имѣаста -аста	и̂мѣста
мн.	1.	имѣахомъ -а́хомъ	и̂мѣ́хомъ
	2.	имѣаста -а́сте	и̂мѣсте
	3.	имѣахѫ -а̀хꙋ	имѣ́ша ша

Повелително наклоненіе.

юд. —	*дв.* 1. и̂мѣ́йвѣ -ивѣ	*мн.* 1. и̂мѣимъ
2. и̂мѣ́й -ѣи	2. и̂мѣ́йта -ита	2. и̂мѣ́йт -ите
—	3. и̂мѣ́йта -ита	—

Причастіе.

Настояще.

пъл. и̂мы́й -ыи -ꙋ́щїй, усѣч. и̂мы́ -ыи и̂мꙋ́щъ щи.

Минжло непредѣлно.

пъл. и̂мѣ́вый -ыи -вшїй, усѣч. и̂мѣ́въ -вшъ -вши.

§. 95. **Бытп** (отъ кореня **бы**).

Неопредѣлит. наклоненіе. **бы́ти.**

Спрягателно. причас. **бы́лъ, была̀ -ло̀.**

Изъевително Наклоненіе.

Настояще.

юд. є̆смь, юсмь	*дв.* є̆свѣ̀, юсвѣ	*мн.* є̂смы̀, юсмъ
є̂си́, юси	є̂ста̀, юста	є̂сте̂, юсте
є̆сть, юсть	є̂ста̀, юста	сꙋ́ть, сѫть

Забѣл. Въ новыя пер. въ **юсмь** по погрѣшка, види-са, измѣнили 1-то двойст. лице въ є̂сма̀, а множес. є̂смы̀: Ѧзъ и̂ ѻ̀тецъ є̂ди́но є̂сма̀. Іѡан. X. 30.

Минжло продължавано.

юд. 1. бѣахъ или бяахъ бяхъ

2. 3. бѣаше или бяаше бяше

дв.	1.	**бѣаховѣ**	или	**бꙗаховѣ**	**бꙗховѣ**
	2. 3.	**бѣаста**	или	**бꙗаста**	**бꙗста**
мн.	1.	**бѣадомъ**	или	**бꙗахомъ**	**бꙗхомъ**
	2.	**бѣасте**	или	**бꙗасте**	**бꙗсте**
	3.	**бѣаѣѫ**	или	**бꙗахѫ**	**бꙗхѫ -хѹ**

Минѫло непредѣлно.

юд.	1.	**бы́хъ быхъ**	**бѣ́хъ**
	2.	**бы̀ бы**	**бѣ̀**
	3.	**бы̀ и бысть**	**бѣ̀**
дв.	1.	**бы́ховѣ**	**бѣ́ховѣ**
	2. 3.	**бы́ста —**	**бѣ́ста**
мн.	1.	**бы́хомъ —**	**бѣ́хомъ**
	2.	**бы́сте —**	**бѣ́сте**
	3.	**быша -ша**	**бѣ́ша -ша**

Забѣл. Востоковъ прїюма формѫ-тѫ **бѣ́хъ** за форма на преходяще-то време или, по нашему, на минѫло-то продължавано; слѣдователно той счита **бѣ́хъ** за юдна и тъзи форма съ **бѣахъ** и **бꙗахъ**, **бꙗхъ**: но туй на да ли ю право. Наистина сѣ форма-та **бѣхъ**, навредъ стои преведено Латин. imperfectum и Грьц. παρατατικὸς (**искони бѣ слово**, in principio erat Verbum, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος): но туй не може са-прїю йоще за доказателство, защото εἰμὶ нѣма минѫло непредѣл. Ако формата **бѣхъ** бы была преходяще време, защо тя въ 2-то и 3-то юдин. лица нѣма бѣлѣга си **ше**, който въ старобългарскыя юзыкъ, както и въ новобългарскыя, ю обыкновенна и неотмахвана принадлежность на 2-то и 3-то юдин. лица въ минѫло-то продължавано време или въ преходяще-то (по Востокова)? Сѫщо-то прилича да сакаже и за 3-то множ. лице, коюто отъ форма-та **бѣхъ**

вынжгы са-ювява съ обыкновенныя бѣлѣгъ **ша** на минжло-то непредѣлно (**бѣша**), а никога — съ обыкновенныя бѣлѣгъ **хж** на продължавано-то (**бѣахж - бѧхж**). И тъй **бѣхъ**, въ образованье-то на формы-тѣ си 2-то и 3-то юдин. лица и 3-то множ., като показва направо сродство съ минжло-то непредѣлно, а не съ продължавано-то то прилича да са-пріюме за мин. непредѣлно заедно съ **быхъ**, а не за мин. продължавано. Но въ пріюманье-то на двѣ-тѣ формы **бѣхъ** и **быхъ** за формы на минжло-то непредѣлно, не трѣба да са-смѣсватъ юдна съ друга по значеніе-то, кога тѣ са-употребяватъ като самостоятеленъ глаголъ, а не като спомагателенъ. Отъ **быти**, като самостоятеленъ глаголъ, **бѣхъ** има сжщо-то и въ новобългарскыя юзыкъ значеніе *бѣхъ* а не *бяхъ*, Грьц. ἦν. Лат. erat, а **быхъ** значи — *станжхъ* по нашему, грьц. παρακείμενος γέγονα и αορ. ἐγενόμην, Лат. factus sum: **И бысть слово дѣло,** *и станж слово-то дѣло;* **въ томъ животъ бѣ, и животъ бѣ свѣтъ человѣкомъ.** ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. in ipso vita erat, et vita erat lux hominum. Іоан. 1. с. 4. — **и тѣмь в҄са быша, и безъ нюго ничьто же небысть, юже бысть;** πάντα δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Споредъ туй значеніе на **бѣхъ** и **быхъ** прилича пьрво-то да ю отъ несвьршенъ видъ, а второ-то отъ свьршенъ.

Но кога **быти** са-употребява, като спомагателенъ глаголъ, тогазь **бѣхъ** и **быхъ** иматъ значеніе, както сега у насъ на *бѣхъ* и *былъ* —, съ разлика че — *былъ* — **има** историческо значеніе (виж҄ъ §. 173. *в*. забѣл.): **и бѣ написано еврейскы, грьцкы, латинскы.** Остр. юв. 220 —

Бысть чловѣкъ посланъ отъ Ба҃. Остр. 1. *И бѣ написано* или *было написано . . . Бѣ проводенъ* или *былъ проводенъ отъ Бога человѣкъ.*

Бѫдѫще.

ед. **бѫдѫ, бѹ́дѹ**	*дв.* **бѹ́девѣ**	*мн.* **бѹ́демъ**
бѹ́деши	**бѹ́дета**	**бѹ́дете**
бѹ́детъ -ть	**бѹ́дета**	**бѹ́дѹтъ-дѫть**

Повелително наклоненіе.

ед. 1. —	*дв.* 1. **бѫдѣвѣ**	*мн.* 1. **бѫдемъ**
	бѹ́девѣ	**бѹ́демъ**
2. **бѫди бѹ́ди**	2. 3. **бѫдѣта**	2. **бѫдете**
	бѹ́детѣ	**бѹ́дите**

Съслагателно наклоненіе.

Минѫл. Непр. Бѫдѫще.

бы́хъ, бы́.. бы́лъ -ла -ло.. бѫдѫ, бѹдѹ.. бы́лъ -ла -ло.

Забѣл. Въ съслагателно-то наклоненіе, коюто са-образова отъ **быхъ** и отъ спрягателно-то причастіе, на не-вредѣлно-то време 1-то единст. лице вмѣсто **быхъ** срѣща-са въ глаголица-та **бымъ** и **бимъ**, 2-то и 3-то един. — **би** вм. **бы**, а въ 3-то множ. лице вмѣсто **бышѧ** употребява-са и друга форма **бѫ**, която са-нахожда само въ най-древни-тѣ глаголскы паметници: **ōште не бимъ пришълъ и глаголалъ, грѣха не бѫ имѣли. Гн҃, аште би былъ сьде, не би мои братъ оумрълъ.** Ев. В. Григ. — **Просмраждаѭтъ лица своя, да са бѫ явили чловѣкомъ посташтеся.**

§ 96. Глаголъ-тъ **быти**, като спомагателенъ глаголъ, играе важнѫ ролѭ въ глаголно-то измѣненіе:

въ дѣйствителныя залогъ съ негова-та помощь и отъ спрагател. причастію са-образова мин. непредѣлно и бждяще-то на съслагателно-то наклоненіе: **быхъ пришълъ, грѣха не быша имѣли, аще и грѣхы бѫдеть сътворилъ**; съ негова-та помощь и отъ спрягат. причастію (или нѣкога и отъ причас. на настояще-то) са-образоватъ сложны преминжлы-тѣ или описателны-тѣ времена, въ изъявит. наклоненіе: **сътворилъ юсмь, далъ еси знаменіе, изгыблъ бѣхъ, бѣхъ, оуча, бѣ спа**; а въ страдателныя залогъ той спомага въ спряганье-то на сичкы-тѣ времена, кога глаголъ-тъ са-спряга съставно.

ФОРМА НА СТРАДАТЕЛНЫЯ ЗАЛОГЪ.

§. 97. Форма-та на старобългарскы-тѣ глаголы отъ страдателенъ залогъ въ образованье-то си ю сходна съ страдателна-та форма на новобългарскы-тѣ глаголы: тя или обыкновенно быва съставена отъ страдателно-то причастію на спрягваныя глаголъ и отъ спомагателныя глаголъ **юсмь** или **бывалѫ -ю**, или са-образова отъ форма-та на дѣйствителныя залогъ съ притурка-та на възвратно-то мѣстоименіе **са**: **бѣ же нолинъ облѣченъ власы вельбѫжди.** Остр. 255. **Нолинъ прѣданъ бысть.** тамъ 262. **вьсѧ оуже съвьршишасѧ.** т. 263. **лютѣ же чл҃коу томоу имь же сн҃ъ чл҃овѣчь прѣдаютсѧ** Остр. 158.

§. 98. Спряганье-то на страдателны-тѣ глаголы, що са-образоватъ отъ дѣйствителны-тѣ съ притурка-та **са**, съ нищо не са-различава отъ спряганье-то на глаголы-тѣ отъ дѣйствителенъ залогъ; при неговы-тѣ

формы на сичкы-тѣ времена само са-присъединява възвратно-то мѣстоименіє сѧ: несѫсѧ -ешисѧ.. несяхсѧ -сѫхсѧ,... несохсѧ.., неслсѧ есмь.., неслсѧ бѣхъ.., нестисѧ бѫдѫ..; съконьчахсѧ, съконьчахомсѧ, съконьчалсѧ ѥсмь, съконьчалсѧ бѣхъ, съконьчаѭсѧ, сконьчаѥть сѧ. Тъй сѫщо са-спрягатъ и дѣйствителны-тѣ съ възвратно и съ взаимно значеніє глаголы, йоще и наричваны-тѣ отъ общій залогъ глаголы.

§. 99. Въ спряганье-то на страдателны-тѣ глаголы, що става съставно отъ спомагателенъ глаголъ и отъ страдателно причастіє, и въ него не са-виждатъ никаквы затрудненія нито особенности: защо-то въ него са-спряга само юдинъ спомагателенъ глаголъ, и при него са-прилага причастіє-то на настояще-то или на минѫло-то непред. време въ именителенъ надежь. И тъй въ глаголы отъ страдателенъ залогъ, спрягваны съставно, трѣба да са-забѣлѣжѫтъ особито страдателны-тѣ причастія.

Страдателны-тѣ причастія на настояще-то иматъ за бѣлѣгъ м съ предидѫща гласна е или о въ първо-то спряженіє или въ спряженіє-то съ съюдителна гласна е, (дѣлаѥмыи -мъ -мый -мь -маꙗ -ма -моѥ -мо, глаголемый, несомыи- -ꙗ -оѥ), а въ второ-то спряженіе или въ спряженіє-то съ съединителна гласна и иматъ м съ предидѫщѫ гласнѫ и (любимый -мь -мыи -мъ -маꙗ -ма -моѥ -мо, видимыи..). Въ първо-то спряженіє причастія на емый иматъ глаголы, които са-окончавятъ въ 1-то лице на настояще-то на ꙗ-ю: биꙗ бїю бїемый, а които са-окончаватъ на ѫ-ѹ иматъ гы на омыи: рекѫ -кѹ рекомый, несѫ -сѹ несомый, кльнѫ кльнѹ -номыи; исключеніє

са-забѣлѣжва само въ глаголы, конто въ наст. сѫ на **шѫ**; тѣ вмѣсто **омый** иматъ **емый**: **пишѫ -шꙋ пишемый**. Страдателны-тѣ причастія на мин. непредѣлнп, както и въ новобългарскыя юзыкъ, иматъ за бѣлѣгъ и или т: **біенъ, клатъ**. Буква-та т са-ювява въ глаголы, които иматъ окончателнѫ коренни гласнѫ при р.: **питъ, къзатъ пожрьтъ**. Но и тѣзи глаголы сѫ способны да пріюматъ бѣлѣга **и**: **распѧтъ и распинѣнъ**.

СПРЯЖЕНІЮ НА ГЛАГОЛЫ ОТЪ СТРАДАТЕЛЕНЪ ЗАЛОГЪ СЪ СПОМАГАТАЛЕНЪ ГЛАГОЛЪ.

а) Отъ несвършенъ видъ.

Неопредѣлително наклоненіе.

Мжж. р. **быти посылаемꙋ**, жен. **быти посылаемѣй**, сред. **быти посылаемо**.

Забѣл. Въ неопредѣлит. наклоненію причастію-то въ мжж. и женс. родъ вынжгы са-употребява въ дателенъ падежь, а въ среднія — въ именит.: **подобаютъ сыноу чловѣчьскоуоумоу прѣданоу быти въ рѫцѣ чловѣкъ грѣшьникъ и распатоу быти. — Можааше бо се мꙋро продано быти на мънозѣ и дано быти нищиимъ.**

Причастіе.

наст. { пъл. **посылаюмъıн -ый -маıа -маѫ -моює -мое**
усѣч. **посылаюмъ -мь -ма -мо**

непр. { **посыланый -наıа-наѫ -ною -е**
посыланъ -на -но

Изъювително наклоненію.

Настояще.

Посылаюмъ -мь -ма -мо юсмь или бываѭ -ю...

Минжло

продължавано		непредѣлно	
посыла́емь -юмъ -ма -мо	**бѣахъ, бѧхъ или бываахъ -а́хъ**	**посылаюмъ -мь -ма -мо**	**бѣ́хъ бѣ...**

Бждяще.

посылаюмъ -мь -ма -мо } **бждѫ -єшн... или бѫдѫ -єши** или **ймамъ мь быти... ймашъ быти...**

Повелително наклоненію.

бѫди -бѫ́ди посылаюмъ -ємь...

в) Отъ свършенъ видъ.

Неопредѣлително наклоненію.

Мжж. р. **посъланоу -по́сланѫ бы́ти**, жен. **по́сланѣй быти**, сред. **посълано -по́слано бы́ти.**

Причастію.

пъл. **посъланыи -аꙗ -оє -о́сланый -наѧ -ное**
усѣч. **посъланъ -на -но -по́сланъ -на -но.**

Изъювител. наклоненію.

Минжло опредѣлѣно.

посълан -по́слнъ -на -но юсмь.

Минжло непредѣлно.

посъланъ -по́сланъ -на -но быхъ...

Бждяще.

посъланъ -на -но бѫдѫ... или имамъ быти.
по́сланъ -на -но бѫ́дѫ или ймамъ бы́ти.

Повелително наклоненію.

бѫди посъланъ -на -но..., бѫди по́сланъ -а -о.

БЕЗЛИЧНЫ ГЛАГОЛЫ *).

§. 100. Безличны-тѣ глаголы иматъ формѫ, употребяванѫ само въ 3-то юдинст. лице, както и въ новобългарскыя юзыкъ, по нѣкоје отъ горѣизложены тѣ спряженія. Такывзи глаголы сѫ: подобаѥтъ, довлѣѥтъ надлежитъ, дождитъ, гремитъ, слꙋчаѥтсѧ, ключаѥтсѧ; тъй и нѣкои употребяваны съставно отъ нѣкоје качественно нарѣчіе и спомагателныя глаголъ быти: лѣть ѥсть, годѣ ѥсть, оугодно ѥсть, и другы нѣкои.

Юто юдинъ образъ и за тѣхъ.

1.) Настояще. Подобаѥтъ -ть. Минѫл. продължи. подобааше -баше. Мин. непредѣл. подобало и подобало бѣ.

2.) Настояще. лѣть ѥсть. Минѫл. продълж. лѣть бѣаше, биаше, бяше. Минѫл. непредѣл. лѣть было и лѣть бѣ.

Тъй и другы-тѣ — сѣкый споредъ форма-та си относя-са, на коюто спряженію и на която разредба принадлежи.

БѢЛѢЗЫ НА НАКЛОНЕНІЯ-ТА, ВРЕМЕНА-ТА И ЛИЦА-ТА.

§. 191. Като са-изложихѫ образы-тѣ на спряженія-та, представятъ-са тукъ въ общи изгледъ бѣлѣзы-тѣ на наклоненія-та, времена-та и лица-та.

*) Тъй са-наречены, не че са не употребяватъ въ никоје лице, но защо-то тѣ никога не пріюматъ за подлежаще ни нѣкоје отъ 3-рѣ лица, нито нѣкой предметъ.

Бѣлѣгъ или характеръ на неопредѣлителна-та форма ѥ — **ти** и **щи**, на супинумъ — **тъ** и **щь**, на повелително-то наклоненiѥ — **и** по сичкы-тѣ перiоды, — **ѣ** само въ древность-та и **є** само въ новыя перiодъ. Бѣлѣзы на настояще-то (както и на бѫдѫщ.) време въ изъꙗвително-то наклоненiѥ сѫ:

	за ѥдин.	*за двойств.*	*за множ.*
лица.	1. **мь - мъ**	1. **вѣ**	1. **мъ - мы**
	ѫ - ѹ, ѭ - ю		
	2. **си** или **ши**	2. **та**	2. **тє**
	3. **ть - тъ**	3. **та, тє, тѣ**	3. **ѫть, ѭть, ѧть, ѩть**

само въ новыя перiодъ — **ѹтъ, ютъ, ѧтъ, ѫтъ.**

Бѣлѣзы на минѫлы-тѣ времена въ изъꙗвително-то накл. сѫ: **χ, с, ш.**

Производство на времена-та.

§. 102. За да са-улесни изучванье-то на формы-тѣ въ спряженiя-та, нужно ѥ да са-упознаѥ добрѣ производство-то на времена-та. За производство-то на времена-та трѣба да са-прiѥме за основа: 1. неопредѣлителна-та форма и 2. настояще-то време въ изъꙗвително-то накл. Отъ пьрва-та происхождатъ: супинумъ, минѫлы-тѣ времена въ изъꙗвит. наклоненiѥ и причастiѥ-то на непредѣлно-то време, а отъ второ-то са-образова повелит. наклоненiѥ и причастiѥ-то на настояще-то.

§. 103. Кога на неопредѣлителна-та форма бѣлѣгъ-тъ **ти** ѥ присъѥдиненъ при глаголныя корень

съ помощь-та на гласна, или самъ-си корень-тъ кога са-окончава на гласна: тогази минѫло-то непредѣлно време са-образова съ просто премѣнуванье **ти** на **хъ**, т. е. вмѣсто бѣлѣга **ти** на неопредѣлит. форма, полагаса бѣлѣгъ-тъ **хъ** на минѫло-то непредѣлно време: **зна́ти - зна́хъ, пи́ти - пи́хъ, клати - клахъ, грѣ́ти-грѣ́хъ, любитти - люби́хъ.** А кога глаголны-тѣ корени, що са-окончаватъ на съгласна, са-съюдиняватъ съ бѣлѣга **ти** на неопредѣлително-то наклоненію безъ помощь-та на гласна: тогази минѫло-то непред. време са-образова, като са-измѣни на неопредѣлителна-та форма бѣлѣгъ-тъ **ти** (**щи**) на **охъ**. Въ този случай коренна-та съгласна си-пріема първыя видъ, ако и да бы са-измѣнила въ неопредѣлителна-та форма по законы-тѣ на благозвучію-то (§. 14): **нести́ - несо́хъ, вости́-водо́хъ (вод), плести́-плето́хъ (плет), пещи́-пеко́хъ (пек), тещи́ - теко́хъ (тек), мощи́ - мого́хъ (мог), врѣщи - връхохъ (врьх).**

§. 104. Окончанія-та **аахъ -ахъ, ꙗахъ -ꙗхъ**, които сѫ свойственны на минѫл. продължавано врем., присъединяватъ-са направо при окончателна-та коренна гласна. Ако ли корень-тъ са-окончава на съгласна, която въ неопредѣлит. наклоненію направо са-присъединява съ **ти**, или на носова гласна, която предъ друга гласна са-разлага на **ы, ѣм**; то вмѣсто **аахъ-ахъ, ꙗахъ -ꙗхъ** поювява-са **ѣахъ -ѣхъ: пити -пиꙗахъ ꙗ́хъ, знати знаахъ -а́хъ нести - несѣахъ ѣ́хъ. клати - кльнѣахъ ѣ́хъ**, Глаголы-тѣ, които въ неопред. накл. иматъ бѣлѣга **щи** (вм. **гти, кти**), пріюматъ **аахъ** като измѣнѭтъ **г** на **ж**, **к** на **ч**: **мощи - можаахъ а́хъ, тещи - течаахъ -а́хъ.** Тука, твърдѣ вѣроятно, **аахъ** стои

вмѣсто **махъ**: инакъ нѣма отъ кадѣ да са-объюсни измѣненіе-то **г** на **ж** и **к** на **ч**.

§. 105. Причастіе-то на минжл. непредѣлно време образова-са, като премѣни **ти** на — **вън -въ вый -вшій** въ онѣзи глаголы, които въ образованье-то на туй сжщо време въ изъювит. наклоненіе измѣнуватъ **ти** на **хъ** (§. 103): **знати - знавън -авъ -áвый -áвшій -áвшъ, пивън - пивъ пйвшій -вшъ, грѣвън -ѣвъ -грѣ́вшій - ѣ́вшъ (мрѣти - мрéти - мьрън - мéрый мéръ - мéршій - мéршъ,** защото гласна-та **ѣ** или **є** ю непостоянна), **любити - любивън -ивый -ивъ -ившій -ившъ, клѫвый клѫвъ -ѫвшій -ѫвшъ** (въ древность-та — **кльнън - кльнъ** на **ън**, защото са-разлага носова-та **ѫ** въ **ьн**). А въ глаголы-тѣ, които измѣнуватъ **ти** на **охъ**, туй причастіе са-образова, като са-измѣни **ти** въ **ън -ъ -ый -шій -шъ**, а глаголна-та коренна съгласна, ако ю измѣнена, пріюма тукъ първыя си видъ: **нести - несън - несъ — нéсый - нéсшій, вости (вод) водън водъ - вóдый - вóдшій - водшъ, плести (плет) -плетън - плетъ плéтый -тшій, мощи (мог) могън-могъ -мóгій - мóгъ - мóгшій -гшъ, влещи (влек) -влекън - влекъ влéкій - влéкъ -кшій -кшъ.** За другы-тѣ съкратены формы на туй причастіе каза-са по горѣ въ второ-то спряженіе забѣлѣж. 1.

Тъй сжщо са-образова и спрягателно-то причастіе, като измѣнува и въ два-та речены случаи **ти** на **лъ -ла -ло** за юдин. число, **ли** -(**лы** за жен. **ла** за ср. древ.) за множ., съ исключеніе — дѣто коренны-тѣ окончателны съгласны **д, т,** — по законы-тѣ на благозвучіе-то (§. 14. — 1.), са-отмахватъ предъ **лъ**

-ла -ло: пити -пилъ -ла -ло -пили -лы -ла; знати -зналъ, клати -клалъ, горѣти -горѣлъ, мрѣти -мрѣти -мрьлъ -мѣрлъ, молити -молилъ, нести -неслъ, ве-сти (вед) -бѣлъ, бости (бод) -болъ, плести (плет) -плелъ, чести (чьт) -чьлъ -чьла -чьло -челъ -чла -чло множ. чьли -чьлы -чьла -чли, мощи (мог) -моглъ, пещи (пек) -пеклъ.

§. 106. Отъ неопредѣлителна-та форма происхожда сѫщо и супинумъ или неопредѣлителна-та достигателна форма, чрезъ измѣненіе-то на и въ ъ и (въ ь послѣ щ): дѣлати -дѣлатъ, нести -нестъ, пещи пещь.

§. 107. Отъ 2-то лице на настояще-то време обра-зова-са повелително-то наклоненіе въ първо-то спряженіе, като измѣнува окончаніе-то еши на и, а въ второ-то — отъ окончаніе-то иши, като отмахва ши: несеши -неси, пиеши -пии, знаеши -знай, любиши -люби, зриши -зри, ходиши -ходи.

§. 108. Отъ 3-то множ. лице на настояще-то о-бразова-са на причастіе-то наст. време, като са-измѣ-нѭтъ ѭть, ать, ѭть на ѭи или ѧ, а ѫть на ы (въ древ-ность-та), а въ новыя періодъ ютъ, ѧтъ = (ѭтъ) на ѧй -ѧщій, атъ на ай -ащій а ѹтъ на ый -ѹщій: дѣлаѭть -ютъ -дѣлаѭи -дѣлаѧй -ющій, стоѭть -ѧтъ-стоѭи- -стоѩ -стоѧй -ѧщій, лежать -лежатъ -лежаи -ле-жа -ложай -лежащій -лежа -лежащъ, несѫть несѹтъ несыи -несы -несый -несѹщій несы -несѹщъ.

Забѣл. За съставанье-то на бѫдѫще-то на гла-голы отъ несвърш. видъ въ изъявително-то наклоненіе и за съставянье-то на съслагателно-то наклоненіе каза-

са по горѣ, както и за съставны-тѣ преминѫлы времена въ изъявително-то наклоненїе (§. 81. 1. 2.)

ГЛАВА V.

ЗА ПРИЧАСТІѤ-ТО.

§. 109. ***Причастія-та сѫ думы***; които отъ ѥдна страна участвуватъ, по формы-тѣ и по значенїѥ-то си, въ глаголы-тѣ, отъ които происхождатъ, а отъ друга — въ прилагателны-тѣ имена, като що означаватъ (съ измѣняваны типове по родове, числа и падежи) дѣйствїѥ или състоянїѥ принадлежаще на предметъ; за туй тѣ са-наричатъ ***дѣйственны прилагателны***. За тѣхно-то участїѥ въ глаголы-тѣ, каза-са колко-то трѣба, а тукъ за участїѥ-то имъ въ прилагателны-тѣ имена, предлага са-ѥдинъ образъ за типическы-тѣ имъ измѣненія по родове, числа и падежи.

1. Пълна форма.

Ѥдинственно.

		мѫж.	*жен.*	*сред.*
и.	наст.	знаѭи -ѫй -ющїй	знаѭщиꙗ зна́ющаѧ	знаѭщеѥ -ющєє
з.	наст.	могыи -ı́й -ꙋ́щїй	могѫщиꙗ -ꙋ́щаѧ	могѫщеѥ -ꙋ́щєє
и.	непр.	знавыи -вшїй	знавъшиꙗ зна́вшаѧ	знавъшеѥ зна́вшєє
з.	непр.	могыи мо́гїй -гшїй	могъшиꙗ мо́гшаѧ	могъшеѥ мо́гшєє

род.	знающаго -ющагѡ	знающиѧ -ющїѧ	сѫщо като въ мѫж. родъ
	могѫщаго -гꙋ́щагѡ	могѫщиѧ -гꙋ́щїѧ	
	знавъшаго -вшагѡ	знавъшиѧ -вшїѧ	
	могъшаго -гщагѡ	могъшиѧ -гшїѧ	

тъй и другы-тѣ падежи скланятъ-са по образа **ни́щїй** въ прилагателны-тѣ; сѫщо и двойственно-то число и множественно-то неотмѣнно.

II. Усѣчена форма.

Ѥдинственно.

	мѫж.	*жен.*	*сред.*
и. з.	знаѧ -ѧ -ющъ	знающи -ющи	знаѧ -ѧ
	могы могꙋ́щъ	могѫщи -гꙋ́щи	могы
	знавъ зна́вшъ	знавъши -вши	знавъ
	могъ мо́гшъ	могъши -гши	могъ
р.	знающа -юща	знающа -ющи	сѫщо като въ мѫж. родъ
	могѫща -гꙋ́ща	могѫща -гꙋ́щи	
	знавъша -вша	знавъша -вши	
	могъша -гша	могъша -гши	

другы-тѣ падежи и двойственно-то — по **ни́щъ** точно.

Множественно.

и. з.	знающе -юще	знающа -ющи	знающа -юща
	могѫще -гꙋ́ще	могѫща -гꙋ́щи	могѫща-гꙋ́ща
	знавъше -вше	знавъша -вши	знавъша -вша
	могъше мо́гше	могъша -гши	могъша -гша

р. знающь -ющъ, могѫщь -гꙋ̑щъ, знавъшь-вжъ могъшь-гшъ и другы-тѣ падежи неотмѣнно по **ни̑щи**.

Забѣл. Въ древность-та дател. множ. съ усѣчена форма има — **щемъ** за мѫж. и сред. родъ, а за жен. — **щамъ**, и твор. ѥдин. за мѫж. и сред. родъ — **щьмь**.

Тъй и страдателны-тѣ причастія на: **мын-мый -мъ-мь, нын-нъ-тын-тъ** скланятъ-са правилно по пълна-та и усѣчена-та форма на твърдо-то склоненіе на прилагателны-тѣ.

ГЛАВА VI.

ЗА НАРѢЧІЕ-ТО.

§. 110. ***Нарѣчія-та***, както и въ новобългарскыя юзыкъ, поставять-са въ рѣчь-та при прилагателны имена, при глаголы и при сѫщи пакъ нарѣчія, за поточно-то имъ определяванье. По значеніе-то си тѣ въ рѣчь-та са-употребяватъ трояко:

I. За да покажѫтъ обстоятелство на какво-да-ю, по въпросы-тѣ: **ка́кѡ? коли́жды? когда̀? гдѣ̀?**

II. За да опредѣлѭтъ точность на нѣщо, по въпроса: **войстинꙋ ли?**

III. За определяванье на качественна мѣрка, по вопроса: **въ како́й мѣрѣ?**

§. 111. Обстоятелственны-тѣ нарѣчія показватъ:

1. ***Качество***, по въпроса: **ка́кѡ?** или **каки́мъ ѡ҆́бразомъ?** напр. **та́кѡ, и҆на́кѡ, и҆на́че, до́брѣ, злѣ̀, пра́вѡ, и҆на́кѡ, кꙋ́пнѡ, вкꙋ́пѣ, ра́внѡ, напра́снѡ, не-ча́ѧннѡ, ско́рѡ, ме́дленнѡ, наро́чнѡ, тꙋ́не, сла́дкѡ-сла́дцѣ, го́ркѡ-го́рцѣ** и другы таквызи.

2. ***Количество***, по въпросы тѣ: **коли́кѡ? коли́жды?** или **ча́стѡ ли?** на прим. **толи́кѡ, є҆ли́кѡ, ма́лѡ-кма́лѣ, мно́гѡ, є҆ди́ножды, два́жды, три́жды,**

вторицею, седмерицею многажды (**мъногаш'дн** въ древность-та), **множицею, многократнω, частω, рѣдкω, нherединожды, николикω** и другы таквызи.

3. *Време,* по въпросы-тѣ: *а)* **когдà?** — **нынѣ, днесь, вчерà, заѵтра, всегдà, вынꙋ, древле, вначалѣ, давнὼ, присно, прежде, послѣ, никогдà** и другы таквызи. *б)* **ѿколѣ?** = **ѿселѣ, ѿтолѣ, ѿнелѣже, искони, ѿнынѣ, сначала, изъдѣтства** и др. *в)* **доколѣ?** — **дотолѣ, до селѣ, до нынѣ** и другы.

При временны-тѣ нарѣчія са-спричитатъ и тѣзи, що показватъ: *начало* на дѣйствіе-то — **оуже,** *продължаванье* — **еще,** и *повтореніе* — **паки.**

4. *Мѣсто* по въпросы-тѣ. *а)* **гдѣ?** — **здѣ, тамω, вездѣ, ондѣ, индѣ, внѣ, внꙋтрь, горѣ, долѣ, далече, низꙋ, индѣ, нигдѣ** и др. *б)* **ѿкꙋдꙋ?** — **ѿсюдꙋ, ѿтꙋдꙋ, ѿонꙋдꙋ, ѿнюдꙋже, ѿвсюдꙋ, свыше, снизꙋ, извнѣ, извнꙋтрь, издалече,** и др. *в)* **камы?** — **тамω, амω, овамω, онамω, вонъ, сѣмω, амыже, никамω** и друг. так.

§. 112. Нарѣчія, които опредѣлявать точность на що-да-ю, сѫ: *а) Вопросителны:* **вскꙋю? оуже́ли? неоуже́ли?** *б) Утвърдителны:* **ей, воистинꙋ, точно, даже.** *в) Предположителны:* **еда, едали.** *г) Отрицателны:* **не, ни, ѿнюдъ.** *д) Ограничителны:* **токмω, толькω.**

§. 113. Нарѣчія, що опредѣлявать качественнѫ мѣркѫ сѫ:

1. Що усилватъ утвърденье-то: — *а)* Въ положителна стъпень: **ѕѣлὼ, весмà, паче, вельми, доволнω, нарочнω.** *б)* Въ сравнителна стъпень: **лишше,**

вѧщше, выше, мно́жае, изли́ха, несравне́нно, сꙋгꙋбо, трегꙋ́бо. *в)* Въ превъсходна стьпень: **на́й, все́, найпа́че.**

2. Що усилватъ отрицаніе-то: **вовсе́, совсѣмъ нима́ло, николи́ко, николи́же, не́же, не́жели.**

3. Що ослабятъ и ограничаватъ утвърденіе-то и отрицаніе-то: **є҆́ле, є҆два̀, не́гли, немно́го, ѿча́сти, почтѝ.**

§. 114. Има нѣкои нарѣчія, които управляватъ падежи, и затуй са-смѣсватъ въ граммавтикы-тѣ съ предлозы-тѣ; таквызи сѫ: **сквозѣ̀, ра́звѣ, ми́мо, внѣ̀, во́нъ, верхꙋ̀, бли́зъ, па́че, пре́жде, кромѣ̀, дѣлѧ̀. дѣлма, по́длѣ, вмѣ́сто, внꙋ́трь, вслѣ́дъ, вскра́й, ѡ҆́крестъ, посредѣ̀, прѧ́мо, проти́вꙋ, сꙋпроти́вꙋ сопроти́въ, междꙋ̀.**

ГЛАВА VII.

ЗА ПРЕДЛОГА.

§. 115. *Предлозы-тѣ,* както и въ сегашнія ни юзыкъ, употребяватъ-са предъ другы-тѣ думы, отдѣлно или сложно, въ разны значенія.

а) Отдѣлно поставяны предъ имена и мѣстоименія, предлозы-тѣ спомагатъ на падежи-тѣ за да показватъ по-ясно отношенія-та между предметы-тѣ.

б) Сложены съ глаголы, показватъ направленіе-то или и доизвършанье-то на дѣйствіе-то имъ (вижь по горѣ §. 75. 1. 2. 3. Забѣл. 1.).

§. 116. Отъ предлозы-тѣ юдны сѫ въ употребеніе само сложны а други — и отдѣлны, и сложны.

а) Само сложны сѫ: **вы-** = (**во**, **въ**), **па-** = (**по**), **пра-**, **про-**, **пре-**, **разъ-**.

б) И отдѣлны, и сложны сѫ: **ѹ҆**, до, **съ** и **со** = (de) или (cum), **отъ-ѿ**, **и҆зъ**, **къ** и **ко**, **възъ** и **возъ**, **безъ**, **при**, **чрезъ**, **ѿ**, **въ** и **во**, **на**, **подъ**, **надъ**, **предъ**, **по**, **за**.

ГЛАВА VIII.

ЗА СЪЮЗА.

§. 117. ***Съюзы-тѣ*** служѫтъ въ рѣчь-та или за съюдиняванье или за раздѣлянье на отдѣлны думы и на цѣлы предложенія, напр. **ꙗ҆́же слы́шите и҆ ви́дите; а҆́зъ чита́ю, ты́ же спи́ши, ты́ ли є҆сѝ гря́дый, и҆лѝ и҆но́го ча́емъ?**

§. 118. Съюзы-тѣ по значеніе-то си бывать:

1. *Съединителны:* **и҆, не то́чїю — но и҆, не то́кмѡ — но и҆, при то́мъ, при се́мъ, дабы̀, та́кожде и҆, кромѣ̀ тогѡ̀ . . .**

2. *Раздѣлителны:* **и҆лѝ, ли, ли́бо, нѝ, нижѐ.**

3. *Противителны:* **а҆, же, ѹ҆́бѡ — же** (μὲν δὲ), **но, ѻ҆дна́кѡ, ѻ҆ба́че.**

4. *Условны:* **а҆́ще — то, а҆́ще бы — то бы.**

5. *Послѣдователны:* **є҆гда̀ — тогда̀, когда̀, внегда̀.**

6. *Устѫпителны:* **понѐ, а҆́ще и҆ — ѻ҆ба́че, хотѧ-но.**

7. *Причинны:* **бо, ꙗ҆́ко, занѐ, зане́же, поне́же.**

8. *Сравнителны:* ꙗ҆́кѡ — та́кѡ, та́кожде — а҆́ки ꙗ҆́коже — та́коже.

9. *Заключителны:* ѹ҆́бо, про́чее, тѣ́мже.

Забѣл. Съюзнѫ силѫ иматъ и нѣкои мѣстоименія и нарѣчія: и҆́же - ꙗ҆́же - є҆́же, ті́ликъ - є҆́ликъ, тако́въ — ꙗ҆ко́въ, и҆дѣ́же, ѿню́дꙋже, є҆гда̀, внегда̀.

ГЛАВА IX.

ЗА МЕЖДОМЕТІѤ - ТО.

§. 119. ***Междометія*** сѫ нѣкои кратки просты звукове: а҆̑, ѡ҆̑, ѹ҆̑, се́, ѡ҆́й, є҆́й, ха, — и нѣкои сложны ѹ҆а̀, а҆ꙋ̀, хе́й, а҆̑хъ, о҆̑хъ, ѹ҆вы̀, го́ре и другы нѣк., употребяваны въ рѣчь-та за показванье на внезапны чувствованія, подбудены отъ силны душевны страсти, като отъ радость, скърбь и проч. Но съ токвози значеніе нѣкога са-употребяватъ и: имена сѫщест. — бѣда̀! го́ре! —; мѣстоименіе — что̀! —; повелител. наклоненіе — слы́ши! зри̑! да́ждь то бг҃ъ! —; нарѣчія — бла́го! бла́гѡже! ко́ль! —; частицы, чрезъ които са-съставятъ съслагателно-то и желателно-то наклоненія: да! ѡ҆̑ да! да бы! ѡ҆̑ да бы!

Забѣл. 1. Въ старобългарскыя ѭзыкъ са-срѣщатъ по-часто слѣдующи-тѣ междометія: ѹ҆вы́ мнѣ́ гдⷭ҇и, гдⷭ҇и, ꙗ҆́кѡ ви́дѣхъ а҆́гг҃ла гдⷭ҇нѧ лицє́мъ к҆ лицꙋ̀. Суд. VI. 22. — ѹ҆а̀ разорѧ́ѧй це́рковъ, и҆ треми́ де́нми, созида́ѧй ю҆̀. Марк. XV. 29. — го́ре ва́мъ насыщє́нніи ны́нѣ . . . го́ре, є҆гда̀ до́брѣ рекꙋ́тъ ва́мъ вси

человѣцы. Лук. VI. 25, 26. — горе мнѣ, ꙗкѡ исчезаетъ дѹша моѧ надъ ѹбїенными. Iерем. IV. 31. — аще бо нечестивъ бѹдѹ, лютѣ мнѣ. Iов. X. 15. — ѹ лютѣ мнѣ, понеже быхъ аки собираѧй сламѹ на жатвѣ. Мих. VII. 1. — ѡ лютѣ мнѣ! ѡ лютѣ мнѣ! ꙗкѡприложи гдь трѹдъ к' болѣзни моей. Iерем. XLV. 3.

Въ Изборника 1073 год. и въ Iоанна Лѣствичника XII. в. срѣща-са междометiю-то ѹхъ; тъй нарѣдко са-види въ стары-тѣ актове и междометiю-то охъ. И юдно-то и друго-то съотвѣтствуватъ на междометiю-то лютѣ мнѣ!

— слышите нынѣ глющiи. Iак. IV. 13. — прiидите нынѣ богатiи. Мат. V. 1. (age, ecce, ἄγε). — Въ древность-та са-нахожда — и колѣ.

— се бо цртвiе бжiе внѹтрь васъ есть. Лук. XVII. 21. и рекѹтъ, се здѣ, или, се ондѣ. Мат. стр. 23.

— да бѹдѹтъ милѡсти виликагѡ бга... ѡ да бысте малѡ потерпѣли безѹмiю моемѹ. 2. Корино. XI. 1. да бы исправилисѧ пѹтiе мои. Псал. CXVIII. 6. ѡ дабы ѿсѣчени были развращающiи васъ. Галат. V. 12.

Забѣл. 2. Въ неизмѣняваны-тѣ части древнье-то правописанiю не са-помѣсти, като що може и то лесно да са-въобрази отъ щото са-каза и за него въ измѣняваны-тѣ части.

ПРИТУРКА

на

ПЬРВА-ТА ЧАСТЬ.

ЗА ПРОИЗВОДСТВО-ТО ИЛИ ОБРАЗОВАНЬЕ-ТО НА ДУМЫ-ТѢ.

§. 120. Образованье-то на думы-тѣ съдьржава: — *а)* производство на думы-тѣ отъ тѣхны-тѣ корени, или на юдна дума отъ друга, — *б)* слаганье-то на думы-тѣ. По пьрво-то са-ювятъ думы-тѣ *пьрвообразны* и *производны* (§. 11.), а по второ — *просты* и *сложны* (§. 12.).

а) Производство на думы-тѣ.

§. 121. Корени-тѣ на думы-тѣ въ старобългарскыя юзыкъ, както и въ сегашнія ни, раздѣлятъ-са на: 1. *знаменателны* или *глаголны*, изъ които са-образоватъ сичкы-тѣ знаменателны части на рѣчьта (отъ — **пи, жив, цѣл, оум, дѫг** происхождатъ — **пити, жити - живъ - живый, цѣлъ - цѣлити - цѣлѣти, оумъ - оумєнъ - оумный - оумѣти, недѫгъ -недѫжьнъ**) и 2. *служебны* или *мѣстоименны*, отъ които са-произвождатъ служебны-тѣ части нарѣчьта, като: мѣстоименія, съюзы, предлозы и нѣкои отъ нарѣчія-та — (отъ **къ, чь, дв** произвождатъ-са: **кьто, чьто, юкъ, дъва**).

§. 122. Корени-тѣ на старобългарскыя юзыкъ, както и у насъ сега, иматъ отъ юдна до четыри буквы, и по туй тѣ са-раздѣлятъ на три разредбы:

а) на корени отъ юдна гласна, или отъ юдна съгласна съсъ гласна: **и, оу, о, тъ, сь, вл, бы;**

б) на корени отъ двѣ съгласны съ юдна гласна: **вид, пид, нес, тек, лег,**

и *в)* на корени отъ три или четыри съгласны съ юдна гласна: **дрѣм(ати), лоб(зати), сквоз(ѣ), строп(ъ).** Пóтънко изброяванье на корени-тѣ нахожда-са въ граматика-та на Добровскы и въ „Radices Linguae Slovenicae veteris dialecti." Миклошича.

§. 123. Образованье-то на глаголы-тѣ отъ кореня имъ става, както и въ новобългарскыя ни юзыкъ, като са-прилагатъ глаголны-тѣ формы при глаголныя корень или направо т. е. безъ помощь-та на гласна **да(ти), нес(ти),** или посредственно, съ помощь-та на гласна **пис(а)ти;** сѫщи-тѣ производственны буквы: **а, ꙗ, и, ѣ, нѫ-нѹ, ова,** употребяватъ-са и при производство-то на глаголы отъ корени-тѣ на другы думы — и съсъ сѫщи-тѣ отличителны означенія.

зовѫ (зъв(ати)	**оум**	**оумѣти**	*умѣѭ*
сѣѭ сѣ(ꙗти)	**доух**	**доунѫти**	*духнѫ*
годѭ оу)год(ити)	**соух**	**сóхнѹти**	*съхнѫ*
говѣѭ гов(ѣти)	**мил**	**мúловати**	*милвамъ*
гърмѭ грѣм(ѣти)	**рад**	**рáдоватисѧ**	*радвам-са*

§. 124. Образованье-то на сѫществителны-тѣ имена отъ корени-тѣ имъ става, като са-притури при кореня имъ третьелично-то мѣстоимѣніе, което въ този случай за мѫжкыя родъ, освень въ форма-та си -й — ювява-са и видъ на ъ и ь, въ жен. родъ — а и ꙗ, въ сред.

родъ — ю и о: **рай, зной, домъ, гость, вода, бáнж=ня, море, [село.**

А производство-то на сжществителны не отъ кореня имъ, но отъ други части нарѣчь-та, става и чрезъ притурка-та на разны производственны, или и спомагателны буквы и слогове, като: **ар, тыр, тел, ен, ик, ил, ал, ств, нщ, ын, ост, от, тв,** и други, които и въ сегашнія ни юзыкъ, поставены между кореня и третьелично-то мѣстоименіе, показвать по тънко характера на изрекванo-то понятіе: **рыб(ар)ь, пас(тыр)ь, зри(тел)ь, грѣш(ен)ъ, грѣш(ник)ъ, свѣ(тил)о, свѣт(ил-ник)ъ, забр(ал)о, цар(ств)о, събор(нщ)е свят(ын)я, юн(ост)ь, добр(от)а жер(тв)а.** Но тѣзи, тъй съставяны спомагателны окончанія, ако и назначаваны отъ нѣкои, че опредѣлявать особито значеніе на понятію-то, вынагы не са-сбжждатъ въ своюе-то опредѣленію: нерѣдко юдны и тѣзи окончанія са-ювяватъ и въ думы, що означаватъ лице или вещь, и въ думы, що означаватъ отвлеченно понятію, напр. **рабыня и святыня, пустыня и княгиня, слухъ и послухъ, сирота и простота, жребецъ и вѣнецъ, конецъ и близнецъ, въстокъ и отрокъ.**

§. 125. Образованье-то на прилагателны-тѣ извърша-са, както и на сжществителны-тѣ, т. е., като са-притури при корень-тъ третьелично-то мѣстоименію, или и чрезъ внасянье-то на спомагателны буквы: **новый-новъ, велій, правый - правъ - (правда** сжщест.) **- правьдьныи, (грѣхъ) грѣшный.**

Спомагателны или производственны буквы при старобългарскы-тѣ прилагателны са-виждатъ тѣзи юдинадесеть — **и, в, м, н, л, р, к, т, ш, у, щ** —, кои-

то сж и при новобългарскы-тѣ; сѣка отъ тѣхъ, както и у насъ, придаватъ различны тънкы отчьртанія въ значеніе-то на прилагателно-то: тъй напримѣръ: **страхливый (страх), страшный, страшенъ; гнилый (гни), лѣнивый (лѣн), блѣдавый (блѣд), рогатый (рог), конскій (кон), сѫдебенъ-сѫдебный (сѫд), днешній (дьн), щедрый (щед), крѣпкій (крѣп), ловчій (лов), вѣщій (вѣд).**

Образованье-то на прилагателны-тѣ изобщо ю много по-опредѣлено, нежели образованье-то на сжществителны-тѣ: сичкы-тѣ тѣхны окончанія може да са-пріюмнжтъ или 1. *за мѣстоименны* — **новъ-новый, крѣпъкъ, сладъкъ, дрьзкъ**, или 2. за *падежны:* **Архиереовъ, (оударь раба Архиереова)**, или 3. за *причастны* — **неклюучимын (неклюучимааго раба въврьзѣте въ тьмж кромѣшнжж), здрѣлын -лъ-(здрѣти), гнилын -лъ (гнити).**

Забѣлѣжка. Отъ образованье-то на сжществителны-тѣ и повече на прилагателны-тѣ имена отъ кореня имъ и отъ притурка-та въ края имъ на древнье-то третьелично мѣстоименіе — **и, ꙗ, ю,** — съ членно значеніе, види-са да води порѣкло-то си и въ новобългарскыя ни юзыкъ членъ-тъ — *тъ* или *а* за мжжк. родъ, *та* за женскыя, *то* за среднія въ юдинст. число, и — *тѣ* за мжжк. и женс. родъ, *та* за средн. родъ въ множест. число. Каза-са въ §. 63. Забѣл. 2., че древнье-то опредѣлително мѣстоименіе — **тъ, та, то** — застжпило мѣсто-то на третьелично-то мѣстоименіе — **и, ꙗ, ю** — йоще въ сама-та древность: но и у насъ сега то сжщо мѣстоименіе са-употребява за третьелично въ именителны-тѣ юдинственны падежи — *той, тя, то*,

— и въ множест. — *тѣ, тѣхъ, тѣмъ* и за три-тѣ рода. Отъ туй произлѣзва, че, както въ древность-та форма та — и, ꙗ, ѥ — прїѥла употребенїѥ въ края на прилагателны-тѣ имена, като за членъ, за да бы тѣ са-различавали, кога означаватъ опредѣленѫ идеѭ (вижъ §. 38. Забѣл. 1. и §. 168. *г.*), тъй и сега у насъ употребявано-то третьелично мѣстоименїѥ въ усѣчена-та си форма — *тъ, та, то, тѣ, та* — застѫпило членно-то мѣсто на древнье-то — и, ꙗ, ѥ, не само слѣдъ прилагателны, но и слѣдъ сѫществителны имена, наприм. вмѣсто новыи, новаꙗ, новоѥ сега употребявамы *новый-тъ, нова-та, ново-то*. Но тукъ са-види, че туй замѣстянье са-оправдава напълно само за женск. и среднїй родъ, а колко-то за мѫжкыя — не напълно.

Въ мѫжкыя родъ замѣстянье-то на форма-та — *тъ* вмѣсто древня-та — и — не са-види напълно оправдавано, защото при произношенїѥ-то и въ края на сѫществителны-тѣ и повече на прилагателны-тѣ имена срѣща-са не малко затрудненїѥ (*плетъ-тъ*, *царь-тъ*, *репей-тъ, правый-тъ*, *синїй-тъ*). Отъ друга страна пѫкъ, като гледамы, че, за улесненїѥ на туй затрудненїѥ, ѥзыкъ-тъ ѥстественно вкарва предъ — *тъ*- звука — *а* — (както са и пише отъ нѣкои наши учены: *плетъ-атъ*, *царь-атъ*, *репей-атъ*, *правый-атъ*, *синїй-атъ)* и — че този звукъ самичъкъ и безъ форма-та — *тъ* — твърдѣ достатъчно изрекова членнѫ-тѫ идеѭ доро съ голѣма гладкость и леснина въ изговарянье-то (*плета*, *царя*, *репея*, *правыя*, *синия),* отъ туй са-дава намъ поводъ да помыслимъ: — 1. че сѫща-та свойственна на ѥзыка ни членна форма за мѫжкыя родъ въ ѥдинственно-то число не са-по-

казва да ю — *тъ*, като насилствено употребявана само по аналогія на формы-тѣ — *та, то;* 2. че юзыкъ-тъ ни види-са да ю задържалъ за този родъ древнѫ-тѫ формѫ — и (й), употребяванѫ сега частно въ нѣкои изрекванья (*новый завѣтъ*, *древній міръ* и друг.), а изобщо усилванѫ въ по-отворена-та и по пълногласна — *а* — или въ йотирована-та ӥ — ꙗ = *я* (вижь §. 13, стран. 23, забѣл.); 3. че употребеніе-то на тъзи усилвапа членна форма юзыкъ-тъ изысква — на — *а* — слѣно съ окончаніе-то — *ъ* — въ сѫществителны имена, на ꙗ = *я* тоже слѣно въ края на сѫществителны съ окончаніе — й или ь, — а въ края на прилагателны съ форма — ый ій — само усилвана древня-та — и (й) — въ ꙗ = я: (*стола*, *славея*, *царя*, *правыя*, *днешнія*).

При сичко туй, при общеупотребявана-та днесь въ писменность-та ни членна форма — *тъ* или *атъ*, явно са-види, че ный употребявамы двоюнъ и троюнъ член, наприм.: *новый-тъ*, *днешній-тъ*, тукъ сѫ два члена: древня-та форма — и (й) — и насилствено употребявана-та — *тъ;* сѫщо въ употребеніе-то — *плодъ-атъ*, *пастырь-атъ*, *славей-атъ* — пишѫтъ-са два члена: усилена-та древня форма — и (й) въ — *а* — и на сила употребявана-та — *тъ;* а въ употребеніе-то — *новый-атъ*, *синій-атъ* — стоѭтъ три члена: древня-та форма — и (й) —, усилена-та ӥ — *а* — и насилствено употребявана-та — *тъ*. Отъ туй таквози разно игранье на тъзи членна форма въ днешня-та ни писменность ражда-са за наши-тѣ учены въпросъ — „Кою отъ двѣ-тѣ прилича да ю по-свойственно за употребеніе въ пишимыя ни юзыкъ: двоюнъ и троюнъ

ли членъ съ затрудненіе въ изговарянье-то, или само единъ, който самичькъ достатъчно изрекова членнѫ-тѫ идеѫ, доро и съ голѣма гладкость и безъ никакво затрудненіе въ изговарянье-то?“

Въ този-си мой трудъ азъ само съобщавамъ на наши-тѣ учены туй свою мнѣніе, безъ да го приспособѭ на дѣло, (освень въ косвенны-тѣ надежи) съ намѣреніе да бы сѣкый отъ тѣхъ го зелъ въ разсѫжданье и тъй да бы съгласно са-рѣшилъ предлаганый-тъ имъ въпросъ.

Сѫщо мыслѭ и за употребеніе-то на членна-та форма — *тѣ* — за мѫжк. и женскый родъ въ множест. число да е по-свойственно на езыка ни, нежели употребявана-та отъ *Пловдивска-та школа* — *ти*, *ты*, — съ разлика на родове-тѣ по старо-то правописаніе, което съвсѣмъ не съотвѣтствува на днешнье-то ни произношеніе въ окончанія-та (вижь §. 20, стран. 31, забѣл. 2., споредъ което приличало бы и за два-та рода по-добрѣ да са-употребява — *ты*). Че форма-та — *тѣ* по-прилича да е двойственна на езыка ни, подтвърдьва-са отъ слѣдующи-тѣ: 1. дѣто тя объема и двѣ-тѣ обширно употрѣбяваны въ езыка ни произношенія — *те* и *тя* — (вижъ §. 135. забѣл. 2.): *орачи-тѣ*, *ризы-тѣ*, вм. *орачи-те, ризы-те* или *орачи-тя*, *ризы-тя;* 2. дѣто езыкь-тъ ни употребява третьелично-то мѣстоименіе (що е сѫщій-тъ членъ) въ множест. число — *тѣ, тѣхъ*, *тѣмъ* и за три-тѣ рода, а не — *ти, тихъ, тимъ*, нити — *ты*, *тыхъ*, *тымъ: тѣ додохѫ*, *тѣмъ казахъ*, *за тѣхъ говорѭтъ;* 3. дѣто тъзи форма -тъ, та, то — и въ сама-та древность има въ окончанія-та си свойственно употребеніе-то на гласна-та ѣ, ако и неправилно (вижь §. 66, стран. 86, и §. 44, 2, стран. 69): тѣмъ, тѣхъ, тѣмь, тѣми.

§. 126. За образованье-то на сравнителны-тѣ стьпени са-каза въ (§. 46, 47, 48, 49, 50).

§. 127. Образованье-то на просто числителныт҄ѣ пьрвоначални десеть юдинични става, както и у насъ сега: въ тѣхъ сѫщо при кореня са-придаватъ или мѣстоименны окончанія: дъва двà, четыре, или са вставятъ и производственны-тѣ буквы: и, м, т: юѵнинъ, сѐдмь, осмь, пать, девать, дѐсѧть. Производстенны-тѣ м и т Павскый остроумно признава за останѫлы въ славенскыя юзыкъ бѣлѣзы отъ превъсходна стьпень на сродны-тѣ съ него юзыци: латин. — timus, simus, грьц. — τατος — thamas санскрит.

Образованье-то на редовны-тѣ числит. извьршаса сѫщо, както и въ новобългарскыя ни юзыкъ, чрезъ прилаганье-то на третьелично-то мѣстоименіе — и, ѧ, ю: трѐтїй, патыи седмыи.

Забѣл. Въ редовны-тѣ числителны са-нахождатъ на превъсходна стьпень бѣлѣзы: м, т, освѣнь въ — вторыи —, коюто въ производственна-та буква спазило бѣлѣгъ на сравн. стьпень — τερος — грьц. tharas — санскрит.

§. 128. Въ образованье-то на старобългарскыт҄ѣ пьрвообразны мѣстоименія служѫтъ сѫщи-тѣ корени, които сѫ и у насъ (мъ, аз, к, св, н, тъ, ев, с, ов, ни, сам). Тъй и въ производны-тѣ мѣстоименія са-виждатъ, както въ старобългарскыя, тъй и въ сегашнія ни юзыкъ сѫщи-тѣ производствены буквы; и, ак, ов, лик: си, ѧкыи, таковыи, селикъ = толикъ.

§. 129. Нарѣчія-та въ образованіе-то си или състоѭтъ изъ чисты корени (оѵ-же, не-же, да-же ны-нѣ).

или изъ падежи на сѫществителны, прилагателны, мѣстоименія и проч.: **горѣ** (предл. пад. отъ **гора̀**), **го́рько** (вин. пад. сред. р. отъ **горькъ**), **лютѣ** (предл. пад. отъ **лютъ**), **легъко, зълѣ, вьсеждє = вездѣ, вельми́, мъногаш'ди, два́жды, трижьди, тоу** (отъ **тъ**).

Забѣл. 1. По производство-то си нарѣчія-та сѫ ювяватъ производны: — *а)* Отъ сѫщест. имена: **до́лꙋ, ни́зꙋ, верхꙋ̀, горѣ, оу҆́трѣ, днє́сь** и друг. *б)* Отъ прилагателны: **пра́вѡ, ма́лѡ, мно́гѡ, ѕѣлѡ̀, ча́стѡ, до́лгѡ, кꙋ́пнѡ, при́снѡ, оу҆до́бѣє, оу҆́нє, вы́шє, ли́шшє, ри́мски -кы, пло́тски -кы, бо́жєски -кы** и друг. *в)* Отъ числителны имена: **єди́ножды, два́жды, двоѧ́кѡ, троѧ̀кѡ, два́кра́ты, трикра́ты, пѧтькра́тъ, стокра́тъ, є҆ди́ною, втори́цєю, сєдмєри́цєю стори́цєю** и друг. *г)* Отъ мѣстоименія: **то́у, ѻ҆ндѣ, ѻ҆нꙋдѣ, ѝндѣ, си́цє, толи́цѣ, коли́жды, всѧ́кѡ, всѧчєскы** и друг.

Забѣл. 2. Въ сегашнія ни юзыкъ има нарѣчія и отъ глаголы производны: ***мълкомъ, клекомъ, тропомъ, тичеткомъ*** и ***тичешката, мълчешката***, и ***тичещецъ, прѣпущецъ, бѣжащецъ*** и другы.

б) Слаганье на думы-тѣ.

§. 130. Старобългарскый-тъ юзыкъ, както и сегашній-тъ ни, прави слаганье-то на думы-тѣ — *а)* чрезъ съюдинителны-тѣ гласны **о, є**: **иноплєменьникъ, столпотворе́нїє, законооучитєль, богомо́лєцъ морєхо́дєцъ, лъжєсъвѣдѣтєль**, — и *б)* безъ тѣзи съюдинителны гласны, коюто ю свойственно на юзыка въ древ. періодъ, а въ новыя — твърдѣ рѣдко опазено: **братъ-**

сестрѣ, пѫтьшьствиѥ, вьсьмиръ, братоучѧдъ домѹ-владыка.

Забѣл. Въ слаганье-то на думы-тѣ, употребяванье-то на твърда-та о или на мека-та є завыси отъ твърдо-то или меко окончаніе на предидѫща-та дума.

§. 131. Слаганье-то на думы-тѣ по отношеніе-то имъ една къмъ друга быва — *а) опредѣлително*, кога една-та часть отъ сложна-та дума са-относя къмто друга-та, като опредѣленіе: **длъго тръпѣниѥ, сладострастїє**, — и *б) допълнително*, кога една-та часть отъ сложна-та дума са-относя къмто друга-та, като допълненіе или като обстоятелственна дума: **зъходѣи, маломоштъ, боголюбецъ, многоцѣньныи, страстотерпецъ, чоудотворьць, злословити, мимоходити.**

ЧАСТЬ ВТОРА.

ЗА ПРАВОПИСАНІЕ-ТО.

§. 132. Тукъ са-излагатъ правила: — I. за употребеніе-то на буквы-тѣ, II. за съкратителны-тѣ знакове или титлы-тѣ и за надстрочны-тѣ знакове и III. за строчны-тѣ или препьвателны-тѣ знакове.

I. УПОТРЕБЕНІЕ НА БУКВЫ-ТѢ.

§. 133. Нѣколко правила отъ правописаніе-то вече са-изложихѫ въ введеніе-то (§. 3. 4. 5. 6. 7. 8.) и въ предварителны-тѣ познанія на словопроизводство-

то (§. 12. 13. 14. 15. 16.); за туй тукъ ще са-каже само за онѣзи буквы, за употребеніе-то на които не ю казано.

§. 134. Съ твърда-та гласна а са-наченватъ не много старобългарскы думы: а̂, а҃бїє, а҃ще, акы, а҃зъ, а҃мѡ. Въ среда-та и въ края на думы-тѣ слѣ ж, ц, ч, ш, щ тя са-замѣнувала въ древность-та съ мека-та ꙗ. Но нахожда-са по нѣкадѣ употребеніе-то на а вм. ꙗ и наопако: а҃мо и ꙗмо, а҃зъ и ꙗзъ, оу҃жа и оужꙗ. Има ꙗ удвоенѫ въ нѣкои чужды думы — Ꙗвраа́мъ, Йсаа́къ, Ꙗаро́нъ.

§. 135. Гласна-та — є - ю - є — ю юдна и тъзи буква. Тя ю собственно мека гласна, защото са-поставя срѣщо твърда-та о. А дѣто са-показва съ твърдо произношеніе въ среда-та и въ края на думы-тѣ, съдружавана съ съгласна, то не происхожда отъ нея сама, но отъ съгласны-тѣ слѣдъ които слѣдува: за туй въ древность-та въ този случай са-пишала є, което и до новыя періодъ са-опазило. Меко-то й произношеніе, въ начало-то на думы и кога ю слѣдъ друга гласна, пишало-са въ древность-та йотировано -ю оучєнию, юсн. После ї-то за краткость, было отхвърлено, но звукъ-тъ му се́ си осталу въ произношеніето. За туй твърдо и меко произношеніе на гласна-та -є, ю — слѣдъ време грамматици-тѣ измыслили и третьето нейно начъртаванье є, и тъй въ нов. періодъ като останжли въ употребеніе тѣзи два почърка — є, є, на първыя дали мѣсто въ начало-то на думы-тѣ, а на послѣднія въ среда-та и въ края имъ: є҃млєтє, вє́лїє, є҃смь. Постъпенно послѣ начели да пишѫтъ є и въ

средни слогове на думы тѣ, кога трѣбало да различжтъ падежи на множест. число отъ сходны съ тѣхъ юдинственны падежи, напр.: родител. множес. ѿрѣмъ отъ именит. юдинств. ѿрѣмъ; дател. множ. мытарѣмъ отъ творит. юдин. мытарѣмъ; именит., винит. и зват. множ. знамєнїѧ отъ родит. юдинст. знамєнїѧ, тъй и другы.

§. 136. Буква-та ѣ ю съставена изъ ї и є, и са различава отъ дирня-та є съ туй само, дѣто тя никога не са-нахожда въ начало-то на думы, освень въ глагола ѣздити, въ производны-тѣ му — ѣжденїє и въ древность-та по нѣкадѣ у глагола-ѣсти вм. ꙗсти. Слѣдователно правилно-то употребенію на буква-та ѣ трѣба да са-разглѣдва, относително къмъ буква-та є, кога ю съдружена съ съгласна въ среда-та и въ края на думы-тѣ. Въ този случай буква-та є произнося-са малко твърдичко и като че бы нѣмала въ нея намѣса гласна-та ї, а буква-та ѣ никога не изгубва своюто меко и йотировано произношенію; туй различію между имъ происхожда не отъ тѣхъ самы, но отъ съгласны-тѣ слѣдъ които тѣ слѣдватъ. И тъй трѣба да са-обръща особито вниманію, слѣдъ кои съгласны може да бжде мека-та гласна ѣ, и слѣдъ кои тя не трѣба да ю, а са-поставя твърда-та є; ѣ са-нахожда: слѣдъ усненны-тѣ — в, в, п, м: вѣкъ. бѣгъ, пѣна, мѣра, — юзычны-тѣ — д, т, л, н, р: дѣлъ, тѣло, лѣто, нѣмъ, рѣшити, — зжбны-тѣ — з-ѕ, с, ц: зѣница, ѕѣлѡ, сѣмѧ, цѣна: но зжбны-тѣ: ж, ш, щ, ч, и гърляны-тѣ: г, к, х не допущатъ ѣ слѣдъ себе-си, освень названію-то на буква-та -х, писано хѣръ.

Забѣл. 1. Въ русскыя юзыкъ понеже на края въ дател. и предлож. юдинственны падежи слѣдъ сѣка съ-

гласна са-пише **ѣ**; то отъ туй са-вкарали понѣкадѣ изъ св. книгы руссизмы, като напр: **ржѣ** (отъ **ржа**) вм. **ржи**; сжщо са-нахожда въ Библія-та — **двѣ мелющѣ** вм. **мелющи**.

Забѣл. 2. Въ новобългарскыя ни юзыкъ са употребява юдинъ почеркъ на гласна-та -**є**, съ сжщо-то меко и по-твърдичко произношеніе споредъ показаны-тѣ случаи, но по-добрѣ бы было за меко-то й произношеніе да са-употребява древня-та йотирована **ѥ**. — Колко-то за произношеніе-то на гласна-та **ѣ** сега у насъ, тя има двояко произношеніе — като **ѥ** и като **ꙗ**; като **ѥ** —, кога въ слѣдующія слѣдъ нея слогъ стои мека гласна или и твърда съчетана съ юдна отъ зжбны-тѣ: **ж, ц, ч, ш, щ**: *вѣренъ, сѣжъ, прецѣждамъ, вѣчность, съгрѣшавамъ, посрѣщамъ*; като **ꙗ** — кога въ слѣднія слѣдъ нея слогъ стои твърда гласна: *вѣра, грыхъ, бѣлъ, бѣла, бѣло, млѣко.*

§. 137. Отъ гласны-тѣ — **и**, **ї** — първа-та са-предпочитала въ древность-та; тя са-употребявала кожахай сѣкадѣ, и тамъ, дѣто въ нов. періодъ ю писано **и**, тамъ, дѣто ю **ї** или **й**: **не късте ли господние мои, ѩко азъ на нашеи земи славенъ сы племенемъ, на посорнщте мирьное толахъ.** Супр. р. 46. А буква-та -**ї** съ двѣ точкы или безъ тѣхъ срѣща-са твърдѣ рѣдко, и то както са-види, само за тѣснота-та на помѣстянье-то: **юдинѣхъ, днії избжди, сії, прнїмъшь.** Само въ грьц. думы съ йота, нѣкога пишяли, види-са, не по тѣснота-та на помѣстянье-то, но съзнателно, съ желаніе да задържжтъ сходство-то на старобългарско-то писмо съ грьцко-то: **Інсъ** (Ἰησοῦς).

Въ новыя періодъ и стои: — 1. въ начало-то на старобългарскы думы: ӥ, ӥ, ӥже, ӥнъ, ӥстина; 2) слѣдъ сѣка гласна, и тогази, ако има надъ себе-си краткыя знакъ (˘), произнося-са кратко, слѣно съ предня-та ӥ гласна: велїй, мо́й, зно́й. А ї стоӥ: — 1. въ чужды думы: Іа́кѡвъ, ї́долъ, Ї́рмо́съ, Ї́ере́й, кріи́нъ; 2. старобълг. думы предъ гласна: бї́ю, спасе́нїе и друг.

Забѣл. отъ туй правило са-исключаватъ: — мі́ръ = вселе́ннаѧ, за различіе отъ ми́ръ = тишина̀, и сложны-тѣ съ предлога при думы: прие́млю, приѡбща́ю. Въ глагола ӥти́, ко га-са слага съ предлозы-тѣ — ӥзъ, во́зъ и-та са-слива съ предидѫща-та предложна-ъ въ ы: ӥзы́ти, взы́ти, само въ нов. періодъ.

§. 138. Между буквы-тѣ о и ѡ сѫщо първа-та была предпочитана въ употребеніе-то си въ древностьта, а дырня-та са-употребявала само въ собствены имена и междометія, — и то не вынѫгы — : Иѡанъ, Соломонъ, Арѡнъ, Ѳеѡдѡръ, Іѡсифъ, слышите ѡ боголюбьци, чьстно и благо послоушание. Суп. р. 40.

А въ новыя періодъ о стои повечето въ начало-то, въ среда-та, и въ края на старобълг. думы, съ разлика въ начало-то съ форма о: о̆лово; пѫкъ ѡ стои: — 1. въ чужды думы, писаны по грьцкы съ нея: Іа́кѡвъ; 2. въ предлозы-тѣ: — ѡ̑, ѡ̑бъ, ѿ и въ сложны-тѣ съ тѣхъ думы, освень думы-тѣ: о̆крестъ, о̆би́чай, о̆де́жда, о̆бласть, о̆блакъ, о̆бразъ; 4. не рѣдко въ начало-то на думы-тѣ: ѡ̆гнь, ѡ̆цетъ, ѡ̆нъ — но по-правилно е да стои тамъ буква-

тà — **о**; 4. въ междометіе-то и кога то е положено предъ звател. падежъ: **ѽ дабы . . .**, **ѡ Гдⷭ҇и**; 5. въ множест. падежи за различіе отъ сходны-тѣ имъ единственни или на сжща-та дума или на друга, еднакво писана: родител. множ. — **вѡ́инъ**, **ѻ҆трѡкъ**, **сѡ́тъ** (отъ стò), а именит. един. — **во́инъ**, **ѻ҆трокъ**, **со́тъ** (медъ); созед. множ. — **рабѡ́мъ**, **лѣ́тѡмъ**, а твор. единст. — **рабо́мъ**, **лѣ́томъ**; именит. вин. и зв. множ. жен. р. -**нѡ́вы**, а родит. един. -**но́вы**; имен. вин. и зв. множ. сред. р. -**мнѡ́га**, а родит. един. мжж. и сред. р. и имен. и зв. един. жен. р. -**мно́га**, тъй и имен. множ. — **глаго́ли**, а повелит. наклоненіе — **глаго́ли**; 6. въ родит. единств. падежъ на мѣстоименія и прилагателны имена, за различіе отъ винителныя имъ: — **ѹ҆зрѣ̀ є҆гѡ̀ ѻ҆тѐцъ є҆гѡ̀**, **возлю́бивши бли́жнѧго твоегѡ̀ ѿ всегѡ̀ се́рдца твоегѡ̀**; 7. въ нарѣчія-та — **ма́лѡ**, **ча́стѡ до́лгѡ** и друг. за различіе отъ прилагателны-тѣ имъ сред. родъ имена: **ма́ло**, **ча́сто**, **до́лго**; 8. въ грьцка-та дума — **ѻ҆ ѽн** (ὁ ὤν) = **сый**, що са-исписва въ Спасителева образъ.

§. 139. **Оу** и **ȣ** сж една и тъзи буква; тѣ са-различавать между-си по начьртаніе-то и по ореографическо-то си употребеніе само въ новыя періодъ, а въ най-древнія сѣкадѣ лежи **оу**. Въ нов. періодъ **оу** лежи само въ начало-то на думы-тѣ, а **ȣ** — въ среда-та и въ края имъ: **ѹ҆крꙋ́гъ**, **ѹ҆чꙋ̀**.

§. 140. **Ю** йоще отъ сама-та древность доро и до сега стои въ начало-то, въ среда-та и въ края на думы-тѣ: **ю҆ность**, **прѣ̀юденъ**, **лицю**, **любо́вь**, **вы́шню**; а само въ новыя пер. тя по вліяніе-то на рус-

сизма занела мѣсто-то и на древни-тѣ йотированы ѩ и ꙗ: кóлєю, знáю, знáющи вм. колєѩ, знаѩ, знаѩщи.

§. 141. Буквы-тѣ: ъ, ь, ы-ы никога не са-нахождатъ въ начало-то на думы-тѣ; отъ тѣхъ за — ы-ы сказа въ (§. 8—2.), а за — ъ и ь са-излага тукъ — 1. употребеніе-то имъ въ края на думы-тѣ; 2. употребеніе-то имъ въ среда-та на думы-тѣ.

1. При употребеніе-то на твърда-та ъ и мека-та ь, въ края на думы-тѣ слѣдъ окончателны-тѣ имъ съгласны за опредѣлянье на тѣхно-то твърдо или меко произношеніе, трѣба, споредъ коренно-то правило на старобългарско-то правописаніе, да са-нахожда ъ слѣдъ гжрляны-тѣ: г, к, х, а ь — слѣдъ зжбны-тѣ: ж, ц, ч, ш, щ. Но туй, приличало бы слѣдъ гжрляны-тѣ на сѣкадѣ да стои твърда-та — ы-ы, а не -и, а слѣдъ зжбны-тѣ на сѣкадѣ да стои мека-та -и и другы-тѣ мекы гласны: є, ю; ꙗ, а не твърды-тѣ: ы, о, оу, а. Въ древнія періодъ ъ и ы слѣдъ гърляны-тѣ строго са-упазены, а ь и другы-тѣ мекы гласны слѣдъ речены-тѣ зжбны, виждатъ-са непостоюнны по сичкы-тѣ періоды на юзыка, най-много въ новыя (вижь по-горѣ §. 26, забѣл. 2, — §. 40, забѣл. 2, — §. 28, 29, 30 и 43.). Въ новыя періодъ колко-то твърда-та — ъ упазена ю слѣдъ г, к, χ; но — ы слѣдъ тѣхъ по вліяніе-то на руссизма неправилно ю замѣнена съ — ї ил и: блáгъ, вєлúкъ, тúχъ; блáгій, вєлúкій, тúχій, блáги, вєлúки, тúχи; тъй и напротивъ и слѣдъ ц ю замѣнна съ ы: крѣ́пцы, чєловѣ́цы.

Съ другы-тѣ съгласны съчетаваны ъ и ь, въ края на думы-тѣ, опазены сж въ употребеніе-то си по сич-

кы-тѣ періоды, по разно-то значеніе на думы-тѣ: **ꙗ҆дъ** (отрова), **ꙗ҆дь** (ѣденье); **ме́дъ**, **мѣ́дь**; **пл҃ть — пло́ть**, **ѻ҆пло́тъ** *(плетъ);* **ꙗ҆̑ръ**, **ꙗ҆́рь**; **кро́въ**, **кро́вь — кръвь**; **ле́нъ**, **лѣ́нь**; **пе́рстъ**, **пе́рсть** и другы.

2. Употребеніе-то на тѣзи съгласны **ъ** и **ь** въ среда-та на думы-тѣ ю исключително свойственно на юзыка въ древнія му періодъ, освень дѣто само мека-та **ь** санахожда гвърдѣ рѣдко опазена отъ древность-та и въ новыя пер.: **вѡ́льнаѧ**, **льсти́въ** **свидѣ́тельство**, **мьзда̀**, **сѹдьба̀**, **пѣсньми**, за омекотяванье на предъ нея що сѫ съгласны.

§. 142. Йотированы-тѣ буквы, по сичкы-тѣ періоды, иматъ мѣсто слѣдъ гласны и само въ древность-та и слѣдъ омекотителны-тѣ — **л**, **н**, **р**: **лѹрилнинъ**, **зиждителѭ**, **бо́жїє -ниє**, **болю**, **озълобленъіи**, **ꙗростнѫ -їю**, **во́лєю -єѭ**, **ѿпа́даю -ѭ**, **творю̀ -рѭ**, **молю̀ -лѭ**, **мню́ -нѭ**, **грѣшнса**, **земли -лѧ**.

Въ начало-то на думы твърдѣ рѣдко са-нахождатъ йотированы буквы: **юдинъ**, **юсмь**, **юго**, **юмлѭ**, **ꙗзыкъ**, **ꙗти**, **ꙗ҆́кѡ**, **ꙗ҆̑ковьі́й**, (є҆̑-)**юлнкъ**.

§. 143. Въ новыя періодъ Руссы-тѣ, като пріюли и древнѭ-тѫ носовѫ **ѧ**=ен, за представителна на звука — **ꙗ**=я, наченѫли да пишѫтъ този звукъ, и съ **ꙗ**. и съ **ѧ**, съ разлика — дѣто първѫ-та употребявать само въ начало-то на думы-тѣ, освень дума-та **ѧ҆̑зьі́къ** (кога значи органа на говоренье-то), а вторѫ-та — въ среда-та и въ края на думы-тѣ: **ꙗ҆́кѡ**, **ꙗ҆ви́тисѧ**, **ꙗ҆̑зьі́къ** (съ значеніе народъ), **грѧдѹ́щаѧ**.

Забѣл. 1. Носова-та **ѧ**, като пріюла по вліяніе-то на руссизма звука на **ꙗ**, съвсѣмъ си-изгубила и

у насъ носово-то произношеніе — *ен*, доро и въ онѣзи нейны мѣста, дѣто и сега ѭ глѣдамы въ новыя періодъ писана: **ймѧ**, **сѣмѧ**, **мѧсо**, **грѧдѣтъ**, **проклѧтъ**, **пѧтъ**, които, по древнье-то произношенію, приличало бы да са-изговарятъ изъ носъ: **ймен**, **сѣмен**, **менсо**, **грендѣтъ**, **проклентъ**, **пенть**. А въ сегашнія ни новобългарскый юзыкъ отъ туй носово произношеніе (опазено само въ думы-тѣ — *пен(т) десеть*, *девен(т) десеть*, като са ю опазилъ само основный-тъ звукъ — є, а носовый-тъ — н ю изгубенъ, то буква-та є занела мѣсто-то и на тъзи носова — ѧ; затуй неоспоримо прилича въ писменность-та си ный да пишемъ *е* на мѣсто-то й, а не пакъ нею — ѧ или *я*, че да са-принуждавамы да са-руссимъ, за да й давамы звукъ — ꙗ, наприм.: трѣба да пишемъ *име*, *сѣме*, *месо*, *проклетъ*, *петь*, *деветь*, *десеть*, *чедо*, а не *имя сѣмя*, *мясо*, *проклять*, *пять*, *девять*, *десять*, *чядо* или *чадо*. Тъй сѫщо и на йотирована-та ѩ само основный-тъ звукъ, — ю — въ нѣкои думы опазенъ ю въ юзыка ни; затуй и тамъ трѣба да пишемъ *ю* а не *я*, като въ думы-тѣ: *юзыкъ*, *пріюхъ*, *пріютель* отъ древни-тѣ — ѩзыкъ, приѩхъ, приѩтель (отъ ѩти). А въ мѣстоименія-та — мѧ, тѧ, сѧ — у насъ сега основный-тъ звукъ є на юса ѧ усиленъ ю въ ѧ, а то инакъ трѣбаше да са-пише — *ме*, *те*, *се* — а не *мя*, *тя*, *ся*, — защото буква-та *я* ю скорописный или гражданскый почьркъ на йотирована-та ѩ, а не на мекыя юсъ ѧ. — Форма-та на тъзи носова ѧ не ю друго освень грьцка-та буква ν преобърнѫта, съ подписана-та подъ нея гласна є.

§. 144. При употребеніе-то на съгласны-тѣ, трѣба да са-пазе, да не бы тѣ са-смѣсвали въ произношеніе-

то, по сходство-то на звукове-тѣ си, напр. да не бы са-употребявало — **лꙋ́къ** вм. **лꙋ́гъ**, **пло́ть** вм. **пло́дъ**, **ѽпро́къ** вм. **ѽбро́къ**, **бо́пъ** вм. **бо́бъ**; тъй йоще да не бы са-произносяло — **фала̀** вм. **хвала̀**, **херꙋфі́мъ** вм. **херꙋві́мъ**, **но́кти** вм. **но́гти**, **присовв** вм. **призовꙋ̀**, **сча́стїе** вм. **ща́стїе**, **хре́стъ** вм. **кре́стъ**.

§. 145. Съгласны-тѣ **ф** и **ѳ** са-употребяватъ въ писанье-то на чужды думы; дырня-та само за грьцкы, а пьрва-та за сичкы-тѣ чужды думы, дѣто сачува въ тѣхъ латинско-то f; затуй пьрва-та е много по-употребителна отъ втора-та; **ф** са-употребява тамъ, дѣто въ латин. языкъ стои (ph), а **ѳ** — дѣто стои (th).

Особиты свойства на старобългарскыя юзыкъ въ правописанію-то, само въ древность-та му.

§. 146. Гласна-та **а** стои удвоюна у глаголы-тѣ въ минжло-то имъ продължавано време (вижь въ спряженія-та на глаголы-тѣ).

§. 147. Кога двѣ гласны съвпадатъ въ юдна и тъзи дума, втора-та или са-измѣнува впълно на пьрва-та, или преминува въ друга съотвѣтственна ней по звука. Таквози оприличаванье на гласны-тѣ особито са-забѣлѣжва въ склоненію-то на опредѣленны-тѣ прилагателны имена: **новыи**, **новаагo** = (**нова** + **юго**), **новоуоумоу** = (**новоу** + **юмоу**), **новѣѣмъ** = **новѣ** + **юмь**); **доблюоумоу** = (**доблю** + **юмоу**), **добльаго**

= (добл + иего). Рѣдко са-случавать формы безъ туй оприличаванье: **сѫштоүюмоү, съпѫштоүюмоү, непобѣднимѣюмь.**

§. 148. Тѫпы-тѣ гласны **ъ** и **ь** правятъ слогъ въ среда-та на думы-тѣ (вижь §. 15. стр. 17.), а при съчетаванье-то имъ съ **л** и **р** повечето слѣдватъ слѣдъ тѣхъ: **плъть, кръвь, испълнъ, смрьть, дъщи, дьнь.** Сегашній-тъ ни езыкъ има свободѫ да гы търпи и предъ **л**, **р**, и послѣ: ***плъть*** и ***пълть***, ***кървь*** и ***кръвь***, ***смърть*** и ***смрьть***, ***прьвъ*** и ***пьрвъ***. Освень туй тѣ иматъ йоще употребеніе: 1. **ъ** са-употребява въ косвенны-тѣ падежи на непредѣлно-то вр. на чричастіе-то предъ бѣлѣга **ш**: **обрѣтъша, идъшиихъ, вълѣзъшоү, въшедъша,** — и нѣкога у твьрды-тѣ усѣчены прилагателны имена и у сѫществителны-тѣ мѫж. и сред. родъ въ окончаніе-то на творителныя един. пад. предъ **м**: **рабъмь богъмь, лѣтъмъ, богатъмь, новъмь,** тъй и въ предложныя множ. нѣкога: **домъхь, сынъхъ**; 2. **ь** са-употребява: *а)* у прилагателны-тѣ между кореня и производственны-тѣ буквы, *б)* у сѫществителны имена мѫж. и сред. родъ въ творит. един. падежь, и у прилагателны мѫж. и сред. родъ въ творит. и предлож. единст. падежи на края въ окончаніе-то имъ: **благодатьнаи, вышьнии, сильныи, земьнии, земьскаи, елеоньстѣ, сынъмь, чловѣчьскимь, колѣнъмь, новънмь богатѣюмь,** *в)* у глаголы-тѣ въ третье-то един. и множ. лице на настоящето: **пиеть, пиѭть,** и *г)* влѣзва въ съчьтаніе съ зѫбны-тѣ придѫхливы: **ж, ч, ш, щ** и съ свистлива-та **ц**: **мѫжь, нашь, нищь, плачь, отьць,** които въ нов. періодъ са-порусены: **мѫ́жъ, на́шъ, ни́щъ, о̑тѐцъ,** освень **пла́чь, би́чь, ме́чь** и другы нѣкои.

Забѣл. 1. Супрасльска-та ржкопись постоянно смѣсва ь и ъ въ реченны-тѣ *а)* и *б)* случаи: **съмрьтьнын, небесьнын, съмрьтънын, небесънын, широкынимъ, моремь, на дрѣвѣ крьстинѣѣмъ, срьдьцемь, срьдьцемъ, отьцемь, творьцемъ.**

Забѣл. 2. ъ и ь въ среда-та на думы-тѣ въ нов. періодъ, по вліяніе-то на руссизма, или сж съвсѣмъ изхвърлены или сж замѣнены ъ съ о, ь съ е: **ѿвръ́тша, небе́сный, си́лный, дщи́, пло́ть, кро́вь, бо́гомъ, лѣ́томъ де́нь, си́ленъ, человѣ́ческїй.**

§. 149. Гласна-та ѣ постоянно са-съединява съ л, р, кога предъ тѣхъ стои друга съгласна: **млѣко срѣбро, клѣть, врѣмя,** и обыкновенно са-ювява ꙗ въ грьцкы думы вмѣсто двугласна-та имъ αι: **июдѣи, елисѣи, халдѣискъ, матѳѣи** (Ἰουδαῖος, Ἐλισαῖος, χαλδαϊκός, Ματθαῖος).

§. 150. Въ чужды думы, вкараны въ языка, при измѣняванье-то на една гласна въ друга, пригледва-са повечето неударяемо-то а измѣнявано въ о: **босилъ** (Basilius) ***босилякъ***, **Лозоръ** (Lazarus), **долматика** (dalmatica), **сотана** (σατανᾶς), **оцетъ** (acetum), **поганъ** (paganus), **порода** (παράδισος).

§. 151. Послѣ приджхливы-тѣ: ж, ш, щ, ч и свистлива-та ц, въ среда-та и въ края на думы-тѣ въ най-древнія пер. стоꙗтъ повечто ꙗ, ю, вмѣсто а, у, които (дырни-тѣ) сега повечь са-видꙗтъ въ новыя періодъ: **оужꙗ, юношꙗ, поущꙗ, чꙗсъ, лицꙗ, жюкъ, шюмъ, ницꙗю, лищю, чюдо,** а въ нов. періодъ — **оу́жа, ло́же-ло́жа, ю́ноша, пу́ща, пи́ща, ча́съ, лица̀, жу́къ, шу́мъ** и др. Въ новыя періодъ са-на-

хождa само мѣстоименіе-то **нашѧ**, **вашѧ**, въ множ. число винит. пад. мжж. родъ, и имен. и винит. пад. жен. родъ, коіето въ древность-та іе съ **ѧ**.

§. 152. Послѣ гжрляны-тѣ: **г**, **к**, **х**, звукъ-тъ **ї** въ древность-та насѣкадѣ са представлява съ **ы**: **гыбнѫти**, **хыщникъ**, **врагы**, **пророкы**, **духы**, а въ новыя пер. **ы**-то іе порусенно въ **и**: **гибнѹти**, **хищникъ**, **враги** и проч. — Тъй и послѣ свистлива-та **ц** вынжгы въ древность-та стои **и**, която въ нов. періодъ іе поруссена наопако въ ы: **жрьци**, **рьци** — **жрецьі**, **рцьі**.

§. 153. Юсове-тѣ са-употребяватъ не безразлично но съзнателно, както въ корени-тѣ тъй и въ окончанія-та. Тѣ въ корени-тѣ стожтъ повечето тамъ, дѣто думы отъ другы сродны іезыци, съотвѣтственны съсъ старобългарскы-тѣ, иматъ гласнж съчетанж съ n или m: **голѫбь**, (columba), **ѫголъ**, (angulus), **имѧ**, **сѣмѧ**, (nomen, semen), **пѧть** (πέντε, fünf). Въ окончанія-та юсове-тѣ стожтъ като бѣлѣзы на извѣстны лица и падежи: напр. юсове-тѣ (**ѫ**, **ѭ**) вынжгы са-употребяватъ: — *а)* въ винит. и твор. іедин. падежи на сжществителны и прилат. жен. родъ имена и мѣстоименія, съ окончанія **а** и **ѩ**: **женѫ**, **женоѭ**, **владыкѫ**, **владыкоѭ**, **землѭ**, **землеѭ**, **мокѫ**, **мокоѭ**, **боуѭ**, **боуеѭ**, **онѫѭ** - **онѫ**, **сеѭ**; *б)* въ първо-то іединст. лице и въ третье-то множ. (въ 1-то спряж.) на настояще-то, и въ 3-то множ. лице на продължавано-то време: **идѫ**, **идѫть**, **пиѭ**, **пиѭть**, **идѣахѫ**. Юсове-тѣ (**ѧ**, **ѩ**) са-употребяватъ: — *а)* въ родит. іедин. и въ имен. и вин. множ. падежи на сжществ. и прилагателны жен. род. имена и мѣстоименія, съ окончаніе **ѩ**, и въ ви-

нит. множ. на прилагат. (нѣкога и на сѫщест.) мѫж. р. имена и мѣстоименія, съ меко окончаніе **й** или **ь**: **землѩ** родит. **землѧ**; **синѩ** родит. **синѧ**; **синиѩ** родит. **синѭѩ**; **сиѩ**, **нашѩ**, родит. **сеѩ**, **нашеѩ**; имен. и вин. множ. **землѧ**, **рабынѧ**, **синѧ -ѩ**, **синаѩ**, **нашѩ**; винит. мн. мѫж. родъ **кораблѧ**, **пастырнѩ**, **татаѩ**; *б)* въ окончаніе-то на нарастяваны-тѣ сред. родъ сѫщест. имена: **имѧ**, **времѧ**; *в)* въ 3-то множ. лице на наст. време (въ 2-то спр.), и въ 3-то множ. лице на непредѣл. време и въ двѣ-тѣ спряженія: **любѧть**, **зрѩть**, **стоѩть**, **пишѧ**, **несошѧ**, **любишѧ**, **зрѣшѧ**; *г)* въ окончаніе-то на дѣйствителны-тѣ причастія — **ѧ** слѣдъ съгласна, а **ѩ** — слѣдъ гласна, въ настояще-то и въ двѣ-тѣ спряж.: **пиѭи**, **пишѧи**, **сѣѩи**, **любѧи**, **дьрщѧи**, **стоѧи**.

Йотированы-тѣ юсове (**ѭ**, **ѩ**) вынѫгы стоѭтъ послѣ гласна, **ѩ** нѣкога и предъ гласна, а **ѭ** и слѣдъ омекотителны-тѣ **л**, **н**, **р**; нейотированы-тѣ (**ѫ**, **ѧ**) не ю възможно да стоѭтъ нито слѣдъ гласна нито предъ гласна. Въ такъвзи случай първый-тъ (**ѫ**), кога испадне предъ гласна, разлага-са на **ов**, **ъм**: **манѫ - мановенъ**, **ринѫ - риновенъ**, **дѫти - дъмѫ**, а вторыя (**ѧ**) — разлага-са на **ьн**, **ьм**, **ен**: **клѧти-кльнѫ**, **пѧти-пьнѫ**, **жѧти-жьмѫ-жьмеши**, **имȣ-имене**, **врѣмѧ-врѣмене**.

§. 154. Предлозы-тѣ: **безъ**, **изъ**, **възъ**, кога влѣзватъ въ образованье на сложны думы, отпущатъ **ъ**, заедно съ него и **з**, кога тъзи буква стои предъ придѫхлива буква или предъ свитлива **с**, **ц** или пакъ предъ **з**: **иѵистити**, **бесмьртиѥ**, **ицѣлити**, **възвати**, вм. **изъѵистити**, **безъсмрьтиѥ**, **изъцѣлити**, **възъзвати**. Туй

нарѣдко са-вижда доро и кога-то предлозы-тѣ сѫ самостоятелны думы, управяны съ падежь: **ицрькъве** вм. **изъ црькъве**. Въ този дырнія случай, ако слѣдъ предлога дума-та наченва съ **р**, вставя-са **д** между **з** и **р** и са-пише предлогъ-тъ слѣпо съ управяна-та си дума: **бездранъ** (вм. **безъ ранъ**) **тъѵъжде мѫкъ съподобьюнъ**. Супр. рѫк. 61. **нѣсть бога иже ва издрѫкѹ моюю изкаавитъ**. Супр. ркп.

§. 155. За избѣгванье на зѣянье-то въ грьцкы думы, послѣ **ѵ** = υ вставя-са **г**: **леѵгитъ**, **еѵга**, **параскеѵги**, и тъзи вставена **г** си оставала доро и тогази, когато ижица-та преминѫла въ **оѵ** или **в**: **еоѵга**, **илоѵгинъ**, **евга**, **ювга**, **левъгитъ**, **илвъгинъ**.

§. 156. Правописаніе-то на глаголскы-тѣ паметници има нѣколко различія отъ кирилловскы-тѣ: отъ тѣхъ най-главны-тѣ сѫ слѣдующи-тѣ:

1. Гласна-та **є** не ю йотирована въ изисканы-тѣ й мѣста, но са-употребява насѣкадѣ проста: сѫщо тъй и **ꙗ**, като що ю йотирована **а**, устѫпва своюе-то мѣсто на проста-та **а**: **еже**, **єдінъ**, **знаніє**, **есмь**, **авѣ**, **авити**, вмѣсто **юже**, **юдинъ**, **знанию**, **юсмь**, **ꙗвѣ**, **ꙗвити**.

2. Двѣ **и** юдна до друга въ думы-тѣ пишѫтъ-са обыкновенно не **-ни**, но **-нї** или (коюто ю твьрдѣ рѣдко **-їи**: **снї** или **сїи**. Туй сѫщо-то са-вижда и въ двѣ, юдна слѣдъ друга думы, отъ които юдна са-свьрша на **и**, а друга-та и тя са-наченва съ **и**: **ни їного**. А въ нѣкои рѫкописи напр. въ Четвероюеангеліе-то на Григоровича **ї** ю по-употребителна отъ **и**, до като въ кирилловскы-тѣ паметници са-срѣща наопако: **юнѣї**, **мьнїї**, **прїлѣжьно**, **твоі**, **кънїжьнїщї**.

3. и, като стои въ думы-тѣ предъ друга гласна, нерѣдко са-замѣнява съ мека-та ь, особито въ сѫществителны-тѣ: падень҄е, аб҄ье, сьѫ. Изъ кирилловскы-тѣ паметници таквази замѣна нерѣдко са-срѣща въ Супр. рѫк. теч҄ень҄е, рѫкоꙋхань҄е.

4. Тѫпы-тѣ гласны ъ, ь размѣсено са-употребяватъ, и ъ е предпочетенъ отъ ь: първый-тъ са-нахожда и въ окончанія-та на третьи-тѣ лица на настояще-то вр., и въ твор. един. пад. на сѫществ. мѫж. и сред. родъ имена, и слѣдъ придыхливы-тѣ съгласны: ходитъ, сѫтъ, болитъ, имѫтъ, камениемъ, оуброусомъ, тъма, немоштъ, имѫштъ. прїлѣжъно, вшждъ. Освенъ туй тѣзи двѣ тѫпы гласны замѣнуватъ-са нѣкога съ съотвѣственны-тѣ си открыты, о, є: роптаѫще, гладомъ, отецъ, близнецъ. Въ туй отношеніе Супрсл. рѫк. е сходна съ глаголица-та; тя постоянно употребява 3-то лице на настояще-то на ъ (трѣбоуетъ, бываѭтъ, естъ, сѫтъ), а творит. единст. пад. има ту на ъ, ту на ь (вижь §. 148. забѣл. 1. стр. 178.).

5. Еры ы са-пише кожахай вынѫгы ъи, а не ы: тъи, мъи, вмѣсто ты, мы.

6. Ятъ ѣ са-употребява вмѣсто ꙗ: ѣко, вьсѣкъ, всѣ моѣ твоѣ сѫть. Но и туй не е чуждо на Супрас. рѫк.: цесарѣ (родит. пад.) стр. 186.

7. Ю послѣ придыхливы-тѣ твърдѣ е обыкновенно вмѣсто кирилловска-та оу: шюнца, отьцю, нечюетъ.

8. Носовы-тѣ ѧ и ѫ, ѩ и ѭ са-употребяватъ смѣсено приѩти (кир. приꙗти). Въ Супр. рѫк. вмѣсто тысѧща срѣща-са тысѫшта.

9. Кирилловска-та ижица ѵ замѣнува-са ту съ ю, ту съ оѵ: кюриллъ, оѵпокрити.

II. ЗА СЪКРАТИТЕЛНЫ-ТѢ ЗНАКОВЕ ИЛИ ТИТЛЫ-ТѢ. И ЗА НАДСТРЪЧНЫ-ТѢ ЗНАКОВЕ.

§. 157. Въ старобългарскыя юзыкъ, както на ржкописи, тъй и въ печатаны книги, не сичкы-тѣ думы са-пишяли цѣлы съсъ буквы, но въ нѣкои отъ тѣхъ са-пропущали нѣкои буквы, или ставало *словосъкратеніе*, напр. вм. пророкъ и человѣкъ пишали пррк҃ъ и чл҃къ. Туй словосъкратеніе всякогы са-назначало съ този знакъ ҃, който са-нарича титла.

Титлы-тѣ, както показва само-то названіе (отъ латин. titulus), употребявали-са за изрекванье на особито тачанье и почетъ къмъ нѣкои думы; за туй само думы, що изрекватъ свето и свещенно, казано има въ юдинъ старъ алфабетъ, „подобаютъ писати не просто, нъ почитати взметомъ или покрытіемъ, яко вѣнцемъ славы, въ образъ бѫдѫщаго въздаянія сватымъ." По-подырѣ тѣхно-то употребеніе много са-истънчило: и тъй съвѣтува-са мѫ҄дрецевъ сватыхъ и мѫ҄дрость ихъ трѣба да са-покрыватъ съ добро ҄, но мѫдрьцевъ внѣшнихъ и мѫдрость мірскѫѭ, яже юсть вражда на бг҃а, да са-пишѫтъ редомъ съ буквы.

§. 158. Титлы-тѣ бывать два вида:

1. *простьі*, означаваны съ този знакъ ҃: оц҃ь, бг҃ъ, г҃ь.

2. *буквенны*, означаваны съ сжщія знакъ, но съ подписана коя-да-ю отъ пропуснжты-тѣ буквы. Буквенны-тѣ титлы носятъ названіе-то на подписаны-тѣ буквы, напр. *словотитла* (҇), *добротитла* (ⷣ) и проч. Апⷭ҇лъ, Влⷣка, ю҇ = (юсть), бы҇ = (бысть), реⷱ҇ = рече. Нѣкога са-поставя отъ горѣ юдна отъ пропуснжты-тѣ буквы безъ съкратителныя знакъ: Влⷣка, поⷣбно.

За улесняванье въ четенье-то на старобългарскыя юзыкъ, предлагатъ-са тукъ по-употребителны-тѣ словосъкратителны знакове, както въ древни-тѣ паметници, тъй и въ новыя періодъ.

А. Агглъ, агглъмь, аггли; анли, а҇плъ.

Б. Бгъ, боу-бви бмь = бо́гъмь, бжии, блгиъ = благослове́нъ, блгслови`блговѣстити.

В. Влⷣка = владъі́ка.

Г. Гь и Гдь = Госпо́дь, Га = Го́спода, Гоу = Го́сподоу, Ги = Го́споди, Гмь = Го́сподемь, Гнь и Гднь = Госпо́день, гнꙗ = Госпо́днꙗ, гни = Госпо́дни, Гнюмь = Госпо́днюмь. Гнъ = господи́нъ, Гна = госпо́дина. Глъ = глаго́лъ, гла = глаго́ла, глѣ = глаго́лѣ, глати гла = глаго́лѫ, глжще.

Д. Двдъ двдовъ двдвъ; два = дѣва, двца = дѣвица; дхъ = доухъ, дша-дшѫ = дꙋша̀ -ѫ.

Є. єѵа = єѵангелиа, єппъ-єпкпъ = єпископъ; ієрслмъ = ієроусалимъ.

И. Иерслмъ - і ерлимъ, излм изрлм = йзраилм, излвъ, илъ = йзраиль; инсъ - іс - іс = Інсоусъ, іиці = Інсоусъ Назарьнинъ Царь Іоудейскій.

К. Кртитель - кртель = крьститель.

М. Мти = мати, мтре = матере; мріа = Маріа, мць = мѣсмць.

Н. Нбо = нево, нбса = невеса, нбсною - нбною.

О. Оць = отьць, оцьмь, оче = отьче.

П. Пркъ - прркъ - прокъ, прручица - прричица.

С. Слнце = слънце; снъ = съінъ, снове = съінове; спси = спаси, спсеть, спсти, спени = спасени; срдце срце = срьдьце, срдць, срцъ = срьдьць; ста = свмта, стын, ститься - свмтиться.

Х. Хс - Хсъ - Хрсъ - хртосъ, хл = христоса - ста хе = христе.

Ц. црь = царь, цра, црствие цртвіе = царьствие, црквь = црькъвь, церкъви.

Ч. Члкъ = чловѣкъ, члци - чловѣци, члчь = чловѣчь.

Изобилность-та на словосъкратенія-та принадлежи на най-дырни-тѣ, а не най-древни-тѣ времена: ржкописъ колкото ю по-древня, по праведливо-то забѣлѣжванье на К. Калайдовича, толкозъ по-малко словосъкратенія има въ нея, и наопако.

Отъ употребяваны-тѣ въ дырни-тѣ времена словосъкратенія, нѣкои са-изложихѫ между горны-тѣ. Ето йоще нѣкои отъ тѣхъ.

Б. бца и бца = богородица, блгъ, блаженъ, блгдть, бгоблгодатный.

Г. гнь по-часто гднь=господенъ.

Д. днь=день, днсъ=днесь.

Є. 'еѵглїе=еѵангелїе; К. кртъ=крестъ.

М. млю = молю, млтва; млсть-млть = милость, млсрдъ-млрдъ = милосердъ; млнць = младенецъ; мртвъ = мертвъ; мръ = мѫдръ; мчнкъ =мѫченикъ; Мр Өѹ = μήτηρ θεοῦ (Матерь Божіа).

П. прстъ = пресвѧтъ, прстый = пресвѧтый, пртолъ, прнѡ, првнъ=праведенъ, прпбенъ=преподобенъ, пртеча=предтеча.

Р. ржтво=рождество.

С. сре=среда, стрть=страсть, стртенъ=страстенъ, стль=свѧтитель, спсъ=спасъ.

Т. тртъ=трисвѧтъ, Трцл=троица.

Оу. оучтль=оучитель, оучниикъ=оученикъ.

Ч. чть=честь, чтный, чтъ=чистъ, чтота=чистота ѿчтити=ѿчистити.

Забѣл. Тука принадлежѫтъ йоще думы: 1. които иматъ безъ титла надъ себе-си: по, пао, прежє, люскый, ше, слѣ; 2. които са-съкратяватъ чрезъ тъзи

I

[illegible]	*Отче Дамаскине Iwане якодерзновѣние імѣя ко лмущему множество щедротъ помолисѧ мнѣ оканном і омраченом тмою грѣховною*

Іоаннъ, ексархъ болгарский. К. Калайдовича рис 12.

II

[illegible]

буква д: **бу҃ = бѹдѹ, ѿку҃ = ѿкѹдѹ, вѣхъ = вѣдѣхъ, прѣлѣхъ = прѣдѣлѣхъ, наро҃мъ**; 3. които иматъ надъ себе-си ҃ съ двѣ чьртичкы, що означаватъ съкратеніе на и: **ра҃ = ради, нар҃ = народи**. Освень тѣхъ нахожда-са въ стары цьвковны книги **ѻнчикъ** надъ м въ думы-тѣ: **ми = мой, млити = молити** и другы нѣкои.

§. 159. Освень титлы-тѣ срѣща-са йоще, въ древность-та, завьрзванье или сливанье на буквы-тѣ; то колкото было по-завьрзано, толковь по-добро са-считало. Ѥто примѣръ въ приложена-та страница.

§. 160. Въ древны-тѣ паметници нахождатъ-са слѣдующи-тѣ надстръчны знакове: *тънко* (҅) и *гѫсто* (҆) *придыханія*, *камора* (҃) *ѥрчикъ* (ʼ), *паѥрчикъ* (҇), *двѣ точкы* (¨) и *двѣ наикось отвѣсены чьртичкы* (″).

Надстръчны-тѣ знакове, колкото ѥ позволено да са-узнае по сличаванье-то на древни-тѣ паметници, употребявали-са за да показватъ:

а) пропущанье на ъ, ь и на другы гласны: **в'сакъ** = (**вьсакъ**), **амин** = (**аминь**), **възалкахбоса** = (**възалъкахбоса**), **мълкниши** = (**мълъкниши**). Остр. Ѥв., — **кто, что** = (**къто, чьто**), **створи** (**сътвори**), **положик** = (**положикъ**), **отдавшоу** = (**отдавъшоу**) (Жит. Кондрата), — **мирьскаго** = (**мирьскааго**), **кто** = (**къто**), **бѣше** = (**бѣаше**), **отць** = (**отьць**) (Супр. Ркп.) — **все** = (**вьсе**), **ѥст, кто, тмл, аз, свѣт, слышавше** (Іоан. Екз. Болг.).

а) отдѣлянье на дума и на слогъ, наченваны отъ гласна, кога предидѫща-та имъ дума или слогъ

са-свърша на гласна: **Въспоите и радуитесꙗ и поите** (Тлк. Псл); — **напиши ми дѣвицѫ осми лѣтъ** (Жит. Ѳеклы); — **теѵлахѫ, прѣодолѣ воѥвода; въ тъ оѵбо день събиращштоѵса народоѵ и хоташте из града излѣсти въ незаапъ пристѫпивъ сватыи Кононъ показа са имъ** (Супр. ркп.); **абиѥ, синаистѣи, прѣваго, книжиаго, на оѵспѣхъ, бѣахѫ иъ обаѵе рещи ми имать нѣкто** (Іоанни Екз. Болг.).

в) Замѣнуванье на йотироване гласна съ проста нейтирована: **зане глеть** (Остр. ев.), **мьнимыа, еси, еа** (Тлк. Пслт.).

г) омекотено изговарянье на съгласны-тѣ: **л, н, р, г, к, х,** особито въ чужды думы: **огнь, аггль, молꙗше горѫштиимъ, искии** (Супр. ркп.); — **лентиѥ, талантъ** (Остр. ев.): — **огнь** (Т. Пслт.); **Кондратъ** (Ж. Кон.).

д) произноменіе на **ѵ** между двѣ гласны за съгласна **в,** а между двѣ съгласны за гласна **и: леѵитъ, ѵпокрити, еѵлие** (Остр. ев.), **стѵхиꙗ** (Екз. Бол.).

§. 161. Освень въ речены-тѣ определены мѣста за надстръчны-тѣ знакове, ный гы находдамы и надъ **ъ, ь: жърѫ, дьнь, Господь,** (Супрас. Ркп.), **памать,** (само въ Тлк. Псл.); но причины-тѣ за тъй токвози тѣхно рѣдко употребеніе трудно бы са-изыскали. Писачи-тѣ, които сѫ съгласны за употребеніе-то на надстръчны-тѣ знакове въ гореказаны-тѣ случаи, не сѫ съгласны въ кой случай уречено да

буква д: **бѹ҆ = бѫдѹ, ѿкѹ҆ = ѿкѫдѹ, вѣх҆ъ = вѣдѣхъ, прѣлѣхъ҆ = прѣдѣлѣхъ, наро҆мъ**; 3. които иматъ надъ себе-си ҆ съ двѣ чьртички, що означаватъ съкратеніе на и: **ра҆ = ради, нар҆ = народи.** Освень тѣхъ нахожда-са въ стары цьрковны книги **ѻнчикъ** надъ **м** въ думы-тѣ: **мⷪи = мой, мⷪлити = молити** и другы нѣкои.

§. 159. Освень титлы-тѣ срѣща-са йоще, въ древность-та, завьрзванье или сливанье на буквы-тѣ; то колкото было по-завьрзано, толкова по-добро са-считало. Ѥто примѣръ въ приложена-та страница.

§. 160. Въ древны-тѣ паметници нахождатъ-са слѣдующи-тѣ надстрѫчны знакове: *тънко* (҆) и *гѫсто* (҅) *придыханія*, *камора* (҃) *ерчикъ* (ʹ), *паерчикъ* (ͥ), *двѣ точкы* (¨) и *двѣ наикось отвѣсены чьртички* (″).

Надстрѫчны-тѣ знакове, колкото ю позволено да са-узнае по сличаванье-то на древни-тѣ паметници, употребявали-са за да показватъ:

а) пропущанье на ъ, ь и на другы гласны: **в'сакъ** = (**вьсакъ**), **амин** = (**аминь**), **възалкахбоса** = (**възалъкахбоса**), **мълкнши** = (**мълъвнши**). Остр. Ѥв., — **кто**, **что** = (**къто, чьто**), **створи** (**сътвори**), **положив** = (**положивъ**), **отдавшоу** = (**отдавъшоу**) (Жит. Кондрата), — **мирьскаго** = (**мирьскааго**), **кто** = (**къто**), **бѣше** = (**бѣаше**), **отць** = (**отьць**) (Супр. Ркп.) — **все** = (**вьсе**), **ѥст, кто, тмл, аз, свѣт, слышавше** (Іоан. Екз. Болг.).

а) отдѣлянье на дума и на слогъ, начинваны отъ гласна, кога предидѫща-та имъ дума или слогъ

са-свърша на гласна: **Въспоите и радунтеся и поите** (Тлк. Псл); — **напиши ми дѣвицѫ осми лѣтъ** (Жит. Ѳеклы); — **теулахѫ, прѣодолѣ воевода; въ тъ оубо день събиражштоуся народоу и хоташте из града излѣсти въ незаапъ пристѫпивъ святыи Кононъ показа ся имъ** (Супр. ркп.); **лвне, синаистѣи, прѣвлаго, книжиаго, на оуспѣхъ, бѣахѫ нъ обаче рещи ми имать нѣкто** (Іоанни Екз. Болг.).

в) Замѣнуванье на йотироване гласна съ проста нейтирована: **зане глеть** (Остр. юв.), **мьнимыя, еси, ея** (Тлк. Пслт.).

г) омекотено изговарянье на съгласны-тѣ: **л, н, р, г, к, х,** особито въ чужды думы: **огнь, аггль, молише горѫштинимъ, исакии** (Супр. ркп.); — **лептию, таланитъ** (Остр. юв.): — **огнь** (Т. Пслт.); **Кондратъ** (Ж. Кон.).

д) произноменіе на **ѵ** между двѣ гласны за съгласна **в,** а между двѣ съгласны за гласна **и**: **леѵитъ, ѵпокрити, еѵлие** (Остр. юв.), **стѵхия** (Екз. Бол.).

§. 161. Освень въ речены-тѣ опредѣлены мѣста за надстрѫчны-тѣ знакове, ный гы находжамы и надъ **ъ, ь**: **жъръ, дьнь, Господь,** (Супрас. Ркп.), **память,** (само въ Тлк. Псл.); но причины-тѣ за тъй токвози тѣхно рѣдко употребеніе трудно бы са-изыскали. Писачи-тѣ, които сѫ съгласны за употребеніе-то на надстрѫчны-тѣ знакове въ горереказаны-тѣ случаи, не сѫ съгласны въ кой случай уречено да

са-употребява сѣкый отъ тѣхъ отдѣлно: тьй писачи-тѣ на Тълкуваныя Псалтырь и на Супрасльска-та ржкопись употребяватъ гжсто придыханіе, за знакъ слово-и-слогоотдѣлителенъ, а писачь-тъ на Іоанна Екзарха Българскаго въ сжщія този случай поставя двѣ чъртички найкось отвѣсены, повечето надъ йотированы гласны, до като сжщо-то гжсто придыханіе употребява надъ просты гласны: твоихъ, бѣахж, святыни по Супр. ркп., а по Екзарха Бълг. разоумѣвае-ма, твоихъ, прѣбылаго, бѣахж; пропускж-тж на ъ и ь Супр. ркпсь отличава съ тънко придыханіе, ржкопись-та на Екзарха Българскаго — вынжгы съ паюрчикъ, а житіе-то на Кандрата — съ гжсто придыханіе: кто, рекше, все, отць, что (Супр. ркп.), кто, слышавше, — все, твар, аз (Екз. Болг.); — кто, что, отдавшоу (Жит. К.)

§. 162. Въ сѣка юдна ржкопись не са-нахождатъ сичкы-тѣ показаны надстръчны знакове; затуй не бы было излишно да са-забѣлѣже, въ кои ржкописи кои отъ надстръчны-тѣ знакове са-нахождатъ. Писачь-тъ на Остромирово-то Юевангеліе удоволствува-са съ тънко-то и гжсто придыханіе и съ двоюеточіе-то надъ ѵ: съ първы-тѣ двѣ той забѣлѣжва пропущаніе-то на ъ и ь и замѣнж-тж на йотирована-та гласна съ проста нейтирована, като оставя безъ никакъвъ бѣлѣгъ слово-и-слогоотдѣленіе-то; а съ дырнія знакъ дава да са-разребе за сжщо-то изговаряньe на ижица-та, ту като гласна, ту като съгласна: всякъ, възлюбихъ, него, ѵссопъ леѵитъ.

Писачь-тъ на Супрасльска-та ржкопись употребява само три знака: тънко и гжсто придыханіе и

каморж-тж; съ пьрвыя забѣлѣжва пропущанье-то на гласны-тѣ — отць, кто, бѣше, съ вторыя — отдѣлянье-то на дума-та и на слога: показа са нимъ, бѣахж, а съ третія — омекотяванье-то на съгласны-тѣ: л, н, р, г, к, х, и отдѣлянье-то на слово-то и на слога, кога тѣ слѣдъ гласны са-наченватъ съ — оу, ѡ, ю, ѭ: досадитель, измѣнѣаше, оубо, ѡ ѡсанна, оуню, твоѭ.

Въ Тълкуваныя Псалтырь, вь жит: на Ѳекла и Кондрата нахождатъ-са само тънко и гжсто придыханіе: єси, таина.

Въ Іоанна Екзарха Българскаго срѣщать-са гжсто придыханіе (мьнѣахж), паюрчикъ, (тма к'), камора и двѣ найскось отвѣсены чьрты: неоустроюна, стухии.

Въ слова-та на Григорія Богослова вижда-са тънко и гжсто придыханіе (противныа, ионль, гнѣвоу и юрчикъ (гнѣв'на, людем', в'вѣкъ).

Най послѣ са-забѣлѣжва йоще и туй — че писачи-тѣ вынжгы спазвали строго правила-та за употребеніе-то на надстрѣчны-тѣ знакове, — особито, кога трѣбало да гы употребжтъ, за знакове слого-и-слово отдѣлителны. Горы ѩко воскъ растаашаса отъ лица Гнѩ, а редомъ — и видѣша вьси людие славж юго (Тлк. Псл.).

§. 163. Отъ древни-тѣ надстрѣчны знакове въ новыя періодъ са-удьржаны: — *а)* паюрчикъ-тъ ('), употребяванъ вм. пропуснжтыя юръ (ъ) въ края на

предлозы-тѣ (**из'**, **в'**, **к'**, **пред'**), *б)* гжсто-то придыханіе (ʽ), поставяно само надъ ижица-та **ѵ** въ начало-то на думы (**ѵ̔ссѡ́пъ**), и *в)* тънко-то придыханіе (ʼ), употребявано надъ сичкы-тѣ гласны, въ начало-то на собственно старобългарскы думы: **и̓, оу̓зрю̓ ю̓**. При тѣзи упазены знакове, види-са, споредъ грьцкыя текстъ, поювили-са въ новыя періодъ и ударенія-та, що гы нѣмало съвсѣмъ въ древни-тѣ ржкописи. Таквызи ударенія, по грьцкыя образъ, пріюеты сж три; *остро (оксія´), тежко (варія`) и облеченно* или *камора* (῀). — Остро то ударенію нахожда-са надъ сѣкы ударяванъ слогъ въ думы-тѣ, доро и въ дырнія, кога той са-свърша на съгласна буква; тежко-то стои исключително надъ дырнія слогъ, кога той са-свърша на гласна, а камора-та са-нахожда — *а)* у сжществит. и прилагателны имена и мѣстоименія въ нѣкои тѣхны множеств. падежи, сходны съ юдинств. падежи, кога първы-тѣ не са-различаватъ отъ дырни-тѣ, ни въ изговарянье-то, нито въ писанье-то (вижь примѣры въ склоненія-та), *б)* надъ крайна-та гласна въ юдносложны думы (повечето въ среднія періодъ): **нô, бô, сй, мы̂**. А думы юдносложны, наченваны отъ гласна, има камора и тежко ударенію заедно: **а̑, ю̑**.

Подо́бно бо є̑сть цр҇твіе нбсное чл҇вѣкꙋ домовитꙋ, и̓же и̓зы́де ѕѣлѡ̀ оу̓трѡ нанѧти дѣлатели в' виноградъ свой. Мат. XX. — 1. — **Воспрїѧлъ є̑сй благаѧ твоѧ... и̓ Лазарь такожде ѕлаѧ.** Лук. XI. — 25.).

III. ЗА СТРѢЧНЫ-ТѢ ИЛИ ПРЕПЬВАТЕЛНЫ-ТѢ. ЗНАКОВЕ.

§. 164. Въ древни-тѣ ръкописи употребяваны-тѣ стрѣчны знакове, като препьвателны сѫ: *точка* (.), *крьстецъ* (⁜), *четыри точкы*, поставены нáкрьстъ (⁘) *двѣ точкы поставены* юдна надъ друга (:) и *двѣ точкы* съ промъкнѫта между имъ крива чьрта (⁓). Употребеніе-то на тѣзи препьвателны знакове толкозь е замутано и случайно, щото трудно може са определи сѫщо-то мѣсто на сѣкы отъ тѣхъ: точка-та, поставена обыкновенно посрѣдъ, а не низко до буква-та, раздѣляла и цѣлы предложенія и отдѣлны думы, крьстецъ-тъ — сѫщо туй; употребеніе-то на точка-та само въ юдинъ случай было постоянно — то е при буквы съ числително — значеніе, които вынѫгы имали при себе-си по юднѫ точкѫ и отъ двѣ-тѣ страны посрѣдь:

Отиде пакы въ горѫ юдинъ ⁜ и ꙗко поздѣ бысть, снидоша оученици юго на море ⁜ и вълѣзъше въ корабль. ѣдꙗахѫ на онъ полъ морꙗ. къ Каперънаоумъ ⁜ Остр. ев. 16 стр. **ді. стадии.**

Двѣ точкы виждатъ-са нѣкога при недописана дума: **еван:** — но за двѣ точкы съ промѫкнѫта между имъ крива чьрта, и за четыри точкы, поставены нáкрьстъ, постоянно-то имъ мѣсто было на края на статья-та или на глава-та.

§. 165. Въ новыя періодъ на юзыка препьвателны-тѣ знакове по вида си сѫ юдны и тѣзи, що сѫ и въ най-новы-тѣ юзыци, и у насъ сега, освенъ въпросителныя знакъ, който, по примѣра на грьцкыя юзыкъ,

означава-са съ точка и запетая (;). При туй са-нахождатъ и слѣдующи-тѣ знакове:

1. *Вмѣстителенъ знакъ* [ ], който объюма думы, що гы нѣма въ текста, а сж притурнжты послѣ за ясность: **во ѥже и в' далашихъ васъ [странахъ] благовѣстити.**

2. *Отложителенъ знакъ* ( ), който заключава въ себе-си думы съ отстраненъ смысьлъ, но гы има въ текста: **и во дни тыя воставъ Петръ посредѣ оученикъ рече: (бѣ жеименъ народа вкупѣ яко сто и двадесять) мужіе братіе . . .**

ЧАСТЬ ТРЕТЬЯ.

ЗА СЛОВОСЪЧИНЕНІЮ-ТО.

§. 166. Въ тъзи часть, при съюдиняванье-то на думы-тѣ въ рѣчь-та по свойства-та на старобългарскыя юзыкъ, разглѣдва-са: *А)* въ просто-то предложеніе какъ са-изрекча отношеніе-то на отдѣлны-тѣ думы по зависимость-та на юдна отъ друга; *Б)* въ сложно-то предложеніе какъ са-изрекча отношеніе-то на просты-тѣ предложенія по зависимость-та на юдно отъ друго; *В)* какво распорежданье иматъ отдѣлны-тѣ думы въ предложенія-та.

А) ПРОСТО ПРЕДЛОЖЕНІЮ.

I. ОБРАЗОВАНЬЕ НА ПРОСТО-ТО ПРЕДЛОЖЕНІЮ.

§. 167. И въ старобългарскыя юзыкъ, както и у насъ, просто-то предложеніе въ състава си има сжщи-тѣ главны членове — *подлежаще*, *врьзкж* и *сказуюмо* — и сжщи-тѣ второстьпенны — *допълненію*.

опредѣлителнѫ думѫ и обстоятелственнѫ. Тѣзи членове на предложеніе-то изрекватъ-са съ сѫщи-тѣ части на рѣчь-та, но повечето съ разны формы отъ наши-тѣ (защото новобългарскый-тъ ни языкъ нѣма падежны формы, освень нѣколко твърдѣ малобройны, опазены отъ древность-та); **свѣтилникъ тѣлоу ѥсть око. вѣрнꙑи въ малѣ и въ мънозѣ вѣренъ ѥсть. твоѧ̑ сꙋ́ть небеса̀, и҆ твоѧ̀ є҆́сть земла̀; и҆є҆ди́нъ ѿ ва́съ предастъ мѧ̀; а҆́зъ є҆́смь ни́щъ и҆ оу҆бо́гъ, ты̀ є҆сѝ бг҃ъ мо́й; а҆́зъ є҆́смь сы́й; всѧ̑ ми лѣ́ть сꙋ́ть; хода́й во свѣ́тѣ не по́ткнетсѧ; до́мове нечести́выхъ и҆счезнꙋ́тъ; въ дьни оны изиде повелѣнию Кесара Аѵгоуста написати вьсѫ вьселенѫѭ.**

§. 168. Въ разгладване-то на части-тѣ на рѣчь-та и на тѣхны-тѣ формы за изрекванье на главны-тѣ и второстьпенны-тѣ членове въ предложеніе-то забѣлѣжватъ-са слѣдующи-тѣ въ старобългарскыя языкъ особенности:

а) Подлежаще-то са-изоставя, кога ѥ мѣстоименіе първо или второ лице: **ра́бъ тво́й є҆́смь; бж҃їи є҆стѐ, и҆ сы́нове вы́шнѧгѡ всѝ**; освень кога ѥ нужда за указателность или за разность: **А҆́зъ є҆́смь Бг҃ъ, и не́сть и҆но́гѡ; А҆́зъ рꙋко́ю мое́ю оу҆твердѝхъ не́бо; Вы́ же ꙗ҆́кѡ человѣ́цы оу҆мира́ете; ча̀до, ты̀ всегда̀ со мно́ю є҆сѝ.**

б) Врьзка-та рѣдко са-отпуща при сказуемо сѫществително и прилагателно; **бг҃ъ (є҆́сть) спа́съ мо́й; сьмрьть мѫжоу (ѥсть) покои.** Супр. рк. 327. **иныижде имамъ христоса (ѥсть) честнѣише.** т. 53. **ва оба (ѥста)**

слоүзѣ сотониѣ. т. 55. сьмрьть грѣшьнынхъ зъла т. 372. за́повѣдь Гдна (е҆сть) свѣтла̀.

в) Прилагателны — имена, числителны, мѣстоименія и причастія, употребяваны въ предложеніе-то за означаванье на по-горнье родово понятіе, подлежаще были или сказуемо или допълненіе, — стоѭтъ въ среденъ родъ множ. число и моꙗ вьсꙗ твоꙗ сѫть, и твоꙗ моꙗ. невъзможьнаꙗ отъ үловѣка възможьна отъ Ба сѫть. Остр. 47. 239. преславнаꙗ глаго́лашасѧ ѡ҆ тебѣ̀; кто̀ сїѧ̑ѝсовѣщаѧ̀ на Ты́ра; возрыда́йте и҆зва̑ѧннаѧ во Ї҆еⷭ҇лмѣ; како дрѣвнѣꙗ прѣидѫ (множ. ч. виж. §. 83. стран. 118.), како новаꙗ роцвїса. Глаг. Клц. 840.

Но и въ единст. число употребеніе-то на прилагателно въ сред. родъ не е чуждо въ языка: Ѥда имать хвалѫ рабоү томоү, ꙗко сътвори повелѣноѥ (τὰ διαταχθέντα). Остр. 113. хотѣхъ большими простьрѣти словесе, нъ довьлѣетъ реүеное (τὰ εἰρειμένα) послоүшаѭштимъ. Глаг. Клц. 524. и възвѣштено бысть Аүрилиꙗноү отъ приставьѥнъіихъ вонѣъ вьсе то бывъшеѥ. Супр. ркп. II. пишетъ бо са, отъдати кесароко кесаревни божиѥ богоү. т. 80. И҆ и҆звѣ́стно бы́сть сїѐ всѣ́мъ лю́демъ поле́зноѐ на́мъ и҆спроси́те.

Забѣл. Съ таквозь значеніе прилагателны у насъ сѫ въ употребеніе въ единс. число. *Богъ натрави сичко-то отъ нищо*; или въ множ, но тогази са-прилага при тѣхъ дума-та — *работы* или *нѣщя: кой може проумѣ Божьи-тѣ работы* или *нѣщя?*

г) Опредѣлены-тѣ прилагателны (съ пълны формы щ҆о сѫ) различавать-са отъ неопредѣлены-тѣ (усѣчены-тѣ) въ употребеніе-то си по туй — първытѣ

представятъ грьцкы-тѣ членны прилагателны, а вторы-тѣ — безчленны-тѣ: ѥ҆́мъ за рꙋкꙋ слѣпа́го (τοῦ τυφλοῦ) приведо́ша къ немꙋ̀ слѣ́па (τυφλόν). Марк. VIII. 23. Лежааше мъножьство болащиихъ (τῶν ἀσθενούντων) слѣпъ (τυφλῶν), хромъ (χωλῶν), соухъ (ξηρῶν), Остр. 23. (Въ новыя пер. стоп — слѣпы́хъ, хромы́хъ, сꙋхи́хъ). Добрыи (ὁ ἀγαθὸς) чл҇къ отъ добраго (ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ) съкровища износить добраꙗ (τὰ ἀγαθὰ), и зълыи (ὁπονηὸς) чл҇къ отъ зълааго (ἐκ τοῦ πονηροῦ) съкровища износитъ зълаꙗ (τα πονρὰ). тамъ 69.

Съ пална форма йоще стоѫтъ прилагателны-тѣ въ предложеніе-то, кога сѫ подлежаще вм. сѫществително: слѣпі́и прозира́ютъ, и҆ хромі́и хо́дѧтъ, прокаже́нніи ѡ҆чища́ютсѧ, и҆ глꙋсі́и слы́шатъ, ме́ртвіи воста́ютъ и҆ ни́щіи благовѣству́тъ; а съ усѣчена —, кога сѫ сказуемо: сы́нове твои сы́ри; сꙋдьбы̑ твоѧ̑ бла̑ги да бꙋ́дꙋтъ чресла̀ ва́ша препоѧ́сана. Кога сѫ опредѣлителны при сѫществителны имена, нахождатъ-са, кога съ пълна, кога съ усѣчена форма: нѣ́мю да бꙋ́дꙋтъ ѹ҆стны̀ льсти́выѧ ма́лъ ква́съ всѐ смѣше́ніе ква́ситъ; се́рдце чи́сто сози́жди во мнѣ̀ бж҇е; помѧнꙋ̀ сло́во свѧто́е твоѐ. Но се́ съотвѣтствуватъ на членны грьцкы въ текста.

Забѣл. Само трудно може са-догаде, отъ що сарѫководили въ древность-та при употребеніе-то на притежателны-тѣ прилагателны, кога съ пълна, кога съ усѣчена форма: велика ѥсть вѣра крьстиꙗньска. Супр. ркп. 79. рѣхъ ти оубо, ꙗко христосовъ робъ ѥсмъ т. 79. нѣсмъ достоиии нарицати имене свѧтааго христосова. т. 82. мы же готови ѥсмъ зъ христосово исно-

вѣдание не тъчьѭ едниоѭ оумрѣти, нъ и тысѫштами. т. 176. **прьвии пастыри хвое благовѣтъствоуѭтъ рождьство.** Глаг. Клц. 895. **пръвии вьсѣмъ настоуси христосови оученици благовѣствоваша христостосовоѥ изъ мрътвыихъ порожденние.** Супр. ркп. 340.

д. Относително-то мѣстоименіе—**йже-ꙗже-ѥже** часто са-нахожда намѣстникъ на грьцкыя членъ ὁ, ἡ, τὸ, за сичкы-тѣ му падежи, и впълно носи неговѫ-тѫ обязанность:

1. Предъ думы, управяны съ предлогъ (προθετόπτωτα) и предъ обстоятелственны нарѣчія, които заедно съ него мѣстоименіе опредѣлватъ нѣкоѭ думѫ и сѫ равны съ прилагателно, коѥто не приляга да са-изрече: **ꙗже о Исѣ назарꙗнинѣ** (τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου). Остр. 4. **въстанѫ облиꙋꙗ ѥже из' мрътвыихъ вьскрѣсениѥ** (τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάςασιν). Суп. р. I07. **ѥже бо нынѣ** (вм. **нынѣшьнꙗ**) **маловрѣшенънаѥ сьмр'ть сънъ праведнымъ нарицаѥтъ са** (ὁ γὰρ νῦν ὀλιγόχρονος θάνατος). т. 46. **Ѥже ѿ насъ исполнивъ смотрѣніе, и ꙗже на земли** (вм. **наземленнаѧ**) **соединивъ небеснымъ; по ѥже во адъ сошествіи** (вм. **по воадскомъ сошест.**) (μετὰ τὴν εἰς ᾅδην κάθοδον); **слезъ твоихъ теченми пꙋстыни... и ꙗже** (неправилность вм. **ꙗже**) **изъ глꙋбины воздыханми во сто трꙋдовъ оуплодоносилъ еси. и...**

2. Предъ причастія съ усѣчена форма, дѣто въ грьцкыя ѥзыкъ стои членъ: **пасха наша заколенъ бѫдетъ за ны Христосъ, да, иже уьстноѭ ѥго кръвиѭ кропимы, и оустъны акы прагы назнаменаѭще, оубѣжатъ прокоуждаѭштааго орѫжиꙗ.** Суп. р. 244. **ѥсть бо богъ на небесехъ, иже словомъ своимъ створив' вьсѣ-**

ѹьскаѩ и прѣмѫдростнѫѩ своеѩ отъ небътиѩ въ бытиѥ приведы вьсѣчьскаѩ и свѧтынимъ своимъ доухомь вьсѣмъ жизнь дароуѩ. т. 417. Но тѣзи неопредѣлены причастія, съдружены съ туй мѣстоименіе, като съ членъ, равны сѫ съ опредѣлены, или съ пална форма причастія (воскресый изъ мертвыхъ Хртосъ истинный Бгъ нашъ... ὁ ἀναςὰς ἐκ νεκρῶν Χριςὸς ὁ ἀληθινὸς θεὸς ἡμῶν); ватуй излишно и неправилно ѥ, дѣто въ повыя періодъ туй мѣстоименіе са-употребява за членъ и предъ опредѣлены-тѣ причастія, у който пълна-та форма достатъчно изреква членѫ-тѫ идеѭ: иже на водахъ всю землю повѣсивый (ὁ ἐπὶ ὕδασι..); иже ѿ оца (τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς) рожденнаго; и въ дха стаго, гда, животворѧщаго, иже ѿ оца исходѧщаго, иже со оцемъ и сномъ спокланѧема и сславима, глаголавшаго прроки; се агнецъ бжїй, иже (ὁ ἄιρων) грѣхи мира вземлѧй, сїѧ есть кровъ моѧ, ѩже за вы изливаемаѧ; сїе есть тѣло мое, еже за вы ломимое. Но въ по-сетнѣшни-тѣ изданія иже по нѣкадѣ правилно ѥ отпуснѫто, както и въ Остр. ѥв. стои Іоан. І. 29. пакъ тамъ 260.

3. Предъ неопредѣлително наклоненіе: неправьдьно ѥже ноудити насъ, да поклонимъ сѧ слоужбѣ мира сего. Супр. рк. 192. нѣсть бо ниучтоже тако богоу любо, ѩко ѥже обьштааго ради оуспѣха жити. т. 280. Туй въ новыя періодъ са-ѥвява и като допълненіе, управяно и съ предлогъ: ѿ несмысленнаѧ и кѡснаѧ сердцемъ еже вѣровати (τοῦ πιςεύειν) ѿ всѣхъ; жалѧщи си за еже оучити (διὰ τὸ διδάσκειν) имъ люди. Дѣян. VI. 1 — 2.; ѿчиститъ совѣсть нашу ѿ мертвыхъ

дѣлъ во ѥже слꙋжити (εἰς τὸ λατρεύειν) **нáмъ Бг҃ꙋ живꙋ и истиннꙋ.** Ѥвр. IX. 14.; **по ѥже вечерѧти; ѿ оуслышати; Бг҃ъ ѥже спасати** (ὁ θεὸς τοῦ σώζειν): **то взыщꙋ, ѥже жити ми въ домꙋ г҃дни**, а въ древность-та — **да живоу в' домоу г҃ни.**

4. Предъ предложеніѥ, употребявано като допълненіѥ: **ѥже радꙋйсѧ а҃гломъ пріимшаѧ** (ἡ τὸ χαῖρε διὰ ἀγγέλου δεξαμένη).

II. ОТНОШЕНІѤ НА СКАЗУѤМО-ТО КЪМЪ ПОДЛЕЖАЩЕ-ТО ПО ЗАВИСИМОСТЬ-ТА МУ ОТЪ НЕГО.

§. 169. Отношеніѥ-то на сказуѥмо-то къмъ подлежаще-то състои въ съгласуванье-то на подлежаще-то съсъ сказуѥмо-то, както и у насъ, въ лице, число, родъ (и падежь, кога сказуѥмо-то и врьзка-та стоѭтъ отдѣлно): **блажéни сꙋть раби тíи; бѣста óба нáга: Ч҆ловѣка дъва вьзидоста въ цръкъве помолитъ сѧ.**

Забѣл. 1. Въ новыя періодъ поправители-тѣ на священны-тѣ книги, при подлежаще прилагателно сред. родъ множ. число, повечь споредъ грьц текстъ, а не по старобългарскы-тѣ свойства, положили по нѣкадѣ сказуѥмо въ ѥдинст. число: **всѧ ѥлика а҃ще творитъ оуспѣетъ** (κατευοδωθήσεται), вм. **оуспѣютъ.** Но въ древни-тѣ паметници таквози съгласуванье не са-нахожда: **всѩ ѥлико имать оц҃ь моѩ сѫть** (πάντα ἐμά εἰς).

§. 170. Ако подлежаще-то ѥ име събирателно, или числително отъ **пѧть** до **десѧть**, тъй и **сто, тысѧща, тма,** или изобщо — сѫществително чи-

слително; то сказуемо-то нарѣдко са-съгласува съ него въ единст. число: **со́нмъ люде́й ѡ҆бы́детъ тѧ̀; оу҆молча̀ всѐ мно́жество; паде́тъ ѿ страны̀ твоеѧ̀ ты́сѧща, и҆ тма̀ ѡ҆деснꙋ́ю тебѐ**; а по-часто въ множ.: **со́нмъ лꙋка́выхъ ѡ҆держа́ша мѧ̀; по́лкъ люде́й возврато́шасѧ на побѣ́гъ; ѡ҆ста́нокъ люде́й и҆до́ша; повѣ́дахꙋ ко́ждо свои́мъ: ѻ҇́смь дꙋ́шъ спасо́шасѧ; поѧ́ша ю҆̀ се́дмь.**

§. 171. Кога сказуемо-то са-относя на нѣколко подлежаща отъ разны лица и родове, съгласува-са съ тѣхъ въ множ. число или въ двойст. (ако сѫ двѣ), тъй щото първо-то лице са-предпочита отъ второ-то, а второ-то — отъ третье-то: **а҆́зъ и҆ сы́нъ мой и҆ бра́тїѧ мои̇̀ повинꙋ́емсѧ зако́нꙋ; прїиди́ (а҆́зъ и ты́) взы́демъ на го́рꙋ гдⷭ҇ню; ты̀ и҆ сы́нове твои̇̀ просла́вистесѧ.** Но двѣ подлежаща, неодушевены въ единст. число, иматъ сказуемо-то си или въ единст. или въ множест. число: **да ра́дꙋетсѧ дне́сь свѣ́тлѡ не́бо и҆ землѧ̀; на земли̇̀ че́рвь и҆ тлѧ̀ тли́тъ; не́бо и҆ землѧ̀ дне́сь проро́чески да веселѧ́тсѧ.**

§. 172. За употребеніе-то на видове-тѣ, времена-та и наклоненія-та (освень неопредѣлително-то) въ глаголы-тѣ, като що сѫ сѫщи както и у насъ, нѣма да са-кажѫтъ особиты правила; само едно са-забѣлѣжва, че на преминѫлы-тѣ времена описателна-та форма има повечь мѣсто-то си въ приставны предложенія: **Тако възлюби б҃ъ миръ, ꙗко и сꙑнъ свои единоѹадꙑи далъ есть. Дѣло сътворихъ, еже далъ еси мънѣ, да сътворѭ.** Остр. **да к'то есть сиі Аполлонъ хотѣлъ бѣнхъ оувѣдѣти.** Супр. ркп. 20. **Помѧни ꙗкѡ**

воспрїѧлъ єсѝ благаѧ твоѧ въ животѣ твоемъ. Лук. XI. 25.

§. 173. За значеніе-то на сложны-тѣ преминжлы времена са-забѣлѣжва, че минжло-то време, сложно отъ настояще причастіе и отъ спомагателенъ глаголъ въ продължавано време, служи вмѣсто продължавано-то време и въ негова помощь — **и бѣахж сѣдѣще** (вм. **сѣдѣахж**) **Фарисеи и законооучителіе.** Остр. 90. —, а преминжло-то, сложно отъ спрягателно причастіе и спомагателенъ глаголъ, служи, както и у насъ, въ помощь на непредѣлно-то време, за изрекванье на разны по тънко различаваны неговы значенія, кога едно дѣйствіе са-представя въ съотвѣтствіе съ друго; Затуй то са-слага и съ настояще-то време (**есмь**) на спомагателныя глаголъ, и съ непредѣлно-то му (**бѣхъ**), и съ продължавано-то му (**бѣахъ**). И тъй спрягателно-то причастіе са-употребява:

а) Съ настояще-то време (**есмь**) на спомагателныя глаголъ, кога дѣйствіе-то са-представя, като свършено въ сжща-та минута на говоренье-то, и че слѣдствіе-то му тогазь йоще го има: **ѩко отъ ба еси пришълъ оучитель.** Остр. 7. **И аще есмь чимъ кого обидѣлъ възвращж четворицеж.** т. 114. **Гдѝ бжє мóй возвеличился єсѝ ѕѣлѡ, во исповѣданїе и въ велелѣпотꙋ ѡблеклсѧ єсѝ.**

б) Съ непредѣлно-то време (**бѣхъ** или **быхъ**) на спомагателныя глаголъ, кога дѣйствіе-то са-представя свьртено предъ друго преминжло и свършено вечь дѣйствіе: **мрьтвъ бѣ и ожитъ, изгыблъ бѣ и обрѣтеся.** Остр. 119. **тьма бысть, и не оу бѣ къ нимъ пришлълъ**

ꙇс. т. 16. **мы ꙗкоже изьрьли бѣхомъ сьном, онъ же бьдѣ въ вьсѫ нощь.** Супр. р. **сии хотли быша, да большимъ чьстемъ досгонни бѫдѫтъ.** т. 53.

Забѣл. Преминжло-то, по туй таквозь тънко различіѥ на значеніе-то си, въ пьрвыя случай ѥ равно съ грьц. *παρακείμενος*, а во вторыя — ὑπερσυντελικός.

в) Съ минжло-то продължавано (**бѣахъ**) на спомагателныя гл., кога свършено-то дѣйствіе са-представя, като намѣреніе, conatus rei faciendae: **мънози же отъ иоудеи бѣахѫ пришъли къ мар'ѳѣ и маріи, да оутѣшать и о братѣ ѥю.** Остр. 138. **оученици бо ѥго ошьли бѣахѫ въ градъ, да брашьно коупать.** т. 30. Въ новыя періодъ, както и у насъ, тъзи форма не са-различава, поради сливанье-то на двѣ-тѣ гласны въ юдна, само въ 2-то и 3-то единс. лица и въ 3-то множ. може са-разпозна по формы-тѣ — **ше, хѫ.**

Забѣл. Въ опредѣлено-то преминжло време часто са-отпуща спомагателный-тъ глаголъ **ѥсмь**, и тъй то са-ѥвява, както и у насъ, въ видъ на историческо преминжло: **праздьньствоуимъ оубо праздьньство се въ неже въста господь, въсталъ бо и вьселенѫѭ съвьставилъ.** Супр. р. 378. **сниде ангельскыи владыка въ ѥорданьскыѩ воды, и сватикъ водьноѥ ѥстьство вьсѫ въселенѫѭ исцѣлилъ.** т. 380. — *Киръ побѣдилъ Креза при рѣка Халисъ. — Хекторъ и Аяксъ са-били бой кръвнишкы, но са-разишли пріѥтелскы.*

III. ОТНОШЕНІѤ НА ОПРЕДѢЛЕНІѤ-ТО КЪМЪ ОПРЕДѢЛЯВАНА-ТА ДУМА.

§. 174. Въ предложеніе-то, отношеніе-то на опредѣлителна-та дума къмъ опредѣлявана-та, по за-

висимость-та на ѥдна-та отъ друга-та, състои въ съгласуванье-то имъ, както и у насъ: опредѣленіята — прилагателны имена были, мѣстоименія и числителны прилагателны были, причастія были, — съгласуватъ-са въ родъ, число и падежь съ опредѣляваната си дума, была подлежаще, сказуѥмо или допълненіѥ въ кой-да-ѥ отъ косвенны-тѣ падежи съ предлозы или безъ предлозы: **благі́й человѣ́къ ѿ блага́гѡ сокро́вища изно́ситъ блага̂ѧ, и҆ ѕлы́й человѣ́къ, ѿ ѕла́гѡ сокро́вища изно́ситъ ѕла̂ѧ; а҆́зъ е҆́смь Гдь, бгъ тво́й; воззри́те на пти́цы небе́сныѧ. Въ лѣто осмонадесатоѥ цѣсарѣ (ꙗ) персьска Сапори гоненниѥ высть на црьк҃ви хрьстосовы и на утѫщаа вьседрьжителꙗ бога. Въ то же врѣмꙗ гоненниꙗ обрѣтоша са въ персьстѣ земи въ нѣкоторѣи вьси, нарицаѥмѣи, Маса, дъва брата Барахисии и Іѡна именемъ нарицаѥма, мѫжа правьдива, испльнь сѫшта вѣры и хранашта заповѣди господьнꙗ съ страхомъ.** Суп. р. 186.

§. 175. Относителны-тѣ прилагателны мѣстоименія — **и҆́же, ꙗ҆́же, е҆́же, ꙗ҆ко́въ -ва̀ -во̀, е҆ли́къ -ка -ко** ако и да са-съгласуватъ въ родъ и число съ думы-тѣ, къмъ които са-относятъ, но въ падежь не са-съгласуватъ сѣкога съ тѣхъ по зависимость-та си отъ слѣдующія слѣдъ тѣхъ глаголъ: **ѕмі́й се́й, е҆го́же созда́лъ е҆си̑; та́мѡ га́ди, и҆̂хже нѣ́сть числа̀; бы́сть но́щь, въ не́йже про́йдꙋтъ; ѿ мое́мъ ча́дѣ, е҆го́же** (неправилность) **роди́хъ во ѹ҆́захъ; въ до́мꙋ бо́жїи жи́ти, ꙗ҆́же е҆́сть це́рковъ бга жи́ва** (съгласува-са съ дирнье-то, що означава сѫщія предметъ); **вса̂, е҆ли̂ка и҆́мать ѻ҆́цъ, моѧ̂ сꙋ́тъ; словеса̀ ꙗ҆кѡва̀ не слы́шасте.**

Забѣл. Среднiй-тъ родъ ѥже въ древность-та са-нахожда относвано към сѫществително мѫж. и жен. родъ и въ три -тѣ числа, кога са-прiема съ значенiѥ като наше-то — *що*, *дѣто* = *(който, която, което, които)*: **како оубо робъ грѣхоу робы творитъ, ѥже сѫть правьдѣдѣ дѣлателе.** Супр. р. 42. **кын сицѣ законъ; оубоица поуштати, и ѥже оубиѥнынимъ жизнь дають, того погоубити** т. 296.

§. 176. Вмѣсто притежателны-тѣ **мой твой, свой** често са-употребява съкратеный дат. пад. — **ми, ти** на личны-тѣ мѣстоименiя и — **си** на възвратно-то, при сичкы-тѣ косвенны падежи: таквозь употребенiѥ съотвѣтствува напълно съ употребенiѥ-то на грьц. родител. падежь на сѫщи-тѣ мѣстоименiя: **виждь ми ламитама оударены, ѥже .... виждь ми плештьмa раны, да разметаѭ твоихъ грѣхъ брѣмѧ** Суп. р. 355. **вѣ-роуѭ вьсвръсенню ти, господи.** т. 388. **цѣлуйте Єпинета возлюбленнаго ми; гдѣ ти смерте жало? гдѣ ти аде побѣда? єгда прiидеши во царствiи си.** У насъ освень — *ми, ти, си*. въ употребенiѥ ѥ и дател. множ. и на три-тѣ лица: *ни, ви, имъ*, вм. *нашь, вашь, тѣхенъ* (*нихенъ* по македонско нарѣчiѥ), и дател. ѥдинст. на 3-то лице: *му, и*, вм. *неговъ, неинъ*.

Забѣл. 1. Тѣзи дател. падежи на третьелично-то и на възвратно-то мѣстоименiя нахождатъ-са приложены по нѣкадѣ при свои-тѣ-си притежателны: **свой ѥмꙋ градъ; своиѥи ѥмоу вьси; ѿтиде во своѧ си; не ищетъ своихъ си; свой ѥмꙋ ѧзыкъ, ѥже хощетъ глаголетъ.** У насъ само на възвратно-то дател. — **си** са употребява, но при сичкы-тѣ притежателны: *мой-*

си, твой-си, неговъ-си, неинъ-си, нашь-си, вашь-си, тѣхенъ-си, свой-си.

Забѣл. 2. Както у насъ, тъй и въ старобългарскыя юзыкъ притежателно-то мѣстоим. **свóй** може да занимава мѣсто-то на притежателны и на три-тѣ лица и за динъ и за много стопаны, т. е. може да стои вмѣсто — **мóй, твóй, єгю́въ, нáшъ, вáшь** (и новобълг. *тѣхенъ, нихенъ*); **пойдꙋ во свой грáдъ; возлю́биши и҆скреннѧго своєгѡ̀; дáстъ ю̑ мáтери своéй; благодари́мъ въ моли́твахъ свои́хъ; обратите сѧ к' гоу̑ боу̑ своюмоу; ѿстáвилъ бѣ̀ всѧ̑ ꙗ҆зы́ки ходи́ти въ пꙋти́ свои́**: до като въ Грьцкыя Латинскыя и въ другы юзыци придава-са на сѣко лице въ особенность друго мѣстоименію. **Свóй** йоще не рѣдко съотвѣствува на Грьцко-то — ἴδιος, αὐτὸς — и на Латинско-то proprius ipse: **и҆стóчникъ твоеѧ̀ воды̀ да бꙋ́детъ тебѣ̀ свóй** (ἔςω σοι ἰδία — fiat tibi proprius); **свóй** (ἴδιος, proprius) **и҆́мъ прорóкъ; по своéй** κατὰ (τὴν αὐτȣ̃, secundum ipsius), **є҆мꙋ̀ вóли**. Евр. II. 4.

§. 177. Нарѣчію-то **не** въ древность-та са-употребява предъ сказуемо-то въ отрицателно-то предложеніе, както и у насъ, и тогази, кога въ него са-нахожда и друга нѣкоя отрицателна дума, сложна съ частица-та **ни**, като: **никтò, ничтóже, никогдà, николи́же** и друг. такв. на прим.: **немать ждати сѧ никогдаже.. несте ли уни николиже... ни юдинъ отъ нихъ неизбы.. и непогыбнетъ ниутоже, тѫ нощь немъша ниусоже.** Но нѣкога при мѣстоименію-то **никъто** и при нарѣчію-то **николиже** отрицаніе-то **не** предъ глагола не са-срѣща: **никъто же оубо бѫди драхлъ дьньсь за ништетѫ,... никъто же богатъ величаи сѧ богатъства**

ради, нимьсоже бо отъ нимѣнии можетъ вънести въ праздьнъство се. С. р. 376.

Забѣл. 1. Исправители-тѣ на священны-тѣ книгы послѣ оставили двояко-то отрицаніе тамъ, дѣто го има и въ грьцкыя текстъ: **вы не вѣсте ничесоже,** защото въ Грьц. текстъ стои — ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν Іоан. XI. 49; но въ 2-ро Солун. II. 3. стои — **никтоже васъ прелститъ,** защото въ Грьц. текстъ ю — μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ. Туй въ глаголица-та стои — **ник'тоже васъ непрелститъ.**

Забѣл. 2. Нарѣчіе-то **прежде даже** иска подирѣ-си отрицателнж-тж частицж **не**: **прежде даже не снитися има; прежде даже не пріити нѣкимъ.**

§. 178. Между частици-тѣ **ни** и **ни** забѣлжваса тъзи разлика — първа-та ю право, чисто отричанье, и въ дрѣвность-та повечето са-поставяла слѣно предъ глаголы, сжщест. имена, прилагателны и предъ нарѣчія, а въ новыя пер. стои отдѣлно предъ глаголы-тѣ, освень нѣколко, като: **нѣсмь, неправдую, непщую, негодую, нерадю**: а втора-та ю отрицаніе косвенно, раздѣлително, и, слѣдователно, непълно, защото иска напредѣ-си или подирѣ-си частицж-тж — **не: ни смерть, ни животъ, ни аггли, ни начала, ниже силы, ни настоящая, ни грядущая, ни высота, ни глубина, ни ина тварь кая возможетъ** (по грьцко-то устройство, — а трѣбало бы — **не возможетъ) насъ разлучити ѿ любве бжія.**

Забѣл. 1. Споредъ Грьцкыя и Латинскыя юзыкъ косвенно-то отрицаніе — **ни,** поставенно въ юдна фраза съ право-то — **не,** дава утвърдителенъ смысълу: **яко Хртосъ воскресе, никтоже да не вѣруетъ** — ὅτι Χρι-

ςὸς ἐγήγερται μήτις διαπιςείτω; но у насъ трѣба въ тъзи фраза да са-повтори йоще веднъжь частица-та **не**, за да бы ѝ дала такъвзи смысьлъ: *че Христосъ въскрьснѫ никой не трѣба да не вѣрва,* т. е. *сѣкый трьба да вѣрва, че Христосъ въскрьснѫ.*

Забѣл. 3. Частица-та — **ни**, съединявана съ съюза — **же** (**ниже̂**), служи за съединяванье на думы и предложенія: **ни бо̀ а҃зъ ѿ человѣ́къ прі҆ѧ́хъ е҆̀, нижѐ наꙋчи́хсѧ ѿ бога̀; добро̀ не ꙗ҆́сти мѧ́съ, нижѐ пи́ти вина̀.** Тя, нѣкога съединявана съ съюзы-тѣ: **ли, и҆ли̂, а҃ще ли же,** служи — или за изрекванье на отрицателенъ възросъ: **ни ли̂ ты бои́шисѧ бо́га;** — или въ отвѣтъ на възросъ: **досто́итъ ли кни́со́нъ ке́сареви дати, и҆ли̂ ни̂;** — или за съединяванье на дирнье предложеніе съ преднѣд: **въ домꙋ̀ о҃ц҃а̀ моегѡ̀ ѡ҆би́тели мнѡ́ги сꙋ́ть: а҃ще ли же ни̂, ре́клъ бы́хъ ва́мъ, и҆дꙋ̀ оу҆готова́ти мѣ́сто ва́мъ.**

§. 179. Между особенности-тѣ на опредѣлителна-та дума въ отношеніе къмъ опредѣлявана-та забѣлѣжватъ-са йоще слѣдующи-тѣ:

а) Въ старобългарскыя езыкъ, както и у насъ, са-забѣлѣжва особита наклонность къмъ изрекванье-то на опредѣленіе-то чрезъ прилагателно име: тъй той си-позволява опредѣлително-то въ родит. пад. сѫществително да го измѣнува въ прилагателно и *а)* тогази кога то заедно съ друго въ родит. пад. сѫществително, опредѣлявано чрезъ прилагателно, са-относя къмъ една и тъзи опредѣлявана дума: **тъгда блаженыи Исакии радоуа са о оустроѥнии црькъвьнѣмь и правыя вѣры, и ть прослави бога о вьсѣхъ, уоудесехъ.** Супр. р. 149., и *б)* тогази, кога къмъ опредѣлител-

но = (съ родит. притежателенъ) са-относя причастіе за негово поясненіе, коeто въ такъвзи случай си-остава въ родит. падежъ, като че бы са-съгласувало по смысьлъ съ родит. притеж. падежь: **помощь наша во имѧ господьне, сътворьшаաго небо и землѭ.** Супр. ркп. 59. **водоѭ омывающи тѣло божие, измыкъшааго вьса и оцѣштение давъша.** т. 345. **даждь ми тѣло Їсово, омрачьшааго сльнце прѣжде мала врѣмене, и камениe раз'дробьша** т. 342.

б) Вмѣсто прилагателно притежателно или вм. родит. притежателенъ често са-употребява дателенъ, за да са-иэрече принадлежность или происхожданье: **Тоу бѫдетъ плачь и скрьжетъ зѫбомъ зꙋбѡвъ** или **зꙋбный**). Супр. р. 274. **И животъ бѣ свѣтъ чловкомъ.** Ост. 2.

в) Въ редовны числителны, съставены отъ нѣколко числа, пріема редовнѫ-тѫ прилагателнѫ формѫ не само дирнье-то число, както у насъ, но повечето и преднье-то: **четыренадесатое второе лѣто. Въ лѣто двоадесатьное и четврьтое цѣсара Диоклитиана.** Суп. р. 161.

г) Дѣйствително причастіе съ усѣчена форма споредъ грьц. текстъ, нахожда-са при сказуемо-то вмѣсто неопредѣлително наклон.: **мнѧхꙋ, дꙋхъ видѧще: азъ же гди, оуповаѧ бꙋдꙋ на тѧ; оумъ непрестають лоукавая ми помышления рода** — и споредъ еврейскыя, вмѣсто нарѣчіе, при глагола въ подлежаще-то, за посилно изрекванье: **видѧ видѣхъ; терпѧ потерпѣхъ; благословлѧѧ благословлю; величаѧ величаю; оумъножая оумъножѫ; иъ въстава въстави** н. С. р. 97.

д) На спомагателныя глаголъ **бытн** настояще-то причастіе **сый** или **сѹщїй** нахожда-са нѣкога въ предложеніе-то при имена за да имъ придаде особитѫ значителность: **вогъ сый міра; сѹщѹю бцѹ.**

е) Несклапяемы-тѣ — **исполнь и свободь**, тъй и нарѣчія отъ сравнит. стъпень често са-съгласуватъ съ сѫществителны: **исполнь землѧ славы твоеѧ; правьды испълнь десница твоꙗ; свободь бѫдете; толико лѹчше бывъ аггль, елико различнѣе ихъ наслѣдова имѧ: пѹще есмы; многыхъ птицъ лѹчше есте вы.**

IV. ОТНОШЕНІЕ НА ДОПЪЛНЕНІЕ-ТО КЪМЪ ДОПЪЛНЯВАНА-ТА ДУМА.

§. 180. Въ старобългарскыя юзыкъ отношеніе-то на допълненіе-то къмъ допълнявана-та дума въ предложеніе-то изреква-са чрезъ разны-тѣ формы на косвенны-тѣ падежи, или и съ помощь-та на разны предлозы, до като у насъ служатъ на туй само предлозы-тѣ, освень винител. падежь, който при сказуемо-то означава предметъ на дѣйствіе-то. За туй тукъ са-разгледва: — *а)* управянье-то на косвенны-тѣ падежи безъ предлозы; *б)* управянье-то имъ съ предлозы заедно; *в)* употребеніе-то на неопредѣлително-то наклоненіе, що са-пріема и то по зависимость-та си като допълненіе.

а) Управянье на падежи-тѣ безъ предлозы.

Родителный.

§. 181. Родителный-тъ падежь са употребява:

1. За да означава *стопана*, комуто принадлежи нѣкой предметъ: **сынъ Николаѧ; домъ дѣда; скотъ**

ближнагѡ; **гора̀ Бо́га**; той повечето са-превръща въ притежателно: **сы́нъ Никола́евъ**; **до́мъ дѣдовъ**; **гора̀ бж҃їѧ**.

2. Кога отъ двѣ, положены редомъ сѫщест. имена, едно-то е производно отъ глаголъ, тогази друго-то при него быва въ родит. пад., съ дѣйствително или страдателно значеніе: **дѣѧ̑нїѧ ап҇о́столѡвъ**: **приѡбрѣ́тенїе А҆лекса́ндра вели́кагѡ**; **дѣ́ѧтель виногра́да**; **спасе́нїе ро́да человѣ́ческагѡ**.

Забѣл. На родител. падежь значеніе-то кога не са-различава дѣйствително ли е или страдателно, то родителный-тъ са-превръща въ дателенъ, съдружаванъ съ предлога **къ**, или са-прилага при родителныя и дателенъ съ предлога **къ**: — вмѣсто **любо́вь ѻ҆тца̀**, **любо́вь сы́на**, казва-са — **любо́вь ко ѻ҆тцꙋ̀**, **любо́вь къ сы́нꙋ**, или **любо́вь ѻ҆тца́ къ сы́нꙋ**, **любо́вь сы́на ко ѻ҆тцꙋ̀** — и вмѣсто — **не́нависть враго́въ на́шихъ**, — **не́нависть ко врагѡ́мъ на́шимъ**, **не́нависть врагѡ́въ къ на́мъ**.

3. Отъ двѣ положены редомъ сѫщест. имена, кога едно-то съ прилагателно заедно опредѣлява душевно или тѣлесно свойственно качество на друго-то, то съ прилагателно-то заедно стои въ родит. падежь при друго-то, ако качество-то принадлежи на цѣлъ предметъ: **человѣ́къ до́брагѡ се́рдца̀**; **ю҆́ноша хꙋда́гѡ разсꙋжде́нїѧ**, **ма́лагѡ ро́ста**.

4. При събирателны сѫщест. имена и при онѣзи, които означаватъ — *часть* или *участіе, множество* и *помѣщность:* **ча́сть ры́бы**; **прича́стникъ твоеѧ̀ бл҃гости**; **собра́нїе люде́й**; **по́лкъ и҆збра́нныхъ во́-**

инъ, стáдо ѻвéцъ: чáша воды́; мѣ́ра вїна; чвáнецъ єлéа.

5. При прилагателны, що означаватъ — *мѣркѫ*, *изобилiе* или *скѫдость* и при думы-тѣ: **достóинъ, недостóинъ, нáгъ, ни́щъ, свобóденъ, пꙋстъ, стрáненъ, чи́стъ** и друг.: **высóкъ тридесяти лактéй; широ́къ четы́рехъ пѧдїй; и҆́хже ᲂу҆ста̀ клѧтвы и҆ гóрести пѡ́лна сꙋ́ть; тóщъ всѧ́кїѧ добродѣ́тели; достóинъ мзды́ своеѧ̀; недостóинъ сáна своегѡ̀; стрáненъ всѧ́кагѡ пóмысла благáгѡ.** Но нѣкои отъ тѣхъ са-нахождатъ и съ дателенъ: **дѣла̀ достѡ́йна покаѧ́нїю; чꙋ́ждь брáтїи своéй; стрáненъ ѻ҆тцꙋ̀.**

6. При сравнителны прилагателны и нарѣчія, кога не имъ слѣдва частица-та — **нéже** или **нéжели**: **нѣ́сть рáбъ бóлїй гдⷭ҇а своегѡ; вы́шшꙋю небéсъ дв҃цꙋ; бóлїй менѐ** или **бóлїй нéжели а҆́зъ; сладчáе мéда; стои́тъ вы́ше тебѐ.**

7. При просто-числителны-тѣ имена отъ **пѧ́ть** до **ты́сѧща**, въ родит. пад. лежѫтъ изброяванны-тѣ предметы: **пѧ́тъ хлѣ́бѡвъ; двана́десѧть а҆пóстолѡвъ; шéсть сѡ́тъ ты́сѧщъ вѡ́инъ.** Но кога числителны-тѣ сѫ въ дат., творит. и предл. падежъ, тогази изброяваны-тѣ при тѣхъ предметы съгласуватъ-са съ тѣхъ въ сѫщыя падежъ: **десѧты́мъ дѣ́вамъ; по шестѝ днéхъ; седмїю̀ тѧтива́ми сы́рыми.**

8. *За допълненiе*, що означава *часть* отъ цѣло: **да́ждь ми воды̀ пи́ти.**

9. *За да означава точкѫ отъ опредѣлено временно разстоянiе*, на въпросъ — **когда̀?** — **сегѡ̀ днѐ прїи́де; пéрвагѡ лѣ́та, мѣ́сѧца шестáгѡ, полꙋ́нощи.**

10. Кога предъ дѣйствителенъ глаголъ стои отрицателна-та частица — **не**, тогази допълненiе-то му, що означава предмета на дѣйствiе-то, употребява-са въ родит. а не въ винит. падежь: **сла́вы моея̀ ино́мꙋ не да́мъ ктомꙋ̀; грѣха̀ не и҆ма́мы; не оумыеши ногоу моею во вѣкъ. Аште ли к'то тврьда оума неиматъ, да сѧ отъльжитъ отъ насъ.** Супр. ркп. 46. Въ този случай нѣкога и само-то подлежаще бива въ родит. падежь, кога при отрицанiе-та са-означава и лишаванье отъ подлежаще-то: **и҆́хъ сме́рти не бꙋ́детъ ктомꙋ̀, ни пла́ча, ни во́плѧ, ни болѣ́зни ктомꙋ̀ не бꙋ́детъ; не бꙋ́детъ волѡ́въ при я҆слѣ́хъ; нѣ́сть стра́ха бж҃їѧ пре́дъ о҆чи́ма и҆́хъ; нѣ́сть во оу҆стѣ́хъ и҆́хъ и҆́стины.**

Забѣл. Въ древность-та по-строго опазвали туй употребенiе слѣдъ отрицанiя-та: **не, нѣсть, ни, ниже,** а не въ новыя перiодъ, дѣто повечь ю опазвана близостъ до грьцко-то словосъчиненiе. Въ древность-та стои — **и невъзненавидить отьца своего и матере и жены и чадъ и братiя и сестръ, еще же и доушя своея;** а въ новыя перiодъ — **и҆ не возненави́дитъ о҆ц҃а̀ своего̀, и҆ ма́терь, и҆ женꙋ̀, и҆ ча́дъ, и҆ бра́тїю, и҆ се́стръ, є҆щѐ же, и҆ дꙋ́шꙋ свою̀**; въ древн. **реуе безоумьнъ нѣсть б҃а . . . не оставлю васъ сиръ.** Остр. **оуже не гл҃ю васъ рабъ. т**, а въ нов. пер. — **нѣ́сть б҃ъ, ва́съ си́ры, ва́съ рабы̀.**

11. За допълненiе при глаголы, що означаватъ *душевно състоянiе* между страхъ и надежда; като: *ожиданье*, *боязнь*, *исканье*, *лишаванье*, *срамъ*, *съжалѣнiе*, *удостояванье* и *отвръщанье:* **повелѣ̀ и҆̀мъ**

ждати ѡбѣтованіѧ ѡтча: бойсѧ, сыне, моихъ словесъ; проси тѣлесе Інсусова; ищите прежде царствіѧ бжіѧ и правды егѡ; лишисѧ вѣчныхъ благъ; стыждусѧ своихъ; поштади оудовъ своихъ. Варахисие. Супр. р. 197. раби своихъгосподій всѧкіѧ чести да сподоблѧютъ; словесе неправедна ненавидитъ; всѧкагѡ брашна возгнушасѧ душа ихъ.

12. При глаголы, които означаватъ *напълванье* и *испразванье*, освень винителенъ, що означава предмета на дѣйствіе-то, стои и родит. падежь, що означава *вещество*, съ което са-пълни или отъ което са-испразня положеный-тъ въ винит. падежь предметъ: меда насыти ихъ; напойша мѧ оцта; исполнитсѧ духа.

13. За да означава *цѣло-то* въ отношеніе къмъ отдѣлявано-то отъ него, наричванъ *родителенъ раздѣлителенъ*, и бива нѣкога съ предлога — изъ или ѡ, а повече и безъ него: высѡкаѧ древесъ падоша; сосущыѧ младенцевъ изби иродъ: блаженын Кондратъ затворенъи тоу братіи слоужааше, комоуждо ихъ потрѣбъное приноса. Супр. ркп. 73. овъ ихъ богоу глаголааше. т. 349. обѣшташа са нѣкоторіи отъ нихъ т. 54. ѥльма оубо сътвористе ѥдиномоу отъ братиѩ сеѩ моѩ хоудыхъ, то мьнѣ сътвористе т. 93.

14. При супинумъ въ древность-та допълненіе-то стои въ родит. падежь вм. винителенъ, ако и съвсѣмъ да не са-исключава този послѣдній-тъ: приде бо снъ uловѣчьскын възискатъ и спастъ погыбъшаго. Остр. 114. Придоша обрѣзатъ отроуате. т. 279. Тоуне

приде х͠с пролитъ кръве своеѭ за вьсѫ вьселенѫѭ. Глаг. Клц. 233.

15. При сложны-тѣ глаголы съ предлозы-тѣ **ѿ, йзъ**, които нѣкога са-повтарятъ при родит. падежь: **йзбы́ша ѻ҆́стрїѧ меча̀; ѿхождꙋ̀ свѣ́та сегѡ̀; да ѿлꙋчéнъ сóнмища бꙋ́детъ; йзбѣжéши ли сꙋда̀ бó-жїѧ; изидѫть ан͠гли и отълѫчѫть зълыѩ отъ срѣды пра-вьдьныхъ.** Ост.

16. Количественны-тѣ нарѣчія и междометія-та — **ѡ҆̑! ѡ҆ле!: мнóгѡ людéй; ма́лѡ ѻ҆вéцъ; ѡ҆̑ пресла́вна-гѡ чꙋдесѐ! ѡ҆ле неразꙋ́мїѧ! ѡ҆̑ несъказаемааго и несь-вѣдошааго таинааго.** Супр. рк. 254. Междометіе-то **ѡ҆̑** на-хожда-са и съ дателенъ падежь: **ѡ҆̑ дивьнымъи прѣсла-вьнымъ дѣломъ.** Супр. р. 40.

Дателный.

§. 182. Въ дателенъ падежь са-употребява:

1. Предметъ-тъ, къмъ който са-простира дѣйствіе-то на глагола, съ цѣль да му са-даде или да му са-стори нѣщо въ негова полза или во вреда. По туй глаголъ-тъ -**да́ю**, тъй и сходны-тѣ съ него по значеніе-то си: **помогꙋ̀, браню̀, запреща́ю, пови-нꙋ́юсѧ, повелѣва́ю, противлѧ́юсѧ, ᲂу҆подоблѧ́ю, по-слѣ́дꙋю, ревнꙋ́ю, зави́ждꙋ, диклю́сѧ, стꙋжа́ю,** изобщо сѣкы глаголъ, слѣдъ който може да са-постави въпросъ — **комꙋ̀? или чемꙋ̀?** — ако е дѣйствителенъ, пріема при винит. падежь допълненіе и дателенъ: **дадѐ ржѣ̀ плоды̀ и҆́хъ, и҆ трꙋды̀ и҆́хъ прꙋгѡ́мъ; при-неси́те г͠дви сла́вꙋ и҆ че́сть; помози́ ми; не бра-ни́те и҆́мъ; повинѣ́сѧ г͠дви; вы̀ проти́вистесѧ бо́-**

ждати ѡбѣтованїя ѿтча: бойся, сыне, моихъ словесъ; проси тѣлесе Інсусова; ищите прежде царствїя бжїя и правды егѡ; лишися вѣчныхъ благъ; стыждуся своихъ; поштади оудовъ своихъ, Варахисию. Супр. р. 197. рабы своихъгосподїй всякїя чести да сподобляютъ; словесе неправедна ненавидитъ; всякагѡ брашна возгнушася душа ихъ.

12. При глаголы, които означаватъ *напълванье* и *испразванье*, освень винителенъ, що означава предмета на дѣйствїе-то, стои и родит. падежь, що означава *вещество*, съ което са-пълни или отъ което са-испразня положеный-тъ въ винит. падежь предметъ: меда насыти ихъ; напоиша мя ѿцта; исполнится духа.

13. За да означава *цѣло-то* въ отношенїе къмъ отдѣлявано-то отъ него, наричванъ *родителенъ раздѣлителенъ*, и быва нѣкога съ предлога — изъ или ѿ, а повече и безъ него: высѡкая древесъ падоша; сєущыя младенцевъ изби иродъ: блаженыи Кондратъ затворенѣи тоу братїи слоужааше, комоуждо ихъ потрѣбъное приноса. Супр. ркп. 73. овъ ихъ богоу глаголааше. т. 349. обѣшташа са нѣкотории отъ нихъ т. 54. юльма оубо сътвористе юдиномоу отъ братиа сеа моа хоудыа, то мьнѣ сътвористе т. 93.

14. При супинумъ въ древность-та допълненїето стои въ родит. падежь вм. винителенъ, ако и съвсѣмъ да не са-исключава този послѣднїй-тъ: приде бо снъ уловѣуьскъıи възискатъ и спастъ погыбъшааго. Остр. 114. Приидоша обрѣзатъ отроуате. т. 279. Тоуне

пріде х͠с прохитъ рѫкѣ своѥѩ за вьсѫ вьселенѫѭ. Глаг. Клц. 233.

15. При сложны-тѣ глаголы съ предлозы-тѣ ѿ, изъ, които нѣкога са-повтарятъ при родит. падежь: избы́ша ѻ҆́стрїѧ меча̀; ѿхождꙋ̀ свѣ́та сегѡ̀; да ѿлꙋче́нъ со́нмища бꙋ́детъ; избѣжи́ши ли сꙋда̀ бо́жїѧ; изидѫтъ анг͠ли и отлѫчѫтъ зълыѩ отъ срѣды праведьныхъ. Ост.

16. Количественны-тѣ нарѣчія и междометія-та — ѡ҆! ѡ҆ле!: мно́гѡ людей; ма́лѡ ѻ҆вецъ; ѡ҆ преславнагѡ чꙋдесѐ! ѡ҆ле неразꙋ́мїѧ! ѡ҆ несъказаѥмааго и несьвѣдошааго таинааго. Супр. рк. 254. Междометіе-то ѡ҆ нахожда-са и съ дателенъ падежь: ѡ҆ дивьныимъи прѣславьныимъ дѣломъ. Супр. р. 40.

Дателный.

§. 182. Въ дателенъ падежь са-употребява:

1. Предметъ-тъ, къмъ който са-простира дѣйствіе-то на глагола, съ цѣль да му са-даде или да му са-стори нѣщо въ негова полза или во вреда. По туй глаголъ-тъ -даю̀, тъй и сходны-тѣ съ него по значеніе-то си: помогꙋ̀, браню̀, запреща́ю, повинꙋ́юсѧ, повелѣва́ю, противлѧ́юсѧ, ꙋ҆подоблѧ́ю, послѣ́дꙋю, ревнꙋ́ю, зави́ждꙋ, дивлю́сѧ, стꙋжа́ю, изобщо сѣкы глаголъ, слѣдъ който може да са-постави въпросъ — комꙋ̀? или чемꙋ̀? — ако ѥ дѣйствителенъ, пріѥма при винит. падежь допълненіе и дателенъ: да́дѐ рѫкѣ̀ плоды̀ и҆́хъ, и҆ трꙋды̀ и҆́хъ прꙋгѡ́мъ; принеси́те г͠дви сла́вꙋ и҆ че́сть; помози́ ми; не брани́те и҆́мъ; повини́сѧ г͠дви; вы̀ проти́вистесѧ бо́-

гови а не человѣкомъ; запрети ему; не ревнуй лукавнующымъ, ниже завиди творящымъ беззаконие; не ругайся человѣку, сущу въ горести, уподобися имъ; дивяся бывшему; да не стужаютъ ему; навыкоша дѣломъ ихъ; страху гдню научу васъ; умѣти книгамъ, преста всякому пути неблагу; сообщаетъ дѣломъ его; лукавый не прикасается ему; иному колѣну причастися; прилѣпляйтеся благому; всему вѣру иметъ; емуже волитъ сынъ открыти; судите сиру и убогу; юда законъ нашь сждить члкоу. Ост. 53. и поноси невѣрьствию ихъ и жестосрьдию. т. 205.

Забѣл. Въ древность-та са-управяли съ дат. пад. и глаголы-тѣ: тьрпѣти, надѣяти са, хотѣти, одолѣти: тьрпить оубиницамъ и татемъ. XVI. в. всемох надѣется. XIII. в. — милостыни хощж, а не жрьтвѣ. врата адова неодолѣжть юи. Остр. юв.

2. Производны сжществ. и прилагател. имена отъ глаголы, що са-управятъ съ дат. пад., и йоще кои-то означаватъ — *далечность*, *сходство*, *несходство* и друг. такв.: повиненъ суду; помощникъ мнѣ въ бѣдахъ; Бгу есмы поспѣшницы; да воеводѣ угоденъ будетъ; потребенъ вамъ; послушливъ отцу; подобенъ мнѣ; милостивъ бѣ имъ: страшенъ врагомъ; недостойны вѣчному животу; противникъ добру; противенъ воли матере своея; мудрымъ же и неразумнымъ долженъ.

3. Подлежаще-то на неопредѣлително наклоненіе, що зависи отъ безличенъ глаголъ: не сія ли подобаше

пострада́ти хр҇тꙋ, и҆ вни́ти въ сла́вꙋ свою̀; не возмо́жно є҆́сть проро́кꙋ поги́бнꙋти.

4. Дател. пад. са-употребява и при сѫществителныя глаголъ — **бы́ти**, който тогази са-прїема съ значенїю — *имамъ*, по нашему: **сꙋ́ть ли ти ча́да, нака́жи ѧ҆; а҆́ще ми є҆́сть съ тобо́ю оу҆мре́ти; дале́ко ти є҆́сть пꙋ́ть; не бѣаше числа оръжию ихъ; и҆́мже нѣ́сть ра́зꙋма.** Сѫщо тъй и кога са-подразумѣва сѫществителный-тъ глаголъ: **и҆́на оу҆́бѡ нбⷭ҇нымъ сла́ва, и҆ и҆́на земны́мъ: и҆́на сла́ва лꙋнѣ̀, а҆ и҆́на сла́ва ѕвѣзда́мъ: и҆́на оу҆́бѡ чл҃вѣ́кѡмъ пло́ть, и҆́на же скотѡ́мъ, и҆́на же пти́цамъ, и҆́на же ры́бамъ.**

Забѣл. 1. Въ древни-тѣ паметници йоще по-ясно са-види, до колко глаголъ-тъ — **быти** са-управялъ съ дат. пад.: **позороу бѣ ангеломъ и чл҃вкомъ.** Гр. Богосл. Х-й-в. — **быхомъ поношению соусѣдомъ нашимъ подражанию и пороуганию соущимъ окр҇тъ насъ; ꙗко чоудоу быхъ мъногымъ.** Псалт. XII. в.

Забѣл. 2. Твърдѣ често дател. падежь занимава мѣсто на родит. притежателенъ съ страдателно значенїе, кога първо-то сѫществително има власть надъ дирнье-то: **Ца́рь царе́мъ, и҆ Гдⷭ҇ь господе́мъ; вра́чь дꙋша́мъ и҆ тѣ́лꙋ; влады́ка живо́тꙋ; творца̀ не́бꙋ и҆ земли̑ ви́димымъ же всѣ́мъ и҆ неви́димымъ; ко́рень всѣ́мъ ѕлы́мъ.**

5. Дателенъ бива и при парѣчїя, употребяваны за междометїя: **го́рѣ ва́мъ! фарисе́и лицемѣ́ри; лю́тѣ тебѣ̀! бла́гоже дꙋши̑ мое́й!** и при Междометїе-то **оу҆вы̀; оу҆вы̀ мнѣ̀!**

Винителный.

§. 183. Винителный-тъ падежь са-употребява:

1. Освень дѣто да означава *предмета на дѣйствіе-то*, при нѣкои глаголы, като: **нарицати, ѕвати, поставлꙗти, творити, именовати, избирати, посылати** и друг. такв. нахожда-са йоще по грьцкыя образъ и вторый винителенъ, който означава — *чинъ, достоинство, наименованіе*, що са-дава на означаваныя съ пьрвыя винит. предметъ; **поставиши ихъ кнꙙзи по всей земли; како оубо Ддъ дхъмь гда его нарицаеть** (κύριον αὐτὸν καλεῖ). **Вы зовете мꙗ оучитель и Гдь** (въ нов. пер. **оучителꙗ и гда**). **како улкъ сын творить себе Бога. аще къто и исповѣсть ха....** Остр. 39. Но нахождатъ-са примѣры и въ твор. пад.: **не бо естъ цѣсарем того нарешти, довьлѣетъ бо емоу беззаконникомъ и прѣстѫпникомъ зъвати и, за не** .. Супр. р. 157.

2. За да означава *опредѣлено временно разстояніе,* презъ което отъ начало до край са-продължава дѣйствіе-то: **три лѣта день и нощь не престаꙗхъ оучꙗ; четыри лѣта пребыша тꙋ: прѣбысть на неиьже бѣ мѣстѣ дъва дьни.** Остр.

Творителный.

§. 184 Въ творителенъ падежь са-употребяватъ:

1. Допълненія, що означаватъ — *орждіе, средство, вещество, употребявано въ дѣйствіе-то*, и *тво-*

рителнѫ причинѫ на дѣйствіе-то: **ѡ҆́концемъ в' ко́шницѣ свѣ́шенъ бы́хъ по стѣнѣ̀; свѧ́занъ вери́гами желѣ́зными; зажго́ша ѻ҆́гнь древа́ми; є҆гда̀ зва́нъ бꙋ́деши ки́мъ на бра́къ; бѣ̀ любимъ ѻ҆́тце́мь; написа́хъ мое́ю рꙋко́ю; не хощꙋ̀ черни́ломъ и҆ тро́стїю писа́ти тебѣ̀.**

Забѣл. 1. творителна-та причина кога е лице, на което става дѣйствіе-то въ полза, то стои въ дат. пад.: **позна́нъ бы́сть І҆ѡ́сифъ бра́тїи свое́й; ѹ҆вѣ́данъ бы́стъ Са́влꙋ совѣ́тъ и҆́хъ; позна́лсѧ є҆сѝ є҆мꙋ̀ и҆ бг҃ъ соверше́нный.**

Забѣл. 2. **Бы́ти** съ значеніе — **сотворе́нъ бы́ти** — пріема творителна-та причина или въ родит. съ предлогъ **ѿ**, или въ творит. падежь: **ка́ждо бо ѿ тебѐ бы́вшихъ тва́рей благодаре́нїе тебѣ̀ прино́ситъ; и҆́мже всѧ̑ бы́ша.**

3. Допълненія, що означаватъ — *отечество, родъ, названіе, художесто* — на допълнявана-та дума: **человѣ́къ нѣ́кїй, ро́домъ И҆тала́нинъ, ѻ҆те́чествомъ Ри́млѧнинъ, и҆́менемъ Па́велъ, хꙋдо́жествомъ живопи́сецъ.**

3. Депълненія, що означаватъ — *мѣркѫ на изброяванье, годишни и дененощни временны части, временно и мѣстно пространство:* **тремѝ лѣ́ты ю҆́нш҄ій бра́та своегѡ̀; двѣма̀ ста́ма п҃ѣнѧзь не довлѣ́ютъ и҆̀мъ; лѣ́томъ жа́ръ, зимо́ю же мра́зъ; дне́мъ и҆ но́щїю хвали́хъ тѧ̀; ѹ҆́тромъ, тремѝ де́ньми воздви́гнеши це́рковь; про́йде мо́ремъ; ходи́те свѣ́томъ.**

4. Допълненія-та при прилагателны-тѣ — **до́лженъ** и **довиленъ: до́лженъ пѧтїю со́тъ динарїй; доволны сꙋщими.**

5. Допълненія при прилагат. имена, що означавать *душевно* или *тѣлесно качество*, което не принадлежи на цѣлъ предметъ, но само на негови часть: (**добра́ сꙋщи ѕело̀ лицемъ;**) **скꙋденъ ра́зꙋмомъ; во́зрастомъ ма́лъ; неповиненъ рꙋка́ма и̂ чистъ се́рдцемъ; го́рдый мыслїю; бла́гъ взо́ромъ.**

6. Допълненія при глаголы, що азначавать — *власть* нѣкога и при тѣзи, що означавать *отвръщанье:* **ѡ̂блада̀ все́ю страно́ю; возгнꙋша́сѧ дꙋша́ моѧ̀ все́ю непра́вдою.**

7. При глаголы-тѣ: **нарица́тисѧ, и̂менова́тисѧ, зва́тисѧ** и проч., именованіе-то ако не е въ именит. падежь, то часто стои въ творителенъ (повечето руссизмъ): **оуже нѣсмь достоинъ нарещи сѧ сынъ твои; сѣжꙋ ца́рицею и̂ двова̀ нѣсмь.** Апокал. XVIII. 7. **Иже бо нынꙗ маловрѣменьнаꙗ съмр'ть сѫтъ праведьнымъ нарицаѭть сѧ.** Супр. р. 46.

Забѣл. 1. Въ предложеніе-то, ако именованіе-то са-относя на допълненіе, чрезъ причастіе-то — **глаго́лемый, нарица́емый, зово́мый**, то именованіе си-остава пакъ въ именит. пад., ако и допълненіе-то да бы было въ косвенъ падежь: **на мѣстѣ глаго́лемѣмъ Лїѳостротонъ; съ горы нарица́емыѧ Е̂леонъ; при рѣцѣ нарица́емѣй І̂ѡрда́нъ.**

Забѣл. 2. Часто творителный-тъ стои вмѣсто другы падежь, а именно: вм. дат.: **дꙋша сѫщи въ сытости, соты рѫгаѭть сѧ** (въ нов. пер. **сотамъ**). —

ѥ҆щє є҆ди́ною а҆́зъ потрѧсꙋ̀ нє то́кмѡ зємлє́ю, но и҆ нє́бомъ (вм. **зє́млю и҆ нє́бо**).

Предложный.

§. 185. Предложный-тъ падежь, както и названіето му показва, въ новыя період редомъ стои управянъ съ предлогъ; въ древность-та само са-нахожда самъ, да означава *спокойно мѣстно стоянье* или *временно обстоятелство*, за коѥто са-нарича и *мѣстный:* **онъ жє (Инсиї) биѥнъ и прѣбывъ многы часы въ тѣхъ ранахъ безъ гласа прѣда доушѫ и тако добрѣ и прѣподобнѣ ѥже христоса ради съповѣданиѥ съконча сватыи Инсиї Оусоровѣ своѥи ѥмоу вьси.** Супр. р. 34. **Ѩко сѫть съхранены кости наша семь мѣстѣ, приди оубо въ ношти и ізнеси ны издрѣкы.** т. 60. **исдѣлѣ отрокъ томь часѣ идеть к' нѥмоу полоунощи. Да не бѫдеть бѣгство ваше зимѣ.** Остр, 144. Въ новыя період употребяваны-тѣ за нарѣчія: **горѣ̀, до́лѣ, вєснѣ̀, лѣ́тѣ, зимѣ̀** и друг. се́ предложны падежи сж.

Забѣл. Въ древность-та са-управяли йоще въ предложенъ падежь допъленія-та *а)* при сложны глаголы съ предлозы-тѣ — **при, на: прилѣпи са ѥдиномь отъ житель; прилежа ѥмь; можеть приложити тѣлеси своѥмь лакъть.** Остр. Ев. — **приближаѥмсе бозѣ; ниже приобщаисе чюждихъ грѣсѣхъ.** Даміан. Апост. — **пригвозди страсѣ твоємь плъть нашѫ.** Часосл. старопеч. — **ѩзыкъ мои прильпе гортани моѥмъ.** Псалт. XV. в. — **примѣша́ѧйсѧ є҆̀мь; чєшꙋ́ѧхъ твои́хъ прилѣ́пиꙋтъ.** Острожск. изд. — **нє прикаса́йтєсѧ хрїстѣ́хъ**

мойхъ. Венеціанск. Псалт. — **належащꙋ ѥмь народꙋ**. Острожск. изд. -- **ѣко нападаахѫ ѥмь хотаще прикоснѹтиса ѥмь**. Ев. XII. в. **неналежи имѣнии своѥмь**. Іезек. XXIX. 4. *б)* При глагола **косиꙋтисѧ** и при прилагателно-то **приклоненъ**: **жертва же ѥгѡ, ѡблацѣхъ косиѥтсѧ борове неприклонии вѣжахъ ѥгѡ, и ѥліе не бысть прислонно ѿраслѣхъ, ѥгѡ**. Въ новыя періодъ предложный-тъ падежь ю замѣненъ редомъ съ родителенъ, дателенъ или съ другы нѣкой падежь, управянъ съ предлогъ.

б) Управянье на падежи-тѣ съ предлозы.

§. 186. Управянье-то на косвенны-тѣ падежи заедно съ предлозы зависи не толкозь отъ значеніе-то на предлозы-тѣ, колкото отъ значеніе то на допълняваны-тѣ глаголы, които може да означаватъ или *направленіе* по въпросы-тѣ — **камѡ? ѿкꙋдꙋ?** — или *спокойно стоянье* по въпроса — **гдѣ?** И тъй ѥдны предлозы са-управятъ съ ѥдинъ падежь, другы — съ два, а нѣкои — и съ три.

§. 187. Съ ѥдинъ падежь са-управять: **оу, до, ѿ, изъ, безъ, ко** или **къ, возъ** или **възъ, ѡбъ. чрезъ, при**, а именно:

1. Съ родителенъ падежь тѣзи: **оу, до, ѿ, изъ безъ: оу царѧ сѣдитъ; пріидоша до негѡ; ѿиде ѿ горы; избави насъ ѿ лꙋкавагѡ; изведе водꙋ изъ камене; безъ дѣлъ закона**.

Забѣл. 1. **ѿ** (ἀπὸ) и **изъ** (ἐκ) често стоютъ безъ разлика ѥдинъ вм. другы: **братію ѿ** (вм. **изъ**)

чре́слъ а̂враа́мовыхъ и̂зше́дшѹю (ἐκ τῆς ὀσφύος); и̂зъ (вм. ѿ) ме́ртвыхъ (a mortuis).

Забѣл. 2. Съ родителенъ са-управятъ и много нарѣчія: ми́мѡ, внѣ̀, во́нъ, верхѹ̀, бли́зъ, ра́ди, ра́звѣ, кромѣ̀, дѣ́лѧ, длѧ̀, дѣ́лма, по́длѣ, вмѣ́стѡ, внѹ́трь, вслѣ́дъ, вскра́й, ѡ̂́крестъ, посредѣ̀, пре́жде, па́че, вы́ше, и изобщо сичкы-тѣ сравнителны нарѣчія: ми́мѡ ѹ̓гла̀; внѣ̀ гра́да; во́нъ цр҃кви; верхѹ̀ главы̀ є̓гѡ̀; бли́зъ мо́рѧ; на́съ ра́ди; ра́звѣ тебѐ; кромѣ̀ тѣ́ла; ми́ра дѣ́лѧ; длѧ̀ кро́ве; є̓гѡ́же дѣ́лма (дѣ́лѧ, длѧ̀, дѣ́лма юдно и туй сѫ); по́слѣ ѻ̂лтарѧ̀; подо́лгъ рѣкѝ *(низъ рѣка-та)*; вмѣ́стѡ ѻ̂те́цъ твои́хъ; внѹ́трь двора̀; вслѣ́дъ менѐ; вскра́й со́нмища; ѡ̂́крестъ жили́щъ и̂́хъ; посредѣ̀ двою разбо́йникѹ; пре́жде вѣ́къ; па́че всѣ́хъ; вы́ше небе́съ, и друг. таkв.

2. Съ дателенъ: къ или ко: приклонѝ ко мнѣ̀ ѹ̓́хо твоѐ; во́пль мо́й к'тебѣ̀ да прїи́детъ.

Забѣл. Съ дателенъ са-управятъ и нарѣчія та: прѧ́мѡ проти́въ или проти́вѹ, сопроти́въ или сѹпроти́вѹ: прѧ́мѡ бг҃ѹ; а̓́гнецъ пра́мѡ стригѹ́щемѹ є̓гѡ̀ безгла́сенъ; проти́вѹ рожнѹ̀ пра́ти; сопроти́въ стѹжа́ющымъ ти.

3. Съ винителенъ: ѡ̂́бъ, возъ, чрезъ и нарѣчіе-то сквозѣ̀: ѡ̂́бъ но́щь, ѡ̂́бъ ѻ̓́нъ по́лъ І̓ѡрда́на; ѡ̓́бъ ѻ̓́нѹ странѹ̀ и ѡ̂бонѹ̀ странѹ̀; благода́ть возъ благода́ть; лѹка́вла возъ блага̂ѧ; чре́зъ вѣ́рѹ; чре́ѹъ де́нь; сквозѣ̀ мо́ре; сквозѣ̀ ѻ̓́гнь и̂ во́дѹ.

Забѣл. **възъ** или **возъ** въ нов. періодъ редомъ са-употребява слѣно, а отдѣлно ю замѣненъ съ — **за**: но въ древность-та често стои и отдѣлно: **иже въздаютъ злоѥ възъ доброѥ** (въ нов. пер. — **злаѧ за благаѧ**).

4. Съ предложенъ: **при**: **при ѝсходищихъ во́дъ; при ногѹ̀.**

§. 188. Съ два падежи са-управятъ: **въ** или **во**, **на**, **ѿ** **подъ**, **предъ**, **съ**, а именно:

1. **въ** или **во**, **на** и **ѿ** съ винит. и предложенъ: — *а)* **въ** или **во** съ винит. означава *движеніе въ вѫтрешность*, а съ предлож. — *спокойна стоянье въ вътрешность:* **посла̀ ѝхъ во є҆гѵ́петъ; слы́шавъ же Іа́кѡвъ сѹ́щѹю пшени́цѹ во є҆гѵ́птѣ;** *б)* **на** съ винит. означава *движеніе на поврьхность*, а съ предложенъ — *стоянье на поврьхность:* **прі́иде на мѣ́сто; пребы́ша на по́ли Танаѡ́сѣ;** *в)* **ѿ** съ винител. означава *бързо къмъ предметъ движеніе,* а съ предложенъ — *предметъ*, за който са-говори въ рѣчь-та: **ѝ разбі́етъ младе́нцы твоѧ̑ ѿ ка́мень; ѿ бо́зѣ живѣ; по́ѧсъ ѡ҆сме́нь ѿ чре́слѣхъ є҆гѡ̀** (значи около).

Въ са-нахожда съ винителенъ и съ другы значенія: **воспита̀ ѝ въ сы́на** *(за сынъ);* **ѝ бѹ́дѹ ѝмъ во ѻ҆тца̀** *(за* или *вмѣсто отецъ);* **прі́иде въ го́сти; въ долготѹ́, въ широтѹ̀, въ высотѹ́; въ похвалѹ́ ѝ че́сть є҆гѡ̀** *(достигателна причина);* тъй и — **кра- се́нъ ѝ до́бръ въ снѣ́дь; го́рекъ во вкѹше́ніе; поле́зенъ въ цѣлбѹ; ко́сенъ во гнѣ́въ;** — съ предложенъ: **вели́кій во Іера́рсѣхъ** *(между).*

Забѣл. **Въ** — съ винителенъ значи и *време*, по въпроса — кога? **Во врéмѧ ѻ҆но; во дни҄ ты҄ѧ во-стáвъ Пéтръ**; въ древность-та винителный стои безъ — **въ: и третиі҄ дьнь въставъ изъ мрътвыихъ ꙗви са сво-имъ оучєникомъ**. Супр. р. 8.

2. Съ винител. и творит. — **надъ, подъ, предъ** (и нарѣчіе-то **межд** само съ творит.): **восходѧ́ща и҆ низходѧ́ща надъ сы́на мóй вни́дешн; надъ всѣ́-ми бóги; подъ крóвъ мóй вни́дешн; подъ пове-ли́телѝ и҆ приставники; да вни́детъ предъ тѧ́ мо-ли́тва моѧ̀; пред'и́дешн пред'лицéмъ гд҇нимъ; бѣ́ Пéтръ спѧ̀ межд҄ двѣмá вóйнома; вели́ка прó-пасть межд҄ нáмн и҆ вáмн.**

3. Съ родител. и творителенъ — **съ: сни́детъ съ небесѐ; рабóтайте гд҇ви со стрáхомъ, и҆ рáдꙋй-тесѧ е҆мꙋ̀ съ трéпетомъ; съ лови́твы прі҄йде; со мнóю возопи̇.**

§. 189. Съ три падежи са-управятъ — **по, за**, а именно:

1. **По** — съ винител., дател. и предложенъ: **по всѧ̀ дни҄; по дѣлѡ́мъ и҆́хъ и҆ по лꙋкáвствꙋ начи-нáній и҆́хъ; по лѣ́тѣхъ мнóзѣхъ.**

2. **За** — съ родит., винител. и творителенъ: **за оу҆́тра оу҆слы́шн глáсъ мóй; за моли́твꙋ свѧ-ты́хъ; ѻ҆́ко за ѻ҆́ко, зꙋ́бъ за зꙋ́бъ; сéй стои́тъ за стѣ́нóю нáшею.**

Забѣл. Въ древность-та вмѣсто дателенъ съ предлога **по**, що изрекова причинѫ, употребява-са само творит. падежь, а побудителна причина са-изреква съ родит. пад. и съ предлога за (вм. **ради**): **Аште бы в-**

дѣлъ кнѧзъ силѫ распатааго, то оставилъ бы коумиръскѫѭ соуѥтънѫѭ льсть, и томоу сѧ покланилъ, иже покыновениимъ и повелѣниимъ отъчемь на землѭ съшедъ. Супр. р. 55. вьси оубо оучении разбѣгоша сѧ за страха июдеиска т. 369.

в) Употребеніе на неопредѣлително-то наклоненіе.

§. 190. Употребеніе-то на неопредѣлителна-та форма, както и на причастія-та, у насъ исчезнѫло, по причина — дѣто сегашній-тъ ни языкъ, съ време споредъ околны-тѣ си обстоятелства, пріелъ въ развитіе-то си направленіе-то на аналетическы-тѣ днешни языци. За туй, за упознаванье на нейно-то употребеніе въ старобългарскыя языкъ, разглѣдва-са тука колко-то трѣба.

Въ старобългарскыя языкъ, нѣкои приставны допълнителны предложенія съкратяватъ-са нѣкога въ изрекванье-то си, и тогази сказуемо-то и му са-полага въ неопредѣлително наклоненіе, което по зависимость-та си отъ допълняваната-та дума употребява-са въ тѣзи случаи:

1. Слѣдъ глаголы, що означаватъ: *възможность*, *желаніе*, *повелѣніе*, *побужденіе*, *запретяванье, смѣлость*, *опасность*, като: могѫ, желаю, хощѫ. велю, нѫждѫ, запрещаю, завѣщаю, смѣю, дерзаю, боюсѧ, стыждѫсѧ, срамлюсѧ и друг. такв.: не могохъ вамъ глаголати ꙗко дѹховнымъ; аште хощеть пожрѣти богомъ, . . . нъ и жити же съ вами не хощѫ. Супр. р. 184. отъ назареѳа можетъ ли чьто

добро быти; нынѣ искахж тебе камениюмь побити моудеи; вънемлѣте милостынѩ вашеѩ нетворити предъ члкы. Остр.; **желáю вѝдѣти вáсъ; сподоби насъ видѣти славж твоѭ; повелѣ же и тръзѫбьца желѣзины подъстълати имъ, и не дати никомоуже . . .** Супр. р.; **въ оутрѣи же въсхотѣ іс изити; принꙋ́диша є҆гѡ̀ сѣ́сти; запрети̇̀ є҆мꙋ̀ не хꙋ́лити; а҆ ѡ҆женѝвшымсѧ завѣщáю не а҆́зъ, но гдь, женѣ̀ ѿ мꙋ́жа не разлꙋчáтисѧ; не навыкáй дѣ́лати ѕлáѧ; не̇ смѣ́ю глаго́лати; стыждꙋсѧ проси́ти; бою́сѧ прїити̇̀.** Съ таквызи значенія са-нахожда и слѣдъ имена прилагателны и сѫществителны: **гото́въ (є҆́сть) сотвори́ти волю ѻ҆тца̀ своегѡ̀; достóинъ полꙋчи́ти; си́ленъ и҆спо́лнити; дово́ленъ наꙋчи́ти; ско́ръ оу҆слы́шати; ко́сенъ глаго́лати; и҆́мать влáсть -си́лꙋ твори́ти, глаго́лати; вре́мѧ плáкати и҆ вре́мѧ рáдоватисѧ** (вм. родителенъ пад. — **вре́мѧ плáча и҆ вре́мѧ рáдости**).

2. Въ новыя періодъ и слѣдъ глаголы, които означаватъ движеніе съ намѣреніе: **пре́йде ѿтꙋ́дꙋ оу҆чи́ти и҆ пропо́вѣдати; чесо̀ и҆зыдо́сте ви́дѣти; прїидо́ша послꙋ́шати є҆гѡ̀, и҆ и҆сцѣли́тисѧ ѿ недꙋ́гъ свои́хъ.** А въ древность-та туй са-изрекава съ достигателна-та форма — Супинумъ (вижь §. 73.).

3. Повечьто по грьцкыя образъ, слѣдъ глаголы, които означаватъ: *мысленье*, *сѣщанье*, *догаждане*, *разсѫждане*, *убѣжденіе*, *раскаванье* и друг. такв.: **придетъ година, да вьсякъ иже оубиетъ вы, мьнить сѧ слоужбѫ приносити** Богоу (δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ). Остр. 22. **мьнѣлъ ли юси страхы оубоꙗти сѧ намъ.** Супр. р. 55. **не вѣровасте ли быти вьскрѣ-**

шению мрътвымъ. т. 80. **вѣрѹю Їиса быти сына бжїа; проповѣдѹѧ людемъ вакѹ сего быти живота и смерти.** Вмѣсто неопредѣлително наклон. често стои (сжщо по грьц. образъ) причастію въ винителенъ падежь, съгласувано съ допълненіе-то на предния глаголъ: **виждѫ бо та дѣвицѫ мѫдрѫ сѫштѫ и многѫ прѣмѫдрость имѫщѫ.** Супр. р. 1. отъ селѣ **оузьрите нбо отьвьрсто, и ангелы божиѩ въсходѧща и низъходѧща надъ сна чловѣчьскааго.** Остр. **глаголю же Хрїста Їисѹса слѹжителѧ бывша ѡбрѣзанїа; мнѧша царѧ пришедша; мьнѣахѫ ѩхъ видѧще.** Допълнително-то предложеніе по-често стои разрѣшено съ съюза — **ѩко: вѣроуѭ, ѩко ты еси хсъ снъ бжии.** Остр. **они же мьнѣша, ѩко оусъпении съноу глетъ.** т. **ѡ семъ разѹмѣютъ вси, ѩкѡ мои оученицы есте.**

Забѣл. 1. Въ туй употребеніе, ако на неопредѣлително-то наклоненіе подлежеще-то е едно и туй съ подлежаще-то или съ допълнаніе-то на глагола, отъ който зависи, то не са-повтаря; ако ли е разно, то бива въ дателенъ падежь.

Забѣл. 2. У насъ сега въ първы-тѣ два случая неопредѣлително-то наклоненіе са-разрѣшава съ съюза — *да*, а въ третія — съ съюза — *че*.

4. Слѣдъ сжществит. глаголъ **быти**, въ 3-то **му** един. лице на настояще-то — **есть**, на минжл. продължавано — **бѣше** и на непредѣлно-то — **бѣ, бысть**, що са-пріемать за безличенъ глаголъ: **тацѣми**

исправлены въгодити ѥсть боу. Сбор. 1076. год. — **оуже вѣже божїю гнѣвоу непротивитиса**. ц. лѣт. **невѣ видѣти неба въ стрѣлахъ**. т. — **бысть оумрѣти нищемоу**. Остр. юв.

5. Нѣкога, въ обстоятелственно предложеніѭ, поставя-са съюзъ — **ѥгда** или **внегда** (вмѣсто грьцкыя членъ съ предлогъ заедно) предъ неопредѣлитетно-то наклоненіе: **внегда воззвати ми къ немꙋ** (ἐν τῷ κεκραγέναι); но туй ѥ сѫщи преводъ слово въ слово, защо-то въ древность-та стои въ изъявително наклоненіе съ съюза **ѥгда**: **ѥгда приближать са на ма зълобоуѭщии**; **ѥгда възврати гь плѣнъ своиь** (въ нов. періодъ — **внегда приближатися на мя злобꙋющымъ**; **внегда возвратити гдꙋ**...).

Б. СЛОЖНО ПРЕДЛОЖЕНІЕ.

§. 191. Сложно-то предложеніѭ быва, както и въ новобългарскыя ни ѭзыкъ, два вида: — I. *слѣно* и II. *съставно:* **непридохъ призъватъ правьдьникъ, нъ грѣшьникъ на покаание** *(слѣно)*. Остр. 65. **Оуподобися царствиѥ небесноѥ чловѣкоу цароу, иже въсхотѣ съставати са о словеси съ рабы своими** *(съставно)*. т. 75.

I. СЛѢНО ПРЕДЛОЖЕНІѤ.

§. 192. На слѣно-то предложеніѭ образованье-то и съгласуванье-то на сказуѭмо-то му при нѣколколко подлежаща сходны сѫ съ новобългарскы-тѣ: ска-

зуюемо-то при нѣколко подлежаща обыкновенно стои въ множ. число, но то быва и въ юдинственно, кога са-придава особита важность на юдно подлежаще предъ другы-тѣ; се оць твои и азъ скръбаща искаховѣ текс. Остр. 257. злато твоꙗ и сребро твоꙗ да бѫдетъ съ тобоѭ. Супр. р. 163. єгда пріидетъ снъ чловѣческій и вси стіи аггли съ нимъ, тогда сѧдетъ на прѣстолѣ славы своеѧ.

При двѣ подлежаща отъ юдин. число, съюдиняваны не съ съюза и, но съ предлога съ, сказуюмо-то са-полага въ двойствен. число: Снсинии епископъ коупно съ Артемомъ презвутеромъ та съкрушиста капишта артемидова. Супр. р. 162. Въ новыя пер. и съ съюза и кога сѫ съюдиняваны, пакъ въ двойст. число стои сказуюмо-то имъ: Въкупѣ же Петръ и Іоаннъ восхождаста во стилище.

II. СЪСТАВНО ПРЕДЛОЖЕНІЮ.

§. 193. На съставно-то придложеніе образованье-то отъ главно и приставно има отъ новобългарско-то тъзи разликѫ — дѣто приставно-то предложеніе влѣзва въ състава на главно-то или съ помощьта на съюзы или и безъ тѣхъ, съкратено въ причастіе или въ неопредѣлително наклоненіе, — до като у насъ, по нѣманье-то на причастія и на неопредѣлит. наклоненіе, то быва повечето се разрѣшенно съ съюзы. Приставны-тѣ, както и у насъ, бывать: *допълнителны*, *обстоятелственны* и *опредѣлителны;* отъ които сѣко може да бѫде замѣнено съ друго по форма-та,

а не по значеніе-то: **вѣсте, ꙗко по дъвою дьноу пасха бѫдесть.** Ост. **Вѣсте ли, что сотворихъ вамъ. Конии, имъше Ісса, ведоша къ Каиафѣ Архиереови, идеже кънижьници и старьци събьраша сѧ.** Ост. 179. **И помѧнѫ Петръ глаголы Ісоусовы, иже рече ѥмоу, ꙗко прѣжде даже коуръ невъгласить, три краты отъврьжешисѧ мене.** Остр. 181. **Прѣжде шести дьни пасхы приде Ісъ въ Виѳаниѭ, идеже бѣ Лазарь оумеръ. тамъ.**

§. 194. Изобщо въ образоваье-то на съставно-то предложеніе по начина на граммат ическа-та подчиненность (subordinatione) предпочита-са форма-та на съкратено-то приставно, а не на пълно-то. Съкратены-тѣ обстоятелственны изрекватъ-са повечето съ причастіе усѣчено, а съкратены-тѣ опредѣлителны — повечето съ причастіе съ пълна форма: **сънемше съ дрѣва блаженаадо Кондрата, въврьгоша и въ тьмницѫ и оутвьрдиша.** Суп. р. 83. **ты же зъло въсплачеши, ꙗко невъсхотѣ оувѣдѣти истиннааго бога, давъшааго ти жити.** т. 87.

А защото и за двѣ-тѣ тѣзи приставны предложенія по нѣкога са-употребява причастіе-то въ ѥдна и тъзи форма; то часто са-срѣща разлика въ падежи-тѣ на причастія-та, които, по видимому, объѥсняватъ ѥднѫ и тъзи думѫ въ главно-то: **Цѣсарьствоуѭштоу Диоклитиꙗноу, заповѣдь посъла сѧ по вьсеи вьселенѣи, ꙗкоже вьсѣмъ непокараштиимъ сѧ заповѣди ѥго и нежьрѫштии богомъ мѫчени бываѭште зълоѭ съмрьтиѭ оумрѣти.** Супр. р. 110. **оузьрѣша Іса ходѧща по морю, и близъ корабля бывшоу** (гука първо-

то предложеніе е допълнително, а второ-то — обстоятелствено (т. е. *видѣхъ Іисуса, че ходи по море-то, защото близо бѣ до корабя*). Остр. **неоубоите са отъ оубивающихъ тѣло и по томь неимѫщемъ лиха чесо сътворити.** т. 235.

§. 195. При отношеніе-то на сѣко отъ реченытѣ три рода приставны предложенія къмъ главно-то му, нужно е да са-кажѫтъ още нѣкои особенности на старобългарскыя езыкъ. Тѣ сѫ слѣдующи-тѣ:

1. Относително допълнително предложеніе.

а) Отношеніе-то на пълно-то допълнително предложеніе нѣкога са-означава съ **еже** = (*дѣто, щото* у насъ), вмѣсто съюза — **ꙗко: дошьдъшемъ же имъ на оутрьꙗ въ Команѫ слышахѫ отъ многъ, еже творѣ'ше воевода мѫкы крьстиꙗномъ.** Супр. р. 14.

б) На въпросително-то допълнително предложеніе отношеніе-то са-означава съ съюза **аще**, а не както у насъ съ — **ли: и въпрошенъ бывъ, аште хоштетъ пожръти богомъ, отвѣшта блаженыи Иринеи глагола̑ а нъ и жити же съ вами не хощѫ.** Супр. р. 184.

в) Допълнително-то предложеніе нѣкога са-съкратява, и тогази сказуемо-то му са-полага или по грьцкыя образъ въ неопредѣлителна форма, или въ причастіе въ винит. падежь (вижь §. 190. 3).

2. Относително обстоятелственно предложеніе.

а) Въ пълно-то условно предложеніе нѣкога са-отпуща съюзъ-тъ — **аще**, но въ главно-то са-спазва съотвѣтственный-тъ му съюзъ — **то: а иже отъвръжетъ са мене при уловѣцѣхъ, то и азъ отъвръгѫ са его при отъци моемъ небестѣмъ и при свѧтыихъ аггелѣхъ**. Супр. р. 190.

б) Обстоятелственно, що изъяснява начинъ, има сказуемо-то си въ неопредѣлително наклоненіе съединявано съ главно-то чрезъ съюза — **ıакоже** = *(тъй щото)*: **Толикъ бо даръ дастъ са ıемоу (Иаковоу), ıакоже ıемоу словомъ въ скоре прогонити неуистыıа доухы**. Супр. р. 413.

в) Обстоятелственно, що изрeква намѣреніе има сказуемо-то си, както и у насъ, въ изъявително наклон. съ съюза — **да: отулавъшааго са оного привеДѣте предъ мѧ, да виждѫ, уьто дръзость ıего приобрѣте ıемоу**. Супр. ркп. 74.

г) Причастіе-то на съкратенно-то обстоятелственно предложеніе, що изъяснява начинъ, и има подлежаще разно отъ подлежаще-то на главно-то, стои въ имен. падежь, кога то са-относя за поясненіе на неопредѣлително наклоненіе, което е допълнително на главно-то: **се пакы слышавъ воıевода разгнѣва са зѣло и повелѣ ıего (св. Конона) съвлѣшти и съвазавъше бити и**. С. р. 36. **и се глаголѫштоу ıемоу разгнѣвавъ са Анѳипатъ повелѣ соль съ**

оцьтомъ съмѣснвъше полнватн ранъі юго н соукномъ въстиратн. т. 88.

д) Приставно обстоятелственно предложеніе, що изъяснява време, съкратява-са въ причастіе усѣчено, кога подлежаще-то му не е едно, ни съ подлежаще-то на главно-то, нито съ негово допълненіе. Сказуемо-то на таквози съкратявано предложеніе, положено въ усѣчено причастіе, вынжгы стои въ дател. падежь, съгласувано съ свое-то подлежаще; а по независимость-та си отъ никадѣ нарича-са ***дателенъ самостоятеленъ*** = (съ грьц. γενεκὴ ἀπόλυτος и съ латин. ablativus absolutus): **Дошедъшоу же врѣмени бракоу, явн са Кононоу архангелъ Михаилъ.** С. р. 18. **Пришедъшоу же народоу къ немоу, вьси дивлѣхж са видаште джба облнствьнѣвъша.** т. 13. **Давшꙋ тебѣ ймъ, соберꙋтъ; ѿверзшꙋ тебѣ рꙋкꙋ... ѿвращшꙋ же тебѣ лицѐ, возмꙋтꙋтсѧ; Інсꙋсꙋ же рождшꙋсѧ въ Виѳлеемѣ, во дни... се волсви ѿ востѡкъ прїидоша; тѣмъ же исходѧщымъ, начатъ Інсꙋсъ глаголати народѡмъ** (τούτων δὲ ἐκπορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς... illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas).

е) Главно предложеніе, и слѣдъ съкратяванье-то на обстоятелственны предложенія, що изъясняватъ време, нахожда-са нѣкога съединявано съ тѣхъ съ съюза — **и**, който са-види за излишенъ: **пришедъшемъ же имъ вь нenже вьси хотѣхж въкоусити и глаголаша емоу (Василискоу), ижде, ...** С. р. 14. **Сразившимасѧ полкома, и по побѣди Ирополкъ Олга.** Несторъ. **Возшедъ же и преломь**

хлѣбъ и вкѹшь, доволно же бесѣдовавъ даже до зари, и такѡ изыде.

Забѣл. При съкратяванье-то на приставны предложенія срѣща-са нѣкога причастіе на глаголы отъ свършенъ видъ като въ форма на настояще време: ꙗште видиши осла брата твоѥго падъша подъ брѣменемь, не миноуи, нъ въстава въстави и. С. р. 96.

3. Относително опредѣлително предложеніе.

Мѣстоименіе-то иже - ꙗже - ѥже, коѥто съюдинява опредѣлително-то предложеніе съ поюснявана-та дума на главно-то, повече-то отвлича тъзи думѫ при себе-си въ приставно-то предложеніе, и са-съгласува съ нея въ родъ, число и падежь (ἐφελκυσμός=attractio): приобраштн жизнь себѣ, довлѣютъ ти, ꙗже приꙗ досажденꙗ. С. р. 185. зѣло възнштѫ сеѭ си рѫкоѭ, ѥже ради ребро прободено бысть. т. 384. пребыстъ на ниѥмьже бѣ мѣстѣ дъва дьни. Остр.

Забѣл. Кога въ главно-то поюснявана-та дума ю указателно мѣстоименіе, то часто са-отпуща и но нѣкога относително-то мѣстоименіе пріюма негова падежь (по грьц. образъ): оувѣдѣхъ, ѿ нихже пострадахъ, еже не ѡставлꙗти бга (вм. ѿ сихъ, ꙗже пострадахъ). Сл. Іоан. Злат. и въ ланитѹ оударѣніе пріꙗтъ ѿ рѹкъ, ихже созда (вм. ѿ рѹкъ сихъ, ꙗже созда).

в) РАСПОЛОЖЕНІЕ НА ДУМЫ-ТѢ.

§. 196. При распорежданье-то на думы-тѣ въ рѣчь-та, старобългарскый-тъ юзыкъ, както и другы-тѣ коренны юзыци, има пълнѫ свободѫ и слѣдова реда на

представяны-тѣ понятія и мысли: **И отъкѫдѣ Паула свѣнє сѫдиїшта, призъвавъ Ноулианинѫ, рєче (Аурилианамъ) къ нєи владыїчицє моєꙗ доуша, Ноулианинє, оумолєна бывши отъ мєнє, нє прѣльштаи са боуѥстиѭ Павьла брата своѥго, виждѫ бо та дѣвицѫ мѫдрѫ сѫщѫ и м'ногѫ прѣмѫдрость имѫштѫ, да оутѣшивъши са послоушаи мєнє, и бѫдєши владычица моѥи доуши, и образы златы поставьѭ ти по вьса грады вьсєа вьсєл'єныꙗ.** С. р. 1.

§. 197. Тукъ на долу са-излагатъ йоще нѣкои особенности и нѣкои свойщины, които въ новыя пер. повечь са-измѣнены по грьцко-то еловорасположеніе, а у насъ или напълно или малко са-опазены. Тѣ сѫ слѣдующи-тѣ:

1. Кога въ предложеніе-то сказуемо-то е сѫществително, врьзка-та стои слѣдъ него: **сии хлѣбъ тѣло ѥсть Христово: вьса нєбєсьнаꙗ доуховє сѫть бєсплътни.** С. р. 173.

2. Притежателный-тъ родит. падежь повечето стои предъ определявана-та си дума: **сего ради оубо и мы длъж'ни ѥсмъ трьпѣти зъкынихъ чловѣкъ прѣштєньѭ.** С. р. 368. **пропов'ѣдимъ спаса нашего въскрѣшєньѥ.** т. 365.

3. Опредѣленія-та, както и у насъ, не са-отдѣлятъ отъ опредѣляваны-тѣ си думы: **собрà всѧ́кѹю пи́щѹ седми́ сѣ́тъ; всѣ́мъ дадѐ сѹгѹ́бы ри́зы; чловѣкъ соухѫ рѫкѫ имыи,** а въ новыя пер. — **рѹ́кѹ и́мый сѹ́хѹ** (споредъ грьц. — τὴν χεῖραν ἔχων ξηρὰν). **ѕѣлѡ̀ заѹтра прїидо́ша на гро́бъ.**

съ двѣ сѫществителны, то стоѭтъ между тѣхъ; ако ли при сѫществително-то има прилагателно, то тѣ стоѭтъ или между имъ или издирѣ имъ: Христосъ пострада насъ дѣль'ма. С. р. 369. не срамьѭ сѧ плътьныими сониы строупы, аже сиемъ приалъ вашихъ дѣлѧ строупъ. т. 387. Отъвѣштаи сѧ намъ, Пионние, ꙗко тебе любимъ, и многъ ради достоинꙋ ѥси живъ быти, нрава добраго ради и кротости. т. 93.

9. Нарѣчіе-то вмѣстѡ часто са-разлага на съставны-тѣ си части (въ мѣсто), между които стои управяный-тъ съ него родителенъ пад.: Въ то врѣмѧ цѣсарьствовавъшоу Маѯимиꙗноу прѣде прѣмѣньникъ въ Асклиниода мѣсто нѥ воѥвода, именемь Агрипа. С. р. 11. ѐда̀ въ рыбы мѣстѡ ѕмїю̀ пода́стъ ѐмꙋ̀?

Забѣл. Таквози разлаганье на сложны думы, често са-срѣща въ древность-та: не дъва ли надесяте ѥсте часа. Іоан. XI. 9. въ Ѥван. XII. в. не дъвѣма бо десятьма. Златоструй XI. в. четырьдесятъ ради и пяти. Быт. XVIII. 28. въ Парем. XIII. в.

10. Спомагателный-тъ глаголъ быти, както и у насъ, повечето стои слѣдъ спрягателно-то причастіе и слѣдъ срадателно-то на минжло-то време въ съставны-тѣ отъ тѣхъ причастія времена: по той съдружаванъ съ отрицаніе, вынжгы стои предъ тѣзи причастія: да́лъ ѐсѝ достоѧ́нїе; вѝдѣнъ бы́сть; пришѐлъ бѣ̀; нѣ́си сѣ̀ялъ, не оу̑ бѣ̀ пришѐлъ; не оу̑ бѣ̀ всаждѐнъ.

11. За помѣстянье-то на 3-то юдинст. лице на спомагателныя глаголъ въ непредѣлно-то време — ...и, което са-обърнжло въ частица, що изреква съслагателно-то наклоненіе, не сж съгласны между-си

ржкописи-тѣ отъ разны вѣкове, нито печатаны-тѣ книгы: Гi аще бы сьде былъ, не бы братъ мои оумьрлъ. Остр. — въ нов. періодъ. Гди, аще бы еси былъ здѣ, не бы оумерлъ мой братъ. — Аще бо неркъıи онъ бы былъ непороуенъ, не бы второмѹ искало са мѣсто. Дамiан Апост. — въ нов. пер.: аще бо бы первый онъ (законъ) непороченъ былъ. — Да не бы шелъ нихъ. Острож. изд. — въ нов. пер.: дабы не шелъ ниxъ. Аще бы вѣдалъ домѹ влка, в'кѹю стражѹ тать прiидетъ, бдѣлъ, оубw бы, и не бы далъ подкопати храма своегw. Но, въ юдна отъ ржкописи-тѣ XIV. в., що са-нахожда въ Петърбугска-та Академiя на наукы-тѣ, стои, не бы wставилъ подкопати клѣти своюıа; въ друга пжкъ: не далъ бы подкопати клѣти своюıа.

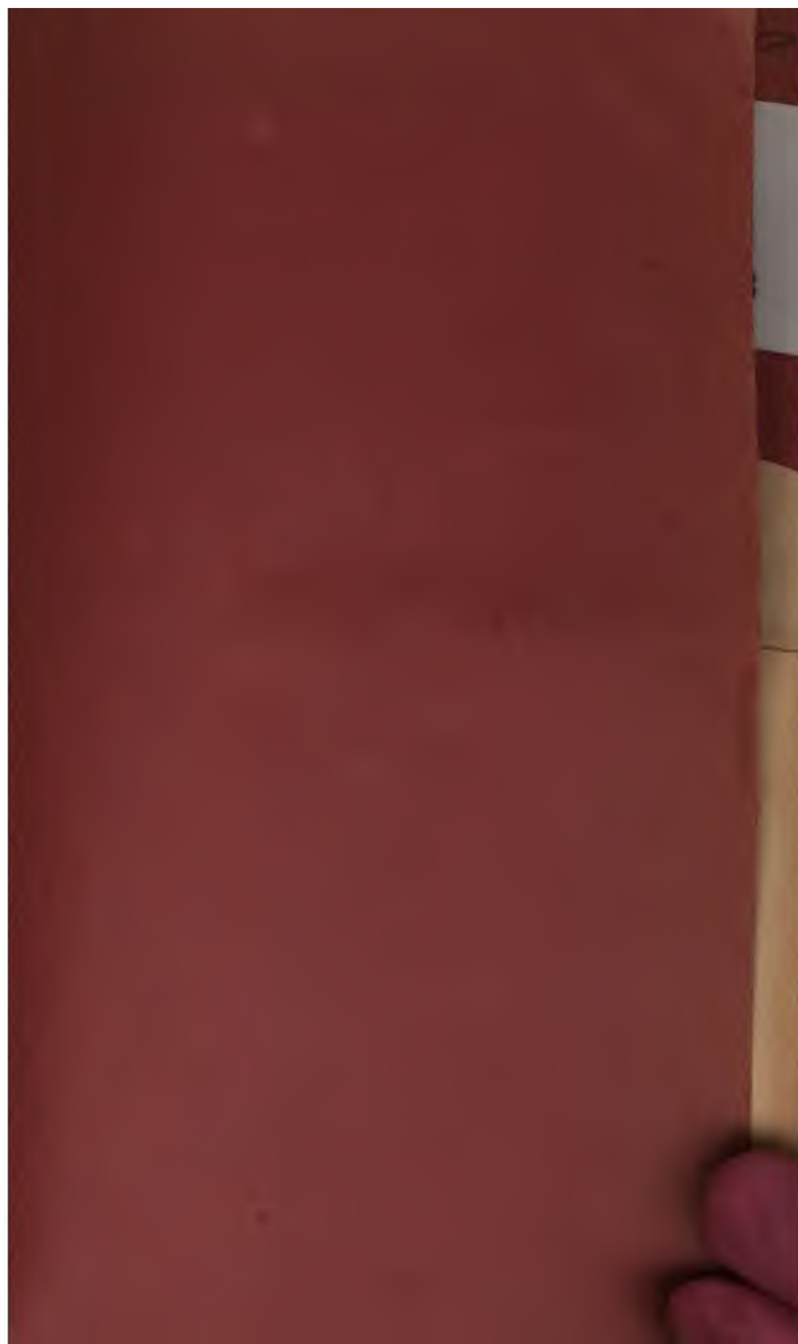

Stanford University Libraries
3 6105 005 918 508